

*ORIENTAL TEXTS APPROVED
BUT NOT FINANCED BY THE TRUSTEES AND SOLD
BY MESSRS. LUZAC & Co.*

The **Safar-náma**, **Rawshaná'í-náma** and **Sa'ádat-náma** of Ná-
şir-i Khusraw ("Kaviani" Press. Berlin, 1923), 8s.

The **Zádu 'l-Musáfirín** of Náşir-i Khusraw (Kaviani" Press.
Berlin, 1923), 15s.

The **Wajh-i Dín** of Náşir-i Khusraw ("Kaviani" Press. Berlin,
1924), 4s.

The **Silsilatu 'n-Nasab-i Şafawiiyya** of Shaykh H̄usayn ibn
Shaykh Abdál-i Záhídí ("Íránshahr" Press. Berlin, 1343/
1924), 2s.

"E. J. W. GIBB MEMORIAL"
SERIES.

NEW SERIES, IV.

THE MATHNAWĪ OF JALĀLU'DDĪN RŪMĪ

EDITED FROM THE OLDEST MANUSCRIPTS AVAILABLE
WITH CRITICAL NOTES, TRANSLATION, AND
COMMENTARY

BY

REYNOLD A. NICHOLSON,
LITT. D., LL.D., F.B.A.

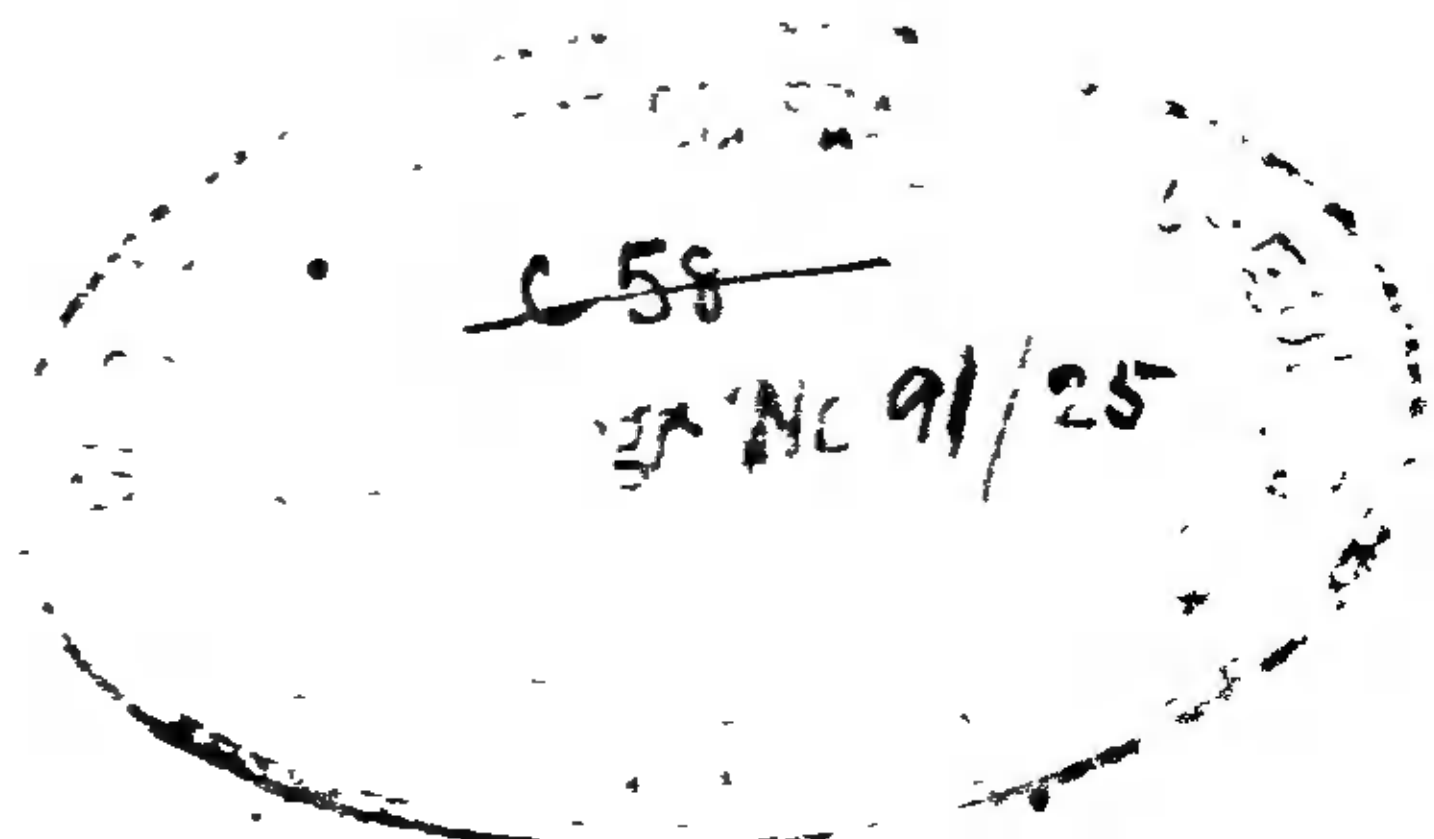
Lecturer in Persian in the University of Cambridge,
Formerly Fellow of Trinity College.

VOLUME I.

CONTAINING THE TEXT OF THE FIRST AND
SECOND BOOKS.

PRINTED BY MESSRS. E. J. BRILL, LEIDEN,
FOR THE TRUSTEES OF THE E. J. W. GIBB "MEMORIAL"
AND PUBLISHED BY MESSRS. LUZAC AND Co.,
46, GREAT RUSSELL STREET, LONDON, W.C.

1925.

20682

PRINTED BY E. J. BRILL,
LEYDEN (HOLLAND).

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 20682

Class. No. 9. 6. 53

Call No. 891 - 551/Rum/Vic

•

ERRATUM.

INTRODUCTION, p. 6, l. 5. *For* Bahlúl *read* Buhlúl.

•

•

•

*This Volume is one
of a Series
published by the Trustees of the
"E. J. W. GIBB MEMORIAL".*

*The Funds of this Memorial are derived from the Interest accruing
from a Sum of money given by the late MRS. GIBB of Glasgow, to
perpetuate the Memory of her beloved son*

ELIAS JOHN WILKINSON GIBB,

*and to promote those researches into the History, Literature, Philo-
sophy and Religion of the Turks, Persians and Arabs, to which, from
his Youth upwards, until his premature and deeply lamented Death in
his forty-fifth year, on December 5, 1901, his life was devoted.*

نَـلَـكَ آثَارُنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا . فَانْظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْآثَارِ

*"These are our works, these works our souls display;
Behold our works when we have passed away".*

"E. J. W. GIBB MEMORIAL":

ORIGINAL TRUSTEES.

[JANE GIBB, died November 26, 1904],
E. G. BROWNE,
G. LE STRANGE,
[H. F. AMEDROZ, died March 17, 1917].
A. G. ELLIS,
R. A. NICHOLSON,
SIR E. DENISON ROSS.

ADDITIONAL TRUSTEE.

IDA W. E. OGILVY GREGORY, appointed 1905.

CLERK OF THE TRUST.

W. L. RAYNES,
90, Regent Street,
CAMBRIDGE.

PUBLISHER FOR THE TRUSTEES.

MESSRS. LUZAC & Co.,
46, Great Russell Street,
LONDON, W. C.

"E. J. W. GIBB MEMORIAL" PUBLICATIONS.

OLD SERIES. (25 works, 37 published volumes.)

- I. **Bábur-náma** (Turkí text, fac-simile), ed. Beveridge, 1905. *Out of print.*
- II. **History of Ṭabaristán** of Ibn Isfandiyár, abridged transl. Browne, 1905, 8s.
- III, 1-5. **History of Rasúlí dynasty of Yaman** by al-Khazrají; 1, 2, transl. of Sir James Redhouse; 1907--8, 7s. each; 3, Annotations by the same, 1908, 5s.; 4, 5, Arabic text ed. Muḥammad 'Asal, 1908--1913, 8s. each.
- IV. **Omayyads and 'Abbásids**, transl. Margoliouth from the Arabic of G. Zaidán, 1907, 5s.
- V. **Travels of Ibn Jubayr**, Arabic text, ed. de Goeje, 1907, 10s.
- VI, 1, 2, 3, 5, 6. **Yáqút's Dict. of learned men** (*Irshádu'l-Arib*), Arabic text, ed. Margoliouth, 1908--1913; 20s., 12s., 10s., 15s., 15s. respectively.
- VII, 1, 5, 6. **Tajāribu'l-Umam of Miskawayhi** (Arabic text, fac-simile), ed. le Strange and others, 1909--1917, 7s. each vol.
- VIII. **Marzubán-náma** (Persian text), ed. Mírzá Muḥammad, 1909, 12s.
- IX. **Textes Houroûfis** (French and Persian), by Huart and Riḏá Tevfíq, 1909, 10s.
- X. **Mu'jam**, an old Persian system of prosody, by Shams-i-Qays, ed. Mírzá Muḥammad, 1909, 15s.
- XI, 1, 2. **Chahár Maqála**; 1, Persian text, ed. and annotated by Mírzá Muḥammad, 1910. 12s.; 2, English transl. and notes by Browne, 1921, 15s.

- XII. *Introduction à l'Histoire des Mongols*, by Blochet, 1910, 10s.
- XIII. *Díwán of Ḥassán b. Thábit* (Arabic text), ed. Hirschfeld, 1910, 7s. 6d.
- XIV, 1, 2. *Ta'ríkh-i-Guzída* of Ḥamdu'lláh Mustawfí; 1, Persian text, fac-simile, 1911, 15s.; 2, Abridged translation and Indices by Browne and Nicholson, 1913, 10s.
- XV. *Nuqtatu'l-Káf* (History of the Bábis) by Mírzá Jání (Persian text), ed. Browne, 1911, 12s.
- XVI, 1, 2, 3. *Ta'ríkh-i-Jahán-gusháy* of Juwaynání, Persian text, ed. Mírzá Muḥammad; 1, Mongols, 1913, 15s.; 2, Khwárazmsháhs, 1917, 15s.; 3, Assassins, in preparation.
- XVII. *Kashfu'l-Mahjúb* (Šúfí doctrine), transl. Nicholson, 1911, 15s.
- XVIII, 2 (all hitherto published), *Jámi'u't-Tawáríkh* of Rashídu'd-Dín Faḍlu'lláh (Persian text), ed. and annotated by Blochet, 1912, 15s.
- XIX. *Kitábu'l-Wulát* of al-Kindí (Arabic text), ed. Guest, 1912, 15s.
- XX. *Kitábu'l-Ansáb* of as-Sam'ání (Arabic text, fac-simile), 1913, 20s.
- XXI. *Díwáns* of 'Ámir b. aṭ-Ṭufayl and 'Abíd b. al-Abras (Arabic text and transl. by Sir Charles J. Lyall), 1913, 12s.
- XXII. *Kitábu'l-Luma'* (Arabic text), ed. Nicholson, 1914, 15s.
- XXIII, 1, 2. *Nuzhatu'l-Qulúb* of Ḥamdu'llah Mustawfí; 1, Persian text, ed. le Strange, 1915, 8s.; 2, English transl. le Strange, 1918, 8s.
- XXIV. *Shamsu'l-'Ulúm* of Nashwán al-Ḥimyarí, extracts from the Arabic text with German Introduction and Notes by 'Azímu'd-Dín Aḥmad, 1916, 5s.
- [XXV. *Díwáns* of aṭ-Ṭufayl b. 'Awf and aṭ-Ṭirimmáh b. Ḥakím (Arabic text), ed. Krenkow, in the Press].

NEW SERIES.

- I. **Fárs-náma** of Ibnu'l-Balkhí, Persian text, ed. le Strange and Nicholson, 1921, 20s.
- II. **Ráḥatu's-Ṣudúr** (History of Saljúqs) of ar-Ráwandí, Persian text, ed. Muḥammad Iqbál, 1921, 47s. 6d.
- III. **Indexes** to Sir C. J. Lyall's edition of the **Mufaḍḍalíyát**, compiled by A. A. Bevan, 1924, 42s.
- IV. **Mathnawí-i Ma'nawí** of Jalálu'ddín Rúmí. Vol. I, Persian text of the First and Second Books, ed. Nicholson, 1925, 20s.

Mázandarán, topography of, and travels in, by H. L. Rabino, with Map (in the Press).

Díwán of al-A'shá, Arabic text with German translation by R. Geyer (in the Press).

Jawámí'u l-Hikáyát of 'Awfí, a critical study of its scope, sources and value, by Nizámu'ddín (in the Press).

Letters of Rashídu'ddín Faḍlu'lláh, abridged English transl. by Muḥammad Shafí', followed by transl. of **Tansúq-náma** (on precious stones) by the late Sir A. Houtum-Schindler (in preparation).

A History of Chemistry in Mediaeval Islám, by E. J. Holmyard.

Turkistán at the time of the Mongolian Invasion, by W. Barthold, English transl., revised by the author, aided by H. A. R. Gibb.

WORKS SUBSIDISED BY THE TRUSTEES.

Firdawsu 'l-Hikmat of 'Alí ibn Rabban aṭ-Ṭabarí, ed. Muḥammad az-Zubayr aṣ-Ṣiddíqí (in the Press).

INTRODUCTION.

This is the first instalment of what I hope will eventually be a complete text and translation of the *Mathnawí* in six volumes, of which the first, third, and fifth are to contain the Persian text, while the second, fourth, and sixth are reserved for the English translation. To look further ahead, two or three volumes of commentary will be required in order to make the text and translation fully intelligible; and there should also be an introductory volume dealing with the life and times of Jalálu'ddín Rúmí and with the linguistic, literary, historical, doctrinal and other aspects of the poem as a whole. I do not know whether I shall be able to carry out this project, but one condition of success, namely, the means to publish rapidly at regular intervals, is already ensured by the liberality of my colleagues who are Trustees of the E. J. W. Gibb Memorial. If the text and translation were finished in seven years from now, I should be well satisfied, though it is true that without the commentary a great part of the translation must remain no more than a skeleton.

The plan sketched here has long been present to my mind. I have no doubt that its originator, though he never suggested it in words, was *lo mio maestro* Professor E. G. Browne, who first helped me to appreciate the extraordinary qualities of "the Persian Qur'án". The impressions then formed were strengthened by study of Jalálu'ddín's *Díwán*, specimens of which the Cambridge University Press published in 1898 under the title of *Selected Poems from the Dīwāni Shamsi Tabrīz*. At that time what I had in view was an annotated translation, but it soon became evident that this would be of little use by itself. Before explaining the reasons which have

led me to prepare ■ critical edition, I may call attention to an almost unrecorded episode in the history of Persian scholarship.

It appears that ■ corrected text of the *Mathnawī*, with French translation and notes, was ready for publication in 1799. I owe my knowledge of this fact to Professor D. B. Macdonald, who last year kindly lent me a copy which he had acquired of ■ very rare book ¹⁾, entitled *Notice sur le Schāh'-Namé de Ferdoussī et traduction de plusieurs pièces relatives à ce poëme. Ouvrage posthume de M. le Conseiller I. et R. De Wallenbourg, précédé de la biographie de ce savant par A. de Bianchi. À Vienne, de l'imprimerie de J. V. Degen.*

Jaques de Wall-
enbourg (1763-
1806).

1810. Nothing in this tiny volume is so interesting ²⁾ as the account given in the preface of Jaques de Wallenbourg's career as a diplomatist, his delight in Persian literature, his theory of translation, and the tragic destruction of the work to which he had devoted six years of his life.

„Il fut d'abord placé à Constantinople, en qualité de jeune-de-langue; bientôt après, d'interprète auprès de l'internonciature impériale et royale à la Porte ottomane, et employé à différentes missions pendant la dernière guerre contre les turcs, soit au camp ottoman pour préparer les négociations de paix, soit au congrès de Sistow, où elle fut conclue en 1791; et enfin à Vienne, en qualité de secrétaire aulique et conseiller impérial au département des affaires étrangères. . . . Comme savant, il ajoutoit à une vaste et profonde érudition la connaissance parfaite des principales langues de l'Europe, ainsi que celle du grec moderne, du turc, de l'arabe et du persan. Comme homme de lettres, il se plaisoit à cultiver préférentiellement cette dernière langue, tant à cause de la douceur de son accent, que du grand nombre d'écrivains qui honorèrent les derniers siècles de la littérature persanne. . . . Ce fut en 1792 qu'il entreprit, et acheva à Constantinople après six années de travail, la traduction du *Messnévī*, fameux ouvrage poétique sur différens points de religion, de morale, de jurisprudence, de politique, et d'his-

1) There is ■ copy in the British Museum.

2) See, however, Prof. Macdonald's article on *The Earlier History of the Arabian Nights* (*J. R. A. S.*, July, 1924, pp. 367 and 397).

toire..... Il avoit porté, selon sa coutume, dans la traduction de cet ouvrage, la fidélité du texte jusqu'au dernier scrupule. Il con-
servoit par-là dans leur intégrité les traits originaux, ainsi que la nouveauté des idées, l'énergie des expressions, et la fraîcheur du coloris vierge encore; mais, pour éviter toutefois le risque de devenir fastidieux ou barbare par un assujettissement trop servile, il paraphrasoit en forme de notes ce qu'il étoit impossible de rendre littéralement en françois..... Ayant déjà mis au net sa traduction et ses notes, ainsi que le texte persan qu'il avoit eu soin de vérifier sur plusieurs exemplaires, afin d'en garantir l'exactitude (perfection qui manque le plus souvent aux manuscrits orientaux par l'ignorance et la matérialité des copistes), il se proposoit de faire imprimer le tout à son arrivée à Vienne; mais l'incendie qui en 1799 mit en cendres la moitié de Péra, consuma et l'original persan rectifié, et la traduction et les notes qui devoient l'accompagner.

M. de Wallenbourg déplora cette perte beaucoup plus que celle de tout le reste de ses effets."

Fortune does not always favour the brave, and the name of the earliest European translator of the *Mathnawí* is wellnigh forgotten. Although his work may have had more elegance than scientific value, his spirit and resolution deserve a tribute of respect from one who hopes for better luck in the same enterprise.

I shall have no difficulty in showing that a revised text of the *Mathnawí* is needed, not only to serve as a basis for the translation and commentary, but on wider grounds as well. The single argument against it is one of expediency. Not a few may urge that instead of producing editions of texts already published in the East, Persian scholars ought to concentrate their efforts on editing the valuable and important works which at present exist only or mainly in manuscript. While sympathising with that view, I think it would have unfortunate results if it were applied indiscriminately, or if the accumulation of new materials were allowed to bar the way to improvement and cultivation of the old. The prose-writers, I agree, have been neglected in favour of the poets and underestimated in comparison with them; and for this neglect and disparagement there

His projected edition and translation of the *Mathnawí*.

Need for a critical edition of the *Mathnawí*.

is no excuse. Let the balance be restored, by all means, and the sooner the better. But something remains to be said. Persian studies will not flourish as they should until the poetical masterpieces from which Persian literature draws its chief power of attraction, and which constitute its claim to rank as a world-literature, are made more accessible, in the fullest sense of the word, than they are now. The *Sháhnáma*, one of the two greatest poems in the language, can scarcely be obtained for love or money. And when shall we see the first European edition of Nidhámí's *Khamsa*?

Oriental editions. The *Mathnawí* has often been printed or lithographed in the East, and some of these editions are good of their kind ¹⁾. The best, I think, is that in six volumes containing the Persian text with Turkish translation and commentary by Ismá'íl Rusúkhí of Angora, who lived in the early 17th century; but copies are extremely hard to come by, while the editions of Búláq and Teheran also lie beyond the reach of most students. Apart from this, however, the Oriental editions differ greatly from each other, and even those which give something like a standard text are falsified and interpolated to a considerable extent; *e. g.*, the Búláq text of Books I and II includes about 140 and the Teheran text about 800 verses which are wanting in the oldest MSS. There is ample evidence that at an early period the copyists began to alter the text of the poem for reasons which I will set forth in detail presently. In many cases it is still possible to detect these corruptions and restore the original readings, though the MS. that has most faithfully preserved the ancient recension contains only the first of the six books of the *Mathnawí*. But since the MS. next in authority (dated A.H. 718) exhibits a more genuine text of the entire poem than any that has been published hitherto, I feel that the tedious work of collation has been worth doing. Another grave, though less vital, defect in

---

1) The text in this volume is founded entirely on MSS., but it has been collated throughout with Ismá'íl Anqiraví's text and with that of the Búláq edition (A. H. 1268). I am also familiar with the edition of Teheran (A. H. 1307), which I acquired from Professor Browne when reading for the Indian Languages Tripos in 1890. In my opinion, the Turkish editions are superior to any others (including several Indian ones) that I have seen.

the Oriental editions is their ambiguity. The *Mathnawí* demands thought and intelligence from those who study it, and they on their part have the right to expect that its meaning shall not be obscured by doubts as to orthography and syntax, due to omission of the *izáfat*, absence of vowels, and the fact that **ا** is not distinguished from **آ**. For example, in these editions **ا**, besides its ordinary uses as a pronoun and conjunction, represents five separate words, namely, **ا**, straw, **ا**, time, **ا**, little, **ا**, mountain and **ا**, dung; and it may occur, with different meanings, twice or thrice in the same verse. Where the sense is plain, such uncertainties do not matter, but in the *Mathnawí* the sense is often anything but plain. I have endeavoured to provide students with a text which will not puzzle them unnecessarily. The verses in each Book are numbered from beginning to end, so that henceforth it will be easy to refer to any particular verse or passage.

So far as the present volume is concerned, I have used five manuscripts, four of which were written within some seventy years after A. H. 672, the year in which Jalálu'ddin died. Three of the five, designated *A*, *B*, and *L* respectively, contain the *Mathnawí* complete:

A (British Museum, Or. 5602), 290 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, written in four columns in a small distinct hand by 'Alí b. Muḥammad(?), who finished the transcription towards the end of the year 718 (A. D. 1318—19). **پ** is not, as a rule distinguished from **ب**, nor **چ** from **ج**; but the post-vocalic **ذ** is absent. Manuscripts used for the present edition.

B (Munich), N° 35 in Aumer's Cat. of the Persian Manuscripts in the Staatsbibliothek in München, 281 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, elegantly and correctly written in four columns by Muḥammad b. al-Ḥájj Dawlatsháh b. Yúsuf al-Shírází, who completed the transcription on the 15th of Dhu 'l-Hijja in the year 744 (29th of April, A. D. 1344). **پ** is distinguished from **ب**, **چ** from **ج**, and **ذ** is written for **د** after vowels.

L (in my possession), 341 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, clearly written in four columns. The prose prefaces are wanting. Dated the 7th of Rabī^c al-Ákhir, 843 (17th of September, A. D. 1439). The text of the *Mathnawī* ends on f. 319. A later scribe has added the *Wuṣlatnāma* of Shaykh Bahlūl (see Sprenger's Oudh Catalogue, p. 370, N° 157). پ is distinguished from ب, چ from ج, and ذ is written for د after vowels.

The two remaining MSS., designated *C* and *D*, contain the text of Books I and II respectively:

C (British Museum, Or. 6438), 114 ff., 18 lines = 18 verses on a full page, written in fairly legible *naskhī*, with frequent omission of diacritical points. Undated, but must be early 14th century, if it does not belong to the 13th. پ is not, as a rule, distinguished from ب, nor چ from ج, and the post-vocalic ذ is often marked. The unique character of this MS. of Book I will be illustrated below. Its pagination is in some disorder. The following table, in which the first column refers to my edition, shows how the text of *C* should be re-arranged, and also what lacunae occur in it.

Preface	. . . . .	<i>C</i> om.
۱۷-۱	. . . . .	<i>C</i> om.
۸۷-۱۹	. . . . .	<i>C</i> ff. 1 v.—3 r.
۱۲.—۸۷	. . . . .	<i>C</i> om.
۱۸۸-۱۲۱	. . . . .	<i>C</i> 3 v.—5 r.
۱.۷۰-۱۸۹	. . . . .	<i>C</i> ff. 6 v.—32 r.
۱۱.۸-۱.۷۷	. . . . .	<i>C</i> om.
۱۷۹۷-۱۱.۹	. . . . .	<i>C</i> ff. 32 v.—52 r.
۱۸۴.—۱۷۹۷	. . . . .	<i>C</i> om.
۱۸۷۴-۱۸۴۱	. . . . .	<i>C</i> ff. 5 v.—6 r.

٢١٧.—١٨٧٠	<i>C</i> ff. 67 <i>v.</i> —106 <i>r.</i>
٢٦١٢—٢١٦١	<i>C</i> ff. 52 <i>v.</i> —65 <i>r.</i>
٢٦٢.—٢٦١٤	<i>C</i> f. 66 <i>v.</i>
٢٦٤٧—٢٦٢١	<i>C</i> f. 67 <i>r.</i>
٢٦٦٢—٢٦٤٨	<i>C</i> f. 65 <i>v.</i>
٢٦٨.—٢٦٦٤	<i>C</i> f. 66 <i>r.</i>
٢٩٦٠—٢٦٨١	<i>C</i> ff. 106 <i>v.</i> —114 <i>r.</i>
٢٩٩١—٢٩٦٦	<i>C</i> om.
٤٠٠٢—٢٩٩٢	<i>C</i> f. 114 <i>v.</i>

D (Munich), N° 45 in Aumer's Catalogue, 105 ff., 19 lines = 19 verses on a full page, written in large clear *naskhī* by Músá b. Yahyá b. Ḥamza al-Mawlawī, who completed the transcription at Damascus on the 4th of Shaʿbān, A.H. 706 (8th of February, A.D. 1307). This fine MS. of Book II sometimes distinguishes پ from ب and چ from ج, and almost invariably marks the post-vocalic ذ. Short vowels and other orthographical signs are frequently inserted.

By the courtesy of Dr. L. D. Barnett and Mr. E. Edwards of the British Museum and Dr. G. Leidinger, Director of the Manuscript Department in the Bayerische Staatsbibliothek, I was provided with excellent photographic copies of *ABCD*, for which the prayer أَقْرَأَ اللَّهُ عِبُونَهُمْ is the most fitting acknowledgement I can think of. On the whole, the four oldest MSS., *ABC* and *ABD*, are in substantial agreement. All of them have readings peculiar to themselves, but except in the case of *C* these are not very numerous or important. On the other hand, *L*, written a century after *B*, shows far greater variety and has already incorporated many new verses in its text. Therefore, as regards the First and Second Books, the question to be decided was this: Is any of the three MSS., *ABC* and *ABD*, superior in authenticity to the other two, and if so, to what

extent? — for the *maxim seniores priores* is one which no editor ought to believe till he has verified it. As *ABC* are used for Book I and *ABD* for Book II, it will be convenient to deal with each Book separately.

The number of verses is slightly different in *A*, *B* and *C*. Each MS. omits some which occur in the other two (*A* 27, *B* 17, and *C* 34), and *B* has eight which do not occur either in *A* or in *C*. This test, though indecisive, gives the first place to *C*, the second to *A*, and the third to *B*. I will now demonstrate that the same conclusion is reached by following another line of investigation.

Let us examine the various readings in the three MSS. and see whether, in some instances at least, it is not possible to discover the causes which produced them. If it can be shown that in *A* and *B* there are a large number of readings which have been altered in a particular way for a definite reason, and if the originals of these readings are found in *C*, the inference is obvious; and we may then presume that in other variations of reading, where no such reason is apparent, *C* also possesses the greater authority.

The argument depends on considerations which have been suggested by a careful study of the prosody of the *Mathnawí*. I need not go deeply into this on the present occasion, but as some knowledge of the subject is essential even to those who read the poem in a critical text, the following remarks will not be out of place.

Jalálu'ddín's versification is lax compared with that of poets like Sa'dí and Háfidh. The *iz'ífat* is frequently dropped after *هـ* (های مختفی) and *ی*; the "silent" *هـ* — may be lengthened in three of its four possible positions in the foot or elided before a vowel (cf. I ۱۴۷,

The prosody
of the *Math-
nawí*.

۶.۷, ۲۹۸۹); long vowels are sometimes, though rarely, shortened before a consonant (I ۳۹., II ۱۵۸۷);¹⁾ the *nímfatħa* may be required after a closed syllable ending in *ن* (e.g. *جانها*, scanned — — —),

1) In the oldest MSS *ك* and *هـ* are sometimes written *ك* and *هـ*, even when they must be scanned as short syllables before consonants.

and neglected not only in Arabic phrases (e. g. طِبَابُ الطَّيِّينِ, scanned ---|---, سَلَامٌ عَلَيْكَ, scanned ---|---, an example which illustrates the author's bold use of the metrical *tashdíd*), but also perhaps in Persian words now and then¹). For our immediate purpose, however, his practice in regard to the rhyme is especially instructive. Here, again, he takes great liberties. It has been asserted²) that such rhymes as نور (*núr*) and گور (*gór*) are inadmissible in the *Mathnawí*, but they are quite common (e. g. I ٢٤٧ دُور and شور; I ٧٤٦ شور and صُور; I ٢٥٨٩ شُور and گور; I ٢٥٩. گور and نُور and زور, etc., etc.). On the other hand, so far as I have noticed, *yá-yi ma'rúf* (*i*) is hardly ever rhymed with *yá-yi majhúl* (*e*);³) in *AC* the latter often rhymes with اَ (*á*).

There is a second class of imperfect rhymes, in which the short vowels are different, e. g. شُدْنَ and زَنَى, كُنَى and مَنَكَرَى, or in which a short vowel corresponds to a *nímfaṭḥa*, e. g. بَرَى, or in which a short vowel corresponds to a *nímfaṭḥa*, e. g. مَلِكٌ رَا and مَرَمَرَا. Some examples occur in all the MSS., but the significant fact is that their number varies according to the age of each MS. *C* has more of them than *A*, *A* more of them than *B*. The youngest of the three MSS. is the most correct from a prosodist's point of view. In other words, we can here trace the process and method by which the copyists have altered the text of the *Mathnawí*, since in nearly all these cases the motive which induced them to alter it is unmistakable. The number of verses affected (in Book I alone) is about sixty. Without giving a full analysis, I will set forth the evidence in some detail, as was promised above.

Early alterations in the *Mathnawí*.

1) E. g., I think the readings of *AC Bul.* at I ١٧٠ and of *AD Bul.* at II are probably genuine, though I have not ventured to adopt them.

2) By Prof. C. E. Wilson in his Commentary on Book II, p. 249.

3) The only instance I can recall just now is I ١٦٠٥, where جَرَى (*jarí*) rhymes with مَرَى (*mire*).

Sometimes the change could be made very simply. Thus at I ۲۴۲۹, where *C* reads

گفت خصم جانِ جان من چون شُدم * بر سرِ جانم لکدها چون زدم
AB correct the rhyme by reading جانِ جان چون آمدم in the first hemistich; and at I ۲۴۴۸, where *C* reads

روز موسی پیشِ حق نالان شده * نیم شب فرعون گریان آمده
A has شده گریان, and *B* هم گریان بده. At I ۲۱۷۶ *A* reads

وعدۀ مہانیش را مُنکِری * پس زمطبخ خاک و خاکستر بری
The first hemistich has been erased in *C*, but *B* corrects the rhyme and reads مُنکِری مہانیش را از خری which I have inadvertently admitted into the text. The original reading is that of *A*, and there can be little doubt that it was also the reading of *C*.

In the following examples the alteration has been more extensive.

At I ۲۶۴۶ *C* reads

گفت زن آیا عجب بارِ منی * یا بجملت کشفِ سِرِّم میکنی
In order to correct the rhyme *AB* read in the first hemistich
گفت زن آهنگِ برِّم میکنی. At I ۱۲۲۸, where *C* reads

گر نباشد این که دعوی میکنم * من نهادم سرِ برِّ این گردنم
AB read in the first hemistich گر بطلانست دعوی گردنم. At I ۲۹۴۲, where *C* reads

خود قوی تر می شود خمرِ گهن * خود شہی نری بود زرِّ گهن
AB read in the second hemistich خاصه آن خمری که باشد مِن لَدُن

Often both the rhyme-words are altered, and the verse is more or less rewritten. At I ۷۷۵ *C* has

بت سیاهآبست اندر کوزه * نفس مر آبِ سہرا چشمہ
AB have

بت سیاهآبست در کوزه نہان * نفس مر آبِ سہرا چشمہ دان
At I ۲۲۵۹ *AC* have

گر بگیرم مار دندانِ کَنم * ناش از سرِ کوفتن امین کَنم

B reads

گر بگیرم برگم دندانِ مار * ناش از سرکوفتن نبود ضرار

At I ۲۱۱۵ *C* has

گفت روبه صد سپاس آن شیرا * کز پس آن گرگ وا خواند او مرا

Here the rhyme is faulty, because a *nimfatha* is made to correspond to ■ *fatha*. *AB* therefore eliminate it and write

روبه آن دم بر زبان صد شکر راند * که مرا شیر از پس آن گرگ خواند

In some cases the fault is not removed but is partially remedied.

At I ۲۲۴. *C* reads

یا بزخم من رگم جانت بُرد * یا ترا چون من بزندانی بُرد

A amends this by writing in the second hemistich

یا ترا چون من بزندانت بُرد

thus introducing a type of rhyme, like *بر رَوَد* and *واپس تر شَوَد*

(instead of *واپس تر رَوَد*), which is not uncommon in the *Mathnawī*,

but impairing the syntax, as *ترا* is now superfluous. It remained for *B* to restore the syntax and write

یا که همچون من بزندانت بُرد

Those who desire further evidence will find plenty of material in the critical notes. I think, however, that the instances which have been given are enough to establish what I undertook to prove, namely,

- (1) that in many places the text of the *Mathnawī* was altered by early copyists, not capriciously, but with a definite object and in a particular way.
- (2) that of the MSS. used for Book I *C* is the nearest to the original, and that *A* comes next in order of authenticity. It is to be noted that *L*, a later and inferior MS., has frequently retained readings of *C* which do not occur in *A* or *B*.

The inexact prosody of the poem is quite in keeping with its free, unelaborate, and generally colloquial style. No one is likely to argue that the copyists represented by *A* and *B* sought to re-

move corruptions inserted by their predecessors, for if the good rhymes of *A* and *B* had belonged to the original text, what possible motive could any one have had for turning them into the bad rhymes of *C*? Copyists, as a class, dislike anomalies and get rid of them if they can; they resemble the pet bear that beat off flies from the face of its sleeping master with a stone. Moreover, the interpolated verses composed by Persians are technically excellent.

The ancient copyists as textual critics.

The Turkish scribes, it is true, write verse which is often execrable both in form and metre (see the Búlâq edition *passim*), but even they rarely indulge in rhymes of the sort which Jalálu'ddín permitted himself to use. It might be conjectured that the poem was revised by some of the author's friends after his death, when uncorrected copies were already in circulation; but this hypothesis would not account for the gradual and incomplete process of emendation exhibited in the MSS. Probably the first critical editors of the *Mathnawí* were the copyists themselves. We have seen how unfaithfully they dealt with it in one department, where the traces of their handiwork happen to be conspicuous; and we can study their habits and psychology in other fields which are less exposed to observation. Here are a few examples chosen at random:

At I ۵۸۲ *AC* read

چونك دندانها بر آرد بعد از آن * هم بخود طالب شود آن طفل نان

B has the correction made by some one who took offence at the construction of طالب شود with نان, and reads in the second hemistich

هم بخود گردد دلش جوبای نان.

Archaic words and forms usually disappear from the later MSS. Thus at I ۸۵۵ *C* has میسگست, for which *AB* write میگست, while at I ۴۶۴۸ *ABC* have بسکند, and *L* بگسلد. At I ۱.۳۹ *AB* change شیراندازی, the reading of *C*, into شیرگیری سازی.

At I ۲۱۶۹ *C* has غیر آن پیرو نبود, for which *AB* substitute غیر آن پیر او ندید. The old forms آفسانه with *alif-i mamdiida* (I

۲۴.۴), سیا for سیاه (I ۷۷۶), را for راه (I ۴.۸۱), and پوره for پور (I ۴۴.۲) survive in *C* alone. Dullness on the part of the copyists may have wrought irreparable damage. The fine verse (*C* at I ۴۴۴), which depicts the angels Hárút and Márút gazing wrathfully "from the lattice (of Heaven)" upon a world sunk in sin,

چون گناه و فسقِ خلقان جهان = می شد از شبّاکه بر هر دو عیان

in *AB* loses all its imaginative quality and becomes a dry statement of fact:

چون گناه و فسقِ خلقان جهان * می شدی بر هر دو روشن آن زمان

Since it is clear from the preceding analysis that *C* gives the text of the *Mathnawí* in an older form than *AB*, I could not hesitate to make it the basis of my edition in respect of that portion of the poem which it covers, namely, the First Book. Lacunae in *C* have been supplied from *A*. The points of divergence between *C* and my text will be noted when I come to speak of the general principles which have guided me in preparing the present edition.

The text of Book I is based on *C*.

Amongst the MSS. used for Book II (*ABDL*), there is none that stands out eminently from the rest. *D*, on which my text is based, has few readings peculiar to itself. Old as it is, it cannot be ranked with *C*; indeed I consider that in some respects it is inferior to *A*, and where *A* has preserved readings which are to be preferred for reasons similar to those stated above, I have as a rule adopted them, even against the authority of the other MSS. If the accidental lacuna in *D* (vv. ۴۵۶۵—۴۵۶۶) is left out of account, *D* omits 41, *A* 30, and *B* 9 of the verses included in the text. *D* omits 36 verses which occur in *A*, and *A* 25 which occur in *D*, while *B* omits 8 which occur in *AD*. The text includes one verse which is found in *DL* only, and five which are found in *BL* only. These latter have little claim to authenticity, and I should now be inclined to eject them (see p. 15 *infra*).

Manuscripts used for Book II

Of the verses, approximately 7800 in number, which compose the text of Books I and II in the two groups of ancient MSS.

designated *ABC* and *ABD* respectively, very few are confined to a single MS. So far, there is not much evidence of interpolation. But in *L*, written a century after *B*, we find a considerable amount of it ¹⁾, and some of the inserted passages contain six, eight, ten, or more verses. The chief motives for interpolation are (1) to make the transitions less abrupt; (2) to explain incidents in the narrative or illustrate points of difficulty; (3) to amplify topics treated with brevity or develop thoughts suggested by the context. A good instance of the second class of interpolations occurs in the Story of the Greengrocer and the Parrot (I ۲۷۱), where the parrot, left alone in the shop, is startled, and in sudden flight upsets the bottles of oil on the grocer's bench. What frightened the bird? The poet offers no explanation, but *L* and the Búláq edition add two verses to inform us that the source of the mischief was a cat which had darted into the shop in pursuit of a mouse. Again, at II ۱۰۲۱ *L* expands three beautiful verses, in which the poet describes the purifying effects of Love, into a catalogue four times as long; and this worthless padding is included by Whinfield in his abridged translation of the *Mathnawí* ²⁾).

Interpolations
in the *Math-
nawí.*

The constitu-
tion of the text.

As regards the constitution of a text, at least two alternative courses are open to an editor who has good MSS. at his disposal, though the choice of one or the other will depend on circumstances. If he has an autograph or a MS. of paramount authority, he has his text ready-made, and while the inferior MSS. may enable him to correct it in matters of detail, they will not largely supplement or modify it. Failing such an archetype, he must construct his text from the best MSS. available, either taking one MS. as a basis or not. In the present case no MS. can claim absolute authority. Even *C*, which holds the highest place among them, contains 27 verses which are omitted in *A*, though on the other hand *A* contains 34 which are omitted in *C*. While some of these 61 verses may be interpolated, others may be genuine, and in the absence of any sure

1) In Book I *L* has 123 verses which *AC* omit. Four of these occur in *B* and about fifty (often altered for the worse) in the Búláq edition.

2) Second edition, p. 80.

criterion I have decided to give the benefit of the doubt to them all. On the contrary, verses which *AC* or *AD* omit, and which occur in *B* or *BL* alone, are not likely to be genuine; the few that were inserted in my text of Book II before I had access to *D* remain there on probation, as their removal would have caused much inconvenience ¹). Generally I have followed the text of one MS. (*C* for Book I and *D* for Book II). This was the only practicable course, for most of the variants are of such a kind that any selection must have appeared capricious. The readings of *C* and *D* have been corrected where necessary, but I have seldom admitted a variant reading on the ground that it would express the meaning more clearly or elegantly, since that is just the ground on which many variations have been introduced by copyists. Their attempts to improve the *Mathnawí* will not be imitated by those who recognise that Jalálu'ddín, great poet as he is, cares more for the substance than for the form, and that the smooth perfection of highly finished art is incongruous with the character of the poem, the manner of its composition, and the power, fullness, and rapidity of thought which it so frequently displays. Almost every correction of the *C* and *D* readings has been derived from *A* or *B*, the two MSS. which come next in age. I have occasionally ventured to make emendations of my own, as at I ۲۰۴۱, where I read رنج و غین (MSS. and edd. رنج و غین), and II ۲۴۷۹, where MSS. and edd. have عصر دُرد instead of عصر دزد.

In its orthography my text differs little from the MSS., but I distinguish ب and پ, ج and چ, ك and گ, and ignore the post-vocalic ذ. The archaic spellings are nearly always retained.

I follow the MSS. when instead of ك and ه they write كى and نى Orthographical differences. scanned as long syllables before consonants or as short syllables before *alif*; when they write كى and نى, scanned as *short* syllables

---

(1) The verses in question are ۸۴۹, ۱۲۵۹, ۱۹۶۷, ۲۲۲۴, ۲۵۰۴.

before consonants, I write ك and ق and give the original reading below. The *izáfat* has been added throughout (except where it is sufficiently represented by ي), whether it has to be pronounced in scansion or not ¹⁾. Vowels and other orthographical signs have been inserted in Arabic verses or quotations, in words of ambiguous meaning, and in any place where they seemed likely to help the student.

The critical notes. Apart from unimportant differences of spelling and manifest errors of writing, the critical notes furnish a complete account of the variations which occur in the text of *ABCD*, but I have not recorded such variants as the omission of عليه السلام or the substitution of an equivalent formula in the Headings. Of the variants in *L*, which are numerous and extensive, only selected specimens are given, including all the verses that do not occur in any of the four older MSS. The variants of the Búláq edition (*Bul.*) are given in full as regards the poem itself, less fully as regards the Headings. I have also collated the text in Ismá'il Anqiraví's Turkish commentary entitled *Fátiḥu 'l-Abyát*. The principal variants of this and other Oriental editions will be noticed in my commentary.

The present text compared with the edition of Ismá'il Anqiraví. Since the lithographed and printed editions differ from each other both as regards the readings which they adopt and the number of verses which they include, any general comparison with the present text is impossible. But the text most nearly resembling mine, that of the Turkish Commentator (which I will designate as *F*), exhibits a great amount of divergence from it. In the First Book *F* contains 42 additional verses, None of them occurs in *C*, and only two in *A*. Seven are found in *B*, twenty-five in *L*, and thirty-four in the Búláq edition, while there are five which occur neither in the Búláq edition nor in any of my MSS. The variant readings can be counted by hundreds, and many of these materially affect

---

1) The vertical line under ■ final consonant denotes that the *izáfat* is to be scanned ■ ■ long syllable; in words like أَنْتَ, أَنْجِ, it indicates that the final syllable is long in scansion.

the form or the meaning or both. Where *A* differs from *C*, *F* almost regularly agrees with *A*; where *C* and *A* agree, *F* often follows *B* or *L*; where *A* and *B* agree, *F* often has the reading of *L* or *Bul.*; where they differ, *F* sometimes follows *A* and sometimes *B*; in many cases *F* and *Bul.* are in agreement against all the MSS. It appears, then, that if we take *C* as the standard, *F* is distinctly inferior to *A* and even to *B*, but on the other hand it is far superior to *L*, with which as well as with the Búláq edition it shows marked affinities. In the Second Book, where *D* takes the place of *C*, the standard is lower and consequently the differences are less. It is likely, too, that fewer corruptions have found their way into the text of the Second Book, which was composed two years after the First and may have received milder treatment from copyists already familiar with the author's style. *F* omits over a dozen verses which occur in *ABD*, but some of these are translated and explained in the accompanying commentary and appear to have fallen out accidentally. Of the 22 verses which *F* adds to those in my text, one occurs (as a doublet), in *A*, two (as doublets) in *D*, five in *B*, seventeen in *L*, and eighteen in the Búláq edition, while there are two that are wanting in my MSS. and in *Bul.* These figures, together with the fact that *F* seldom has readings peculiar to *A* or *D*, whereas it often agrees with *L* or *Bul.* or both when they differ from *AD*, confirm the evidence found in Book I for the close relationship between *F* and the ancestors of *L Bul.* *F* is a good eclectic text; in Books I and II its independent readings of importance are comparatively few.

Next to *F* in merit stands the Búláq edition (A. H. 1268), which contains, besides the spurious Seventh Book, a Turkish translation in verse by Naḥífí. Professor Wilson calls this text "most excellent." I should not myself go so far as that, for though it is less adulterated than the Teheran edition (A. H. 1307) and the handsome Cawnpore edition in six volumes, many of its verses are sheer doggerel vamped up from more respectable materials which are preserved in *L*. The Teheran text, to which a concordance (*jadwal-i abyát*) is appended, bears a strong likeness to that contained in the

The Búláq
and Teheran
editions.

Nuskha-i nāsikha-i mathnawiyyāt-i saqíma (Rieu, Catalogue of Persian MSS. in the British Museum, vol. II, p. 589; Ethé, Catalogue of Persian MSS. in the India Office Library, N° 1088) by ‘Abdu ‘l-Latíf b. ‘Abdalláh al-‘Abbásí of Gujrát (*ob. circa* A. H. 1048 = A. D. 1638).

‘Abdu ‘l-Latíf, who also edited the *Ḥadīqa* of Saná‘í¹⁾, wrote two commentaries on the *Mathnawí*²⁾ and compiled a glossary of the rare words which occur in it³⁾. He states that his recension of the poem was based on more than eighty MSS. Unfortunately the abundance of his sources has only increased the depravation of his text; the portion covering Books I and II includes about 800 verses over and above those comprised in the text of this volume, so that, roughly speaking, one verse in every ten is interpolated. My present acquaintance with the *Nuskha-i nāsikha* does not encourage belief that the time needed in order to examine it thoroughly would be well spent.

The edition of
‘Abdu ‘l-Latíf
al-‘Abbásí.

What has been said will, I hope, convince the reader that this new edition of the *Mathnawí* is justified by the result. I am aware of its limitations and defects, but against these can be set three main points of advantage:

- (1) The original, or at least the older, form of the text has been restored in many places.
- (2) Interpolations have been reduced to a minimum. Some remain, no doubt, but a much greater number have been exterminated.
- (3) The understanding of the poem has been made easier by means of vocalisation and other orthographical aids designed to remove ambiguity in regard to spelling, grammar, and syntax.

It is perhaps unnecessary to say that my text does not claim to

---

1) See the Introduction to *The First Book of the Ḥadīqatu ‘l-Ḥaqqīyat of Saná‘í*, ed. and tr. by Major J. Stephenson (Calcutta, 1910).

2) *Latá‘ifu ‘l-ma‘nawí min ḥaqā‘iq al-Mathnawí* (Lucknow, A. H. 1292) and *Mir‘ātu ‘l-Mathnawí* (Ethé, Catalogue of Persian MSS. in the India Office Library, N° 1102).

3) *Latá‘ifu ‘l-lughát* (Lucknow, 1877; Cawnpore, 1905).

be a fixed, much less a final one. That is not yet in sight. The preliminary studies (of the older Persian mystical literature and especially of Saná'í and 'Attár) have scarcely begun. Even on the narrowest ground, such a text would require for its preparation and construction a larger number of ancient MSS. than I have been able to consult; it might then be possible to determine more precisely the relation of these MSS. to each other and to the archetype which, in my judgement, we are still far from having fully recovered. I have referred to the importance of *C* for establishing the text of Book I, and if a MS. of the same authority, containing the entire *Mathnawí*, should some day be brought to light, it would probably entail a revision of all our texts of the poem. Again, though this volume, with the translation which is to follow it, has occupied most of my time during the last four years, it leaves many problems unsettled, as must happen when the earlier part of a work is published before the later portions have been studied in detail. This is not the best way to edit the *Mathnawí*, but in the circumstances there was no other. In writing the commentary I may find reason to reject or modify the views which I now hold as to the interpretation of certain passages; and of course a change of view may involve changes in the text.

The appended list of corrections is largely made up of misprints due to occasional indistinctness in the Beyrout type. Errors of more consequence are marked with an asterisk.

I gratefully acknowledge the generous help I have received in different ways not only from colleagues and friends to whose kindness I have long been accustomed — Professor E. G. Browne, Professor A. A. Bevan, Dr. F. W. Thomas, and Mr. E. Edwards — but also from many friends, some of them personally unknown to me, who have shown their interest in the work by giving or lending valuable manuscripts and books and supplying me with information. To Indian scholars, including past and present Government Research Students in this University, I owe a great deal. For instance, Muḥammad Shafíʿ, one of my former pupils and now Professor of Arabic at Lahore, most kindly procured and sent to me

as ■ gift several lithographed editions of Persian commentaries on the *Mathnawí*, while Mr. ‘Abdu ’l-Májid of Daryabad, Bara Banki, with whom I have been in frequent and profitable correspondence, was so obliging as to send to Cambridge for my private use his own copies of rare Persian and Arabic MSS. preserved in Indian libraries ¹⁾. And amongst my chief benefactors I must certainly reckon Husayn Dánish Bey, a Persian resident in Constantinople, described by Professor Browne as “a notable man of letters both in Persian and Turkish”, who, besides obtaining for me a copy of Ismá‘íl Anqiraví’s Commentary, had the extraordinary kindness to present me with a carefully collated MS. of *Fíhi má fíhi* written by his own hand ²⁾.

The second volume of this edition, comprising the English translation of Books I and II, is almost ready for the Press and should be published in about a year from now.

REYNOLD A. NICHOLSON.

CAMBRIDGE, December 1924.

---

1) Two of these are copies of an early (4th century) treatise on Šúfism, entitled *النص إلى الله* and wrongly attributed to Junayd. I hope ere long to publish the text and translation which I have prepared.

2) Concerning *Fíhi má fíhi* see my paper, “The Table-talk of Jalálu’ddín Rúmí”, in the *Centenary Supplement* to the Journal of the Royal Asiatic Society (1924), p. 225 foll. Students of Persian literature will be glad to learn that the work is being edited by Mr. ‘Abdu ’l-Májid from the Constantinople transcript and several Indian MSS. I was indebted to him for my first opportunity of studying it, and wish now to express my gratitude to Prof. Muḥammad Shafí‘ and Mr. A. C. Woolner, Honorary Librarian of the Panjáb University, through whose efforts a copy of the Rampur State Library MS. was obtained and lent to me for a long period.

LIST OF CORRECTIONS.

BOOK I.

- Preface, p. 1, l. ۸, read *يُضِلُّ*.
- Verse ۱۲۵, read *بوي*.
- ” ۱۲۹, note, read *إن* for *ن*.
- ” ۱۳۴, read *مرد*.
- ” ۱۳۶, ” *سِرِّ*.
- * ” ۱۴۳, note, read *گوی* for *گو*.
- * ” ۱۵۹, read *شهرتاش*. The reading *شهر و تاش* might be defended as being equivalent to *شهر و شهرتاش* and parallel to *مقام و خواجگان*, but I think *شهرتاش* is correct, though none of my MSS. supports it. For the plural followed by a singular, cf. II ۷۸۷.
- ” ۱۸۱, note, read “is written”.
- ” ۱۸۴, note, read “is added”.
- ” ۲۱۲, read *خونِ چون من*.
- ” ۲۲۱, ” *غش*.
- ” ۲۴۷, the first word is *بود*.
- ” ۲۴۸, ” ” ” ” *بر*.
- ” ۲۱۹, read *حرف*.
- ” ۲۴۳, ” *هویدا*.
- ” ۴۰۱, ” *آیند باز*.

Verse ٤١٨, read چندانك.

- " ٥٨٣, " مرغ.
- * " ٦١٣, " گاه نقشش دیو in the first hemistich.
- " ٦٤٣, " تمائی قصّدا.
- * " ٦٥٦, " اینك for اینك.
- " ٦٦٠, " جملگی.
- " ٦٦٤, " خلق.
- " ٦٩٤, " تمائی.
- * " ٧٠٨. Perhaps ناردانك should be written ناردانك. In the *Mathnawí* words ending in ك occasionally rhyme with those ending in گ, e. g. سترگ and ترك.
- " ٧٢٣, read الا.
- " ٧٤٢, note, read (٧٤٢) for (٦٤٢).
- " ٧٤٨, " " (٧٤٨) for (٦٤٨).
- * " ٧٥٨, read مُنْقَلِبُرو.
- " ٨٤١, " آهن و سنگ.
- * " ٨٨٠, " معدّش which gives a better rhyme.
- " ٩٠٨, " جمله گفتند.
- " ٩٢٢, " نَعَمْ.
- * " ٩٥٣. In the second hemistich I am inclined to read, with Walí Muḥammad, از سگال و از عمل, "from their scheming and acting".
- " ٩٩٤, read شیر زیان.
- " ١٢٤٨, note, read مدح این آدم.
- " ١٢٦٨, " " (١٢٦٨) for (١٢٦٧) and رنگ for رنگ.

- Verse ۱۲۹۷, note, *read* (۱۲۹۷) for (۱۲۹۸).
- " ۱۴۱۴, *read* نَصْرُ اللَّهِ.
- " ۱۴۲۱, note. The first word is بر.
- " ۱۴۳۱, *read* يَنْظُرُ.
- " ۱۴۵۰, " گویندش لَقَب.
- " ۱۴۷۱, " دَوْرِ دایم.
- " ۱۴۷۲, note. In the second verse cited from L *read* التَّرك راحة.
- " ۱۴۱۹, *read* هَيْبَت.
- * " ۱۴۴۲, " نَهْمَت.
- * " ۱۴۵۴, " درِ گوشش دمد.
- " ۱۵۹۸, note, *read* (۱۵۹۸) for (۱۵۹۷).
- " ۱۶۸۶, *read* پیشه زرگر.
- " ۱۷۴۲, " وَاَنْ غی را.
- " ۲. ۱۲, Heading, *read* نو for نو before سوی.
- " ۲. ۷۱, *read* فَصَّة.
- * " ۲. ۸۵, note. Omit "Bul." after ABL and *insert* "and so Bul." after کَانَ نَوْم.
- " ۲۱۱۵, *read* مُسْنَدَت.
- " ۲۱۲۹, " قُطْب.
- " ۲۱۴۰, " ۲۱۴. for ۱۱۴..
- * " ۲۱۷۶, note. Add "Bul. om. و before ماند".
- * " ۲۲۹۵, *read* از پشه.
- * " ۲۴۴۷, " رسوای شور و شر.
- * " ۲۴۴۷, note. *Read* "رسوای و شور".
- " ۲۴۶۵. In the second line of the Heading *read* چنبره وجود.

- * Verse ۲۲۹۶, read فی سَتی.
- " ۲۴۲۶, read یَسْكُنْ.
- " ۲۴۴۸. The first word of the Heading is تسلیم.
- " ۲۴۸۱, note. Read نفرت فرعون.
- " ۲۵۵۷, " " می نیرزد.
- " ۲۶۴۵, read وَبِصَم.
- * " ۲۶۶۰, " زَان نَعْلُو.
- * " ۲۷۰۹, " آلهُ for آله.
- " ۲۷۴۴, " آنک بی همت.
- " ۲۷۷۲, " زَانک با جامه.
- * " ۲۸۱۲, " جُر زِيك رُو with ABL Bul., and in the note read "جزو يك رو C".
- " ۲۸۲۵, read کُلّ نَن.
- " ۲۸۲۷, " کُلّ نَن را.
- " ۲۸۵۴, note. In the verse cited from Bul. read بخشش.
- " ۲۸۶۰, read کُلّ عالم را.
- * " ۲۸۶۸, note. Insert "L" before the variant.
- " ۲۹۵۹. In the third line of the Heading read خاص.
- " ۲۹۶۴, note. For "Ater" read "After".
- " ۲۹۶۵, read سَابَهُ for سَابَهُ.
- * " ۳۱۷۱, note. For "ABL Bul." read "AL Bul."
- * " ۳۱۷۶. In the first hemistich read with AL: وَعَدْتُ مَهْمَانِيْش رَا مُنْكَرِيْ.
- " ۳۲۱۱, note. For (۳۲۱) read (۳۲۱۱).
- * " ۳۲۲۴, read قُبْحُ and add to the note: "In BC the second

letter of قَبَح is left unpointed. Walí Muḥammad reads قَبَح (pus), which may be the correct reading."

Verse ۲۲۹۷, read وقتِ چاشت.

" ۲۲۲۲, read قُدسِ خویش.

" ۲۴۶۴, read بی صحیحین.

" ۲۴۹۹, note. The first word in the second hemistich of the verse cited is ساکنان.

" ۲۶۴۸, read بسکد.

" ۲۶۸۹, read ور نو بخسپی.

* " ۲۷۴۰, " یطعم و یسفی.

* " ۲۸۰۲, note. In the second hemistich of the verse cited read تیغرا دیدم نهان کردن سزا.

" ۲۸۵۹, read نأتِ خیرا.

" ۲۸۶۱, note. Read افروزرا.

" ۲۹۰۰, read لا ترغ.

BOOK II.

Preface, penult. line, read محبت.

Verse ۲, read فرزند نو.

* " ۵۸, read مُشبهه را in the first hemistich.

* " ۱۸۸, note. In the second of the verses cited from L read خرد for جزو.

* " ۲۹۴, read آن حلوا, and in the note read "D از حلوا".

" ۴۲۴, " دانگِ چند.

" ۵۱۴, " پی تهدید را.

Verse ٦٢٧, " مِنْ طُغْيَانِهِ.

" ٦٤١, note. In the fourth verse cited from L read آشتی.

* " ٧٠٢, read رُوی سَتی.

* " ٧٢٢. The reading مَعْدَن is preferable on account of the rhyme.

" ٧٤٨, note. Read آشنایی.

" ٧٧٦, Heading, read مادرش را.

* " ٧٩٩. Add the note "Bul. رهن جان خودند".

" ٨٦٤, note on Heading, delete the full stop after پرسیدن.

* " ٨٦٥, read کَافِ رَحْمَتِ گُفتَش.

" ٨٦٧, " جُست و جُوی.

" ٩١١, " آن کز آدم.

" ١٠١٦, note. Read فی حنظ اللسان.

" ١٠٢٠, " چند باشی.

* " ١٠٥٩, read تخمِ اوّل کامل.

" ١٠٧٨, " فایده چه.

" ١١٢٦, " جای ما.

* " ١١٢٧, " پُر خشم و مَهبَب.

" ١١٥٧, " در دل سلطان.

* " ١١٩٥, " مست کرد.

" ١١٩٧, " فایده چه and آب میزد.

" ١٢٤٦, " تا که نور او.

" ١٢٢١, " خون میشود.

* " ١٢٢٨. In the second hemistich read with AL:

پس قیامت این کرم گِی می‌کُند

The rhyme indicates that this is the older reading.

- Verse ۱۲۸۶, *read* جنون نو بزاد.
- " ۱۴۷۳, " مر بیابان را.
- ۱۵۰۰, " چه عجب که in the first hemistich.
- " ۱۵۱۰, Heading, *read* امتحان کنندگان.
- * " ۱۶۰۰۰ قوس و قزح, though it is a solecism, is the reading of all my MSS., and also of a MS. dated A. H. 880 belonging to Professor Bevan.
- " ۱۷۷۲, note. *Read* ناید for ناید.
- " ۱۷۷۵, " " ور بگویم in the verse cited from L.
- " ۱۸۲۱, *read* عیان و روینست.
- * " ۲۰۹۸. *Add* the note "Bul. آستین من کشید".
- * " ۲۱۸۲, *read* صوفی.
- " ۲۲۵۰, " از خرد.
- * " ۲۲۶۹, " رَجَف کرد. The MSS. reading is possible, but less appropriate.
- * " ۲۲۹۲, note. *Insert* "A" before the variant.
- " ۲۴۲۹, " *Read* نفورش.
- " ۲۵۲۱, " " (۲۵۲۱).
- " ۲۵۸۳, *read* عشوه خری (as one word).
- * " ۲۶۰۸, " برگشت.
- " ۲۶۱۴, " عَجَلُوا.
- " ۲۶۵۸, " چون بانگ صغیر.
- " ۲۷۰۹, " بر روی خاک.
- " ۲۷۶۲, note, *read* هیچ مزد.
- " ۲۷۶۴, Heading, *read* راست گفتن.
- " ۴۱۸۰, *read* اندر يك جوام.

Verse ۲۲۴۴, read *عَلَى وَجْهِ أَبِي*.

" ۲۲۴۶, ■ *بی مجاز*.

" ۲۲۶۴, " *خود کیست*.

" ۲۲۸۵, " *نویسی بر سرش*.

" ۲۵۱۶, " *با خضر*.

کتاب

مثنوی معنوی

تألیف

جلال الدین محمد بن محمد بن الحسین البلخی ثم الرومی
جلد اول

بعد از مقابله با پنج نسخه از نسخ قدیمه بسعی و اهتمام و تصحیح

رینولد آلین نیکلسون

در مطبعهٔ بریل در لیدن از بلاد هلاند اطبع رسید

سنه ۱۹۲۵ مسیحی

فهرست حکایات و قصص

دفتر اوّل،

تکلیف

- عاشق شدن پادشاه بر کنیزك و رنخور شدن کنیزك و بخواب دیدن
پادشاه طیب الهی را و فرستادن پادشاه رسولانرا بمرقند
۱۷-۵ باوردن زرگر و کشتن پادشاه زرگررا بشارت طیب الهی،
۱۷ حکایت مرد بقال و طوطی،
۴۶-۲۱ حکایت آن پادشاه جهود که نصرانیان را می کشت،
۵۵-۴۶ حکایت پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی سعی می نمود،
۵۱ کثر ماندن دهان آن مرد که نام محمّدا عم بتسخر خواند،
۵۳ قصّه باد که در عهد هود عم قوم عادرا هلاک کرد،
۸۵-۵۶ حکایت نخچیران و شیر،
۵۹ نگریستن عزرائیل بر مردی و گریختن آن مرد در سرای سلیمان،
۶۷ زیافت تاویل رکیک مگس،
۷۴ قصّه هدهد و سلیمان،
۷۶ قصّه آدم عم و بستن قضا نظر اورا،
آمدن رسول روم تا امیر المؤمنین عمر رضه و سؤال کردن رسول
از عمر رضه از سبب ابتلای ارواح با این آب و گل اجساد،
۹۴-۸۶ اضافت کردن آدم آن زلفترا بخویشتن که ربّنا ظلمنا و اضافت
کردن ابلیس گناه خودرا بخدا که بما اغویتنی،
۹۱ قصّه بازرگان که طوطی اورا پیغام داد بطوطیان هدوستان،
۱۱۲-۹۵

صحیفه

- پرسیدن پیغامبر عم مر زید را امروز چونی و جواب کردن زید
 ۲۲۸-۲۱۵ و گفتن پیغامبر اورا که این سرّ را فاش تر ازین مگو،
 ۲۲۰ منّهم کردن غلامان و خواجه‌ناشان مر لقمان را،
 ۲۲۸ آتش افتادن در شهر بایّام عمر رضه،
 خدو انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علیّ کرم الله وجهه و
 ۲۲۶-۲۲۹ انداختن علیّ شمشیر را از دست،
 گفتن پیغامبر عم بگوش رکابدار امیر المؤمنین علیّ کرم الله وجهه
 که کشتن علیّ بر دست تو خواهد بودن و مسامحت کردن
 ۲۴۰-۲۳۶ علیّ با خونی خویش،
 ۲۳۹ تعجب کردن آدم عم از ضلالت ابلیس و تعجب آوردن،

دفتر دوّم،

صحیفه

- هلال پنداشتن آن شخص خیال را در عهد عمر رضه،
 ۲۵۲ دزدیدن مارگیر ماری را از مارگیر دیگر،
 ۲۵۴ التماس کردن همراه عیسی عم زنده کردن استخوانها از
 ۲۷۴-۲۷۲، ۲۵۴ عیسی عم،
 اندرز کردن صوفی خادم را در نیارداشت بهیبه و لا حول
 ۲۶۴-۲۵۵ گفتن خادم،
 ۲۶۷-۲۶۵ یافتن پادشاه بازارا بخانه کم‌پیرزن،
 ۲۷۱-۲۶۸ حلوا خریدن شیخ احمد خضرویه جهت غریمان باهام حقّ،
 ۲۷۱ ترسانیدن شخصی زاهدی را که کم‌گری تا کور نشوی،

صفحه

۹۹	نعظیم ساحران مر موسی را عم،
۱۱۶-۱۲۰	داستان پیر چنگی با عمر رضه،
۱۲۲، ۱۲۵	سؤال کردن عایشه رضاها از مصطفی عم که سر باران امروزینه چه بود
۱۲۹	نالیدن ستون حنانه چون برای پیغامبر عم منبر ساختند،
	اظهار معجزه پیغامبر عم بسخن آمدن سنگ ریزه در دست ابو
۱۳۱	جهل،
۱۳۷	قصه خلیفه کی در کرم از حاتم طایی گذشته بود،
۱۳۸-۱۸۰	قصه اعرابی درویش و ماجرائی زن او با او،
۱۵۵	حقیر و بی خصم دیدن دیده‌های حسن صالح و ناقة صالح را،
۱۷۵	ماجرای نحوی و کشتیبان،
	کبودی زدن قزوینی بر شانگه صورت شیر و پشیمان شدن او
۱۸۳-۱۸۵	بسبب زخم سوزن،
۱۸۵-۱۹۲	رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر بشکار،
۱۸۸	قصه آلك در یاری بکوفت از درون گفت کیست گفت منم،
۱۹۲-۱۹۴	تهدید کردن نوح عم مر قوم را،
	آمدن مهمان پیش یوسف عم و تقاضا کردن یوسف ازو تحفه
۱۹۴-۱۹۹	و ارمغان،
۱۹۹-۲۰۲	مردن شدن کاتب وحی،
۲۰۲	دعا کردن بلعم باعور،
۲۰۴-۲۰۷	قصه هاروت و ماروت،
۲۰۷-۲۰۹	عبادت رفتن کز بر همسایه رنجور خویش.
۲۰۹-۲۱۱	قیاس کردن ابلیس در مقابله نص،
۲۱۲-۲۱۵	قصه مری کردن رومیان و چینیان در علم ثنائی،

صحیفه

- ۲۶۵ وحی کردن حقّ تعالی بموسی عمّ که چرا بعبادت من نیامدی،
- ۲۶۶-۲۶۹ تنها کردن باغبان صوفی و فقیه و علوی را از همدیگر،
- ۲۶۹ گفتن شیخی ابا یزید را که کعبه منم گرد من طوافی می‌کن،
- ۲۷۰ حکایت مرید که خانه نو ساخت،
- ۲۷۶ عذر گفتن دلفک با سید که چرا فاحشه را نکاح کرد،
- بخیلت در سخن آوردن سایل آن بزرگدرا که خود را دیوانه ساخته بود،
- ۲۷۶، ۲۸۰ خواندن محتسب مست خراب افتاده را بزندان،
- ۲۷۹ بیدار کردن ابلیس معاویه را رضه که خیز وقت نماز است،
- ۲۹۱-۴۰۲ شکایت قاضی از آفت قضا و جواب گفتن نایب اورا،
- ۲۹۹ فضیلت حسرت خوردن آن مخلص بر فوت نماز جماعت،
- ۴۰۱ فوت شدن دزد باواز دادن آن شخص صاحب خانه را که نزدیک آمده بود که دزد را در یابد و بگیرد،
- ۴۰۲ قصه منافقان و مسجد ضرار ساختن ایشان،
- ۴۰۴-۴۰۸، ۴۱۵ قصه آن شخص که اشتر ضالّه خود می‌جست و می‌پرسید،
- ۴۰۹ قصد کردن غزان بکشتن يك مردی تا آن دگر بترسد،
- ۴۱۷ شکایت کردن پیرمردی بطیب از رنجوریها و جواب گفتن طیب اورا،
- ۴۲۰ قصه جوحی و آن کودک که پیش جنازه پدر خویش نوحه می‌کرد،
- ۴۲۱ ترسیدن کودک از آن شخص صاحب جنّه و گفتن آن شخص که ای کودک منرس که نامردم،
- ۴۲۴ قصه تیراندازی و ترسیدن او از سواری که در بیشه می‌رفت،
- ۴۲۴ قصه اعرابی و ریگ در جوال کردن و ملامت کردن آن فیلسوف اورا،
- ۴۲۵

صحیفه

- ۲۷۵ خاریدن روستایی بتاریکی شیر را بظن آنک گاو اوست،
- ۲۷۹-۲۷۵ فروختن صوفیان بهیمة مسافرا جهت سماع،
- ۲۸۷-۲۷۹ تعریف کردن منادیان قاضی مفلس را گرد شهر،
- ۲۸۹ ملامت کردن مردم شخصی را که مادرش را کشت بتهمت،
- ۲۹۲-۲۰۴ امنحان پادشاه بآن دو غلام که نو خرید بود،
- ۲۲۴-۲۲۲، ۲۱۱-۲۰۴ حسد کردن حشم بر غلام خاص،
- ۲۱۱-۲۰۸ گرفتار شدن باز میان جفدان بوبرانه،
- ۲۱۲-۲۱۱ کلوخ انداختن نشنه از سر دیوار در جوی آب،
- فرمودن والی آن مرد را که آن خارین را که نشاند بر سر راه
بر کن،
- ۲۱۲ آمدن دوستان ببیمارستان جهت ذالنون،
- ۲۲۶-۲۲۲ امتحان کردن خواجة لقان زیرک لقان را،
- ۲۲۲-۲۲۶ عکس نعظیم پیغام سلیمان عم در دل بلقیس از صورت حقیر هدهد،
- ۲۲۴ انکار فلسفی بر قراءت ان اصبح ماؤکم غورًا،
- ۲۲۶ انکار کردن موسی عم بر مناجات شوپان،
- ۲۴۶-۲۴۰ پرسیدن موسی عم از حق تعالی سر غلبه ظالمان،
- ۲۴۹-۲۴۶ رنجانیدن امیری خفته را که مار در دهانش رفته بود،
- ۲۴۹ اعتماد کردن بر تلق و وفای خرس،
- ۲۶۲، ۲۶۰، ۲۵۷، ۲۵۲ گفتن ناینبایی سایل که دو کوری دارم،
- ۲۵۶ گفتن موسی عم گوساله پرست را که آن خیال اندیشی و حزم نو
کجاست،
- ۲۶۰-۲۵۸ تلق کردن دیوانه جالینوس را و ترسیدن جالینوس،
- ۲۶۲ رفتن مصطفی عم بعبادت صحابی رنجور،
- ۲۸۸، ۲۸۲، ۲۷۱، ۲۶۹، ۲۶۴

بسم الله الرحمن الرحيم

هذا كتاب المثنوى^(a) وهو أصول أصول الدين، في كشف أسرار الوصول واليقين، وهو فقه الله الأكبر، وشرع الله الأزهر، وبرهان الله الأظهر، مثل نوره كمشكاة فيها مصباح، يشرق إشراقاً أنور من الإصباح، وهو جنان الجنان، ذو^(b) العيون والأغصان، منها^(c) عين نسي عند أبناء هذا السبيل سلسبيلًا، وعند اصحاب المقامات والكرامات خير مقامًا وأحسن مقيلاً، الأبرار فيه يأكلون ويشربون، والأحرار منه يفرحون وبطربون، وهو كنيل مضر شراب للصابرين، وحسرة على آل فرعون والكافرين، كما قال^(d) يضل به كثيرًا ويهدي به كثيرًا^(e)، وأنه شفاء الصدور وجلاء الأحزان. وكشاف القرآن، وسعة الأرزاق، ونطيب الأخلاق، بأيدي سفر كرام بررة يمنعون أن^(f) لا يمسه إلا المطهرون^(g)، لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه، والله يرصده ويرقبه وهو خير حافظًا وهو أرحم الراحمين، وله ألقاب أخر لقبه الله تعالى، واقتصرنا على هذا القليل والقليل بدل على الكثير، والجرعة تدل على الغدير، والحفنة تدل على البدر الكبير، بقول العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى محمد بن محمد بن الحسين البلخي تقبل الله منه اجتهدت في تطويل المنظوم المثنوى المشتمل على الغرايب والنوادر

This preface is wanting in CL.

- (a) A هذا كتاب المثنوى instead of ولا توفيقى إلا بالله (b) Bul. ذوات
(c) B فيها. (d) Bul. قال الله تعالى. (e) Bul. adds وما
(f) Bul. بان. (g) Bul. adds تنزيل من رب العالمين. يضل به إلا العاسقين.

(11) From the words خير حافظًا to the end of the preface the text of A is almost illegible.

صحیفه

- ۴۲۷، ۴۲۴ کرامات ابرهیم ادهم بر لب دریا،
- ۴۲۸، ۴۲۳ طعنه زدن بیگانه در شیخ و جواب گفتن مرید شیخ اورا،
- ۴۲۶ دعوی کردن آن شخص که خدای تعالی مرا نمی گیرد بگناه و جواب گفتن شعیب اورا،
- گفتن عایشه رضی الله عنها مصطفی را عم که تو بی مصلای بهر جا نماز می کنی،
- ۴۲۹ کشیدن موش مهار شتر را و معجب شدن موش در خود،
- ۴۴۰ کرامات آن درویش که در کشتی منهش کردند،
- ۴۴۲ تشبیح صوفیان بر آن صوفی که پیش شیخ بسیار می گوید و عذر گفتن او،
- ۴۴۸-۴۴۴ سجد کردن بجای عم در شکم مادر مسیح را عم،
- ۴۴۹ جستن آن درخت که هر که میوه آن درخت خورد نمیرد،
- ۴۵۲ منازعت چهار کس جهت انگور که هر یکی بنام دیگر فهم کرده بود آن را،
- ۴۵۴ برخاستن مخالفت و عداوت از میان انصار برکات رسول صلعم،
- ۴۵۶ قصه بطیچگان که مرغ خانگی پروردشان،
- ۴۵۹ حیران شدن حاجیان در کرامات آن زاهد که در بادیه تنه اش یافتند،
- ۴۶۰

بسم الله الرحمن الرحيم

بَشْتُو از نِی چون حکایت می‌کند * انر جداییها شکایت می‌کند
 کز نِیستان نا مرا بپریده‌اند * از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند
 سینه خواهم شرحه شرحه از فراق * نا بگویم شرح دردِ اشتیاق
 هر کسی کو دُور ماند از اصلِ خویش * باز جوید روزگارِ وصلِ خویش
 ۵ من بهر جمعیتی نالان شدم * جفتِ بدحالان و خوش‌حالان شدم
 هر کسی از ظنِّ خود شد یارِ من * از درونِ من نجسست اسرارِ من
 سِرِّ من از نالهٔ من دُور نیست * لیک چشم و گوش را آن نور نیست
 تن زجان و جان زن مستور نیست * لیک کس را دید جان دستور نیست
 آتشست این بانگِ نای و نیست باد * هرکه این آتش ندارد نیست باد
 ۱۰ آتشِ عشقست کاندِر نِی فتاد * جوششِ عشقست کاندِر می فتاد
 نِی حریفِ هرکه از باری بُرید * پرده‌هایش پرده‌های ما درید
 همچو نِی زهری و تریاقی که دید * همچو نِی دمساز و مشتاقی که دید
 نِی حدیثِ راهِ پُر خون می‌کند * قصه‌های عشقِ مجنون می‌کند
 محَرَمِ این هوش جز بیهوش نیست * مر زبان را مشتری جز گوش نیست
 ۱۵ در غمِ ما روزها بیگانه شد * روزها با سوزها همراه شد
 روزها گر رفت گو رَوِ بالک نیست * تو بمان ای آنک چون نو پاک نیست
 هرکه جز ماهی ز آبش سیر شد * هرکه بی روزیست روزش دیر شد
 در نیابد حالِ پخته هیچ خام * پس سخن کوتاه باید و السلام

(۱) B کز جداییها

(۲) B در نفیرم

(۳) L وز درون

(۱۱) BL پرده‌هایش

وُغَرَّرَ المقالات ، وُدُرَّرَ الدلالات ، وطريقة الزهاد وحديقة العباد ، قصيرة
المباني ، كثيرة المعاني ، لاستدعاء سيدي وسندي ، ومعتمدي ، ومكان الروح
من جسدي ، وذخيرة يوي وغدي ، وهو الشيخ قدوة العارفين ، وإمام اهل (a)
الهدى واليقين ، مغيث الوري ، امين القلوب والنهي ، وديعة الله بين خليقته ،
وصفوته في بريقته ، ووصاياه لنبيه ، وخبائاه عند صفيه ، مفتاح خزائن العرش ،
امين كنوز الفرش ، ابو الفضائل حسام الحق والدّين حسن بن محمد بن
الحسن (b) المعروف (c) بابن أخي (c) ترك ابو يزيد الوقت جنيّد الزمان (d)
صديق ابن صديق (d) ابن الصديق رضى الله عنه وعنهم الأرموى الأصل
المنتسب الى الشيخ المكرّم بما قال أَمْسَيْتُ كُرْدِيًّا وَأَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا قَدَسَ اللهُ
روحه وأرواح أخلافه فَنِعَمَ السَّلَفُ وَنِعَمَ الْخَلَفُ ، له نَسَبٌ أَلْقَتِ الشَّمْسُ عليه
رداءها ، وَحَسَبٌ أَرَخَتِ النُّجُومُ لِدَبَابِ أَضْوَاءِهَا ، لم يزل فناءهم قبلة الإقبال
يتوجه (e) اليها بنو الولاء ، وكعبة الآمال يطوف بها وفود العفاة ، ولا زال
كذلك ما طلع نجم وذّر شارق ليكون معنصمًا لأولي البصائر الربانيّين
الروحانيّين السائيّين العرشيّين النوريّين ، الشكوت النظار ، الغيب المحضار ،
الملك تحت الأطار ، اشراف (f) القبائل ، اصحاب الفضائل ، انوار (g) الدلائل ،
أمين يا ربّ العالمين (h) ، وهذا دعاء لا يُردّ فانه دعاء لأصناف البرية
شامل ، والحمد لله ربّ العالمين وصلى الله على خير خلقه محمد وآله الطيبين
الطاهرين ،

(a) Bul. om. (b) Bul. حسن. (c-c) Bul. باخي. (d-d) Bul. الصديق
ابن الصديق. (e) B توجه. (f) B اشراف. (g) B انوار. (h) B adds
محمد وآله اجمعين.

حکایت عاشق شدن پادشاهی بر کنیزکی و خریدن پادشاه کنیزکرا،
 بود شاهی در زمانی پیش ازین * مُلک دنیا بودش و هم مُلک دین
 اتفاقاً شاه روزی شد سوار * با خواص خویش از بهر شکار
 يك کنیزك دید شه بر شاهراه * شد غلام آن کنیزك جان شاه
 مرغِ جانش در قفس چون می‌طپید * داد مال و آن کنیزكرا خرید
 ۴۰ چون خرید اورا و برخوردار شد * آن کنیزك از قضا بیمار شد
 آن یکی خرداشت و پالانش نبود * یافت پالان گرگ خرا در رُبود
 کوزه بودش آب می‌نآمد بدست * آبراه چون یافت خود کوزه شکست
 شه طبیبان جمع کرد از چپ و راست * گفت جان هر دو در دست شاست
 جان من سهلست جانِ جانم اوست * دزدمند و خسته‌ام درمانم اوست
 ۴۵ هرکه درمان کرد مر جان مرا * بُرد گنج و دُر و مرجان مرا
 جمله گفتندش که جان بازی کنیم * فهمِ گرد آریم و انبازی کنیم
 هر یکی از ما مسیح عالمیست * هر الم را در کف ما مرهمیست
 گر خدا خواهد نگفتند از بطر * پس خدا بشودشان عجز بشر
 تركِ اِسْتِنَا مُرادم قسوتیست * نی همین گفتن که عارض حالتیست
 ۵۰ ای بی ناورده اِسْتِنَا بگفت * جان او با جانِ اِسْتِناست جُفت
 هرچ کردند از علاج و از دوا * گشت رنج افزون و حاجت ناروا
 آن کنیزك از مرض چون موی شد * چشم شه از اشك خون چون جوی شد
 از قضا سِرْکَنگین صَفْرا نمود * روغنِ بادام خشکی می‌فزود
 از هلیله قبض شد اِطلاق رفت * آب آتش را مدد شد همچو نَفْت

اورا و رنجور L has خریدن پادشاه. After عاشق شدن پادشاه. AB Bul. Heading: A (۴۷) شد روزی. and so Bul. شدن کنیزك و تدبیر پادشاه در معالجه او

ای بسا ABL Bul. (۵۰) و جانِ جانم Bul. (۴۴) و. ABL Bul. om. (۴۱)

خشکی می‌نمود ABL Bul. صفرافزود ABL Bul. (۵۴)

بند بگسل باش آزاد اے پسر * چند باشی بند سیم و بند زر
 ۲۰ گر بریزی بحرا در کوزه * چند گنجید قسمت یک روزه
 کوزه چشم حریصان پُر نشد * تا صدف قانع نشد پُر در نشد
 هرکرا جامه ز عشقی چاک شد * او ز حرص و جمله عیبی پاک شد
 شاد باش ای عشقی خوش سودای ما * اے طیب جمله علتهای ما
 اے دوی نغوت و ناموس ما * اے تو افلاطون و جالینوس ما
 ۲۵ جسم خاک از عشق بر افلاک شد * کوه در رقص آمد و چالاک شد
 عشق جان طور آمد عاشقا * طور مست و خر موسی صاعقا
 با لب دمسار خود گر جفتی * همچو نی من گفتنیها گفتی
 هراک او از هم زبانی شد جدا * بی زبان شد گرچه دارد صد نوا
 چونک گل رفت و گلستان درگذشت * نشنوی زان پس ز بلبل سرگذشت
 ۳۰ جمله معشوقست و عاشق پرده * زنده معشوقست و عاشق مرده
 چون نباشد عشق را پروای او * او چو مرغی ماند بی پروای او
 من چگونه هوش دارم پیش و پس * چون نباشد نور یارم پیش و پس
 عشق خواهد کین سخن بیرون بود * آینه غمّاز نبود چون بود
 آینهات دانی چرا غمّاز نیست * زانک زنگار از رخس ممتاز نیست
 ۳۵ بشنوید ای دوستان این داستان * خود حقیقت نقد حال ماست آن

پُر سودای ما B (۲۲) . ز حرص و عیب کلی Bul. (۲۲) C begins here. (۱۹)

After this verse L adds: (۲۲) . وی تو افلاطون B (۲۴) . وی طیب B

نور او در بین و یسرو تحت و فوق * بر سر و بر گردنم چون تاج و طوق

After this verse Bul. adds: . آینه دانی BL . آینه جانست از آن غمّاز نیست A (۲۴)

گر شدی از زنگ و آرایش جدا * میزدی برق نور خورشید خدا

(۳۵) In C this verse follows the Heading.

آن خیالی که شه اندر خواب دید * در رخِ مهبانِ هی آمد پدید
 شه بجایِ حاجبانِ فا پیش رفت * پیشِ آن مهبانِ غیبِ خویش رفت
 ۷۵ هر دو بحری آشنا آموخته * هر دو جان بی دوختن بر دوخته
 گفت معشوقِ تو بودستی نه آن * لیک کار از کار خیزد در جهان
 ای مرا تو مُصْطَفَى من چون عُمَر * از برای خدمت بندم کمر

از خداوند ولیّ التوفیق در خواستن توفیق رعایت ادب در همه
 حالها و بیان کردن وخامت ضررهای بی ادبی،

از خدا جوییم توفیقِ ادب * بی ادب محروم شد از لطف رب
 بی ادب تنها نه خود را داشت بد * بلك آتش در همه آفاق زد
 ۸۰ مایه از آسمان در می رسید * بی صداع و بی فروخت و بی خرید
 در میان قومِ موسی چند کس * بی ادب گفتند کو سیر و عدس
 منقطع شد نان و خوانِ آسمان * ماند رنجِ زرع و یل و داسمان
 باز عیسی چون شفاعت کرد حق * خوان فرستاد و غنیمت بر طبق
 باز گستاخان ادب بگذاشتند * چون گدایان زلّها بر داشتند
 ۸۵ لابه کرده عیسی ایشانرا که این * دایمست و کم نگردد از زمین

(۷۴) BL Bul. آن خیالی را که شه در خواب دید. (۷۴) A فا, with written above. BC have فا quite clearly. L Bul. در. (۷۵) A هر دو جان را دوختن, with (۷۶) A نه آن بدن for. (۷۷) In A this verse follows the Heading.

Heading: Suppl. in marg. C.. AL om. ادب. L رعایت.

(۷۸) AL گشت for شد. B ماند. (۷۹) Bul. در for. (۸۲) AB Bul. (۸۲) After this verse Bul. adds: مائده شد از سما پس عائد * گفت چون انزل علینا مائده

(۸۵) Bul. کرد عیسی لابه. (۸۶) After this verse there is a lacuna in C, extending to v. ۱۲۰.

ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجه کنیزك بر پادشاه و روی آوردن
پادشاه بدرگاه خدا و خواب دیدن شاه ولی را،

۵۵ شه جو عجز آن حکیمان را بدید * پا برهنه جانب مسجد دوید .
رفت در مسجد سوی محراب شد * سجده گاه از اشك شه پُر آب شد
چون بخویش آمد ز غرقاب فنا * خوش زبان بگشاد در مدح و ثنا
کای کینه بخت مُلک جهان * من چه گویم چون تو می دانی نهان
اے همیشه حاجت مارا پناه * بار دیگر ما غلط کردیم راه
۶۰ لیک گفتی گرچه می دانم سرت * زود هر پیدا کنش بر ظاهرت
چون بر آورد از میان جان خروشه * اندر آمد بحر بخشایش بجوش
در میان گریه خویش در رُبود * دید در خواب او که پیری رُو نمود
گفت ای شه مزده حاجات رواست * گر غریبی آیدت فردا زماست
چونک آید او حکیم حاذقست * صادقش دان کو امین و صادقست
۶۵ در علاجش سحر مطلق را بین * در مزاجش قدرت حق را بین
چون رسید آن وعده گاه و روز شد * آفتاب از شرف اخترسوز شد
بود اندر منظره شه منظر * تا ببینند آنچه بنمودند سر
دید شخصی فاضلی پرمایه * آفتابی در میان سایه
می رسید امر دور مانند هلال * نیست بود و هست بر شکل خیال
۷۰ نیست و ش باشد خیال اندر روان * تو جهانی بر خیالی بین روان
بر خیالی صلحشان و جنگشان * وز خیالی فخرشان و ننگشان
آن خیالاتی که دام اولیاست * عکس مَرویان بُستان خداست

و یافتن طیب AB Bul. add . خواب دیدن پادشاه مبشر غیبی را AB Bul. Heading:

الهی و حاصل شدن مراد

رو for رخ (۶۲) . و ثنا is written above دعا (۵۷) In C . سجده گاه B (۵۶)

و A om . دان کو for دانك او B . حکیمی A (۶۴)

بردن پادشاه آن طبیب را بر سر بیمار تا حال او را ببیند،

چون گذشت آن مجلس و خوان کرم * دست او بگرفت و برد اندر حرم
 قصه رنجور و رنجورے بخواند * بعد از آن در پیش رنجورش نشاند
 رنگ رو و نبض و قاروره بدید * هم علامتش هم اسبابش شنید
 گفت هر دارو که ایشان کرده اند * آن عمارت نیست ویران کرده اند
 بی خبر بودند از حال درون * ^{۱۰۵} اَسْتَعِیْذُ اللّٰهَ مِمَّا یَفْتَرُوْنَ
 دید رنج و کشف شد بر وی نهفت * لیک پنهان کرد و با سلطان نگفت
 رنجش از سودا و از صفرا نبود * بوی هر هیزم پدید آید زدود
 دید از زاریش کو زار دلست * تن خوشست و او گرفتار دلست
 عاشقی پیداست از زاری دل * ^{۱۱۰} نیست بیماری چو بیماری دل
 علت عاشق ز علتها جداست * عشق اضطراب اسرار خداست
 عاشقی گر زین سر و گر زان سرست * عاقبت مارا بدان سر رهبرست
 هرچ گویم عشق را شرح و بیان * چون بعشق آیم خجل باشم از آن
 گرچه تفسیر زبان روشن گریست * لیک عشق بی زبان روشن ترست
 چون قلم اندر نوشتن میشتافت * چون بعشق آمد قلم بر خود شکافت
 عقل در شرحش چو خر در گل بجفت * شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت
 آفتاب آمد دلیل آفتاب * ^{۱۱۵} گر دلیلت باید از وی رو متاب
 از وی ار سایه نشانی می دهد * شمس هر دم نور جانی می دهد
 سایه خواب آرد ترا همچون سمر * چون بر آید شمس انشق القمر
 خود غربی در جهان چون شمس نیست * شمس جان باقیست او را امس نیست

(۱۰۱) In B Bul. this verse precedes the Heading. L مجلس خوان و کرم.

(۱۰۷) B Bul. از صفرا و از سودا. (۱۰۸) B و گرفتار او. (۱۱۰) Bul. تن خوشست او.

استرلاب. (۱۱۱) Bul. بدان سو. (۱۱۲) In B this verse follows v. ۱۱۱.

باقی کش امس L. باقیست کاورا Bul. باقی که او را B (۱۱۹)

بدگمانی کردن و حرص آورے * کفر باشد پیشِ خوانِ مهترے
 زان گدارویانِ نادیده زار * آن در رحمت بر ایشان شد فراز
 ابر بر ناید پی، منعِ زکات * وز زنا افتد و با اندر جهات
 هرچه بر تو آید از ظلمات و غم * آن ز بی باکی و گستاخیت هر
 ۹۰ هرکه بی باکی کند در راهِ دوست * رهزنِ مردان شد و نامردِ اوست
 از ادب پر نور گشتست این فلک * وز ادب معصوم و پاک آمد ملک
 بُد ز گستاخی کسوفِ آفتاب * شد عزازی ز جرأتِ ردِّ باب

ملاقات پادشاه با آن طیب الہی که در خوابش بشارت
 داده بودند بملاقات او،

دست بگشاد و کنارانش گرفت * همچو عشق اندر دل و جانش گرفت
 دست و پیشانیش بوسیدن گرفت * از مقام و راه پرسیدن گرفت
 ۹۵ پرس پرسان می کشیدش تا بصدر * گفت گنجی یافتم آخر بصبر
 گفت ای هدیه حق و دفعِ حرج * معنی الصبرُ منّاحُ الفرج
 ای لقای تو جوابِ هر سؤال * مشکل از تو حل شود بی قیل و قال
 ترجمانی هرچ مارا در دلست * دست گیری هرکه پایش در گِلست
 مَرَحَبَا یا مُجْتَبَى یا مُرْتَضَى * إِنْ نَفَبَ جَاءَ الْفَضَا ضَاقَ الْفَضَا
 ۱۰۰ أَنْتَ مَوْلَى الْقَوْمِ مَنْ لَا يَشْتَهِي * قَدْ رَدَى كَلًّا لَيْنٌ لَمْ يَنْتَه

(۸۹) L for نامردی (۹۰) After this verse Bul. has:

هرکه شد در راه گستاخِ طریق * آن بود در وادیِ حسرتِ غربی

(۹۲) After this verse Bul. adds:

وقت آنکه بآیدش کردن بیان * ماجرای حال شاه و میهمان

Heading: L با آن ولی که در خوابش غوده بودید

(۹۳) A کنارش را گرفت (۹۴) B از (۹۵) After this verse Bul. adds:

صبر اگر تلخست ولیکن عاقبت * میوه اش باشد شفا و عاقبت

(۹۸) B دست گیر B ترجمان (۱۰۰) BL Bul. منتہی

۱۴۰ آرزو میخواه. لیک اندازه خواه * بر نتابد کوه را يك برگه گاه
آفتابی کر وی این عالم فروخت * اندکی گر پس آید جمله سوخت
فتنه و آشوب و خونریزی مجو * بیش ازین از شمس تیریزی مگو
این ندارد آخر از آغاز گو * رو تمام این حکایت باز گو

خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه با کنیزك جهت در یافتن رنج كنیزك،

گفت ای شه خلوتی کن خانه را * دور کن هم خویش و هم بیگانه را
۱۴۵ کس ندارد گوش در دهلیزها * تا بپرسم زین کنیزك چیزها
خانه خالی ماند و يك دیار نی * جز طیب و جز همان بیمار نی
نرم نرمك گفت شهر تو کجاست * که علاج اهل هر شهری جُداست
و اندر آن شهر از قرابت کیستت * خویشی و پیوستگی با چیست
دست بر نبضش نهاد و يك يك * باز می پرسید امر جور فلک
۱۵۰ چون کسی را خار در پایش جهد * پای خود را بر سر زانو نهد
وز سر سوزن هم جوید سرش * ورنیابد میکند با لب ترش
خار در پا شد چنین دشوار یاب * خار در دل چون بود و ده جواب
خار دل را گر بدیدی هر خسی * دست گئی بودی غمان را بر کسی

in AL Bul. (۱۴۲) . مگوی and مجوی ABL Bul. (۱۴۲) . می نتابد L (۱۴۰) both hemistichs.

Heading: A در یافتن for در ساختن . After the Heading Bul. adds:

آن حکیم شد چون ازین حکمت خیر * بود همراز شه والاسربر

(۱۴۵) After this verse B adds:

در زمان فرمود شه زانجا روند ■ از در و دهلیزها بیرون شوند

(۱۴۶) After this verse B adds:

بعد از آن در کار او بنیاد کرد * وز حکایت های ماضی یاد کرد

خار در دل A (۱۵۲) . از لب L (۱۵۱) . جهد for خلد B Bul. (۱۵۰)

۱۲۰ شمس در خارج اگرچه هست فرد * می‌توان هم مثل او تصویر کرد
 شمس جان کو خارج آمد از اثر * نبودش در ذهن و در خارج نظیر
 در تصور ذاتِ او را گنجِ کو * تا در آید در تصور مثل او
 چون حدیث روی شمس الدین رسید * شمس چارم آسمان سر در کشید
 واجب آید چونك آمد نام او * شرح رمزی گفتن از انعام او
 ۱۲۵ این نفس جان دامنم بر تافتست * بوی پیراهانِ یوسف یافتست
 امر برای حقِ صحبتِ سالها * باز گو حالی از آن خوش حالها
 تا زمین و آسمان خندان شود * عقل و روح و دین صد چندان شود
 لَا تُكَلِّفْنِي فَإِنِّي فِي الْفَنَاءِ * كَلَّتْ أَفْهَامِي فَلَا أُحْصِي ثَنَاءَ
 كُلُّ شَيْءٍ قَالَهُ غَيْرُ الْهَيِّقِ * إِنِّ تَكَلَّفْتُ أَوْ تَصَلَّفْتُ لَا يَلِيْقُ
 ۱۳۰ من چه گویم بك رگم هشیار نیست * شرح آن باری که او را یار نیست
 شرح این هجران و این خونِ جگر * این زمان بگذار تا وقتِ دگر
 قَالَ أَطْعِمْنِي فَإِنِّي جَائِعٌ * وَأَعْجِلْ فَأَلْوَقْتُ سَيْفٌ فَاطْعٌ
 صوفی این الوقت باشد ای رفیق * نیست فردا گفتن از شرطِ طریق
 تو مگر خود مرد صوفی نیستی * هست را از نسیه خیزد نیستی
 ۱۳۵ گفتش پوشیده خوشتر سِرِّ یار * خود تو در ضمن حکایت گوش دار
 خوشتر آن باشد که سر دلبران * گفته آید در حدیث دیگران
 گفت مکشوف و برهنه و بی غلول * باز گو دفعم مده ای بوالفضول
 پرده بر دار و برهنه گو که من * می‌بخشیم با صنم با پیرهن
 گفتم ار عریان شود او در عیان * فی تو مانی فی کسارت فی میان

شرح رمزی کردن and so C in marg. Bul. (۱۲۴) ABL کردن رمزی (۱۲۴)

ن (۱۲۶) L. باز گو رمزی L. کز برای Bul. (۱۲۶) Bul. (۱۲۵) در تافتست Bul. (۱۲۵)

هست L has written above (۱۲۴) L. وقتی Bul. (۱۲۱) L. تَكَلَّفْتُ أَوْ تَصَلَّفْتُ.

(۱۲۷) L om. Bul. برهنه بی غلول. After this verse BL have:

گفت مکشوف و برهنه گوی این * آشکارا به که پنهان ذکر دین

هان و هان این راز را با کس مگو * گرچه از توشه کند بس جُست و جو
 ۱۷۵ گورخانه راز تو چون دل شود * آن مُرادت زودتر حاصل شود
 گفت پیغمبر که هرکِ سر نهفت * زود گردد با مرادِ خویش جفت
 دانه‌ها چون در زمین پنهان شود * سرّ آن سرّسبزی بُستان شود
 زرّ و نقره گر نبودندی نهان * پرورش گی یافتندی زیرِ کان
 وعده‌ها و لطف‌های آن حکیم * کرد آن رنجور را این زبیم
 ۱۸۰ وعده‌ها باشد حقیقی دل‌پذیر * وعده‌ها باشد مجازی ناسه‌گیر
 وعده اهل کرم نقد روان * وعده ناهل شد رنج روان

در یافتن آن ولی رنج را و عرض کردن رنج او را پیش پادشاه،
 بعد زان برخاست و عزم شاه کرد * شاه را زان شمه آگاه کرد
 گفت تدبیر آن بود گانِ مردرا * حاضر آریم از پی این دردرا
 مرد زرگرا بخوان زان شهر دور * با زر و خلعت به او را غرور

چونک اسرارِ نهان در Bul. B. گر زخانه راز A (۱۷۵). هان هان Bul. A (۱۷۴).
 پیغامر ABC (۱۷۶). این مرادت AB. so corr. in A and in marg. C. دل شود
 سرّشان B. سرّ او AL Bul. دانه چون اندر زمین Bul. L (۱۷۷). هرکو B.
 In Bul. (۱۸۱) in first hemistich روان. bis. Bul. (۱۸۰) وعده. corr. in C.
 نقد in written above BC.

After the Heading Bul. adds:

آن حکیم مهربان کارگر * یافت از رنج کنیزک چون خبر

L has the following verse:

ان حکیم مهربان چون راز یافت * صورت رنج کنیزک باز یافت

Bul. adds: B om. (۱۸۲)

گفت شه پس چیست در تدبیر این * می نماید خود خطر تأخیر این

The following verse is added in BL and in marg. C: (۱۸۳)

چونک سلطان از حکیم آرا شنید * پند او را از دل و از جان گزید

Bul. adds:

چونکه این تدبیر را شه کرد گوش * بود پندش زیور منکوش گوش

کس بزیرِ نَمِ خَر خاری نهد * خر نداند دفعِ آن بری جهد
 ۱۵۵ بر جهد و آن خار مُحکَمتر زند * عاقلی باید که خاری برگند
 خر زهر دفعِ خار از سوز و درد * جُفته می انداخت صد جا زخم کرد
 آن حکیم خارچین اُستاد بود * دست می زد جا بجای می آزمود
 زان کینِک بر طریق داستان * باز می پرسید حالِ دوستان
 با حکیم او قصّه ها می گفت فاش * از مُقام و خواجگان و شهر و تاش
 ۱۶۰ سوی قصّه گفتنش می داشت گوش * سوی نبض و جَستش می داشت هوش
 تا که نبض از نامِ کی گردد جهان * او بود مقصودِ جانش در جهان
 دوستانِ شهرِ اُورا بر شمرد * بعد از آن شهری دگرا نام بُرد
 گفت چون بیرون شدی از شهرِ خویش * در کدامین شهر بودستی تو بیش
 نامِ شهری گفت و زان هم درگذشت * رنگِ رو و نبضِ او دیگر نگشت
 ۱۶۵ خواجگان و شهرها را یک بیک * باز گفت از جای و از نان و نمک
 شهر شهر و خانه خانه قصّه کرد * نی رگش جنید و نی رخ گشت زرد
 نبضِ او بر حالِ خود بُد بی گزند * تا پرسید از سَرقند چو قند
 نبضِ جَست و روی سرخ و زرد شد * کز سَرقندی زرگر فرد شد
 چون زرنجور آن حکیم این راز یافت * اصلی آن درد و بلارا باز یافت
 ۱۷۰ گفت کوی او کدام اندر گذر * او سَربُل گفت و کوی غانفر
 گفت دانستم که رنجت چیست زود * در خلاصت سحرها خواهر نمود
 شاد باش و فارغ و امین که من * آن کنم با تو که باران با چمن
 من غمِ تو میخورم تو غمِ مخور * سر تو من مُشِفترم از صد پدر

و شهر (۱۵۹) B. خواجگان شهر باش (۱۵۶) Bul. صد for هر (۱۵۷) Bul. خر ندارد L (۱۵۸)
 دوستان و شهرها را B. دوستان و شهر اُورا AL Bul. (۱۶۲) Bul. و شهرهاش L. و باش
 B (۱۶۶) Bul. خواجگان و شهرها را Bul. (۱۶۵) Bul. روی و نبض B. گفت زان B (۱۶۴)
 AC Bul. (۱۷۰) Bul. این درد Bul. (۱۶۹) Bul. روی for روش L (۱۶۸) Bul. کرد زرد
 گفت after و B om. بر سربُل Bul. کدامست از گذر L. کدامست در گذر

چون زرنجوری جمال او نماند * جانِ دختر در وصال او نماند
 چونک زشت و ناخوش و رُخ زرد شد * اندک اندک در دل او سرد شد
 ۲۰۵ عشقهای کز پی رنگی بود * عشق نبود عاقبت ننگی بود
 کاش کان هم ننگ بودی یکسری * تا نرفتی بر وی آن بدداوری
 خون دوید از چشم همچون جوی او * دشمن جانِ وی آمد روی او
 دشمن طاعوس آمد پیر او * ای بی شهرا بگشته فیر او
 گفت من آن آهوم کز ناف من * ریخت آن صیاد خون صاف من
 ۲۱۰ ای من آن روباه صحرا کز کین * سر بریدنش برای پوستین
 ای من آن پیل که زخم پیل بان * ریخت خونم از برای استخوان
 آنک گشتم پی ما دون من * می نداند که نخسپد خون من
 بر منست امروز و فردا بر ویست * مخون چون من کس چنین ضایع گیست
 گرچه دیوار افکند سایه دراز * باز گردد سوی او آن سایه باز
 ۲۱۵ این جهان کوهست و فعل ما ندا * سوه ما آید ندهارا صدا
 این بگفت و رفت در دم زیر خاک * آن کنیزک شد زرنج و عشق پالک
 زانک عشق مردگان پاینده نیست * زانک مرده سوی ما آینه نیست
 عشق زنده در روان و در بصر * هر دمی باشد زغنچه نازدتر
 عشق آن زنده گزین کو باقیست * کز شراب جانفزایت ساقیست
 ۲۲۰ عشق آن بگزین که جمله انیا * یافتند از عشق او کار و کیا
 تو مگو مارا بدان شه بار نیست * با کریمان کارها دشوار نیست

A (۲۰۶) عشق دختر بر کمال او نماند. The second hemistich in B is: (۲۰۴)

این صیاد ABL Bul. آهوم L Bul. (۲۰۹) بسا BL Bul. (۲۰۸) کاش کی کان سنگ

و B om. (۲۱۵) می نماند که بخسبد B. ماذون من C (۲۱۲) بریدنم B (۲۱۰)

B (۲۲۱) جان فزای I. جان فزایش B (۲۱۹) زعشق و رنج ABL Bul. (۲۱۶)

مارا بر شه

فرستادن شاه رسولان بسمرقند با آوردن زرگر،

۱۸۵ شه فرستاد آن طرف يك دو رسول * حاذقان و کافیان بس عُدُول
 تا سمرقند آمدند آن دو رسول * از برای زرگر شنک، فصول
 کای لطیف استاد کامل معرفت * فاش اندر شهرها از تو صِفَت
 نَك فلان شه از برای زرگری * اختیارت کرد زیرا مهتری
 اینك ابن خلعت بگیر و زر و سیم * چون بیای خاص باشی و ندیم
 ۱۹۰ مرد مال و خلعت بسیار دید * غره شد از شهر و فرزندان بُرید
 اندر آمد شادمان در راه مُرد * بی خبر کان شاه قصد جانش کرد
 اسب نازی بر نشست و شاد ناخت * خونهای خویش را خلعت شناخت
 ای شه اندر سفر با صد رضا * خود پیای خویش تا سوء الْقَضَا
 در خیالش مُلک و عَزَّ و مهتری * گفت عزرائیل رو آری بَری
 ۱۹۵ چون رسید از راه آن مرد غریب * اندر آوردش پیش شه طیب
 سوئے شاهنشاه بردندش بناز * تا بسوزد بر سر شع طراز
 شاه دید او را سی تعظیم کرد * مخزن زر را بدو تسلیم کرد
 پس حکیمش گفت کای سلطان مه * آن کنیزک را بدین خواجه بده
 تا کنیزک در وصالش خوش شود * آب وصالش دفع آن آتش شود
 ۲۰۰ شه بدو بخشید آن مهر و روی را * جُفت کرد آن هر دو صحبت جوی را
 مدت شش ماه می رانندند کار * تا بصحت آمد آن دختر نامر
 بعد از آن از بهر او شربت بساخت * تا بخورد و پیش دختر می گذاخت

(۱۸۵) Bul. شه for پس.

(۱۸۶) Text according to A. BCL Bul. have:

تا سمرقند آمدند آن دو امیر * پیش آن زرگر زشاهنشاه بشیر

C has رسول written above امیر and gives in marg. the second hemistich as it stands in A. (۱۸۷) A Bul. و کامل. (۱۸۸) B شه. (۱۸۹) Bul. om. و

before عَزَّ. C om. و after عَزَّ. (۱۹۸) Bul. کی for ای.

گر بُدی خونِ مُسلمانِ کامِ او * کافرِ گر بردی من نامِ او
 ۲۴۰ می‌بلرزد عرش از مدحِ شفی * بدگمان گردد زمدحش متقی
 شاه بود و شاه بس آگاه بود * خاص بود و خاصه الله بود
 آنکسی را کش چنین شاهی کُشد * سوی بخت و بهترین جای کُشد
 گر ندیدی سودِ او در قهرِ او * گئی شدی آن لطفِ مُطلقِ قهرجو
 بچه می‌لرزد از آن نیشِ حجام * مادرِ مُشفق در آن غمِ شادکام
 ۲۴۵ نیم جان بستاند و صد جان دهد * آنک در و همت نیاید آن دهد
 تو قیاس از خویش می‌گیری ولیک * دُور دُور افتاده بنگر تو نیک

حکایت مرد بقال و طوطی و روغن ریختن طوطی در دکان،

بود بقالی و وی را طوطی * خوش‌نوازی سبز گویا طوطی
 بر دکان بودی نگهبانِ دکان * نکته‌گفتی با همه سوداگران
 در خطابِ آدمی ناطق بُدے * در نوای طوطیان حاذق بُدے
 ۲۵۰ جست از سوی دکان سوی گریخت * شیشه‌های روغن گل را بر ریخت
 از سوی خانه بیامد خواجه‌اش * بر دکان بنشست فارغ خواجه‌اش
 دید پُر روغن دکان و جامه چرب * بر سرش زد گشت طوطی کل ز ضرب
 روزی چندی سخن کوناه کرد * مرد بقال از ندامت آه کرد
 ریش بر می‌کُند و می‌گفت ای دریغ * کآفتابِ نعمتم شد زیرِ میخ
 ۲۵۵ دستِ من بشکسته بودی آن زمان * چون زدم من بر سر آن خوش‌زبان

(۲۴۴) B Bul. دم for غم. C gives دم as ■ variant. (۲۴۵) C gives آنچ as
 a variant for آنک. L آنچه. (۲۴۷) ABL Bul. ویرا for ویرا. B Bul. و گویا.

(۲۴۹) After this verse L adds:

خواجه روزی سوی خانه رفته بود * در دکان طوطی نگهبانی نمود
 گریه بر جست ناگه در دکان * بهر موشی طوطیک از بهر جان

So Bul., which has bis بر دکان and از بیم جان. Both verses are suppl. in marg.
 A, and the second in marg. B. (۲۵۲) L و جاش چرب. (۲۵۲) Bul. چندین.

بیان آنک گشتن و زهر دادن مرد زرگر باشارت الهی

بود نه بهوای نفس و تأمل فاسد،

گشتن این مرد بر دست حکیم * فی پی اومید بود و فی زیم
 او نگشتن از برای طبع شاه * نا نیامد امر و إلهام إله
 آن پسر را کش خضر ببرد حلق * سر آنرا در نیابد عام خلق
 ۲۲۷ آنک از حق یابد او وحی و جواب * هرچه فرماید بود عین صواب
 آنک جان بخشد اگر بکشد رواست * نایست و دست او دست خداست
 همچو اسمعیل پیشش سر بنه - شاد و خندان پیش تیغش جان بده
 نا بماند جانت خندان نا ابد - همچو جان پاک احمد با احد
 عاشقان جام فرح آنکه گشند * که بدست خویش خوبانشان گشند
 ۲۲۸ شاه آن خون از پی شهوت نکرد * تو رها کن بدگمانی و نبرد
 نوگمان بردی که کرد آلودگی * در صفا غش کی هلد پالودگی
 بهر آنست این ریاضت وین جفا * تا بر آرد کوره از نقره جفا
 بهر آنست امتحان نیک و بد * تا بجوشد بر سر آرد زر زبد
 گر نبودی کارش إلهام إله * او سگی بودی درانند نه شاه
 ۲۲۹ پاک بود از شهوت و حرص و هوا * نیک کرد او لیک نیک بدنیا
 گر خضر در بحر کشتی را شکست * صد درستی در شکست خضر هست
 و هم موسی با همه نور و هنر * شد از آن محبوب تو بی پر مهر
 آن گل سرخست تو خورش مخوان * مست عقلست او تو مجنونش مخوان

Heading: C زبان for زهر.

A (۲۲۴) إلهام از اله AB (۲۲۳) امید. L Bul. آن مرد ABL Bul. (۲۲۲)

در صفاتش کی هلد B (۲۲۱) عاشقان آنکه شراب جان گشند B (۲۲۹) علم خلق

فی شاه A (۲۲۴) نیک بد C (۲۲۳) هلد for دهد L کی for که A

تو بی پر و پر A (۲۲۷)

این زمین پاک و آن شورست و بَد * این فرشته پاک و آن دیوست و دد
 ۲۷۵ هر دو صورت گریه ماند رواست * آب تلخ و آب شیرین را صفاست
 جز که صاحب ذوق کی شناسد بیاب * او شناسد آب خوش از شوره آب
 سحر را با مُعْجِزه کرده قیاس * هر دورا بر مکر پندارد اساس
 ساحران موسی امر استیزه را * بر گرفته چون عصای او عصا
 زین عصا تا آن عصا فرقیست ژرف * زین عمل تا آن عمل راهی شگرف
 ۲۸۰ لَعْنَةُ اللَّهِ این عمل را در قفا * رَحْمَةُ اللَّهِ آن عمل را در وفا
 کافران اندر مری بوزینه طبع * آفتی آمد درون سینه طبع
 هر چه مردم میکند بوزینه هر * آن کند کز مرد بیند دم بدم
 او گمان برده که من کردم چو او * فرقا را گی داند آن استیزه رو
 این کند از امر و او بهر ستم * بر سر استیزه رویان خالک ریز
 ۲۸۵ آن مُنَافِق با مُوَافِق در نماز * از پی استیزه آید فی نیاز
 در نماز و روزه و حج و زکات * با منافق مومنان در بُرد و مات
 مومنان را بُرد باشد عاقبت * بر منافق مات اندر آخرت
 گرچه هر دو بر سر يك بازیند * هر دو باهر مَرُوزِے و رازیند
 هر یکی سوی مُقام خود رود * هر یکی بر وفقِ نام خود رود
 ۲۹۰ مومنش خوانند جانش خوش شود * و منافق گویی پُر آتش شود
 نام او محبوب از ذات و بَست * نام این مبغوض از آفات و بَست
 میم و واو و میم و نون تشریف نیست * لفظ مومن جز پی تعریف نیست
 گر منافق خوانیش این نام دون * همچو کُژم می خلد در اندرون

ذوق شناسد AL (۲۷۶). دامست و دد B. وین سرشته پاک A (۲۷۴).

راه Bul. (۲۷۹). استیزه ها L (۲۷۸). پندارد A (۲۷۷).

بی نیاز L (۲۸۵). و. A om. (۲۸۴). مرا Bul. مری for بدی A. کافر آمد در

میم نون C. میم واو و میم نون A (۲۹۲). گویی as a variant for تند marg. gives (۲۹۰) The second syllable of گویی is short here. L. گوبیش آتش شود A in

می خلد for می خزان C. زان نام دون L. آن نام دون B (۲۹۲).

هدیه‌ها می‌داد هر درویش را * تا بیابد نطق مرغ خویش را
 بعد سه روز و سه شب حیران و زار * بر دکان بنشسته بد نومیدوار
 می‌نمود آن مرغ را هر گون شگفت * تا که باشد کاندرا آید او بگفت
 جَوَلَقَى سَرِّبَرَهْنَه می‌گذشت * با سربِی موچو پشتِ طاس و طشت
 ۲۶۰ طوطی اندر گفت آمد در زمان * بانگ بر درویش زد که هی فلان
 از چه ای گل با گلان آمیختی * تو مگر از شیشه روغن ریختی
 از قیاس خنده آمد خلق را * کوچو خود پنداشت صاحب دلورا
 کارِ پاکانرا قیاس از خود مگیر * گرچه ماند در نیش و شیر و شیر
 جمله عالم زین سبب گمراه شد * کم کسی زآبدال حق آگاه شد
 ۲۶۵ همسری با انبیا بر داشتند * اولیارا همچو خود پنداشتند
 گفته اینک ما بشر ایشان بشر * ما و ایشان بسته خوابیم و خور
 این ندانستند ایشان از عمی * هست فرقی در میان بی منتها
 هر دو گون ز نور خوردند از محل * لیک شد زان نیش و زین دیگر عسل
 هر دو گون آهو گیا خوردند و آب * زین یکی سرگین شد و زان مُشکِ ناب
 ۲۷۰ هر دو نی خوردند از یک آب خور * این یکی خالی و آن دیگر شکر
 صد هزاران این چنین آشیاء بین * فرقتشان هفتادساله راه بین
 این خورد گردد پلیدی زو جدا * آن خورد گردد همه نور خدا
 این خورد زاید همه بخل و حسد * آن خورد زاید همه عشق احد

(۲۵۸) A. Instead of this verse L Bul. have:

با هزاران غصه و غم گشته جفت * که عجب این مرغ کی آید بگفت

(۲۵۹) A. با سری. (۲۶۰) AB Bul. آن زمان. In the second hemistich A has:

هی for ای Bul. درویش بر زد کای فلان B. بانگ بر وی زد بگفتش ناگهان

ما بشر و نشان بشر B (۲۶۶). نوشتن AB Bul. (۲۶۲). از چه کل B (۲۶۱).

زین بیش و زان دیگر Bul. L om. (۲۶۸). ما چو ایشان بسته A (۲۷۰) B.

و آن خورد Bul. L (۲۷۲). و این بُر B. و آن پر از شکر Bul. A. آن یکی

همه نور احد C Bul. آن for و آن AL. گردد همه بخل C Bul. (۲۷۴) Suppl. in marg.

کارِ بی‌چون را که کیفیت نهد * این که گفتم هر ضرورت می‌دهد
 گه چنین بنماید و گه ضدّ این * جز که حیرانی نباشد کارِ دین
 نی چنان حیران که پشتش سوی اوست * بل چنین حیران و غرق و مستِ دوست
 آن یکی را روی او شد سوی دوست * و آن یکی را روی او خود روی اوست
 ۴۱۵ روی هر يك می‌نگری دار پاس * بُوکِ گردی تو ز خدمت رُوشناس
 چون بسی ابلیس آدم رُوئے هست * پس بهر دستی نشاید داد دست
 ز آنک صیّاد آورد بانگِ صغیر * تا فرید مرغ را آن مرغ‌گیر
 بشنود آن مرغ بانگِ جنسِ خویش * از هوا آید بیابد دام و نیش
 حرفِ درویشان بدزدد مردِ دون * تا بخواند بر سلیبی زان فسون
 ۴۲۰ کارِ مردان روشنی و گرمیست * کارِ دونان حیل و بی‌شرمیست
 شیرِ پشمین از برای گد کند * بُو مُسَلِّم را لقبِ اَحْمَد کنند
 بُو مُسَلِّم را لقبِ کذاب ماند * مر محمد را اُولُو الْأَلْبَاب ماند
 آن شرابِ حقِ ختامش مُشکِ ناب * باده را خنمش بود گند و عذاب
 داستان از پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب،

بود شاهی در جهودان ظلم‌ساز * دشمنِ عیسی و نصرانی گذار
 ۴۲۵ عهدِ عیسی بود و نوبتِ آنِ او * جانِ موسی او و موسی جانِ او
 شاهِ احوّل کرد در راهِ خدا * آن دو دَمَسازِ خدایی را جدا
 گفت اسنادِ احوّل را کاندرا آ * رُو برون آر از وثاقِ آن شیشه‌را
 گفت احوّل زان دو شیشه من کدام * پیشِ نو آرم بکن شرحِ تمام

از ضرورت می‌جهد L. این ضرورت AB Bul. کیفیت دهد L. کی کیفیت نهد AC (۴۱۱)

B. چنان for چنین L Bul. (۴۱۳). گه چنان بیايد و گاهی چین Bul. (۴۱۲)

BL for و آن in the second hemistich. (۴۱۴). حیرانکه غرق Bul. بل چنان

After this verse L adds: (۴۲۷). دام پیش A (۴۱۸)

چون درون رفت احوّل اندر خانه زود * شیشه پیش چشم او دو می‌نود

گر نه این نام اشتقاق دوزخست * پس چرا در وی مذاق دوزخست
 ۲۹۵ زشتی آن نام بد از حرف نیست * تلخی آن آب بحر از ظرف نیست
 حرف ظرف آمد درو معنی چو آب * بحر معنی عنده ام الکتاب
 بحر تلخ و بحر شیرین در جهان * در میانشان برزخ لا یغیان
 دانکه این هر دو زبک اصلی روان * بر گذر زین هر دو رو تا اصل آن
 زر قلب و زر نیکو در عیار * بی محک هرگز ندانی زاعتبار
 ۳۰۰ هرکرا در جان خدا بنهد محک * مر یقین را باز داند او زشک
 در دهان زنده خاشاکی جهد * آنکه آرامد که بیرونش نهد
 در هزاران لقمه یک خاشاک خرد * چون در آمد حس زنده پی برود
 حس دنیا نردبان این جهان * حس دینی نردبان آسمان
 صحت این حس بجویید از طیب * صحت آن حس بخواهید از حیب
 ۳۰۵ صحت این حس زمعموری تن * صحت آن حس زویرائی بدن
 راه جان مر جسم را ویران کند * بعد از آن ویرانی آبادان کند
 کرد ویران خانه بهر گنج زر * وز همان گنجش کند معمورتر
 آبرا بترید و جورا پاک کرد * بعد از آن در جوروان کرد آب خورد
 پوست را بشکافت و پیکان را کشید * پوست تازه بعد زآش بر دمید
 ۳۱۰ قلعه ویران کرد و از کافر سَد * بعد زآن بر ساختش صد بُرج و سد

تا اصل دان A. اصل روان A. زآنک این هر دو L (۲۹۸). این نام بد Bul. (۲۹۵)

L (۳۰۲). دهای A (۳۰۱). هر یقین را BCL (۳۰۰). ندانی اعتبار B (۲۹۹)

bis. بجویید Bul. BL bis. بجویند A (۳۰۴). دینی for عقی B (۳۰۴). در آید.

After this verse B (۳۰۶). and so C in marg. ز تخریب بدن Bul. L (۳۰۵)

Bul. add:

ای خنک جانی که در عشق مآل * بذل کرد او خان و مان [خانمان Bul.] و ملک و مال

B. پوست را بگشاد L (۳۰۹). روان for رها B. در جو for جورا Bul. (۳۰۸)

پوست تازه for پوستی نو B. پیکان را before و Bul. om.

بر مُنادی گاه کن این کار تو * بر سر راهی که باشد چار سو
آنکهم از خود بران تا شهرِ دُور * تا در اندازم دریشان شرّ و شور

تلبیس وزیر با نصارا،

پس بگویم من بِسر نصرانیم * اے خدای رازدان می دانیم
شاه واقف گشت از ایمان من * وز تعصّب کرد قصد جان من
۲۵۰ خواستم تا دین زشه پنهان کنم * آنک دین اوست ظاهر آن کنم
شاه بوی برد از اسرار من * مُتهم شد پیش شه گفتار من
گفت گفت تو چو در نان سوزنست * از دل من تا دل تو روزنست
من از آن روزن بدیدم حال تو * حال تو دیدم نوشم قال نو
گر نبودی جان عیسی چاره‌ام * او جهودانه بکرده پاره‌ام
۲۵۵ بهر عیسی جان سپارم سر دهر * صد هزاران منتش بر خود نهم
جان دریغ نیست از عیسی ولیک * واقفم بر علم دینش نیک
حیف می آمد مرا کان دین پاک * در میان جاهلان گردد هلاک
شکر ایزدرا و عیسی را که ما * گشته‌ام آن کیش حقرا رهنما
از جهود و از جهودی رسته‌ام * تا بزُناری میان را بسته‌ام
۲۶۰ دُور دُور عیسی است اے مردمان * بشنوید اسرار کیش او بجان
کرد با وی شاه آن کاری که گفت * خلق اندر کار او مانده شگفت
راند اورا جانب نصرانیان * کرد در دعوت شروع او بعد زان

Heading: Bul. مکر و تلبیس.

نوشتن قال تو A (۲۵۲) . گفت وعظ تو L (۲۵۲) . پیش او Bul. (۲۵۱)

Bul. L (۲۵۸) . می آید Bul. L (۲۵۷) . بر جان نهم B . جان دهم B (۲۵۵)

After this verse (۲۶۰) . بسته‌ام and رسته‌ام ABL Bul. (۲۵۹) . کیش for دین .

B Bul. and C in marg. add:

and so L چون وزیر آن مکررا بر شه شمرد * از دلش اندیشه را گلی ببرد

and so C in marg. , خلق حیران ماند زان مکر نهفت AB Bul. (۲۶۱)

گفت استاد آن دو شیشه نیست رو * احولی بگذار و افزون بین مشو
 ۲۳۰ گفت ای اُستا مرا طعنه مزن * گفت اُستا زان دو يك را در شکن
 شیشه يك بود و پچشمش دو نمود * چون شکست او شیشه را دیگر نبود
 چون یکی بشکست هر دو شد زچشم * مرد احول گردد از میلان و خشم
 خشم و شهوت مرد را احول کند * زاستقامت رُوح را مُبدَل کند
 چون غرض آمد هنر پوشیده شد * صد حجاب از دل بسوی دیده شد
 ۲۳۵ چون دهد قاضی بدل رشوت قرار * گی شناسد ظالم از مظلوم زار
 شاه از حقد جهودانه چنان * گشت احول کالامان با رَبِّ امان
 صد هزاران مومن مظلوم گشت * که پناهر دین موسی را و پشت

آموختن وزیر مکر پادشاه را،

او وزیری داشت گبر و عَشْوَه * کو بر آب از مکر بر بستی گره
 گفت ترسایان پناه جان کنند * دین خود را از مَلِك پنهان کنند
 ۲۴۰ کم کش ایشان را که گشتن سود نیست * دین ندارد بوی مُشك و عُود نیست
 سِر پنهانست اندر صد غلاف * ظاهرش با تو چو تو باطن خلاف
 شاه گفتش پس بگو تدبیر چیست * چاره آن مکر و آن تزویر چیست
 نا نماند در جهان نصرانی * نی هوایدا دین و نی پنهانی
 گفت ای شه گوش و دستم را ببر * بینی ام بشکاف اندر حُکم مُر
 ۲۴۵ بعد زان در زیرِ دار آور مرا * نا بخواهد يك شفاعت گر مرا

(۲۴۰) Bul. بر شکن. (۲۴۱) In ABL Bul. this verse follows v. ۲۴۲. B Bul.

جحد. (۲۴۶) A جد for حقد; in marg. چشم را احول L (۲۴۲) . او for آن.

جهود [جهودان] آزمان A. خشم L.

Heading: C مکرى. Bul. پادشاه جهود را.

(۲۴۱) B غشوه ده. C apparently. رهزن عَشْوَه ده. AB Bul. او for شه B (۲۴۸)

ظاهرش با تست و باطن بر خلاف L Bul. ظاهرش با تو چو در باطن خلاف.

بشکاف و لب در حکم مر. (۲۴۴) ABL Bul.

بشنو از اخبارِ آن صدرِ صُدر * لا صَلَوةَ تَمَّ إِلَّا بِاتِّحْضُورِ
 گر نه موشی دزد در انبارِ ماست * گندمِ اعمالِ چل ساله کجاست
 ریزه ریزه صدقِ هر روزه چرا * جمع می‌ناید درین انبارِ ما
 بس ستارهٔ آتش از آهن جهید * و آن دل سوزیده پذیرفت و کشید
 ۲۸۵ لیک در ظلمت یکی دزدی نهان * می‌نهد انگشت بر استارگان
 می‌کشد استارگان را بیک بیک * تا که نفروزد چراغی از فلک
 گر هزاران دام باشد در قَدم * چون تو با مایی نباشد هیچ غم
 هر شی از دامِ تن ارواح را * می‌رهانی می‌گنی الواح را
 می‌رهند ارواح هر شب زین قفص * فارغان از حکم و گفتار و قصص
 ۲۹۰ شب ز زندان بی‌خبر زندانیان * شب ز دولت بی‌خبر سلطانیان
 نی غم و اندیشهٔ سود و زیان * نی خیال این فلان و آن فلان
 حالِ عارف این بود بی‌خواب هر * گفت ایزد هم رُقُود زین مَرَم
 خفته از احوالِ دنیا روز و شب * چون قلم در پنجهٔ تَقْلِبِ رَب
 آنک او پنجه نیبند در رَقَم * فَعَلَ پندارد بَجُنُبِش امر قلم
 ۲۹۵ شمه زین حالِ عارف و نمود * خلق را هم خوابِ حسی در رُبود
 رفته در صحرای بی‌چون جانشان * رُوحشان آسوده و ابدانشان

تمت. Bul. . تمَّ BCL . صَلَوةُ الْقَلْبِ A . صدر الصدور. A Bul. (۴۸۱)

(۴۸۲) In L this and the following verse are transposed.

شراره آتش A (۴۸۴) . چرا for کجا B (۴۸۴)

بر فلک AB Bul. (۴۸۶) . دزدی corr. in marg. to روزی A (۴۸۵)

(۴۸۷) After this verse Bul. adds:

گر عنایانت بود با ما مقیم * کی بود بیمی از آن دزد لئیم

فارغان از حرص و اکساب L . فارغان فی حاکم و محکوم کس AB Bul. . قفس Bul. (۴۸۹)

A om. (۴۹۵) . از احوال عالم B (۴۹۴) . این فلان C (۴۹۱) . و حرص

B (۴۹۶) A om. After this verse Bul. adds: خلق را for عقل را

هر یکی آسودهٔ حرص و حرص * مرغوش آزادهٔ دام و قفص

قبول کردن نصارا مکر وزیرا،

صد هزاران مرد ترسا سوی او * اندك اندك جمع شد در کوی او
 او بیان می کرد با ایشان برآز * سِرِّ انگلیون و زُنار و نماز
 ۲۶۵ او بظاهر واعظ احکام بود * لیک در باطن صغیر و دام بود
 بهر این بعضی صحابه از رسول * مُلتَمِس بودند مکر نفس غول
 کو چه آمیزد ز اغراض نهان * در عبادتها و در اخلاص جان
 فضل طاعت را نجسندی ازو * عیب ظاهر را نجسندی که کو
 مو بمو ذره بذره مکر نفس * می شناسیدند چون گل از کَرَفَس
 ۲۷۰ موشکافان صحابه هر در آن * وعظ ایشان خیره گشتندی بجان

متابعت کردن نصارا وزیرا،

دل بدو دادند ترسایان تمام * خود چه باشد قوت تقلید عام
 در درون سینه مهرش کاشند * نایب عیسیش می پنداشتند
 او بِسَرِ دَجَالِ بِك چشم لعین * ای خدا فریاد رس نَعَمَ الْبُعِین
 صد هزاران دام و دانهست ای خدا * ما چو مرغان حریص بی نوا
 ۲۷۵ دَم بَدَم ما بسته دام تویم * هر یکی گر باز و سیرغی شویم
 می رهانی هر دمی مارا و باز * سوے دامی می رویم اے بی نیاز
 ما درین انبار گندم می کنیم * گندم جمع آمد گم می کنیم
 می نیندیشیم آخر ما بهوش * کین خلل در گندمست از مکر موش
 موش نا انبار ما حُفره زدست * وز فَنَش انبار ما ویران شدست
 ۲۸۰ اوّل ای جان دفع شرّ موش کن * و آنگهان در جمع گندم جوش کن

Bul. C. بچسندی ازو A (۴۶۹). گرچه آمیزد AB (۴۶۷). بعضی Bul. (۴۶۶).

خیره گشتندی L (۴۷۰). و ذره ذره ABL Bul. (۴۶۹). بچسندی که کو.

AB Bul. and so L. ما for یا AB Bul. (۴۷۰). در آن وعظ و بیان.

Bul. (۴۸۰) for گوش. موش در انبار ما B (۴۷۹). B om. (۴۷۷).

خفته آن باشد که او از هر خیال * دارد اومید و کند با او مقال
دیورا چون حور بیند او بخواب * پس ز شهوت ریزد او با دیو آب
۴۱۵ چونک تخم نسل او در شوره ریخت * او بخویش آمد خیال از وی گریخت
ضعف سر بیند از آن و تن پلید * آه از آن نقش پدید ناپدید
مرغ بر بالا پران و سایه اش * می دود بر خاک پران مرغ و ش
ابلهی صیاد آن سایه شود * می دود چندانک بی مایه شود
بی خبر کان عکس آن مرغ هواست * بی خبر کی اصل آن سایه کجاست
۴۲۰ تیر اندازد بسوی سایه او * ترکشش خالی شود از جست و جو
ترکش عمرش تهی شد عمر رفت * از دویدن در شکار سایه تفت
سایه یزدان چو باشد دایه اش * و رهاند از خیال و سایه اش
سایه یزدان بود بنده خدا * مرده این عالم و زنده خدا
دامن او گیر زونر بی گمان * تا رهی در دامن آخر زمان
۴۲۵ کَیْفَ مَدَّ الظِّلَّ نقش اولیاست * کو دلیل نور خورشید خداست
اندرین وادی مرو بی این دلیل * لا اُحِبُّ الاَفلین گو چون خلیل
رو ز سایه آفتابی را بیاب * دامن شه شمس تبریزی بتاب
ره ندانی جانب این سور و عرس * از ضیاء الحق حسام الدین بپرس
ور حسد گیرد ترا در ره گلو * در حسد ابلیس را باشد غلو
۴۳۰ کو ز آدم ننگ دارد از حسد * با سعادت جنگ دارد از حسد
عقبه زین صعب تر در راه نیست * ای خُتْک آنکش حسد همراه نیست

بر دیو آب Bul. (۴۱۴) امید. B om. L Bul. (۴۱۲)

شور. C in A is suppl. above. Bul. (۴۱۵) B L در نسل را

پدید و ناپدید C originally (۴۱۶)

In C the مرغ بر بالا و زیر آن سایه اش B. مرغ بر بالا و پران سایه اش A (۴۱۷)
words between مرغ and پران have been erased and می دود has been added
after پران. Bul. (۴۲۱) آنکس حسد.

وز صفیری باز دام اندر گشتی * جمله را در داد و در داور گشتی
 فَالِقُ الْإِصْبَاحِ إِسْرَافِيلُ وار * جمله را در صورت آرد زان دیار
 رُوحهای منبسط را تن کند * هر تنی را باز آبتن کند
 ۴۰۰ اسبِ جانها را کند عاری ز زین * سِرِّ النَّوْمِ أَخُو الْمَوْتِ است این
 لیکِ بهر آنک روز آیند بار * بر نهد بر پاش پابند دراز
 تا که روزش وا گشت زان مرغزار * وز چراگاه آردش در زیر بار
 کاش چون اصحابِ کُفِّ این رُوح را * حفظ کردی یا چو کشتی نوح را
 تا ازین طوفانِ بیداری و هوش * وا رهیدی این ضمیر و چشم و گوش
 ۴۰۵ ای بسا اصحابِ کُفِّ اندر جهان * پهلوی تو پیشِ تو هست این زمان
 غار با او یار با او در سرود * مهر بر چشمست و بر گوشت چه سود

قصه دیدن خلیفه لیلی را،

گفت لیلی را خلیفه کآن نُوے * کز تو مجنون شد پریشان و غوی
 از دگر خوبان تو افزون نیستی * گفت خامش چون تو مجنون نیستی
 هر که بیدارست او در خواب تر * هست بیدارش از خوابش بتر
 ۴۱۰ چون بحق بیدار نبود جانِ ما * هست بیداری چو دربندانِ ما
 جان همه روز از لکدکوبِ خیال * وز زبان و سود وز خوفِ زوال
 فی صفا می ماندش فی لطف و فر * فی بسوے آسمان راهِ سفر

(۴۹۷) After this verse BL Bul. (and AC in marg.) add:

چونک نور صبحدم سر بر زند * کرگس زرین گردون پر زند

(۴۰۱) A. اخ. ABC Bul. and so corr. in C. AL (۴۰۰) اسب جان را می‌کند.

تا برین طوفان C (۴۰۴). بر نهد بر پاشان بند دراز. BL Bul. بهر آنک آید روز باز.

کر for از Bul. تویی Bul. (۴۰۷) ای بی A (۴۰۵) and so corr. in C.

خوف و وبال A (۴۱۱). دربند آن ما Bul. (۴۱۰). خاموش Bul. (۴۰۸).

L. خوف و ملال. Instead of the second hemistich B has the second hemistich of

v. ۴۱۲. (۴۱۲) B om.

نُکته‌ها می‌گفت او آمیخته * در جُلابِ قند زهرے ریخته
 ظاهرش می‌گفت در ره چُست شو * وز اثر می‌گفت جانرا سُست شو
 ظاهر نقره گر اسپیدست و نُو * دست و جامه می سیه گردد ازو
 ۴۵۰ آتش ارچه سرخ رُوپست از شرر * نو ز فعل او سیه‌کاری نگر
 برق اگر نوری نماید در نظر * لیک هست از خاصیت دزدِ بصر
 هراک جز آگاه و صاحب ذوق بود * گفت او در گردن او طوق بود
 مدتی شش سال در هجرانِ شاه * شد وزیرِ اُتباعِ عیسی را پناه
 دین و دل را کُل بدو بسپرد خلق * پیشِ امر و حکم او می‌مرد خلق

پیغام شاه پنهان مر وزیرا،

۴۵۵ در میان شاه و او پیغامها * شاهرا پنهان بدو آرامها

(۴۴۷) After this verse L adds:

هرکه باشد زشت گفتش زشت دان * مرده هرچه گوید آنرا نیست جان
 گفت انسان پارهٔ انسان بود * پارهٔ از نان یقین هم نان بود
 زان علی فرمود نقل جاهلان * بر مزابل همچو سبزست ای فلان
 بر چنان سبزه هر آنکس کو نشست * تو یقین میدان کو [که او] بر کونشست
 بایش خود را بشتن زان حدث * تا نماز فرض او نبود عبث

Bul. adds:

حسن هر گفنار را غرهٔ مشو * قبح معنی دارد او با هش شنو
 بد درونانرا بود کفنار بد * قلبشان مرده است نبود روح ابد
 چونکه اسان پارهٔ انسان بود * پارهٔ از نان یقین هم نان بود
 شیر بزبان گفت جاهل را کلام * هست سبز مزبله بس بی دوام
 هرکرا آن سبز باشد جایگاه * لوٹ و خبثش جامهٔ او کرد تباه
 آب باید کردن پاک حدث * تا نمازش را باشد چون عبث

مدت BL (۴۵۲). درد بصر L (۴۵۱). مر سیه Bul. دست جامه A (۴۴۹).

After this verse Bul. adds: امر حکم او B (۴۵۴). شش ماه L.

آخر الامر از برای آن مراد * تا دهد چون خاک ایشانرا بیاد

Heading: L om. AB Bul. با وزیر.

(۴۵۵) After this verse B has the verse آخر الامر الخ cited above from Bul.

این جسد خانه حسد آمد بدان * کز حسد آلوده باشد خاندان
 گر جسد خانه حسد باشد ولیک * آن جسدر را پاک کرد الله نیک
 طَهَّرَا بَيْتِي بِيَانِ پاکِست * گنجِ نورست ار طِلْسَمَش خاکیست
 ۴۳۵ چون کنی بر بی حسد مکر و حسد * زان حسد دل را سیاهیها رسد
 خَاکْ شَوِ مَرْدَانِ حَقْرَا زیرِ پا * خَاکْ بر سر کن جسدر را همچو ما

بیان حسد وزیر،

آن وزیرك از حسد بودش نژاد * تا بیاطل گوش و بینی باد داد
 بر امید آنك از نیش حسد * زهر او در جان مسکینان رسد
 هر کسی کو از حسد بینی کند * خویشتن بی گوش و بی بینی کند
 ۴۴۰ بینی آن باشد که او بویی بُرد * بُوئی او را جانبِ کویی بُرد
 هر که بُویش نیست بی بینی بود * بُوئی آن بُوِست کآن دینی بود
 چونك بویی بُرد و شُکر آن نکرد * کُفرِ نعمت آمد و بینش خورد
 شُکر کن مر شاكران را بنده باش * پیش ایشان مرده شو پاینده باش
 چون وزیر از رهزنی مایه مساز * خلق را تو بر میآور از نماز
 ۴۴۱ ناصح دین گشته آن کافر وزیر * کرده او از مکر در لوزینه سیر

فهم کردن حاذقان نصارا مکر وزیر را،

هرك صاحب ذوق بود از گفتِ او * لذتی می‌دید و تلخی جُفتِ او

کر for از AB Bul. این حسد خانه جد آمد A (۴۴۲)

گر کنی (۴۴۵) Suppl. in marg. C. Bul. گر حسد خانه جد باشد A (۴۴۳)

گشت B (۴۴۵) خوش را B (۴۴۶)

Heading: AL صادقان A om. نصارا.

و B om. (۴۴۶)

قدرتِ خود بین که این قدرت ازوست * قدرتِ تو نعمتِ او دان که هُوست
 در یکی گفته کزین دو بر گذر * بُت بود هرچه بگنجد در نظر
 ۴۷۵ در یکی گفته مکش این شمع را * کین نظر چون شمع آمد جمع را
 از نظر چون بگذری و از خیال * کُشته باشی نیمشب شمع وصال
 در یکی گفته بکش باکی مدار * تا عوض بینی نظرا صد هزار
 که زکشتن شمع جان افزون شود * لیلیات از صبر تو مجنون شود
 تركِ دنیا هرک کرد از زهد خویش * بیش آمد پسِ او دنیا و بیش
 ۴۸۰ در یکی گفته که آنچت داد حق * بر تو شیرین کرد در ایجاد حق
 بر تو آسان کرد و خوش آنرا بگیر * خویشتن را در میفنگ در زحیر
 در یکی گفته که بگذار آن خود * کان قبول طبعِ تو رَدست و بد
 راههای مختلف آسان شدست * هر یکی را ملتی چون جان شدست
 گر میسر کردن حق ره بدست * هر جهود و گبر ازو آگه بدست
 ۴۸۵ در یکی گفته میسر آن بود * که حیوة دل غذای جان بود
 هرچ ذوق طبع باشد چون گذشت * بر نه آرد همچو شوره ربیع و گشت
 جز پشیمانی نباشد ربیعِ او * جز خسارت بیش نآرد ربیعِ او
 آن میسر نبود اندر عاقبت * نامِ او باشد معسر عاقبت
 تو معسر از میسر باز دان * عاقبت بنگر جمالِ این و آن
 ۴۹۰ در یکی گفته که اُستادے طلب * عاقبت بینی نیایی در حَسَب
 عاقبت دیدند هر گون ملتی * لاجرم گشتند اسیر زَلتی
 عاقبت دیدن نباشد دستِ باف * ورنه گی بودی ز دینها اختلاف
 در یکی گفته که اُستا هر تویی * زانک اُستارا شناسا هر تویی

بیش آید B (۴۷۹) . با غرض بینی A (۴۷۷)

خوش و before L Bul. om. (۴۸۱)

پیش نآرد C (۴۸۷) . ربیع کشت Bul. بیارد Bul. (۴۸۶)

بدینها Bul. (۴۹۲) . ذاتی Bul. (۴۹۱)

پیشِ او بنوشت شه کای مُقْبِل * وقت آمد زود فارغ کن دلم
گفت اینک اندر آن کارم شها * کافکنم در دینِ عیسی فتنها

بیان دوازده سبط از نصارا،

قومِ عیسی را بُد اندر دار و گیر * حاکمانشان ده امیر و دو امیر
هر فرقی مر امیری را تَبَع * بنده گشته میرِ خود را از طمع
۴۶۰ این ده و این دو امیر و قومشان * گشته بنده آن وزیر بدنشان
اعتمادِ جمله بر گفتارِ او * اقتدایِ جمله بر رفتارِ او
پیشِ او در وقت و ساعت هر امیر * جان بدادی گر بدو گفتی میر

تخلیط وزیر در احکام انجیل،

ساخت طوماری بنامِ هر یکی * نقشِ هر طومار دیگر مسالکی
حُکُمهای هر یکی نوعی دگر * این خلافِ آن زبایان تا بسر
۴۶۵ در یکی راهِ ریاضت را و جوع * رکنِ توبه کرده و شرطِ رجوع
در یکی گفته ریاضت سود نیست * اندرین ره مَخْلَصی جز جود نیست
در یکی گفته که جوع و جودِ تو * شَرک باشد از تو با معبودِ تو
جز توکلِ جز که تسلیمِ تمام * در غم و راحت همه مکرست و دام
در یکی گفته که واجب خدمتست * ورنه اندیشه توکلِ تهنست
۴۷۰ در یکی گفته که امر و نهیهاست * بهر کردن نیست شرحِ عجزِ ماست
تا که عجزِ خود ببینیم اندر آن * قدرتِ حق را بدانیم آن زمان
در یکی گفته که عجزِ خود مبین * کفرِ نعمتِ کردنست آن عجزِ هین

Heading: L om. A شط. B بنیشت (۴۵۶)

بد آن وزیر و بدنشان C قومشان و before A om. (۴۶۰)

Heading: C Bul. om. در. نوع Bul. (۴۶۴)

قدرتِ او را ABL Bul. عجز for شر C (۴۷۱)

خاك امين و هرچ در وی کاشتی * بی خیانت جنسِ آن بر داشتی
 ۱۰. این امانت زان امانت یافتست * کافتابِ عدل بر وی نافست
 نا نشانِ حق نیارد نو بهار * خاك سِرهارا نکرده آشکار
 آن جَوادی که جَمادی را بداد * این خبرها وین امانت وین سَداد
 مر جمادی را کند فضلش خیر * عاقلان را کرده قهر او ضریر
 جان و دل را طاقِ آن جوش نیست * با که گویم در جهان يك گوش نیست
 ۱۵. هر کجا گوئی بُد از وی چشم گشت * هر کجا سنگی بُد از وی بَشم گشت
 کیمیا سازس چه بُود کیمیا * مُعْجزه بخش است چه بُود سبیا
 این ثنا گفتن زِمن تركِ ثناست * کینه دلیل هستی و هستی خطاست
 پیش هست او بیاید نیست بود * چیست هستی پیش او کور و کبود
 گر نبودی کور ازو بگداختی * گرمی خورشید را بشناختی
 ۲۰. ورنمودی او کبود از تَعزیت * کی فسردی همچو پنج این ناحیت

بیان خسارت وزیر درین مکر

همچو شه نادان و غافل بُد وزیر * پنجه می زد با قدم ناگزیر
 با چنان قادر خدای کر عدم * صد جو عالم هست گرداند بدم
 صد جو عالم در نظر پیدا کند * چون که چشم را بخود بینا کند
 گر جهان پشت بزرگ و بی بُنیست * پیشِ قُدرت ذره می دان که نیست
 ۲۵. این جهان خود حبسِ جانهای شماست * هین روید آن سو که صحرای شماست
 این جهان محدود و آن خود بی حدست * نقش و صورت پیشِ آن معنی سدست
 صد هزاران نیزه فرعون را * در شکست از موسی با يك عصا
 صد هزاران طبّ جالینوس بود * پیشِ عیسی و دَمش افسوس بود

(۵۱۴) A om.

با کی گویم A (۵۱۴)

L in the second hemistich (۵۱۵)

هر کجا گوئی بد از وی بَشم گشت.

ناید C (۵۱۸)

صحرای خداست L. جانهای شماست L (۵۲۵)

مرد باش و سُخْرَهٗ مردان مشو * رَوَسَهٗر خود گیر و سرگردان مشو
 ۴۹۵ در یکی گفته که این جمله یکیست * هَرَك او دو بیند احوال مرَدکیست
 در یکی گفته که صد یَلَك چون بود * این کی اندیشد مگر مجنون بود
 هر یکی قولیست ضدِ همدگر * چون یکی باشد یکی زهر و شکر
 نا زهر و از شکر در نگذری * گِی زوَحَدَت وز یکی بُوی بَری
 این نمط وین نوع ده دفتر و دو * بر نوشت آن دینِ عیسی را عدو

ثیان آنک این اختلاف در صورت رَوِشست فی در حقیقت راه،

۵۰۰ او ز یک رنگی عیسی بُو نداشت * وز مزاج خُمِ عیسی خُو نداشت
 جامهٔ صدرنگ از آن خُمِ صفا * ساده و یک رنگ گشتی چون ضیا
 نیست بکرنگی کزوخیزد ملال * بل مثال ماهی و آب زلال
 گرچ در خشکی هزاران رنگهاست * ماهیان را با یُبُوست جنگهاست
 کیست ماهی چیست دریا در مثل * تا بدان ماند مَلِک عَزَّ وَجَلَّ
 ۵۰۵ صد هزاران بحر و ماهی در وجود * سجد آرد پیشِ آن اِکرام و جود
 چند باران عطا باران شد * تا بدان آن بحر دُرّافشان شد
 چند خورشید کرم افروخته * تا که ابر و بحر جود آموخته
 پرتو دانش زده بر خاک و طین * تا شد دانه پذیرنده زمین

(۴۹۴) A سر خود جوی and om. C om. گیر. After this verse Bul. adds:

گفته یک را جمله نوی در نظر * در میان نبود دگر هیچ جلوه گر

(۴۹۶) After this verse Bul. adds:

هر یکی را عکس شد لاف و گداز * صورت و معنی عین اختلاف

(۴۹۷) C و صد. (۴۹۸) ABL Bul. کی تو از گلزار وحدت بو بری. and so C

in marg. C has که زوحدت. (۴۹۹) ABL Bul. ده طومار و دو.

Heading: B Bul. اختلافات. B Bul. صورت روشن است. A om. راه.

(۵۰۲) C بر مثال (۵۰۸) L بر ما و طین. B Bul. آب و طین and so corr.

in L. ABL Bul. پذیرنده. B تا که شد دانه.

پَرورد در آتش ابرْهِیْم را * ایمنی رُوح سازد بیْم را
از سبب سوزیش من سوْداییْم * در خیالاتش چو سوْفِسطاییْم

مکر دیگر انگِختن وزیر در اضلال قوم

مکرِ دیگر آن وزیر از خود بیست * وعظرا بگذاشت و در خلوت نشست
در مُریدان در فکند از شوق سوز * بود در خلوت چهل پنجاه روز
خلق دیوانه شدند از شوقِ او * از فراقِ حال و قال و ذوقِ او
لابه و زارے هی کردند و او * از ریاضت گشته در خلوت دونو
گفته ایشان نیست مارا بی تو نور * بی عصاگش چون بود احوالِ کور
از سرِ اکرام و از بهرِ خدا * پیش ازین مارا مدار از خود جدا
ما چو طفلانیم و مارا دایه تو * بر سرِ ما گستران آن سایه تو
گفت جام از مُحبان دُور نیست * لیک بیرون آمدن دستور نیست
آن امیران در شفاعت آمدند * و آن مُریدان در شاعت آمدند
کین چه بدبختیست مارا ای کریم * از دل و دین مانده ما بی تو ینیم
نو بهانه یکنی و ما زرد * میزنیم از سوزِ دل دمهائے سرد
ما بگفتارِ خُشت خُو کرده ایم * ما ز شیرِ حکمتِ نو خورده ایم
الله الله این جفا با ما مکن * خیر کن امروز را فردا مکن
می دهد دل مر ترا کین بی دلان * بی تو گردند آخر از بی حاصلان

(۵۴۷) After this verse L adds:

در خرابی گنجها پنهان کند * خار را گل جسمه را جان کند

Bul. adds:

در خراب گنج را پنهان کند * خار را گل جم جان احسان کند

(۵۴۸) L از سبب سازیش.

Heading: Bul. نصارا. In B نصارا has been added by ■ later hand.

(۵۴۹) Bul. om. و.

(۵۵۲) Bul. کردند او.

(۵۵۵) C و آن سایه.

صد هزاران دفتر اشعار بود * پیشِ حَرْفِ اُمِّی اش عار بود
 ۵۳۰ با چنین غالب خداوندی کسی * چون نمرد گر نباشد او خسی
 بس دل چون کوه را انگیخت او * مرغِ زیرک با دو پا آویخت او
 فهم و خاطر نیز کردن نیست راه * جز شکسته می‌نگیرد فضلِ شاه
 اے بسا گنج آگنانِ کُنْجِ کاو * کَانَ خیال اندیش را شد ریشِ گاو
 گاو که بُود نا تو ریش او شوی * خَاکِ چه بُود نا حشیش او شوی
 ۵۳۵ چون زنی از کارِ بد شد روی زرد * مَسْخِ کرد او را خدا و زُهره کرد
 عورنی را زُهره کردن مسخ بود * خَاکِ و گل گشتن چه باشد ای عنود
 رُوح می‌بردست سوی چرخِ بوبین * سوی آب و گل شدی در آسفلین
 خوبشتن را مسخ کردی زین سُفول * زان وجودی که بُد آن رَشکِ عَفول
 پس بین کین مسخ کردن چون بود * پیشِ آن مسخ این بغایت دون بود
 ۵۴۰ اسبِ رَهْمَتِ سَوے اختر ناختی * آدمِ مسجود را نشناختی
 آخر آدم زاده اے ناخلف * چند پندارے نو پستی را شرف
 چند گویی من بگیرم عالمی * این جهان را پُرکنم از خود همی
 گر جهان پُر برف گردد سر بسر * تابِ خور بگدازدش با یَکِ نظر
 وزیر او و صد وزیر و صد هزار * نیست گرداند خدا از یَکِ شرار
 ۵۴۵ عینِ آن تخیل را حکمت کند * عینِ آن زهر آب را شربت کند
 آن گمان انگیز را سازد یقین * مِهرها رو باند از اسبابِ کین

۵۳۱) A. اُمِّی آن. BL. امیش آن.

۵۴۰) A. خداوند.

۵۴۲) A. فهم خاطر.

۵۴۴) Bul. و کُنْجِ کاو.

۵۴۵) B. خدای

نه مسخست ای عنود. ABL Bul. خَاکِ و گل L. آب و گل B. ۵۴۶).

۵۴۶) In L this and the following verse are transposed.

۵۴۴) L. وزیر او و وزیر چون او صد هزار.

چارپارا قدرِ طاقت بار نه * بر ضعیفان قدرِ قوت کار نه
 ۵۸۰ دانه هر مرغ اندازه و بست * طعمه هر مرغ انجیرے کبست
 طفل را گر نان دهی بر جای شیر * طفل مسکین را از آن نان مرده گیر
 چونک دندانها بر آرد بعد از آن * هر بخود طالب شود آن طفل نان
 مرغ پر نارسته چون پزان شود * لقمه هر گربه دران شود
 چون بر آرد پر بپرد او بخود * بی تکلف بی صغیر نیک و بد
 ۵۸۵ دیورا نطق نو خامش میکند * گوش مارا گفت تو هش میکند
 گوش ما هوش است چون گویا نوی * خشک ما بمرست چون دریا نوی
 با تو مارا خاک بهتر از فلک * ای سیهاک از تو منور تا سیهاک
 بی تو مارا بر فلک تاریکیست * با تو ای ماه این فلک باری کیست
 صورت رفعت بود افلاک را * معنی رفعت روان پالک را
 ۵۹۰ صورت رفعت برآه جسمهاست * جسمها در پیش معنی اسمهاست

جواب گفتن وزیر کی خلوت را نمی شکتم،

گفت حجت‌های خود کونه کنید * پندرا در جان و در دل ره کنید
 گر امینم متهم نبود امین * گر بگویم آسمان را من زمین
 گر کمال با کمال انکار چیست * ورنیم این زحمت و آزار چیست
 من نخواهم شد ازین خلوت برون * زآنک مشغولر باحوال درون

(۵۷۹) B طاقت for قوت. After this verse Bul. adds v. ۵۸۹.

(۵۸۰) L زاندازه. (۵۸۲) B جوپای نان.

(۵۸۴) Bul. چون بر آرد بر هم برتر پرد. B پرد for بپرد. A seems to have had originally بی تکلف و صغیر.

(۵۸۶) L لطف for. گفت.

(۵۸۷) A سیهاک for سیهاک.

(۵۸۸) L بی تو ماه این فلک تاریکیست.

(۵۸۹) Bul. om., but see note on v. ۵۷۹.

جمله در خشکی چو ماهی می‌طپند * آبر را بگشا ز جو بر دار بند
ای که چون تو در زمانه نیست کس * الله الله خلق را فریاد رس

دفع گفتن وزیر مریدان را،

۵۶۵ گفت هان ای سُخرگانِ گفت و گو * وَعْظِ گشتارِ زبان و گوشِ جو
پنبه اندر گوشِ حَسَّ دُونِ کنید * بندِ حَسَّ از چشمِ خود بیرون کنید
پنبه آن گوشِ سِرِ گوشِ سَرست * نا نگرَدَد این گر آن باطنِ گَرست
بی حَسَّ و بی گوش و بی فکرَت شوید * نا خطابِ اِرْجِعِ را بِشُوبِید
نا بگفت و گوی بیداریِ دَرے * نو زگفتِ خوابِ بویی گئی بَرے
۵۷۰ سِرِ بیرونِ نیست قول و فعلِ ما * سِرِ باطنِ هست بالای سما
حَسَّ خشکی دید کز خشکی بَراد * عیسیٰ جانِ پای بر دریا نهاد
سِرِ جِسْمِ خَشک بر خشکی فُتاد * سِرِ جانِ پا در دلِ دریا نهاد
چونکِ عمر اندر ره خشکی گذشت * گاه کوه و گاه دریا گاه دشت
آبِ حیوان از کجا خواهی تو یافت * موجِ دربارا کجا خواهی شکافت
۵۷۵ موجِ خاکی وهم و فهم و فکرِ ماست * موجِ آبی مَحْو و سُکُرت و فَناست
تا درین سگری از آن سگری تو دُور * تا ازین مستی از آن جامی تو کُور
گفت و گوی ظاهر آمد چون غبار * مدتی خاموش خُو کن هوش دار

مکرر کردن مریدان که خلوت را بشکن،

جمله گفتند اے حکیم رخنه جو * این فریب و این جفا با ما مگو

Heading: Bul. دفع کردن.

و بیداری L (۵۶۹). زبان گوش جو C. وعظ و گفتار B Bul. (۵۶۵).

باب حیوان C (۵۷۲). چون عمر C om. B (۵۷۴). در دریا AB (۵۷۱).

جامی نور L. his. شگری A (۵۷۶). سُکُرت A (۵۷۵). آب حیوان را کجا L.

وین جفا C (۵۷۸).

گاه نقش دیو و گه آدم کند * گاه نقش شادے و گه غم کند
 دست فی تا دست جنباند بدفع * نطق فی تا دم زند از ضر و نفع
 ۶۱۵ تو زقرآن باز خوان تفسیر یست * گفت ایزد ما رمیت اذ رمیت
 گر بپرانیم نیر آن فی زماست * ما کمان و تیراندازش خداست
 این نه جبر این معنی جباریت * ذکر جبارے برای زاریست
 زاری ما شد دلیل اضطرار * خجالت ما شد دلیل اختیار
 گر نبودی اختیار این شرم چیست * وین دریغ و خجالت و آرم چیست
 ۶۲۰ زجر استادان و شاگردان چراست * خاطر از تدبیرها گردان چراست
 ورتو گویی غافلست از جبر او * ماه حق پنهان شد اندر ابر او
 هست این را خوش جواب ار بشنوی * بگذری از کفر و در دین بگروی
 حسرت و زارے گه بیماریت * وقت بیمارے همه بیداریت
 آن زمان که می شوی بیمار نو * می کنی از جرم استغفار نو
 ۶۲۵ می نماید بر نو زشتی گنه * می کنی نیت که باز آیم بره
 عهد و پیمان می کنی که بعد ازین * جز که طاعت نبویم کار گزین
 پس یقین گشت این که بیماری ترا * می بیخشد هوش و بیداری ترا
 پس بدان این اصل را ای اصل جو * هرکرا دردست او بردست بو
 هرکه او بیدارنر پُر دَرْدَنر * هرکه او آگاهنر رُخ زَرْدَنر
 ۶۳۰ گر زجبرش آگهی زاریت کو * بیش زنجیر جباریت کو

- خجالت آرم C (۶۱۹). باز جو L (۶۱۵). در ضر ABL Bul. (۶۱۴).
 پنهان کند در ابر او L Bul. (۶۲۱). استادان بشاگردان Bul. (۶۲۰).
 بیدار A (۶۲۴). که در بیماریت L Bul. (۶۲۴). در دین بکری C (۶۲۲).
 و. A om. بیماری for بیداری A (۶۲۷). کاری L (۶۲۶). بیمار for.

(۶۲۰) L. زاریت for شادیت. In L this verse is preceded by these two verses:

بسته در زنجیر شادی چون کند * چوب بشکسته عمادی چون کند
 کی گرفتار بلا شادی کند * کی اسیر حبس آزادی کند

اعتراض مریدان بر خلوت وزیر،

۵۹۵ جمله گفتند ای وزیر انکار نیست * گفت ما چون گفتن اغیار نیست
 اشک دیده‌ست از فراق تو دوان * آه آهست از میان جان روان
 طفل با دایه نه استیزد و لیک * گرید او گرچه نه بد داند نه نیک
 ما چو چنگیم و تو زخمه می‌زنی * زاری از ما فی تو زاری میکنی
 ما چو نایم و تو در ما زُست * ما چو کوهیم و صدا در ما زُست
 ۶۰۰ ما چو شطرنجیم اندر بُرد و مات * بُرد و مات ما زُست ای خوش صفات
 ما که باشیم ای تو مارا جان جان * تا که ما باشیم با تو در میان
 ما عدم‌هایم و هستیهای ما * نو وجود مطلق فانی‌نما
 ما همه شیران ولی شیر علو * حمله‌شان از باد باشد دم بدر
 حمله‌شان پیدا و ناپیداست باد * آنک ناپیداست از ما کم مباد
 ۶۰۵ باد ما و بود ما از داد نُست * هستی ما جمله از ایجاد نُست
 لذت هستی نموده نیست را * عاشق خود کرده بوده نیست را
 لذت انعام خود را و مگیر * نقل و باده و جام خود را و مگیر
 ور بگیری کیست جُست و جو کند * نقش با نقاش چون نیرو کند
 منگر اندر ما مکن در ما نظر * اندر اکرام و سخای خود نگر
 ۶۱۰ ما نبودیم و تقاضایمان نبود * لطف تو ناگفته ما می‌شنود
 نقش باشد پیش نقاش و قلم * عاجز و بسته چو کودک در شکم
 پیش قدرت خلق جمله بارگه * عاجزان چون پیش سوزن کارگه

لابه کردن مریدان. In C the Heading is erased. C in marg. Heading: A در خلوت. and so L.

آه آهست AC. دیدست A (۵۹۶). وزیر for حکیم A (۵۹۵).

ما کی بانیم AC (۶۰۱). تو پیدا میکنی L. فی for و A (۵۹۸).

هرگز کم مباد ABL Bul. حمله‌شان A Bul. (۶۰۴). حمله‌شان A Bul. (۶۰۴).

تقاضا ما نبود Bul. (۶۱۰). باده جام خود را L Bul. (۶۰۷).

ولی عهد ساختن وزیر هر يك امیرا جدا جدا،

۶۵. و آنگهانی آن امیران را بخواند * يك يك تنها بهر يك حرف راند
گفت هر يك را بدین عیسوی * نایب حق و خلیفه من تویی
و آن امیران دگر اتباع نو * كرد عیسی جمله را اشباع نو
هر امیری کو گشت گردن بگیر * یا بکش یا خود می‌دارش اسیر
ليك تا من زنده‌ام این وا مگو * تا نپذیرم این ریاست را محو
۶۵. تا نپذیرم من تو این پیدا مکن * دعوی شاهی و استیلا مکن
اینك این طومار و احکام مسیح * يك يك بر خوان تو بر امت فصیح
هر امیری را چنین گفت او جدا * نیست نایب جز تو در دین خدا
هر یکی را کرد او يك يك عزیز * هرچ آن را گفت این را گفت نیز
هر یکی را او یکی طومار داد * هر یکی ضد دگر بود المراد
۶۶. جمله‌گی طومارها بُد مُخْتَلِف * همچو شكل حرفها یا تا آلف
حکم این طومار ضد حکم آن * پیش ازین کردیم این ضد را بیان

کشتن وزیر خویشان را در خلوت،

بعد از آن چل روز دیگر در بیست * خویش گشت و از وجود خود برست
چونك خلق از مرگ او آگاه شد * بر سر گورش قیامت‌گاه شد
خلق چندان جمع شد بر گور او * موگنان جامه دران در شور او
۶۶. کآن عدد را هم خدا داند شمرد * از عرب وز ترك وز رومی و کرد

Heading: A هر یکی را.

ضد دیگر A (۶۵۹) . نایب for یا رب A (۶۵۷) . ابن را مگو Bul. (۶۵۴)

After this verse L adds: متن آن طومارها BL Bul. (۶۶۰)

ضد هدیگر زیایان تا بر - شرح دادستیم این را ای پسر

بسته در زنجیر چون شادی کند * گی اسیر حبس آزاده کند
 و تو می بینی که پایت بسته اند * بر تو سرهنگان شه بنشسته اند
 پس تو سرهنگی مکن با عاجزان * زآنک نبود طبع و خوی عاجز آن
 چون تو جبر او نمی بینی مگو * و رهی بینی نشان دید کو
 ۶۳۵ در هر آن کاری که میلت بد آن * قدرت خود را می بینی عیان
 در هر آن کاری که میلت نیست و خواست * اندر آن جبری شدی کین از خداست
 انبیا در کار دنیا جبری اند * کافران در کار عقیبی جبری اند
 انبیا را کار عقیبی اختیار * جاهلان را کار دنیا اختیار
 زآنک هر مرغی بسوی جنس خویش * می پرد او در پس و جان پیش
 ۶۴۰ کافران چون جنس سجن آمدند * سجن دنیا را خوش آیین آمدند
 انبیا چون جنس علین بودند * سوی علین جان و دل شدند
 این سخن پایان ندارد لیک ما * باز گویم آن تمامی قصه را

نومید کردن وزیر مریدان را از رفض خلوت،

آن وزیر از اندرون آواز داد * کای مریدان از من این معلوم باد
 که مرا عیسی چنین پیغام کرد * که همه یاران و خویشان باش فرد
 ۶۴۵ روی در دیوار کن تنها نشین * وز وجود خویش هر خلوت گزین
 بعد ازین دستوری گفتار نیست * بعد ازین با گفت و گویم کار نیست
 الوداع ای دوستان من مرده ام * رخت بر چارم فلک بر برده ام
 تا بزیر چرخ ناری چون حطب * من نسوزم در عنا و در عطب
 پهلوی عیسی نشینم بعد ازین * بر فراز آسمان چارمین

نشان ده دید که L (۶۴۴) L om. (۶۴۱)

تمام BL (۶۴۲) Bul. بجان و دل (۶۴۱)

و دفع ایشان Bul. adds خلوت. After رفض for رفتن A Heading:

نسوزم Bul. A (۶۴۸)

در معانی قسمت و اعداد نیست * در معانی تجزیه و افراد نیست
 اِتِّحَادِ یار با یاران خوش است * پای معنی گیر صورت سرکش است
 صورت سرکش گدازان کن برنج * تا بینی زیر او وحدت جو گنج
 و تو نگدازی عنایتی او * خود گدازد اے دلر مولای او
 ۷۸۵ او نماید هر بدلهای خویش را * او بدوزد خرقه درویش را
 منبسط بودیم و يك جوهر همه * بی سرو بی پا بودیم آن سر همه
 يك گهر بودیم همچون آفتاب * بی گره بودیم و صاف همچو آب
 چون بصورت آمد آن نور سره * شد عدد چون سایه کنگره
 کنگره ویران گنبد از منجنیق * تا رود فرق از میان این فریق
 ۷۹۰ شرح این را گفتمی من از مرے * ليك ترسم تا نلغزد خاطره
 نکتهها چون تیغ پولادست نیز * گر نداری تو سپر واپس گریز
 پیش این الماس بی اسپر میا * کز بریدن تیغ را نبود حیا
 زین سبب من تیغ کردم در غلاف * تا که کز خوانی نخواند بر خلاف
 آمدیم اندر تمامی داستان * وز وفاداری جمع راستان
 ۷۹۵ کز پس این پیشوا برخاستند * بر مقامش نایبی میخواستند

منازعت امرا در ولی عهدی،

يك امیری زان امیران پیش رفت * پیش آن قوم وفاندیش رفت
 گفت اينك نایب آن مرد من * نایب عیسی منم اندر زمن
 اينك این طومار برهان منست * کین نیابت بعد ازو آن منست
 آن امیر دیگر آمد از کین * دعوی او در خلافت بُد همین

نگداری AL (۷۸۴) . گذاران A (۷۸۵) . و صورت C . یار یارانرا L (۷۸۲)
 بودیم for بودیم C . و يك گوهر Bul. (۷۸۶) . او بدزد L (۷۸۵) . گذارد AL
 تمام Bul. (۷۹۴) . نخوانی L (۷۹۳)

Heading: Bul. در ولی عهدی که ولی عهد من دیگر نیست

خاكِ او کردند بر سرهای خویش * دردِ او دیدند درمان جای خویش
آن خلائق بر سرِ گورش مَهِی * کرده خون را از دو چشمِ خود رهی
طلب کردن امت عیسی علیه السلام از امرا که ولی عهد از
شما کدامست،

بعدِ ماهی گفت خلقِ ای مَهران * از امیران کیست بر جایش نشان
تا بجای او شناسیش امام * دست و دامن را بدستِ او دهیم
چونك شد خورشید و مارا کرد داغ * چاره نبود بر مقامِ او چراغ ۶۷۰
چونك شد از پیشِ دیده و ضلِ بار * نایبِ باید ازومان یادگار
چونك گل بگذشت و گلشن شد خراب * بوی گل را از که یابیم از گلاب
چون خدا اندر نیاید در عیان * نایبِ حق اند این پیغمبران
نه غلط گفتم که نایب با منوب * گر دو پنداری قبیح آید نه خوب
نه دو باشد تا نوی صورت پرست * پیشِ او يك گشت کز صورت پرست ۶۷۵
چون بصورتِ بنگری چشمِ نو دُست * تو بنورش در نگر کز چشم رُست
نورِ هر دو چشم نتوان فرق کرد * چونك در نورش نظر انداخت مرد
ده چراغِ ار حاضر آید در مکان * هر یکی باشد بصورتِ غیرِ آن
فرق نتوان کرد نورِ هر یکی * چون بنورش روی آری بی شکی
گر نو صد سبب و صد آبی بشمیری * صد نماید يك شود چون بشمیری ۶۸۰

(۶۶۶) Bul. درمانهای خویش. (۶۶۷) After this verse L Bul. add:

جمله از دردِ فراقش در فغان * مِشهان و مِمهان و مِمهان

(۶۶۸) ABL Bul. بعدِ ماهی خلق گفتند ای مهان. (۶۶۹) B Bul. امیم.

از. (۶۷۰) L چراغ نبود بر مقامش از چراغ and so Bul., which has جز instead of

بنگری چشمت دو است AL (۶۷۱). پیغامبران ABL Bul. (۶۷۲). از کی یابیم A (۶۷۳)

دُست for دوست B Bul. در نگر کآن يك تو است L. در نگر چون در تو است A

در بیان آنکه لا تفرق بین احد من (۶۷۷) After this verse Bul. adds the Heading

نماید. altered to نماید. C. صد نماید AL (۶۸۰). رسله که جمله پیغمبران حقد

نارِ خندان باغ را خندان کند * صحبتِ مردانت امرِ مردان کند
 گر تو سنگِ صخره و مرمر شوی * چون بصاحبِ دل رسی گوهر شوی
 مهرِ پاکان در میانِ جان نشان * دل مه الا بهر دُخوشان
 کویِ نویدی مرّو او میدهاست * سوی تاریکی مرّو خورشیده‌است
 ۷۳۵ دل ترا در کوی اهلِ دل گشد * تن ترا در حبسِ آب و گل گشد
 هین غذای دل به از هم‌دلی * رَو بجز اقبال را از مُقبلی

تعظیم نعت مصطفی علیه السلام که مذکور بود در انجیل،

بود در انجیل نامِ مُصْطَفَی * آن سِر پیغمبران بحرِ صفا
 بود ذکرِ حُلَیها و شَکْلِ او * بود ذکرِ غَزو و صَوْم و اَکْلِ او
 طایفهٔ نصرانیان بهر ثواب * چون رسیدندی بدان نام و خطاب
 ۷۳۰ بوسه دادندی بر آن نامِ شریف * رَو نهادندی بدان وصفِ لطیف
 اندرین فتنه که گفتیم آن گروه * ایمن از فتنه بُدند و از شکوه
 ایمن از شرّ امیران و وزیر * در پناه نامِ احمد مستجیر
 نسلِ ایشان نیز هر بسیار شد * نورِ احمد ناصر آمد یار شد
 و آن گروه دیگر از نصرانیان * نامِ احمد داشتندی مستهان
 ۷۳۵ مستهان و خوار گشتند از قَتَن * از وزیرِ شوم‌رَایِ شوم‌فَن

(۱۲۱) After this verse Bul. adds:

بی گمان از صحبتِ مرد خدا * فتح باشد تقویٰ خیر بقا

(۷۲۴) L. امیدهاست. Bul. امیدهاست. (۷۲۶) After this verse Bul. adds:

باش دامنگیرِ اهلِ دل که تا * همیش بچشد ترا عزّ و علا

رو نهادندی بدان نام C (۷۲۶). حُلَیها L (۷۲۸). پیغامبران ABCL (۷۲۷).

بر آن وصف B. بدان نام B (۷۴۰). corr. in marg. و خطاب

(۷۴۱) C. کی گفتیم. Bul. om. و before گروه. In the second hemistich

L has از بی طومارهای کثریان. After this verse L adds:

نام احمد داشتندی مستهان * هم مختط دینشان و حکمشان

(۷۴۵) B. گشته. Bul. و شوم فن. In L the two hemistichs are transposed.

۷۰۰ از بغل او نیز طومارے نمود * تا بر آمد هر دورا خشم جهود
 آن امیران دگر يك يك قطار * بر كشید تیغهای آبدار
 هر یکی را تبع و طوماری بدست * درم افتادند چون پیلان مست
 صد هزاران مرد ترسا گشته شد * تا زسرهاے برید پشته شد
 خون روان شد همچو سیل از چپ و راست * کوه کوه اندر هوا زین گرد خاست
 ۷۰۵ تخمهای فتنها کو گشته بود * آفت سرهای ایشان گشته بود
 جوزها بشکست و آن کان مغز داشت * بعد کشتن روح پاک نغز داشت
 کشتن و مردن که بر نقش تنست * چون انار و سیب را بشکستنست
 آنچه شیرینست آن شد ناردانگ * و آنکه پوسیدهست نبود غیر بانگ
 آنچه با معنیست خود پیدا شود * و آنچه پوسیدهست آن رسوا شود
 ۷۱۰ رَو بمعنی کوش اے صورت پرست * زانک معنی بر تن صورت پرست
 همنشین اهل معنی باش تا * هم عطا یابی و هر باشی فنا
 جان بی معنی درین تن بی خلاف * هست همچون تیغ چوین در غلاف
 تا غلاف اندر بود با قیمنست * چون برون شد سوختن را آکنست
 تیغ چوین را مبر در کارزار * بنگر اول تا نگر در کارزار
 ۷۱۵ گر بود چوین برزو دیگر طلب * و ر بود الماس پیش آ با طرب
 نبغ در زرادخانه اولیاست * دهن ایشان شمارا کییاست
 جمله دانایان همین گفته هین * هست دانا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ
 گر انارے می خری خندان بخیر * تا دهد خنده زدانه او خبر
 ای مبارک خنداش کو از دهان * می نماید دل چو دُر از دُرَج جان
 ۷۲۰ تا مبارك خند آن لاله بود * کز دهان او سیاهی دل نمود

(۷۰۶) Bul. om. فتنه A originally (۷۰۵) کو بکوه اندر هوا A (۷۰۴)

باند B. او شد ناردانگ AL Bul. آنکه شیرینست Bul. (۷۰۸) بشکست after و

او رسوا BL Bul. خود رسوا A. و آنکه پوسیدهست Bul. (۷۰۹) ناردانگ.

گر بود الماس A (۷۱۵) تن for سر Bul. (۷۱۰)

اخترانند از ورای اختران * که احتراق و نخس نبود اندر آن
 ۷۵۵ سائران در آسمانهای دگر * غیر این هفت آسمان مُشْتَهَر
 را سخنان در تابِ انوارِ خدا * فی بهم پیوسته فی از هم جدا
 هَرَك باشد طالع او آن نجوم * نفس او کُفَّار سوزد در رُجوم
 خشمِ مَرَبَّی نباشد خشمِ او * مُقَلِّبِ رَو غالب و مغلوب خُو
 نورِ غالب این از نقص و غُشَق * در میانِ اِصْبَعَيْنِ نورِ حق
 ۷۶۰ حق فشانَد آن نور را بر جانها * مُقْبِلان بر داشته دامانها
 و آن نثارِ نور را او بافته * روی از غیر خدا بر نافته
 هر کرا دامنِ عشقی نایده * ز آن نثارِ نور بی بهره شده
 جُزوهارا رُوپها سوے گلست * بلبلان را عشق بازے با گلست
 گاورا رنگ از برون و مردرا * از درون جو رنگِ سرخ و زردرا
 ۷۶۵ رنگهای نیک از خُمِ صفاست * رنگِ زشتان از سیاهابۀ جفاست
 صِبْغَةُ اللَّهِ نامِ آن رنگِ لطیف * لَعْنَةُ اللَّهِ بُوِي آن رنگِ کثیف
 آنچ از دریا بدریا می رود * از همانجا کآمد آنجا می رود
 از سرگه سیاهای نیزرو * وز تنِ ما جانِ عشق آمیزرو

آتش کردن پادشاه جهود و بت نهادن پهلوی آتش که هَرَك این
 بت را سجود کرد از آتش برست،

آن جهودِ سگ بین چه رای کرد * پهلوی آتش بتی بر پای کرد
 ۷۷۰ کَانَک این بت را سجود آرد بِرست * ورنه آرد در دل آتش نشست

هفت آسمان نامور. Bul. B (۷۵۵) . کاختران نخس A (۷۵۴)

■ in text. منقلبِ رَو B چشمِ مَرَبَّی A (۷۵۸) . طالع او زان نجوم Bul. A (۷۵۷)

جون L (۷۶۴) . وا یافته C (۷۶۱) . نقص عشق Bul. (۷۵۹) . مغلوب جو A

آنچه این دریا Bul. (۷۶۷) . این رنگ کثیف Bul. B (۷۶۶) . دان Bul. . جو for

ورنه از دود دل آتش نرست A (۷۷۰) . وز تن ما جانهای خوب نو L (۷۶۸)

هر محبّط دینشان و حکمشان . از پی طومارهای گزّیان
 نام احمد این چنین یاری کند * تا که نورش چون نگهداری کند
 نام احمد چون حصاری شد حصین * تا چه باشد ذاتِ آن رُوح الّامین

حکایت پادشاه جهود دیگر که در هلاک دهن عیسی سعی می نمود،

بعد زین خون ریزِ درمان ناپذیر * کاندرا افتاد از بلای آن وزیر
 ۷۴۰ یك شه دیگر زَنَسَلِ آن جهود * در هلاک قوم عیسی رُو نمود
 گر خبر خواهی ازین دیگر خروج * سُوره بر خوان وَالسَّما ذاتِ الْبُرُوجِ
 سُنَّتِ بَد كَز شه اول بزاز * این شه دیگر قَدَم در وی نهاد
 هَرَك او بنهاد ناخوش سُنَّتِ * سوی او نفرین رود هر ساعتی
 نیکوان رفتند و سَنَّتِها بماند * وز لُثِمان ظم و لعنِها بماند
 ۷۴۵ تا قیامت هَرَك جنسِ آن بدان * در وجود آید بود رُویش بدان
 رگِ رگست این آب شیرین و آب شور * در خلاقی می رود تا نفخِ صور
 نیکوانرا هست میراث از خوش آب * آن چه میراثست اُورُنّا الْکِتاب
 شد نیازِ طالبان ار بَنگَرِ * شعلها از گوهرِ پیغمبرِ
 شعلها با گوهران گردان بود * شعله آن جانب رود هم کان بود
 ۷۵۰ نورِ روزنِ گِردِ خانه می دود * زَانَك خور بُرجی بُرجی می رود
 هر کرا با اخترِ پیوستگیست * مر ورا با اخترِ خود هم نگیست
 طالعش گر زُهره باشد در طرب * مِلّ کُلی دارد و عشق و طلب
 و بر بود مَرَبَجی خون ریزِ خو * جنگ و بُهتان و خصومت جوید او

(۷۴۶) L om.

(۷۴۷) Suppl. in marg. C.

(۷۴۸) AB روح امین.

Heading: A هلاک کردن قوم عیسی.

(۷۴۹) AB اندر افتاد. In ABCL Bul. this verse precedes the Heading.

(۷۴۲) A آن شه دیگر. B Bul. بروی نهاد.

(۷۴۵) B جنس این بدان.

(۷۴۶) A Bul. شیرین آب شور.

(۷۴۸) BC پیغامبری.

(۷۵۱) C با اختران خود.

(۷۵۴) A جو for خو.

بسخن آمدن طفل در میان آتش و تحریض کردن خلورا در افتادن با آتش،

يك زنی با طفل آورد آن جهود * پیش آن بت و آتش اندر شعله بود
 طفل ازو بستد در آتش در فگند * زن بترسید و دل از ایمان بکند
 ۷۸۵ خواست تا او سجده آرد پیش بت * بانگ زد آن طفل کائی، لمر اُمّت
 اندر آ ای مادر اینجا من خوشم * گرچه در صورت میان آتشم
 چشم بندست آتش از بهر حجاب * رحمت این سر بر آورده زجیب
 اندر آ مادر بین برهان حق * تا بیئی عشرت خاصان حق
 اندر آ و آب بین آتش مثال * از جهانی گانشست آبش مثال
 ۷۹۰ اندر آ اسرار ابرهیم بین * کو در آتش یافت سرو و یاسمین
 مرگ می دیدم که زادن زنو * سخت خوف بود افتادن زنو
 چون بزادم رستم از زندان تنگ * در جهانی خوش هوای خوب رنگ
 من جهان را چون رحم دیدم کنون * چون درین آتش بدیدم این سکون
 اندرین آتش بدیدم عالمی * ذره ذره اندرو عیسی دمی

Heading: AB طفل کوچک. A تحریض. Bul. has (and so L): آوردن پادشاه جهود. زنی با طفل کوچک و انداختن آن طفل را در آتش و بسخن آمدن آن طفل و تحریض کردن
 After this verse L adds: و آتش و افروغ و دود B. پیش این بت A (۷۸۴). خلورا در افتادن با آتش.

گفت ای زن پیش این بت سجد کن * ورنه در آتش بسوزی بی سخن
 بود آن زن پاک دین مومنه * سجده بت می نکرد آن موفنه

Bul. adds:

گفت در پیش صنم باش سجد بر * تا ترا نابد ز آتش هیچ ضرر
 بود زن ز اصحاب ایمان و یقین * کرد اعراض از سجود آن همین

Bul. (۷۸۷) B. ائی. ABL Bul. (۷۸۵). بستاند و در آتش فگند A (۷۸۴).

AB (۷۹۲). بین Bul. (۷۹۰). گانشست از وی مثال L (۷۸۹). از بهر حجب

Bul. جهان. and so C originally. این جهان را Bul. B (۷۹۲).

چون سزای این بتِ نفس او نداد * از بتِ نفسش بتی دیگر بزداد
مادر، بتها بتِ نفس، شماس * زآنک آن بت مار و این بت ازدهاست
آهن و سنگست نفس و بت شرار * آن شرار از آب میگیرد فرار
سنگ و آهن زآب کی ساکن شود * آدمی با این دو کی ایمن بود
۷۷۵ بت سیاهآبست اندر کوزه * نفس مر آب سیاه را چشمه
آن بتِ منحوت چون سیل، سیا * نفس بتگر چشمه پر آب و را
صد سورا بشکند یک پاره سنگ * و آب چشمه میزهاند بی درنگ
بت شکستن سهل باشد نیک سهل * سهل دیدن نفس را جهلست جهل
صورتِ نفس ار بجویی اے پسر * قصه دوزخ بخوان با هفت در
۷۸۰ هر نفس مکرری و در هر مکر زان * غرقه صد فرعون با فرعونیان
در خدای موسی و موسی گریز * آب ایمان را زفرعونی مریز
دست را اندر آحد و احمد بزن * ای برادر و ره از بو جهل تن

بت with, و این نفس ازدهاست C (۷۷۲) . بت دیگر A. او بداد Bul. (۷۷۱)
نفس, written above (۷۷۲) A. و نفس بت شرار . After this verse L adds (and
so Bul. after v. ۷۷۴):

سنگ و آهن در درون دارند نار * آبرا بر نارشان نبود گذار
آب چون نار برون را می کشد * در درون سنگ و آهن کی رود

(۷۷۴) After this verse L adds (and so Bul.):

سنگ و آهن چشمه نارد و دود * فطرهانشان کفر ترسا و جهود
آب خم و کوزه گر فانی شود * آب چشمه تا ابد باقی بود

(۷۷۵) L Bul. سیاه آبست. ABL Bul. در کوزه نهان, and so C in marg. ABL Bul.
چشمه دان, and so C in marg.

بت درون کوزه چون آب سیا * نفس شومت چشمه آن آبرا C (۷۷۶)

The verse in the text is written in marg. C. ABCL Bul. سیل سیاه. A. بر آب و راه.
B. بر آب راه. CL Bul. بر شاهراه. After this verse Bul. adds the verse which stands
in C. Bul. has آب سیاه and آب راه.

جهلست و جهل Bul. (۷۷۸) . می رهااند AL (۷۷۷)

هر مکر از آن هر نفس مکرری و هر مکرری از آن A (۷۸۰)

کثر ماندن دهان آن مرد کی نام محمدرا علیه السلام بتسخر خواند،

آن دهان کثر کرد و از تسخر بخواند * نام احمدرا دهانش کثر بماند
 باز آمد کای محمد عفو کن * ای ترا اَلطافِ علمٍ مِنْ لَدُنْ
 من ترا افسوس می کردم زجهل * من بدم افسوس را منسوب و اهل
 ۸۱۵ چون خدا خواهد که پرده کس دردد * میلش اندر طعنه پاکان بردد
 چون خدا خواهد که پوشد عیب کس * کم زند در عیب معیوبان نفس
 چون خدا خواهد که مان یاری کند * میل مارا جانب زاری کند
 ای خُتک چشبی که آن گریبان اوست * ای هایون دل که آن بریان اوست
 آخر هر گریه آخر خنده ایست * مرد آخرین مبارک بنده ایست
 ۸۲۰ هرکجا آب روان سبزه بود * هرکجا اشکی دوان رحمت شود
 باش چون دولاب نالان چشم تر * تا ز صحن جانت بر رُوید خضر
 اشک خواهی رحم کن بر اشک بار * رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر

عتاب کردن آتش را آن پادشاه جهود،

رُو بآتش کرد شه کای تَنَدخُو * آن جهان سوز طبعی خوت کو
 چون نمی سوزی چه شد خاصیت * یا زبخت ما دگر شد نیت

(۸۱۲) ABL Bul. مر محمدرا دهانش، and so corr. in C.

(۸۱۴) B الطاف و علم. (۸۱۵) Suppl. in marg. C. L دست اندر طعنه پاکان زند.

(۸۱۶) ABL Bul. و در خدا، and so corr. in C. (۸۱۸) Bul. وی هایون.

(۸۱۹) A است for امت. (۸۲۰) A سیرت بود. B Bul. هرکجا آن رو و آن سیرت بود.

(۸۲۱) After this verse L adds: روان. L اشک روان.

مرحمت فرمود سبزه عفو کرد * پس زجرات توبه کرد آن روی زرد

(۸۲۲) L لطف کن. L اشک for رحم. (۸۲۳) A کرد شاه ندخو.

وی جهان سوز و. and so L, which om. ای جهان سوز و طبعی.

۷۹۵ نك جهان نیست شکل هست ذات * وآن جهان هست شکل بی ثبات
 اندر آ مادر بحقِ مادری * بین که این آذر ندارد آذری
 اندر آ مادر که اقبال آمدست * اندر آ مادر که دولت زدست
 قدرت آن سگ بدیدی اندر آ * نا بینی قدرتِ لطفِ خدا
 من زرحمت می‌کشام پایِ نو * کز طرب خود نیستم پروای تو
 ۸۰۰ اندر آ و دیگران را هر بخوان * کاندر آتش شاه بنهادست خوان
 اندر آید ای مسلمانان همه * غیر این عَذْبِ عذابست آن همه
 اندر آید ای همه پروانه‌وار * اندرین بهره که دارد صد بهار
 بانگ می‌زد در میان آن گروه * پُر هوشد جانِ خلقان از شکوه
 خلق خود را بعد از آن بی‌خوشتن * می‌فکندند اندر آتش مرد و زن
 ۸۰۵ بی موکل بی گشیش از عشقِ دوست * زآنک شیرین کردن هر تلخ ازوست
 نا چنان شد کانِ عوانان خلق را * منع می‌کردند کآتش در میا
 آن یهودی شد سیه‌رو و خجل * شد پشیمان زین سبب بیار دل
 کاندرایمان خلق عاشقتر شدند * در فنای جسم صادقتر شدند
 مکرِ شیطان هر درو پیچید شکر * دیو هر خود را سیه‌رو دید شکر
 ۸۱۰ آنچ می‌مالید در روی گسان * جمع شد در چهره آن ناگس آن
 آنک می‌درید جامه خلق چُست * شد درید آن او ایشان دُرست

(۷۹۵) B Bul. نك for يك.

(۷۹۶) In Bul. this and the following verse are

transposed.

(۷۹۸) AL Bul. قدرت و لطف.

(۷۹۹) AL می‌کشام. A بر بای for پروای.

(۸۰۰) A بخوان.

(۸۰۱) ABL Bul. غیر عذب دن, and so C in marg.

(۸۰۲) L صد هزار. C اندر این آتش.

(۸۰۴) A بعد ازین.

(۸۰۷) L آن جهودك. A سیه روز.

(۸۰۹) AL دیو خود را هم.

(۸۱۰) L آن ناگسان.

(۸۱۱) B وایشان. L وآنها.

وَأَن سِبْهًا كَانِيَارَا رَهْبَرَسْت * أَن سِبْهًا زَيْن سِبْهًا بَرْتَرَسْت
 ۸۴۵ این سبِرا آن سبب عامل کند * باز گاهی بی بر و عاقل کند
 این سبِرا مُحَرَّم آمد عقلها * وَأَن سِبْهَاراست محرم انبیا
 این سبب چه بُود بتازی گو رَسَن * اندرین چه این رسن آمد بفن
 گردش چرخه رسن را علّست * چرخه گردان را ندیدن زلّست
 این رسنهای سبها در جهان * هان و هان زین چرخ سرگردان مدان
 ۸۵۰ تا ثَمّانی صَفَر و سرگردان چو چرخ * نا نسوزی تو زبی مغزے چو مَرخ
 باد آتش می شود از امرِ حق * هر دو سرمست آمدند از خمرِ حق
 آبِ حِلْم و آتش خشم اے پسر * هم زحق بینی چو بگشایی بصر
 گر نبودی واقف از حق جانِ باد * فرقی گئی کردی میان قومِ عاد

قصه باد که در عهد هود علیه السلام قوم عاد را هلاک کرد،

هودِ گرِ مومنان خطی کشید * نرم می شد باد کَاجا می رسید
 ۸۵۵ هَرک یرون بود زان خط جمله را * پاره پاره می سُکست اندر هوا
 همچنان شیبانِ راعی می کشید * گرِ برِ گرِ رمه خطی پدید
 چون بجمعه می شد او وقتِ نماز * نا نیارد گرگ آنجا نُرک تاز
 هیچ گرگی در نرفتی اندر آن * گوسفندی هر نگشتی زان نشان
 بادِ حرصِ گرگ و حرصِ گوسفند * دایره مردِ خدا را بود بند
 ۸۶۰ همچین بادِ اجل با عارفان * نرم و خوش همچون نسیمِ یوسفان

(۸۴۵) In Bul. verse ۸۴۶ precedes AB Bul. رَهبرند. (۸۴۴)
 (۸۴۸) L چرخه for چرخ. Bul. بی بر و for میبرد. Bul. بی پر. L. verse ۸۴۵.
 (۸۴۶) Bul. هان هان. A for این. ذلت است.

Heading: Suppl. in marg. C.

(۸۵۰) ABL Bul. همچین. (۸۵۶) Bul. می شکست. ABL (۸۵۵)
 (۸۵۸) C originally نیامد. Bul. ترک و تاز. Bul. گرگ تاز. A می شد از وقت. (۸۵۷)
 (۸۶۰) L نسیم گلستان. Bul. نسیم بوستان. but نیامد written above. L نرفتی

۸۲۵ ی نبخشایی تو بر آتش پرست * آنک نپرستد ترا او چون برست
 هرگز ای آتش تو صابر نیستی * چون نسوزی چیست قادر نیستی
 چشم بندست این عجب یا هوش بند * چون نسوزد آتش افروز بلند
 جادوی کردت کسی یا سیاست * یا خلاف طبع تو از بخت ماست
 گفت آتش من همانم انشم * اندر آنا تو بینی تابشم
 ۸۳۰ طبع من دیگر نگشت و عنصرم * تبخ حقر هر بدستورے برم
 بر در خرگه سگان ترکمان * چابلسی کرده پیش میهمان
 و ر بخرگه بگذرد بیگانه رو * حمله ییند از سگان شیرانه او
 من زسگ کم نیستم در بندگی * کم ز تُرکی نیست حق در زندگی
 آتش طبعت اگر غمگین کند * سوزش از امر ملک دین کند
 ۸۳۵ آتش طبعت اگر شادی دهد * اندرو شادی ملک دین نهد
 چونک غم بینی تو استغفار کن * غم بامر خالق آمد کارکن
 چون بخواهد عین غم شادی شود * عین بند پای آزاده شود
 باد و خاک و آب و آتش بنده اند * با من و تو مرده با حق زندانند
 پیش حق آتش همیشه در قیام * همچو عاشق روز و شب پیچان مدام
 ۸۴۰ سنگ بر آهن زنی بیرون جهد * هم بامر حق قدم بیرون نهد
 آهن و سنگ ستم برهم مزین * کین دو میزایند همچون مرد و زن
 سنگ و آهن خود سبب آمد و لیک * تو بیلاتر نگر ای مرد نیک
 کین سبب را آن سبب آورد پیش * بی سبب گی شد سبب هرگز زخویش

آنک او نپرستد او چون برست. C in marg. (۸۲۵)

چون نسوزد چنین شعله بلند. ABL Bul. and so C in marg. (۸۲۷)

AB Bul. تو تا به بینی. L همان ای شمن. (۸۲۹) AB Bul. جادویی. Bul. (۸۲۸)

ز شاه دین جهد. L (۸۳۵) B om. (۸۳۶) L خرگه. (۸۴۱) بی بینی تاب من.

بی جان. L is unpointed in A, and the reading of BC is doubtful. (۸۴۲) پیچان

همچو. A آهن مس و هوا برهم مزین. AB Bul. (۸۴۱) بیجان. Bul.

کین سبب را آن سبب. AB (۸۴۳)

آشی بودند مومن سوز و بس * سوخت خود را آتش ایشان چو خس
 آنک بودست أمّه الهاویه * هاویه آمد مر اورا زاویه
 مادر فرزند جویان و یست * اصلها مر فرعهارا در پیست
 آب اندر حوض اگر زندانیست * باد نشفش میکند کارکانیست
 ۸۸. و رهاند می برد تا معدنش * اندک اندک تا نبینی بردنش
 وین نفس جانهای مارا همچنان * اندک اندک دزد از حبس جهان
 نا إِلَیْهِ یَصْعَدُ اطِّبَابُ الْکَلِمِ * صاعداً مِنَّا إِلَى حَيْثُ عَلِمَ
 نَرْتَقِیْ أَنْفَاسُنَا بِالْمُنْتَقِیْ * مُنْخَفَاً مِنَّا إِلَى دَارِ الْبَقَا
 ثُمَّ نَأْتِنَا مُكَافَاتُ الْقَمَالِ * ضَعْفٌ ذَاكَ رَحْمَةً مِنْ ذِي الْجَلالِ
 ۸۹. ثُمَّ یُلْجِبُنَا إِلَى أَمْثَالِهَا * کُنْ یَنَالُ الْعَبْدُ مِمَّا نَالَهَا
 هَکَذِیْ تَعْرِجُ وَتَنْزِلُ دایما * ذَا فَلَا زِلْتَ عَلَيْهِ قَابِما
 پارسی گویم یعنی این گیش * زان طرف آید که آمد آن چیش
 چشم هر قومی بسوی مانده است * کان طرف یک روز ذوقی رانده است
 ذوق جنس از جنس خود باشد یقین * ذوق جزو از کل خود باشد بین
 ۹۰. یا مگر آن قابل جنسی بود * چون بدو پیوست جنس او شود
 همچو آب و نان که جنس ما نبود * گشت جنس ما و اندر ما فرود
 نقش جنسیت ندارد آب و نان * زاعتبار آخر آنرا جنس دان
 ور زغیر جنس باشد ذوق ما * آن مگر مانند باشد جنس را
 آنک مانندست باشد عاریت * عاریت باقی نماند عاقبت

(۸۷۷) In CL the hemistichs are transposed, but corr. in marg. C. (۸۷۶) سوخت خود آتش مر ایشانرا L. و پس L (۸۷۷)

(۸۷۹) ABL Bul. آبها در حوض, and so in marg. C. A (۸۷۸) کان کانیست L. باد بیستش می کد کان کانیست

(۸۸۲) L بالمرتقی. B. بالمرتقی. C. دار النما. مُنْخَفَاً. L. بالمرتقی. (۸۸۳)

(۸۸۹) B باشد خود یقین. (۸۸۶) AB قایما. C دایما. (۸۸۷) BC ضعف. (۸۸۸)

(۸۹۰) A زغیر جنس L. زهر جنس A (۸۹۱) جنسی او A. تا مگر A (۸۹۰)

(۸۹۲) و باشد A. مانده است B (۸۹۳)

آتش ابراهیم را دندان نزد * چون گزیده حق بود چو نش گزد
 ز آتش شهوت نزورید اهل دین * باقیانرا بُرده تا قعر زمین
 موج دریا چون بامر حق بتاخت * اهل موسی را ز قبْطی و شناخت
 خاک قارون را چو فرمان در رسید * با زر و تختش بقعر خود کشید
 ۸۶۵ آب و گِل چون از دمِ عبسی چرید * بال و پر بگشاد مرغی شد پرید
 هست نسیحت بُخار آب و گِل * مرغِ جنت شد زنفج صدقِ دل
 کوه طُور از نورِ موسی شد برقص * صوفی کامل شد و رست او ز نقص
 چه عجب گر کوه صوفی شد عزیز * جسمِ موسی از کلوخی بود نیز

طنز و انکار کردن پادشاه جهود و قبول ناکردن نصیحت خاصان خویش،

این عجایب دید آن شاه جهود * جز که طنز و جز که انکارش نبود
 ۸۷۰ ناصحان گفتند از حد مگذران * مرکب استیزه را چندین مران
 ناصحان را دست بست و بند کرد * ظلم را پیوند در پیوند کرد
 بانگ آمد کار چون اینجا رسید * پای دارای سگ که قهر ما رسید
 بعد از آن آتش چهل گر بر فروخت * حلقه گشت و آن جهودانرا بسوخت
 اصل ایشان بود ز آتش ابتدا * سوی اصل خویش رفتند انتها
 ۸۷۵ هم ز آتش زاده بودند آن فریق * جزوهارا سوی کُل آمد طریق

نسوزد. ABL Bul. نسوزید. and in marg. C (۸۶۲) دین.

و مرغی B. و مرغی شد بدید A (۸۶۵). و شناخت C. بامر حق بتافت C (۸۶۲).

زنفج. ABL Bul. (۸۶۶) شد پرید.

Heading: C om. جهود. L ناصحان خویش. B Bul. ناصحان و خاصان. In B the Heading follows v. ۸۶۹. In C it comes after v. ۸۷۲, but the error is rectified in marg. زابتدا L. بود آتش. ABL Bul. (۸۷۴).

and so corr. in C. باشد طریق. ABL Bul. (۸۷۵).

در حذر شوریدن شور و شَرست * رَوُ توکَل کن توکَل بهترست
 ۹۱۰ با قضا پنجه مزن ای تُند و نیز * تا نگیرد هر قضا با تو سَنیز
 مرده باید بود پیش حکم حق * تا نیاید زخم از رَبِّ الْفَلَق

ترجیح نهادن شیر جهد و اکتساب را بر توکَل و تسلیم،

گفت آری گر توکَل رَهَبَرست * این سَبَب هر سُنَّت پیغمبرست
 گفت پیغمبر با آواز بلند * با توکَل زانوی اُشتر ببند
 رمزِ الْکَاسِبِ حَبِیبُ اللَّهِ شنو * از توکَل در سَبَب کاهل مشو

ترجیح نهادن نخچیران توکَل را بر اجتهاد،

۹۱۰ قوم گفتندش که کسب از ضَعْفِ خَلْق * لَقْمَةُ تَرْوِیرِ دَان بر قدرِ خَلْق
 نیست کسی از توکَل خَوَتر * چِیست از تَسْلِیمِ خود محبوبتر
 بس گریزند از بلا سوی بلا * بس جهند از مار سوی ازدها
 حبله کردِ اِنسان و حبله‌ش دام بود * اَنک جان پنداشت خون‌آشام بود
 در بیست و دشمن اندر خانه بود * حبلَةُ فِرْعَوْنَ زین افسانه بود
 ۹۲۰ صد هزاران طفل کُشت آن کینه‌کش * وَاَنک او می‌جُست اندر خانه‌اش
 دید ما چون بسی عَلت دروست * رَوُ فنا کن دیدِ خود در دیدِ دوست
 دید مارا دید او نَعَمَ الْعَوَظ * یابی اندر دیدِ او کُلَّ غَرَض

پیش امر حق B (۹۱۱)

و تسلیم. B om. جهد را بر توکَل Heading: B

After this verse L adds: پیغامبرست BC (۹۱۲)

در توکَل جهد و کسب اولینست * تا حبیب حق شوی وین بهترست

Bul. adds:

در توکَل جهد و کسب خوبتر عیان * که حبیب حق شوی تو بیگمان

لَقْمَةُ هر شخص L. سَبَب از ضَعْف L (۹۱۰). پیغامبر ABC (۹۱۲)

کلی غرض Bul. دید مارا کرد او L (۹۲۲)

۸۹۵ مرغ را گر ذوق آید از صغیر * چونك جنس خود نیابد شد نفیر
 نشنه را گر ذوق آید از سراب * چون رسد در وی گریزد جوید آب
 مُفلسان گر خوش شوند از زَرِّ قَلْب * لیک آن رُسا شود در دارِ ضَرْب
 تا زَرَّاندودیت از رَه نَفْکند * تا خیال کثر نرا چه نَفْکند
 از گَلِله باز جو آن قصه را * و اندر آن قصه طلب کن حصه را

بیان توکل و ترک جهد گفتن نخچیران بشیر،

۹۰۰ طایفه نخچیر در وادیِ خوش * بوده اند از شیر اندر گش مکش
 بس که آن شیر از کین در می ربود * آن چرا بر جمله ناخوش گشته بود
 حیل کردند آمدند ایشان بشیر * کز وظیفه ما نرا داریم سیر
 جز وظیفه در پی صیدی میا * نا نگردد تلخ بر ما این گیا

جواب گفتن شیر نخچیران را و فایده جهد گفتن،

گفت آری گر وفا بینم نه مکر * مکرها بس دیده ام از زید و بکر
 ۹۰۵ من هلاک فعل و مکر مردم * من گزیده زخم مار و گزدم
 مردم نفس از درونم در کین * از همه مردم بتر در مکر و کین
 گوش من لا یلدغ المؤمن شنیذ * قول پیغمبر بجان و دل گزید

ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد و اکتساب،

جمله گفتند ای حکیم با خبر * التحذر دغ لیس یغنی عن قدر

(۸۹۶) C چون بدد از وی، corr. in marg.

(۸۹۷) B م for گر.

(۸۹۹) B باز گو. Bul. باز خوان.

Heading: In Bul. the Heading precedes v. ۸۹۹.

(۹۰۰) ABL بودشان از شیر دایم کش مکش.

(۹۰۱) ABL می در ربود.

Heading: C om. گفتن after جواب.

(۹۰۷) ABCL پیغامبر.

تا که شاخ افشان کند هر لحظه باد * بر سر خفته بریزد نُقل و زاد
 جبر خفتن در میانِ ره‌زنان * مرغِ بی‌هنگام گی یابد امان
 و اشارت‌ها را بینی زنی * مُرد پنداری و چون بینی زنی
 ۹۴۵ این قَدَر عقلی که داری گم شود * سر که عقل از وی بُرد دُم شود
 زَانِک بی‌شکری بود شوم و شَنار * بی‌بَرَد بی‌شکرا در قعرِ نار
 گر توکل میکنی در کار کن * کشت کن پس نَکِه بر جبار کن

باز ترجیح نهادن نخبچیران توکل را بر جهد،

جمله با وی بانگها بر داشتند * کآن حریصان که سیها کاشتند
 صد هزار اندر هزار از مرد و زن * پس چرا محروم ماندند از زمن
 ۹۵۰ صد هزاران قَرَن زَاغَر جهان * همپو از دَرها گشاده صد دهان
 مکرها کردند آن دانا گروه * که زین بر کنده شد زان مکر کوه
 کرد وصفِ مکرهاشان ذُو آنجَلال * لِتَزُولَ مِنْهُ أَقْلَالُ الْأَجْبَالِ
 جز که آن قسمت که رفت اندر ازل * رُوی نشود از شکار و از عمل
 جمله افتادند از تدبیر و کار * ماند کار و حکمهای کردگار
 ۹۵۵ کسب جز نایِ مدان ای نامدار * جهد جز وهی مپندار ای عیار

نگریستن عزراپیل بر مردی و گریختن آن مرد در سرای سلیمان و

تقریر ترجیح توکل بر جهد و قلت فایده جهد،

زاد مردی چاشنگاهی در رسید * در سرا عدل سلیمان در دوبد

(۹۴۲) AB خفتن. (۹۴۲) L Bul. بر سرت دائم بریزد. نقل و باد A. (۹۴۲)

(۹۴۶) B تا قعر نار. (۹۴۵) L B writes with damma as in the text. (۹۴۵)

(۹۵۳) A چونک آن قسمت. (۹۴۹) AL هزاران مرد و زن. and so corr. in C. (۹۴۹)

(۹۵۴) Instead of the second hemistich B has the second hemistich of the following verse. (۹۵۴) L شکل. (۹۵۴)

(۹۵۵) B om. Bul. مدار for مدان. (۹۵۵)

Heading: AB Bul. نگرستن. B ترجیح نهادن. (۹۵۶) L Bul. ساده مردی. L سرای. (۹۵۶)

طفل نا گيرا و نا پويا نبود * مرگیش جز گردن بابا نبود
 چون فضولی گشت و دست و پا نمود * در عنا افتاد و در کور و کبود
 ۹۲۵ جانهای خلق پیش از دست و پا * می‌پریدند از وفا اندر صفا
 چون بامر اِهْبِطُوا بندی شدند * حبس خشم و حرص و خرسندی شدند
 ما عیالِ حضرتم و شیرخواه * گفت اَلْخَلْقُ عِیَالٌ لِلَّیْلِ
 آنک او از آسمان باران دهد * هر تواند کو زرحمت نان دهد

باز ترجیح نهادن شیر جهدر را بر توکل،

گفت شیر آری ولی رَبُّ الْعِبَاد * نردبانی پیش پای ما نهاد
 ۹۳۰ پایه پایه رفت باید سوی بام * هست جبری بودن اینجا طمع خام
 پای داری چون کنی خود را تو لنگ * دست داری چون کنی پنهان تو چنگ
 خواجه چون بیلی بدست بند داد * بی زبان معلوم شد او را مراد
 دست همچون بیل اشارتهای اوست * آخر اندیشی عبارتهای اوست
 چون اشارتهاش را بر جان نهی * در وفای آن اشارت جان دهی
 ۹۳۵ بس اشارتهای اسرار دهد * بار بر دارد ز تو کارت دهد
 حاملی محمول گرداند ترا * قالی محمول گرداند ترا
 قابلِ امر و بی قابلِ شوی * وصل جوئی بعد زان واصل شوی
 سعیِ شکر نعمتش قُدرت بود * جبرِ تو انکار آن نعمت بود
 شکرِ قدرت قدرت افزون کند * جبرِ نعمت از گفت بیرون کند
 ۹۴۰ جبرِ تو خفتن بود در ره محسب * نا نیننی آن در و درگه محسب
 هان محسب اے جبری بی اعتبار * جز بزیر آن درخت میوه‌دار

ا. اندر for سوی. Bul. (۹۲۵) دست و before. Bul. om. (۹۲۴)

Heading: AB Bul. om. باز.

سعی شکر نعمت B (۹۳۸). قابل شوی AB (۹۳۷).

AL (۹۴۱) for کاهل, and so C in marg. جبری

باز ترجیح نهادن شیر جهدرا بر توکل و فواید جهدرا بیان کردن،

شیر گفت آری ولیکن هر بین * جهدهای انبیا و مومنین
 حق تعالی جهدشان را راست کرد * آنچ دیدند از جفا و گرم و سرد
 حیلهاشان جمله حال آمد لطیف * کُلُّ شَيْءٍ مِنْ ظَرِيفٍ هُوَ ظَرِيفٌ
 دامپاشان مرغ گردونی گرفت * نقصهاشان جمله افزونی گرفت
 ۹۷۵ جهد می کن تا توانی ای کیا * در طریق انبیا و اولیا
 با قضا پنجه زدن نبود جهد * زَانِكَ اَيْنَ رَا هُم قَضَا بِر مَا نِهَاد
 کافر من گر زیان کردست کس * در ره ایمان و طاعت بِكَ نَفْسٌ
 سر شکسته نیست این سر را میند * بِكَ دُو رُوْزِي جِهْدِ كُنْ بَاقِي بَخند
 بد محالی جُست کو دنیا بچُست * نِيكَ حَالِي جُست كُو عُقْبِي بچُست
 ۹۸۰ مکرها در کسب دنیا باردست * مکرها در تَرْكِ دُنْيَا وَّارِدت
 مکر آن باشد که زندان حُفره کرد * اَنَّاكَ حَفْرَه بَست اَن مَکْرِیست سَرْد
 این جهان زندان و ما زندانیان * حَفْرَه كُنْ زَنْدَان وَّخُودِرَا وَا رِهَان
 چیست دنیا از خدا غافل بُدن * نِي قَمَاش و نَقْرَه و مِيزَان و زَنْ
 مال را کز بهر دین باشی حَمُول * نِعَمَ مَالٍ صَالِحٍ خَوَانْدَش رَسُول
 ۹۸۵ آب در کشتی هَلَاکِ کشتی است * آب اَنْدَر زَبْرِ کَشْتِي پُشتی است
 چونک مال و مُلْک را از دل براند * زَان سَلِیْمَان خُویش جَز مَسْکِین نَخَوَانْد
 کوزه سَرَبَسته اَنْدَر آبِ رَفْت * اَز دَلِ پُر بَاد فَوْقِ آبِ رَفْت
 بادِ درویشی چو در باطن بود * بَر سِرِ آبِ جِهَان سَاکِن بود
 گرچه جمله این جهان مُلْکِ وِیست * مُلْکِ دَر چَشْمِ دَلِ اَوْ لَا شَيْءِ است

سر شکسته Bul. (۹۷۸) حال for خوب L (۹۷۴) . جهدهاشان AB (۹۷۳)

Bul. (۹۸۴) ، مکرست سرد A (۹۸۰) . بِكَ دُو رُوْزَه AL Bul. . نیستی سررا

میزان over فرزند In A ■ later hand has written . فرزند و زن

اَنْدَر آبِ رَفْت AL Bul. (۹۸۷)

رویش از غم زرد و هر دو لب کبود * پس سلیمان گفت ای خواجه چه بود
گفت عزرا بیل در من این چنین * يك نظر انداخت پُر از خشم و کین
گفت هین اکنون چه میخواهی بخواه * گفت فرما بادرا اے جان پناه
تا مرا زینجا بهندستان ببرد * بُوک بند کآن طرف شد جان ببرد
نک زدرویشی گریزانند خلق * لقمه حرص و امل زانند خلق
ترس درویشی مثال آن هراس * حرص و کوشش را تو هندستان شناس
بادرا فرمود تا او را شتاب * بُرد سوی قعر هندستان بر آب
روز دیگر وقت دیوان و لقاء * پس سلیمان گفت عزرا بیل را
تا مرا بختم از بهر آن * بنگریدی تا شد آواره زخان
گفت من از خشم گی کردم نظر * امر تعجب دیدمش در ره گذر
که مرا فرمود حق که امروز هان * جان او را تو بهندستان ستان
از عجب گفتم گر او را صد پرست * او بهندستان شدن دور اندرست
نوه همه کار جهان را همچین * کن قیاس و چشم بگشا و بین
تا که بگریزم از خود اے محال * از که برآیم از حق ای وبال

(۹۶۴) After this verse Bul. has: گفتش Bul. روش گشته زرد L (۹۵۷)

کان مسلمانرا نگاه پر ستیز * غربتی شد از دیارش بس عزیز

After this verse Bul. adds: زجان Bul. بنگریدی باز گو ای يك رب L. بختم از چه سبب L (۹۶۵)

ای عجب این کرده باشی بهر آن * تا شود آواره او از خانمان
گفتش ای شاه جهان بی مثال * فهم کثر کرد و نمود او را خیال

L has the second of these verses, with بی مثال for بی زوال. (۹۶۶)

بهندوسنان A. تو for رو Bul. کامروز Bul. BL (۹۶۷) درو از خشم

After this verse L adds: بهندوسنان A (۹۶۸)

چون بامر حق بهندوسنان شدم * دیدمش آنجا و جانش بستدم

Bul. adds:

چون شدم با امر حق هندرا روان * قبض جانش کردم اندر آن مکان

این وبال L. بر تایم از حق ABL. این محال L. bis. ار کی AC ((۹۷۰))

اعتراض نَخچیران بر سخن خرگوش،

۱۰۰۵ قوم گفتندش که ای خَرگوش دار * خویش را اندازه خرگوش دار
هین چه لافست این که از تو بهتران * در نیاوردند اندر خاطر آن
مُعْجَبی یا خود قضا مان در پی است * ورنه این دم لایق چون تو گئی است

جواب خرگوش نَخچیران را،

گفت اے یاران حَقِّمِ اِلَهاَم داد * مر ضعیفی را قوی رأیی فتاد
آنچِ حَقِّ اَمُوخت مر زنبور را * آن نباشد شیر را و گور را
۱۰۱۰ خانها سازد پُر از حلّوای نر * حَقِّ بَرُو آن علَم را بگشاد در
آنچِ حَقِّ اَمُوخت کَرَمِ پِلَه را * هیچ پِلی داند آن گون حیلَه را
آدمِ خاکی ز حَقِّ اَمُوخت علَم * تا بَهَتَم آسمان افروخت علَم
نام و ناموس مَلَك را در شِکست * کورئِ آنکس که در حق در شِکست
زاهد چندین هزاران ساله را * پُوزَبندی ساخت آن گوساله را
۱۰۱۵ تا نداند شیرِ علَم دین کشید * تا نگرَدد گِرَدِ آن قَصِر مَشید
عَلَمهای اهلِ حَس شد پوزَبند * تا نگیرد شیر زان علَم بلند
فَطَره دل را یکی گوهر فتاد * کَانَ بدریاها و گردونها نداد
چند صورت آخر ای صورت پرست * جانِ بی معنیت از صورت نرست
گر بصورت آدمی اِنسان بُدی * اَحمَد و بُو جَهْل خود یکسان بُدی
۱۰۲۰ نقش بر دیوار مثلِ آدمست * بَنگَر از صورت چه چیز او کَمست

Heading: Bul. om.

قضاتان L (۱۰۰۷)

Heading: AB Bul. باز جواب

BL. تا نتواند A (۱۰۱۵) ششصد هزاران ABL Bul. (۱۰۱۴) and so corr. in C.

but, جان که بی معنیت A (۱۰۱۸) . علم و دین C. L. نتاند, and so corr. in C.

بی معنیت has been written above the line by some one who read

او for او را B Bul. بنگر اندر صورت او چه کمست L. نقش آدمست L (۱۰۲۰)

۹۹۰ پس دهانِ دل ببند و مهر کن * پُر گنش از بادگیرِ مِنْ لَدُن
جهدِ حقست و دوا حقست و درد * مُنْکَر اندر جَعَدِ جَهْدش جهد کرد

مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل،

زین نط بسیار برهان گفت شیر * کز جواب آن جَبْرِیان گشتند سیر
روبه و آهو و خرگوش و شغال * جبراً بگذاشتند و قیل و قال
عهدها کردند با شیرِ زیان * کاندَرین بیعت نیفتد در زیان
۹۹۵ قسم هر روزش بیاید بی جگر * حاجتش نبود تقاضای دگر
قُرْعَه بر هرک اوفتادی روز روز * سوی آن شیر او دویدی همچو یوز
چون بخرگوش آمد این ساغر بدوَر * بانگ زد خرگوش آخر چند جوَر

انکار کردن نخچیران بر خرگوش در تأخیر رفتن بر شیر،

قوم گفتندش که چندین گاه ما * جان فدا کردیم در عهد و وفا
تو محو بدنائی ما ای عنود * تا نرنجد شیر رَو رَو زود زود

جواب خرگوش نخچیران را،

۱۰۰۰ گفت ای باران مرا مُهلت دهید * تا بمکرم از بلا بیرون جهید
تا امان یابد بمکرم جانتان * ماند این میراثِ فرزندانتان
هر پیمهر در میان اُمّتان * همچنین تا مخلصی میخواندشان
کز فلک راه بیرون شو دیده بود * در نظر چون مَرْدُمک پیچیده بود
مَرْدُمش چون مردمک دیدند خُرد * در بزرگی مردمک کس ره نَبُرد

(۹۹۱) ABL Bul. ننی جهدش، and so C in marg.

(۹۹۴) A کدربین. (۹۹۵) L بی ضرر. (۹۹۷) ABL گآخر.

Heading: AB Bul. جواب گفتن خرگوش ایشانرا.

(۱۰۰۲) ABL Bul. هر پیمهر ایشانرا در جهان.

(۱۰۰۴) Bul. دیدند. Bul. پیچیدند.

۱۰۴۰ باش تا حسّهای تو مُبدّل شود * تا بینیشان و مُشکّل حلّ شود
تا سخنهاى کِیان ردّ کرده * تا کِیان را سرّورِ خود کرده

باز طلبیدن نخچیران از خرگوش سرّ اندیشه اورا،

بعد از آن گفتند کای خرگوش چُست * در میان آر آنچ در ادراکِ نست
ای که با شیرى تو در پیچیده * باز گورائى که اندیشه
مشورت ادراک و هشیاری دهد * عقلها مر عقل را یاری دهد
گفت پیغمبر بکن ای رآی زن * مشورت کالْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَن

منع کردن خرگوش راز را ازیشان،

۱۰۴۵ گفت هر رازی نشاید باز گفت * جُفت طاق آید گهی که طاق جُفت
از صفا گر دم زنی با آینه * تیره گردد زود با ما آینه
در بیان این سه کم جنبان لب * از ذهاب و از ذهب وز مذهب
کین سه را خصمت بسیار و عدو * در کمینت ایستد چون داند او
ور بگوئی با یکی دو اَلْوَداع * کُلُّ سِرِّ جَاوَزِ الْإِثْنَيْنِ شاع
۱۰۵۰ گر دو سه پرنده را بندی بهم * بر زمین مانند محبوس از الم
مشورت دارند سرپوشیده خوب * در کُنایت با غَلْطَافِکَن مشوب
مشورت کردی پَیْمَبَرِ بَسْتَه سَر * گفته ایشان جواب و بی خبر
در مثالی بسته گفتی رای را * تا نداند خصم از سر پای را
او جواب خویش بگرفتى ازو * وز سُوالش می بُردی غیر بُو

پیغامبر ABCL (۱۰۴۴) . باز گورازی L (۱۰۴۲) . کای for ای Bul. (۱۰۴۱)

Heading: AB راز ایشانرا and so Bul.

بسیار خصمت Bul. (۱۰۴۸) . در میان این سه AC (۱۰۴۷)

مثال A (۱۰۵۲) . After this verse Bul. adds: (۱۰۵۴)

نیست پایان این سخن را کن رجوع * شیرا خرگوش کرد در درد جوع
ما حصل خرگوش کرد مکرش نهان * قومرا اندیشه اش ناید عیان

جان گمست آن صورت با تابرا * رَوُ بَجُو آن گوهر گمبابرا
 شد سر شیرانِ عالم جمله پست * چون سگ اصحاب را دادند دست
 چه زیانستش از آن نقش نفور * چونك جانش غرق شد در بحر نور
 وصف صورت نیست اندر خامها * عالم و عادل بود در نامها
 ۱۰۲۵ عالم و عادل همه معنیست و بس * کش نیابی در مکان و پیش و پس
 میزند بر تن زسوی لامکان * می‌نگنجد در فلك خورشید جان

ذکر دانش خرگوش و بیان فضیلت و منافع دانش

این سخن پایان ندارد هوش دار * گوش سوی قصه خرگوش دار
 گوش خر بفروش و دیگر گوش خر * کین سخن را در نیابد گوش خر
 رَوُ نو رُوبه‌بازی خرگوش بین * شیرگیری‌سازی خرگوش بین
 ۱۰۲۰ خاتم مُلک سلیمانست علم * جمله عالم صورت و جانست علم
 آدمی را زین هنر بیچاره گشت * خلق دریاها و خلق کوه و دشت
 زو پلنگ و شیر نرسان همچو موش * زو نهنگ بحر در صفا و جوش
 زو پری و دیو ساحلها گرفت * هر یکی در جای پنهان جا گرفت
 آدمی را دشمن پنهان بسیست * آدمی با حذر عاقل کسبست
 ۱۰۲۵ خلق پنهان زشتشان و خوبشان * می‌زند بر دل پیر دم کوبشان
 پیر غسل ار در روی در جوی بار * بر تو آسیبی زند در آب خار
 گرچه پنهان خار در آبست پست * چونك در تو می‌خلد دانی که هست
 خارخار و خیمها و وشوسه * از هزاران کس بود نی يك گسه

(۱۰۲۱) B با تابرا for نایابرا.

(۱۰۲۴) L om.

(۱۰۲۵) L om.

Heading: A منافع دانستن.

(۱۰۲۷) AB Bul. گوش for هوش.

(۱۰۲۹) ABL and , مکر و شیراندازی خرگوش بین.

so C in marg. and Bul., which omits و.

(۱۰۴۲) ABL نهنگ و بحر.

(۱۰۴۵) L در دل.

(۱۰۴۶) Bul. بر جویبار.

(۱۰۴۷) Bul. بر تو می‌خلد.

(۱۰۴۸) L خارخار و خیمها.

جبر چه بود بستنِ اشکسته را * یا پیوستنِ رگی بگسسته را
 چون درین ره پایِ خود نشکسته * بر که می‌خندی چه پارا بسته
 و آنک پایش در ره کُوشش شکست * در رسید اورا بُراق و بر نشست
 حاملِ دین بود او محمول شد * قابلِ فرمان بُد او مقبول شد
 ۱۰۷۵ تا کنون فرمان پذیرفتی ز شاه * بعد ازین فرمان رساند بر سپاه
 تا کنون اختر اثر کردی در او * بعد ازین باشد امیرِ اختر او
 گر ترا اشکال آید در نظر * پس تو شك داری در انشقاقِ القمر
 تازه کن ایمان نه از گفتِ زبان * ای هوارا تازه کرده در نهان
 تا هوا تازه‌ست ایمان تازه نیست * کین هوا جز قتلِ آن دروازه نیست
 ۱۰۸۰ کرده تاویلِ حرفِ بکررا * خویش را تاویل کن فی ذکررا
 بر هوا تاویلِ قرآن می‌کنی * پست و کثر شد از تو معنی سنی

زیافت تاویلِ رکیکِ مگس

آن مگس بر برگِ کاه و بولِ خر * همچو کشتی‌بانِ هی‌افراشت سر
 گفت من دریا و کشتی خوانده‌ام * مدتی در فکرِ آن می‌مانده‌ام

و او محمول AL (۱۰۷۴). چوپارا L. بر کی AC (۱۰۷۲). رگ Bul. (۱۰۷۱).

(۱۰۷۵) Bul. رساده. After this verse C has a lacuna extending to v. ۱۱۰۸.

(۱۰۷۹) A و ایمان. (۱۰۸۰) L. خویشتن.

After the Heading L inserts the following verses:

ماند احوالت بدان طرفه مگس * که همین (هی) پنداشت خود را هست کس
 از خود او سرمست گشته بی شراب * ذره خود را بدیده آفتاب
 وصف باز آنرا شنیده در بیان * گفته من عفتای وقتم در زمان

Bul. adds:

ماند احوالت بدان طرفه مگس * کو هی پنداشت خود را هست کس
 مست بر جوش بود بی کیف شراب * ذره ذاتش بدید چون آفتاب
 کوش کرد او وصف شهبازان همان * گفت من عفتای وقتم بیگمان

کان مگس L. (۱۰۸۲)

قصه مکر خرگوش

۱۰۵۵ ساعتی تأخیر کرد اندر شدن * بعد زان شد پیش شیر پنجه زن
 زان سبب کاندر شدن او ماند دیر * خالک را می‌کند و می‌غریبد شیر
 گفتم من گفتم که عهد آن خسان * خام باشد خام و سُست و نارسان
 دَمَدَمه ایشان مرا از خر فکند * چند بفریبد مرا این دهر چند
 سخت در ماند امیر سُست ریش * چون نه پس بیند نه پیش از احمقش
 ۱۰۶۰ راه هموارست و زیرش دامها * قحط معنی در میان نامها
 لفظها و نامها چون دامهاست * لفظ شیرین ریگ آب غیر ماست
 آن یکی ریگی که جوشد آب ازوه * سخت کم‌یابست رو آن را بچو
 متبع حکمت شود حکمت طلب * فارغ آید او ز تحصیل و سبب
 لوح حافظ لوح محفوظی شود * غلب او از روح محظوظی شود
 ۱۰۶۵ چون معلّم بود عقلش مردرا * بعد اربن شد عقل شاگردی و را
 عقل چون جبریل گوید احدا * گر یکی گامی زنم سوزد مرا
 تو مرا بگذار زین پس پیش ران * حدّ من این بود ای سلطان جان
 هر که ماند از کاهلی بی شکر و صبر * او همین داند که گیرد پای جبر
 هر که جبر آورد خود رنجور کرد * تا همان رنجوریش در گور کرد
 ۱۰۷۰ گفتم پیغمبر که رنجوری بلاغ * رنج آرد تا بمیرد چون چراغ

و. Bul. om. (۱۰۶۰) خام سست C. و سُست for دست A (۱۰۵۷)

(۱۰۶۲) After this verse Bul. adds:

هست آن رنگ ای پسر مرد خدا * کو بحق پیوست از خود شد جدا
 آب عذب دین همی جوشد ازوه * طالبان را زان حیاست و نمو
 شر مرد حق جو رنگ خشک دان * کاب عمر ترا خورد او هر زمان
 طالب حکمت شو از مرد حکیم * تا ازو گردی تو بینا و علیم

Instead of مردرا, L has ابتدا, and so (۱۰۶۵) Bul. ز تحصیل ادب (۱۰۶۲)

پیغامبر BCL (۱۰۷۰) C in marg.

زَانَك بَوُش، پادشاهان از هَوَاسْت * بارنامه انبیا از کُبریاست
 ۱۱۰۵ از دِرْمَها نامِ شاهان برگَشتند * نامِ احمد تا ابد بر می‌زنند
 نامِ احمد نامِ جملَه انبیاست * چُونَك صد آمد نَوَد هم پیشِ ماست

هم در بیان مکر خرگوش،

در شدن خرگوش بس تأخیر کرد * مکرها با خویشتن تقریر کرد
 در ره آمد بعدِ تأخیرِ دراز * تا بگوشِ شیر گوید یَلَكِ دُوراز
 تا چه عالمهاست در سودای عقل * تا چه با پنهانست این دریای عقل
 ۱۱۱۰ صورتِ ما اندرین بحرِ عذاب * می‌دود چون کاسها بر روی آب
 تا نشد پُر بر سرِ دریا چو طَشت * چُونَك پُر شد طشت دروی غرق گشت
 عقل پنهانست و ظاهرِ عالمی * صورتِ ما موج و یا از وی نمی
 هرچه صورت می وسیت سازدش * زَانِ وسیت بحر دُور اندازدش
 تا نبیند دل دهنده رازرا * تا نبیند تیر دُوراندازرا
 ۱۱۱۵ اسبِ خود را یاوه داند وز سنیز * می‌دواند اسبِ خود در راه تیز
 اسبِ خود را یاوه داند آن جَواد * و اسبِ خود او را گشان کرده چو باد
 در فغان و جُست و جُو آن خیره‌سَر * هر طرف پُرسان و جویان در بدر

(۱۱۰۶) After this verse L adds:

این سخن پایان ندارد ای بسر * قصه خرگوش گو و شیر نر

and so Bul., which has شیر و خرگوش بود قصه سر بسر.

Heading: Bul. adds و تأخیر کردن در رفتن.

بعد از آن شد بعد تأخیرِ دراز (۱۱۰۸) L. تقدیر کرد (۱۱۰۷) A.

(۱۱۰۹) After this verse Bul. adds:

بود بحر بی‌کران عقلِ بشر * باید آن بَرا چو غَوّاص ای پسر

یا before و (۱۱۱۲) ABL Bul. om. در روی آب Bul. مرود (۱۱۱۰) Bul.

(۱۱۱۴) A for نیز. In L this verse is immediately followed by v. ۱۱۱۷.

(۱۱۱۵) A و سنیز. In L this and the next verse are transposed.

(۱۱۱۶) Bul. om. و before اسب (۱۱۱۷) A. در فغان جست جو.

اینک این دریا و این کشتی و من * مرد کشتیبان و اهل و رأی زن
 ۱۰۸۵ بر سر دریا می راند او عمَد * می نمودش آن قَدَر بیرون زحد
 بود بی حد آن چمین نسبت بدو * آن نظر که بیند آنرا راست کو
 عالمش چندان بود کش بینش است * چشم چندین بحر همچندینش است
 صاحب تاویل باطل چون مگس * وَهُمِ او بَوَلِ خَر و تصویرِ خَس
 گر مگس تاویل بگذارد برای * آن مگس را بخت گرداند هُمای
 ۱۰۹۰ آن مگس نبود کش این عبرت بود * رُوحِ او نی در خور صورت بود

تولیدن شیر از دیر آمدن خرگوش،

همچو آن خرگوش کو بر شیر زده * رُوحِ او کی بود اندر خورد قد
 شیر می گفت از سر تیزی و خشم * کز ره گوشت عدو بر بست چشم
 مکرهای جَربَیام بسته کرد * تیغِ چوینشان تنم را خسته کرد
 زین سِپَس من نشنوم آن دَمَدَمه * بانگِ دیوانست و غولان آن هم
 ۱۰۹۵ بر دران ای دل تو ایشانرا مه ایست * پوستشان بر گن کیشان جز پوست نیست
 پوست چه بود گفتمای رنگ رنگ * چون زیره بر آب کش نبود درنگ
 این سخن چون پوست و معنی مغز دان * این سخن چون نقش و معنی همچو جان
 پوست باشد مغز بدرا عیب پوش * مغزِ نیکورا ز غیرت غیب پوش
 چون قلم از باد بُد دَفتر ز آب * هرچ بنوبسی فنا گردد شتاب
 ۱۱۰۰ نقشِ آبست از وفا جویی از آن * باز گردی دسهای خود گزان
 باد در مَرَدُم هوا و آرزوست * چون هوا بگذاشتی پیغامِ هُوست
 خوش بود پیغامهای کردگار * کو ز سر نا پای باشد پایدار
 خطبه شاهان بگردد و آن کیا * جز کیا و خطبههای انبیا

زختم A (۱۰۹۲) . کش این غیرت بود L (۱۰۹۰) . فهم او L (۱۰۸۸) .
 مایست Bul. (۱۰۹۵) . و غولانست همه Bul. . زین سبب A . بشنوم L (۱۰۹۴) .
 بنوشتی L (۱۰۹۹) . چون نقش معنی A (۱۰۹۷) .

چون زدانش موج اندیشه بتاخت * از سخن و آواز او صورت بساخت
 ۱۱۴۰ از سخن صورت بزاد و باز مُرد * موج خود را باز اندر بحر بُرد
 صورت از بی صورتی آمد برون * باز شد که اِنَا اِلَیْهِ رَاجِعُونَ
 پس ترا هر لحظه مرگ و رَجَعْتِیست * مُصْطَفٰی فرمود دنیا ساعتیست
 فِکْرِ مَا تَدْرِیست از هُو در هُوَا * در هوا گی باید آید تا خدا
 هر نفس نو می شود دنیا و ما * بی خبر از نو شدن اندر بقا
 ۱۱۴۵ عمر همچون جوی نو نو می رسد * مُسْتَمِرِّی می نماید در جسد
 آن زیزی مُسْتَمِرِّشکل آمدست * چون شرر کش نیز جنبانی بدست
 شاخ آتش را بجنبانی بساز * در نظر آتش نماید بس دراز
 این درازی مُدَّت از تیزی صُنْع * می نماید سُرْعَت انگیزی صُنْع
 طالب این سِر اگر علامه ایست * نَكَ حُسامُ الدِّین که سای نامه ایست

آمدن خرگوش نزد شیر و خشم شیر بر وی

۱۱۵۰ شیر اندر آتش و در خشم و شور * دید کان خرگوش می آید ز دور
 می دود بی دهشت و گستاخ او * خشمگین و تُند و تیز و تُرْش رُو
 کز شکسته آمدن نُهْمِت بود * وز دلیری دفع هر ریت بود
 چون رسید او پیشتر نزدیکِ صف * بانگ بر زد شیر های ای ناخلف
 من که گاوانرا زهر بذریدام * من که گوش پیل نر مالیدام
 ۱۱۵۵ نیم خرگوشی که باشد کو چنین * امرِ مارا افکند اندر زمین
 تَرَكْ خواب و غفلتِ خرگوش کن * غُرَّة این شیر ای خرگوش کن

الینا راجعون C. کاآ. AB Bul. (۱۱۴۱) خود را for خون را A (۱۱۴۰)

این دراز و مدَّت Bul. (۱۱۴۸) که ترا L (۱۱۴۲)

Heading: ABL Bul. رسیدن خرگوش بشیر and om. what follows in C.

تند تیز A (۱۱۵۱) می آمد L. در خشم شور A (۱۱۵۰)

ABL. گاوانرا for پیلانرا L Bul. (۱۱۵۴) ای. C om. های for هان L (۱۱۵۴)

افکند او بر زمین ABL Bul. (۱۱۵۵) Bul. شیر نر, and so corr. in C.

کان که دزدید اسبِ مارا گو و کیست * این که ز پیران نُست ای خواجه چیست
 آری این اسبست لیکن اسب کو * با خود آ ای شهسوار اسب جو
 ۱۱۲۰ جان زپیدایی و نزدیکست گم * چون شکم پر آب و لب خشکی چو خم
 گی بینی سرخ و سبز و فوراً * تا بینی پیش ازین سه نوررا
 لیک چون در رنگ گم شد هوش تو * شد ز نور آن رنگها روپوش تو
 چونک شب آن رنگها مستور بود * پس بدیدی دید رنگ از نور بود
 نیست دید رنگ بی نور برون * همچنین رنگ خیال اندرون
 ۱۱۲۵ این برون از آفتاب و از سها * و اندرون از عکس انوار علی
 نور نور چشم خود نور دلست * نور چشم امر نور دها حاصلست
 باز نور نور دل نور خداست * کو ز نور عقل و حس پاک و جداست
 شب بُد نوری ندیدی رنگ را * پس بضد نور پیدا شد ترا
 دیدن نورست آنکه دید رنگ * وین بضد نور دانی بی درنگ
 ۱۱۳۰ رنج و غم را حق بی آن آفرید * تا بدین ضد خوش دلی آید پدید
 پس نهانها بضد پیدا شود * چونک حقرا نیست ضد پنهان بود
 که نظر بر نور بود آنکه برنگ * ضد بضد پیدا بود چون روم و زنگ
 پس بضد نور دانستی تو نور * ضد ضدرا می نماید در صدور
 نور حقرا نیست ضدی در وجود * تا بضد او را توان پیدا نمود
 ۱۱۳۵ لاجرم أَبْصَارُنَا لَا تُدْرِكُهُ * وَهُوَ يُدْرِكُ يَنْ تُو از موسی و که
 صورت از معنی چو شیر از بیشه دان * یا چو آواز و سخن زاندیشه دان
 این سخن و آواز از اندیشه خاست * تو ندانی بحر اندیشه کجاست
 لیک چون موج سخن دیدی لطیف * بحر آن دانی که باشد هر شریف

ABL. لیک این اسب AB (۱۱۱۹). چیست for کیست A. آنک دزدید A (۱۱۱۸).

A (۱۱۲۲). فوراً for بوررا B. که بینی سرخ سبز A (۱۱۲۱). آ for آی.

AB Bul. رنگها, and so C in marg. ABL Bul. (۱۱۲۸). شب for ند.

گر نظر L (۱۱۲۲). پس نهانها L (۱۱۲۱). و آنکه A (۱۱۲۹).

و. AB Bul. om. (۱۱۲۶).

۱۱۷۵ گفت هم‌ره را گرو نه پیش من * ورنه قربانی تو اندر کیش من
 لابه کردیش بسی سودے نکرد * یار من بستد مرا بگذاشت فرد
 یارم از زفتی سه چندان بد که من * هم بلطف و هم بخوبی هم بتن
 بعد ازین زان شیر این ره بسته شد * رشته آیهان ما بگسته شد
 از وظیفه بعد ازین اومید بُر * حق همی گویم ترا و الحق مُر
 ۱۱۸۰ گر وظیفه بایدت ره پاک کن * هین بیا و دفع آن بی باک کن

جواب گفتن شیر خرگوش را و روان شدن با او،

گفت بِسْمِ اللَّهِ بیا تا او کجاست * پیش در شوگر همی گویی تو راست
 تا سزای او و صد چون او دهم * ور دروغست این سزای تو دهم
 اندر آمد چون قلاوزے پیش * تا برد اورا بسوے دام خویش
 سوی چاهی کو نشان کرده بود * چاه مغرا دام جانش کرده بود
 ۱۱۸۵ می شدند این هر دو تا نزدیک چاه * اینت خرگوشی چو آبی زیر کاه
 آب کاهی را بهامون می بُرد * کاه کوهی را عجب چون می بُرد
 دام مکر او کند شیر بود * طُرفه خرگوشی که شیری می رُود
 موسی فرعون را با رود نیل * می گشتد با لشکر و جمع ثقیل
 پشه نمرود را با نیم پر * می شکافد بی محابا درِ سر
 ۱۱۹۰ حال آن کو قول دشمن را شنود * بین جزای آنک شد یار حسود

(۱۱۷۵) Bul. نه for کن.

(۱۱۷۷) L دو چندان.

(۱۱۷۸) In the second

hemistich AL Bul. and C in marg. have حال ما این بود با تو گفته شد and so B.

which inserts و before با.

(۱۱۷۹) L Bul. امید. C Bul. همی گوید.

(۱۱۸۰) A هم بیا. AL باک. این بی باک.

(۱۱۸۱) Bul. پیشتر شو.

(۱۱۸۲) L چاه مغرا.

(۱۱۸۳) ABL Bul. عجب، آب کوهی را عجب and so corr. in C.

(۱۱۸۷) Bul. مکر او.

(۱۱۸۸) B تا رود نیل.

(۱۱۸۹) A می شکافد.

در رود در مغز سر and so L, which has تا for در.

عذر گفتن خرگوش

گفت خرگوش الّا مان عذّریم هست * گر دهد عنو خداوندیت دست
گفت چه عذر ای قصور ابلهان * این زمان آیند در پیش شهان
مرغ بی وقتی سرت باید بُرید * عذرِ احمق را نمی‌شاید شنید
۱۱۶۰ عذرِ احمق بتر از جرّمش بود * عذرِ نادان زهرِ دانش‌کش بود
عذرت اے خرگوش از دانش تهی * من چه خرگویم که در گوشت نمی
گفت ای شه ناکسی را کس شمار * عذرِ اِستَمَدیده را گوش دار
خاصّه از بهر زکوة جاء خود * گمراهی را تو مران از راه خود
بهر کو آبی بهر جوئی دهد * هر خسی را بر سر و روی نهد
۱۱۶۵ کم نخواهد گشت دریا زین کرم * از کرم دریا نگردد بیش و کم
گفت دارم من کرم بر جای او * جامه هر کس برم بالاے او
گفت بشنو گر نباشم جای لطف * سر نهادم پیش از دهرهای عَنف
من بوقت چاشت در راه آمدم * با رفیق خود سوے شاه آمدم
با من از بهر تو خرگوش دگر * جُفت و همراه کرده بودند آن نفر
۱۱۷۰ شیری اندر راه قصد بند کرد * قصد هر دو همراه آیند کرد
گفتش ما بنده شاهنشیم * خواجه‌ناشان که آن درگهیم
گفت شاهنشه که باشد شرم دار * پیش من تو یاد هر ناکس میار
هم ترا و هم شهت را بر درم * گر تو با یارت بگردید از درم
گفتش بگذار تا بار دگر * روی شه بینم برم از تو خبر

Heading: C in marg. and Bul. add ولابه کردن شیرا.

عذر احمق نیز از حمقش بود L بدتر Bul. (۱۱۶۰) عنو for عذر L (۱۱۵۷)

زهر هر دانش بود ABL Bul. (۱۱۶۱) نه خرگویم and so C in marg. ABL Bul.

و A om. بهر جوئی دهد L (۱۱۶۴) زکات AB Bul. خاص ABL Bul. (۱۱۶۴)

و C om. خرگوش Bul. A. Suppl. in marg. (۱۱۶۹) می باشد ABL

و که آن درگهیم A (۱۱۷۱) می باشد A (۱۱۷۲)

اے بسا ہندو و تُرکِ ہمزبان * ای بسا دو تُرکِ چون بیگانگان
 پس زبانِ محرمی خود دیگرست * ہمدلی از ہمزبانی بہترست
 غیرِ نطق و غیرِ ایما و سِجِل * صد ہزاران ترجمان خیزد زدل
 جملہ مرغان ہر یکی اسرارِ خود * از ہنر و ز دانش و از کارِ خود
 ۱۲۱۰ با سلیمان یک یک وای نمود * از برای عرضہ خود را می‌ستود
 از تکبر نی و از ہستی خویش * بہرِ آن تا رہ دہد اورا پیش
 چون بیاید بردہ را از خواجہ * عرضہ دارد از ہنر دیباچہ
 چونک دارد از خریدارِش ننگ * خود کند بیمار و شل و کُر و لنگ
 نوبتِ ہدُہد رسید و پیشہ اش * و آن بیانِ صنعت و اندیشہ اش
 ۱۲۱۵ گفت ای شہ یک ہنر کانِ کُنہرست * باز گویم گفتِ کوتہ بہترست
 گفت بر گونا گدامست آن ہنر * گفت من آنکہ کہ باشم اوجِ بر
 بنگرم از اوج با چشمِ یقین * من بینم آب در قعرِ زمین
 تا کجا است و چہ عمقستش چہ رنگ * از چہ می‌جوشد زخاکی با زسنگ
 ای سلیمان بہرِ لشکرگاہا * در سفر و دامِ این آگاہا
 ۱۲۲۰ پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق * در بیابانہای بی آبِ عمیق

طعنہ زاغ در دعویٰ ہدہد

زاغ چون بشنود آمد از حسد * با سلیمان گفت کو کُر گفت و بد
 از ادب نبود پیشِ شہ مقال * خاصہ خودلافِ دروغین و مُحال
 گر مراورا این نظر بودی مدام * چون ندیدی زیرِ مُشتی خاکِ دام

عرض C (۱۲۱۰) In C this verse follows v. ۱۲۰۴. (۱۲۰۸)

بیمار و کُر و شل AB Bul. (۱۲۱۲) چون بیاید بردہ را از خواجہ A (۱۲۱۲)

می بینم L (۱۲۱۷) اوج در B (۱۲۱۶) صنعت اندیشہ اش C (۱۲۱۴)

After this بی آب و عمیق Bul. (۱۲۲۰) و چہ عمقست و چہ رنگ Bul. (۱۲۱۸)

تا یابی بہرِ لشکر آبرا * در سفر سقا شوی اصحاب را verse L Bul. add:

در حسد A (۱۲۲۱)

حالِ فرعونى كه هاماں را شنود * حالِ نمرودى كه شيطان را شنود
 دشمن ارچه دوستانه گویدت * دام دان گرچه زدانہ گویدت
 گر ترا قندی دهد آن زهر دان * گر بتن لطفی کند آن قهر دان
 چون قضا آید نینى غیر پوست * دشمنانرا باز نشناسی زدوست
 ۱۱۹۵ چون چنین شد ابتهال آغاز کن * ناله و نسیح و روزه ساز کن
 ناله می کن کای تو عَلامُ الْغُیُوب * زیرِ سنگِ مکرِ بد مارا مکوب
 گر سگی کردیم اے شیرآفرین * شیرا مگمار بر ما زین کمین
 آبِ خوش را صورتِ آتش ده * اندر آتش صورتِ آبِ منه
 از شرابِ قهر چون مستی دهی * نیستهارا صورتِ هستی دهی
 ۱۲۰۰ چبست مستی بندِ چشم از دیدِ چشم * نا نماید سنگِ گوهرِ پشمِ پشم
 چبست مستی حسها مُبدَل شدن * چوبِ گز اندر نظرِ صندَل شدن

قصه هدهد و سلیمان در بیان آنک چون قضا آید

چشمهای روشن بسته شود،

چون سلیمان را سراپرده زدند * پیش او مرغان بخدمت آمدند
 هم زبان و محرم خود یافتند * پیش او يك يك بجان بشتافتند
 جمله مرغان ترك کرده چيك چيك * با سلیمان گشته أَفْصَحَ مِنْ أَخِيكَ
 ۱۲۰۵ هم زبانی خوشی و پیوندیست * مرد با نامحرمان چون بندیست

In Bul. (۱۱۹۶) for امتحان. bis. شود for ستود L. جان فرعونى B (۱۱۹۱)
 After this (۱۱۹۷) انتقام از ما مکش اندر ذنوب L has the second hemistich
 یا کریم العو و ستار العیوب - انتقام از ما مکش اندر ذنوب verse Bul. adds:

فهر for حق B. (۱۱۹۹) Suppl. in marg. A. (۱۱۹۸) Suppl. in marg. A.

چوب کثر Bul. (۱۲۰۱)

Heading: A تارلك شود.

جمله مرغان پیش او می آمدند L. جمله مرغانش بخدمت A (۱۲۰۲)

جيك جيك ABC (۱۲۰۴)

۱۲۴۰ نَزِدِ مُوسَى نَامِ چویش بُد عَصَا * نَزِدِ خَالِقِ بود نامش اَزدها
 بُد عُمَرَا نَامِ اینجا بُتِ پَرست * لِيكِ مومن بود نامش در اَلْسَتِ
 اَنكَ بُد نَزِدِيكِ مَا نامش مَنی * پِشِ حَقِ بودی تو کین تَمِ با مَنی
 صورتی بود این مَنی اندر عدم * پِشِ حَقِ موجود نه بیش و نه کم
 حاصل آن آمد حقیقت نامِ ما * پِشِ حضرت کَانَ بود انجامِ ما
 ۱۲۴۵ مَرَدِرا بِرِ عَاقِبَتِ نَامِ نهد * فی بِرِ آن کو عَارِیتِ نَامِ نهد
 چَشمِ اَدَمِ چوَنِ بِنُورِ پَالِکِ دید * جَانِ و سِرِّ نَامِها گشتش پدید
 چوَنِ مَلِکِ اِنْوَارِ حَقِ در وی بیافت * در سَجُودِ اِفْتَادِ و در خدمتِ شتافت
 این چنین اَدَمِ که نامش می بَرَمِ * گَرِ سَنَامِ نَا قِیامتِ قَاصِرِمِ
 این همه دانست و چون آمد قضا * دَانِشِ يَكِ نَهی شد بِرِ وی خطا
 ۱۲۵۰ کای عَجَبِ نَهی از پیِ تَحْرِیمِ بود * یَا بِنَاوِلی بُد و تَوْهِیمِ بود
 در دَلِشِ تَاوِیلِ چوَنِ تَرْجِیحِ یافت * طَبِیعِ در حِیرتِ سَوی گندمِ شتافت
 باغبان را خار چوَنِ در پایِ رفت * دزدِ فَرسَتِ یافت و کالَا بُرد تَفَتِ
 چوَنِ زَحِیرتِ رَسَتِ باز آمد بِرَاهِ * دید بُردِ دزدِ رَخَتِ از کارگاهِ
 رَبَّنَا اِنَّا ظَلَمْنَا کُفْتُ و آه * یَعْنی آمد ظَلَمْتُ و گم گشت راهِ
 ۱۲۵۵ این قضا ابری بود خورشیدپوش * شِیرِ و اَزدرها شود زو هِیچو موشِ
 مَنِ اَگر دَامِی نِیَمِزِ گَاهِ حُکْمِ * مَنِ نِه تَنها جَاهِلِ در رَاهِ حُکْمِ
 اے خُتُّکِ اَنکُو نِکُوکَاری گرفت * زورِرا بَگُذاشت او زارے گرفت

پیش حق این نقش بد که Bul. L. suppl. above. تو with, کین for که این C (۱۲۴۲)

بود for بد Bul. B. صورتش C. L. (۱۲۴۳) Suppl. in marg. C. با مَنی.

آمد آن L (۱۲۴۴). in the second hemistich. کمی نهد B (۱۲۴۵).

AB Bul. (۱۲۴۸). بتافت C. بروی A (۱۲۴۷).

هدح این آدم که نامش می برم * قاصرم گر تا قیامت بشمرم

تا بناوِلی L (۱۲۴۰). آمد چون قضا Bul. و. A Bul. om. (۱۲۴۹).

زحیرت باز آمد شد براه L (۱۲۵۲). و. ABL Bul. om. (۱۲۵۲).

من بتنها A (۱۲۵۶). پس قضا A Bul. (۱۲۵۵).

چون گرفتار آمدی در دام او . چون قفس اندر شدی ناکام او
 ۱۲۲۵ پس سلیمان گفت ای هدهد رواست * کز تو در اوّل قدح این دُرد خاست
 چون نمایی مستی ای خورده تو دوغ * پیش من لافی زنی آنگه دروغ

جواب گفتن هدهد طعنه زاغرا،

گفت ای شه بر من عور گدا * قول دشمن مشنو از بهر خدا
 گر نباشد این که دعوی میکنم * من نهادم سر بر این گردنم
 زاغ کو حکم قضا را مُسکِرست * گر هزاران عقل دارد کافرست
 ۱۲۲۰ در تو تا کافی بود از کافران * جای گند و شهوتی چون کافران
 من ببینم دامرا اندر هوا * گر نپوشد چشم عظمرا قضا
 چون قضا آید شود دانش بخواب * مه سیه گردد بگیرد آفتاب
 از قضا این تعیبه گی نادرست * از قضا دان کو قضا را مُسکِرست

قصه آدم علیه السلام و بستن قضا نظر او را از مراعات

صریح نهی و ترك تأویل،

بُو الْبَشَر کو عِلْمَ الْأَسْمَاء بگست * صد هزاران عِلْمش اندر هر رگست
 ۱۲۲۵ اسم هر چیزی چنان کان چیز هست * تا پایان جان او را داد دست
 هر لقب کو داد آن مُبَدَل نشد * آلت چُشش خواند او کاهل نشد
 هَرَك آخر مومنست اوّل بدید * هَرَك آخر کافر او را شد بدید
 اسم هر چیزی تو از دانا شنو * سر رمز عِلْمَ الْأَسْمَاء شنو
 اسم هر چیزی بر ما ظاهرش * اسم هر چیزی بر خالق سرش

AB Bul. بر من ای عور A (۱۲۲۷) . و آنگه B (۱۲۲۶) . قفس Bul. (۱۲۲۴)

من for پس A . گر بیطلانست دعوی کردم AB Bul. (۱۲۲۸) . خدای AB Bul. گدای

چشم و عظم را C (۱۲۲۱) . شهوت A . تا کامی بود A (۱۲۲۰) . هزارش A (۱۲۲۹)

علم هر چیزی L (۱۲۲۵) . بگست for بدست L (۱۲۲۴)

۱۲۷۵ در من آمد آنک از وی گشت مات * آدمی و جانسور جامد نبات
 این خود اجزا اند کلیات ازو * زرد کرده رنگ و فاسد کرده بو
 تا جهان گه صابرست و گه شکور * بوستان گه حله پوشد گاه عور
 آفتابی کو بر آید نازگون * ساعتی دیگر شود او سرنگون
 اختراعی نافه بر چار طاق * لحظه لحظه مبتلائے احتراق
 ۱۲۸۰ ماه کو افزود ز اختر در جمال * شد زینج دق مانند خیال
 این زمین با سکون با ادب * اندر آرد زلزلهش در لرز تب
 ای بسا گه زین بلای مُردَرِ بگ * گشته است اندر جهان او خُرد و رِ بگ
 این هوا با رُوح آمد مُقَرِّین * چون قضا آید شود زشت و عَفِین
 آب خوش کو رُوح را همشیره شد * در غدیری زرد و تلخ و تیره شد
 ۱۲۸۵ آشی کو باد دارد در بُرُوت * هم یکی بادی بَرُو خواند بَبُوت
 حالِ دریا ز اضطراب و جوشِ او * فهم کن تبدیلهای هوشِ او
 چرخِ سرگردان که اندر جُست و جوست * حالِ او چون حالِ فرزندانِ اوست
 گه حضیض و گاه اَوْسَط گاه اَوْج * اندرو از سعد و نحسی فَوْج فَوْج
 از خود ای جُزْوے ز کُلها مختلط * فهم می کن حالتِ هر متبسط
 ۱۲۹۰ چونک کَلِّیات را رنجست و درد * جُزْوَ ایشان چون نباشد روی زرد
 خاصه جُزْوی کو ز اَضْدادست جمع * ز آب و خاک و آتش و بادست جمع
 این عجب نبود که میش از گرگ جَست * این عجب کین میش دل در گرگ بست
 زندگانی آشتی ضدهاست * مرگ آن کاندَر میانشان جنگ خاست

و کلیات B (۱۲۷۶)

L. اختر before ز. C om. (۱۲۸۰)

AB دق او همچون خلال

A Bul. (۱۲۸۱) و با ادب. AB و تب

Bul. (۱۲۸۲) مرده رنگ

ABL Bul. (۱۲۸۳) چون قضا آمد. Bul. (۱۲۸۴)

A و (۱۲۸۶) ز. for

L (۱۲۸۷) همچون که فرزندان

ABL Bul. (۱۲۸۸)

and so corr. in C. گه حضیض و گه میاه گاه اوج

AB Bul. (۱۲۹۲) میانش. Bul. (۱۲۹۳) مرگ آن کاندَر. Bul. (۱۲۹۴) مرگ ز آک اندر. B. ز آشتی. ABL Bul. (۱۲۹۵)

گر قضا پوشد سیه همچون شبت * هر قضا دست بگیرد عاقبت
 گر قضا صد بار قصد جان کند * هم قضا جانت دهد درمان کند
 ۱۲۶۰ این قضا صد بار اگر راحت زند * بر فراز چرخ خرگاهت زند
 از کرم دان این که می ترساندت * تا بملک ایمنی بنشاندت
 این سخن پایان ندارد گشت دیر * گوش کن تو قصه خرگوش و شیر

پای و پس کشیدن خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید،

چونک نزد چاه آمد شیر دید * کز ره آن خرگوش ماند و پا کشید
 گفت پا و پس کشیدی تو چرا * پای را و پس مکش پیش اندر آ
 ۱۲۶۵ گفت کو پام که دست و پای رفت * جان من لرزید و دل از جای رفت
 رنگر رومرا نمی بینی چو زر * زاندر و ن خود می دهد رنگم خبر
 حق چو سیما را معرف خوانده است * چشم عارف سوی سیما مانده است
 رنگ و بو غماز آمد چون جرس * از فرس آگه کند بانگ فرس
 بانگ هر چیزی رساند زو خبر * تا بدانی بانگ خراسان بانگ در
 ۱۲۷۰ گفت پیغمبر بتمیز کسان * مَرِّ مَخْفِیٍّ لَدَى طَىِّ اللِّسَانِ
 رنگر او از حال دل دارد نشان * رحمتم کن مهر من در دل نشان
 رنگر روی سرخ دارد بانگ شکر * بانگ روی زرد باشد صبر و نگر
 در من آمد آنک دست و پا بُرد * رنگر رو و قوت و سیما بُرد
 آنک در هرچ در آید بشکند * هر درخت از بیخ و بن او برگند

حای for پای A (۱۲۶۵) corr. in marg. بر فراز تخت C (۱۲۶۰)

بانگ در از بانگ خر C (۱۲۶۹) corr. above. رنگ رو غماز AB Bul. (۱۲۶۷)

رنگ رو از جان دارد صد نشان A (۱۲۷۱) لسان L. پیغمبر BC (۱۲۷۰)

رنگ روی زرد L (۱۲۷۲) ABL Bul. باشد for دارد and so corr. in C.

قوت سیما AL. رنگ روی Bul. (۱۲۷۳)

آلک for آنچه Bul. (۱۲۷۴)

در فتاد اندر چَهِی کو کند بود * زَانْک ظلمش در سرش آیند بود
 چَاهِ مُظْلِم گشت ظلمِ ظالمان * این چنین گفتند جملهٔ عالمان
 ۱۴۱۰ هرک ظالمر چَهِش با هَوْل نر * عدل فرمودست بَتَر را بَتَر
 ای که تو از ظلم چاهی میکنی * امر برای خویش دای میکنی
 رَگَرْد خود چون رَکَرَم پیل بر مَتَن * بهر خود چَهِ میکنی اندازه کن
 مر ضعیفان را تو بی خصی مدان * از نَبی ذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ خوان
 گر تو پیلِ خصمِ تو از تو رمید * نَک جزا طَبَرًا أَبَیْلَت رسید
 ۱۴۱۵ گر ضعیفی در زمین خواهد امان * غُلْغُل افتد در سپاهِ آسمان
 گر بدندانش گزی پُر خون کنی * دردِ دندانت بگیرد چون کنی
 شیر خود را دید در چَهِ وز غُلُو * خویش را نشاخت آن دم از عدو
 عکسِ خود را او عدوِ خویش دید * لَاجَرَم بر خویش شمشیری کشید
 ای بسی ظلی که بینی در کسان * خوی تو باشد در ایشان ای فلان
 ۱۴۲۰ اندر ایشان نافه هستی تو * از نفاق و ظلم و بَدْمَسْتی تو
 آن نوی و آن زخم بر خود می زنی * بر خود آن ساعت تو لعنت میکنی
 در خود آن بَدْر اَنی بینی عیان * ورنه دشمن بودی خود را بجان
 حمله بر خود میکنی ای ساده مرد * همچو آن شیری که بر خود حمله کرد
 چون بقرِ خوی خود اندر رسی * پس بدانی کز تو بود آن ناگسی
 ۱۴۲۵ شیر را در قعر پیدا شد که بود * نقشِ او آنکش دگر کس می نمود
 هرک دندانِ ضعیفی می کند * کارِ آن شیرِ غلطین می کند

(۱۴۰۸) L بر سرش.

(۱۴۱۰) AL Bul. بدتر را.

(۱۴۱۱) C originally

Bul. چاهی میکنی and in the second hemistich ای که تو از ظلم چاهی میکنی

دامی for چاهی and so corr. in C. Bul. ای که تو از چاهِ ظلمی میکنی

(۱۴۱۲) L در متن.

(۱۴۱۲) A ذَا for اذ.

(۱۴۱۷) A از غلو.

(۱۴۱۶) ABL Bul. ای بسا.

(۱۴۲۰) A نفاق ظلم.

(۱۴۲۱) B بر خود آن

بار instead of تار and so Bul., which has بار لعنت می تنی

(۱۴۲۲) C بودی. B apparently بودی. Bul. بودی

لطف حق این شیر را و گور را * اَلْف دادست این دو ضد دور را
 ۱۲۹۵ چون جهان رنجور و زندانی بود * چه عجب رنجور اگر فانی بود
 خواند بر شیر او ازین رو پندها * گفت من پس مانده‌ام زین بندها

پرسیدن شیر از سبب پا و پس کشیدن خرگوش،

شیر گفتش تو ز اسباب مرض * این سبب گو خاص که اینستم غرض
 گفت آن شیر اندرین چه ساکنست * اندرین قلعه زافات اینست
 فخر چه بگزید هرک عاقلست * ز آنک در خلوت صفاهای دلست
 ۱۲۰۰ ظلمت چه به که ظلمت‌های خلق * سر بُرد آنکس که گیرد پای خلق
 گفت پیش آ زخمم اورا قاهرست * تو بین کان شیر در چه حاضرست
 گفت من سوزیدم زان آتشی * تو مگر اندر بر خویشم کشتی
 نا پشت تو من ای کان کرم * چشم بگشایم بچه در بنگرم

نظر کردن شیر در چاه و دیدن عکس خود را و آن خرگوش را در آب،

چونک شیر اندر بر خویشش کشید * در پناه شیر نا چه می‌دوید
 ۱۲۰۵ چونک در چه بنگریدند اندر آب * اندر آب از شیر و او در نافت تاب
 شیر عکس خویش دید از آب تفت * شکل شیری در برش خرگوش زفت
 چونک خصم خویش را در آب دید * مر و را بگذاشت و اندر چه جهید

و. A om. (۱۲۹۵) اَلْف L. لطف حق چون شیر را A (۱۲۹۴)

Heading: A باز for و پس. In Bul. the Heading follows v. ۱۲۹۵.

ABL Bul. (۱۲۹۸) کابنستم. After this verse L adds:

پای را و پس کشیدی تو چرا * میدهی باز چه ای دای مرا

AL Bul. (۱۲۹۹) هر کو. Bul. (۱۲۰۱) آن شیر.

Heading: ABL Bul. om. در آب.

۱۲۴۰ شیرا چون دید در چه گشته زار * چرخ می‌زد شادمان تا مرغزار
 دست می‌زد چون رهید از دستِ مرگ * سبز و رقصان در هوا چون شاخ و برگ
 شاخ و برگ از حبسِ خاک آزاد شد * سر بر آورد و حریفِ باد شد
 برگها چون شاخ را بشکافتند * تا بیالای درخت اِشتافتند
 با زبانِ شَطْأُ شُکْرِ خدا * می‌سراید هر بر و برگی جُدا
 ۱۲۴۵ که پرورد اصلِ مارا ذُو الْعَطَا * تا درخت اِستغَاظ آمد و آستوی
 جانهای بسته اندر آب و گل * چون رهند از آب و گلها شاددل
 در هوای عشقِ حق رقصان شوند * همچو قُصْبِ بدر بی نقصان شوند
 جشمشان رقصان و جانها خود مپرس * وَاَنْکَ گردد جان از آنها خود مپرس
 شیرا خرگوش در زندان نشاند * ننگِ شیرے کو زخرگوشی بماند
 ۱۲۵۰ در چنان ننگی و آنکه این عجب * فخرِ دین خواهد که گویندش لَقَب
 ای نو شیری در تَنکِ این چاهِ فرد * نَفْسِ چون خرگوش خونت ریخت و خورد
 نفسِ خرگوش بصرها در چَرا * تو بفکر این چه چون و چرا
 سوی نخببران دوید آن شیرگیر * کَاْبَشِرُوا یا قَوْمُ اِذْ جَاءَ الْبَشِيرُ
 مُژده مُژده اے گروهِ عیش‌ساز * کَانَ سَکِ دوزخ بدوزخ رفت باز
 ۱۲۵۵ مُژده مُژده کَانَ عِدْوِ جانها * کَنَد قَهْر خالفش دندانها
 آنک از پنجه بسی سرها بکوفت * همچو خَسِ جاروبِ مرگش هم بروفت

آب گلها A (۱۲۴۶) ذَا الْعَطَا A (۱۲۴۵) شاخها Bul. (۱۲۴۴)

گردد جان L. گرد for شاد Bul. در رقص ABL Bul. چشمشان A (۱۲۴۸)

ای چو شیری B (۱۲۵۱) After this verse L adds: (۱۲۵۵)

مژده مژده کز قضا ظالم بچاه * اوفتاد از عدل و لطف پادشاه

After this verse L adds: (۱۲۵۶م)

آنک جز ظلمش دگر کاری نبود * آه مظلومش گرفت و سوخت زود
 گردنش بشکست و مغزش بر درید * جان ما از قید محنت وا رهید

ای بدیده عکس بد بر روی غم * بد نه غمست آن توی از خود مرم
 مومنان آیینہ ہمدیگرند * این خبری از پیہر آورند
 پیش چشم داشتی شیشہ کبود * زان سبب عالم کبودت می نمود
 ۱۲۲۰ گر نہ کوری این کبودی دان زخویش * خویش را بد گو مگو کس را تو پیش
 مومن ار بَنظُرُ نُبُورِ اللہ نبود * غیب مومن را برہنہ چون نمود
 چونک تو بَنظُرُ نَارِ اللہ بدے * نیکوے را و ندیدے امر بدے
 اندک اندک آب بر آتش بزنی * تا شود نار تو نور ای بو آخِزَن
 تو بزنی یا رَبِّنا آب طہور * تا شود این نارِ عالم جملہ نور
 ۱۲۲۵ آب دریا جملہ در فرمانِ نُسْت * آب و آتش ای خداوند آن نُسْت
 گر تو خواهی آتش آب خوش شود * ورنہ خواهی آب ہم آتش شود
 این طلب در ما ہم از ایجادِ نُسْت * رستن از بیداد یا رَب دادِ نُسْت
 بی طلب تو این طلبمان دادہ * بی شمار و حد عطاہا دادہ

مژدہ بردن خرگوش سوی نخچیران کہ شیر در چاہ افتاد،

چونک خرگوش از رہابی شاد گشت * سوی نخچیران دوان شد تا بدشت

and so BL, Eکس خال نُسْت آن از غم مرم. A Bul. بدہ خال بد. AB Bul. (۱۲۲۷)
 Bul. یکدیگرند. (۱۲۲۸) L has غم in both hemistichs. حال نُسْت which have

(۱۲۲۹) Instead of this verse AB have:

جام روزن ساختی شیشہ کبود * نور خورشیدی کبودت می نمود

So C in marg., with ساختی for داشتی. After v. ۱۲۲۹ Bul. adds:

روزن ترا جام باشد گر کبود * نور مهر آنرا همان تابع نمود

Bul. بنور اللہ C (۱۲۲۲). عیب AL (۱۲۲۱). آن کبودی Bul. (۱۲۲۰)

and so corr. in C. After this verse AB Bul. (۱۲۲۳) اندک اندک نور را بر مار زنی

م تو AB Bul. (۱۲۲۴) Bul. has the Heading مناجات, and so C in marg.

آب و دریا C (۱۲۲۵) and so C in marg. زن یا رب از آن آب طہور

گنج احسان برہم بگشادہ B Bul. have in the second hemistich. این طلب را L (۱۲۲۸)

After this verse L adds: (۱۲۲۹) A روان. which is also suppl. in marg. AC.

شیر را چون دید کشتہ ظلم خود * می دود او شادمان و با رشد

ترك اين شرب ار بگوي يك دو روز * در كنى اندر شراب خلد پوز

تفسير رَجَعْنَا مِنْ جِهَادِ الْأَصْنَرِ إِلَى جِهَادِ الْأَكْبَرِ،

ای شهان گشتیم ما خصم برون * ماند خصمی زو بتر در اندرون
گشتن این کار عقل و هوش نیست * شیر باطن سخره خرگوش نیست
دوزخست این نفس و دوزخ ازدهاست * کو بدریاها نگردهد کم و کاست
هفت دربارا در آشامد هنوز * کم نگردد سوزش آن خلق سوز
سنگها و کافران سنگ دل * اندر آیند اندرو زار و خجل
هم نگردد ساکن از چندین غذا * نا زحق آید مر اورا این ندا
سیر گشتی سیر گوید نی هنوز * اینت آتش اینت تابش اینت سوز
عالمی را لقمه کرد و در کشید * معده اش نعره زنان هل من مزید
حق قدم بر وی نهد از لامکان * آنگه او ساکن شود از گن فکان
چونک جزو دوزخست این نفس ما * طبع کل دارند جمله جزوها
این قدم حقرا بود کورا گشت * غیر حق خود کی کمان او گشت
در کمان نهند الا تیر راست * این کمانرا بازگون کثر تیرهاست

(۱۴۷۲) After this verse L adds:

يك دو روز چه كه دنيا ساعتست * هر كه تركش كرد اندر راحتست
هعنى الترك راحة گوش كن * بعد از من جام بقارا نوش كن
بر سگان بگذار اين مردار را * خرد بشكن شيشه پندار را

Bul. adds:

دانكه اين ديبای دون يكساعتست * ترك آن كردن هميشه راحتست
ترك راحت بودنى را گوش كن * بعد از آن جام بقارا نوش كن
جيفه دنيا بكن بخش كلاب * جام پندار را بكن كسر و خراب

Heading: ABL Bul. الجهاد bis.

دایم C in marg. دارد همیشه جزوها ABL Bul. (۱۴۸۲) غذا A Bul. (۱۴۷۸)

for جمله . (۱۴۸۴) BL Bul. كه کمان .

جمع شدن نخچیران گرد خرگوش و ثنا گفتن او را،

جمع گشتند آن زمان جمله وُحوش * شاد و خندان از طرب در ذوق و جوش
 حلقه کردند او چو شمع در میان * سجد کردندش همه صحرا بیابان
 نو فرشته آسمانی یا پرے * فی نو عزرائیل شیران نرے
 ۱۲۶۰ هرج هستی جان ما قربان نُسْت * دست بردی دست و بازویت دُرُست
 راند حق این آبرا در جوی تو * آفرین بر دست و بر بازوے تو
 باز گو تا چون سگالیدی بکر * آن عوانرا چون بمالیدی بکر
 باز گو تا قصه درمانها شود * باز گو تا مرهم جانها شود
 باز گو کز ظلم آن اِستمَنها * صد هزاران زخم دارد جان ما
 ۱۲۶۵ گفت تأبید خدا بود اے مِهان * ورنه خرگوشی که باشد در جهان
 قوتم بخشید و دل را نور داد * نور دل مردست و پارا زور داد
 از بر حق می رسد تفضیلهای * باز هم از حق رسد تبدیلهای
 حق بدور و نوبت این تأبیدرا * می نماید اهل ظن و دیدرا
 هین بملک نوبتی شادی مکن * ای تو بسته نوبت آزادی مکن
 ۱۲۷۰ آنک ملکش برتر از نوبت تنند * برتر از هفت آنجُش نوبت زنند
 برتر از نوبت ملوک باقی اند * دَورِ دائم رُوحها با ساقی اند

سخن آوردند و گفتندش که هان AB Bul. (۱۴۵۸) . ذوق جوش A (۱۴۵۷)

After this (۱۴۶۴) . دست بازویت A (۱۴۶۰) . شیران غری L (۱۴۵۹)

verse L adds:

باز گو آن قصه کو شادی فزاست * روح مارا قوت و دل را جان فزاست

After this verse Bul. adds: (۱۴۶۸) . بود for بد Bul. (۱۴۶۵)

چونکه با نوبت شد دولت ترا * پس ز چیست در نفس خود عجب و ریا

Here ABL Bul. add the Heading: بدین شاد مشوید

که آن مجرّد عون حقست به از قدرت ما is followed by مشوید Bul. In

روحهارا ساقید L Bul. (۱۴۷۱) . برتر از نوبت زنند L (۱۴۷۰)

گر نبینی این جهان معدوم نیست * عیب جز زانگشتِ نفسِ شوم نیست
 تو ز چشم انگشت را بر دار هین * وانگهانی هرج میخواستی بین
 نوح را گفتند اُمّت کَو ثواب * گفت او زان سوی وَاَسْتَغْشُوا ثِیَاب
 ۱۴۰۵ رُو و سَر در جامها پیچیده‌اید * لاجرم با دیده و نادیده‌اید
 آدم دیدست و باقی پوسنست * دیدِ آنست آن که دیدِ دوستست
 چونک دیدِ دوست نبود کُور به * دوست کو باقی نباشد دُور به
 چون رسول روم این الفاظِ نَر * در سماع آورد شد مشتاق‌نَر
 دیده را بر جُستنِ عُمَر گماشت * رخت را و اسب را ضایع گذاشت
 ۱۴۱۰ هر طرف اندر پی، آن مردِ کار * می‌شدی پُرسانِ او دیوانه‌وار
 کین چنین مردی بود اندر جهان * وز جهان مانند جان باشد نهان
 جُست او را ناش چون بنده بود * لاجرم جوینده یابنده بود
 دید اعرابی زنی او را دَخیل * گفت عُمَر نك بزیر آن نَخیل
 زیر خُرمابُن زخلفان او جُدا * زیر سایه خفته بین سایه خدا

یافتن رسول روم امیر المؤمنین عمر را رضی الله عنه خفته

در زیر نخل،

۱۴۱۵ آمد او آنجا و از دور ایستاد * مر عمر را دید و در لرز افتاد
 هیتی زان خفته آمد بر رسول * حالتی خوش کرد در جانش نُزول
 مِهَر و هیت هست ضدِ همدگر * این دو ضد را دید جمع اندر جگر
 گفت با خود من شهنسرا دیده‌ام * پیشِ سلطانانِ مِه و بگَریده‌ام
 از شهنام هیت و نرسی نبود * هیتِ این مرد هوشم را ربود
 ۱۴۲۰ رفته‌ام در بیشه شیر و پلنگ * رویِ من زیشان نگردانید رنگ

دیدن آنست B Bul. (۱۴۰۶) *bis.* دید for اند (۱۴۰۵) A جز انگشت (۱۴۰۲)

bis. بود for شود Bul. (۱۴۱۲) و شد Bul. (۱۴۰۸) دور for کور A (۱۴۰۷)

و = بگریه ام A (۱۴۱۸) ABL Bul. بر جانش, and so corr. in C. (۱۴۱۶)

۱۲۸۵ راست شو چون تیر و لا رَه از کمان * کز کمان هر راست مجهد بی گمان
چونک واکشتم ز پیکار برون * روئے آوردم بپیکار درون
قد رَجَعْنَا مِنْ جِهَادِ الْأَصْغَرِیم * با نَبی اندر جهاد اکبریم
قوت از حق خواهم و توفیق و لاف * تا بسوزن بر گنم این کوه قاف
سهل شیری دان که صفها بشکند * شیر آنست آن که خود را بشکند

آمدن رسول روم تا امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه و دیدن
او کرامات عمر رضی الله عنه،

۱۲۹۰ نا عُمَر آمد زَقِیَصَر یک رسول * در مدینه از بیابان نُغُول
گفت کو قصر خلیفه اے حشم * تا من اسب و رخت را آنجا گشتم
قوم گفتندش که اورا قصر نیست * مر عمر را قصر جانِ روشنیست
گرچه امر میرے ورا آوازهایست * همچو درویشان مر اورا کازهایست
اے برادر چون بینی قصر او * چونک در چشم دلت رُسنست مو
۱۲۹۵ چشم دل از مو و علت پاک آر * و آنکهان دیدارِ قصرش چشم دار
هرکرا هست از هوسها جان پاک * زود بیند حضرت و ایوان پاک
چون محمد پاک شد زین نار و دود * هرکجا رُو کرد وَجْهُ اللَّهِ بود
چون رفیقی وسوسه بدخواهرا * گی بدانی تَمَّ وَجْهُ اللَّهِ را
هر کرا باشد زسینه فتح باب * او زهر شهری بیند آفتاب
۱۴۰۰ حق پدیدست از میان دیگران * همچو ماه اندر میان اختران
دو سر انگشت بر دو چشم نه * هیچ بینی از جهان انصاف ده

توفیق لاف A (۱۲۸۸) مجهد A Bul. هر for جز Bul. و. Bul. om. (۱۲۸۵)

Heading: Bul. بامیر. After the Heading Bul. adds:

در بیان این شنو یک قصه * تا بری از سر گفتم حصه

هست for رست L (۱۲۹۶) و آگه ان CL (۱۲۹۵) با عمر AB (۱۲۹۰)

شهری for ذره Bul. (۱۲۹۹) و. C om. (۱۲۹۷) و. L om.

انگشت را بر چشم L (۱۴۰۱)

از منازلِ جانِش یاد داد * وز سفرهای روانش یاد داد
 ۱۲۴۰ وز زمانی کز زمان خالی بُدست * وز مقامِ قُدس که اِجلای بُدست
 وز هوایی کاندرو سیمِ رُوح * پیش ازین دیدست پرواز و فُتوح
 هر یکی پروازش از آفاق بیش * وز امید و نِهیّت مشتاق بیش
 چون عمر اغیار زُورا یار یافت * جانِ او را طالبِ اسرار یافت
 شبخِ کامل بود و طالبِ مشنِی * مرد چابک بود و مَرکَبِ دَرگهی
 ۱۴۴۵ دید آن مُرشد که او اِرشاد داشت * تخمِ پالک اندر زمینِ پالک کاشت

سؤال کردن رسول روم از امیر المؤمنین رضی الله عنه،

مرد گنَش اے امیر المؤمنین * جان زبلا چون بیامد در زمین
 مرغِ بی اندازه چون شد در قفص * گفت حق بر جان فسون خواند و قصص
 بر عدمها کآن ندارد چشم و گوش * چون فسون خواند هی آید بجوش
 از فسون او عدمها زود زود * خوش مَعَلَق میزند سوئے وجود
 ۱۴۵۰ باز بر موجود افسونی چو خواند * زو دو آسبه در عدم موجود راند
 گفت در گوشِ گل و خندانش کرد * گفت با سنگ و عقیق کانش کرد
 گفت با جسم آبتی تا جان شد او * گفت با خورشید تا رَخشان شد او
 باز در گوشش دهد نکتۀ مخوف * در رخِ خورشید افتد صد کسوف
 تا بگوشِ ابر آن گویا چه خواند * کو چو مَشْک از دیده خود اشک راند
 ۱۴۵۵ تا بگوشِ خاك حق چه خوانده است * کو مراقب گشت و خامش مانده است
 در نَرَدَد هَرَك او آشفته است * حقی بگوشِ او مَعْنی گفته است
 تا کند محبوسش اندر دو گمان * کآن کنم کو گفت با خود ضدِ آن

نهیّت مشتاق L (۱۴۴۲). پرواز فتوح A Bul. (۱۴۴۱). کاجلالی ABL (۱۴۴۰).

زود آسبه Bul. (۱۴۵۰). چون در آمد ABL Bul. کای امیر ABL Bul. (۱۴۴۶).

در گوشش زند L (۱۴۵۲). و عقیق و کانش A. و گل خندانش A (۱۴۵۱).

کو، corr. in marg. C for آن. آن کم CL (۱۴۵۷). معنّا AB Bul. (۱۴۵۶).

بس شدستم در مُصاف و کارزار * همچو شیر آن دم که باشد کارزار
 بس که خوردم بس زدم زخمِ گران * دل قوی‌تر بوده‌ام از دیگران
 بی سلیح این مرد خفته بر زمین * من بهفت اندام لرزان چیست این
 هیبت حقست این از خلق نیست * هیبت این مرد صاحب دلق نیست
 ۱۴۲۵ هرک ترسید از حق و تقوی گزید * ترسد از وی جن و انس و هرکه دید
 اندرین فکرت بجرمت دست بست * بعد یکساعت عمر از خواب جست

سلام کردن رسول روم امیر المؤمنین را رضی الله عنه،

کرد خدمت مر عمر را و سلام * گفت پیغمبر سلام آنگه کلام
 پس علیکش گفت اورا پیش خواند * ایمنش کرد و پیش خود نشاند
 لا تخافوا هست نُزلِ خایفان * هست در خور از برای خایف آن
 ۱۴۲۰ هرک ترسد مر ورا ایمن کند * مر دل ترسند را ساکن کند
 آنک خوفش نیست چون گوی مترس * درس چه دئی نیست او محتاج درس
 آن دل از جا رفته را دلشاد کرد * خاطر ویرانش را آباد کرد
 بعد از آن گفتش سخنهای دقیق * وز صفات پاک حق نعم الرفیق
 وز نوازشهای حق ابدال را * تا بداند او مقام و حال را
 ۱۴۲۵ حال چون جلوه‌ست زان زیبا عروس * وین مقام آن خلوت آمد با عروس
 جلوه بیند شاه و غیر شاه نیز * وقت خلوت نیست جز شاه عزیز
 جلوه کرده عام و خاصان را عروس * خلوت اندر شاه باشد با عروس
 هست بسیار اهل حال از صوفیان * نادرست اهل مقام اندر میان

بی سلاح A Bul. (۱۴۲۲) . پس شدستم L (۱۴۲۱)

و اورا AB Bul. (۱۴۲۸) . پیغامبر ABC (۱۴۲۷) Heading: L om.

at the beginning of the second hemistich. آمد for افتد B (۱۴۲۵) . هرکه خوفش Bul. (۱۴۲۱) A . محتاج ترس with written above

خاص و عامان را AB Bul. (۱۴۲۷) . شاه و عزیز A (۱۴۲۶)

حال صوفیان L (۱۴۲۸)

گوشت پاره آدمی با عقل و جان * می شکافد کوه را با بحر و کان
زورِ جانِ کوه گن شقّ حَجَر * زورِ جانِ جان در انْشَقَّ الْقَمَر
گر گشاید دل سرِ انبانِ راز * جان بسوی عرش آرد تُرْك تاز

اضافت کردن آدم آن زلت را بخویشتن که رَبَّنَا ظَلَمْنَا و
اضافت کردن ابلیس گناه خود را بخدا که بِمَا أَغْوَيْتَنِي،

۱۴۸۰ کرد ما و کرد حق هر دو بین * کرد ما را هست دان پیداست این
گر نباشد فعلِ خَلَق اندر میان * پس مگو کس را چرا کردی چنان
خَلَقِ حق افعالِ ما را مُوجِدست * فعلِ ما آثارِ خَلَق ایزدست
ناطق یا حرف بیند یا غَرَض * گئی شود یکدم مُحِيط دو غَرَض
گر بمعنی رفت شد غافل ز حَرْف * پیش و پس یکدم نبیند هیچ طَرْف
۱۴۸۵ آن زمان که پیش بینی آن زمان * تو پس خود گئی بینی این بدان
چون مُحِيط حرف و معنی نیست جان * چون بود جان خالق این هر دوان
حق مُحِيط هر دو آمد اے پسر * و ندارد کارش از کارِ دگر
گفت شیطان که بِمَا أَغْوَيْتَنِي * کرد فعلِ خود نهان دیو، دَنی
گفت آدم که ظَلَمْنَا نَفْسَنَا * او ز فعلِ حق بُد غافل چو ما

گوشت پاره آدمی از زور جان ABL Bul. (۱۴۷۷)

ABL Bul. سازد for آرد. After this verse L adds: (۱۴۷۹)

گر زبان گوید زاسرار نهان * آتش افروزد بسوزد این جهان

Bul. adds:

گر بگفتار آمده سر نهان * دانکه میسوزد از آن پیشك جهان

Zālik ناطق A (۱۴۸۲). نیست دان L. کرد حق و کرد ما ABL Bul. (۱۴۸۰)

محیط دو غرض CL. با عرض ACL. and so C in marg. حرف بیند

هر دو آن C Bul. (۱۴۸۶). غافل شد Bul. شد. A om. (۱۴۸۴)

ABL Bul. جمله for هر دو، and so corr. in C. حق for چون A (۱۴۸۷)

ز فعل خود B (۱۴۸۹). نهان در بودنی A (۱۴۸۸)

هر زحق ترجیح یابد يك طرف * زان دو يك را برگزیند زان گنّف
 گر نخواهی در تردّد هوشِ جان * کم فشار این پنبه اندر گوشِ جان
 ۱۴۶۰ تا کنی فهم آن معماهاش را * تا کنی ادراک رمز و فاش را
 پس محَلّ وَحی گردد گوشِ جان * وحی چه بود گفتنی از حسِ نهان
 گوشِ جان و چشمِ جان جز این حس است * گوشِ عقل و گوشِ ظنّ زین مُفاس است
 لفظِ جبرم عشق را بی صبر کرد * و آنک عاشق نیست حبسِ جبر کرد
 این معیّت با حقست و جبر نیست * این نجلّی مه است این ابر نیست
 ۱۴۶۵ و بود این جبر جبر عامه نیست * جبرِ آن اماره خودکامه نیست
 جبر را ایشان شناسند اے پسر * که خدا بگشادشان در دلِ بصر
 غیبِ آیند بر ایشان گشت فاش * ذکرِ ماضی پیش ایشان گشت لاش
 اختیار و جبرِ ایشان دیگرست * قَطرها اندر صدفها گوهرست
 هست بیرون قطره خُرد و بزرگ * در صدف آن دُرِ خُردست و سُرگ
 ۱۴۷۰ طبعِ نافِ آهوست آن قوم را * از برون خون و درونشان مُشکها
 نو مگو کین مایه بیرون خون بود * چون رود در نافِ مُشکی چون شود
 نو مگو کین مس برون بُد محترّ * در دلِ اَکسیر چون گیرد گهر
 اختیار و جبر در نو بُد خیال * چون دریشان رفت شد نورِ جلال
 نان چو در سفرهست باشد آن جهاد * در تنِ مردّم شود او رُوحِ شاد
 ۱۴۷۵ در دلِ سفره نگردد مستحیل * مستحیلش جان کند از سَلَسیل
 قوّتِ جانست این ای راست‌خوان * نا چه باشد قوّتِ آن جانِ جان

for حس AB Bul. و حس جان L. و چشم و جان C (۱۴۶۲) و. L om. (۱۴۶۰)

حبس و جبر C. و آنک for هرکه Bul. (۱۴۶۴) and so corr. in marg. C.

اندر صدفها دیگرست A (۱۴۶۸) غیب و آیند ABL Bul. (۱۴۶۷)

از برون خود درونشان C (۱۴۷۰) در صدف درهای خردست AB Bul. (۱۴۶۹)

مُشکی چون بود Bul. (۱۴۷۱) و ز درونشان L.

در دلِ اَکسیر چون گشتست زر L Bul. (۱۴۷۲)

باشد او جهاد ABL Bul. (۱۴۷۴)

تفسیر وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ،

بار دیگر ما بقصه آمدیم * ما از آن قصه برون خود گی شدیم
 ۱۵۱۰ گر بجهل آیم آن زندانِ اوست * و ر بعلم آیم آن ایوانِ اوست
 و ر بخواب آیم مستانِ ویم * و ر ببیدارے بدستانِ ویم
 و ر بگرییم ابرِ پُر رزقِ ویم * و ر بخندیم آن زمانِ برفِ ویم
 و ر بخشم و جنگِ عکسِ قهرِ اوست * و ر بصلح و عذرِ عکسِ مهرِ اوست
 ما کییم اندر جهانِ پیچ پیچ * چون آلف او خود چه دارد هیچ هیچ

سوال کردن رسول از عمر رضی الله عنه از سبب ابتلای
 ارواح با این آب و گل اجساد،

۱۵۱۰ گفت یا عمر چه حکمت بود و سیر * حبسِ آن صافی درین جای گیر
 آبِ صافی در گلی پنهان شد * جانِ صافی بسته ابدان شد
 گفت تو بجای شگرفی می کنی * معنی را بندِ حرفی می کنی
 حبس کرده معنی آزاد را * بندِ حرفی کرده تو باد را
 از برای فایده این کرده * تو که خود از فایده در پرده
 ۱۵۲۰ آنک از وے فایده زایده شد * چون نیند آنچ مارا دیده شد

Bul. (۱۵۱۱) گر بخواب آیم.

۱۵۱۲ L بر زرق.

BL (۱۵۱۲) قهر هوست.

Bul. (۱۵۱۴) او خود ندارد.

Heading: Bul. روح باین آب. In C the word following گل is illegible. AL
 Bul. for جم. After the Heading L adds:

چون زعمر آن رسول آنرا شنید * روشنی در دلش آمد بدید
 محو شد پیشش سؤال و م جواب * گشت فارغ از خطا و از صواب
 اصل را در یافت بگذشت از فروع * بهر حکمت کرد در پرسش شروع

Bul. has the same verses with a few unimportant differences of reading.

(۱۵۱۵) L ابن صافی.

(۱۵۱۶) L گلش.

AB Bul. (۱۵۱۷) بحث.

Bul. (۱۵۲۰) آنچ for آنکه.

۱۴۹۰ در گنه او از ادب پنهانش کرد . زان گنه بر خود زدن او بر بخورد
 بَعْدِ تَوْبَةٍ گفتش اے آدم نه من * آفریدم در تو آن جُرم و مَحَن
 نه که تقدیر و قضای من بُد آن * چون بوقتِ عذر کردی آن نهان
 گفت ترسیدم ادب نگذاشتم * گفت من هم پاسِ آنت داشتم
 هَرَكِ آرد حرمت او حرمت بَرَد * هَرَكِ آرد قند لَوَزِیْنَه خَوَرَد
 ۱۴۹۵ طِبَّاتِ اَمْرِ بِهَرِ كِه لِلطَّيِّبِیْنِ * یارِ را بر گش بر نجان و بین
 بِكَ مَثالِ ای دل پی، فرقی یسار * تا بدانی جبرِ را از اختیار
 دستِ کَانَ لرزان بود از ارتعاش * وَاَنْكَ دَستِ را تو لرزانی ز جاش
 هر دو جُنُبِش آفریده حق شناس * لِيكَ نَتوان کرد این با آن قیاس
 زینِ پشیمانی که لرزانیدیش * چون پشیمان نیست مردِ مُرْتَعِش
 ۱۵۰۰ بَحْثِ عَقْلِست این چه بَحْثِ ای حیلِه گر * تا ضعیفی ره بَرَد آنجا مگر
 بَحْثِ عَقْلِ گر دُر و مَرْجان بود * آن دگر باشد که بَحْثِ جان بود
 بَحْثِ جان اندر مقامی دیگرست * باده جان را قوامی دیگرست
 آن زمان که بَحْثِ عَقْلِ ساز بود * این عُمَرُ با بُوْ اَلْحَكَمِ هم راز بود
 چون عُمَرُ از عَقْلِ آمد سوی جان * بُوْ اَلْحَكَمِ بُوْ جَهْلِ شد در بَحْثِ آن
 ۱۵۰۵ سَوِی حَسَن و سَوِی عَقْلِ او کاملست * گرچه خود نِسَبِتِ بجان او جاهلست
 بَحْثِ عَقْلِ و حَسَنِ اَثَرِ دان یا سَبَبِ * بَحْثِ جانی یا عَجَبِ یا بُوْ اَلْعَجَبِ
 صَوءِ جان آمد نماید اے مُسْتَضِی * لازم و ملزوم و نافی مُقْتَضِی
 زَاْنَكَ بینا را که نورش بازغاست * از دلیل چون عصا بس فارغاست

که for کی A (۱۴۹۵) . گفت هم من B Bul. (۱۴۹۴) . در گناه A (۱۴۹۰)

زان پشیمانی ABL Bul. (۱۴۹۹) . and so C in marg. یار را خوش کن AB Bul.

این چه ABL Bul. بَحْثِ عَقْلِ C (۱۵۰۰) . مرتعش را چون پشیمان مدیش have
 ذوق جان آمد L (۱۵۰۷) . مقام AC . بَحْثِ عَقْلِ AB (۱۵۰۲) . عَقْلِ آن حیلِه گر

از دلیل و از عصا کَش A Bul. . یسای AB Bul. (۱۵۰۸) . ملزوم باقی L . ملزوم نافی AB
 از عصا و از عصا کَش L . فارغست

چونك در قرآن حق بگریختی * با روانِ انبیا آمیختی
 هست قرآن حاله‌ای انبیا * ماهیانِ بحرِ پاكِ کبریا
 و ر بخوانی و نه قرآن‌پذیر * انبیا و اولیاء دیده گیر
 ۱۵۴۰ و پذیرایی چو بر خوانی قصص * مرغِ جانت تنگ آید در قفس
 مرغ کو اندر قفس زندانی است * می‌نجوید رستن از نادانی است
 روحهای کز قفسها رسته‌اند * انبیاء رهبر شایسته‌اند
 از برون آوازشان آید ز دین * که ره رستن ترا اینست این
 ما بدین رستم زین تنگین قفس * جز که این ره نیست چاره این قفس
 ۱۵۴۵ خویش را رنجور سازه زار زار * تا ترا بیرون کند از اشتهار
 که اشتهار خلق بند مُحکَمست * در ره این از بند آهن گئی گهست

قصهٔ بازرگان که طوطی او را پیغام داد بطوطیان هندوستان
 هنگام رفتن بتجارت،

بود بازرگان و او را طوطی * در قفس محبوس زیبا طوطی
 چونك بازرگان سفر را ساز کرد * سوی هندستان شدن آغاز کرد
 هر غلام و هر کنیز را زجود * گفت بهر تو چه آرمر گوئی زود
 ۱۵۵۰ هر یکی از وی مرادی خواست کرد * جمله را وعدهٔ بداد آن نیک مرد
 گفت طوطی را چه خواهی ارمغان * کارمت از خطهٔ هندوستان

ورنهٔ Bul. (۱۵۴۹) and so corr. in C. چونك for چون تو AB Bul. (۱۵۴۷)

بذین رستم L (۱۵۴۴). اینست و این AB Bul. (۱۵۴۲) for ونهٔ.

AB L adds: After this verse. کاشتهار (۱۵۴۶)

يك حکایت بشنو ای زیبا رفیق * تا بدانی شرط این بحر عمیق

Bul. adds:

گوشتداری این حکایت ای رفیق * پس بیاموزد ترا رمز دقیق

Heading: AB Bul. که طوطی محبوس او را

صد هزاران فایده‌ست و هر یکی * صد هزاران پیش آن يك اندکی
 آن تم نطفه که جزو جزوه‌هاست * فایده شد کل کل خالی چراست
 تو که جزوی کار تو با فایده‌ست * پس چرا در طعن کل آری تو دست
 گفت را گر فایده نبود مگو * و بود هل اعتراض و شکر جو
 ۱۵۲۵ شکر بزدان طوق هر گردن بود * فی جدال و رُوش کردن بود
 گر رُوش رو بودن آمد شکر و بس * پس چو سرکه شکرگویی نیست کس
 سرکه را گر راه باید در جگر * گو بشو سرکنگبین او از شکر
 معنی اندر شعر جز با خبط نیست * چون فلاسنگست اندر ضبط نیست

در سرّ آنک من اراد أن يجلس مع الله فليجلس
 مع أهل التصوّف،

آن رسول از خود بشد زین يك دو جام * فی رسالت یاد ماندش نه پیام
 ۱۵۲۰ واله اندر قدرت الله شد * آن رسول اینجا رسید و شاه شد
 سیل چون آمد بدریا بحر گشت * دانه چون آمد بهزرع گشت گشت
 چون نعلی یافت نان با جانور * نان مرده زنده گشت و با خبر
 موم و هیزم چون فدا شد نار شد * ذاتِ ظلمانی او انوار شد
 سنگِ سُرْمه چونك شد در دیدگان * گشت بینایی شد آنجا دیدبان
 ۱۵۲۵ ای خنک آن مرد کز خود رسته شد * در وجود زنده پیوسته شد
 وای آن زنده که با مرده نشست * مرده گشت و زندگی از وی بچست

(۱۵۲۵) suppl. in C. بزدان (۱۵۲۵)

Bul. گو بشو for تا شود C in marg. (۱۵۲۷)

گو برو سرکنگبین شو.

Heading: AB در معنی آنک and so Bul. In C بیان is written above سرّ.

نان Bul. ABL (۱۵۲۲) ..رکشت گشت BL (۱۵۲۱) ..آنجا رسید L (۱۵۲۰)

با بوالبشر and so corr. in C.

C شد (۱۵۲۴) سنگ بینایی corr. above.

این چه بلبل این نهنگ آتشیت * جمله ناخوشها ز عشقِ او را خوشیت
عاشقِ کُشت و خود کُشت او * عاشقِ خویشست و عشقِ خویش جو

صفت اجنحه طیور عقول الهی،

۱۵۷۵ قصه طوطی جان زین سان بود * کو کسی کو محرم مرغان بود
کو یکی مرغی ضعیفی بی گناه * واندرون او سلیمان با سپاه
چون بنالد زار بی شکر و گله * افتد اندر هفت گردون غلغله
هر دَمش صد نامه صد پیک از خدا * با ربی زو شصت لیک از خدا
زلت او به زطاعت نزد حق - پیش کفرش جمله ایمانها خاق
۱۵۸۰ هر دمی او را یکی معراج خاص * بر سرتاجش نهد صد تاج خاص
صورتش بر خاک و جان بر لامکان * لامکان فوقِ وهم سالکان
لامکانی فی که در فهم آبدت * هر دمی در وی خیالی زایدت
بل مکان و لامکان در حکم او * هیچو در حکم بهشتی چار جو
شرح این کونه کن و رخ زین بتاب * دَم مزین و الله اعلم بالصواب
۱۵۸۵ باز می گردیم ازین ای دوستان * سوی مرغ و تاجر و هندوستان
مردِ بازرگان پذیرفت این پیام * کو رساند سوی جنس از وی سلام

دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و پیغام

رسانیدن از آن طوطی،

چونك نا اقصای هندستان رسید * در بیابان طوطی چندی بدید

(۱۵۷۵) In Bul. this . او خوشیت L. خوشیت and آشت (۱۵۷۲) A Bul.

verse precedes the Heading. (۱۵۷۶) Bul. بی گناه L. مرغ ضعیف.

(۱۵۷۷) L. بنالد از بی شکر. (۱۵۷۹) Bul. ذلت. A Bul. ایمانهای خلق.

(۱۵۸۲) Bul. هر دمی از وی. (۱۵۸۵) ABL Bul. ما for ازین, and so corr. in C.

Bul. تاجر هندوستان. (۱۵۸۶) C جنس خود سلام, corr. above.

(۱۵۸۷) BL با for نا.

گفت آن طوطی که آنجا طوطیان * چون بینی کن ز حال من بیان
 کان فلان طوطی که مشتاق شاست * از قضای آسمان در حبس ماست
 بر شما کرد او سلام و داد خواست * وز شما چاره و ره ارشاد خواست
 ۱۵۵۵ گفت می‌شاید که من در اشتیاق * جان دهر اینجا بمرم در فراق
 این روا باشد که من در بند سخت * که شما بر سبزه گاهی بر درخت
 این چنین باشد وفای دوستان * من درین حبس و شما در گلستان
 یاد آرید ای مہان زین مرغ زار * يك صبحی در میان مرغزار
 یاد یاران یار را میهن بود * خاصه کان لیلی و این مجنون بود
 ۱۵۶۰ ای حریفان بت موزون خود * من قدحها میخورم پر خون خود
 يك قدح می نوش کن بر یاد من * گر می‌خواهی که بدی داد من
 یا یاد این فتاده خاک ریز * چونک خوردی جرعه بر خاک ریز
 ای عجب آن عهد و آن سوگند کو * وعدهای آن لب چون قند کو
 گر فراق بند از بد بندگیست * چون تو با بد بد کنی پس فرق چیست
 ۱۵۶۵ ای بدی که تو کنی در خشم و جنگ * با طرب‌تر از سماع و بانگ جنگ
 اے جنای تو ز دولت خویشتر * وانستقام نو ز جان محبوب‌تر
 نار تو اینست نورت چون بود * ماتم این تا خود که سورت چون بود
 از حلاوتها که دارد جور نو * وز لطافت کس نیابد غور نو
 نام و ترسم که او باور کند * وز کرم آن جور را کمتر کند
 ۱۵۷۰ عاشقم بر قهر و بر لطفش بجد * بوالعجب من عاشق این هر دو ضد
 واللہ از زین خار در بستان شوم * همچو بلبل زین سبب نالان شوم
 این عجب بلبل که بگشاید دهان * تا خورد او خار را با گلستان

(۱۵۵۲) AB Bul. گفتش. A. کآنجا. (۱۵۵۷) In C the greater part of the first

hemistich is erased. (۱۵۵۸) L یاد دارید. (۱۵۶۰) A با بت موزون.

(۱۵۶۱) AL نمی‌خواهی. (۱۵۶۷) A ونورت. In Bul. verses ۱۵۶۷ and ۱۵۶۸ are

transposed. (۱۵۷۰) L و العجب.

تفسیر قول فرید الدّین العطار قدّس الله سرّه،

تو صاحب نفسی ای غافل میان خاک خون میخور
که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگین باشد

صاحب دل را ندارد آن زیان * گر خورد او زهر قاتل را عیان
ز آنک صحت یافت و از پرهیز رست * طالب مسکین میان تب درست
۱۶۰ گفت پیغمبر که ای طالب جری * هان مکن با هیچ مطلوبی مری
در تو نمرود است آتش در مرو * رفت خواهی اوّل ابرهیم شو
چون نه سباح و نی دریایی * در میفکن خویش از خودرایی
او زعفر بحر گوهر آورد * از زیانها سود بر سر آورد
کاملی گر خاک گیرد زر شود * ناقص از زر بُرد خاکستر شود
۱۶۱۰ چون قبول حق بود آن مرد راست * دست او در کارها دست خداست
دست ناقص دست شیطانست و دیو * ز آنک اندر دام تکلیفت و ربو
جهل آید پیش او دانش شود * جهل شد علی که در ناقص رود
هرچه گیرد علتی علت شود * کفر گیرد کاملی ملت شود
ای مری کرده پیاده با سوار * سر نخواهی بُرد اکنون پای دار

تعظیم ساحران مر موسی را علیه السلام که چه فرمایی اوّل

تو اندازی عصا یا ما،

۱۶۱۵ ساحران در عهد فرعون لعین * چون مری کردند با موسی بکین

Heading: ABL Bul. تفسیر for تقریر.

مردی جری A. پیغمبر ABCL (۱۶۰۵). که خورد A (۱۶۰۴).

او ز آتش AB Bul. in the first hemistich (۱۶۰۸). در آتش مرو Bul. (۱۶۰۶).

او زعفر بحر گوهر آورد Bul. in the second hemistich. ورد احمر آورد.

In L this verse immediately follows v. ۱۶۱۰. ناقص for منکر C (۱۶۱۲).

Heading: After C adds in marg. موسی علیه السلام Bul. موسی گنت اوّل شما یا ما. گفت نی اوّل شما.

مَرْكَبِ اِسْتَانِيدِ پَس آواز داد * آن سلام و آن امانت باز داد
 طوطی زان طوطیان لرزید بس * اوفتاد و مرد و بگسشتش نَفَس
 ۱۵۹۰ شد پشیمان خواجه از گفتِ خبر * گفت رفتم در هلاكِ جانور
 این مگر خویشست با آن طوطيك * این مگر دو جسم بود و روح يك
 این چرا کردم چرا دادم پیام * سوختم بیچاره را زین گفتِ خام
 این زبان چون سنگ و هم آتش و شست * و آنچ بجهَد از زبان چون آتشست
 سنگ و آهن را مزین برهم گزاف * گه زُرُوی نَقْل و گاه از رُوی لاف
 ۱۵۹۵ زَانَاك تاریکست و هر سو پنبه زار * در میان پنبه چون باشد شرار
 ظالم آن قوی که چشمان دوختند * زان سخنها عالمی را سوختند
 عالمی را يك سخن ویران کند * روبهان مرده را شیران کند
 جانها در اصل خود عیسی دَمست * يك دَمش زخمست و دیگر مَرَهَمست
 گر حجاب از جانها برخاستی * گفت هر جانی مسیح آساستی
 ۱۶۰۰ گر سخن خواهی که گوی چون شکر * صبر کن از حرص و این حلوا مخور
 صبر باشد مُشْنه‌ای زیرکان * هست حلوا آرزوی کودکان
 هَرَاك صبر آورد گردون بر رود * هَرَاك حلوا خورد واپس نر شود

. چون سنگ و چون آهن و شست L (۱۵۹۳)

گه زُرُوی نَقْل و گه از رُوی لاف L. و گه از رُوی لاف AB Bul. (۱۵۹۴)

ك زمان زخمد و گاهی AB Bul. and so corr. in C. AB Bul. عیسی دَمند (۱۵۹۷)

مرهند, and so C in marg.

. واپس تر رود ABL Bul. (۱۶۰۲)

۱۶۴۵ آدم از فردوس و از بالای هفت * پائے ماچان از برای عذر رفت
 گر ز پشت آدمی وز صُلب او * در طلب می‌باش هر در طُلب او
 ز آتش دل و آب دیده نُقل ساز * بوستان از ابر و خورشیدست باز
 نو چه دانی ذوقِ آب دیدگان * عاشقِ نانی تو چون نادیدگان
 گر تو این انبان زنان خالی کنی * پُر زگوهرهای اِجلالی کنی
 ۱۶۴۰ طفلِ جان از شیرِ شیطان باز کن * بعد از آتش با مَلْک انباز کن
 نا تو ناریک و ملول و تیره * دانک با دیو، لعین همشیره
 لقمه کآن نور افزود و کمال * آن بود آورده از کسبِ حلال
 روغنی کآید چراغِ ما گُشد * آب خوانش چون چراغی را گُشد
 علم و حکمت زاید از لقمه حلال * عشق و رِقّت آید از لقمه حلال
 ۱۶۴۵ چون ز لقمه تو حسد بینی و دام * جهل و غفلت زاید آنرا دان حرام
 هیچ گندم کاره و جو بر دهد * دیده اسی که کرّه خر دهد
 لقمه تخمست و برش اندیشهها * لقمه بحر و گوهرش اندیشهها
 زاید از لقمه حلال اندر دهان * میلِ خدمت عزمِ رفتن آن جهان

باز گفتن بازرگان با طوطی آنچه دید از طوطیان هندوستان،

کرد بازرگان تجارت را تمام * باز آمد سوئے منزل شادکام
 ۱۶۵۰ هر غلامی را بیاورد ارمغان * هر کینزک را ببخشید او نشان
 گفت طوطی ارمغان بند کو * آنچه گفتی و آنچه دیدی باز گو
 گفت نی من خود پشیمانم از آن * دستِ خود خایان و انگشتان گران

نان. ز before A om. (۱۶۴۹) . باز. B. خورشیدست تاز A (۱۶۴۷)

آید for زاید Bul. (۱۶۴۴) . کآن for کو ABL Bul. (۱۶۴۲)

Bul. adds: . After this verse Bul. adds: . میل و خدمت Bul. (۱۶۴۸)

این سخنرا نیست پایان کن هان * بحث بازرگان و طوطی را بیان

ABL Bul. دوست کام, and so corr. in C. (۱۶۴۹)

AB and so L Bul. آنچه دیدی و آنچه گفتی (۱۶۵۱)

لیک موسی را مقدم داشتند * ساحران او را مکرم داشتند
 زآنک گفتندش که فرمان آن نُست * خواهی اوّل آن عصا نو فکن نخست
 گفت نی اوّل شما ای ساحران * افکند آن مکرها را در میان
 ابن قدر تعظیم دینشانرا خرید * کر مری آن دست و پاهاشان بُرید
 ۱۶۲۰ ساحران چون حقّ او بشناختند * دست و پا در جرم آن در باختند
 لقمه و نکته‌ست کامل را حلال * نو نه کامل مخور می‌باش لال
 چون تو گوشی او زبان نی جنس تو * گوشه‌ها را حق بفرمود اُنصتوا
 کودک اوّل چون بزاید شیرنوش * مدّنی خاموش باشد جمله گوش
 مدّنی می‌بایدش لب دوختن * از سخن نا او سخن آموختن
 ۱۶۲۵ ورنه نباشد گوش و تی تی می‌کند * خوبشتن را گنگ گیتی می‌کند
 گر اصلی کش نبود آغاز گوش * لال باشد گی کند در نطق جوش
 زآنک اوّل سمع باید نطق را * سوه منطق از ره سمع اندر آ
 اَدْخُلُوا الْآبِيَاتَ مِنْ أَبْوَابِهَا * وَاطْلُبُوا الْأَعْرَاضَ فِي أَسْبَابِهَا
 نطق کان موقوف راه سمع نیست * جز که نطق خالق بی طمع نیست
 ۱۶۳۰ مُبْدِعُست او تابع اُستاد نی * مُسَنِدِ جمله ورا اِستاد نی
 باقیان هر در حرف هر در مقال * تابع اُستاد و محتاج مثال
 زین سخن گر نیستی بیگانه * دلق و اشکی گیر در ویرانه
 زآنک آدم زان عتاب از اشک رست * اشک تر باشد دم توبه پرست
 بهر گریه آمد آدم بر زمین * تا بود گریان و نالان و حزین

Bul. for بگن. خواهی اوّل تو عصا افکن. L. گر هی خواهی عصا. AB Bul. (۱۶۱۷)
 چون L (۱۶۲۲). در جرم او L (۱۶۲۰). گر مری L (۱۶۱۹). نو فکن.
 (in C دارد is) ورنه ندارد گوش AB (۱۶۲۵). خامش بود او. ABL Bul. بر آبد.
 در نطق نوش B. کی for که A (۱۶۲۶). و. Bul. om. written above).

Bul. for بیست. (۱۶۲۰) L. وادخلوا. ABL Bul. (۱۶۲۸).

تابع is written above طالب A. In (۱۶۲۱).

AL آمد آدم. In L this verse follows v. ۱۶۲۷. (۱۶۲۴)

آیتِ اَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي بِخَوَان * قدرتِ نسیان نهادنشان بدان
 ۱۶۷۵ چون بتذکیر و بنسیان قادرند * بر همه دلهای خلقان قاهرند
 چون بنسیان بست او راهِ نظر * کار نتوان کرد و باشد هنر
 خَلْنَمُ سُخْرِيَّةً اَهْلَ السُّمُو * از نَبی بر خوان تو تا اَنْسَوْكُمْ
 صاحبِ ده پادشاهِ جسمهاست * صاحبِ دل شاهِ دلهای شماست
 ۱۶۸۰ فَرَعِ دید آمد عمل بی هیچ شک * پس نباشد مرْذَمُ إِلَّا مَرْدُمُکْ
 من تمام این نیام گفت از آن * منع می‌آید ز صاحبِ مرْکَزان
 چون فراموشی خلق و یادشان * با وِیست و او رسد فریادشان
 صد هزاران نیک و بد را آن بهی * می‌کند هر شب زدها نشان بهی
 روز دلهارا از آن پُر می‌کند * آن صدفهارا پُر از دُر می‌کند
 آن همه اندیشه پیشانها * می‌شناسد از هدایت جانها
 ۱۶۸۵ پیشه و فرهنگ نو آید بتو * تا در اسباب بگشاید بتو
 پیشه زرگر باهنگر نشد * خوی آن خوش‌خو بآن مُنْکَر نشد
 پیشها و خلقها همچون جهاز * سوهی خصم آیند روز رستخیز
 پیشها و خلقها از بعدِ خواب * واپس آید هر بخصمِ خود شتاب
 پیشها و اندیشهها در وقتِ صُبح * هم بد آنجا شد که بود آن حُسن و قُبُح
 ۱۶۹۰ چون کبوترهای پیک از شهرها * سوهی شهر خویش آرد بهرها

(۱۶۷۷) L Bul. خَلْنَمُوا. B Bul. خوانید for تو خوان.

(۱۶۷۹) Suppl. in marg. A.

(۱۶۸۰) Suppl. in marg. A.

(۱۶۸۲) B آن می. L Bul. از بهی, and this appears to be the reading of C.

(۱۶۸۳) Suppl. in marg. A.

(۱۶۸۴) Suppl. in marg. A.

(۱۶۸۶) ABL Bul. این خوش‌خو.

(۱۶۸۷) Suppl. in marg. C. BL Bul. جهیز.

(۱۶۸۸) Bul. پیشها و اندیشهها.

(۱۶۸۹) L هم از آنجا. A که بود آن وقت قبح.

(۱۶۹۰) B چون for جو. After this verse L Bul. add:

هرچه بینی سوی اصل خود رود * جزو سوی کل خود راجع شود

من چرا پیغام خامی از گزاف ■ بردم از بی‌دانشی و از نشاف
گفت اے خواجه پشیمانی زچبست * چبست آن کین خشم و غم را مقتضیست
گفت گفتم آن شکایت‌های تو * با گروهی طوطیان همنای تو^{۱۶۵۵}
آن یکی طوطی زدردت بوی بُرد * زهره‌اش بذرید و لرزید و بُرد
من پشیمان گشتم این گفتن چه بود * لیک چون گفتم پشیمانی چه سود
نکته کان جَست ناگه از زبان * همچو تیری دان که جَست آن از کمان
و نگردد از ره آن تیر اے پسر * بند باید کرد سلی را ز سر
چون گذشت از سر جهانی را گرفت * گر جهان ویران کند نبود شکفت^{۱۶۶۰}
فعل را در غیب آثارها زادنیست * و آن موالیدش بحکم خلق نیست
بی شریکی جمله مخلوق خداست * آن موالید ارچه نسبتشان بپاست
زید پُرانید تیری سوے عمر * عمر را بگرفت تیرش همچو نمر
مدتی سالی همی زایید درد * دردها را آفریند حق نه مَرَد
زید رامی آن دم ار مُرد از وِجَل * دردها می‌زاید آنجا نا آجَل^{۱۶۶۵}
ز آن موالید وِجَع چون مُرد او * زید رامی زین سبب قتال گو
آن وِجَع‌ها را بدو منسوب دار * گرچه هست آن جمله صُنع کردگار
همچنین کشت و دم و دام و جماع * آن موالیدست حق را مستطاع
اولی‌ها هست قُدرت از اِلَه * تیر جسته باز آرندش ز راه
بسته درهای موالید از سبب * چون پشیمان شد ولی زان دستِ رَب^{۱۶۷۰}
گفته ناگفته کند از فتح باب * تا از آن فی سبغ سوزد فی کباب
از همه دها که آن نکته شنید * آن سخن را کرد مخو و ناپدید
گرت بُرهان باید و نُجَّتِ مِها * باز خوان من آیه او نُتِیها

(۱۶۵۵) Bul. گروه. (۱۶۵۷) In C vv. ۱۶۵۷ and ۱۶۵۸ are transposed.

(۱۶۶۸) Bul. عمر و عمر و عمر. (۱۶۶۱) L زحکم. (۱۶۶۲) Bul. که جست او.

(۱۶۶۴) B مدّت. A حق نمر. (۱۶۶۶) ABL Bul. زید را زاول سبب. and so

corr. in C. (۱۶۶۹) Bul. باز گرداند ز راه. (۱۶۷۱) Bul. که از آن.

ای دریغا صبحِ ظلمت‌سوزِ من * ای دریغا نورِ روزافروزِ من
 ای دریغا مرغِ خوش‌پروازِ من * زانتِها پَریده تا آغازِ من
 عاشقِ رنجست نادان تا ابد * خیز لَا اُقِسم بخوان تا فی کَبد
 ۱۷۱۰ از کَبد فارغ بدم با رویِ تو * وز زَبد صافی بدم در جویِ تو
 این دریغاها خیالِ دیدنست * وز وُجودِ نقدِ خود پیریدنست
 غیرتِ حق بود و با حق چاره نیست * کو دلی کز عشقِ حق صد پاره نیست
 غیرتِ آن باشد که او غیرِ همه‌ست * آنک افزون از بیان و دَمدمه‌ست
 ای دریغا اشکِ من دریا بُدی * تا نثارِ دلبرِ زیبا بُدی
 ۱۷۱۵ طوطیِ من مرغِ زیرکسارِ من * ترجمانِ فکرت و اسرارِ من
 هرچ روزی داد و ناداد آیدم * او زاولِ گفته تا یاد آیدم
 طوطیِ کآید ز وَحیِ آوازِ او * پیش از آغازِ وُجودِ آغازِ او
 اندرونِ نست آن طوطیِ نهان * عکسِ اورا دید تو بر این و آن
 می‌برد شادیت را نو شاد ازو * می‌پذیری ظلم را چون داد ازو
 ۱۷۲۰ ای که جان را بهر تن می‌سوختی * سوختی جان را و تن افروختی
 سوختم من سوخته خواهد کسی * تا زِمنِ آتش زند اندر خسی
 سوخته چون قابلِ آتش بود * سوخته بستان که آتش‌کش بود
 ای دریغا ای دریغا ای دریغ * کآنچنان ماهی نهان شد زیرِ میغ
 چون زخمِ دم کآتش دل تیز شد * شیرِ هَجَرِ آشفته و خون‌ریز شد
 ۱۷۲۵ آنک او هشیار خود تُندست و مست * چون بود چون او قدح گیرد بدست
 شیرِ مستی کز صفت بیرون بود * از بسیطِ مرغزار افزون بود

(۱۷۰۷) AB صبح‌افروز L. نورافروز.

(۱۷۱۰) In C verses ۱۷۱۰ and ۱۷۱۱ are

transposed. (۱۷۱۲) Bul. om. و. AB Bul. حکمِ حق, and so corr. in C.

(۱۷۱۴) A که آن غیر L. غیرتِ آن بود.

(۱۷۱۶) AB om. و.

(۱۷۱۶) AB om. و.

(۱۷۱۸) A ای طوطی L. دید بر تو.

(۱۷۲۰) C آنک جان را, corr. in marg.

(۱۷۲۶) L و مرغزار.

شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن طوطی در قفس و نوحه خواجه بر وی،

چون شنید آن مرغ کان طوطی چه کرد * بس بلرزید اوفتاد و گشت سرد
خواجه چون دیدش فتاده همچنین * بر جهید و زد کُله را بر زمین
چون بدین رنگ و بدین حالش بدید * خواجه در جست و گریبان را درید
گفت ای طوطی خوب خوش حنین * این چه بودت این چرا گشتی چنین
۱۶۹۵ اے دریغا مرغ خوش آواز من * اے دریغا هدم و هراز من
ای دریغا مرغ خوش الحان من * راح روح و روضه و ریحان من
گر سائمان را چنین مرغی بدی * گئی خود او مشغول آن مرغان شدی
ای دریغا مرغ کارزان یافتم * زود روی از روی او بر تافتم
ای زبان تو بس زبانی مرا * چون نوی گویا چگویم من ترا
۱۷۰۰ ای زبان هر آتش و هر خرمی * چند این آتش درین خرم زنی
در نهان جان از تو افغان میکند * گرچه هرچه گویش آن میکند
ای زبان هر گنج بی پایان توی * ای زبان هر رنج بی درمان توی
هر صغیر و خدعه مرغان توی * هر انیس و حشت هجران توی
چند امانم ی دهی ای بی امان * ای تو زه کرده بکین من کمان
۱۷۰۵ نک پیرانیده مرغ مرا * در چراگاه یستم کم کن چرا
یا جواب من بگو یا داد ده * یا مرا زاسب شادی یاد ده

گشت زرد A. بلرزید و فتاد Bul. م. بلرزید ABL Bul. (۱۶۹۱)

I. و خوش حنین Bul. (۱۶۹۲) گریبانش B. بر جست ABL Bul. (۱۶۹۳)

C apparently (۱۶۹۹) روضه ریحان من Bul. (۱۶۹۶) این چرا کردی.

در زمان جان A (۱۷۰۱) چگویم مرا ترا ABL. زبانی مرا دردی.

After this verse Bul. adds: L (۱۷۰۲) وحشت و هجران

آدمیرا ظلمت و کفران تویی * م دلیل و رهبر باران تویی

اسباب C. بگو for B (۱۷۰۶) بکین ما C (۱۷۰۴).

پاره کرده و سوسه باشی دلا * گر طرب را باز دانی از بلا
 گر مُراد را مَذاقِ شکرست * بی مُرادے نی مُرادِ دلبرست
 هر ستارهش خونهای صد هلال * خونِ عالم ریختن اورا حلال
 ما بها و خونبهارا یافنیم * جانبِ جان باختن بشتافتم ۱۷۵۰
 اے حیوة عاشقان در مُردگی * دل نیابی جز که در دل بُردگی
 من دلش جُسته بصد ناز و دلال * او بهانه کرده با من از ملال
 گفتم آخر غرقِ نُست این عقل و جان * گفت رَوِ رَوِ بر من این افسون بخوان
 من ندانم آنچ اندیشیده * ای دو دیده دوست را چون دیده
 ای گرانجان خوار دیدستی مرا * زآنک بس ارزان خریدستی مرا ۱۷۵۵
 هر که او ارزان خرد ارزان دهد * گوهری طفلی بقرصی نان دهد
 غرقِ عشقِ ام که غرقست اندرین * عشقهای اوّلین و آخرین
 بجمَلش گفتم نگفتم زان بیان * ورنه هم افهام سوزد هم زبان
 من چو لب گویم لبِ دریا بود * من چو لا گویم مُرادِ الا بود
 من ز شیرینی نشستم رَوِ نُرش * من ز پُری سخن باشم خُمش ۱۷۶۰
 نا که شیرینی ما از دو جهان * در حجابِ رَوِ نُرش باشد نهان
 نا که در هر گوش ناید این سخن * بکِ همی گویم ز صد سِرِّ لَدُن

. مذاقی C (۱۷۴۸) . بس زبون و سوسه گردی دلا L (۱۷۴۷)

. حیات AB Bul. (۱۷۵۱) . بهای خون بهارا L (۱۷۵۰)

. بهانه کرد A . جستم Bul. (۱۷۵۲)

. bis مرا for ورا ABL Bul. (۱۷۵۵)

. زو بیان C. B Bul. and so corr. in C. B Bul. نکردم آن بیان ABL Bul. (۱۷۵۸)

. من ز بسیاری AL (۱۷۶۰) and so corr. in C. B Bul. من ز بسیاری سخن باشم خُمش

گفتارم خُمش.

. حجاب و رو ترش C (۱۷۶۱)

. ز سرّ من لدن L (۱۷۶۲)

قافیه‌اندیشم و دلدارِ من * گویدم مَدِیش جز دیدارِ من
 خوش نشین ای قافیه‌اندیشِ من * قافیهٔ دولت تویی در پیشِ من
 حرف چه بُود تا تو اندیشی از آن * حرف چه بُود خارِ دیوارِ رزان
 حرف و صَوْتُ و گفترا برهر زخم * تا که بی این هر سه با تو دَم زخم ^{۱۷۳۰}
 آن دمی کز آدمش کردم نهان * با تو گویم ای تو اسرارِ جهان
 آن دمی را که نگفتم با خلیل * و آن غی را که نداند جبرئیل
 آن دمی کز وی مسیحا دَم نزد * حق زغیرت نیز بی ما هم نزد
 ما چه باشد در لُغَتِ اثبات و نفی * من نه اثباتم منم بی ذات و نفی
 من کسی در ناگسی در یافتنم * پس کسی در ناگسی در یافتنم ^{۱۷۳۵}
 جملهٔ شاهان بندهٔ بندهٔ خودند * جملهٔ خلقان مردهٔ مردهٔ خودند
 جملهٔ شاهان پستِ پستِ خویش را * جملهٔ خلقان مَسْتُ مَسْتُ خویش را
 می‌شود صیادِ مرغان را شکار * تا کند ناگاه ایشان را شکار
 دلبران را دل اسیر بی‌دلان * جملهٔ معشوقان شکارِ عاشقان
 هرکِ عاشق دیدیش معشوق دان * کو بنسبت هست هم این و هم آن ^{۱۷۴۰}
 تشنگان گر آب جویند از جهان * آب جوید هم بعالم تشنگان
 چونک عاشق اوست تو خاموش باش * او چو گوشت می‌کشد تو گوش باش
 بند کن چون سیل سیلانی کند * ورنه رُسوایی و ویرانی کند
 من چه غم دارم که ویرانی بود * زیرِ ویران گنجِ سلطانی بود
 غرقِ حق خواهد که باشد غرق‌نر * همچو موجِ بحر جان زیر و زیر ^{۱۷۴۵}
 زیرِ دریا خوشتر آید یا زیر * تیرِ او دلکش‌تر آید یا سپر

(۱۷۳۷) A جز دلدار من. (۱۷۳۸) Suppl. in marg. C.

(۱۷۴۲) AB Bul. و آن دمی را که نداند. (۱۷۴۴) A Bul. بی ذات نفی.

(۱۷۴۵) L Bul. پس for بس in both hemistichs. L در یافتنم.

(۱۷۴۷) Suppl. in marg. C. L in the first hemistich بست بست. In A verses ۱۷۳۶

and ۱۷۴۷ are transposed.

(۱۷۴۹) AB Bul. بی دلانرا دلبران جسته بجان, and so C in marg.

ناخوش، او خوش بود در جانِ من * جانِ فدای، یارِ دل‌رنجانِ من
 عاشقم بر رنجِ خویش و دردِ خویش * بهرِ خشنودیِ شاهِ فردِ خویش
 خاكِ غم را سَرْمه سازم بهرِ چشم * تا زگوهرِ پُر شود دو بحرِ چشم
 ۱۷۸۰ اشكِ كان از بهرِ او بارند خلق * گوهرست و اشك پندارند خلق
 من زجانِ جان شکایت می‌کنم * من زینِ شاکی روایت می‌کنم
 دلِ هی‌گوید ازو رنجیده‌ام * وز نفاقِ سُست می‌خندیده‌ام
 راستی کن ای تو فخرِ راستان * ای تو صدر و من دَرَت را آستان
 آستان و صدر در معنی کجاست * ما و من کو آن طرفِ کانِ یارِ ماست
 ۱۷۸۵ ای رهیده جانِ تو از ما و من * ای لطیفه روح اندر مرد و زن
 مرد و زن چون يك شود آن يك توی * چونك بکها محو شد آنك توی
 این من و ما بهرِ آن بر ساختی * تا تو با خود نَرَد خدمت باختی
 تا من و توها همه يك جان شوند * عاقبت مستغرقِ جانان شوند
 این همه هست و بیا ای امرِ کن * اے مُنَزّه از بیا و از سخن
 ۱۷۹۰ جِسْمِ جِسْمانه تواند دیدنت * در خیال آرد غم و خندیدنت
 دل که او بسته غم و خندیدنت * تو مگو کو لایقِ آن دیدنت
 آنك او بسته غم و خند بود * او بدین دو عاریت زنده بود
 باغِ سبزِ عشق کو بی مُنتهاست * جز غم و شادی درو بس میوهاست
 عاشقی زین هر دو حالت برترست * بی بهار و بی خزان سبز و ترست
 ۱۷۹۵ دِه زکوة رویِ خوب ای خوب‌رو * شرحِ جانِ شَرَحه شَرَحه باز گو

كان for که Bul. آستانه AB (۱۷۸۴) . سست for پست A . کز و رنجیده A (۱۷۸۲)

آنك for آن يك AL (۱۷۸۶) . After this verse L adds: (۱۷۸۷)

تا تو با ما و تو يك جوهر شوی * عاقبت نحو چنان دلبر شوی

، منزه از بیان L (۱۷۸۹) . يك جان for یکسان Bul. این من و توها L (۱۷۸۸)

چشم چشمانه L . چشم جسمانه Bul. (۱۷۹۰) A . and so corr. in marg. A.

L (۱۷۹۱) with پست غم written above.

ای خوب‌روی C (۱۷۹۵)

تفسیر قول حکیم،

بهرج از راه و مانی چه کفر آن حرف و چه ایمان
 بهرج از دوست دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا
 و در معنی قوله علیه السلام إِنَّ سَعْدًا لَغَيُورٌ وَأَنَا أَغْيَرُ مِنْ سَعْدٍ وَاللَّهُ أَغْيَرُ مِنِّي
 وَمِنْ غَيْرَتِهِ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ،

جمله عالم زان غیور آمد که حق * بُرد در غیرت برین عالم سبق
 او چو جانست و جهان چون کالبد * کالبد از جان پذیرد نیک و بد
 ۱۷۶۵ هُرك نماز گشت عین * سوی ایمان رفتش می‌دان تو شین
 هُرك شد مرشاهرا او جامه‌دار * هست خُسران بهر شاهش اِنجار
 هُرك با سلطان شود او همنشین * بر درش بودن بود عیب و غین
 دست‌بوش چون رسید از پادشاه * گرگزیند بوس پا باشد گناه
 گرچه سر بر پا نهادن خدمتست * پیش آن خدمت خطا و زلّتست
 ۱۷۷۰ شاهرا غیرت بود بر هُرك او * بوگزیند بعد زان که دید رو
 غیرت حق بر مثل گندم بود * کاه خرم غیرت مَرْدُم بود
 اصل غیرتها بدانید از اله * آن خلکان فرع حق بی اشناه
 شرح این بگذارم و گیرم گله * امر جفای آن نگار دِهَلَه
 نالم ایرا نالها خوش آیدش * از دو عالم ناله و غم بایدش
 ۱۷۷۵ چون نالم تلخ از دستان او * چون نیم در حلقه مستان او
 چون نالم همچو شب بی روز او * بی وصال روی روزافروز او

Heading: Bul. حکیم سنایی رحمه الله علیه. L om. the verse. CL om. و before

در معنی. (۱۷۶۴) Bul. دو جهان. In L this and the following verse are transposed.

(۱۷۶۷) A Bul. با سلطان بود او. ABL Bul. شستن for بودن. and so C in marg.

ABL Bul. حیف و غین. (۱۷۶۸) Bul. رمد. (۱۷۶۹) Bul. ذلّتست.

(۱۷۷۰) Bul. پاگزیند. (۱۷۷۱) AB Bul. چون باشم همچو شب.

۱۸۱۵ خواجه اندر آتش و درد و حنین * صد پراگنده هی گفت این چنین
 گه تناقض گاه ناز و گه نیاز * گاه سودای حقیقت گه مجاز
 مرد غرقه گشته جانی می‌کند * دست را در هر گیاهی می‌زند
 تا کدامش دست گیرد در خطر * دست و پایی می‌زند از بیم سر
 دوست دارد یار این آشتگی * کوشش بی‌پوده به از خفتگی
 ۱۸۲۰ آنک او شاهست او بی کار نیست * ناله از وی طرفه کو بیمار نیست
 بهر این فرمود رحمان اے پسر * کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فی شَأْنِ ای پسر
 اندرین ره می‌تراش و می‌خراش * تا دم آخر دی فارغ مباش
 تا دم آخر دی آخر بود * که عنایت با تو صاحب‌سر بود
 هرچ کوشد جان که در مرد و زنست * گوش و چشم شاه جان بر روزنست
 برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفس و پریدن طوطی مرده،

۱۸۲۵ بعد از آتش از قفس بیرون فکند * طوطیک پرید تا شاخ بلند
 طوطی مرده چنان پرواز کرد * کآفتاب شرق ترکی‌ناز کرد
 خواجه حیران گشت اندر کار مرغ * بی خبر ناگه بدید اسرار مرغ
 روی بالا کرد و گفت ای عندلیب * از بیان حال خودمان ده نصیب
 او چه کرد آنجا که تو آموختی * ساختی مکرے و مارا سوختی
 ۱۸۳۰ گفت طوطی کو بفعلم پند داد * که رها کن لطف آواز و وداد
 زآنک آواز ترا در بند کرد * خویشتن مرده پی این پند کرد
 یعنی ای مُطَرِب شد با عام و خاص * مُرده شو چون من که تا بای خلاص
 دانه باشی مرغکانت برچند * غنچه باشی کودکانت برگزند
 دانه پنهان کن بگلی دام شو * غنچه پنهان کن گیاه بام شو

ترک و تاز Bul. (۱۸۲۶) . در روزنست Bul. (۱۸۲۴) . بر هر گیاهی L (۱۸۱۷)

لطف و آواز گشاد Bul. (۱۸۴۰) . تا که بدید Bul. (۱۸۲۷)

گیاه نام L (۱۸۴۴) . آواز ترا A (۱۸۴۱)

کز کرشمه غمزه غمزه * بر دلم بنهاد داغی تازه
 من حالش کردم ار خونم بر بخت * من همی گفتم حلال او می گریخت
 چون گریزانی زناله خاکیان * غم چه ریزی بر دل غمناکیان
 ای که هر صبحی که از مشرق بتافت * همچو چشمه مشرق در جوش یافت
 ۱۸۰۰ چون بهانه دادی این شیدات را * اے بها نه شکر لیهات را
 ای جهان کهنه را تو جان نو * از تن بی جان و دل افغان شنو
 شرح گل بگذار از بهر خدا * شرح بلبل گو که شد از گل جدا
 از غم و شادی نباشد جوش ما * با خیال و وهر نبود هوش ما
 حالتی دیگر بود کان نادرست * تو مشو منکر که حق بس قادرست
 ۱۸۰۵ تو قیاس از حالت انسان مکن * منزل اندر جور و در احسان مکن
 جور و احسان رنج و شادی حادثست * حادثان میرند حقشان وارثست
 صبح شد ای صبح را پشت و پناه * عذر مخدوع حسام الدین بخواه
 عذرخواه عقل گل و جان تویی * جان جان و تابش مرجان تویی
 نافت نور صبح و ما از نور تو * در صبحی با می منصور تو
 ۱۸۱۰ داده تو چون چنین دارد مرا * باده کی بود کو طرب آرد مرا
 باده در جوشش گدای جوش ما * چرخ در گردش گدای هوش ما
 باده از ما مست شد فی ما ازو * قالب از ما هست شد فی ما ازو
 ما چو زنبوریم و قالبها چو مور * خانه خانه کرده قالب را چو مور

رجوع بحکایت خواجه تاجر،

بس درازست این حدیث خواجه گو * نا چه شد احوال آن مرد نکو

(۱۷۹۶) L Bul. کرشمه. B Bul. داغ. After this verse C has a lacuna extending to v. ۱۸۳۰. (۱۸۰۰) L شکرین لیهات را.

(۱۸۰۶) BL Bul. و حقشان.

(۱۸۰۹) L با می for باقی. A نور صبح آمد و ما.

(۱۸۱۰) BL Bul. که بود. (۱۸۱۴) L حدیث ای خواجه.

۱۸۵۰ اینش گوید من شوم همرازِ تو * و آتش گوید نی منم انبازِ تو
 اینش گوید نیست چون تو در وجود * در جمال و فضل و در احسان و جود
 آتش گوید هر دو عالم آنِ نست * جمله جانها مان طفیلِ جانِ نست
 او چو بیند خالق را سرمستِ خویش * از تکبر می رود از دستِ خویش
 او نداند که هزارانرا چو او * دیو افگندست اندر آبِ جو
 ۱۸۵۵ لطف و سالوس جهان خوش لقمه ایست * کمترش خور کان پر آتش لقمه ایست
 آتش پنهان و ذوقش آشکار * دود او ظاهر شود پایانِ کار
 نو مگو آن مدح را من کی خورم * از طمع می گوید او پی می برم
 مادحت گر هجو گوید بر ملا * روزها سوزد دلت زان سوزها
 گرچه دانی کو زحرمان گفت آن * کان طمع که داشت از تو شد زبان
 ۱۸۶۰ آن اثر می ماندت در اندرون * در مدح این حالت هست آزمون
 آن اثر هر روزها باقی بود * مایه کبر و خداع جان شود
 لیک ننماید چو شیرینست مدح * بد نماید زانک تلخ افتاد قدح
 همچو مطبوخت و حب کانرا خوری * تا بدیری شورش و رنج اندری
 و ر خورے حلوا بود ذوقش دمی * این اثر چون آن نمی پاید همی
 ۱۸۶۵ چون نمی پاید همی پاید نهان * هر ضدی را تو بضد او بدان
 چون شکر پاید همی نائیر او * بعدِ حینی دمل آرد نیش جو

(۱۸۵۲) After this verse L adds:

آتش خواند گاه عیش و خرمی * اینش گوید گاه نوش و مرهی

Bul. has: اینش خواند گاه نوش و خرمی * آتش خواند گاه عیش و همدی

(۱۸۵۵) Bul. لطف سالوس.

(۱۸۵۷) Bul. پی for نی. A من کی خرم.

(۱۸۵۸) Bul. زان for آن. (۱۸۶۱) B کبل و خداع.

(۱۸۶۴) L این اثر چون شد نمی ماند همی (۱۸۶۵) L نمی ماند نهان.

(۱۸۶۶) B Bul. پاید نهان. Bul. چندین for حینی. L دنبل آرد. After this verse L adds:

و ر حب و مطبوخ خوردی ای ظریف * اندرون شد پالک زاخلط کثیف

۱۸۳۵ هرك داد او حسنِ خود را در مَزاد * صد قضای بد سوی او رُو نهاد
 حیلها و خشمها و رشکها * بر سرش ریزد چو آب از مشکها
 دشمنانِ او را زغیرت می‌درند * دوستان هم روزگارش می‌برند
 آنک غافل بود از کشت و بهار * او چه داند قیمتِ این روزگار
 در پناه لطفِ حق باید گریخت * کو هزاران لطف بر ارواح ریخت
 ۱۸۴۰ تا پناهی یابی آنگه چون پناه * آب و آتش مرترا گردد سپاه
 نوح و موسی را نه دریا یار شد * نه بر آعداشان بکین قهار شد
 آتشِ ابراهیم را نی قلعه بود * تا بر آورد از دلِ نمرود دود
 کوه بَجَی را نه سوی خویش خواند * قاصدانش را بزخمِ سنگ راند
 گفت اے بجبی بیا در من گریزم * تا پناهت باشم از شمشیر نیز

وداع کردن طوطی خواجهر را و پریدن،

۱۸۴۵ يك دو پندش داد طوطی پُر مَذاق * بعد از آن گفتش سلامِ اَلْفراق
 خواجه گفتش فی اَمَانِ اَللهِ بَرَو * مر مرا اكنون نمودی راهِ نو
 خواجه با خود گفت کین پندِ منست * راهِ او گیرم که این ره روشنست
 جانِ من کمتر زطوطی گئی بود * جانِ چنین باید که نیکویی بود

مضرّت تعظیم خلق و انگشت‌نمای شدن،

تن قفصِ شکست تن شد خارِ جان * در فریبِ داخلان و خارجان

۰ بر سرش ریزان شد چون مشکها A. چشمها و خشمها ABL Bul. (۱۸۳۶)

۰ تا بر آعداشان L (۱۸۴۱). کشت بهار Bul. (۱۸۳۸)

۰ After this verse L adds: L Bul. (۱۸۴۵) سلام و اَلْفراق

الوداع ای خواجه کردی مرحمت * کردی آزادم ز قیدِ مظلمت

الوداع ای خواجه رفتم با وطن * هم شوی آزاد روزی همچو من

۰ باید after که for A (۱۸۴۸) Bul. has the same verses but transposes them.

۰ و تن شد Bul. (۱۸۴۹)

پیش از آن کین خاکها. خَسَفَش کند * پیش از آن کین بادها نَسَفَش کند
 ۱۱۱۵ گرچه چون نَسَفَش کند تو قادری * کش ازیشان و سِنانی و خَری
 قطره کو در هوا شد یا بریخت * از خزینۀ قدرت تو گی گریخت
 گر در آید در عدم یا صد عدم * چون بخوانیش او کند از سَر قَدَم
 صد هزاران ضَدّ ضدا می کُشد * بازشان حکم تو بیرون می کُشد
 از عدمها سوی هستی هر زمان * هست یا رب کاروان در کاروان
 ۱۱۲۰ خاصّه هر شب جملة افکار و عُقول * نیست گردد غرق در بحر نُقول
 ساز وقت صبح آن اللّهیان * بر زنند از بحر سر چون ماهیان
 در خزان آن صد هزاران شاخ و برگ * در هزیمت رفته در دریای مرگ
 زاغ پوشیده سیّه چون نوحه گر * در گلستان نوحه کرده بر خُضر
 باز فرمان آید از سالار دِه * مر عدم را کآنچ خوردی باز دِه
 ۱۱۲۵ آنچ خوردی و ده ای مرگ سیاه * از نبات و دارو و برگ و گیاه
 ای برادر عقل یکدم با خود آر * دَم بَدَم در تو خزانست و بهار
 باغ دل را سبز و تر و نازه بین * پُر زغنچه وَرْد و سرو و یاسمین
 زانبهئی برگ پنهان گشته شاخ * زانبهئی گل پنهان صحرا و کاخ
 این سخنهايي که از عقل گُلست * بوی آن گلزار و سرو و سنبلست
 ۱۱۳۰ بوی گل دیدی که آنجا گُل نبود * جوشِ مِل دیدی که آنجا مِل نبود
 بو قلاوزست و رَهبر مر ترا * می برد تا خُلد و گوئد مر ترا
 بو دوی چشم باشد نورساز * شد زبویی دیکه یعقوب باز

نَسَفَش. BL Bul. (۱۸۸۵) . نَسَفَش. bis. BL Bul. کند (۱۸۸۴)

با صد. Bul. (۱۸۸۷) . ما که ریخت. B Bul. . تا که ریخت AL (۱۸۸۶)

از هزیمت. ABL Bul. (۱۸۹۲) . چون اللّهیان C (۱۸۹۱)

برگ گیاه. A Bul. . نبات دارو A (۱۸۹۵) . راغ C (۱۸۹۴)

B Bul. . تر before و A om. (۱۸۹۷) . دم بدم ناد خزانست A (۱۸۹۶)

غنچه و سرو و ورد C . غنچه و ورد

در خلد L (۱۹۰۱) . گلزار سرو A . آن سخنهايي C (۱۸۹۹)

از وُفور مدحها فرعون شد * کُنْ ذَلِيلَ الْنَفْسِ هَوْنًا لَا تَسُدْ
 تا توانی بنده شو سلطان مباحش * زخم گش چون گوی شو چوگان مباحش
 ورنه چون لطنت نماند و این جمال * از تو آید آن حریفان را ملال
 آن جماعت کت همی دادند ربو * چون ببیندت بگویندت که دیو^{۱۸۷۰}
 جمله گویندت چو ببیندت بدر * مرده از گور خود بر کرد سر
 همچو امرد که خدا نامش کند * تا بدین سالوس بدنامش کند
 چونک در بدنامی آمد ریش او * دیورا ننگ آید از تفتیش او
 دیو سوی آدمی شد بهر شر * سوے تو نآید که از دیوی بتسر
 تا تو بودی آدمی دیو از پیت * می دوید و می چشایند او میت^{۱۸۷۵}
 چون شدی در خوی دیوی اُستوار * می گریزد از تو دیو اے نابکار
 آنکه اندر دامن آویختند * چون چنین گشتی همه بگریختند

تفسیر ما شاءَ اللَّهُ کَانَ،

این همه گفتیم لیک اندر بسیج * بی عنایات خدا هیچیم هیچ
 بی عنایات حق و خاصان حق * گر مَلِّک باشد سیاهستش ورق
 ای خدا ای فضل تو حاجت روا * با تو یاد هیچ کس نبود روا^{۱۸۸۰}
 این قدر ارشاد تو بخشیده * تا بدین بس عیب ما پوشیده
 قطره دانش که بخشیدی ز پیش * متصل گردان بدریاهای خوش
 قطره علمست اندر جان من * و رهانش از هوا وز خاک تن

(۱۸۶۷) B Bul. مدحها، and so A in marg.

(۱۸۷۲) A بدن تا. Bul. که for کت. (۱۸۷۰) Bul. وین جمال. (۱۸۶۹) BL

(۱۸۷۶) C om. دیو نابکار. ABL. دیو، corr. above. سالوس در دامنش کند.

has been suppl. by ■ later hand. In C vv. ۱۸۷۶ and ۱۸۷۷ are transposed.

(۱۸۷۷) ABC. آلت اندر. AB. آویخت او. Bul. بگریختند. ز تو بگریختند.

(۱۸۷۸) C هیچیم و هیچ.

(۱۸۸۱) A که بدن. Bul. ارشادرا بخشیده.

یا رسایل بود اسرافیل را * کز سماعش پسر برستی فیل را
 سازد اسرافیل روزی ناله را * جان دهد پوسیده صدساله را
 انبیا را در درون هم نغمه‌هاست * طالبانرا زان حیوة بی بهاست
 ۱۹۲۰ نشنود آن نغمه‌ها را گوشِ حَس * کز ستمها گوشِ حَس باشد نَحَس
 نشنود نغمه پسر را آدمی * کو بود زاسرارِ پریان آعجمی
 گرچه هم نغمه پری زین عالمست * نغمه دل برتر از هر دو دمست
 که پری و آدمی زندانبند * هر دو در زندان این نادانند
 مَعشَرُ النِّجَنِ سوره رَحْمَان بخوان * تَسْتَطِيعُوا تَفْذُوَارًا باز دان
 ۱۹۲۵ نغمه‌های اندرون اولیا * اولا گوید که ای اجزای لا
 هین زلای نفی سرها برزید * زین خیال و وهم سر بیرون کنید
 ای همه پوسیده در گون و فساد * جان باقیان نروبید و نزارد
 گر بگویم شمه زان نغمه‌ها * جانها سر بر زنند از دخمه‌ها
 گوش را نزدیک کن کان دور نیست * لیک نقل آن بتو دستور نیست
 ۱۹۳۰ هین که اسرافیل وقتاند اولیا * مرده را زیشان حیانت و حیا
 جانهای مرده اندر گور تن * بر جهد زآوازشان اندر کفن
 گوید این آواز زآواها جداست * زنده کردن کارِ آواز خداست
 ما بمردیم و بگلی کاسنیم * بانگر حق آمد همه بر خاسنیم

(۱۹۱۷) C رسایل with *fatha*, as in the text. In AB either reading, یا رسایل or بار رسایل, is possible. L با رسیلی, corr. in marg.

م. پری. BL and so C in marg. (۱۹۲۲) BL and so C in marg. Bul. (۱۹۲۳) L گرچه نغمه از پری.

and, این خیال و وهم یکسو افکنید. B Bul. (۱۹۲۶) AL کای اجزای لا (۱۹۲۵)

A in marg., with زین for این. A corrector has introduced this reading into the text of C. L has سرها بر کنید. (۱۹۲۸) AB Bul. زان زخمها.

BL Bul. و غما. (۱۹۳۰) A هین for این. AC in marg. حیانت و غما.

L. ز آواها. Bul. این آوا (۱۹۳۲) B. جان هر يك مرده از گور تن (۱۹۳۱) B. زآنها خود جداست.

بوی بد مر دیده را ناری کند * بوی یوسف دیده را یاری کند
 تو که یوسف نیستی یعقوب باش * همچو او با گریه و آشوب باش
 ۱۹۰۵ بشنو این پند از حکیم غزنوی * تا بیایی در تن کهنه نوی
 ناز را رویی نباید همچو وزد * چون نداری گرد بدخوبی مگرد
 زشت باشد روی نازیبا و ناز * سخت باشد چشم نابینا و درد
 پیش یوسف نازش و خوبی مکن * جز نیاز و آه یعقوبی مکن
 معنی مردن زطوطی بد نیاز * در نیاز و فقر خود را مرده ساز
 ۱۹۱۰ تا دم عیسی ترا زنده کند * همچو خویشست خوب و فرخنده کند
 از بهاران گی شود سرسبز سنگ * خاک شو تا گل بروی رنگ رنگ
 سالها نو سنگ بودی دِ نخرایش * آزمون را یک زمانی خاک باش

داستان پیر چنگی که در عهد عمر رضی الله عنه از بهر خدا

روز بی نوایی چنگ زد میان گورستان،

آن شنیدستی که در عهدِ عُمَر * بود چنگی مُطَرِبِ با کَر و فَر
 بلبل از آواز او بی خود شدی * یک طرب ز آوازِ خوش صد شدی
 ۱۹۱۵ مجلس و مجمع دَمَش آراستی * وز نواے او قیامت خاستی
 همچو اسرافیل کاوازش بفَن * مردگان را جان در آرد در بدن

(۱۹۰۴) Bul. در گریه. After this verse Bul. adds:

چون تو شیرین نیستی فرهاد باش * چون نه لیلی چو مجنون گرد فاش

(۱۹۰۶) C. تاز را رویی نباید.

(۱۹۰۷) C. نازبا و سرد. Bul. نازیبا و زرد, corr. above. A in the second hemistich

. نابینا و ناز.

(۱۹۱۱) Bul. بروید.

(۱۹۱۲) Bul. آزمون کن.

Heading: AB Bul. روزی نوای چنگ زد. I. گورستان مدیه.

همچنین تا صد چراغ از نقل شد. دیدن آخر لقای اصل شد
خواه از نور پسین بستان بجان. هیچ فرقی نیست خواه از شمعدان
خواه ۱۹۵۰ بین نور از چراغ آخرین. خواه بین نورش زشمع غابریل

در بیان این حدیث که إِنَّ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامٍ دَهْرِكُمْ
نَفَحَاتٍ إِلَّا فَتَعَرَّضُوا لَهَا،

گفت پیغمبر که نَفَحَاتِی حق. اندرین ایام می آرد سبب
گوش و هوش دارید این اوقات را. در ربایید این چنین نَفَحَاتِی را
نَفَحَه آمد مر شمارا دید و رفت. هرکرا میخواست جان بخشید و رفت
نَفَحَه دیگر رسید آگاه باش. تا ازین هم و نمانی خواه جانش
جان آتش یافت زو آتش گشتی. جان مرده یافت در خود جنبشی ۱۹۵۵
نازگی و جنبش طوبیست این. همچو جنبشهای حیوان نیست این
گر در افتد در زمین و آسمان. زهرهاشان آب گردد در زمان
خود زیسم این دم بی منتها. باز خوان قَائِلِينَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا
ورنه خود أَشْتَقْنَ مِنْهَا چون بدی. گرنه از بیش دل که خون شدی
دوش دیگرگون این میداد دست. لقمه چندی در آمد ره بیست ۱۹۶۰
بهر لقمه گشته لَقْمَانِی گرو. وقت لقمانست اے لقمه بِرَو

خواه ABL Bul. بستان تو آن ABL Bul. (۱۹۴۹) دید آن آخر Bul. (۱۹۴۸)

Heading: A نَفَحَات. غابریل C (۱۹۵۰). ازشمع جان

A نَفَحَه. AB Bul. (۱۹۵۴). نَفَحَه AB Bul. (۱۹۵۴). پیغامبر ABC (۱۹۵۱)

از وی L Bul. جان ناری A. B Bul. (۱۹۵۵) Suppl. in marg. ازین هم ره نمانی

for خود. After this verse AB Bul. add:

جان ناری یافت از وی انظفا ■ مرده پوشید از بقای او قبا

جنبشهای خلفان AB Bul. نازکی Bul. (۱۹۵۶) قبا for بقا So L, which has

دیگرگون L (۱۹۶۰) کی بدی Bul. (۱۹۴۹)

وقت لقمانست C. Bul. (۱۹۶۱) Suppl. in marg.

بانگِ حق اندر حجاب و بی حجاب * آن دهد کو داد مریم را زجیب
 ۱۹۳۵ ای فنا پوسیدگان زیر پوست * باز گردید از عدم زآواز دوست
 مُطلق آن آواز خود از شه بود * گرچه از حلقوم عبد الله بود
 گفته او را من زبان و چشم تو * من حواس و من رضا و خشم تو
 رَو که بی بَسْمَع و بی بَصَر نوی * سر نوی چه جای صاحبِ سر نوی
 چون شدی من کانِ الله از ولّه * من ترا باشم که کانِ الله له
 ۱۹۴۰ که نوی گویم نرا گاهی منم * هرچه گویم آفتاب روشنم
 هر کجا نام زمشکات دمی * حل شد آنجا مُشکلات عالمی
 ظلمتی را کافتابش بر نداشت * از دم ما گردد آن ظلمت چو چاشت
 آدمی را او بخویش آسما نمود * دیگرانرا زآدم آسما می گشود
 خواه از آدم گیر نورش خواه ازو * خواه از خم گیر فی خواه از گدو
 ۱۹۴۵ کین کدو با خم پیوسته است سخت * فی چو تو شادان کدوی نیکبخت
 گفت طوبی من رآنی مصطفی * وَالَّذی یُبَصِّر لِمَنْ وَجْهَی رَآی
 چون چراغی نور شمع را کشید * هَرک دید آنرا یقین آن شمع دید

and ای فماتان نیست کرده زیر پوست Bul. (۱۹۳۵) BL. بی حجب Bul. (۱۹۳۴)
 زمشکاتی L (۱۹۴۱) so AC in marg.

(۱۹۴۲) After this verse L adds (and so Bul.):

هرکجا تاریکی آمد نامزا * از فروغ ما شود شمس الصبحی

(۱۹۴۴) B Bul. خواه ز آدم.

(۱۹۴۵) Bul. با خنب پیوستست B. پیوستست. After this verse L adds:

آب خواه از جو بجو خواه از سبو * کین سبورا م مدد باشد ز جو
 نور خواه از مه بجو خواهی ز خور * نور مه م زافتابست ای پسر

Bul. has the same verses and adds a third, namely:

مقبس شو زود چون بای نخوم * گفت پیغمبر که اصحابی نجوم

(۱۹۴۶) A بنصر. After this verse Bul. adds:

گفت پیغمبر زهی عزت ورا * دید آن صعب مرا یا خود مرا

(۱۹۴۷) After this verse Bul. adds:

گر فروزید بك چراغی از دگر * لمعه دارد هرکی زآن در نظر

عقل جزوی عشق را مُنکِر بود * گرچه بنماید که صاحبِ سر بود
 زیرک و داناست اما نیست نیست * تا فرشته لا نشد آهرمنیست
 او بقول و فعل یار ما بود * چون بحکم حال آیی لا بود
 لا بود چون او نشد از هست نیست * چونک طوعاً لا نشد کره‌ها بسیست
 جان کمالست و ندای او کمال * مُصطفی گویان اَرَحْنَا یا بِلال
 ای بِلال افراز بانگ سَلَسَلت * زان دی کاندردمیدم در دلت
 زان دی کادم از آن مدهوش گشت * هوش اهل آسمان بیهوش گشت
 مصطفی بی خویش شد زان خوب صوت * شد نمازش از شب نعریس فوت
 سر از آن خواب مبارک بر نداشت * تا نماز صُبحدم آمد بچاشت
 در شب نعریس پیش آن عروس * یافت جان پاک ایشان دستبوس
 عشق و جان هر دو نهانند و سنیر * گر عروش خواند نام عیبی مگیر
 از ملولی یار خامش کردم * گر هو مهلت بدادی یکدمی
 لیک می‌گوید بگو هین عیب نیست * جز تقاضای قضای غیب نیست
 عیب باشد کو نبیند جز که عیب * عیب کی بیند روان پاک غیب
 عیب شد نسبت بمخلوق جهول * فی نسبت با خداوند قبول
 کفر هر نسبت بخالق حکمنست * چون بما نسبت کنی کفر آفتست
 و یکی عیبی بود با صد حیات * بر مثال چوب باشد در نبات
 در ترازو هر دورا یکسان گشتند * زانک آن هر دو چو جسم و جان خوشند
 پس بزرگان این نگفتند از گراف * جسم پاکان عین جان افتاد صاف
 گفتشان و نفسشان و نقششان * جمله جان مطلق آمد بی نشان

و آن دی L (۱۹۸۸). فرمود Bul. گوا A Bul. (۱۹۸۶). بنماید L (۱۹۸۲).
 در شب نعریس B Bul. (۱۹۸۹). and this may be the reading of C.
 گرم او Bul. (۱۹۹۲). In C vv. ۱۹۹۵ and ۱۹۹۶ are transposed, but corr. in marg.
 B (۱۹۹۸). در یکی. After this verse C has v. ۲۰۰۹, which is also supplied in marg. C after v. ۲۰۰۸.

از برای لقمهٔ این خارخار * از کفِ لقمان برون آرید خار
 در کفِ او خار و سایه‌ش نیز نیست * لیکنان از حرص آن تمیز نیست
 خار دان آن را که خرما دیده * ز آنک بس نان کور و بس نادیده
 ۱۹۶۵ جان لقمان که گلستانِ خداست * پایِ جانش خستهٔ خاری چراست
 اُشتر آمد این وجودِ خارخوار * مُصطَفی‌زادی برین اُشتر سوار
 اُشتر تنگ گلی بر پشتِ نُست * کز نسبش در تو صد گلزار رُست
 مَبَلِ تو سوی مُغیلاست و ریگ * تا چه گل چینی زخارِ مُردریگ
 ای بگشته زین طلب از کو بکو * چند گویی کین گلستان کو و کو
 ۱۹۷۰ پیش از آن کین خارِ پا بیرون کنی * چشمِ ناریکست جَوَلان چون کنی
 آدمی کو می‌نگنجد در جهان * در سَرِ خاری هی‌گردد نهان
 مُصطَفی آمد که سازد همدی * گَلِیبنی یا حُمیرا گَلِی
 ای حُمیرا آتش اندر نه تو نعل * تا ز نعلِ تو شود این کوه لعل
 این حُمیرا لفظِ تائِیشت و جان * نامِ تائِیشت نهند این نازبان
 ۱۹۷۵ لیک از تائِیث جانرا باک نیست * روح را با مرد و زن اِشراک نیست
 از مؤنث وز مذکر برترست * این نه آن جانست کز خُشک و ترست
 این نه آن جانست کافزاید زنان * یا گهی باشد چنین گاهی چنان
 خوش گنده‌ست و خوش و عینِ خوشی * بی خوشی نبود خوشی ای مُرثی
 چون نو شیرین از شکر باشی بود * کانِ شکر گاهی ز نو غایب شود
 ۱۹۸۰ چون شکر گردی ز بسیاری وفا * پس شکر گئی از شکر باشد جدا
 عاشق از خود چون غذا یابد رَحیق * غفلِ آنجا گم بماند بی رفیق

و سایه نیز نیست Bul. (۱۹۶۴) . از هوای لقمه Bul. (۱۹۶۲)

بدان L. برین for برو A (۱۹۶۶) . که for کآن Bul. (۱۹۶۵)

پیش ازین کین A (۱۹۷۰) . اُشتر اینک گلی L (۱۹۶۷)

A later hand has inserted this reading in A. B Bul. (۱۹۸۰) ز تائیر وفا

غذای B. غدا Bul. C. عاشق آنجا A (۱۹۸۱) غفلِ آنجا گم شود گم ای رفیق ABL

گم شود for میشود and so Bul., which has

با زبان سبز و با دستِ دراز * از ضمیر خاك می‌گویند راز
 همچو بَطَّانِ سرفرو برده بآب * گشته طاوسان و بوده چون غُرَاب
 در زمستانشان اگر محبوس کرد * آن غرابان را خدا طاوس کرد
 در زمستانشان اگر چه داد مرگ * زندگیشان کرد از بهار و داد برگ
 ۲۲۰ مُنْكَرَان گویند خود هست این قدیم * این چرا بندم بر ربِّ کَرِیم
 کورئ ایشان درونِ دوستان * حق برویانید باغ و بوستان
 هر گلی کاند درون بویا بود * آن گل از اسرارِ گل گویا بود
 بوی ایشان رَغْمِ آنفِ مُنْكَرَان * گردِ عالم می‌رود پرده دَرَان
 منکران همچون جُعَلِ زان بوی گل * یا چو نازك مغز در بانگِ دُهل
 ۲۲۵ خویشتن مشغول می‌سازند و غرق * چشم می‌دزدند ازین لمعان و برق
 چشم می‌دزدند و آنجا چشم نی * چشم آن باشد که بیند مأمَنی
 چون زگورستان پیهر باز گشت * سوی صَدِیْقَه شد و هراز گشت
 چشمِ صَدِیْقَه چو بر رویش فتاد * پیش آمد دست بر روی می‌نهاد
 بر عمامه و روی او و موی او * بر گریبان و بر و بازو او
 ۲۳۰ گفت پیغمبر چه می‌جویی شتاب * گفت باران آمد امروز از سحاب
 جامه‌ها را می‌بجویم در طلب * نرنمی بینم ز باران اے عجب
 گفت چه بر سر فگندی از ازار * گفت کردم آن ردای تو خمار
 گفت بهر آن نمود ای پاكِ جیب * چشمِ پاکترا خدا بارانِ غیب
 نیست آن باران ازین ابرشما * هست ابری دیگر و دیگر شما

(۲۰۲۰) After this verse Bul. adds:

جمله ندارد که این خود دایمست * در قدم این جمله عالم فائست

از بانگ Bul. از بوی گل A Bul. (۲۰۲۴) . پرده در آن A Bul. (۲۰۲۳) مودود.

لمعان برق L Bul. می‌سازند غرق A (۲۰۲۵)

بر for تن CL . عمامه و after L om. (۲۰۲۶)

چه for چو A . پیغامبر ABCL (۲۰۲۰)

جسم پاکترا A (۲۰۲۴) . جامه‌ها A (۲۰۲۱)

جانِ دشمن دارشان جسمست صرف * چون زیاده از نَرَد او اِسمست صرف
 آن بَخاک اندر شد و کُلّ خاک شد * این نمک اندر شد و کُلّ پاک شد
 آن نمک کز وی محمد اَمَلَحست * زان حدیث با نمک او اَفْصَحست
 ۲۰۰۵ این نمک باقیست از میراث او * با تُوَند آن وارثان او بچو
 پیش تو شسته ترا خود پیش گو * پیش هستت جانِ پیش اندیش گو
 گر تو خود را پیش و پس داری گمان * بسته جسمی و محرومی زجان
 زیر و بالا پیش و پس وصفِ تن است * بی جهت آن ذاتِ جانِ روشن است
 برگشا از نورِ پاکِ شه نظر * تا نپنداری تو چون کوتاه نظر
 ۲۰۱۰ که هینی در غم و شادی و بس * ای عدم کو مر عدم را پیش و پس
 روزِ بارانست می رَو تا بشب * فی ازین باران از آن بارانِ رب
 قصه سؤال کردن عایشه رضی الله عنها از مصطفی علیه السلام
 که امروز باران بارید چون تو سوی گورستان

رفتی جامهای تو چون تر نیست،

مصطفی روزی بگورستان برفت * با جنازه مردی از باران برفت
 خاک را در گور او آگنه کرد * زیر خاک آن دانه اش را زنده کرد
 این درختانند همچون خاکیان * دستها بر کرده اند از خاکدان
 ۲۰۱۵ سوی خلفان صد اشارت میکنند * و آنک گوشش عبارت میکند

bis. و صرف C. چون زبان از نَرَد او (۲۰۰۲) Suppl. in marg. C. L.

and so corr. in C. بی جهنها ذات B Bul. (۲۰۰۸) با تواند AB Bul. (۲۰۰۵)

(۲۰۰۶) Suppl. in marg. C. Cf. note on v. ۱۹۹۸. کی جهنها AL

گر هینی L. تا هینی ای غم BC (۲۰۱۰) Suppl. in marg. C.

Heading: A originally . A om. چون تو . تفسیر عایشه . تر نیست before

AB Bul. (۲۰۱۵) . آنک After this verse L adds: . آن دانه او Bul. (۲۰۱۲)

تیزگوشان رازهارا بشنوند * غافلان آوازه را نشنوند [بشنوند]

Bul. adds: اهل عبرت رازهارا گوش کند * غافلان آوازه را گوش کنند

زَانَك با جانِ شما آن می‌کند * کَانَ بهاران با درختان می‌کند
 لِيَك بگریزد از سردِ خزان * کَانَ کند کو کرد با باغ و رزان
 راویان این را بظاهر برده‌اند * هم بر آن صورت قناعت کرده‌اند
 بی‌خبر بودند از جان آن گروه * کوه را دیده ندیده کان بکوه
 آن خزان نزد خدا نفس و هواست * عقل و جان عین بهارست و بقاست
 مر ترا عقلیست جزوی در نهان * کَامِلُ الْعَقْلِ بجو اندر جهان
 جُزْوِ نو از کُلِّ او کُلِّ شود * عَقْلِ کُلِّ بر نفس چون غُلِّ شود
 پس بتأویل این بود کانتفاسِ پاک * چون بهارست و حیوة برگ و ناک
 گفته‌ای اولیا نرم و دُرُشت * تن می‌پوشان زَانَك دینت راست پُشت
 گرم گوید سرد گوید خوش بگیر * زَان زگرم و سرد بجهی وز سعیر
 گرم و سردش نو بهار زندگیت * مایه صدق و یقین و بندگیت
 زان کرو بُستانِ جانها زنده‌است * زین جواهر بحرِ دل آگه‌است
 بر دل عاقل هزاران غم بود * گر زباغِ دل خِلالی کم بود

پرسیدن صدیقه رضی الله عنها از مصطفی صلعم که سرّ باران

امروزینه چه بود،

گفت صدیقه که ای زُبده وجود * حکمتِ بارانِ امروزین چه بود
 این زیارانه‌ای رحمت بود یا * بهر تهدیدست و عدلِ کبریا

عقل جان C (۲۰۵۱) . بکوه for گروه A . برده‌اند این را بظاهر آن گروه AL (۲۰۵۰)

AB Bul. (۲۰۵۵) از حدیث اولیا and so corr. in C. In B رو مگردان is written above . تن می‌پوشان (۲۰۵۶) AB Bul. تا زگرم , and so corr. in C.

کم شود ABL (۲۰۵۹) . نو بهار و زندگیت A (۲۰۵۷)

Heading: Bul. امروزین . After the Heading L adds:

پس سؤالش کرد صدیقه ز صدق * با خشوع و با ادب از جوش عشق

Bul. adds: عایشه کان گوهر درج کمال * کرد او فخر دو عالم را سؤال

امروزی L . کای خلاصه هستی و زبده وجود L (۲۰۶۰)

تفسیر بیت حکیم،

آسمانهاست در ولایتِ جان * کارفرمای آسمانِ جهان
در ره روح پست و بالاهاست * کوههای بلند و دریاهاست،

۲۰۴۵ غیب را ابری و آبی دیگرست * آسمان و آفتاب دیگرست
ناید آن الا که بر خاصان پدید * باقیان فی لبس من خلقِ جدید
هست باران از پی، پروردگی * هست باران از پی، پرمردگی
نفعِ باران بهاران بُو الْعَجَب * باغ را بارانِ پاییزی چو تب
آن بهاری نازپروردش کند * وین خزان ناخوش و زردش کند
۲۰۴۶ همچنین سرما و باد و آفتاب * بر تفاوت دان و سرشته یاب
همچنین در غیب انواعست این * در زیان و سود و در رنج و غین
این دم آبدال باشد زان بهار * در دل و جان روید از وی سبززار
فعلِ باران بهاری با درخت * آید از انفاسشان در نیکبخت
گر درخت خشک باشد در مکان * عیبِ آن از بادِ جان افزا مدان
۲۰۴۷ باد کار خویش کرد و بر وزید * آنک جانی داشت بر جانش گزید

در معنی این حدیث کی اغْتَنِمُوا بَرْدَ الرَّبِّيعِ الی آخره،

گفت پیغمبر ز سرما بهار * تن پوشانید یاران ز بهار

سناسی رحمة الله علیه Bul. adds: حکیم After

(۲۰۴۵) After this verse L adds:

این چنین باران ز ابر دیگرست * رحمت حق در نزولش مضمرست

and so Bul. (۲۰۴۱) ABC Bul. رنج و غین.

(۲۰۴۲) A سبززار. (۲۰۴۴) B om. (۲۰۴۵) L کرد و پرورید.

Heading: Bul. proceeds: که اغْتَنِمُوا Bul. حدیث کی. C om. for بیان

برد الربیع فاه بعمل یابدانکم کا بعمل باشجارکم واجنبوا برد الخریف فاه بعمل یابدانکم کا
پیغامبر (۲۰۴۶) ABCL . بعمل باشجارکم.

گه‌ریای فک‌ر و هر آواز او * لذتِ إلهام و وحی و راز او
 چونک مطرب پیرتر گشت و ضعیف * شد زبی‌کسی رهین یک رغیف
 گفت عمر و مهلت‌م دادی بسی * لطفها کردی خدایا با خسی
 معصیت ورزیده‌ام هفتاد سال * باز نگرفتی زِمن روزی نوال
 نیست کسب امروز مه‌مانِ نُوَم * چنگ بهر نو زَم آن نُوَم
 چنگ‌را بر داشت و شد الله‌جو * سوی گورستانِ یَشْرِیب آه‌گو
 گفت خواهر از حق ابریشم‌ها * کو بنیکویی پذیرد قلبها
 چنگ زد بسیار و گریان سر نهاد * چنگ بالین کرد و بر گوری فتاد
 خواب بردش مرغِ جانش از حبس رست * چنگ و چنگی را رها کرد و بچست
 گشت آزاد از تن و رنج جهان * در جهان ساده و صحرای جان
 جانِ او آنجا سرایانِ ماجرا * کاندرینجا گر بماندندی مرا
 خوش بُدی جانم درین باغ و بهار * مستِ این صحرا و غیبی لاله‌زار
 بی سرو بی پا سفر می‌کردی * بی لب و دندان شکر می‌خوردی
 ذکر و فکری فارغ از رنج دماغ * کردی با ساکنان چرخ لاغ
 چشم بسته عالمی می‌دیدمی * وَرَد و ریحان بی کفی می‌چیدمی
 مرغِ آبی غرقِ دریای عسل * عینِ ایوبی شراب و مُغْتَسَل
 که بدو ایوب از پا تا بفرق * پاک شد از رنجها چون نورِ شرق
 مثنوی در حَجْمِ گر بودی چو چرخ * در نگنجیدی درو زین نیمِ بَرخ
 کان زمین و آسمان بس فراخ * کرد از تنگی دلم را شاخ شاخ

(۲۰۸۱) B om. و before هر. (۲۰۸۲) C عمر مهلت‌م. (۲۰۸۳) Suppl. in marg. C

(۲۰۸۵) Bul. توأم bis. ABL Bul. کان نوم. (۲۰۸۶) A om. و.

(۲۰۸۸) A om. و after کرد. (۲۰۸۹) A Bul. مرغ جان.

(۲۰۹۲) BC هست for مست. (۲۰۹۳) L بی پا.

(۲۰۹۴) A Bul. رنج و دماغ.

(۲۰۹۶) CL Bul. شراب مغتسل.

(۲۰۹۷) Suppl. in marg. C.

این از آن لطفِ بهاریات بود * یا زبایبزی پُر آفات بود
گفت این از بهرِ نسکینِ غمست * کز مصیبت بر نژادِ آدمست
گر بر آن آتش بماندی آدمی * بس خرابی در فتادی و گمی
۲۰۶۵ این جهان ویران شدی اندر زمان * حرصها بیرون شدی از مردمان
اُستَن این عالمِ ای جان غفلتست * هوشیارے این جهان را آفتست
هوشیاری زان جهانست و چو آن * غالب آید پست گردد این جهان
هوشیاری آفتاب و حرص بخ * هوشیاری آب وین عالم و سَخ
زان جهان اندک ترشح می‌رسد * تا نغرد در جهان حرص و حسد
۲۰۷۰ گر ترشح بیشتر گردد زغیب * نی هنر ماند درین عالم نه عیب
این ندارد حدِ سوءِ آغازِ رو * سوءِ قصهٔ مردِ مُطرب باز رو

بقیهٔ قصهٔ پیر چنگی و بیانِ مخلص آن،

مُطربی کز وی جهان شد پُر طرب * رُسته زآوازش خیالاتِ عجب
از نوایش مرغِ دل پُران شدی * وز صدایش هوشِ جان حیران شدی
چون بر آمد روزگار و پیر شد * باز جانش از عجز پشه‌گیر شد
۲۰۷۵ پشتِ او خُم گشت همچون پشتِ خُم * ابروانِ بر چشم همچون پالدم
گشت آوازِ لطیفِ جان‌فزاش * زشت و نزدِ کس نیرزیدی بلاش
آن نوای رشکِ زُهره آمد * همچو آوازِ خبرِ پیری شد
خود کُدامین خوش که آن ناخوش نشد * با کُدامین سَفَف کانِ مِفَرش نشد
غیرِ آوازِ عزیزان در صُذور * که بود از عکسِ دَمشان نفخِ صور
۲۰۸۰ اندرونی کاندرونها مست ازوست * نیستی کین هسته‌ها مان هست ازوست

۲۰۶۹) L اندر ترشح.

Heading: C بقیهٔ پیر چنگی و قصهٔ او در بیان. In A پیر is suppl. L Bul. او مخلص.

۲۰۷۴) C هوشِ جن, corr. in marg. L هوشِ دل.

۲۰۷۸) ABL Bul. که او ناخوش. ۲۰۷۹) AC نفخ.

نالیدن ستون حنانه چون برای پیغامبر علیه السلام منبر ساختند
 که جماعت انبوه شده بود گفتند ما روی مبارکترا بهنگام
 وعظ نمی بینیم و شنیدن رسول و صحابه آن ناله را
 و سؤال و جواب مصطفی با ستون صریح،

اُسْتَنْ حَنَانَه از هجر رسول * ناله می زد همچو ارباب عَقُول
 گفت پیغمبر چه خواهی ای سُون * گفت جانم از فراق گشت خون
 ۲۱۱۵ مَسْنَدَت من بودم از من تاختی * بر سر منبر تو مسند ساختی
 گفت می خواهی ترا نخلی کند * مشرق و غرب ز تو میوه چنند
 یا در آن عالم ترا سَروی کند * تا تر و نازه بمائی در ابد
 گفت آن خواهم که دایم شد بَقَاش * بشنو ای غافل کم از چوبی مباش
 آن ستون را دفن کرد اندر زمین * تا چو مردم حشر گردد بوم دین
 ۲۱۲۰ تا بدانی هرکرا یزدان بخواند * از همه کار جهان بی کار ماند
 هرکرا باشد یزدان کار و بار * یافت بار آنجا و بیرون شد زکار
 اَنلک اَورَا نبود از اسرام داد * گئی کند تصدیق او ناله جهاد
 گوید آری نه زدل بهر وفاق * تا نگویندش که هست اهل نفاق
 گر نیندی واقفان امرِ کُن * در جهان رد گشته بودی این سخن

(۲۱۱۴) After this verse L adds (and so Bul.):

در میان مجلس وعظ آنچنان * کز وی آگه گشت هم پیر و جوان
 در تحیر مایه اصحاب رسول * کز چه می نالد ستون با عرض و طول

(۲۱۱۴) ABCL پیغامبر. (۲۱۱۵) After this verse Bul. adds:

پس رسولش گفت ای نیکو درخت ■ ای شده با سر تو همراه بخت

(۲۱۱۶) BL خواهی که ترا. C for برند. Bul. has:

گر تو خواهی سازمت بر بار نخل * تا برد شرقی و غربی از تو دخل

(۲۱۱۷) ABL Bul. تا ابد. AB Bul. حفت سَروی. یا بر آن C

۲۱۰۰ وین جهانی کاندیرین خوابم نمود * از گشایش پَر و بالم را گشود
این جهان و راهش ار پیدا بُدی * کم کسی يك لحظه آنجا بدی
امر می‌آمد که فی طامع مشو * چون زیایت خار بیرون شد برو
مُول مُول می‌زد آنجا جانِ او * در قضاے رحمت و احسانِ او

در خواب گفتن هاتف مر عمر را رضی الله عنه که چندین زراز
بیت المال بآن مرد ده که در گورستان خفته است،

آن زمان حق بر عُمَر خوابی گماشت * تا که خویش از خواب نتوانست داشت
۲۱۰۵ در عجب افتاد کین معهود نیست * این زغیب افتاد بی مقصود نیست
سر نهاد و خواب بردش خواب دید * گامدش از حق ندا جانش شنید
آن ندایی کاصلی هر بانگ و نواست * خود ندا آنست و این باقی صداست
تُرک و گُرد و پارسی‌گو و عرب * فهم کرده آن ندا بی گوش و لب
خود چه جای تُرک و تاجیکست و زنگ * فهم کردست آن ندارا چوب و سنگ
۲۱۱۰ هر دم از وی می‌آید اَلْسَت * جوهر و آغراض می‌گردند هست
گر نمی‌آید بلی زیشان ولی * آمدنشان از عدم باشد بلی
زانچ گفتم زآشنایی سنگ و چوب * در بیانش قصه هُش دار خوب

خوابم نبود L. کاندرو B (۲۱۰۰)

اینجا بدی L. آن جهان L (۲۱۰۱)

مول و مولى L. مولى مولى Bul. (۲۱۰۴)

کان ندایی B (۲۱۰۷)

فارسی‌گو Bul. (۲۱۰۸)

زنگ for چنگ A. تازی‌کست L (۲۱۰۹)

هست for مست C (۲۱۱۰)

چوب و L in marg. C and so, and for من زفهم AB Bul. آنچه گفتم B (۲۱۱۲)

After this verse Bul. adds: قصه بشنو بی درنگ L. سنگ

آنچه گفتم زآگاهی چوب و سنگ * در بیانش قصه بشنو بی درنگ

۲۱۴۵ این طریق، بکر نامعقول بین * در دل، هر مُقَبِلِ مقبول بین
 همچنان کز بیمِ آدم دیو و دد * در جزایرها رمیدند از حسد
 هم ز بیمِ معجزاتِ انبیا * سر کشید مُنْکِرانِ زیرِ گیا
 تا بناموس، مسلمانی زیند * در نسلِ نا ندانی که کیند
 همچو قلابان بر آن نقدِ تباه * نقره می مالند و نامِ پادشاه
 ۲۱۵۰ ظاهر الفاظشان توحید و شَرع * باطنِ آن همچو در نان تخمِ صَرع
 فلسفی را زهره نی تا دم زند * دم زند دینِ حقش برهم زند
 دست و پای او جهاد و جانِ او * هر چه گوید آن دو در فرمانِ او
 با زبان گرچه که تهمت می نهند * دست و پاهاشان گواهی می دهند

اظهار معجزه پینامبر علیه السلام بسخن آمدن سنگ ریزه در دست
 ابو جهل علیه اللعنه و گواهی دادن سنگ ریزه بر حقیقت
 محمد علیه الصلوة والسلام،

سنگها اندر کفِ بُو جَهْل بود * گفت ای احمد بگو این چیست زود
 ۲۱۵۵ گر رسولی چیست در مُشْتَمِ نهان * چون خبر دارم ز رازِ آسمان
 گفت چون خواهی بگویم کآن چهارست * یا بگوید آن که ما حَقِّم و راست
 گفت بو جهل این دُومِ نادرترست * گفت آری حقّ از آن قادرترست
 از میانِ مشتِ او هر پاره سنگ * در شهادت گفتن آمد بی درنگ
 لا إِلَهَ كُفْتُ إِلَّا اللَّهُ كُفْتُ * گوهرِ اَحْمَدِ رَسولُ اللَّهِ سُنْتُ

۲۱۴۶) B Bul. در جزایر در رمیدند. In C' در is written above the

Heading: Bul. adds at the end او و رسالت او.

۲۱۵۴) L تا چیست.

۲۱۵۶) ABL Bul. با بگویند. ABL Bul. آن چهارست.

۲۱۵۸) A از میانِ مشتِ او, with دست written above.

۲۱۵۹) ABL لا إِلَهَ كُفْتُ.

۲۱۲۵ صد هزاران اهلِ تقلید و نشان * افکند در قعر يك آسبشان
 که بظن تقلید و استدلالشان * قایمست و جمله پَر و بالشان
 شُبّه انگیزد آن شیطانِ دون * در فتند این جمله کوران سرنگون
 پای استدلالیان چوین بود * پای چوین سخت بی تمکین بود
 غیر آن قُطبِ زمانِ دیده‌ور * کز ثبانش کوه گردد خیره‌سر
 ۲۱۳۰ پای ناینا عصا باشد عصا * نا نیفتد سرنگون او بر حصا
 آن سواری کو سپه‌را شد ظفر * اهلِ دین را کبست اربابِ بصر
 با عصا کوران اگر ره دیده‌اند * در پناهِ خلق روشن دیده‌اند
 گرنه بینایان بُدندی و شهان * جمله کوران مرده‌اندی در جهان
 فی زکوران کشت آید نه دُرود * نه عمارت نه تجارتها و سود
 ۲۱۳۵ گر نکردی رحمت و افضالتان * در شکستی چوبِ استدالتان
 این عصا چه بود قیاسات و دلیل * آن عصا کی دادشان بینا جلیل
 چون عصا شد آلتِ جنگ و نفیر * آن عصارا خُرد بشکن ای ضریر
 او عصانان داد نا پیش آمدیت * آن عصا از خشم هم بر وی زدیت
 حلقه کوران بچه کار اندرید * دیدبان را در میانه آورید
 ۱۱۴۰ دامن او گیر کو دادت عصا * در نگر کآدم چها دید از عَصی
 مُعْجِزَه موسی و احمدرا نگر * چون عصا شد مار و اُسْتَن با خبر
 از عصا ماری و از اُسْتون حنین * پنج نوبت می‌زنند از بهرِ دین
 گرنه نامعقول بودی این مَزَه * گی بُدی حاجت بچندین معجزه
 هرج معقولست عقلش میخورد * بی بیان معجزه بی جَر و مَد

(۲۱۲۵) AB تقلید. BL Bul. در گمان، and so A in marg.

(۲۱۲۶) C for گر بدو (۲۱۲۶) AB Bul. سلطان بصر.

and so corr. in C. (۲۱۳۰) Bul. بودندی. (۲۱۳۵) A رحمتی.

(۲۱۳۸) L Bul. آمدید. L Bul. زدید. (۲۱۴۰) AL Bul. دید از عصا.

(۲۱۴۱) A معجزه. (۲۱۴۲) A Bul. استن. B از استونی. مار و ز استونی.

(۲۱۴۴) L معجزه و بیان. L Bul. مد و جزر و مد.

مر عمررا دید و ماند اندر شگفت * عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت
گفت در باطن خدایا از تو داد * محتسب بر پیرکی چنگی فتاد
چون نظر اندر رخ آن پسر کرد * دید او را شرمسار و روئے زرد
پس عمر گفتش مترس از من مرم * کت بشارتها زحق آورده‌ام
۲۱۸۰ چند یزدان مدحت خوی تو کرد * تا عمررا عاشق روی تو کرد
پیش من بنشین و مهجوری مساز * تا بگوشت گویم از اقبال راز
حق سلامت می‌کند می‌پرسدت * چونی از رنج و غم بی‌حدت
نک قراضه چند ابریشم‌ها * خرج کن این را و باز اینجا بیا
پیر این بشنید و بر خود می‌طپید * دست می‌خایید و جامه می‌درید
۲۱۸۵ بانگ می‌زد کای خدای بی‌ظیر * بس که از شرم آب شد بیچاره پیر
چون بسی بگریست و از حد رفت درد * چنگ را زد بر زمین و خرد کرد
گفت اے اے بوده حجام از اله * اے مرا تو راهزن از شاه‌راه
ای بخورده خون من هفتاد سال * اے ز تو رُویم سیه پیش کمال
ای خدای با عطای با وفا * رحم کن بر عمر رفته در جفا
۲۱۹۰ داد حق عمری که هر روزی ازو * کس نداند قیمت آنرا جز او
خرج کردم عمر خود را دم بدم * دردمیدم جمله را در زیر و بدم
آه کز یاد ره و پرده عراق * رفت از یادم در تلخ فراق
وای کز تری زیرافکند خرد * خشک شد کشت دل من دل برود
وای کز آواز این بیست و چهار * کاروان بگذشت و بیگه شد نه‌ار

بشارت‌های حق L (۲۱۷۹). پیرک B (۲۱۷۷). چون عمررا Bul. (۲۱۷۶).

B Bul.: (۲۱۸۴)

پیر لرزان گشت چون این را شنید * دست می‌خاید و بر خود می‌طپید

با عطا و با وفا Bul. با عطای و با وفا A (۲۱۸۹). کای for که C (۲۱۸۵)

قیمت آن در جهان AB Bul. روزی از آن AB Bul. (۲۱۹۰)

رفته از یادم Bul. (۲۱۹۲)

کشت دهن AC. تیزی زیرافکند Bul. (۲۱۹۴)

۲۱۶۰ چون شنید از سنگها بو جهل این * زد زخمش آن سنگهارا بر زمین

بقیه قصه مطرب و پیغام رسانیدن امیرالمؤمنین عمر رضی

الله عنه با او آنچه هاتف آواز داد،

باز گرد و حال مطرب گوش دار * زآنک عاجز گشت مطرب زانتظار

بانگ آمد مرعمر را کای عمر * بنده مارا زحاجت باز خر

بنده داریم خاص و محترم * سوی گورستان تو رنجه کن قدم

ای عمر برجه زبیت المالِ عام * هفتصد دینار در کف نه تمام

۲۱۶۵ پیش او بر کای تو مارا اختیار * این قدر بستان کنون معذور دار

این قدر انر پیر ابریشمها * خرج کن چون خرج شد اینجا بیا

پس عمر زان هیبت آواز جست * تا میانرا پیر این خدمت بیست

سوی گورستان عمر بنهاد رو * در بغل همیان دوان در جست و جو

گرد گورستان دوانه شد بسی * غیر آن پیرو نبود آنجا کسی

۲۱۷۰ گفت این نبود دگر باره دوید * مانده گشت و غیر آن پیر او ندید

گفت حق فرمود مارا بنده ایست * صافی و شایسته و فرخنده ایست

پیر چنگی کی بود خاص خدا * حَبَّذَا اے سر پنهان حَبَّذَا

بار دیگر گرد گورستان بگشت * همچو آن شیر شکاری گرد دشت

چون یقین گشتش که غیر پیر نیست * گفت در ظلمت دل روشن بسببست

۲۱۷۵ آمد و با صد ادب آنجا نشست * بر عمر عطسه فتاد و پیر جست

(۲۱۶۰) After this verse L Bul. add:

گفت نمود مثل تو ساحر دگر * ساحرارا مر تویی و تاج سر

خاک بر فرقش که بد کور و لعین * چشم او ابلیسی آمد خاک بین

جست و جوی AL. روی AL (۲۱۶۸) Bul. بر چه (۲۱۶۹)

(۲۱۶۹) B سوی گورستان ABL Bul. پیر او ندید, and so corr. in C.

(۲۱۷۱) C است for ایست bis. (۲۱۷۲) A om. (۲۱۷۳) A om.

(۲۱۷۵) ABL Bul. آمد.

همچو جان بی گریه و بی خنده شد * جانش رفت و جان دیگر زنده شد
 ۲۲۱۰ حیرنی آمد درونش آن زمان * که برون شد از زمین و آسمان
 جست و جویی از ورای جست و جو * من نمی دانم تو می دانی بگو
 قال و حالی از ورای حال و قال * غرقه گشته در جمال ذو الجلال
 غرقه نی که خلاص باشدش * یا بجز دریا کسی شناسدش
 عقل جزو از کل گویا نیستی * گر تقاضا بر تقاضا نیستی
 ۲۲۱۵ چون تقاضا بر تقاضا می رسد * موج آن دریا بدینجا می رسد
 چونک قصه حال پیر اینجا رسید * پیر و حالش روی در پرده کشید
 پیر دامن را زگفت و گو فشاند * نیم گفته در دهان ما بماند
 از پی این عیش و عشرت ساختن * صد هزاران جان بشاید باختن
 در شکار بیشه جان باز باش * همچو خورشید جهان جانباز باش
 ۲۲۲۰ جان فشان افتاد خورشید بلند * هر دمی نی می شود پُر می کنند
 جان فشان ای آفتاب معنوی * مر جهان کهنه را بنما نوی
 در وجود آدمی جان و روان * می رسد از غیب چون آب روان

رفت. after و C om. (۲۲۰۹)

جست جویی C. A. in marg. Suppl. (۲۲۱۱)

حال و فالی از ABL Bul. (۲۲۱۲)

شناسدش A (۲۲۱۳)

این دریا L om. B (۲۲۱۵)

دهان او L (۲۲۱۷)

بیاید Bul. باید L. نشاید A (۲۲۱۸)

نی for نی Bul. (۲۲۲۰)

In L this and the following verse are transposed. (۲۲۲۱)

After this verse L adds: (۲۲۲۲)

هر زمان از غیب نو نو می رسند * وز جهان تن برون شو می رسند

۲۱۹۵ ای خدا فریاد زین فریادخواه . داد خواهم نه زکس زین دادخواه
داد خود از کس نیام جز مگر . زآن که او از من بمن نزدیکتر
کین منی از وی رسد دم دم مرا . پس ورا بینم چو این شد کم مرا
همچو آن کو با تو باشد زرشتر . سوی او داری نه سوی خود نظر

گردانیدن عمر رضی الله عنه نظر او را از مقام گریه که

هستیست بمقام استغراق که نیستیست،

پس عمرگفتش که این زاری تو . هست هر آثار هشیاری تو
۲۲۰۰ راه فانی گشته راهی دیگرست . زآنک هشیاری گناهی دیگرست
هست هشیاری زیاد ما مضی . ماضی و مستقبلات پرده خدا
آتش اندر زن بهر دو نا بگی . پر گریه باشی ازین هر دو چوئی
تا گره باقی بود همراز نیست . همنشین آن لب و آواز نیست
چون بطوفی خود بطوفی مرتدے . چون بخانه آمدی هر با خودے
۲۲۰۵ ای خبرهات از خبرده بیخبر . توبه تو از گناه تو بتر
اے تو از حال گذشته توبه جو . گئی کنی توبه ازین توبه بگو
گاه بانگ زبیرا قبله کنی . گاه گریه زاررا قبله کنی
چونک فاروق آینه اسرار شد . جان پیر از اندرون بیدار شد

(۲۱۹۵) After this verse L adds:

داد کس چون می ندادم در جهان - عمر شد هفتاد سال از من جهان

(۲۱۹۷) AB چو آن شد . After this verse L adds: (۲۱۹۸) AB یا تو باشد

همچنین در گریه و در ناله او * می شمردی چند جرم تو بتو

Bul. has the same verse with او می شمردی جرم چندین ساله in the second hemistich.

Heading: A کرم for گریه . ABL om. که نیستیست .

(۲۲۰۰) Bul. گناه . (۲۲۰۱) Bul. راه for یاد . C مضا .

(۲۲۰۴) L تا گره باقی بود . (۲۲۰۶) C از حال بر written above .

(۲۲۰۷) ABL Bul. زاررا قبله زنی . (۲۲۰۸) L بزار شد .

نان دهی از بهر حق نانت دهند * جان دهی از بهر حق جانت دهند
 گر بریزد برگهای این چنار * برگِ بی برگیش بچشد کردگار
 گر نماند از جود در دست تو مال * گی کند فضلِ الهت پای مال
 هَرَك كَارْد گردد انبارش نهی * لِيَك اندر مَزْرَعَه باشد بهی
 ۲۲۴۰ وَأَنْكَ در انبار ماند و صَرْفَه کرد * اُشْپَش و موش و حوَادِثْهَاش خورد
 این جهان نفی است در اثبات جو * صورتِ صِفْرست در معنیت جو
 جانِ شور تلخ پیش تیغِ بَر * جانِ چون دریای شیرین را بخر
 ورنه نمی توانی شدن زین آستان * باری از من گوش دار این داستان

قصهٔ خلیفه کی در کرم در زمان خود از حاتم طایی

گذشته بود و نظیر خود نداشت

بَلَك خلیفه بود در ایام پیش * کرده حاتم را غلام جودِ خویش
 ۲۲۴۰ رایت اکرام و داد افراشته * فقر و حاجت از جهان برداشته
 بحرِ گوهر بخشش صاف آمد * دادِ او از قاف تا قاف آمد
 در جهان خاك ابر و آب بود * مَظْهَرِ بخشایش و هَب بود
 از عطایش بحر و کان در زلزله * سوه جودش قافله بر قافله
 قبله حاجت در و دروازه اش * رفته در عالم بجود آوازه اش

(۲۲۴۹) ABL Bul. لیکش اندر.

و موش حوَادِثْ پاك خورد B. موش after و L om. اسپش Bul. (۲۲۴)

معنات Bul. و در معنیت CL. و در اثبات C. این جهان نقیست A (۲۲۴۱)

(۲۲۴۲) B Bul. تلخ و شور C بحر, corr. in marg.

(۲۲۴۳) ABL Bul. گوش کن. ABL Bul. ورنه دانی.

Heading: A om. کی در کرم.

(۲۲۴۵) Bul. جود for داد.

ABL. گوهر در written above در B. بحر و دُر. بحر در AL Bul. (۲۲۴۶)
 عطایش AB Bul. (۲۲۴۸). از بخشش اش Bul. از بخشش

تفسیر دعای آن دو فرشته که هر روز بر سر هر بازاری منادی
می‌کند که اللَّهُمَّ اعْطِ كُلَّ مُنْفِقٍ خَلْفًا اللَّهُمَّ اعْطِ كُلَّ
مُسْلِكٍ تَلْفًا و بیان کردن که آن منفق مجاهد راه
حق است نی مسرف راه هوا،

گفت پیغمبر که دایم بهر پند * دو فرشته خوش مناد می‌کنند
کای خدایا متقائرا سیر دار * هر درمشان را عوض ده صد هزار
۲۲۲۵ ای خدایا مسکائرا در جهان * تو مدد الا زیان اندر زیان
ای بسا امساک کز انفاق به * مال حق را جز بامر حق مد
نا عوض باجی تو گنج بی‌کران * تا نباشی از عداد کافران
کاشتران قربان می‌کردند تا * چیره گردد تیغشان بر مصطفی
امر حق را باز جو از واصلی * امر حق را در نیابد هر دلی
۲۲۳۰ چون غلام یاغی کو عدل کرد * مال شه بر باغیانش بذل کرد
در نبی انذار اهل غفلتست * کان همه انفاقهاشان حسرتست
عدل این یاغی و دادش نزد شاه * چه فزاید دوری و روی سیاه
سروران مکه در حرب رسول * بودشان قربان باو مید قبول
بهر این مومن می‌گوید زبیم * در نماز اهد صراط المستقیم
۲۲۳۵ آن درم دادن سخی را لایقست * جان سپردن خود سخای عاشقست

پیغامبر ABC (۲۲۲۴) . بیان کردن آن که منفق Bul. سر. Heading: C om.

AB Bul. باغی Bul. (۲۲۴۰) . گر واصلی L (۲۲۲۶) . اشتران CL (۲۲۲۸)

In Bul. vv. ۲۲۴۰ and ۲۲۴۱ . باغیان او بذل کرد AB Bul. مال حق
are transposed and the following verse is inserted after v. ۲۲۴۰ :

بند پندارد که او خود عدل کرد * مال شهرا بر مساکین بذل کرد

Bul. باو مید L Bul. (۲۲۴۱) . In Bul. this verse follows v. ۲۲۴۱ . باغی Bul. (۲۲۴۲)

L . الصراط Bul. (۲۲۴۴) مستقیم .

چه عطا ما بر گدایی می‌تیم * مر مگس را در هوا رگ می‌زنیم
 گر کسی مهربان رسد گر من منم * شب بخسپد قصد دل او کنم
 مغرور شدن مریدان محتاج بدعیان، مزور و ایشانرا شیخ و محتشم
 و واصل پنداشتن و ثقل را از نقد فرق نادانستن و بر
 بسته را از بر رسته،

بر این گفتند دانایان بفن * مهربان محسنان باید شدن
 ۲۲۶۵ تو مرید و مهربان آن کسی * کو رباید حاصلت را امر خسی
 نیست چیره چون ترا چیره کند * نور ندهد مر ترا نیره کند
 چون ورا نوری نبود اندر قران * نور کی یابند از وی دیگران
 همچو اعمش کو کند داروے چشم * چه کشد در چشمها الا که پشم

۲۲۶۴) A چون بخسپد B Bul. کم. and so A in marg.
 L کم. اورا بر کم. After this verse L adds:

فقط ده سال ار ندیدی در صور * چشم را بگشا و اندر ما نگر
 زین نط در [زن] ماجرا و گفت و گو * برد از حد عبارت پیش شو
 کز عنا و فقر ما گشتیم خوار * سوختیم از اضطراب و اضطرار
 تا بکی ما این همه خواری کشیم * غرقه اندر بحر ژرف آتشیم
 ناگه ار روزی در آید مهربان * شرمسار بها بریم از وی بجان
 لیک مهربان چون در آید بی ثبوت * دانک کفش مهربان سازیم قوت

Bul. adds:

چون از نسان ماجرا و گشتگو * شوهرش را کرد وضع ترش رو
 گشته ایم با فقر دائم خوار و زار * بوده ایم سوزان ناراضطرار
 تا بکی با این عنا محنت کشیم * غرقه بحر عمیق آتشیم
 مهربانی گر بر آید ناگهان * شرم بسیار آمد از وی بیگمان
 گر بر آمد مهربانی بی ثبوت * دانکه مارا کفش مهربانست قوت

Heading: After مدعیان, A has B. و درویشانرا شیخ الخ. فرق ناداشتن.

۲۲۶۴) C میزبان محسنان.

۲۲۶۵) ABL Bul. کو ستاند, and so in marg. C.

۲۲۶۸) Bul. یشم for پشم.

۲۲۵۰ هم عجم هم روم هم ترك و عرب * مانده از جود و سخااش در عجب
آب حیوان بود و دریای کرم * زنده گشته هم عرب زو هم عجم

قصه اعرابی درویش و ماجرای زن او با او بسبب قلّت و درویشی

بکشب اعرابی زنی مر شوی را * گفت و از حد بُرد گفت و گوی را
کین همه فقر و جفا ما می کشیم * جمله عالم در خوشی ما ناخوشیم
نان مان نی نان خورشمان درد و رشک * کوزه مان نه آمان از دیده اشک
۲۲۵۵ جامه ما روز تاب آفتاب * شب نهالین و بحاف از ماهتاب
قرص مهرا قرص نان پنداشته * دست سوس آسمان بر داشته
ننگ درویشان زدرویشی ما * روز شب از روزی اندیشی ما
خویش و بیگانه شد از ما زمان * بر مثال سامری از مردمان
گر بخوام از کسی بکُشت نسک * مرا گوید خُش کن مرگ و جسک
۲۲۶۰ مر عربرا فخر غزوست و عطا * در عرب تو همچو اندر خط خطا
چه غزا ما بی غزا خود گشته ایم * ما بشمشیر عدم سرگشته ایم

(۲۲۵۰) AB Bul. ترك. و هم ترك. Bul. سخااش. In L this and the following verse are transposed.

(۲۲۵۱) L هم عرب زند ازو و هم عجم. In L the hemistichs are transposed.

(۲۲۵۵) B نهالی.

(۲۲۵۷) B نیک درویشان. CL روز و شب.

(۲۲۵۸) BCL خوش بیگانه.

(۲۲۵۹) A نسک. L مشت for شب. A بخوام.

(۲۲۶۱) AB Bul. سرگشته ایم, and so C in marg. After this verse L adds:

چه خطا ما بی خطا در آتیم * چه دوا ما درد و غمرا مفریم

and so Bul., which has دوا for نوا.

در بیان آن که نادر افتد که مریدی در مدعی مزور اعتقاد
بصدق بندد که او کسیست و بدین اعتقاد بمقامی برسد که
شیخش در خواب ندیده باشد و آب و آتش او را گزند
نکند و شیخش را گزند کند ولیکن بنادر باشد.

لیک نادر طالب آید کز فروغ * در حق او نافع آید آن دروغ
او بقصد نیک خود جایی رسد * گرچه جان پنداشت و آن آمد جسد
چون تخری در دل شب قبله را * قبله نی و آن نماز او روا ۲۲۸۵
مدعی را قحط جان اندر سیرست * لیکن مارا قحط نان بر ظاهرست
ما چرا چون مدعی پنهان کنیم * بهر ناموس مزور جان کنیم

صبر فرمودن اعرابی زن را و فضیلت صبر و فقر گفتن
با زن خود

شوی گفتش چند جویی دخل و گشت * خود چه ماند از عمر افزون تر گذشت
عقل اندر بیش و نقصان نشکرد * زانک هر دو همچو سیل بگذرد
خواه صاف و خواه سیل تیره رو * چون نی پاید می از وی مگو ۲۲۹۰
اندرین عالم هزاران جانور * می زید خوش عیش بی زیر و زبر
شکر می گوید خدا را فاخته * بر درخت و برگ شب ناساخته
حمد می گوید خدا را عندلیب * که اعتماد رزق بر نیت ای مجیب
باز دست شاه را کرده نویسد * از همه مردار بفریده امید

Heading: ABL بنادر نادر and om. باشد. Bul. بنادر باشد نادر

(۲۲۸۸) Bul. چه گوی. C om. از, which is suppl. (۲۲۸۹) L Bul. om. و.

below the line. (۲۲۸۹) A عقل. (۲۲۹۰) In A چو برق is written above می.

(۲۲۹۲) A عهد می گوید, but حمد is written above. AB Bul. کعتاد.

حالِ ما اینست در فقر و عنا * هیچ مهمانی مَبا مغرورِ ما
 ۲۲۷۰ قحطِ ده سالِ ار ندیده در صُور * چشمها بگشا و اندر ما نگر
 ظاهرِ ما چون درونِ مدعی * در دلش ظلمتِ زبانش شَعشی
 از خدا بوی نه اورا فی اثر * دعویش افزون زشیت و بُوالبشر
 دیو ننموده ورا هم نقشِ خویش * او همی گوید زآبدالیم و بیش
 حرفِ درویشان بدزدیده بسی * تا گمان آید که هست او خود کسی
 ۲۲۷۵ خُرده گیرد در سخن بر بایزید * ننگ دارد امر وجودِ او بزید
 بی‌نوا از نان و خوانِ آسمان * پیشِ او ننداخت حق یک استخوان
 او ندا کرده که خوان بنهادهم * نایبِ حَقم خلیفه‌نرا داده‌ام
 الصلا ساده‌دلانِ پیچ پیچ * تا خورید از خوانِ جودم سیر هیچ
 سالها بر وعده فردا کسان * گردِ آن درگشته فردا نارسان
 ۲۲۸۰ دیر باید تا که سر آدمی * آشکارا گردد افزون و کمی
 زیرِ دیوارِ بدن گنجست یا * خانه‌مارست و مور و ازدها
 چونک پیدا گشت کو چیزے نبود * عمر طالب رفت آگاهی چه سود

(۲۲۶۹) L. مهمان خود مَبا L. در فقر ای خدا.

(۲۲۷۰) L om., but see the verses which occur in L after v. ۲۲۶۳.

(۲۲۷۱) Bul. زبانش for برونش.

(۲۲۷۲) Bul. از خدا اورا نه بوئی.

(۲۲۷۳) L. بیش و. ABL om. بنموده.

(۲۲۷۵) ABL Bul. درون for وجود.

(۲۲۷۶) L. بنداخت.

(۲۲۷۸) BL. جودم هیچ هیچ.

(۲۲۷۹) L. گشته فردا.

(۲۲۸۰) A. از فضل و کمی. AB Bul. از بیش و کمی. and so C in marg. L.

(۲۲۸۱) B Bul. گنجیست.

(۲۲۸۲) A Bul. رفته.

نصیحت کردن زن مر شوی را که سخن افزون از قدم و از مقام
خود مگو ^ملِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ که این سخنها اگرچه راستست
این مقام توکل ترا نیست و این سخن گفتن فوق مقام و
معامله خود زیان دارد و کِبَرٌ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ باشد،

۲۴۱۵ زن برو زد بانگ کای ناموس کیش * من فسون تو نخواهم خورد بیش
نُرّهات از دَعْوَى و دِعْوَت مگو * رَو سخن از کبر وز نَخْوَت مگو
چند حرف طُطْرَاق و کار و بار * کار و حال خود بیین و شرم دار
کبر زشت و از گدایان زشتتر * رُوژ سرد و برف و آنکه جامه تر
چند دعوی و دم و باد بُرُوت * ای ترا خانه چو بَيْتُ الْعَنْكَبُوت
۲۴۲۰ از قناعت گی تو جان افروختی * امر قناعتها تو نامر آموختی
گشت پیغمبر قناعت چیست گنج * گنج را تو وانی دانی زرنج
این قناعت نیست جز گنج روان * تو مزین لاف ای غم و رنج روان
تو مخوانم جفت کمتر زن بَغْل * جفت انصافم نیم جفت دغل
چون قَدَم با میر و با بگ می زنی * چون ملخ را در هوا رگ می زنی
۲۴۲۵ با سگان از استخوان در چالشی * چون نی، اَشْکَم تپی در نالشی
سوی من منکر بخواری سُسْت سُسْت * نا نگوم آنچه در رگهای نُسْت
عقل خود را از من افزون دیده * مر من گم عقل را چون دیده
همچو گرگ غافل اندر ما بجه * ای زنسک عقل تو بی عقل به

Heading: After مگو Bul. adds بعلا میفرماید که حق جل و علا

آنکه و before A om. (۲۴۱۸) کار حال A (۲۴۱۷) .دعوی دعوت C (۲۴۱۶)

پیغامر ABC (۲۴۲۱) .باد و بروت ABL (۲۴۱۹)

بر هوا C . ملخ را for مگر را BL (۲۴۲۴)

مجه L (۲۴۲۸) A om. (۲۴۲۶) زن استخوان BL Bul. A om. (۲۴۲۵)

۲۲۹۵ همچین ار پشه گیرے نا پیل * شد عبالُ الله و حق نعمَ المعبیل
 این همه غمها که اندر سینه‌است * از بخار و گردِ بود و بادِ ماست
 این غمِ بیخ‌کن چون داسِ ماست * این چنین شد و آن چنان و سواسِ ماست
 دانکِ هر رنجی زمردن پاره‌ایست * جزوِ مرگ از خودِ بران گر چاره‌ایست
 چون زجزوِ مرگ نتوانی گریخت * دانکِ گشش بر سرت خواهند ریخت
 ۲۲۰۰ جزوِ مرگ ار گشت شیرین مر ترا * دانکِ شیرین می‌کند گل را خدا
 دردها از مرگ می‌آید رسول * از رسولش روِ مگردان ای فضول
 هرک شیرین می‌زید او تلخ مُرد * هرکه او تن را پرستد جان نبرد
 گوسفندان را ز صحرای می‌کشند * آنک فربه‌تر سبکتر می‌کشند
 شب گذشت و صبح آمد ای تهر * چند گیرے آفسانه زر ز سر
 ۲۲۰۵ تو جوان بودی و قانع‌تر بُدی * ز رطلب گشتی خود اول زر بُدی
 رز بُدی پر میوه چون کاسد شدی * وقتِ میوه پختنت فاسد شده
 میوه‌ات باید که شیرین‌تر شود * چون رسن تابان نه واپس‌تر رود
 جفتِ مایی جفت باید هم‌صفت * نا بر آید کارها با مصلحت
 جفت باید بر مثالِ همدگر * در دو جفتِ کنش و موزه در نگر
 ۲۲۱۰ گر یکی کنش از دو تنگ آید بپا * هر دو جفتش کار نآید مر ترا
 جفتِ در یک خرد و آن دیگر بزرگ * جفتِ شیر بیشه دیدی هیچ گرگ
 راست نآید بر شتر جفتِ جوال * آن یکی کوچک و آن دیگر کمال
 من روم سوی قناعت دل‌قوی * تو چرا سوی شناعت می‌روی
 مردِ قانع از سرِ اخلاص و سوز * زین نسق می‌گفت با زن تا بروز

گرد و باد A (۲۲۹۶) المعبیل for الوکیل. A in marg. و. L om. Bul. (۲۲۹۵)

سبکتر for مر آنرا B (۲۲۰۴) شد. L om. (۲۲۹۷) گرد باد و بود. B Bul. و بود

ABL. ای پسر B. ای قمر L. ای ثمر Bul. (۲۲۰۴) مر اورا. Bul. So AC in marg.

In A vv. ۲۲۰۸-۹ precede vv. (۲۲۰۶) این فسانه را. Bul. این فسانه زر

در مصاحح مصلحت L (۲۲۰۸) ۲۲۰۶-۷, but corr. in marg.

آن یکی خالی و این پر مال مال. ABL Bul. (۲۲۱۲) and so C in marg.

مال و زر سررا بود همچون کلاه * گل بود او کز گله سازد پناه
 آنک زلف جعد و رعنا باشدش * چون کلاهش رفت خوشتر آیدش
 ۲۲۴۵. مرد حق باشد همانند بصر * پس برهنه به که پوشید نظر
 وقت عرضه کردن آن برده فروش * برگد از بند جامه عیب پوش
 ور بود عیبی برهنه گئی کند * بل بجامه خدعه با وی کند
 گوید این شرمند است از نیک و بد * از برهنه کردن او از نو رمد
 خواجه در عیبت غرقه نا بگوش * خواجه را مالست و مالش عیب پوش
 ۲۲۵۰. کز طمع عیش نیند طامعی * گشت دلهارا طمعها جامعی
 ور گدا گوید سخن چون زر کان * ره نیابد کاله او در دکان
 کار درویشی و رای فهم ناست * سوی درویشی بمنگر سست سست
 زانک درویشان و رای ملک و مال * روزی دارند زرف از ذو الجلال
 حق تعالی عادلست و عادلان * گئی کنند استمگری بر بی دلان
 ۲۲۵۵. آن یکی را نعمت و کالا دهند * وین دگر را بر سر آتش دهند
 آتش سوزد که دارد این گمان * بر خدای خالق هر دو جهان
 فقر فخری از گزافست و مجاز * فی هزاران عز پنهانست و ناز
 از غضب بر من لقبها راندی * یارگیر و مارگیر خواندی
 گر بگیرم مار دندانش کنم * ناش از سر کوفتن این کنم
 ۲۲۶۰. زانک آن دندان عدو جان اوست * من عدورا می کنم زین علم دوست
 از طمع هرگز نخوام من فسون * این طمع را کرده ام من سرنگون

آن. L om. (۲۲۴۶). کل بود کو از کله A. مال و زررا سر بود A (۲۲۴۴).

After this verse L adds: (۲۲۵۲). برهنه اش Bul. برهنه اش BL. برهنش A (۲۲۴۷).

زانک درویشی و رای کارهاست * دم بدم از حق مریشانرا عطاست

بر لب آتش L. بر سرش آتش نهد Bul. دهد Bul. (۲۲۵۵).

یارگیرم مارگیرم Bul. یارگیر مارگیرم C (۲۲۵۸). خدا و خالق Bul. ABL (۲۲۵۶).

and so, گر بگیرم بر کم دندان مار * تاش از سر کوفتن نبود ضرار Bul. B (۲۲۵۹).

نخوام من فسون A (۲۲۶۱). A in marg.

چونک عقل، تو عقیلۀ مردم است * آن نه عقلست آن که مار و گژدُم است
 ۲۲۲۰ خصمِ ظلم و مکرِ تو الله باد * مکرِ عقل، تو زما کوناه باد
 هم تو ماری هم فُسونگر ای عجب * مارگیر و ماری ای ننگِ عرب
 زاغ اگر زشتی خود بشناختی * همچو برف از درد و غم بگذاختی
 مردِ افسونگر بخواند چون عدو * او فسون بر مار مار افسون برو
 گر نبوده دامِ او افسونِ مار * گی فسونِ مار را گشتی شکار
 ۲۲۲۵ مردِ افسونگر ز حرص و کسب و کار * در نیابد آن زمان افسونِ مار
 مار گوید ای فسونگر هین و هین * آن خود دیدی فسونِ من بین
 تو بنامِ حق فریبی مر مرا * تا کنی رسوای و شور و شر مرا
 نامِ حَقم بست نی آن رایِ تو * نامِ حق را دامر کردی وای تو
 نامِ حق بستاند از تو دادِ من * من بنامِ حق سپردم جان و تن
 ۲۲۳۰ یا بزخمِ من رگِ جانت بُرد * یا ترا چون من بزندانی بُرد
 زن ازین گونه خشن گفتارها * خواند بر شوی جوانِ طومارها

نصیحت کردن مرد مر زن را که در فقیران بخواری منگر و

در کار حق بگمان کمال نگر و طعنه مزین بر فقر و در

فقیران بخیال و گمان بی‌نوایی خویشتن،

گفت ای زن تو زنی یا بُو اَلْحَزَن * فقر فخرست و مرا بر سر مزین

دست In C. دست و عقل B. مکر و عقل AB (۲۲۲۰). او که مار A (۲۲۲۱).
 مکر. written above AB Bul. (۲۲۲۱). این عجب.

کی فسون مار گشتی آشکار L (۲۲۲۴). مار و مار ABL Bul. بخواند C (۲۲۲۴).

هین هین Bul. (۲۲۲۶). ز حرص کسب BL Bul. (۲۲۲۵).

یا که همچون من بزندانت برد B Bul. (۲۲۴۰). رسوای شور ABL Bul. (۲۲۲۷).

مزن در A Bul. Heading: خود آن طومارها B Bul. (۲۲۴۱). بزندانت AL.

فقر فخر آمد مرا AB Bul. (۲۲۴۲). در فقیران و فقر B. فقر و فقیران.

۲۲۷۵ سرکه مفروش و هزاران جان بین * از قناعت غرقِ بحر انگین
 صد هزاران جان تلخی کش نگر * همچو گل آغشته اندر گلشگر
 ای دریغا مر ترا گنجِا بُدے * تا زجانم شرح دل پیدا شدے
 این سخن شیرست در پستانِ جان * بی کُشنده خوش نمی گردد روان
 مستمع چون تشنه و جوینده شد * واعظ ار مرده بود گوینده شد
 ۲۲۸۰ مستمع چون نازه آمد بی ملال * صد زبان گردد بگفتن گنگ و لال
 چونک ناهمّرم در آید از درم * پرده در پنهان شوند اهلِ حرّم
 و در آید مَحرمی دُور از گزند * برگشایند آن ستیران روی بند
 هرچرا خوب و خوش و زیبا کنند * از برای دبدۀ بینا کنند
 گئی بود آوازِ لحن و زیر و بم * این برای گوشِ بی حسّ اصم
 ۲۲۸۵ مُشک را بیهوده حق خوش دم نکرد * بهر حس کرد او پی، آختم نکرد
 حق زمین و آسمان بر ساخته است * در میان بس نار و نور افراخته است
 این زمین را از برای خاکیان * آسمان را مسکنِ افلاکیان
 مردِ سُفلی دشمنِ بالا بود * مشتری هر مکان پیدا بود
 اے سنیره هیچ تو بر خاستی * خوشتن را بهر گور آراستی
 ۲۲۹۰ گر جهان را پُر در مکنون کنم * روزی تو چون نباشد چون کنم
 ترکِ جنگ و رهنی ای زن بگو * ورنی گویی بتَرک من بگو
 مرا چه جای جنگِ نیک و بد * کین دلم از صلحها هم می رمد
 گر خمش کردی و گر فی آن کنم * که همین دم ترکِ خان و مان کنم

شود AB (۲۲۸۱). . ناره آید Bul. (۲۲۸۰)

و اصم Bul. . آواز و لحن L. لحن for جنگ AB Bul. (۲۲۸۴)

۲۲۸۵ In Bul. vv. ۲۲۸۵. AC احتم. او for و AB Bul. . مشک را حق بیهد (۲۲۸۵) L Bul. and ۲۲۸۶ are transposed. . بس نور و نار B. آسمانی ساخت L (۲۲۸۶)

و نیک و بد L Bul. (۲۲۹۲). . مرده سفلی A (۲۲۸۱)

After this verse Bul. adds: (۲۲۹۳)

با تپی گشتن بهست از کش تنگ * رنجِ غربت به که اندر خانه جنگ

حاشِ لِّله طمعِ من از خلق نیست * از قناعت در دلِ من عالمیست
بر سرِ امْرُودِ بَنِ یبَنی چنان * زانِ فرود آ تا نماید آن گمان
چون تو بر گردی و سرگشته شوی * خانه را گردند یبَنی و آن نو

در بیان آنک جنبیدن هر کسی از آنجا که ویست هر کس را از
چنبره وجود خود بیند تابه کبود آفتاب را کبود نماید و سرخ
سرخ نماید چون تابه از رنگها بیرون آید سپید شود از
همه تابه‌های دیگر او راست گوی‌تر باشد و امام باشد،

۲۴۶۵ دید احمد را ابو جَهْل و بگفت * زشت نقشی کز بنی هاشم شگفت
گفت احمد مرورا که راستی * راست گفתי گرچه کارافراستی
دید صِدِّیقش بگفت ای آفتاب * نی زشرقی نی زغربی خوش بتاب
گفت احمد راست گفתי ای عزیز * ای رهبر تو زدنای نه چیز
حاضران گفتند ای شه هر دورا * راست گو گفתי دو ضدگورا چرا
۲۴۷۰ گفت من آینه‌ام مصقول دست * تُرک و هندو در من آن بیند که هست
ای زن ار طمع می‌بینی مرا * زین تحرّی زنانه برتر آ
این طمع را ماند و رحمت بود * کو طمع آنجا که آن نعمت بود
امتحان کن فقرا روزی دو نو * تا بفقر اندر غنا ببینی دو نو
صبر کن با فقر و بگذار این ملال * زآنک در فقرست نور ذو آجلال

از سر L (۲۴۶۴) . در دلمن C (۲۴۶۳)

گردید L. گردان یبَنی Bul. Bul. and so Bul. چونک بر گردی تو سرگشته AB (۲۴۶۴)

Heading: B om. خود. ABL Bul. چون تابه‌ها از رنگها.

In A all the diacritical points are omitted. B که چه کار افراستی L (۲۴۶۶)

گفتند ای صدر الوری AB Bul. (۲۴۶۹) . ای رهبر L (۲۴۶۸)

آن طمع را ABL Bul. (۲۴۷۲) . یبَنی مر مرا L (۲۴۷۱) . and so in marg. C.

نور for عزّ ABL Bul. (۲۴۷۴)

۲۴۱. کفر گفتم نك بايمان آمدم * پيش حُکمت از سر جان آمدم
 خوي شاهانه ترا نشناختم * پيش تو گستاخ مَرگب تاختم
 چون زَعْفَر تو چراغی ساختم * توبه کردم اعتراض انداختم
 می‌نهم پيش تو شمشیر و کفن * می‌کشم پيش تو گردن را بزن
 از فراق تلخ می‌گویم سخن * هرچه خواهی کن ولیکن این مکن
 ۲۴۱۵ در تو از من عذرخواهی هست سر * با تو بی من او شفيعی مُستَهر
 عذرخواهر در درونت خُلقِ نُسْت * زاعتماد او دل من جرم جُست
 رحم کن پنهان زخود ای خشمگین * ای که خُلفت به زصد من انگین
 زین نسق می‌گفت با لطف و گشاد * در میانه گریه بر وے فتاد
 گریه چون از حد گذشت و های های * زآنک بی گریه بُد او خود دلربای
 ۲۴۲. شد از آن باران یکی برقی پدید * زد شرارے در دل مرد وحید
 آنک بنده روی خوش بود مرد * چون بود چون بدگی آغاز کرد
 آنک از کبرش دلت لرزان بود * چون شوی چون پيش تو گریان شود
 آنک از نازش دل و جان خون بود * چونک آید در نیاز او چون بود
 آنک در جور و جفااش دام ماست * عذر ما چه بُود چو او در عذر خاست

من نهم L (۲۴۱۲). اندر تاختم L. گستاخ خر در تاختم AB Bul. (۲۴۱۱)

دلم زن جرم L. دلمن C (۲۴۱۶). مستتر Bul. (۲۴۱۵)

L has آنک C. زو که بی گریه AB Bul. (۲۴۱۹)

گریه چون از حد گذشت و های های * از حینش مرد را شد دل زجای

L adds:

چون قرارش ماند و صبرش بجای * زو که بی گریه بد او خود دلربای

In گریان بود Bul. شوی written above بود B (۲۴۲۲). بر دل L (۲۴۲۰)

Bul. vv. ۲۴۲۲ and ۲۴۲۳ are transposed.

and چو او خود عذر خواست L. دامهاست L. جفايش Bul. L. از جور Bul. (۲۴۲۴)
 so A, which om. خود. After this verse L adds:

آنک جز خون ریزش کاری نبود * چون نهد گردن زهی سودا و سود

آنک جز گردن کشی نامد ازو * خوش در آید با تو چون باشد بگو

مراعات کردن زن شوهر را و استغفار نمودن از گفته خویش،

زن چو دید اورا که تُو ند و توستست * گشت گریان گریه خود دام زنت
 ۲۳۹۵ گفت از تو کی چنین پنداشتم * از تو من اومید دیگر داشتم
 زن در آمد از طریق نیستی * گفت من خاک شامر نیستی
 جسم و جان و هرچ هستم آن نُست * حکم و فرمان جملگی فرمان نُست
 گر ز درویشی دلم از صبر جست * بهر خویشم نیست آن بهر توست
 نو مرا در دردها بودی دوا * من نمی خواهم که باشی بی نوا
 ۲۴۰۰ جان و سرگر بهر خویشم نیست این * از برای نُست این ناله و حنین
 خویش من والله که بهر خویش تو * هر نفس خواهد که میرد پیش تو
 کاش جانت کش روان من فدی * از ضمیر جان من واقف بدی
 چون تو با من این چنین بودی بظن * هم زجان بیزار گشتم هم زتن
 خاک را بر سیم و زر کردیم چون * تو چنینی با من ای جانرا سکون
 ۲۴۰۵ تو که در جان و دلم جا می کنی * این قدر از من تبرا می کنی
 تو تبرا کن که هست دستگاه * اے تبرا نرا جان عذرخواه
 یاد می کن آن زمانی را که من * چون صنم بودم تو بودی چون شمن
 بنده بر وفق تو دل افروخته است * هرچه گوئی پُخت گوید سوخته است
 من سَفاناخ تو با هرچم پزی * با تَرش با با که شیرین می سزی

۲۳۹۴) L for نر. ۲۳۹۵) AL Bul. امید.

۲۳۹۶) Bul. نه سنی. L. شام. ۲۳۹۷) L هرچه.

۲۳۹۸) B جست. A Bul. آن از بهر نُست. B.

ABL. جان و سرگر بهر. C. جان تو گر بهر. B Bul. ۲۴۰۰) AL

۲۴۰۴) CL. ناله before این. A om. برای تنم.

۲۴۰۵) C. تو کی در جان. L. بر جان و دلم جان می کنی.

۲۴۰۶) L. تبرا تو جانرا. ۲۴۰۸) L. هرچه گویم پخته گوئی.

۲۴۰۹) ABL Bul. سَفاناخ. A. با ترش یا با که. C. یا بشیرین. L.

گفت خصم جانِ جان من چون شدم ■ بر سرِ جانم لکدها چون زدم
 ۲۴۴۰ چون قضا آید فرو پوشد بصر * تا نداند عقلِ ما پارا ز سر
 چون قضا بگذشت خود را میخورد * پرده بدرید گریبان می‌درد
 مرد گفت ای زن پشیمان می‌شوم * گر بدم کافر مسلمان می‌شوم
 من گنه‌کار، توّم رحمی بکن * بر مکن یکبارگیم از بیخ و بُن
 کافر، پیر ار پشیمان می‌شود * چونک عذر آرد مسلمان می‌شود
 ۲۴۴۵ حضرت پُر رحمت و پُر کرم * عاشق، او هم وجود و هم عدم
 کفر و ایمان عاشق، آن کبریا * من و نفره بند آن کیمیا

در بیان آن که موسی و فرعون هر دو مسخر مشیت‌اند چنانک
 پازهر و زهر و ظلمات و نور و مناجات کردن فرعون بخلوت
 تا ناموس نشکند،

موسی و فرعون معنی را رهی * ظاهر آن ره دارد و این بی‌رهی
 روز موسی پیشِ حق نالان شد * نیم‌شب فرعون گریان آمد
 کین چه غلّست ای خدا بر گردنم * ورنه غل باشد که گوید من منم
 ۲۴۵۰ زانک موسی را منور کرده * مرا زان هم مکدر کرده
 زانک موسی را نو مهرو کرده * ماهِ جانم را سیّه‌رو کرده

بر سر جان من. ABL Bul. جان جان چون آمدم. ABL Bul. (۲۴۴۹)

(۲۴۴۰) Bul. آمد. L پوشد نظر. After this verse L adds:

زان امام المتّقین داد این خبر * که اذا جاء انقضا عتی البصر

گنه‌کارم. (۲۴۴۲) Suppl. in marg. C. L. گریبا B (۲۴۴۱)

زهر و پادزهر Bul. زهر و پازهر ABL Heading: حضرت Bul. (۲۴۴۵)

(۲۴۴۷) After this verse L has v. ۲۴۵۰.

هم گریان بد B. هم گریان شد AL Bul. (۲۴۴۸)

(۲۴۵۱) In C vv. ۲۴۵۱ and ۲۴۵۲ are transposed.

زُیْنَ لِلنَّاسِ حَقٌّ آراست * زانچ حق آراست چون دانند جَست^{۲۴۲۵}
 چون بی یسکن اِلْیَهاش آفرید * گی تواند آدم از حوّا بُرید
 رُسَمِ زال ار بود وز حَمَزَه بیش * هست در فرمان اسیر زالِ خویش
 آنک عالم بند گفتش بُدے * کَلَمَبنی یا حَمیرا می زده
 آب غالب شد بر آتش از نهیب * آتش جوشد چو باشد در حجاب
 چونک دیگی در میان آید شها * نیست کرد آن آب را گرّتش هوا^{۲۴۳۰}
 ظاهرا بر زن چو آب ار غالی * باطنا مغلوب و زن را طالی
 این چنین خاصیتی در آدمیست * مَهْر حیوان را گمست آن از گمبست

در بیان این خبر که إِنَّهُمْ يَنْلَبْنَ الْعَاقِلَ وَيَغْلِبُهُنَّ الْجَاهِلُ،

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان * غالب آید سخت و بر صاحب دِلان
 باز بر زن جاهلان غالب شوند * کاندرا ایشان تُندئ حیوانست بند
 گم بُودشان رقت و لطف و وداد * زآنک حیوانیست غالب بر نهاد^{۲۴۳۵}
 مَهْر و رقت وصفِ انسانی بود * خشم و شهوت وصفِ حیوانی بود
 پرنو حَقست آن معشوق نیست * خالقست آن گوینا مخلوق نیست

سَلیم کردن مرد خود را بآنچ التماس زن بود از طلب معیشت

و این اعتراض زن را اشارت حق دانستن،

بند عقل هر داند هست * که با گردنده گردانده هست،

مرد زان گفتن پشیمان شد چنان * کز عوانی ساعت مردن عوان

آنک عالم مست گفتش آمدی B (۲۴۲۸). چون تاند رست L. زآنک B (۲۴۲۵).

حجیب Bul. which in A is written above the line. زآتش او جوشد B (۲۴۲۹).

پیغامبر ABCL (۲۴۳۴). and so Bul. چونک دیگی حایل آمد هر دورا B (۲۴۴۰).

زالک Bul. ABL Bul. and so corr. in C. چیره شوند ABL Bul. (۲۴۳۴). و Bul. om.

حیوانست L (۲۴۳۵). and so corr. in C. ایشان تد و بس خیره روند

گفته Bul. (۲۴۳۸). گوئیش L. گوئی A (۲۴۳۷).

چونك روغن را ز آب اسرشته‌اند * آب با روغن چرا ضد گشته‌اند
 چون گل از خارست و خار از گل چرا * هر دو در جنگند و اندر ماجرا
 یا نه جنگست این برای حکمتست * همچو جنگ خرفروشان صنعتست
 یا نه اینست و نه آن حیرانیست * گنج باید جست این ویرانیست
 آنچ تو گنجش توهم می‌کنی * زان توهم گنج را گم می‌کنی
 چون عمارت دان تو وهر و رایها * گنج نبود در عمارت جایها
 در عمارت هستی و جنگی بود * نیست را از هستها ننگی بود
 نی که هست از نیستی فریاد کرد * بلك نیست آن هست را واداد کرد
 تو مگو که من گریزانم ز نیست * بلك او امر تو گریزانست نیست
 ظاهرا میخواندت او سوی خود * روز درون می‌راندت با چوب رد
 نعلهای بازگوست اے سلیم * سرکشی فرعون می‌دان از گلیم

سبب حرمان اشقیا از دو جهان که خسر الدنیا و الآخرة،

چون حکیمك اعتقادی کرده‌است * کآسمان بیضه زمین چون زرده‌است
 گفت سایل چون بماند این خاکدان * در میان این محیط آسمان
 همچو قندیلی معلق در هوا * نی باسفل می‌رود نی بر علی
 آن حکیمش گفت کز جذب سما * از جهاتش بماند اندر هوا
 چون زمقناتیس قُبَّه ریخته * در میان ماند آهنی آویخته
 آن دگر گفت آسمان با صفا * گی گشد در خود زمین تیره‌را
 بلك دفعش می‌کند از شش جهات * زان بماند اندر میان عاصفات

(۲۴۷۷) A از هستها تنگی بود. (۲۴۷۱) B om.

(۲۴۷۹) L واداد for ایجاد. (۲۴۷۱) A گریزانست نیست. B نیست. and so L.

(۲۴۸۱) B Bul. نفرت فرعون and so A in marg. After this verse L adds:

قومی اسدر آتش سوزان چو ورد * قومی اندر گلستان بر رخ و درد

(۲۴۸۲) B طبعی, with حکیمك written above.

(۲۴۸۴) A قندیل. B بر هوا. A عَلا. B عَلا.

بهتر از ماهی نبود استاره‌ام * چون خسوف آمد چه باشد چاره‌ام
 نو بتم گر ربّ و سلطان می‌زنند * مه گرفت و خلق پنگان می‌زنند
 می‌زنند آن طاس و غوغا می‌کنند * ماه را زان زخمه رسول می‌کنند
 ۲۴۵۵ من که فرعونم ز خلق ای وای من * زخم طاس آن ریسّ الْأَعْلَی من
 خواجه‌ناشانیم اما تیشه‌ات * می‌شکافد شاخ تر در تیشه‌ات
 باز شاخی را مؤصل می‌کند * شاخ دیگر را معطل می‌کند
 شاخ را بر تیشه دستی هست فی * هیچ شاخ از دست تیشه جست فی
 حق آن قدرت که آن تیشه تراست * از گرم کن این کثرهارا تو راست
 ۲۴۶۰ باز با خود گفته فرعون ای عجب * من نه در یا ربّ نام جمله شب
 در نهان خاک و موزون می‌شوم * چون بموسی می‌رسم چون می‌شوم
 رنگ زرّ قلب ده‌نو می‌شود * پیش آتش چون سیه‌رو می‌شود
 فی که قلب و قالیم در حکم اوست * لحظه مغزم کند يك لحظه پوست
 سبز گردم چونك گوید کشت باش * زرد گردم چونك گوید زشت باش
 ۲۴۶۵ لحظه ماهر کند یکدم سیاه * خود چه باشد غیر این کار، إله
 پیش چوگانهای حکم کن فکان * می‌دوم اندر مکان و لامکان
 چونك بی‌رنگی اسیر رنگ شد * موسی با موسی در جنگ شد
 چون بی‌رنگی رمی کان داشتی * موسی و فرعون دارد آشتی
 گر ترا آید بدین نکته سؤال * رنگ گی خالی بود از قیل و قال
 ۲۴۷۰ این عجب کین رنگ از بی‌رنگ خاست * رنگ با بی‌رنگ چون در جنگ خاست

(۲۴۵۵) B فرعونم ز شهرت وای من. So above the line in A and in marg C.

(۲۴۵۲) Bul. خسوف آمد.

(۲۴۵۶) BL Bul. شاخ را در تیشه ات. So written above in C.

(۲۴۵۸) I جست for رست. (۲۴۶۰) AB Bul. گفت. (۲۴۶۱) C چون نهان.

(۲۴۶۲) C زالك زر (۲۴۶۹) Bul. دارد, and so corr. in BC.

(۲۴۷۰) CL در for با. After this verse BL Bul. add:

اصل روغن زآب افزون می‌شود * عاقبت با آب ضد چون می‌شود

حقیر و بی‌خضم دیدن دیده‌های حسّ صالح و ناقة صالحه، چون
خواهد که حق لشکری را هلاک کند در نظر ایشان حقیر نماید
خصمان را و اندک اگرچه غالب باشد آن خصم و یَقْلِلْکُمْ
فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا،

ناقه صالح بصورت بُد شُر * پی بُریدندش ز جهل آن قوم مُر
از برای آب چون خصمش شدند * نان‌کور و آب‌کور ایشان بُدند
ناقه الله آب خورد از جوی و میغ * آبِ حقرا داشتند از حق دریغ
ناقه صالح چو جسمِ صالحان * شد کمینی در هلاک طالحان
تا بر آن اُمّت ز حکمِ مرگ و درد * ناقة الله و سَفِيَّاهَا چه کرد
شعنه قهر خدا زیشان بچست * خونبهای اشتری شهری دُرست
روح او چون صالح و تن ناقة است * روح اندر وصل و تن در فاقه است
روح صالح قابلِ آفات نیست * زخم بر ناقة بود بر ذات نیست
کس نیابد بر دل ایشان ظفر * بر صدف آمد ضرر فی بر گهر
روح صالح قابلِ آزار نیست * نور یزدان سُبْغَةُ کُفَّار نیست
جسمِ خاکی را بدو پیوست جان * تا بیآزارند و بینند امتحان
بی‌خبر کآزار این آزار اوست * آب این خُم متصل با آبِ جوست

Heading: Bul. om. و ناقة صالح Bul. چون خدا خواهد که لشکری را.

(۲۵۱۱) AL Bul. جو و میغ. (۲۵۱۴) After this verse L adds:

روح صالح ناقة تن اشترست * نفس گمره مرورا چون پی‌برست

(۲۵۱۵) ABL Bul. روح همچون صالح. In C v. ۲۵۱۵ follows v. ۲۵۱۷.

(۲۵۱۶) In L vv. ۲۵۱۶ and ۲۵۱۸ are transposed.

(۲۵۱۷) ABL Bul. om. See note on v. ۲۵۲۱.

(۲۵۱۹) In the first hemistich A has حق از آن پیوست با جسمی نهان, and so in marg C.

پس زدفعِ خاطرِ اهلِ کمال ■ جانِ فرعونان بماند اندر ضلال
 ۲۴۹۰ پس زدفعِ این جهان و آن جهان * مانداند این بی‌رهان بی این و آن
 سرکشی از بندگانِ ذوالجلال * دانک دارند از وجودِ تو ملال
 گهرِ با دارند چون پیدا کنند * گاهِ هستی ترا شیدا کنند
 کهرِ بای خویش چون پنهان کنند * زود تسلیم ترا طغیان کنند
 آن چنانک مرتبه حیوانیست * کوا سیر و سغبهٔ انسانیست
 ۲۴۹۵ مرتبهٔ انسان بدستِ اولیا * سغبه چون حیوان شناسش ای کیا
 بندهٔ خود خواند احمد در رشاد * جملهٔ عالم را بخوان قل یا عباد
 عقلِ تو همچون شتریان تو شتر * می‌کشاند هر طرف در حکمِ مُر
 عقلِ عقلمند اولیا و عقلها * بر مثالِ اُشتران تا انتها
 اندر ایشان بنگر آخر زاعتبار * يك قلاوزست جانِ صد هزار
 ۲۵۰۰ چه قلاوز و چه اُشتران بیاب * دیدهٔ کآن دیدهٔ بیند آفتاب
 نك جهان در شب بماند میخ‌دوز * منتظرِ موقوفِ خورشیدست روز
 اینت خورشیدی نهان در ذرهٔ * شیرِ نر در پوستینِ برهٔ
 اینت دریای نهان در زیرِ گاه * پا برین گاه هین منه در اشتباه
 اشنباهی و گمانی در درون * رحمتِ حقست بهر رهنمون
 ۲۵۰۵ هر پیمبر فرد آمد در جهان * فرد بود و صد جهانش در نهان
 عالمِ کبری بقدرتِ سحر کرد * کرد خود را در کهنِ نقشی نورد
 ابلهانش فرد دیدند و ضعیف * کی ضعیف است آنک با شه شد حریف
 ابلهان گفتند مردی بیش نیست * وای آنکو عاقبت‌اندیش نیست

(۲۴۸۹) C خاطر for ظاهر, corr. in marg.

(۲۴۹۰) C مانداند بی این و آن این بی‌رهان, corr. above.

و جان L (۲۴۹۹) می‌کشاید L (۲۴۹۷) خویش را پنهان L (۲۴۹۲)

و روز B. يك جهان L (۲۵۰۱) با اشتباه AB Bul. (۲۵۰۲) and so corr. in C.

فرد بود آن رهنایش در نهان B (۲۵۰۵) گمانی را درون AB (۲۵۰۴)

وای او کو B (۲۵۰۸) کی for که A (۲۵۰۷) عالی A (۲۵۰۶)

چون همه در ناامیدے رد شدند * همچو مرغان در دو زانو آمدند
 در نبی آورد جبریل امین * شرح این زانو زدن را جائزین
 ۲۵۴۰ زانو آن کم زن که تعلیمت کنند * وز چنین زانو زدن بیست کنند
 منتظر گشتند زخم قهر را * قهر آمد نیست کرد این شهر را
 صالح از خلوت بسوے شهر رفت * شهر دید اندر میان دود و تفت
 ناله از اجزای ایشان شنید * نوحه پیدا نوحه گویان ناپدید
 ز استخوانهایشان شنید او ناله ها * اشک خون از جانشان چون ژاله ها
 ۲۵۴۵ صالح آن بشنید و گریه ساز کرد * نوحه بر نوحه گران آغاز کرد
 گفت ای قومی بیاطل زیسته * وز شما من پیش حق بگریسته
 حق بگفته صبر کن بر جورشان * پندشان ده بس نماند از دورشان
 من بگفته پند شد بند از جفا * شیر پند از مهر جوشد وز صفا
 بس که کردند از جفا بر جای من * شیر پند افسرد در رگهای من
 ۲۵۵۰ حق مرا گفته ترا لطفی دهم * بر سر آن زخمها مرهم نهم
 صاف کرده حق دلم را چون سما * رفته از خاطر مر جور شما
 در نصیحت من شده بار دگر * گفته امثال و سخنها چون شکر
 شیر نازه از شکر انگخته * شیر و شهدی با سخن آمیخته
 در شما چون زهر گشته آن سخن * زانک زهرستان بدیت از بیخ و بن
 ۲۵۵۵ چون شوم غمگین که غم شد سرنگون * غم شما بودیت اے قوم حرون
 هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند * ریش سر چون شد کسی مو بر گد
 رو بخود کرد و بگفت ای نوحه گر * نوحه ات را می نیرزند آن نفر

همچو شبخان AB Bul. (۲۵۴۸) and so corr. in C. L. در ناامیدی سرزدند.

آن شهر را ABL Bul. (۲۵۴۱) جبرئیل C (۲۵۴۹).

قوم Bul. (۲۵۴۶) صالح از خانه A (۲۵۴۲) corr. above.

کردید B Bul. (۲۵۴۹).

می نیرزد C. L. Suppl. in marg. (۲۵۵۷).

زان تعلق کرد با جسی اله * تا که گردد جمله عالم را پناه
 نفاقه جسم ولی را بند باش * تا شوے با روح صالح خواجه‌ناش
 گفت صالح چونک کردید این حسد * بعد سه روز از خدا نقت رسد
 بعد سه روز دگر از جانیستان * آفتی آید که دارد سه نشان
 ۲۵۲۵ رنگ روی جملتان گردد دگر * رنگ رنگ مختلف اندر نظر
 روز اول رویتان چون زعفران * در دوم رو سرخ همچون ارغوان
 در سوم گردد همه روها سیاه * بعد از آن اندر رسد قهر اله
 گر نشان خواهید از من زین وعید * کره نفاقه بسوے که دوید
 گر توانیدش گرفتن چاره هست * ورنه خود مرغ امید از دام جست
 ۲۵۳۰ کس نتانست اندر آن کره رسید * رفت در گسارها شد ناپدید
 گفت دیدیت آن قضا مبترم شدست * صورت او میدرا گردن زدست
 کره نفاقه چه باشد خاطرش * که بجا آید ز احسان و برش
 گر بجا آید دلش رسند از آن * ورنه نومیدیت و ساعدها گزان
 چون شنیدند این وعید منکدر * چشم بنهادند و آنرا منتظر
 ۲۵۳۵ روز اول روی خود دیدند زرد * می‌زدند از ناامیده آه سرد
 سرخ شد روی همه روز دوم * نوبت او مید و توبه گشت گم
 شد سیاه روز سوم روی همه * حکم صالح راست شد بی ملحه

آمد. (۲۵۲۱) Suppl. in marg. C. After this verse Bul. has v. ۲۵۱۷, with آبد for آمد.

جمله‌تان. Bul. (۲۵۲۵) C روز روی جملتان, corr. above. BL Bul. کردند. (۲۵۲۳) L.

در سیم گردد. A (۲۵۲۷) After this verse L adds: (۲۵۲۹)

چون شنیدند این ازو جمله بتک * در پی اشتر دوبندند همچو سگ

(۲۵۳۰) After this verse Bul. adds:

همچو روح پاک کو از تنگ تن * می‌گریزد جانب رب الهی

امیدرا. AL Bul. (۲۵۳۱) B این قضا.

(۲۵۳۲) A که بجان آید. In C the ز before احسان has been added.

ساعدها. A Bul. (۲۵۳۳) L نومیدید.

۲۵۷۵ نیم دیگر تلخ همچون زهرِ مار * طعم تلخ و رنگ مَظْلِم قیروار
 هر دو برهم می‌زنند از تحت و اوج * بر مثال آب دریا موج موج
 صورت برهم زدن از جسم تنگ * اختلاط جانها در صلح و جنگ
 موجهای صلح برهم می‌زند * کینه‌ها از سینها بر می‌کند
 موجهای جنگ بر شکل دگر * مهره‌ها را می‌کند زیر و زبر
 ۲۵۸۰ مهر تلخا را بشیرین می‌کشد * زانک اصل مهرها باشد رَشَد
 قهر شیرین را بتلخی می‌برد * تلخ با شیرین کجا اندر خورد
 تلخ و شیرین زین نظر ناید پدید * از دریچه عاقبت دانند دید
 چشم آخرین تواند دید راست * چشم آخرین غرورست و خطاست
 ای بسا شیرین که چون شکر بود * لیک زهر اندر شکر مضمر بود
 ۲۵۸۵ آنک زیرک‌تر بسو بشناسدش * و آن دگر چون بر لب و دندان زدش
 پس لبش ردش کند پیش از گلو * گرچه نعره می‌زند شیطان گُلوا
 و آن دگر را در گلو پیدا کند * و آن دگر را در بدن رسوا کند
 و آن دگر را در حدّث سوزش دهد * خرج آن در دخل آموزش دهد
 و آن دگر را بعد ایام و شهر * و آن دگر را بعد مرگ از قعر گور
 ۲۵۹۰ و ر دهندش مهلت اندر قعر گور * لا بُد آن پیدا شود یَوْمَ النَّشُور
 هر نبات و شکری را در جهان * مهلتی پیدا است از دور زمان
 سالها باید که اندر آفتاب * لعل یابد رنگ و رخشانی و تاب
 باز ترّه در دو ماه اندر رسد * باز تا سالی گلِ احمر رسد
 بهر این فرمود حق عزّ و جلّ * سُوْرَةُ الْأَنْعَامِ در ذکر آجل
 ۲۵۹۵ این شنیدی مو بهویت گوش باد * آب حیوانست خوردی نوش باد

از چشم تنگ L (۲۵۷۷) از تحت Bul. می‌زند A (۲۵۷۶) زهر و مار A (۲۵۷۵)

In (۲۵۸۸) C ار دخل (۲۵۸۷) شیطان کلو ACL (۲۵۸۶) در شکل Bul. (۲۵۷۹)

the second hemistich BL Bul. have ذوق آن زخم جگر دوزش دهد and so A in marg.

مرگ و نفخ صور L (۲۵۸۹)

سورة انعام L (۲۵۹۴) دو مه B (۲۵۹۳)

راست خوان کثرخوانی مارا مبین * کثیف آسی قل لِقَوْمٍ ظَالِمین
 باز اندر چشم و دل او گریه یافت * رحمتی بی‌علتی در وی بتافت
 قطره می‌بارید و حیران گشته بود * قطره بی‌علت از دریای جود^{۲۵۶۰}
 عقل او می‌گفت کین گریه ز چیست * بر چنان افسوسیان شاید گریست
 بر چه می‌گری بگو بر فعلشان * بر سپاه کینه بدنعلشان
 بر دل ناریک پُر زنگارشان * بر زبان زهر همچون مارشان
 بر دم و دندان سگسارانه‌شان * بر دهان و چشم کژدم‌خانه‌شان
 بر ستیز و تسخر و افسوسشان * شکر کن چون کرد حق محبوسشان^{۲۵۶۵}
 دستشان کثر پایشان کثر چشم کثر * مهرشان کثر صلحشان کثر خشم کثر
 از پی تقلید وز رایات نقل * پا نهاده بر جمال پیر عقل
 پیر خرنی جمله گشته پیر خر * از ریای چشم و گوش همدگر
 از بهشت آورد یزدان بندگان * نا نمایندشان سفر پروردگان

در معنی آن که مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ،

اهل نار و خلدرا بین هم‌دکان * در میانشان بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ^{۲۵۷۰}
 اهل نار و اهل نور آمیخته * در میانشان کوه قاف انگبخته
 همچو در کان خاک و زر کرد اختلاط * در میانشان صد بیابان و رباط
 همچنانک عَقْد در دُر و شَبَه * مختلط چون میهمان یکشبه
 بحر را نیش شیرین چون شکر * طعم شیرین رنگ روشن چون قمر

ABL Bul. متن. ABL Bul. and so C in marg. L. متن. ABL Bul. (۲۵۵۸)

جسم و دل (۲۵۵۹) CL. Bul. and so C in marg. کیف آسی خلف قوم Bul.

بر سپاه کینه‌نوز بدنشان A (۲۵۶۲)

تقلید و معنولات نقل A. وز رایات و نقل C apparently (۲۵۶۷)

بر سر این پیر عقل AL. بر جمال این پیر عقل Bul.

از زبان و چشم L. گشته پیره‌خر L. پیر خر به L. پیر خر نی C (۲۵۶۸)

Heading: AB om. لا یبغیان.

رَبِّ هَبْ لِي از سُلَيْمَان آمدست * که ده غیر مرا این مُلْک و دست
 ۲۶۰۵ تو مکن با غیر من این لطف و جود * این حسد را مانند اما آن نمود
 نکتَه لا يَنْبَغِي میخوان بجان * سِرِّ مِنْ بَعْدِي زُخْلِ او مدان
 بَلْک اندر مُلْک دید او صد خطر * مو بمو مُلْک جهان بُد بیمِ سَر
 بیمِ سَر با بیمِ سَر با بیمِ دین * امتحانی نیست مارا مثل این
 پس سلیمان همتی باید که او * بگذرد زین صد هزاران رنگ و بو
 ۲۶۱۰ با چنان قوَّت که او را بود هر * موجِ آن مُلْکش فرو می‌بست دَم
 چون برو بنشست زین اندوه گردد * بر همه شاهانِ عالمِ رحم کرد
 پس شفاعت کرد و گفت این مُلْک را * با کمالی ده که دادی مرا
 هرکرا بدهی و بکنی آن کرم * او سُلیمانست و آنکس هر منم
 او نباشد بَعْدِی او باشد مَعِ * خود مَعِ چه بُود منم بی مدعی
 ۲۶۱۵ شرح این فرضست گفتن لیک من * بازی کردم بقصّه مرد و زن

مخلص ماجرای عرب و جفت او،

ماجرای مرد و زن را مَخْلَصی * بازی جوید درونِ مَخْلَصی
 ماجرای مرد و زن افتاد نَقْل * آن مثالِ نفسِ خود می‌دان و عقل
 این زن و مردی که نَفْسست و خَرَد * نیک بایستست بهر نیک و بد
 وین دو بایسته درین خاکی سرا * روز و شب در جنگ و اندر ماجرا
 ۲۶۲۰ زن همی خواهد حویجِ خانقاه * یعنی آبِ رُو و نان و خوان و جاه
 نفس همچون زن پی چاره‌گری * گاه خاکی گاه جوید سَرورے
 عقل خود زین فکرها آگاه نیست * در دماغش جز غمِ الله نیست

نیم سر AC (۲۶۰۷) این نبود A (۲۶۰۵) مال و دست A (۲۶۰۴)

شد شفیع و گفت این ملک و لوا AB Bul. (۲۶۱۲) and so in marg. C.

وین دو پایسته L (۲۶۱۹) آنکس و before L om. بجنی آن کرم L (۲۶۱۴)

زن که پی C (۲۶۲۱) خاگه ABL حواج Bul. (۲۶۲۰)

آب حیوان خوان بخوان این را سخن * روح نو بین در تن حرف کهن
 نکتۀ دیگر تو بشنو ای رفیق * همچو جان او سخت پیدا و دقیق
 در مقامی هست هم این زهر و مار * از نصاریف خدای خوشگوار
 در مقامی زهر و در جایی دوا * در مقامی کفر و در جایی روا
 گرچه آنجا او گزند جان بود * چون بدینجا در رسد درمان شود
 آب در غوره نُرش باشد ولیک * چون بآنگوری رسد شیرین و نیک
 باز در خُم او شود تلخ و حرام * در مقام سِرکگی نَعَمَ الْإِدَام
 در معنی آنک آنچه ولی کند مرید را نشاید گستاخی کردن و همان
 فعل کردن که حلا طیب را زیان ندارد اما بیمار را زیان دارد
 و سرما و برف انگور رسیده را زیان ندارد اما غوره را زیان دارد
 که در راهست که لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ
 وَمَا تَأَخَّرَ نشده است،

گر ولی زهری خورد نوشی شود * و ر خورد طالب سیه‌هوشی شود

زهر مار. Bul. این هم L. هست این چون زهر A (۲۵۹۸)

(۲۵۹۹) After this verse L adds:

در مقامی خار و در جایی چو گل * در مقامی سرکه در جایی چو مل
 در مقامی خوف و در جایی رجا ■ در مقامی بخل و در جایی سخا
 در مقامی فقر و در جایی غنا * در مقامی فخر و در جایی رضا
 در مقامی جور و در جایی وفا * در مقامی منع و در جایی عطا
 در مقامی درد و در جایی صفا * در مقامی خاک و جایی کیمیا
 در مقامی عیب و در جایی هنر * در مقامی سنگ و در جایی گهر
 در مقامی حنظل و جایی شکر * در مقامی خشکی و جایی مطر
 در مقامی ظلم و جایی محض عدل ■ در مقامی جهل و جایی عین عقل

ولی کامل. A Bul. A. om. Heading: C. درمان بود. ABL Bul. (۲۶۰۰)

نشده است. ABL om. رسیده. ABL Bul. om. مریدان را. Bul.

۲۶۴. وَأَنَّكَ أَنْ مَعْنَى دَرِینْ صُورَتِ بَدِید * صُورَتِ از مَعْنَى قَرِیبِست و بَعِید
در دِلالتِ هِیچو آبِ اَند و درخت * چُونِ بِمَاهِیَّتِ رَوِی دُورِند سَخْتِ
نَرِکِ مَاهِیَّاتِ فِی خَاصِّیَّاتِ کُورِ * شَرَحِ کُنِ اَحْوَالِ آنِ دُو مَاهِرو

دل نهادن عرب بر التماس دلبر خویش و سوگند خوردن که

درین تسلیم مرا حیلتي و امتحانی نیست،

مرد گفت اکنون گذشتم از خلاف * حکم داری تیغ برگش از غلاف
هرچ گویی من ترا فرمان بَرَم * در بد و نیک آمد آن نَسْکَرَم
۲۶۴۵ در وجود تو شوم من منعدم * چُونِ مُحِبِّمِ حُبِّ یَعْنِی وَیْصُمِ
گفت زن آبا عجب یار مَنی * یَا بِحِیْلَتِ کَشْفِ سِرِّمِ مِیْکُنِ
گفت وَاللَّهِ عَالِمُ السِّرِّ الْخَفِی * کَا فَرِیدِ از خَالِکِ آدَمِ رَا صَفِی
در سه گز قالب که دادش و نمود * هرچ در الواح و در ارواح بود
تا ابد هرچ بود او پیش پیش * دَرَسِ کَرْدِ از عِلْمِ الْأَسْمَاءِ خَوِش
۲۶۵۰ نَا مَلِکِ بی خود شد از تدریس او * قُدْسِ دِیْگَرِ بَا فِت از تَقْدِیسِ او
آن گشادیشان کز آدم رُو نمود * در گشادِ آسماهایشان نبود
در فراخی عرصه آن پاك جان * تَنَگِ آمَدِ عَرِصَهٗ هِنَتِ آسَمَانِ
گفت پیغمبر که حق فرموده است * مَنِ نَگْجَمِ در خُمِ بَالَا و پَسْتِ
در زمین و آسمان و عرش نیز * مَنِ نَگْجَمِ اِینِ یَقِینِ دَانِ اِیْ عَزِیزِ

وَأَنَّكَ این L. وَأَنَّكَ آن for گرچه شد. AB Bul. (۲۶۴۰)

Heading: Bul. مرد عرب. In C مرد is suppl. above. Bul. زن for دلبر.

گفت زن: AB Bul. in the first hemistich: (۲۶۴۶) آن for وی. Bul. (۲۶۴۷)

و. A om. (۲۶۴۸) and so C in marg. آهنگ برَم می‌کهی

در فضای عرصه L (۲۶۵۲). گشاد ایشان. Bul. (۲۶۵۱)

در خُم AB Bul. در بالا. پیغامبر ABCL (۲۶۵۶) and so corr. in C. In B is written above the line.

گرچه سِرِّ قصّه این دانه‌ست و دام * صورتِ قصّه شنو اکنون تمام
 گر بیانِ معنوی کافیه شدی * خلقِ عالم باطل و عاقل بدی
 ۲۶۲۵ گر محبتِ فکرت و معیشتی * صورتِ روزه و نماز نیستی
 هدیه‌های دوستان با همدگر * نیست اندر دوستی الا صور
 ناگواهی داده باشد هدیه‌ها * بر محبت‌های مضر در خفا
 زانک احسان‌های ظاهر شاه‌دند * بر محبت‌های سِرّ اے ارجمند
 شاهدت که راست باشد که دروغ * مست گاهی از می و گاهی زدوغ
 ۲۶۲۶ دوغ خورده مستی پیدا کند * های و هو و سرگرائی‌ها کند
 آن مُرای در صیام و در صلاست * تا گمان آید که او مست و لا‌ست
 حاصل افعالِ برونی دیگرست * تا نشان باشد بر آنچه مضرست
 یا رب آن تمییز ده مارا بخواست * تا شناسیم آن نشانِ کثرِ زراست
 حَسْرَت را تمییز دانی چون شود * آنک حس یَنْظُرِ بُنُورِ اللَّهِ بود
 ۲۶۲۷ و اثر نبود سبب هر مظهرست * همچو خویشی کز محبتِ مخبرست
 چونک نور الله در آید در مشام * مر اثر را یا سبب نبوی غلام
 تا محبت در درون شعله زند * زفت گردد وز اثر فارغ کند
 حاجتش نبود پیِ اَغْلَامِ مَهر * چون محبت نورِ خود زد بر سپهر
 هست تفصیلات نا گردد تمام * این سخن لیکن بجو تو و السّلام

عاقل و باطل ABL Bul. (۲۶۲۴) . دانست C Bul. (۲۶۲۴)

بر خفا C (۲۶۲۷) . صوم نماز L . نماز before و C om. (۲۶۲۵)

های هوی AB (۲۶۲۰) . باشد for گوید Bul. (۲۶۲۹) . سرّ ارجمند CL (۲۶۲۸)

حاصل فعل L (۲۶۲۲) . های و هوی سرگرائی‌ها L Bul.

A (۲۶۲۶) . کثر راست C ، کثر و راست A . این تمییز AB Bul. (۲۶۲۳)

نبود آنک نور حقش شد امام * مر اثر را یا سبب را غلام

and so Bul. and C in marg. L نبود غلام . In B v. ۲۶۲۶, as it stands in the text, is followed by the verse found in A Bul.

یا محبت C om. B (۲۶۲۷)

تفصیلات A (۲۶۲۹)

۲۶۷۵ صد پدر صد مادر اندر حلم ما * هر نفس زاید در افتد در فنا
 حلم ایشان گفت بحر حلم ماست * کف رود آید ولی دریا بچاست
 خود چه گویم پیش آن دُرّ این صدف * نیست الا کفّ کفّ کفّ کف
 حقّ آن کف حقّ آن دریای صاف * که امتحانی نیست این گفت و نه لاف
 از سر مهر و صفا است و خضوع * حقّ آنکس که بدو دارم رُجوع
 ۲۶۸۰ گر بپیشست امتحانست این هوس * امتحان را امتحان کن بکنش
 سرِ مپوشان تا پدید آید سرم * امر کن تو هرچ بر روی قادرم
 دل مپوشان تا پدید آید دلم * تا قول آر هر آنچه قابلم
 چون کنم در دست من چه چاره‌است * در نگر تا جان من چه کاره‌است

تعیین کردن زن طریق طلب روزی کدخدای خود را و قبول کردن او،

گفت زن يك آفتابی تافتست * عالمی زو روشنایی یافتست
 ۲۶۸۵ نایب رحمان خلیفه کردگار * شهر بغدادست از وی چون بهار
 گر بپيوندی بدان شه شه شوی * سوی هر ادبیر ناگی می‌روے
 همنشینی مُقِلان چون کیمیاست * چون نظرشان کیمیایی خود کجاست
 چشم احمد بر ابو بکری زده * او زيك تصدیق صدیقی شد
 گفت من شه را پذیرا چون شوم * بی بهانه سوی او من چون روم
 ۲۶۹۰ نسبتی باید مرا یا حبلی * هیچ پیشه راست شد بی آلتی
 همچو آن مجنون که بشنید از یکی * که مرض آمد بلیلی اندکی

۲۶۷۵. دادم رجوع L. مهر صفا C (۲۶۷۹). ک. امتحانی ABL Bul. (۲۶۷۸).

Heading: Bul. om. طریق.

۲۶۸۵. BL Bul. ادبار, and so corr. هر درویش سوی هر در C (۲۶۸۶).

۲۶۹۰. ABL Bul. آمد, and so in marg. C. (۲۶۸۸). صدیق آمد in C.

۲۶۹۱. ABL همچو مخنونی.

۲۶۵۵ در دل مومن بگنجم اے عجب * گر مرا جوی در آن دلهما طلب
 گفت اَدْخُلْ فِي عِبَادِي تَلْتَقِي * جَنَّةٌ مِنْ رُؤْيَايَ بِأَمْتَقِي
 عرش با آن نورِ با پهنای خویش * چون بدید آنرا برفت از جای خویش
 خود بزرگی عرش باشد بس مدید * لیک صورت کیست چون معنی رسید
 پس مَلَكٌ می گفت مارا پیش ازین * اَلْتَقِي می بود بر گردِ زمین
 ۲۶۶۰ تخمِ خدمت بر زمین می کاشنیم * آن نعلق ما عجب می داشتیم
 کین نعلق چیست با آن خاکمان * چون سرشت ما بُدست از آسمان
 اَلْفِ ما انوار با ظلمات چیست * چون تواند نور با ظلمات زیست
 آدما آن اَلْف از بوی تو بود * زَانَك جسمت را زمین بُد نار و بود
 جسمِ خاکت را ازینجا بافتند * نورِ پاکت را درینجا یافتند
 ۲۶۶۵ این که جان ما ز رُوح یافتست * پیش پیش از خاك آن می یافتست
 در زمین بودیم و غافل از زمین * غافل از گنجی که در وی بُد دفین
 چون سفر فرمود مارا زان مقام * تلخ شد مارا از آن تحویل کام
 نا که حُجَّتْهَا می گفتیم ما * که بجای ما کی آید اے خدا
 نورِ این نسیح و این تهلل را * می فروشی بهرِ قال و قبل را
 ۲۶۷۰ حکمِ حقِ گسترد بهر ما بساط * که بگویند از طریق انبساط
 هرچه آید بر زیانتان بی حذر * همچو طفلانِ یگانه با پدر
 زَانَك این دَمها چه گر نالایق است * رحمتِ من بر غضب هم سابق است
 از پی اظهارِ این سَنَقِ ای مَلَك * در تو بنهم داعیه اشکال و شك
 تا بگوئی و نگیرم بر تو من * مُنْكَرِ حِلْمِ نیارد در زدن

مدید for بدید Bul. (۲۶۵۸) I. بدید اورا (۲۶۵۷) Bul. این عجب (۲۶۵۵)

بر روی زمین Bul. (۲۶۵۹) ABL Bul. هر ملك, and so corr. in C. ABL Bul. با این (۲۶۶۱) ABL Bul. در زمین (۲۶۶۰) ABL Bul. corr. in C.

AL bis. یافتند (۲۶۶۴) Bul. for بود Bul. جسمش را A (۲۶۶۳) غافل در زمین L و. Bul. om. (۲۶۶۶) Bul. در اینجا hemistich

چه گر for اگر B (۲۶۷۲) A گسترده (۲۶۷۰) Bul. که آید BL Bul. (۲۶۶۸)

• چیست آن کوزه تنِ محصورِ ما * اندرو آبِ حواسِ شورِ ما
 ای خداوند این خم و کوزه مرا * در پذیر از فضلِ الله اَشْتَرِ
 ۲۷۱۰ کوزه با پنج لوله پنج حس * پاك دار این آبرا از هر نجس
 تا شود زین کوزه مَنفَذِ سوی بحر * تا بگیرد کوزه من خوی بحر
 تا چو هدیه پیشِ سلطانِ بَرِی * پاك بیند باشدش شه مُشْتَرِ
 بی‌نهایت گردد آتش بعد از آن * پُر شود از کوزه من صد جهان
 لولها بر بند و پُر دارش زخم * گفت غَضُّوا عَنْ هَؤُلَاءِ أَبْصَارَكُمْ
 ۲۷۱۵ ریش او پُر باد کین هدیه کِراست * لایق چون او شهی اینست راست
 زن نمی‌دانست کآنجا بر گذر * جوی جَبَّحُونست شیرین چون شکر
 در میان شهر چون دریا روان * پُر زکشتیها و شَسْتِ ماهیان
 رَوُ بر سلطان و کار و بار بین * حَسَّ تَجَرَّتْ تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ بین
 این چنین حسها و ادراکاتِ ما * قطره باشد در آن انهارها

درند در دوختن زن عرب سبوی آب باران را و مهر نهادن
 بر وی از غایت اعتقاد عرب،

۲۷۲۰ مرد گفت آری سبورا سر بیند * هین که این هدیه‌ست مارا سودمند
 در نمد در دوز نو این کوزه‌را * تا گشاید شه بهدیه روزه‌را
 کین چنین اندر همه آفاق نیست * هیچ آبی این چنین راواق نیست

عن هوی I. (۲۷۱۴) . کوز with از written below, آبرا کوز هر محس (۲۷۱۰)
 and هست داری دحلۃ هجوعن شکر AB Bul. . جسر جبعونست C. در گذر I. (۲۷۱۶)
 so in marg. C. شصت A. (۲۷۱۷)

AL Bul. (۲۷۱۹) در آن نهر صفا B. در آن بحر صفا . and so C in marg.

Heading: ABL Bul. om. در after نمد. The words از غایت اعتقاد عرب are
 erased in C and omitted in Bul.

ABL Bul. in the second hemistich جز ریحی و مایۃ ادواق (۲۷۲۲) and so C
 in marg.

گفت آوه بی بهانه چون روم * ور بمانم از عبادت چون شوم
 لَئِنِّي كُنْتُ طَبِيبًا حَازِقًا * كُنْتُ أَمْسِي نَحْوَ لَيْلِي سَاقِيًا
 قُلْ نَعَالُوا كُفْتُ حَقِّ مَارَا بَدَان * نَا بود شرم‌اشکنی مَارَا نشان
 ۲۶۹۵ شب‌پرانرا گر نظر و آلت بُدی * روزشان جَوَلان و خوش حالت بُدی
 گفت چون شام کرم مَبْدان رود * عینِ هر بی‌آلتی آلت شود
 زَانِكَ آلت دَعْوِیست و هستی‌است * کارِ در بی‌آلتی و پستی‌است
 گفت کی بی آلتی سودا کنم * نَا نه من بی‌آلتی پیدا کنم
 پس گواهی بایدم بر مُفْلِس * نَا مرا رحمی کند در مُفْلِس
 ۲۷۰۰ نو گواهی غیرِ گفت و گو و رنگ * وَا نَمَا نَا رحم آرد شاهِ شنگ
 کین گواهی که زگفت و رنگ بُد * نزدِ آن قاضی الْقَضَاءِ آن جَرَح شد
 صدق میخواهد گواهِ حالِ او * نَا بتابد نورِ او بی قالِ او

هدیه بردن عرب سبوی آب باران از میان بادیه سوی بغداد

بامیرالمؤمنین بر پنداشت که آنجا هم قحط آبست،

گفت زن صدق آن بود کز بود خویش * پاك بر خیزند از مجهودِ خویش
 آبِ بارانست مَارَا در سبوی * مِلْکَت و سرمایِه و اسبابِ نو
 ۲۷۰۵ این سبوی آبرا بر دار و رو * هدیه ساز و پیشِ شاهنشاه شو
 گو که مَارَا غیرِ این اسباب نیست * در مفازه هیچ به زین آب نیست
 گر خزینه‌ش پر ز رست و گوهرست * این چنین آتش نیاید نادرست

(۲۶۹۴) A om.

(۲۶۹۵) A om.

(۲۶۹۹) AL B. رحمی کند شاه غنی

تا شهی رحم کند با مونی. Bul. رحمی کند با مونی

(۲۷۰۱) L کین گواهان کش

میخواهی (۲۷۰۲) L. القضاة. Bul. زگفت و رنگ بد

Heading: Bul. بامیرالمؤمنین for با خلیفه. A om. که آنجا الح

(۲۷۰۳) AB Bul. بر خیزی تو, and so corr. in C. In L this and the following

verse are transposed. (۲۷۰۷) C Bul. خزنش. L. خزینه پر ززر. B Bul. پر متاع

نیاید for نباشد. ABL Bul. نباشد, and so A in marg. and C in marg. فاخرست

در بیان آنک چنانک گدا عاشق کرمست و عاشق کریم کریم
 هم عاشق گداست اگر گدارا صبر بیش بود کریم بر در او آید
 و اگر کریم را صبر بیش بود گدا بر در او آید اما صبر
 گدا کمال گداست و صبر کریم نقصان اوست،

بانگ می‌آمد که ای طالب بیا * جود محتاج گدایان چون گدا
 جود می‌جوید گدایان و ضعیف * همچو خوبان کاینه جویند صاف ^{۲۷۴۵}
 روی خوبان زاینه زیبا شود * روی احسان از گدا پیدا شود
 پس ازین فرمود حق در وَالضُّحَى * بانگ کم زن ای محمد بر گدا
 چون گدا آینه جودست هان * دم بود بر روی آینه زیان
 آن یکی جودش گدا آرد پدید * و آن دگر بخشد گدایانرا مزید
 پس گدایان آینه جود حقانند * و آنک با حقند جود مطلقانند ^{۲۷۵۰}
 و آنک جز این دوست او خود مرده‌ایست * او برین در نیست نقش پرده‌ایست

فرق میان آنک درویشست بخدا و نشنه خدا و میان آنک
 درویشست از خدا و تشنه غیر است،

نقش درویشست او فی اهلِ نان * نقش سگرا تو مینداز اسنخوان

Heading: A om. و عاشق کریم.

و. (۲۷۴۵) L om. کای طالب B. می‌آید C (۲۷۴۶)

برده‌است L. و آنک جز این دو بود خود مرده‌است L (۲۷۵۰)

(۲۷۵۱) After this verse Bul. adds:

آنکه درویش خدا شد بی ریا * بود دلیند رضایه کربا

Heading: Bul. غیر اوست.

After this verse L add: و فی اهلِ نان (۲۷۵۲) L

بک درویشی که بسته غیرند * او حقیر و آینه و بی خیر شد

زَانَك ايشان زآبهای تلخ و شور * دایما پُر عِلّت اند و نیم کور
 مرغ کآب شور باشد مَسْکَنَش * او چه داند جای آب روشنش
 ۲۷۲۵ ای که اندر چشمه شورست جات * تو چه دانی شَطّ و جَبْحُون و فُرَات
 ای تو نارسته ازین فانی رباط * تو چه دانی مَحْو و سُکَر و انبساط
 ور بدانی نَقَلت از آب و جدست * پیش تو این نامها چون آنجدست
 آنجد و هَوّز چه فاش است و پدید * بر همه طفلان و معنی بس بعید
 پس سبو بر داشت آن مرد عرب * در سفر شد می کشید این روز و شب
 ۲۷۳۰ بر سبو لرزان بُد از آفاتِ دهر * هم کشیدش از بیابان تا بشهر
 زن مصلّا باز کرده از نیاز * رَبِّ سَلِّمْ وِرْد کرده در نماز
 که نگهدار آب مارا از خسان * یا رَبّ آن گوهر بدان دریا رسان
 گرچه شویم آگاهست و پُر فَنست * لَبِک گوهر را هزاران دشمنست
 خود چه باشد گوهر آب گوثرست * فطره زینست کاصل گوهرست
 ۲۷۳۵ از دعاهاے زن و زاری او * وز غم مرد و گران باری او
 سالر از دزدان و از آسیب سنگ * برد تا دار الخلافه بی درنگ
 دید درگاهی پُر از انعامها * اهل حاجت گُستریده دامها
 دمبدم هر سوه صاحب حاجتی * یافته زان در عطا و خلعتی
 بهر گبر و مومن و زیبا و زشت * همچو خورشید و مطربل چون بهشت
 ۲۷۴۰ دید قومی در نظر آراسته * قوم دیگر منتظر بر خاسته
 خاص و عامه از سُلیمان تا بمور * زند گشته چون جهان از نفخ صور
 اهل صورت در جواهر یافته * اهل معنی بحر معنی یافته
 آنک ی همت چه با همت شد * وَاَنک با همت چه با نعت شد

(۲۷۲۴) A تلخ شور. (۲۷۲۸) A بر همه طفلان written above.

(۲۷۲۹) ABL Bul. می کشیدش. (۲۷۳۲) Bul. هم نگه دار. L با رب این دُر را.

(۲۷۳۹) Bul. نی for بل. (۲۷۴۱) C عام و خاص.

(۲۷۴۲) L دُر و جوهر یافته. A بحر for مهر.

۲۷۷۰ نقشه‌ای کاندربین گرماپه‌است * از برون جامه‌گن چون جامه‌است
تا برونی جامه‌ها بینی و بس * جامه بیرون گن درآی هم‌نفس
ز آنک با خامه درون سوره نیست * تن زجان جامه زتن آگاه نیست

پیش آمدن نقیبان و دربانان خلیفه از بهر اکرام اعرابی
و پذیرفتن هدیهٔ او را،

آن عرایی از بیابان بعید * بر در دار الخلافه چون رسید
پس نقیبان پیش اعرابی شدند * بس گلاب لطف بر جیبش زدند
۲۷۷۵ حاجت او فهمشان شد بی‌مقال * کار ایشان بد عطا پیش از سؤال
پس بدو گفتند یا وَجْهَ الْعَرَبِ * از کجایی چونی امر راه و تعب
گفت وَجْهَم گر مرا وَجْهی دهید * بی وُجُوه چون پس پُشتم نهید
ای که در رُوتان نشان مهنری * فَرَتان خوشتر ز زر جعفری
ای که يك دیدارتان دیدارها * ای نثار دیدن دینارها
۲۷۸۰ ای همه بَنَظَرِ بُنُورِ اللَّهِ شد * از بهر حق بهر بخشش آمد
تا زبید آن کیمیاهای نظر * بر سر مسهای اشخاص بشر
من غریبم از بیابان آمدم * بر امید لطف سلطان آمدم
بوی لطف او بیابانها گرفت * ذرهای ریگ هم جانها گرفت
تا بدینجا بهر دینار آمدم * چون رسیدم مست دیدار آمدم
۲۷۸۵ بهر نان شخصی سوی نانوا دوید * داد جان چون حسن نانبارا بدید
بهر فرجه شد یکی تا گلستان * فرجه او شد جمال باغبان

تا برون جامه‌ها AC (۲۷۷۱). کاندربین حتماً هست L (۲۷۷۰).

بر رویش زدند L and so C in marg. پیش او باز آمدند B (۲۷۷۴).

دیدن، Bul. نثار دینان AB (۲۷۷۶). ریخ و تعب L (۲۷۷۶).

بهر بخشش در بر شه Bul. and so C in marg. بهر بخشش از بر شه AB (۲۷۸۰).

سوی نانوا Bul. ABL (۲۷۸۵). بشر for نظر A (۲۷۸۱).

فقرِ لقمه دارد او نی فقرِ حق * پیشِ نقشِ مرده کم زنه طبق
 ماهیِ خاکی بود درویشِ نان * شکلِ ماهیِ لیک از دریا رمان
 ۲۷۵۵ مرغِ خانه‌ست او نه سیمرغِ هوا * لُوت نوشد او ننوشد از خدا
 عاشقِ حقست او بهر نوال * نیست جانش عاشقِ حُسن و جمال
 گر نوهم می‌کند او عشقِ ذات * ذات نبود و هم آسما و صفات
 و هم زابیده زاوصاف و حدست * حق نزابیدست او ام بُولد است
 عاشقِ تصویر و هم خویشتن * گی بود از عاشقانِ ذواللَیْن
 ۲۷۶۰ عاشقِ آن و هم اگر صادق بود * آن مجازش تا حقیقت می‌گشد
 شرح می‌خواهد بیانِ این سخن * لیک مِترسم زافهام کهن
 فهمهای کهنه کونه‌نظر * صد خیالِ بد در آرد در فکر
 بر سماعِ راست هر کس چیر نیست * لقمه هر مرغی انجیر نیست
 خاصه مرغی مرده پوسیده * پُر خیالی اعمی بی‌دیده
 ۲۷۶۵ نقشِ ماهی را چه دریا و چه خاک * رنگِ هندورا چه صابون و چه زاک
 نقش اگر غمگینِ نگاری بر ورق * او ندارد از غم و شادی سبق
 صورتش غمگین و او فارغ از آن * صورتش خندان و او زان بی‌نشان
 وین غم و شادی که اندر دل خطیست * پیشِ آن شادی و غم جز نقش نیست
 صورتِ خندانِ نقش از بهر نُست * تا از آن صورت شود معنی دُرست

(۲۷۵۸) AB Bul. in the first hemistich مولود آمدست and so in marg. C.

(۲۷۵۹) AB Bul. om. و.

(۲۷۶۰) AB Bul. شود، آن مجاز او حقیقت‌کش شود، and so in marg. C. L با حقیقت.

(۲۷۶۴) Bul. نادیده، corr. in marg. C. پر خیال A. مرده و پوسیده.

(۲۸۶۶) Suppl. in marg. C. L در ورق.

(۲۷۶۷) C نقش اگر غمگین، corr. above. L خندان for غمگین، corr. in marg.

(۲۷۶۸) B اندر دل خطیست. After this verse Bul. has:

صورتِ غمگینِ نقش از بهر ماست * تا که مارا یاد آید راه راست

So in marg. C with غمگین for خندان and ماست for صورت.

(۲۷۶۹) CL مثنوی معنی L. ماست has been altered to نست In C. صورتِ غمگینِ نقش.

در بیان آنک عاشق دنیا بر مثال عاشق دیوارِ یست که برو تاب
 آفتاب زند و جهد و جهاد نکرد تا فهم کند که آن تاب و رونق
 از دیوار نیست از قرص آفتاب است در آسمان چهارم لاجرم
 کلی دل بر دیوار نهاد چون پرتو آفتاب با آفتاب پیوست او
 محروم ماند ابدًا و حیل بینهم و بین ما یشتهون،

عاشقانِ کُلّ فی عِشاقِ جُزّو * ماند از کُلّ آنک شد مشتاقِ جُزّو
 چونک جُزّوی عاشقِ جُزّوی شود * زود معشوقش بکُلّ خود رود
 ریشِ گاو، بندِ غیری شد او * غرق شد کف در ضعیفی در زد او
 نیست حاکم تا کند بیمارِ او * کارِ خواجه خود کند یا کارِ او

مَثَلِ عَرَبٍ إِذَا زَنَيْتَ فَازِنِ بِالْحُرَّةِ وَإِذَا سَرَقْتَ فَاسْرِقِ الدَّرَّةَ،

۲۸۰۵ فازنِ بالحرّه پی، این شد مَثَل * فاسْرِقِ الدَّرّه بدین شد منتقل
 بندِ سوی خواجه شد او ماند زار * بوی گل شد سوی گل او ماند و خار
 او بماند دُور از مطلوبِ خویش * سعی ضایع رنج باطل پایِ ریش
 همچو صیّادی که گیرد سایه * سایه گی گردد ورا سرمایّه
 سایه مرغی گرفته مرد سخت * مرغ حیران گشته بر شاخِ درخت
 ۲۸۱۰ کین مدمّغ بر که میخندد عجب * اینت باطل اینت پوشید سبب

Heading: Bul. تافت for زند. Bul. om. کلی.

بندِ غیر آمد او. ABL Bul. ریش گاوی AL (۲۸۰۲). نه این عشاق L (۲۸۰۱).
 and so in marg. C. L has آمد for آبد. ABL Bul. غرقه شد.

خوار. A. و. ABL Bul. om. بوی گل سوی گل آمد B (۲۸۰۶). الدّرّه A (۲۸۰۵).

سرمایه for همسایه C (۲۸۰۸). سعی باطل رنج ضایع L (۲۸۰۷).

پوشید BL. بر کی AC (۲۸۱۰).

همچو اعرابی که آب از چه کشید * آب حیوان از رخ یوسف چشید
 رفت موسی کائنات آرد او بدست * آتشی دید او که از آتش برست
 جست عیسی تا رهد از دشمنان * بردش آن جستن بچارم آسمان
 ۲۷۹۰ دام آدم خوشه گندم شد * تا وجودش خوشه مردم شد
 باز آید سوی دام از بهر خور * ساعد شه یابد و اقبال و فر
 طفل شد مکتب پی کسب هنر * بر امید مرغ با لطف پدر
 پس زمکتب آن یکی صدی شد * ماهگانه داده و بدره شد
 آمد عباس حرب از بهر کین * بهر قمع احمد و استیز دین
 ۲۷۹۵ گشته دین را تا قیامت پشت و رو * در خلافت او و فرزندان او
 من برین در طالب چیز آمدم * صدر گشتم چون بدلیز آمدم
 آب آوردم بنحفه بهر نان * یوی نانم برد تا صدر جان
 نان برون راند آدمی را از بهشت * نان مرا اندر بهشتی در سرشت
 رستم از آب و زنان همچون ملک * بی غرض کردم برین در چون فلک
 ۲۸۰۰ بی غرض نبود بگردش در جهان * غیر جسم و غیر جان عاشقان

(۲۷۸۷) In the second hemistich C repeats the second hemistich of v. ۲۷۸۶, corr. in marg. In L this and the following verse are transposed.

(۲۷۹۲) A کسب و هنر. B با لطف.

(۲۷۹۳) L ماهیانه, corr. in marg.

(۲۷۹۵) After this verse L adds:

آمد عمر بقصد مصطفی * تیغ در کف بسته او میناقها
 گشته اندر شرع امیر المومنین * پیشوا و مقتدای اهل دین
 آن علف کش سوی ویرانها شد * بیخبر بر گنج ناگه ره زده
 نشنه آمد سوی جوی آب در * دید اندر جوی خود عکس قمر

(۲۷۹۶) Bul. من درین در.

(۲۷۹۷) AL تا صدر جهان.

(۲۷۹۹) CL بی عرض. L Bul. درین در.

(۲۸۰۰) L بی عرض.

لطفِ آبِ بحر کو چون گوئزست * سنگ‌ریزش جمله دُر و گوهرست
 هر هنر که اُستا بدان معروف شد * جانِ شاگردان بدان موصوف شد
 پیشِ استادِ اُصولی هر اُصول * خواند آن شاگردِ چست با حصول^{۲۸۴۰}
 پیشِ استادِ فقیه آن فقه‌خوان * فقه خواند فی اُصول اندر بیان
 باز استادی که او نَحْوے بود * جانِ شاگردش ازو نحوی شود
 باز استادی که او مَحْوِ رِداست * جانِ شاگردش ازو محوِ شَهاست
 زین همه انواعِ دانش روزِ مرگ * دانش فقر است سازِ راه و برگ

حکایت ماجرای نحوی و کشتیان

آن یکی نحوی بکشتی در نشست * وُو بکشتیان نهاد آن خودپرست^{۲۸۴۵}
 گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا * گفت نیمِ عمرِ تو شد در فنا
 دل شکسته گشت کشتیان زتاب * لیک آن دم کرد خامش از جواب
 باد کشتی را بگردابی فگند * گفت کشتیان بدان نحوی بلند
 هیچ دانی آشنا کردن بگو * گفت فی ای خوش جوابِ خوب‌رو
 گفت کُلیِ عمرت ای نحوی فناست * زآنک کشتی غرقِ این گرداب‌هاست^{۲۸۴۶}
 محو می‌باید نه نَحْوِ اینجا بدان * گر تو محو بی خطر در آب ران
 آبِ دریا مرده را بر سر نهد * وَر بود زنده زدریا گی رهد
 چون بمرده نو زاوصافِ بشر * بحرِ اسرار نهد بر فرقِ سر
 ای که خلقانرا تو خر میخواند * این زمان چون خر برین بچ مانده
 گر تو علامهٔ زمانی در جهان * نك فنای این جهان بین وین زمان^{۲۸۴۷}
 مردِ نحوی را از آن در دوختیم * تا شمارا نحو محو آموختیم

شاگردش. C in marg. کاستا. BL Bul. (۲۸۲۹) . سنگ‌ریزه‌ش B (۲۸۲۸)

گشت خاموش Bul. (۲۸۴۷) . نبی L (۲۸۴۶) . پیش استادی ABL Bul. (۲۸۴۲)

گفت فی از من تو سبّاحی محو A. L. Suppl. in marg. (۲۸۴۹)

بچ In A is written above گن A. درین بچ A (۲۸۴۴)

ور تو گوی جزو پیوسته گُست * خار میخور خار پیوسته گُست
 جزو يك رو نیست پیوسته بگل * ورنه خود باطل بُدی بعث رُسل
 چون رسولان از پی پیوستن اند * پس چه پیوندندشان چون يك تن اند
 این سخن پایان ندارد ای غلام * روز بیگه شد حکایت کن تمام

سپردن عرب هدیه را یعنی سبورا بنغلامان خلیفه،

۲۸۱۵ آن سوی آب را در پیش داشت * تخم خدمت را در آن حضرت بکاشت
 گفت این هدیه بدان سلطان برید * سایل شهر را زحاجت و خربید
 آب شیرین و سبوی سبز و نو * ز آب بارانی که جمع آمد بگو
 خند می آمد نقیبانرا از آن * لیک پذیرفتند آنرا همچو جان
 زانک لطف شاه خوب با خبر * کرده بود اندر همه ارکان اثر
 ۲۸۲۰ خوی شاهان در رعیت جا کند * چرخ اخضر خالک را خضرا کند
 شه چو حوضی دان و هر سو لولها * وز همه آب روان چون دُولها
 چونک آب جمله از حوضیست پاک * هر یکی آبی دهد خوش ذوقناک
 و در آن حوض آب شورست و پلید * هر یکی لوله همان آرد پدید
 زانک پیوسته است هر لوله بحوض * خوض کن در معنی این حرف خوض
 ۲۸۲۵ لطف شاهنشاه جان بی وطن * چون اثر کردست اندر کلّ تن
 لطف عقل خوش نهاد خوش نسب * چون همه تن را در آرد در ادب
 عشق شنگ بی قرار بی سکون * چون در آرد کلّ تن را در جنون

(۲۸۱۱) AB Bul. خار مقرون گُست.

(۲۸۱۲) ABL Bul. جزو يك رو.

(۲۸۱۳) C om. پیوندیدشان C.

(۲۸۱۷) C جمع آمد.

(۲۸۲۱) AB Bul.

شه چو حوضی دان حشم چون لولها * آب از لوله روان در کولها

and so C in marg. L in the second hemistich has the same reading as AB Bul.

(۲۸۲۵) L اثرها کرد B. کردست بین در کلّ تن.

(۲۸۲۶) A و خوش نسب.

(۲۸۲۷) Bul. بی سکون.

۲۸۶۰ کُلّ عالم را سبّو دان ای پسر * کو بود از علم و خوبی تا بَسَر
 قطره از دجله خوی اوست * کَانَ نِی گنجد زپُری زیر پوست
 گنج مخفی بُد زپُری چاک کرد * خالک را تابان تر از افلاک کرد
 گنج مخفی بُد زپُری جوش کرد * خالک را سلطانِ اطلس پوش کرد
 و ر بدیدی شاخی از دجله خدا * آن سبورا او فنا کردی فنا
 ۲۸۶۵ آنک دیدندش همیشه بی خودند * بی خودانه بر سبوسنگی زدند
 ای ز غیرت بر سبوسنگی زده * و آن سبوزاشکست کاملتر شد
 خُم شکسته آب ازو نارنجته * صد دُرستی زین شکست انگخته
 جزو جزو خُم برقص است و بحال * عقل جزوی را نموده این مُحال
 نی سبو پیدا درین حالت نه آب * خوش بین وَاللّهُ اَعْلَمُ بِالصّواب
 ۲۸۷۰ چون در معنی زنی بازت کنند * پَرِ فکرت زن که شهبازت کنند
 پَرِ فکرت شد گل آلود و گران * ز آنک گل خواری ترا گل شد چو نان
 نان گلست و گوشت کمتر خور ازین * تا نمانی همچو گل اندر زمین
 چون گرسنه می شوی سگ می شوی * تُند و بد پیوند و بدرگ می شوی
 چون شدی تو سیر مُرداری شدی * بی خبر بی پا چو دیوار می شدی
 ۲۸۷۵ پس دی مردار و دیگر دم سگی * چون کنی در راه شیران خوشنگی
 اَلَيْتَ اِشْکاکِ خود جز سگ مدان * کَمْتَرِک انداز سگ را استخوان
 ز آنک سگ چون سیر شد سرکش شود * گِی سوی صید و شکار خوش دَوَد
 آن عرب را بی نوایی می کشید * تا بدان درگاه و آن دولت بدید

(۲۸۶۲) In B vv. سوی پوست L. قطره از آب دجله خوی اوست L (۲۸۶۱)

(۲۸۶۶) Bul. و این سبّو. In the second ۲۸۶۲ and ۲۸۶۳ are transposed.

(۲۸۶۷) C زین. So A in marg. و آن شکست خود درستی آمد hemistich B has

ز آنک گل خواری ترا شد همچو نان A (۲۸۷۱). بوده این (۲۸۶۸). شکسته انگخته

(۲۸۷۲) A بد دل with رگ written above.

(۲۸۷۴) Bul. می شوی as the rhyme-word. A و مرداری. In A حس is written over پا

(۲۸۷۷) L خوش رود. (۲۸۷۸) ABL Bul. دولت رسید.

فَقَّهَ فَقَّهَ وَ نَحْوِ نَحْوِ وَ صَرَفِ صَرَفِ ▪ در گم آمد یابی ای یارِ شگرف
 آن سبویه آب دانشهای ماست * و آن خلیفه دجله علم خداست
 ما سبوها پُر بدجله می بریم * گرنه خر دانیم ما خود را خرم
 ۲۸۵۰ باری اعرابی بدان معذور بود * کو زدجله بی خبر بود و زرود
 گر زدجله با خبر بودی چو ما * او نبرده آن سبورا جا بجا
 بلك از دجله اگر واقف بُدی * آن سبورا بر سر سنگی زدی

قبول کردن خلیفه هدیه را و عطا فرمودن با کمال بی نیازی
 از آن هدیه و از آن سبویه

چون خلیفه دید و احوالش شنید * آن سبورا پُر ززر کرد و مزید
 آن عرب را داد از فاقه خلاص * داد بخششها و خلعتهای خاص
 ۲۸۵۵ کین سبویه زر بدست او دهد * چونك وا گردد سوی دجلهش برید
 از ره خشك آمدست و از سفر * از ره آبش بود نزدیکتر
 چون بکشتی در نشست و دجله دید * سجد می کرد از حیا و می خمید
 کای عجب لطف آن شه و هابرا * وین عجبتر کو سَند آن آرا
 چون پذیرفت از من آن دریای جود * اینچنین نقد دَثل را زود زود

کو زدجله غافل و بس ABL Bul. (۲۸۵۰) . خود را ما خرم ABL Bul. (۲۸۴۹)
 and so B Bul. (۲۸۵۲) . از دجله چو واقف آمدی . and so C in marg. کور بود
 corrected in C and marg. A.

و از آن سبویه . خلعت و عطا L . عطا written above خلعت C . Heading:
 ABL Bul. (۲۸۵۴) . کرد از فاقه . and so corr. in C . دید . after و . C om. (۲۸۵۳)
 After this verse Bul. adds:

بس قییارا بفرمود آن قباد * آن جهان بخشش و آن بحر داد
 A Bul. (۲۸۵۶) . دجلهش بود . So in marg. BC. (۲۸۵۵) C Bul. . دجلش .
 AB Bul. (۲۸۵۸) . این شه . B . دجله بود . and so in corr. in C . L . دجلهش رود .
 ABL Bul. (۲۸۴۹) . آچنان نقد . و آن عجبتر . ABL Bul.

سر ندارد چون زآزل بودست پیش * پا ندارد با ابد بودست خویش
 بلك چون آبست هر قطره از آن * هم سرست و پا و هم بی هر دوان
 ۲۹۰۰ حاش الله این حکایت نیست هین * نقدِ حالِ ما و نُست این خوش بین
 زآنک صوفی با گرو با فر بود * هرچ آن ماضیست لا بُدْگَر بود
 هم عرب ما هم سبوا هم مَلِك * جمله ما یُؤفکُ عَنْهُ مَنْ أِفکُ
 عقل را شُودان و زن را حرص و طمع * این دو ظلمانی و مُنکِر عقلِ شمع
 بشنو اکنون اصلِ انکار از چه خاست * زآنک کُل را گونه گونه جزوهاست
 ۲۹۰۵ جزو کُل فی جزوها نِسبت بکُل * فی چو بوی کُل که باشد جزو کُل
 لطفِ سبزه جزو لطفِ کُل بود * بانگِ قمری جزو آن بلبل بود
 گر شوم مشغولِ اشکال و جواب * نشنگانرا گئی توانم داد آب
 گر تو اشکالی بکلی و حَرَج * صبر کن الصَّبْرُ مِنْتَاحُ الْفَرَجِ
 اِحْتِمِی کن اِحْتِمِی زاندیشها * فکر شیر و گور و دلها بیشها
 ۲۹۱۰ اِحْتِمِیها بر دواها سَرورست * زآنک خاریدن فروئی گُرسَست
 اِحْتِمِی اصلِ دوا آمد یقین * اِحْتِمِی کن قوّة جانرا ببین
 قابلِ این گفنها شو گوشوار * تا که از زر سازمت من گوشوار
 حلقه در گوش مَه زرگر شوی * تا بماء و تا تُرّیا بر شوی
 اوّلا بشنو که خلقِ مختلف * مختلف جانند از با تا اَلِف
 ۲۹۱۵ در حُرُوفِ مختلف شور و شکِست * گرچه از یک رُو زسر تا پا یکِست

هر دو آن Bul. ۲۸۹۹) ازل Bul. om. ۲۸۹۸) ز before.

نفس و طمع Bul. ۲۹۰۲) AB طمع و نفس. با فرو با کر L ۲۹۰۱)

احتمال کن احتما Bul. ۲۹۰۹) B کالصر L ۲۹۰۸) بی جزوها L ۲۹۰۵)

Suppl. in ۲۹۱۱) اِحْتِمِی اصل دواها آمدست L. اِحْتِمِیها AB Bul. ۲۹۱۰)

marg. A. B Bul. اصل. اِحْتِمِی. AB Bul. قوّت جانت, and so corr. in C.

گوشوار چه L in the first hemistich ۲۹۱۲) L گفتها شو گوش دار ۲۹۱۲)

B. تا یا از الف A. از چون is written above ۲۹۱۴) In C. که کان زر شوی

روی سر تا پا L ۲۹۱۵) and so A under the line, چون یا تا الف

در حکایت گفته‌ایم احسانِ شاه * در حق آن بی‌نوا بی‌پناه
 ۲۸۸۰ هرج گوید مرد عاشق بوی عشق * از دهانش می‌جهد در کوی عشق
 گر بگوید فقه فقر آید همه * بوی فقر آید از آن خوش دَمَدَمه
 ور بگوید کفر دارد بوی دین * ور بشک گوید شکش گردد یقین
 کف کثر کز بحر صدقی خاسته‌است * اصل صاف آن تیره‌را آراسته‌است
 آن کنش را صافی و محفوق دان * همچو دشنام لب معشوق دان
 ۲۸۸۵ گشته آن دشنام نامطلوب او * خوش زهر عارض محبوب او
 گر بگوید کثر نماید راستی * ای کثری که راست را آراستی
 از شکر گر شکل نانی می‌پزی * طعم قند آید نه نان چون می‌مزی
 گر بت زرین بیابد مومنی * گی هلد او را پی سجده‌کنی
 بلك گیرد اندر آتش افکند * صورت عاریتش را بشکند
 ۲۸۹۰ تا نماید بر ذهب شکل و ثن * زانک صورت مانعست و راه‌زن
 ذات زرش ذات ربانیتست * نقش بت بر نقد زر عاریتست
 بهر کیکی نو گلیبی را مسوز * وز صداع هر مگس مگذار روز
 بت پرستی چون بمانی در صور * صورتش بگذار و در معنی نگر
 مرد حجی همه حاجی طلب * خواه هندو خواه ترک و یا عرب
 ۲۸۹۵ منگر اندر نقش و اندر رنگ او * بنگر اندر عزم و در آهنگ او
 گر سیاه‌است او هم‌آهنگ نوست * نو سپیدش خوان که هم‌رنگ نوست
 این حکایت گفته شد زیر و زبر * همچو کار عاشقان بی‌پا و سر

(۲۸۸۲) ABL Bul. آید از گمت شکش بوی یقین، and so in marg. C.

(۲۸۸۴) L گنت کثر. AB Bul. فرع‌را آراسته‌ست. C in marg. تیره‌را.

(۲۸۸۶) L om. (۲۸۸۷) C apparently می‌بری for می‌مزی.

(۲۸۸۸) ABL Bul. ور بیابد مومنی زرین و ثن * کی هلد آن‌را برای هر شن

and so C in marg. (۲۸۹۰) AB Bul. نقش و ثن، and so corr. in C.

(۲۸۹۱) BL داد ربانیتست. (۲۸۹۲) Bul. صدای. نقد for روی. B، and so corr. in C.

(۲۸۹۷) ABL Bul. فکر عاشقان، and so corr. in marg. C.

در صفت پیر و مطاوعت وی،

ای ضیاء الحق حُسام الدین بگیر * یک دو کاغذ بر فزا در وصفِ پیر
 ۲۹۳۵ گرچه جسمِ نازکتر را زور نیست * لیک بی خورشید مارا نور نیست
 گرچه مصباح و زُجاجه گشته * لیک سَرخِیلِ دلی سَررشته
 چون سَر رشته بدست و کام نُسْت * مَهْرهای عَقْدِ دل زانعام نُسْت
 بر نویس احوالِ پیرِ راه‌دان * پیرا بگزین و عینِ راه دان
 پیر تابستان و خلفان تیر ماه * خلق مانند شباند و پیر ماه
 ۲۹۴۰ کرده‌ام بختِ جوانرا نامِ پیر * کو زحق پیرست نه از ایام پیر
 او چنین پیرست کش آغاز نیست * با چنین دُرّ ینیم انباز نیست
 خود قوی‌تری شود خَمَر کهن * خود شهی‌تری بود زَر کهن
 پیرا بگزین که بی پیر این سفر * هست بس پُر آفت و خوف و خطر
 آن ره که بارها تو رفته * بی قلاوز اندر آن آشفته
 ۲۹۴۵ پس رهی را که ندیدیستی تو هیچ * هین مَر و تنها ز رَهبر سر مپیچ
 گر نباشد سایه او بر تو گول * پس ترا سرگشته دارد بانگِ غول
 غولت از ره افکند اندر گزند * از تو داهی‌تر درین ره بس بُدند
 از نَبی بشنو ضلالِ ره‌روان * که چه‌شان کرد آن بلیسِ بَدروان
 صد هزاران ساله راه از جاده دُور * بُردشان و کردشان اِدبار و عُور

Heading: Bul. بیان صفت پیر که پیر کدامست. C in marg. در. for بیان.

(۲۹۳۶) C سرجیل دل. (۲۹۳۷) A بدست کام. AB Bul. درهای عقد, and so

C in marg. L مهرهای عقل در انعام. (۲۹۴۱) AB Bul. چنان bis. B پیرست.

خاصه آن خمری (۲۹۴۲) L شهی‌تر می‌شود. In the second hemistich AB Bul. have که for گر (۲۹۴۴) C and so C in marg. که باشد من لدن

(۲۹۴۶) L بس ترا. (۲۹۴۷) C از راه, with ره written above.

(۲۹۴۸) Bul. چه سان کرد. In L vv. ۲۹۴۸ and ۲۹۴۹ are transposed, and v. ۲۹۴۸ is followed by v. ۲۹۴۷.

(۲۹۴۹) A Bul. ادبیر. L ادبار عور. In L this verse follows v. ۲۹۴۶.

از یکی رُو ضَدَّ و يك رو مُتَّحِد * از یکی رو هزل و از يك روئِ جد
 پس قیامت روزِ عَرَضِ اکبرست * عرض او خواهد که با کَرَّ و فرست
 هَرَك چون هندوی بدسوداییست * روزِ عرضش نوبتِ رُسواییست
 چون ندارد روی همچون آفتاب * او نخواهد جز شبی همچون نقاب
 ۲۹۲۰ برگِ يك گل چون ندارد خارِ او * شد بهاران دشمنِ اسرارِ او
 و آنک سر تا پا گلست و سوسنست * پس بهارِ او را دو چشمِ روشنست
 خارِ بی معنی خزان خواهد خزان * تا زند پهلوی خود با گلستان
 تا بپوشد حسنِ آن و ننگِ این * تا نبینی رنگِ آن و رنگِ این
 پس خزان او را بهارست و حیات * يك نماید سنگ و باقوتِ زکات
 ۲۹۲۵ باغبان هم داند آنرا در خزان * ليك دید يك به از دید جهان
 خود جهان آن يك کس است و ابله است * اختران هر يك همه جزو مه است
 پس همی گویند هر نقش و نکار * مژده مژده نك همی آید بهار
 تا بود تابان شکوفه چون زیره * گی کند آن میوها پیدا گره
 چون شکوفه ریخت میوه سر کند * چونك تن بشکست جان سر بر زند
 ۲۹۳۰ میوه معنی و شکوفه صورنش * آن شکوفه مژده میوه نعمتش
 چون شکوفه ریخت میوه شد پدید * چونك آن گم شد شد این اندر مزید
 تا که نان نشکست قوتِ گی دهد * ناشکسته خوشها گی می دهد
 نا هلیله نشکند با ادویه * گی شود خود صحت افزا ادویه

زیب و فرست. ABL Bul. (۲۹۱۷) corr. in marg. و دیگر متحد C (۲۹۱۶)

and so corr. in C. In L the hemistichs are transposed.

ننگ آن و رنگ این. In the second hemistich B has (۲۹۲۴) L (۲۹۲۲)

به for نه A (۲۹۲۵) Bul. رنگ آن و رنگ این.

اختر آن هر يك L. آخر این هر يك C apparently. آن يك کس است و او مه است.

کند A (۲۹۲۸) and so C in marg. هر ستاره بر فلک جزو مهست AB Bul.

با for یا A (۲۹۲۴) L. جان سر بر کند. C (۲۹۲۹)

کی فزاید تن درستی ادویه. corr. above. A in marg. کی شود کی صحت افزا

۲۹۶۵ یا علی از جمله طاعاتِ راه * برگزین تو سایهٔ بندهٔ اله
 هر کسی در طاعتی بگرنجند * خویشتن را مخلص انگیزند
 تو برو در سایهٔ عاقل گریز * تا رهی زان دشمن پنهان‌ساز
 از همه طاعات اینت بهترست * سبق یابی بر هر آن سابق که هست
 چون گرفت پیر هین تسلیم شو * همچو موسی زیرِ حکمِ خضرِ رو
 ۲۹۷۰ صبر کن بر کارِ خضرِ بی نفاق * تا نگوید خضرِ رو هذا فراق
 گرچه گشتی بشکند تو دمِ مزین * گرچه طفلی را کُشد تو مومکن
 دستِ او را حق چو دستِ خویش خواند * تا یَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ براند
 دستِ حق میراندش زندش کند * زند چه بود جانِ پابندش کند
 هر که تنها نادرا این ره بُرید * هر بیماری دلِ پیران رسید
 ۲۹۷۵ دستِ پیر از غایبان کوناه نیست * دستِ او جز قبضهٔ الله نیست
 غایبان را چون چنین خلعت دهند * حاضران از غایبان لا شک بهند
 غایبان را چون نواله می‌دهند * پیشِ حاضر تا چه نعمتها دهند
 گو کسی گو پیششان بندد کمر * تا کسی کو هست بیرون‌سوی در
 چون گزیدی پیر نازک‌دل مباش * سست و ریزیک چو آب و گل مباش
 ۲۹۸۰ گر بهر زخمی تو پُر کینه شوی * پس کجا بی صیقل آینه شوی

کبودی زدن قزوینی بر شانگاه صورت شیر و پشیمان

شدن او بسبب زخم سوزن،

این حکایت بشنو از صاحب بیان * در طریق و عادت قزوینیان

گرفتی. Bul. (۲۹۶۹) and so C in marg. ABL Bul. (۲۹۶۵) ساه خاص اله.

زندش کد. Bul. (۲۹۷۲) A زد کد. بخود. C. خضر ای بی نفاق. A (۲۹۷۰)

هم، معون همت پیران. AB Bul. مادر این ره را. L (۲۹۷۴) پابندش. AC

In L the hemistichs are transposed. ABL Bul. (۲۹۷۷) پیش مهمان. C in marg.

آب گل. AL (۲۹۷۹) یا کسی. L. پیش شه بندد. L (۲۹۷۸)

و. Bul. om. (۲۹۸۱) و در بهر زخمی. ABL Bul. (۲۹۸۰) and so C in marg.

۲۹۵۰ استخوانهاشان بین و مویشان * عبرتی گیر و مران خر سویشان
 گردن خر گیر و سوی راه کش * سوے رهبانان و رهدانان خوش
 هین مهل خررا و دست از وی مدار * زآنک عشق اوست سوی سبزه زار
 گر یکی دم تو بغفلت و اهلش * او رود فرسنگها سوے حشیش
 دشمن راه است خر مست علف * ای که بس خربند را کرد او تلف
 ۲۹۵۵ گر ندانی ره هر آنچه خر بخواست * عکس آن کن خود بود آن راه راست
 شاوروهن پس آنکه خالفوا * این من لم یعضهن نالیف
 با هوا و آرزو کم باش دوست * چون یضاک عن سبیل الله اوست
 این هوارا نشکند اندر جهان * هیچ چیزی همچو سایه مهرهان

وصیت کردن رسول علیه السلام علی را کرم الله وجهه که چون
 هر کسی بنوع طاعتی تقرّب جوید بحقّ تو تقرّب جوی بصحبت
 عاقل و بنده حاصّ تا از همه پیش قدم تر باشی،

گفت پیغمبر علی را کای علی * شیر حقی پهلوانی پر دل
 ۲۹۶۰ لیک بر شیری مکن هم اعتماد * اندر آ در سایه نخل امید
 اندر آ در سایه آن عاقلی * کش نداند بُرد از ره ناقلی
 ظلّ او اندر زمین چون کوه قاف * روح او سیمرغ بس عالی طواف
 گر بگویم تا قیامت نعت او * هیچ آنرا مَفْطَع و غایت مجو
 در بشر روپوش کردست آفتاب * فهم کن واللّه أعلم بالصواب

که بس for بسا (۲۹۵۴) Bul. عشق for میل (۲۹۵۲) Bul.

و آنکه ABL Bul. (۲۹۵۶) این راه راست L (۲۹۵۵)

Heading: B تر. BL Bul. om. پیش قدم تو باشی A. تو تقرّب در سایه مرد (?) عاقل B

کش نماید Bul. (۲۹۶۱) اعتماد Bul. (۲۹۶۰) پیغامبر BCL (۲۹۵۹)

(۲۹۶۴) Ater this verse Bul. adds:

آفتاب روح نی آن فلک ■ که ز نورش زده اند اس و ملک

خیره شد دَلّاک و بس حیران بماند * تا بدیر انگشت در دندان بماند
 ۲۰۰۰ بر زمین زد سوزن آن دم اوستاد * گفت در عالم کسی را این فساد
 شیر بی دُم و سر و اشکم که دید * این چنین شیری خدا خود نافرید
 ای برادر صبر کن بر دردِ نیش * تا رهی از نیشِ نفسِ گَبَرِ خویش
 کآن گروهی که رهیدند از وجود * چرخ و مهر و ماهشان آرد سجود
 هَرک مُرد اندر تن، او نفسِ گبر * مر و را فرمان برد خورشید و ابر
 ۲۰۰۵ چون دلش آموخت شمع افروختن * آفتابِ او را نیارد سوختن
 گفت حق در آفتابِ مُنَجِّم * ذکرِ نَزَّاورِ کَذی عَنْ کَهْفِهِم
 خار جمله لطف چون گل می شود * پیشِ جُزوی کو سوی گل می رود
 چیست نعظیمِ خدا افراشتن * خوبشتن را خوار و خاکی داشتن
 چیست توحیدِ خدا آموختن * خوبشتن را پیشِ واحد سوختن
 ۲۰۱۰ گر هی خواهی که بفروزی چو روز * هستی همچون شبِ خود را بسوز
 هستی در هستِ آن هستی نواز * همچو مس در کیمیا اندر گداز
 در من و ما سخت کردستی دو دست * هست این جمله خرابی از دو هست

رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر بشکار

شیر و گرگ و روبهی بهر شکار * رفته بودند از طلب در کوهسار
 تا بپشتِ همدگر بر صیدها * سخت بر بندند بند و قیدها

آن دم for از خشم B Bul. (۴۰۰۰) . پس حیران C. L. Suppl. in marg. (۲۹۹۹)

So written above the line in C and suppl. in marg. A.

(۴۰۰۱) After this verse L adds:

چون نداری طاقت سوزن زدن * از چنین شیر زیان تو دم مزین

چرخ مهر A. آن گروهی Bul. (۴۰۰۲) . پیشِ نفس L (۴۰۰۲)

سوی گل می شود C (۴۰۰۷) . کذا Bul. (۴۰۰۶)

کردستی تو دست Bul. (۴۰۱۲) . خار و خاکی L (۴۰۰۸)

بار و قیدها BL Bul. بار قیدها A (۴۰۱۴) . and so corr. in C.

بر تن و دست و کتفها بی گزند * از سر سوزن کبودیها زنند
 سوے دلاکی بشد قزوینی * که کبودم زن بکن شیرینی
 گفت چه صورت زخم ای پهلوان * گفت بر زن صورت شیر زبان
 ۲۹۸۵ طالمر شیرست نقش شیر زن * جهد کن رنگ کبودی سیر زن
 گفت بر چه موضعت صورت زخم * گفت بر شانه زن آن رقم صنم
 چونک او سوزن فرو بردن گرفت * درد آن در شانگه مسکن گرفت
 پهلوان در ناله آمد کای سنی * مر مرا کشتی چه صورت می زنی
 گفت آخر شیر فرمودی مرا * گفت از چه اندام کردی ابتدا
 ۲۹۹۰ گفت امر دُمگاه آغازیده ام * گفت دُم بگذار ای دو دیده ام
 از دُم و دُمگاه شیرم دُم گرفت * دُمگه او دُمگهم مُحکم گرفت
 شیر بی دُم باش گو اے شیرساز * که دلم سُستی گرفت از زخم گاز
 جانب دیگر گرفت آن شخص زخم * بی محابا بی مواسا بی زرحم
 بانگ کرد او کین چه اندامست ازو * گفت این گوشت ای مرد نکو
 ۲۹۹۵ گفت نا گوشش نباشد ای حکیم * گوش را بگذار و کوتاه کن گلیم
 جانب دیگر خلیش آغاز کرد * باز قزوینی فغان را ساز کرد
 کین سوم جانب چه اندامست نیز * گفت اینست اِشکم شیر ای عزیز
 گفت نا اشکم نباشد شیرا * چه شکم باید نگار سیرا

و نقش L Bul. (۲۹۸۴) . زدند C (۲۹۸۲)

، شانه گهم and so L Bul., which have گفت بر شانگهم زن آن رقم AB (۲۹۸۶)
 and C in marg. After this verse L adds:

تا شود پشتم قوی در رزم و بزم * با چنین شیر زبان در عزم و حزم

، گفت از چه عضو ABL Bul. . گفت بچه اندام C (۲۹۸۹) . شانه گه Bul. (۲۹۸۷)

and so L, which بی محابا و مواسایی و رحم AB Bul. (۲۹۹۲) and so C in marg.

و A om. (۲۹۹۵) . کین for این A (۲۹۹۴) . مواساتی has

گشت افزون درد AB Bul. have . نگار for بکار C (۲۹۹۸)
 . کم کن زخم را and so L, which has کم زن زخمها

ای یخرَد و رایتان از رایِ من * از عطاهاى جهان آراى من
 ۲۰۴۵ نقش با نقاش چه اسگالد دگر * چون سگالش اوش بخشید و خبر
 این چنین ظنِ خسیسانه بمن * مر شمارا بود ننگانِ زَمَن
 ظانینِ بِاللّهِ ظَنِّ السَّوْءِرا * چون منافق سر بیندازم جُدا
 و رهانم چرخ را امر ننگتان * تا بماند در جهان این داستان
 شیر با این فکر می زده خنده فاش * بر تبسمهای شیر این مباحث
 ۲۰۴۰ مالِ دنیا شد تبسمهای حق * کرد مارا مست و مغرور و خاق
 فقر و رنجوری بهاست ای سَنَد * کآن تبسم دامِ خود را برگد

امتحان کردن شیر گرگرا و گفتن که پیش آى ای گرگ بخش کن صیدها را میان ما،

گفت شیر آى گرگ این را بخش کن * معدلت را نو کن ای گرگ کهن
 نایب من باش در قسمت گری * تا پدید آید که نو چه گوهری
 گفت ای شه گاو و حشی بخش نُست * آن بزرگ و تو بزرگ و زفت و چُست
 ۲۰۴۵ بُز مرا که بُز میانست و وَسَط * روبها خرگوش بستان بی غلط
 شیر گفت ای گرگ چون گفتم بگو * چونك من باشم تو گوی ما و تو
 گرگ خود چه سگ بود کو خویش دید * پیشِ چون من شیر بی مثل و ندید
 گفت پیش آى خری کو خود بدید * پیشش آمد پنجه زد اورا درید
 چون ندیدش مغزِ تدبیر رشید * در سیاست پوستش از سر کشید
 ۲۰۵۰ گفت چون دیدم منت از خود بُرد * این چنین جانرا بیاید زار مُرد

(۲۰۴۵) ABL Bul. ای عقول و رایتان. ABL Bul. (۲۰۴۴) and so corr. in C.

and, گر نمرم سر بود عین خطا. AB Bul. (۲۰۴۷) L سر نیندازم چرا. چه سگالد.

بر میانست L (۲۰۴۵) زفت چست C (۲۰۴۴) so C in marg.

AB Bul. (۲۰۴۸) and so corr. in کو خود خرید. ABL Bul. (۲۰۴۷) A چو سگ.

و تدبیرش رسید L. مغزو تدبیر. AB Bul. (۲۰۴۹) زرد for رود C. A marg.

۴۰۱۵ هر سه با هم اندر آن صحرای ژرف * صیدها گیرند بسیار و شگرف
 گرچه زیشان شیر نررا ننگ بود * لیک کرد اکرام و همراهی نمود
 این چنین شهرا زلشکر زحمتست * لیک هره شد جماعت رحمتست
 این چنین مهرا زاختر ننگهاست * او میان اختران بهر سخاست
 امرِ شاورْهُمْ پیمبررا رسید * گرچه رایب نیست رایش را ندید
 ۴۰۲۰ در نرازو جو رفیق زر شدست * فی از آنک جو جو زر گوهر شدست
 روح قالب را کنون هره شدست * مدنی سگ حارس درگه شدست
 چونک رفتند این جماعت سوی کوه * در رکاب شیر با فر و شکوه
 گاو کوهی و بز و خرگوش زفت * یافتند و کار ایشان پیش رفت
 هرکه باشد در پی شیر حراب * کم نیاید روز و شب او را کباب
 ۴۰۲۵ چون زگه در بیشه آوردندشان * گشته و مجروح و اندر خون گشان
 گرگ و روبهرا طمع بود اندر آن * که رود قسمت بعدل خسروان
 عکس طمع هر دوشان بر شیر زد * شیر دانست آن طمعهارا سَند
 هرکه باشد شیر اسرار و امیر * او بداند هرچه اندیشد ضمیر
 هین نگه دار ای دل اندیشه خو * دل زاندیشه بدی در پیش او
 ۴۰۳۰ داند و خرا می راند خموش * در رُخت خندد برای روی پوش
 شیر چون دانست آن وسواسشان * و نگفت و داشت آن دم پاسشان
 لیک با خود گفت بنمایم سزا * مر شمارا اے خسیسان گدا
 مر شمارا بس نیامد رای من * ظنّان اینست در اعطای من

صیدها کردند L. کهسار ژرف C. L. (۴۰۱۵) Suppl. in marg.

زاختر زخمهاست L. (۴۰۱۸) Suppl. in marg. C. (۴۰۱۶)

آید در ضمیر L. (۴۰۲۸) اندر و before L. om. (۴۰۲۵)

داند او خرا Bul. (۴۰۴۰) بدی for خطا L. اندیشه جو AL (۴۰۲۹)

خسیسان و گدا Bul. (۴۰۴۲)

(۴۰۴۴) Instead of the second hemistich B has the second hemistich of the following verse.

۲۰۶۵ رشته‌را باشد بسوزن ارتباط . نیست در خور با جمل سمّ الْخِیَاط
 گی شود باریک هستی جل . جز بمقراض ریاضات و عمل
 دست حق باید مر آنرا ای فلان . کو بود بر هر مُحَالی کُنْ فَکَانَ
 هر مُحَال از دست او مُمکن شود . هر حرون از بیم او ساکن شود
 آیه و ابرص چه باشد مرده نیز . زند گردد از فسون آن عزیز
 ۲۰۷۰ و آن عدم کز مرده مرده‌تر بود . وقت ایجادش عدم مُضطر بود
 کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ بَخْوَان . مر و را بی کار و بی فعلی مدان
 کمترین کاریش هر روز آن بود . کو سه لشکرا روانه می‌کند
 لشکری ز أَصْلَابِ سَوَیْ اُمّهات . بهر آن تا در رَحِمِ روید نبات
 لشکری ز ارحامِ سَوَیْ خاكدان . تا زَنَر و ماده پُر گردد جهان
 ۲۰۷۵ لشکری از خالک زان سوی اجل . تا ببیند هر کسی حسن عمل
 این سخن پایان ندارد هین بتاز . سوی آن دو یارِ پاكِ پاكِ باز

صفت توحید

گفت یارش کاندر آ ای جمله من . فی مخالف چون گل و خار چمن
 رشته یکتا شد غلط کم شو کنون . گر دوتا بینی حُرُوفِ کاف و نون
 کاف و نون همچون کند آمد جذوب . تا گشاند مر عدم را در خُطوب
 ۲۰۸۰ پس دوتا باید کند اندر صُور . گرچه یکتا باشد آن دو در اثر

(۲۰۶۵) B رشته‌را با سوزن آمد ارتباط and so corr. in C.

(۲۰۷۰) ABL Bul. در کف ایجاد او مضطر بود and so in marg. C.

(۲۰۷۲) AB کمترین کاریش هر روزست آن and so C in marg. In the second hemistich
 AB have حسن و عمل A . تا به بیند L (۲۰۷۵) . کو سه لشکرا کد این سو روان

Heading: AB om. Bul. پیشان شدن آن شخص از گفتن منم and so L, in which
 the Heading is greatly expanded.

(۲۰۷۷) AB اندر آ . کم شد Bul. غلط کم زن B (۲۰۷۸)

(۲۰۷۹) C تا گشاید . دوتا یابد C (۲۰۸۰)

چون نبودی فانی اندر پیش من * فضل آمد مر ترا گردن زدن
 کُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ جز وجه او * چون نه در وجه او هستی مجو
 هرک اندر وجه ما باشد فنا * کُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ نبود جزا
 زآنک در الّا است او از لا گذشت * هرک در الّا است او فانی نگشت
 ۲۰۵۵ هرک او بر در من و ما می زند * ردّ بابت او و بر لا می تند

قصه آنک در یاری بکوفت از درون گفت کیست گفت منم
 گفت چون تو توی در نمی گشایم هیچ کس را از یاران
 نمی شناسم کی او من باشد،

آن یکی آمد در یاری بزد * گفت یارش کیستی ای معتمد
 گفت من گفتش برو هنگام نیست * بر چنین خوانی مقام خام نیست
 خام را جز آتش هجر و فراق * کی پزد یکی وا رهاوند از نفاق
 رفت آن مسکین و سالی در سفر * در فراق دوست سوزید از شرر
 ۲۰۶۰ پخته شد آن سوخته پس باز گشت * باز گرد خانه انباز گشت
 حلقه زد بر در بصد ترس و ادب * تا بنجهد بی ادب لفظی ز لب
 بانگ زد یارش که بر در کیست آن * گفت بر در هم تویی ای دلستان
 گفت اکنون چون منی ای من در آ * نیست گنجایی دو من را در سرا
 نیست سوزن را سر رشته دونا * چونک یکنایی درین سوزن در آ

و بر لا میزد L Bul. and so L Bul. هرک بر در او AB (۲۰۵۵) او کز لا L (۲۰۵۴)

Heading: The Heading in C is صحت توجّد, corr. in marg.

(۲۰۵۸) A خانه for خام. After this verse L adds (and so Bul., which has ناز و نعت):

چون تویی تو هنوز از نو نرفت * سوختن باید ترا در بار و نعت

(۲۰۵۸) A هجر فراق. (۲۰۵۹) A او میبرد سر.

(۲۰۶۰) B Bul. گشت for شد, and so written below the line in C. AB همباز.

In C همباز is written underneath. (۲۰۶۴) A چون شاسی من در آ.

باز هستی جهانِ حَسَّ و رنگ * تنگتر آمد که زندانِ تنگ
 علتِ تنگیست ترکیب و عدد * جانبِ ترکیبِ حَسَّها می‌گشتد
 زان سوی حَسَّ عالمِ توحید دان * گر یکی خواهی بدان جانبِ بران
 ۲۱۰۰ امرِ کُنْ یَکْ فعل بود و نون و کاف * در سخن افتاد و معنی بود صاف
 این سخن پایان ندارد باز گرد * تا چه شد احوالِ گرگ اندر نبرد

ادب کردن شیر گرگ‌را که در قسمت بی‌ادبی کرده بود،

گرگ‌را بر کند سر آن سرفراز * تا نماند دوسرے و امتیاز
 فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ است ای گرگِ پیر * چون نبودی مرده در پیشِ امیر
 بعد از آن رُو شیر با روباه کرد * گفت بَخْشَشْ کن برای چاشت‌خورد
 ۲۱۰۵ سجد کرد و گفت این گاوِ سمین * چاشت‌خوردت باشد ای شاهِ گزین
 وین بُز از بهر میانِ روزرا * بَخْشِی باشد شه پیروزرا
 و آن دگر خرگوش بهر شام هم * شب‌چره این شاه با لطف و کرم
 گفت ای روبه تو عدل افروختی * این چنین قسمت زکی آموختی
 از کجا آموختی این ای بزرگ * گفت ای شاه جهان از حالِ گرگ
 ۲۱۱۰ گفت چون در عشقِ ما گشتی گرو * هر سه‌را بر گیر و بستان و برو
 روها چون جملگی مارا شدی * چونت آزارم چون تو ما شدی
 ما ترا و جمله اشکاران ترا * پای بر گردونِ هفتم نه بر آ
 چون گرفتی عبرت از گرگِ دلی * پس تو روبه نیستی شیر منی

عائی C (۴۰۹۹) و حَسَّ و رنگ A (۴۰۹۷).

Heading: A کرد بی‌ادبی کرد، and so C in marg. BL Bul. کردی.

در پیشِ کبیر A (۴۱۰۴).

گفت این‌را بخش کن از بهر خورد ABL Bul. (۴۱۰۴) and so C in marg.

و آن بز ABL Bul. (۴۱۰۶) شاه زمین L. کین گاو B Bul. (۴۱۰۵).

ما ترا این جمله A (۴۱۱۲) ز که آموختی BL Bul. (۴۱۰۸).

In C v. ۴۱۱۴ precedes this verse. (۴۱۱۴)

گر دو پا گر چار پا يك را بُرد * همچو مفراض، دوتا يكتا بُرد
 آن دو انبازانِ گازر را ببین * هست در ظاهر خلافي زان و زاین
 آن یکی کرباس را در آب زد * و آن دگر همباز خشکش میکند
 باز او آن خشک را نر می‌کند * همچو زاستیزه بضد بر می‌تند
 ۲۰۸۵ لیک این دو ضد استیزه نما * یکدل و يك کار باشد در رضا
 هر بی و هر ولی را مسلک‌بست * لیک با حق می‌برد جمله یکبست
 چونک جمع مستمع را خواب بُرد * سنگهای آسارا آب برد
 رفتن این آب فوق آساست * رفتنش در آسیا بهر شاست
 چون شمارا حاجت طاحون نماند * آبر را در جوی اصلی باز راند
 ۲۰۹۰ ناطقه سوه دهن تعلیم‌راست * ورنه خود آن نطق را جوی جداست
 می‌رود بی بانگ و بی تکرارها * تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ نا گلزارها
 ای خدا جانرا تو بنما آن مقام * که درو بی حرف می‌روید کلام
 نا که سازد جان پاک از سر قدم * سوه عرصه دُور پنهان عدم
 عرصه بس با گشاد و با فضا * وین خیال و هست یابد زو نوا
 ۲۰۹۵ تنگتر آمد خیالات از عدم * زان سبب باشد خیال اسباب غم
 باز هستی تنگتر بود از خیال * زان شود در وی قمرها چون هلال

گر دوتا گر چار تا لك AB Bul. (۲۰۸۱) and so corr. in C. L. چار پا ره را برد.

و این L. و زین ABL Bul. خلاف AC. همبازان ABL (۲۰۸۲) ره برد.

ز with همچو استیزه صد تر می‌کند C originally (۲۰۸۳) اباز L Bul. (۲۰۸۴).

گوپا زستیزه ضد بر می‌تند B. همچو استیزه بضد بر می‌تند AL. استیزه inserted before
 گوپا زاستیزه و ضد A in marg. گوپا زاستیزه بر ضد می‌تند Bul. and so C in marg.
 تا حق AB Bul. (۲۰۸۶) ضد و استیزه نما Bul. (۲۰۸۵) می‌زد.

خود A om. تعظیم‌راست A (۲۰۹۰) اصل C (۲۰۸۹) corr. in marg.

In L this and the following verse are transposed. CL. (۲۰۹۱) با گلزارها.

دور و پنهانی L Bul. دور C. دور B (۲۰۹۲) جوی خداست.

با قضا C (۲۰۹۳).

قمر همچون هلال AB Bul. (۲۰۹۴).

گر نبودی نوح شیر سَرَمَدی * پس جهانی را چرا برهم زدی
 ۲۱۲۰ صد هزاران شیر بود او در تنی * او چو آتش بود و عالم خرمی
 چونک خرمن پاسِ عُشَر او نداشت * او چنین شعله بر آن خرمن گماشت
 هَرک او در پیشِ این شیر نهان * بی ادب چون گرگ بگشاید دهان
 همچو گرگ آن شیر بر درآندش * فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ بر خواندش
 زخم یابد همچو گرگ از دستِ شیر * پیش شیر ابله بود کوشد دلیر
 ۲۱۲۵ کاشکی آن زخم بر جسم آمدی * تا بُدی که ایمان و دل سالر بُدی
 قوتم بشکست چون اینجا رسید * چون توانم کرد این سِر را پدید
 همچو آن روبه گم اِشْکَم کنید * پیش او روباه بازه گم کنید
 جملهُ ما و من پیش او نهید * مَلِكْ مَلِكْ اوست مُلْكْ او را دهید
 چون فقیر آید اندر راه راست * شیر و صید شیر خود آن شاست
 ۲۱۳۰ زَانْکْ او پاکست و سُجَّانِ وصفِ اوست * بی نیازست او ز نغز و مغز و پوست
 هر شکار و هر کراماتی که هست * از برای بندگان آن شهست
 نیست شه را طمع بهر خلق ساخت * این همه دولت خُنْکْ آنکو شناخت
 آنک دولت آفرید و دو سرا * مَلِكْ دولتها چه کار آید و را
 پیش سُجَّانِ بس نگه دارید دل * تا نگریدید از گمان بد خَجَلِ
 ۲۱۳۵ کو بیند سِر و فکر و جُست و جو * همچو اندر شیرِ خالص نارِ مو

(۲۱۲۹) A Bul. and so C in marg. گر نبودی نوح را از حق یدی.

(۲۱۳۰) L in the second hemistich: او برون رفته بد از ما و منی. L adds:

او دو عالم را می دید ارزنی * او چو آتش بود و عالم خرمی

(۲۱۳۱) ABL Bul. چنان شعله. (۲۱۳۴) A for ابله.

(۲۱۳۵) B Bul. بر تن آمدی. ABL Bul. کایمان.

(۲۱۳۶) AB Bul. قوتم بگست. C for کرد, corr. in marg.

(۲۱۳۸) L مالک ملک اوست. (۲۱۳۹) A فقیر مدا. BC فقیرانید. شیر صید و شیر.

(۲۱۴۱) A این شهست. (۲۱۴۲) BL Bul. ملک و دولتها.

(۲۱۴۴) L Bul. پس. (۲۱۴۵) AL سر فکر جو.

عاقل آن باشد که گیرد عبرت از * مرگ یاران در بلای مختلر
 ۲۱۱۶ گفت روبه صد سپاس آن شیرا * کز پس آن گرگ و خواند او مرا
 گر مرا اول فرمودے که تو * بخش کن این را که بردی جان ازو
 پس سپاس اورا که مارا در جهان * کرد پیدا از پس پیشینیان
 نا شنیدیم آن سیاستهای حق * بر قرون ماضیه اندر سبق
 نا که ما از حال آن گرگان پیش * همچو روبه پاس خود داریم بیش
 ۲۱۲۰ اُمت مرحومه زین رو خواندمان * آن رسول حق و صادق در بیان
 استخوان و پشم آن گرگان عیان * بشگرید و پند گیرید ای مهان
 عاقل از سر بنهد این هستی و باد * چون شنید انجام فرعونان و عاد
 ورنه بنهد دیگران از حال او * عبرتی گیرند از اضلال او

تهدید کردن نوح علیه السلام مرقوم را که با من میپچید که من
 روی پوشم با خدای میپچید در میان این بحقیقت ای مخذولان،

گفت نوح ای سرکشان من من نیم * من زجان مرده بجانان می‌زیم
 ۲۱۲۵ چون بمردم از حواس بو البشر * حق مرا شد سمع و ادراک و بصر
 چونک من من نیستم این دم زهوست * پیش این دم هرک دم زد کافراوست
 هست اندر نقش این روباه شیر * سوی این روبه نشاید شد دلیر
 گر زروی صورتش می‌نگروی * غره شیران ازو می‌نشوی

(۴۱۱۵) AB Bul.

روبه آن دم بر زبان صد شکر راند * که مرا شیراز پس آن گرگ خواند

کرده پیدا A (۴۱۱۷) and so in L and in marg. C.

(۴۱۱۹) C (؟) پاس را، with خود written above.

(۴۱۲۰) C مرحوم، corr. above. ABL om. و.

Heading: B om. این بحقیقت. AC حقیقت. C in marg. for در حقیقت.

(۴۱۲۴) ABL Bul. مردم. پیش این روبه L (۴۱۲۷).

(۴۱۲۸) L غرش شیران.

کاشنا بودند وقتِ کودکی * بر وسادهٔ آشنایی مُتکی
 یادِ دادش جورِ اِخوان و حسد * گفت کآن زنجیر بود و ما اسد
 ۴۱۶۰ عار نبود شیرا امر سلسله * نیست مارا از قضای حقِ گله
 شیرا بر گردنِ ار زنجیر بود * بر همه زنجیرسازان میر بود
 گفت چون بودی ز زندان و زچاه * گفت همچون در محاق و کاست ماه
 در محاقِ ار ماهِ نو گردد دوتا * فی در آخر بدر گردد بر سما
 گرچه دُرَدانه بیاون کوفتند * نورِ چشم و دل شد و بیند بلند
 ۴۱۶۵ گندی را زیرِ خالک انداختند * پس زخاکش خوشها بر ساختند
 بارِ دیگر کوفتندش ز آسیا * قیامتش افزود و نان شد جان فزا
 باز نان را زیرِ دندان کوفتند * گشت عقل و جان و فهم هوشمند
 باز آن جان چونک محوِ عشق گشت * بُعِجِبُ الزُّرَّاعُ آمد بعدِ گشت
 این سخن پایان ندارد باز گرد * تا که با یوسف چه گفت آن نیک مرد
 ۴۱۷۰ بعدِ قصّه گفتش گفت ای فلان * هین چه آوردی نو مارا ارمغان
 بر درِ یاران نهی دست آمدن * همچو بی گندم سوی طاحون شدن
 حقِ تعالی خلوق را گوید بچشر * ارمغان کو از برای روزِ نشر
 جِئْتُمُونَا و فُرَادَے بی نوا * هر بدآن سان که خَلَقْنَاکُمْ کذا
 هین چه آوردید دست آویز را * ارمغانی روزِ رستاخیز را
 ۴۱۷۵ یا امید باز گشتنتان نبود * وعدهٔ امروز باطلتان نمود

نور چشم و دل ازو افروختند L. بیاوان C (۴۱۶۴). در سما L (۴۱۶۳).

عقل و فهم جان L (۴۱۶۷). After this verse L Bul. add the Heading: (۴۱۶۶).

طلب کردن یوسف صدیق علیه السلام ارمغان از مهبان.

آوردی ره آورد ارمغان L (۴۱۷۰).

B has: هست بی گندم ABL Bul. (۴۱۷۱).

بر در یاران نهی دست ای فقی * هست چون بو گدمی در آسیا

ارمغان L (۴۱۷۴). امروزتان باطل نمود L (۴۱۷۵). In A vv. ۴۱۷۵-۶ follow

vv. ۴۱۷۷-۸, but the error is indicated in marg.

آنک او بی نقش ساده‌سینه شد * نقشهای غیب را آینه شد
 سرِ مارا بی گمان موقن شود * زآنک مومن آینه مومن بود
 چون زند او فقرِ مارا بر محک * پس بقین را باز داند او ز شک
 چون شود جانش محک، نقدها * پس ببیند قلب را و قلب را

نشان دادن پادشاهان صوفیان عارف را پیش روی خویش تا
 چشمشان بدیشان روشن شود،

۲۱۵۰ پادشاهان را چنین عادت بود * این شنیده باشی ار بادت بود
 دست چیشان پهلوانان ایستند * زآنک دل پهلوی چپ باشد بیند
 مشرف و اهل قلم بر دست راست * زآنک علم خط و ثبت این دست راست
 صوفیان را پیش رو موضع دهند * گآینه جان‌اند و زآینه بهند
 سینه صیقلها زده در ذکر و فکر * تا پذیرد آینه دل نقش بکر
 ۲۱۵۵ هرکه او از صلب فطرت خوب زاد * آینه در پیش او باید نهاد
 عاشق آینه باشد روی خوب * صیقل جان آمد و تقوی القلوب.

آمدن مهمان پیش یوسف علیه السلام و تقاضا کردن
 یوسف ازو تحفه و ارمغان،

آمد از آفاق یار، مهربان - یوسف صدیق را شد مهمان

مؤمن شود L Bul. in the second hemistich (۲۱۴۷). و ساده‌سینه L (۲۱۴۶).

ABL Bul. نقدها مارا. In C the second hemistich is obliterated and has been supplied in marg. Bul. (۲۱۴۹) قلبر و نقدها.

Heading: The words after خوش are obliterated in C.

ABL Bul. مشرف اهل قلم A (۲۱۵۲). چنان عادت ABL Bul. (۲۱۵۰).

در فکر و ذکر A. سینه صیقل زده A (۲۱۵۴). آن دست راست.

Bul. (۲۱۵۷) یاری. از اصل فطرت L (۲۱۵۵).

گفتن مهبان یوسف را که آینه آوردمت ارمغان تا هر بار که
در وی نگری روی خوب خود بینی مرا یاد کنی،

گفت یوسف هین بیاور ارمغان * او زشرم این تقاضا زد فغان
گفت من چند ارمغان جستم ترا * ارمغانی در نظر نامد مرا
حبۀ را جانبِ کان چون برم * قطره را سوی عَمان چون برم
۲۱۹۵ زیره را من سوئے کرمان آورم * گر بپیش تو دل و جان آورم
نیست تخی کاندین انبار نیست * غیر حُسن تو که آنرا یار نیست
لابق آن دیدم که من آینه * پیش تو آرم چو نور سینه
تا ببینی روی خوب خود در آن * ای تو چون خورشید شمع آسمان
آینه آوردمت اے روشنی * تا چو بینی روی خود بادم کنی
۲۲۰۰ آینه بیرون کشید او از بغل * خوب را آینه باشد مشغَل
آینه هستی چه باشد نیستی * نیستی برگر تو ابله نیستی
هستی اندر نیستی بتوان نمود * مال داران بر فقیر آرند جود
آینه صافی نان خود گرسنه است * سوخته هم آینه آتش زنه است
نیستی و نقص هر جایی که خاست * آینه خوبی جمله پشهاست
۲۲۰۵ چونک جامه چست و دوزیک بود * مظهر فرهنگ درزے چون شود
نانشید هی باید جذوع * تا دُرُوگر اصل سازد با فروغ
خواجه اشکسته بند آنجا رود * که در آنجا پای اشکسته بود
گی شود چون نیست رنجور نزار * آن جمال صنعت طَب آشکار

Heading: A ارمغانی.

(۴۱۹۴) B Bul. نامد سزا, and so corr. above in A.

(۴۱۹۶) AB هست تخی.

(۴۱۹۸) L و شمع.

(۴۱۹۹) A چون بینی روی خود.

(۴۲۰۱) L چو باشد.

(۴۲۰۲) L توان.

(۴۲۰۴) Bul. in the second

hemistich آینه.

(۴۲۰۴) L جمله پشهاست.

(۴۲۰۵) A فرهنگ درزیک بود.

(۴۲۰۸) L Bul. رنجور و نزار.

مُنْكَرِ مَهْمَانِش را از خَرِے * پس ز مطبخ خاك و خاکستر برے
 ورنه منكر چنين دستِ تهي * در درِ آن دوست چون پا می نهی
 اندکی صَرْفَه بکن از خواب و خور * ارمغانِ بهر ملاقاتش بپر
 شو قَلِيلُ النَّوْمِ مِمَّا يَهْجَعُونَ * باش در آشعار از یَسْتَغْفِرُونَ
 ۴۱۸۰ جنبشی اندك بكن همچون جنين * تا ببخشندت حواسِ نوزين
 وز جهان چون رَحْمِ بيرون سوي * از زمين در عرصهٔ واسع شوي
 أَنْكَ أَرْضُ اللَّهِ واسع گفته اند * عرصهٔ دانِ كاويا در رفته اند
 دل نگردد تنگ زان عرصهٔ فراخ * نخلِ نر آنجا نگردد خُشك شاخ
 حاملي نو مر حواست را كنون * كُند و ماند می شوي و سرنگون
 ۴۱۸۵ چونك محمولي نه حامل وقتِ خواب * ماندگی رفت و شدی بی رنج و تاب
 چاشنی دان نو حالِ خواب را * پیشِ محمولی حالِ اولیا
 اولیا اصحابِ كهف اند ای عنود * در قیام و در تقلب هم رُقُود
 می گذشان بی تكلف در فعال * بی خبر ذاتِ الیمین ذاتِ الشِّمال
 چیست آن ذاتِ الیمین فعلِ حَسَن * چیست آن ذاتِ الشِّمالِ اشغالِ تن
 ۴۱۹۰ می رود این هر دو كار از اولیا * بی خبر زین هر دو ایشان چون صدا
 گر صدایت بشنوند خبر و شر * ذاتِ كه باشد زهر دو بی خبر

(۴۱۷۶) In the first hemistich (which is obliterated in C and has been supplied in marg.) AL have وعدهٔ مهمانیش را منكري.

(۴۱۷۷) A بر در آن دوست.

(۴۱۷۸) A ارمغانی بر ملاقاتش.

(۴۱۸۰) AB Bul. اندکی جنبش, and so C in marg.

(۴۱۸۱) Bul. عرصهٔ هامون شوي. L بیرون روی. ABL Bul. وز جهانی.

(۴۱۸۲) ABL Bul. کانیا در رفته اند, and so corr. in C.

(۴۱۸۳) C نيك for تنگ. L و آن عرصه.

(۴۱۸۷) A تقلد.

(۴۱۹۰) AB Bul. از انیا. L کار انیا.

تا که پنداری که صحت یافته‌ست * پرتو مرهم بر آنجا نافته‌ست
هین زمرهم سر مکش ای پشت‌ریش * و آن زپرتو دان بدان از اصل خویش

مرتد شدن کاتب وحی بسبب آنک پرتو وحی برو زد آن
آیترا پیش از پیغامبر علیه السلام بخواند گفت
پس من هم محلّ وحیم

پیش از عثمان یکی نساخ بود * کو بنسخ وحی جدی می‌نمود
وحی پیغمبر چو خواندی در سبق * او همانرا و نبشتی بر ورق
پرتو آن وحی بروی نافتی * او درون خویش حکمت یافتی ۲۲۲۰
عین آن حکمت بفرمودی رسول * زین قدر گمراه شد آن بو النضول
کأنّی می‌گوید رسول مستبیر * مرا هست آن حقیقت در ضمیر
پرتو اندیشه‌اش زد بر رسول * قهر حق آورد بر جانش نزول
هم زنساخی برآمدهم زدین * شد عدو مصطفی و دین بکین
مصطفی فرمود کای گبر عنود * چون سیه گشتی اگر نور از تو بود ۲۲۲۵
گر تو بنبوع الهی بودی * این چنین آب سیه نگشودیی
نا که ناموشش پیش این و آن * نشکند بر بست این اورا دهان
اندرون می‌شوردش هم زین سبب * او نیارد توبه کردن این عجب
آه می‌کرد و نبودش آه سود * چون درآمد تیغ و سررا در ربود

چون نبی از وحی فرمودی سبق ABL Bul. (۲۲۲۱). پندارد ABL Bul. (۲۲۲۶).
از درون L (۲۲۴۰). نوشتی B. پیغامبر C. C. and so corr. in marg. C.
(۲۲۴۲) Instead of the second half-verse C has the second hemistich of v. ۲۲۴۲.
(۲۲۴۴) The first half-verse is suppl. in marg C.
(۲۲۴۵) B اگر نور تو بود. C om. تو. (۲۲۴۶) In CL v. ۲۲۴۷ precedes
v. ۲۲۴۶, corr. in C. (۲۲۴۸) AB Bul. اندرون می‌سوخش, and so corr. in C.
توبه کردن می‌نیارست این عجب AB Bul. می‌سوزدش L.

خواری و دونی مسها بر ملا * گر نباشد گی نماید کیما
 ۲۲۱۰ نقصها آینه وصف کمال * و آن حقارت آینه عز و جلال
 ز آنک ضد را کند ظاهر یقین * ز آنک با سرکه پدیدست انگین
 هرک نقص خویش را دید و شناخت * اندر استکمال خود دو آسبه ناخت
 ز آن نمی پرد بسوی ذوالجلال * کو گانی می برد خود را کمال
 علّی بتّر زبندار کمال * نیست اندر جان تو ای ذواللال
 ۲۲۱۵ از دل و از دیدات بس خون رود * تا ز نو این معجی بیرون رود
 علّی ابلیس انا خیری بدست * وین مرض در نفس هر مخلوق هست
 گرچه خود را بس شکسته بیند او * آب صافی دان و سرگین زیر جو
 چون بشوراند ترا در امتحان * آب سرگین رنگ گردد در زمان
 در نگ جو هست سرگین ای فتی * گرچه جو صافی نماید مر ترا
 ۲۲۲۰ هست پیس راه دان پر فطن * جوهای نفس و تن را جوی گن
 آب جو سرگین تواند پاک کرد * جهل نفسش را بروید علم مرد
 گی تراشد تیغ دسنه خویش را * رو بجزاخی سپار این ریش را
 بر سر هر ریش جمع آمد مگس * نا نبیند قبح ریش خویش کس
 آن مگس اندیشهها و آن مال تو * ریش تو آن ظلمت احوال نو
 ۲۲۲۵ ورنهد مرّم بر آن ریش تو پیر * آن زمان ساکن شود درد و نفیر

ظاهر for پیدا ABL Bul. (۲۲۱) . ان حقارت A (۲۲۱۰)

ABL Bul. آسبه, and so corr. in C. In L this and the following verse are transposed. (۲۲۱۲)
 Bul. بدتر. In L this and the following verse are transposed. (۲۲۱۴) C علّی.

AB Bul. وز دیدات C (۲۲۱۵) بیرون شود. are transposed.

In L this and the following verse are transposed. (۲۲۱۶)

AB Bul. باغهای کن, and so corr. in marg. C. L باغهای (۲۲۲۰)

ABL Bul.: (۲۲۲۱) نفس و تن را.

جوی خود را کی تواند پاک کرد * نافع از علم خدا شد علم مرد

and so corr. in marg. C. In C بروید is written without diacritical points.

L قبح for فتح (۲۲۲۲)

صد دریغ و درد کین عاریتی * اُمتانرا دُور کرد امر اُمتی
 من غلام آنک اندر هر رباط * خویش را واصل نداند بر سباط
 ۲۲۶۰ بس رباطی که بیاید ترک کرد * تا بَسَگَن در رسد يك روز مرد
 گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست * پرتو عاریت آتش زنیست
 گر شود پُر نور روزن با سرا * تو مدان روشن مگر خورشید را
 هر در و دیوار گوید روشنم * پرتو غیره ندارم این منم
 پس بگوید آفتاب ای نارشید * چونك من غارب شوم آید پدید
 ۲۲۶۵ سبزهها گویند ما سبز از خودیم * شاد و خندانیم و ما عالی قدیم
 فصل تابستان بگوید کای اُمم * خویش را بیند چون من بگذرم
 تن همی نازد بخوبی و جمال * روح پنهان کرده فر و پر و بال
 گویدش کای مزبله تو کیستی * يك دو روز از پرتو من زیستی
 غنچ و نازت می نگنجد در جهان * باش تا که من شوم از تو جهان
 ۲۲۷۰ گرم دارانت ترا گورے کنند * طعمه موران و مارانت کنند
 بینی از گند تو گیرد آنکسی * کو بپیش تو همی مردے بسی
 پرتو رُوحست نطق و چشم و گوش * پرتو آتش بود در آب جوش
 آنچنانك پرتو جان بر تن است * پرتو آبدال بر جان من است
 جان جان چون وا گشد پارا زجان * جان چنان گردد که بی جان تن بدان
 ۲۲۷۵ سر از آن رُو می نم من بر زمین * تا گواه من بود در یوم دین

and so Bul. L, آنک او در هر رباط ABL (۲۲۵۹) کرد دور B (۲۲۵۸)

In C the second hemistich begins: ای یار سید A (۲۲۶۴). واصل ندارد.

See the next verse. شاد و خندانیم

و ما زیبا خدیم L and so corr. in C. و بس زیبا خدیم AB Bul. (۲۲۶۵)

ای مزبله ABL (۲۲۶۸). تن بخود نازد B (۲۲۶۷). ای امم AB (۲۲۶۶)

Bul. (۲۲۷۰) موران و مورانت. B in the second از تو نهان L (۲۲۶۹)

همی مردی نمی A (۲۲۷۱). کش کشات در تنگ گوری کند hemistich

در روز دین ABL Bul. (۲۲۷۵). جان ماند B Bul. (۲۲۷۴)

۲۲۴۰ کرده حق ناموس را صد من حدید . اے بسی بسته ببند ناپدید
 کبر و کفر آن سان بیست آن راهرا * که نیارد کرد ظاهر آهرا
 گفت أَغْلَا لَا فَهْمٌ بِهِ مُقْحُونٌ * نیست آن اغلال بر ما از برون
 خَلْفَهُمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ * پیش و پس سدرا نمی بیند عمو
 رنگ صحرا دارد آن سدی که خاست * او نمی داند که آن سد قضاست
 ۲۲۴۵ شاهد نو سدر روی شاهدست * مُرشد تو سدر گفت مرشدست
 اے بسا کُفَّار را سودای دین * بند او ناموس و کبر و آن و این
 بند پنهان لیک از آهن بتیر * بند آهن را بدراند تیر
 بند آهن را توان کردن جدا * بند غیبی را نداند کس دوا
 مرد را زنبور گر نیشی زند * نیش آن زنبور از خود می کند
 ۲۲۵۰ زخم نیش اما چو از هستی نُست * غم قوی باشد نگردد درد سُست
 شرح این از سینه بیرون می جهد * لیک می نرم که نومیدی دهد
 فی مشو نومید خود را شاد کن * پیش آن فریادرس فریاد کن
 کاهے مُحِبِّ عَفْوٍ از ما عفو کن * اے طیب رنج ناسور گهن
 عکس حکمت آن شفی را یاوه کرد * خود مین تا بر نیارد از تو گرد
 ۲۲۵۵ ای برادر بر تو حکمت جاریهست * آن زآبدال است و بر تو عاریهست
 گرچه در خود خانه نوری یافتست * آن زهمسایه مُنَوَّرِ یافتست
 شکر کن غره مشو بینی مکن * گوش دار و هیچ خود بینی مکن

Bul. کفرانشان B (۲۲۴۱) and so corr. in C. ABL Bul. ای بسا (۲۲۴۰)

می بیند In the second hemistich AB Bul. have خَلْفَهُمْ C (۲۲۴۲) کفر آسان.

and C in marg. بند از پیش, and so L, which has بندرا پیش و پس او

AB Bul. بندشان, and so corr. in C. (۲۲۴۶) کد باره تیر ABL Bul. (۲۲۴۷)

In اگر B Bul. corr in marg. غیرا (?) زنبور C (۲۲۴۹) and so in marg. C.

طبع او آن لحظه بر دفعی تد ABL Bul. have and so in marg. C.

و. A om. (۲۲۵۵) قوی گردد B C. Suppl. in marg. C. (۲۲۵۰)

شکر ان A (۲۲۵۷) آن زشیع پادشاهان یافتست L (۲۲۵۶)

۲۲۹۵ با زبانِ حالِ زر گوید که باش * ای مزوَر تا بر آید روزِ فاش
صد هزاران سالِ ابلیسِ لعین * بود اَبَدال و امیرِ المؤمنین
پنجه زد با آدم از نازی که داشت * گشت رسوا همچو سرگین وقتِ چاشت

دعا کردنِ بلعمِ باغور که موسی و قومش را ازین شهر که
حصار داده‌اند بی مراد باز گردان،

بَلْعَمِ باغور را خلقِ جهان * سُبُه شد مانندِ عیسی زمان
سجده نآوردند کس را دُونِ او * صَحَّت رنجور بود افسونِ او
۲۲۰۰ پنجه زد با موسی از کبر و کمال * آن چنان شد که شنیدستی نو حال
صد هزار ابلیس و بلعم در جهان * همچنین بودست پیدا و نهان
این دورا مشهور گردانید اله * تا که باشند این دو بر باقی گواه
این دو دزد آویخت بر دارِ بلند * ورنه اندر قهر بس دزدان بُدند
این دورا پَرچَمِ بسوی شهر بُرد * کشتگانِ قهرا نتوانِ شمرد
۲۲۰۵ نازنینی تو ولی در حدِّ خویش * الله الله پا منه از حدِّ بیش
گر زنی بر نازنین‌تر از خودت * در نگِ هفتم زمین زیر آردت
قصهٔ عاد و ثمود از بهرِ چیست * تا بدانی کانبیارا نازک‌بست
این نشانِ خَسَف و قَذَف و صاعقه * شد بیانِ عَزِّ نَفْسِ ناطقه
جملهٔ حیوان را پیِ انسانِ بگش * جملهٔ انسان را بگش از بهرِ هُش
۲۲۱۰ هُش چه باشد غلِّ کُلِّ هوشمند * هوشِ جزوی هُش بود اما نِثْرند
جملهٔ حیواناتِ وَحْشی ز آدمی * باشد از حیوانِ اِنْسِی در گمی

بود ز ابدال B Bul. (۴۲۹۶)

و مستجاب شدن دعای او ABL Bul. add گردان After Heading:

باشد ABL Bul. تا کی A (۴۲۰۲) and so corr. in C. از دار بلند ABL (۴۲۰۲)

بستگان قهرا B (۴۲۰۴) اندر دعر L

قذف صاعقه A. اس بیان خسف L (۴۲۰۴)

یوم دین که زُلزَلَتْ زُلزَالَهَا * این زمین باشد گواهِ حالها
 کَو تُحَدِّثُ جَهْرَةً أَخْبَارَهَا * در سخن آید زمین و خارها
 فَلَسْفَى مُنْكَرٍ شُود در فکر و ظن * گو برو سرا بر این دیوار زن
 نَطَقِ آب و نَطَقِ خَاك و نَطَقِ كَل * هست محسوسِ حواسِ اهلِ دل
 ۲۲۸- فَلَسْفَى کَو مُنْكَرٍ حَنَانِهَاسْت * امرِ حواسِ اولیا بیگانه‌است
 گوید او که پرنو سودای خلق * بس خیالات آورد در رای خلق
 بَلْک عَکْسِ آن فساد و کفرِ او * این خیالِ مُنْكَرِی را زد برو
 فَلَسْفَى مَر دیورا مُنْكَرٍ شُود * در همان دمِ تخره دیوی بود
 گر ندیده دیورا خود را بین * ب جنون نبود کبودی در جبین
 ۲۲۸۵ هَرکَرَا در دل شَك و پیچانِیست * در جهان او فلسفی پنهانِیست
 و نماید اعتقاد و گاه گاه * آن رگِ فَلَاسَف کند رویش سیاه
 اَلْحَذَرِ ای مومنان کآن در شماسْت * در شما بس عالم بی‌منتهاست
 جَمَلَه هَتَاد و دَو مِلَت در تُوَسْت * وه که روزی آن بر آرد از تو دست
 هَرک اَوْرَا برگِ این ایمان بود * همچو برگ از بیمِ این لرزان بود
 ۲۲۹- بَر بَلِیس و دیو از آن خندیده * که تو خود را نیک مردم دیده
 چون کند جان بازگونه پوستین * چند وایی بر آرد زاهلِ دین
 بر دکان هر زَرْنُها خندان شدست * زَانِک سَنَک امتحان پنهان شدست
 پرده ای سَنَار از ما بر مگیر * باش اندر امتحانِ ما مُجِیر
 قلب پهلوی زند با زمرِ شب * انتظار روز می‌دارد ذهب

(۲۲۷۷) After this verse L adds:

فلسفی گوید زمعقولات دون * عقل از دهلِیز می‌ماند برون

- بس خیالات C (۲۲۸۱) . حواسِ ابیا L (۲۲۸۰) . آن دیوار AB Bul. (۲۲۷۸)

- شَك و بی‌جانِیست L (۲۲۸۵) . and so corr. in C. بر جین ABL Bul. (۲۲۸۴)

- آن عالمی بی‌منتهاست A (۲۲۸۷) . آن دل فلسف A (۲۲۸۶)

- بر آید ABL Bul. (۲۲۹۱) . زانِ ABL Bul. (۲۲۹۰) . روزی for دوری C (۲۲۸۸)

- رونا A (۲۲۹۲) . امتحان مارا A Bul. (۲۲۹۳) . and so corr. in C.

تیشه را زانبوهی شاخ درخت * گی هراس آید ببرد لخت لخت
 لیک بر برگی نکوبد خویش را * جز که بر نیشی نکوبد نیش را
 شعله را زانبوهی هیزم چه غم * گی رمد قصاب زانبوهی غنم
 پیش معنی چیست صورت بس زبون * چرخ را معنیش می دارد نگون ۲۲۲۰
 تو قیاس از چرخ دولابی بگیر * گردشش از کیست از عقل مشیر
 گردش این فالب همچون سپر * هست از روح مستر ای پسر
 گردش این باد از معنی اوست * همچو چرخ کو اسیر آب جوست
 جز و مد و دخل و خرج این نفس * از که باشد جز زجان پر هوس
 گاه جیش می کند که حا و دال * گاه صلحش می کند گاهی جدال ۲۲۲۵
 همچنین این باد را بزدان ما * کرده بُد بر عاد همچون ازدها
 باز هر آن باد را بر مومنان * کرده بُد صلح و مراعات و امان
 گفت الَمَعْنَى هُوَ اَللّٰه شیع دین * بحر معنیهای رَبِّ الْعَالَمِین
 جمله اطباق زمین و آسمان * همچو خاشاکی در آن بحر روان
 حملها و رقص خاشاک اندر آب * هر زاب آمد بوقت اضطراب ۲۲۳۰
 چونک ساکن خواهدش کرد از مرا * سوه ساحل افکند خاشاک را

جز که بر پیشی B (۲۲۲۸) . که هراس A. از انبهی شاخ B (۲۲۲۷)

می داری A (۲۲۲۰) . از خیل غم B. از انبهی هیزم B (۲۲۲۹)

همچنان کو C in the second hemistich (۲۲۲۲) . گردشش از چیست B (۲۲۲۱)

کو for کآن Bul. B. حاکم افاس اوست.

بو الهوس B. جزو جان A. از کی باشد AC. جزر و مدّ ABL Bul. (۲۲۲۴)

After this verse Bul. adds: (۲۲۲۵)

که پیش می برد گاهی یسار * که گلستان میکند گاهیش خار

همچنان این باد را ABL Bul. (۲۲۲۶) . After this verse L adds: (۲۲۲۷)

همچنین این ابر را بزدان پاک * کرده بر فرعون خون مهمناک

In C this verse follows v. ۲۲۴۲. Vv. ۲۲۴۰-۲۲۴۳ are suppl. in

marg. B.

خونِ آنها خلق را باشد سیل * چون نشد اعمالِ انسان را قیل
 عزّتِ وحشی بدین ساقط شدست * که مر انسان را مخالف آمدست
 پس چه عزّت باشدت ای نادره * چون شدی تو حُرّ مُسْتَنْفِرَه
 ۴۴۱۵ خر نشاید گشت از بهر صلاح * چون شود وحشی شود خوش مباح
 گرچه خرا دانش زاجر نبود * هیچ معذورش نمی دارد و دود
 پس چو وحشی شد از آن دم آدمی * گئی بود معذور ای یار سَمی
 لاجرم کُفّار را شد خون مباح * همچو وحشی پیشِ نُشّاب و رِمّاح
 جُفت و فرزندانِش جمله سیل * زآنک و وحشی اند از عقلِ جلیل
 ۴۴۲۰ باز عقلی کو رمد از عقلِ عقل * کرد از عقلی بمحوانات نقل

اعتماد کردن هاروت و ماروت بر عصمت خویش و آمیزی
 اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن،

همچو هاروت و چو ماروتِ شیر * از بَطَر خوردند زهرآلود تیر
 اعتمادی بودشان بر قُدسِ خویش * چیست بر شیر اعتمادِ گاو میش
 گرچه او با شاخ صد چاره کند * شاخ شاخش شیرِ نر پاره کند
 گر شود پُر شاخ همچون خارِ پُشت * شیر خواهد گاورا ناچار گشت
 ۴۴۲۵ گرچه صَرَصَر بس درختان می‌کند * هر گیاهی را مُنْضَر می‌کند
 بر ضعیفی گاه آن باد تُند * رحم کرد ای دل تو از قوّت مُلُند

(۴۴۱۲) In the second hemistich ABL Bul. have زآنک و وحشی اند از عقل جلیل, and so C in marg. After this verse L adds:

خون ایشان خلق را باشد روا * زآنک ایشانرا نیند ایشان مزا

(۴۴۱۴) AB Bul. افتاده است, and so corr. in C. L. افتاد پست.

(۴۴۱۵) A چون نشاید. (۴۴۱۶) AB Bul. و ذلیل. (۴۴۱۷) Zālīk bī ḡqlnd w mrdwd w ḡlīl.

(۴۴۲۲) A با شیر. مطرود و ذلیل. so C in marg. and L, which has

با گیاه تر وی احسان. B Bul. با گیاه سبز احسان می‌کند. AL. هر for مر C (۴۴۲۵)

می‌کند, and so C in marg.

۲۳۵۵ آنچنان که کاتبِ وحی، رسول * دید حکمت در خود و نورِ اُصول
خویش را هم لحنِ مرغانِ خدا * می‌شیرد آن بُدِ صغیری چون صدا
لحنِ مرغان را اگر و اصف شوی * بر مرادِ مرغِ گی واقف شوی
گر بیاموزی صغیرِ بلبلِی * تو چه دانی کو چه دارد با گلی
ور بدانی از قیاس و از گمان * چون زلبِ جنیان گمانهای کران

بعیادت رفتن کرّ بر همسایه رنجور خویش

۲۳۶۰ آن کری را گفت افزون مایه * که ترا رنجور شد همسایه
گفت با خود گر که با گوشِ گران * من چه در یام زگفت آن جوان
خاصه رنجور و ضعیف آواز شد * لیک باید رفت آنجا نیست بُد
چون بینم کان لبش جنیان شود * من قیاسی گیرم آنرا هم زخود
چون بگویم چونی ای محنت کشم * او بخواهد گفت نیکم یا خوشم
۲۳۶۵ من بگویم شکر چه خوردی ابا * او بگوید شربتی با ماشا
من بگویم صحّ نوشت کیست آن * از طیبیان پیش تو گوید فلان
من بگویم بس مبارک پاست او * چونک او آمد شود کارت نکو
پایِ او را آزمودستیم ما * هرکجا شد می‌شود حاجت روا
این جوابات قیاسی راست کرد * پیش آن رنجور شد آن نیک مرد
۲۳۷۰ گفت چونی گفت مُردم گفت شکر * شد ازین رنجور پُر آزار و نُکر

۲۳۵۵) BL آنچنانك. ۲۳۵۶) BL هم صوت, and so written above in C.

۲۳۵۸) C صغیری. ۲۳۵۹) ABL Bul. اور بدانی باشد آن م از گمان. and so

in marg. C. ۲۳۶۰) C گف for یافت. ۲۳۶۱) Bul. آن لبش.

۲۳۶۲) L نخواهد. A نیکم ناخوشم. ۲۳۶۵) AC possibly read خوردی ایا.

۲۳۶۶) ABL صحّه نوشت. Bul. صح و نوشت.

۲۳۶۷) After this verse L adds:

کر در آمد پیش رنجور و نشست * بر سر او خوش می‌مالید دست
گویا رنجور را خاطر زکر * اندکی رنجید بود ای پر هنر

چون گشَد از ساحلش در موج‌گاه * آن کند با او که صرصر با گیاه
این حدیث آخر ندارد باز ران * جانبِ هاروت و ماروت ای جوان

باقی قصه هاروت و ماروت و نکال و عقوبت ایشان
هم در دنیا بچاه بابل،

چون گناه و فسقِ خلفان جهان * می‌شد از شُبا که بر هر دو عیان
دست خاییدن گرفتندی زخشم * لیک عیبِ خود ندیدندی بچشم
خویش در آینه دید آن زشت مرد * رُو بگردانید از آن و خشم کرد
خویش بین چون از کسی جُری بدید * آتشی در وک زدوزخ شد پدید
رحمتِ دین خواند او آن کبرا * ننگرد در خویش نفسِ کبرا
رحمتِ دین را نشانِ دیگرست * که از آن آتش جهانی اخضرست
گفت حفشان گر شما روشن‌گرید * در سیه‌کارانِ مُغفل منگرید
شکر گوید ای سپاه و چاکران * رسته‌اید از شهوت و از چاکِ ران
گر از آن معنی نهم من بر شما * مر شمارا بیش نپذیرد سما
عصمتی که مر شمارا در تن است * آن زعکسِ عصمت و حفظِ من است
آن زمن بینید نه از خود هین و هین * تا نچربد بر شما دیو لعین

(۲۲۴۲) ABL که آتش با گیاه and so corr. in C.

(۲۲۴۲) In C this verse follows the Heading.

Heading: L Bul. بقیه قصه. After ماروت A proceeds: بر عصمت خویش و آمیزی
اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن.

(۲۲۴۴) A om. و. In the second hemistich ABL Bul. have می‌شدی بر هر دو
(۲۲۴۵) C in the second hemistich روشن آن زمان and so C in marg.

خویش بین (خویش بینی read) خویش بین را کرد چشم (خشم read) corr. in marg.

(۲۲۴۶) Suppl. in marg. C. (۲۲۴۸) B نفس گر ما L Bul. نفس گرا.

(۲۲۴۹) C احقرست. (۲۲۵۰) B مغفل. (۲۲۵۱) L از مثل آن.

(۲۲۵۲) A بر تست. (۲۲۵۴) C om. نه. B زخود.

هر خود او آتشی افروخته است * در دل رنجور و خود را سوخته است
 فَأَنْقُوا النَّارَ الَّتِي أَوْقَدْتُمْ * إِنَّكُمْ فِي الْمَعْصِيَةِ إِزْدَدْتُمْ
 ۲۳۹۰ گفت پیغمبر باعرابی ما * صَلَّ إِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ يَا فَتَى
 از برای چاره این خوفها * آمد اندر هر نمازی اهدنا
 کین نماز را میآمیز اے خدا * با نماز ضالین واهل ریا
 از قیاسی که بکرد آن گرگزین * صحبت دهساله باطل شد بدین
 خاصه ای خواجه قیاس حسنِ دون * اندر آن وحی که هست از حد فزون
 ۲۳۹۵ گوشِ حسنِ تو بحرف ار در خورست * دان که گوشِ عیبگیر نو گرت

اول کسی که در مقابله نصّ قیاس آورد ابلیس بود،

اول آنکس کین قیاسکها نمود * پیش انوار خدا ابلیس بود
 گفت نار از خاک بی شک بهترست * من ز نار و او ز خاک اگدرست
 پس قیاس فرع بر اصلش کنیم * او ز ظلمت ما ز نور روشنیم
 گفت حق نی بل که لَا أَنْسَابَ شد * زهد و تقوی فضل را محراب شد
 ۲۴۰۰ این نه میراث جهان فانیست * که بآنسابش بیایی جانیست
 بلك این میراثهای انبیاست * وارث این جانهای انقیاست
 پور آن بو جهل شد مومن عیان * پوره آن نوح شد از گمراهان

AB Bul. پیغامبر (۲۳۹۰) ABL Bul. ازددم. ABL Bul. (۲۳۸۹)

L. آن کر حین (۲۳۹۳) and so C in marg. باعرابی ما for بك صاحب ریا

Bul. شد باطن. After this verse L adds:

خواجه بدارد که طاعت میکند * پیغمبر کر معصیت جان می کند
 این قیاس خویش را رو ترك کی * کر قیاس تو شود ریش کهن

BL (۲۳۹۴) از حد برون. L (۲۳۹۵) اندر خورست.

Heading: C om. در.

L (۲۳۹۷) خاك ابرمت.

C in the second hemistich (۲۴۰۰) وارث این

ABL Bul. (۲۴۰۲) وارث هم L (۲۴۰۱) corr. in marg. جانهای جانیست

and so corr. in C. پور آن نوح نبی از گمراهان

کین چه شکرست او عدو ما بدست * گر قیاسی کرد و آن کثر آمدست
 بعد از آن گفتش چه خوردی گفت زهر * گفت نوشت صَحَّه افزون گشت قهر
 بعد از آن گفت از طیبیان کیست او * کو هی آید بچاره پیش تو
 گفت عزرا بیل می آید برو * گفت پایش بس مبارک شاد شو
 ۲۲۷۵ کر برون آمد بگفت او شادمان * شکر آن از پیش گردم این زمان
 گفت رنجور این عدو جان ماست * ما ندانستیم کو کان جناست
 خاطر رنجور جویان صد سفت * تا که پیغامش کند از هر نمط
 چون کسی کو خورده باشد آش بد * می بشوراند دلش تا فی کند
 کظم غبط اینست آنرا فی مکن * تا یابی در جزا شیرین سخن
 ۲۲۸۰ چون نبودش صبر می پیچید او * کین سگ زن روسپی چیز کو
 تا بریزم بر وے آنچ گفتنه بود * کان زمان شیر ضمیر خفته بود
 چون عبادت بهر دل آرامیست * این عبادت نیست دشمن کامیست
 تا بیند دشمن خود را نزار * تا بگیرد خاطر زشنش قرار
 بس کسان که ایشان عبادتها کند * دل برضوان و ثواب آن نهند
 ۲۲۸۵ خود حقیقت معصیت باشد خفی * آن گذر باشد که پندارد صفی
 همچو آن گر که هی پنداشنست * کو نکوبی کرد و آن بر عکس جست
 او نشسته خوش که خدمت کرده ام * حق همسایه بجا آورده ام

کین چه شکرست او مگر A (۲۲۷۱) and so Bul. B, گفت چه شکر او عدو ما بدست A (۲۲۷۱)
 which is written above in C and in marg. A. با ما بدست

L. که هی آید AB Bul. (۲۲۷۲) and so corr. in C. نوشت باد B Bul. (۲۲۷۲)
 The original reading of C is uncertain. زپیش شادمان A (۲۲۷۵) که بیاید او
 In the second hemistich ABL Bul. have مراعات این زمان, and so
 corr. in marg. C. که خورده AB (۲۲۷۸)

and so AC in marg. B کایشان زطاعت گمروند. کایشان ABL Bul. (۲۲۸۴)
 دهند for دهند B Bul. و ثواب او Bul.

and so C in marg. بس کدر گانرا تو پنداری صفی AB Bul. (۲۲۸۵)

L Bul. بجای. (۲۲۸۷) بر عکس بست Bul. (۲۲۸۶)

پس هی گفتند کای ارکانیان * بی خبر از پاکِ روحانیان
 ما برین گردون تُتَقَهَا می تنیم * بر زمین آیم و شادروان ز نیم
 عدل نوزیم و عبادت آوریم * باز هر شب سوی گردون بر پریم
 تا شویم اُغْیوبَةُ دَوْرِ زمان * تا نهم اندر زمین امن و امان
 ۲۴۲۵ آن قیاس حالِ گردون بر زمین * راست نآید فرق دارد در کین

در بیان آنک حال خود و مستی خود پنهان باید داشت
 از جاهلان،

بَشْنُو الْفَاطِ حَکِیمِ پَرْدَه * سَرِ هَمَانْجَا نَه که باده خورده
 مست از میخانه چون ضال شد * نَسْخَرُ و بازیچه اطفال شد
 می فند این سو و آن سو هر رهی * در گل و می خنددش هر ابلهی
 او چنین و کودکان اندر پَبَش * بی خبر از مستی و ذوق مَبَش
 ۲۴۳۰ خلق اطفال اند جز مست خدا * نیست بالغ جز رهید از هوا
 گفت دنیا لعب و لهو است و شما * کودکان و راست فرماید خدا
 از لعب بیرون نرفتی کودکی * بی ذکات روح گی باشی ذکی
 چون جماع طفل دان این شهوتی * که می رانند اینجا اے فتی
 آن جماع طفل چه نود بازی * با جماع رُستسی و غازی
 ۲۴۳۵ جنگِ خَلْقان همچو جنگِ کودکان * جمله بی معنی و بی مغز و مُهان
 جمله با شمشیرِ چوبین جنگشان * جمله در لا یَنْفَعی آهنگشان
 جمله شان گشته سواره بر نیی * کین بُراقِ ماست یا دُلْدُلِ پیی

عدل و رزیم (۲۴۲۴) Suppl. in marg. C. L. (۲۴۲۱) A om. Suppl. in marg. C.

چولک از میخانه B Bul. مستی A (۲۴۲۷) Bul. بشتو این بند از حکیم (۲۴۲۶)

از می فند او سو سو بر هر رهی A (۲۴۲۸) مستی ضال شد.

Bul. ذکای روح I (۲۴۴۲) Bul. کودکید (۲۴۴۱) Bul. در رهی L Bul. for

با جماعی C (۲۴۴۴) Bul. می راید B (۲۴۴۳) Bul. زکی Bul. باشد BL زکات

زاده خاک منور شد چو ماه * زاده آتش توی رُو رُوسپاه
 این قیاسات و تحرّی روزِ ابر * یا بشب مر قبله را کردست حَبَر
 ۲۴۰۵ لیک با خورشید و کعبه پیشِ رُو * این قیاس و این تحرّی را مجو
 کعبه نادیده مکن رُو زو متاب * از قیاس الله اعْلَم بِالصَّواب
 چون صغیری بشنوی از مرغِ حق * ظاهرش را یاد گیری چون سبَق
 و آنکشی از خود قیاسانی کنی * مر خیالِ محض را ذانی کنی
 اصطلاحاتِ بیست مر ابدال را * که نباشد زان خبر اقوال را
 ۲۴۱۰ مَنطِق الطَّیْرِ بصوتِ آموختی * صد قیاس و صد هوس افروختی
 همچو آن رنجور دها از تو خست * گر پندارِ اصابت گشته مست
 کاتبِ آن وحی زان آوازِ مرغ * برده ظنی کو بود انبازِ مرغ
 مرغ پری زد مر اورا کور کرد * نك فرو بردش بقعرِ مرگ و درد
 هین بعکسی یا بظنی هر شما * در می‌ننید از مقاماتِ سما
 ۲۴۱۵ گرچه هارونید و ماروت و فزون * از همه بر بامِ نَحْنُ الصَّافُونَ
 بر بدیهای بدان رحمت کنید * بر منی و خویش بینی کم تنبید
 هین مبادا غیرت آید از کین * سرنگون افتید در قعرِ زمین
 هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست * بی امان تو امانی خود کجاست
 آن هی گفتند و دلشان می‌طپید * بد کجا آید زما نِعَمَ الْعَبید
 ۲۴۲۰ خار خار دو فرشته هر نهشت * تا که تخمِ خویش بینی را نیکشت

خیالی L (۲۴۰۸) . پیش او C (۲۴۰۵) . تا بشب C (۲۴۰۴) .

همساز مرغ B . همباز مرغ L . زان for و آن B (۲۴۱۲) .

The words *بقعر مرگ و درد* are obliterated in C and have been suppl.

بر منی و خویش بین لعنت B Bul. (۲۴۱۶) . هارونیت L (۲۴۱۵) . in marg.

خویش بین , but the remainder of the line is almost obliterated, and *لعنت کنید* has been suppl. in marg. The original reading appears

همه گفتند AL . آن for آن ABL Bul. (۲۴۱۹) . کم تید to me to have been

نهشت L om. A (۲۴۲۰) .

همچو آهن ز آهنی بی رنگ شو * در ریاضت آینه بی رنگ شو
 ۲۴۶۰ خویش را صافی کن از اوصافِ خود * تا بینی ذاتِ پاکِ صافِ خود
 بینی اندر دل علوم انبیا * بی کتاب و بی مُعید و اوستا
 گفت پیغمبر که هست از اُمّت * کو بُود هم گوهر و هم هتّم
 مرا زان نور بیند جانشان * که من ایشانرا هی بنم از آن
 بی صَحیحین و احادیث و رُواة * بلك اندر مشربِ آبِ حِیوة
 ۲۴۶۵ سِرِّ اَمْسِنَا لَكُرْدِيَا بدان * رانرِ اَصْبَحْنَا عَرَابِيَا بخوان
 وِر مثالی خواهی از علمِ نهان * قصّه گو از رومیان و چینیان
 قصّه مری کردن رومیان و چینیان در علم نقاشی و صورتگری،
 چینیان گفتند ما نقاشِ نر * رومیان گفتند مارا کَر و فر
 گفت سلطان امتحان خواهم درین * کز شماها کیست در دعوے گزین
 چینیان و رومیان بحث آمدند * رومیان از بحث در مکث آمدند
 ۲۴۷۰ چینیان گفتند يك خانه بما * خاصّه بسپارید و يك آن شما
 بود دو خانه مقابل دَر بَدَر * زان یکی چینی سند روی دگر
 چینیان صد رنگ از شه خواستند * شه خزینه باز کرد آن ناسند
 هر صبحی از خزینه رنگها * چینیانرا راتبه بود امر عطا

پاك و صاف Bul. (۲۴۶۰). رنگ for رنگ ABL (۲۴۵۹).

BL Bul. (۲۴۶۴). بینم بدان ABL Bul. (۲۴۶۳). پیغامر ABCL (۲۴۶۲).

AB Bul. حیات. (۲۴۶۶) After this verse Bul. add: روات

بو الوفا گر بود گردی در رواج * لیک با نطقِ عرب کرده صاح

Heading: Bul. مرا کردن.

اهل روم In the first hemistich A has (۲۴۶۹). کز شما خود کیست L (۲۴۶۸).

and so AC in marg. اهل چین و روم چون حاضر شدند BL. و چین در بحث آمدند

In the second hemistich ABL Bul. have چینیان با رومیان بحث آمدند Bul.

AB Bul. (۲۴۷۲). خاص BL Bul. (۲۴۷۰). در علم واقف تر بودند

باز کرد اندر پسند L, and so C in marg. باز کرد آن ارجند

حامل‌اند و خود زجول افراشته * راکب محمول ره پنداشته
 باش تا روزی که محمولان حق * اسب‌تازان بگذرند از نه طبق
 ۲۴۴۰ تَعْرِجُ الرُّوحُ إِلَيْهِ وَالْمَلَكُ * مِنْ عُرُوجِ الرُّوحِ يَهْتَرُ النَّسْلُ
 همچو طفلان جمله‌نان دامن‌سوار * گوشه دامن گرفته اسب‌وار
 از حق این الظن لا یغنی رسید * مرکب ظن بر فلکها گی دوید
 أَغْلَبُ الظَّنِّينَ فِي تَرْجِيحِ ذَا * لَا تُمَارِی الشَّمْسَ فِي تَوْضِيحِهَا
 آنکھی بینید مرکب‌های خویش * مرکب سازیده‌اید از پای خویش
 ۲۴۴۵ وَهْمٌ وَفَكْرٌ وَحَسَنٌ وَادْرَاكٌ شَمَا * هَمَّوْنِي دَانَ مَرْكَبِ كُودَكِ هَلَا
 علمهای اهل دل حمالشان * علمهای اهل تن احمالشان
 علم چون بر دل زند باری شود * علم چون بر تن زند باری شود
 گفتم ایزد یَحِیلُ اَسْفَارُهُ * بار باشد علم کآن نبود زهو
 علم کآن نبود زهو بی واسطه * آن نباید همچو رنگ ماشطه
 ۲۴۵۰ لَيْكُ چُونِ اَیْنِ بَارَرَا نِیْكَو كَشِی * بَار بَر گِیْرَنْد و بَخْشَنْدَتِ خَوْشِی
 هین مكش بهر هوا این بار علم * تا شوی راکب تو بر رهوار علم
 تا که بر رهوار علم آبی سوار * بعد از آن افتد ترا از دوش بار
 از هواها گی رهی بی جام هو * اے زهو قانع شده با نام هو
 از صفت وز نام چه زاید خیال * و آن خیالش هست دلال وصال
 ۲۴۵۵ دِیْدَةُ دَلَالِ بِي مَدْلُولِ هِیْجِ * تَا نِیْأَشْد جَاْدَهُ نُبُود غُولِ هِیْجِ
 هیچ نامی بی حقیقت دیده * تا نباشد جاده نبود غول هیچ
 اِسْمِ خوانندی رَوِ مُسَمَّی را بچو * مه بیلا دان نه اندر آب جو
 گر زنام و حرف خواهی بگذری * پاك كن خود را زخود هین بکسری

راکب و محمول obliterated in C and suppl. in marg. ABL Bul. (۲۴۴۸)

and so, تا بینی در درون ایبار علم B Bul. (۲۴۵۱) سازیده‌ایت ABL (۲۴۴۴)

رهوار بر رهوار علم AC in marg. A

چه آند A (۲۴۵۴) Suppl. in marg. C. L om. (۲۴۵۲)

تا ابد هر نقش نوکاید برو * می نماید بی قصورے اندرو
 اهل صیقل رسته اند از بو و رنگ * هر دهی بیند خوبی بی درنگ
 نقش و قشیر علم را بگذاشتند * رایت عین الیقین افراشتند
 رفت فکر و روشنایی یافتند * نحر و بحر آشنایی یافتند
 مرگ کین جمله ازو در وحشت اند * می کند این قوم بر وی ریش خند
 کس نیابد بر دل ایشان ظفر * بر صدف آید ضرر نی برگهر
 گرچه نحو و فقه را بگذاشتند * لیک محو و فقر را برداشتند
 تا نقوش هشت جنت نافتست * لوح دلشان را پذیرا یافتست
 صد نشان از عرش و کرسی و خلا * چه نشان بل عین دیدار خدا

پرسیدن پیغامبر علیه السلام مر زید را امروز چونی و چون بر
 خاستی و جواب گفتن او که أَصْبَحْتُ مُؤْمِنًا يَا رَسُولَ اللَّهِ،

گفت پیغمبر صبحی زید را * کَیْفَ أَصْبَحْتُ ای صحابی با صفا
 گفت عَبْدًا مُؤْمِنًا باز اوش گفت * کو نشان از باغ ایمان گر شکفت
 گفت نشئه بوده ام من روزها * شب تَخَفُّتِستَم ز عشق و سوزها
 تا زروز و شب گذر کردم چنان * که از اِسْپَر بگذرد نوک سنان

(۲۴۹۱) ABL Bul. and so C in marg. After this verse L adds:

اهل صیقل رسته اند از رنگ و بو - جمله اشکال بنماید درو

(۲۴۹۲) C probably بحر و نحر, corr. in marg. B بحر و نحر. L بحر بحر. A و آشنایی

(۲۴۹۳) L که جمله. (۲۴۹۴) C محو فقر را. (۲۴۹۵) AB Bul. om. L

Instead of this verse AB Bul. have:

برترند از عرش و کرسی و خلا * ساکنان متعدد صدق خدا

and so C in marg. L has both verses, the verse برترند الخ coming first.

Heading: Bul. مؤمننا حقا.

(۲۵۰۰) ABCL پیغامبر. AB روفیق با صفا, and so corr. in C.

(۲۵۰۱) A بازویش گفت.

رومیان گفتند فی لون و نه رنگ * در خور آید کار را جز دفع زنگ
 ۲۴۷۵ در فرو بستند و صیقل می زدند * همچو گردون ساده و صافی شدند
 از دو صد رنگی بی رنگی ره بست * رنگ چون ابرست و بی رنگی مه بست
 هرچ اندر ابر صوفی و تاب * آن ز اختر دان و ماه و آفتاب
 چنینان چون از عمل فارغ شدند * از پی شادمانی دهلها می زدند
 شه در آمد دید آنجا نقشها * می ربود آن عقل را وقت افا
 ۲۴۸۰ بعد از آن آمد بسوی رومیان * پرده را بر داشت رومی از میان
 عکس آن تصویر و آن کردارها * زد برین صافی شد دیوارها
 هرچ آنجا دید اینجا به نمود * دید را از دیده خانه می ربود
 رومیان آن صوفیانند ای پدو * بی زنگار و کتاب و بی هنر
 لیک صیقل کرده اند آن سینها * پاک از آرز و حرص و بخل و کینها
 ۲۴۸۵ آن صفای آینه لا شک دلست * کو نقوش بی عدد را قابلست
 صورت بی صورت بی حد غیب * ز آینه دل دارد آن موسی بچیب
 گرچه آن صورت نگنجد در فلک * نه بعش و گری و نی بر سَمَك
 ز آنک محدودست و محدودست آن * آینه دل را نباشد حد بدان
 عقل اینجا ساکت آمد یا مُضِل * ز آنک دل با اوست یا خود اوست دل
 ۲۴۹۰ عکس هر نقشی نتابد تا ابد * جز ز دل هم با عدد هم بی عدد

دفع زنگ B Bul. (۲۴۷۴) فی نقش و نه رنگ and so corr. in C. Bul.

از عمل باز آمدند L (۲۴۷۸) و صاف آمدند L (۲۴۷۵)

عقل را و فهم را ABL Bul. (۲۴۷۹) and so C in marg.

پرده را بالا کشیدند از میان ABL Bul. (۲۴۸۰) and so in marg. C.

پاک ز آرز L Bul. (۲۴۸۴) زد بر آن CL (۲۴۸۱)

صورت بی منتها را ABL Bul. (۲۴۸۵) AB for لا شک وصف and so corr. in C.

نافت بر موسی زجیب AB Bul. (۲۴۸۶) and so C in marg. قابلست

نی بعش و فرش ABL Bul. (۲۴۸۷) آینه دل راست در مضمون جیب L in marg.

حد بدان L (۲۴۸۸) and so C in marg. و در ما و سَمَك B om. (۲۴۸۹)

نتابد AL (۲۴۹۰) ما (تا) خود C. ز آنک after دل

۲۵۲۰ او مگر يَنْظُرُ نُورِ اللَّهِ بود * کاندرون پوست اورا ره بود
 اصل آبِ نطفه اسپیدست و خوش * لیک عکس جانِ روی و حبش
 می دهد رنگِ أَحْسَنُ التَّقْوِمِ را * تا بِأَسْنَلِ می برد این نیم را
 این سخن پایان ندارد باز ران * تا نمایم از قطارِ کاروان
 يَوْمَ تَبْيَضُّ وَتَسْوَدُّ وُجُوهُ * تُرْكُ و هندورا زکی ماند شُكُوهُ
 ۲۵۲۵ در رَحِمِ پیدا نباشد هند و تُرْكُ * چونك زاید بیندش زار و سُرْكُ
 جمله را چون روزِ رستاخیز من * فاش می بینم چو خلقان مرد و زن
 هین بگویم یا فرو بندم نَفْسِ * لب گزیدش مصطفی یعنی که بس
 یا رسول الله بگویم سرِّ حشر * در جهان پیدا کنم امروز نشر
 هِلِ مرا تا پردها را بردرم * تا چو خورشیدی بتابد گوهرم
 ۲۵۳۰ تا کسوف آید زمن خورشید را * تا نمایم نخل را و بید را
 و نمایم رازِ رستاخیز را * نقد را و نقدِ قلب آمیز را
 دستها ببریده اصحابِ شمال * و نمایم رنگِ کفر و رنگِ آل
 و گشایم هفت سوراخِ نفاق * در ضیای ماهِ ی خسف و محاق
 و نمایم من پلاسِ اشقیای * بشنوام طبل و کوسِ انبیا
 ۲۵۳۵ دوزخ و جنات و برزخ در میان * پیش چشم کافران آرم عیان
 و نمایم حَوْضِ کوثر را بجوش * کاب بر رؤشان زند بانگش بگوش
 وَأَنْكَ نشنه گردد کوثر می دوند * يَكْ بیک را نام و گویم کینند

آن گروه ABL Bul., which has ترك و هندو شهره گردد زان گروه (۲۵۲۴)
 جواب زید رسول را صَلَّى اللَّهُ and C in marg. After this verse L adds the Heading
 می بینم عیان از ABL Bul. (۲۵۲۶) . علیه وسلم که احوال خلق بر من بوشید بیست

و. L om. (۲۵۲۴) . تا نمایم A (۲۵۲۱) . and so corr. in C. , مرد و زن

بر رویش L (۲۵۲۶) . دارم عیان L (۲۵۲۵) . . طبل کوس A Bul. (۲۵۲۴)

B Bul. have: . لک بیک را و نمایم تا کینند AL (۲۵۲۷)

و آن کسان که نشنه بر گردش دوان * گشته اند این دم نمایم من عیان

and so AC in marg.

که از آن سو مَوَلِد و مَادَّت یکیست * صد هزاران سال و یکساعت یکیست
 ۲۵۰۵ هست ابدرا و ازل را اتِّحاد * عقل را ره نیست آن سو زافتقاد
 گفت ازین ره کوره آوردی یار * کو نشان یک رهی زان خوش دیار
 گفت خلقان چون ببینند آسمان * من ببینم عرش را با عرشیان
 هشت جَنَّت هفت دوزخ پیش من * هست پیدا همچو بُت پیش شن
 یَاک یَاک و می شناسم خلق را * همچو گندم من ز جود در آسیا
 ۲۵۱۰ که بهشتی کیست و بیگانه کیست * پیش من پیدا چو مار و ماهیست
 روز زادن روم و زنگ و هر گروه * یَوْمَ تَبْيَضُّ وَتَسْوَدُّ وَجُوهُ
 پیش ازین هرچند جان پُر عیب بود * در رَحْم بود و ز خلقان غیب بود
 الشَّقَى مَنْ شَفِيَ فِي بَطْنِ الْأُم * مِنْ سِمَاتِ اللَّهِ يُعْرِفُ كُلُّهُمْ
 نن چو مادر طفل جانرا حامله * مرگ درد زادنست و زلزله
 ۲۵۱۵ جمله جانهای گذشته منتظر * تا چگونه زاید آن جان بطر
 زنگیان گوید خود از ماست او * رومیان گویند نی زیباست او
 چون بزاید در جهان جان و جود * پس نماید اختلاف بیض و سود
 گر بود زنگی بر ندهش زنگیان * ور بود روی گشندش رومیان
 تا نژاد او مُشْكِلَاتِ عَالَمِست * آنک نازاده شناسد او گهست

(۲۵۰۴) ABL Bul. and so corr. in C. که از آن سو جمله مَلَّت یکیست.

(۲۵۰۵) ABL Bul. هست ازل را و ابدرا. AB Bul. زان سو. A om. ز before افتقاد.

(۲۵۰۶) In the second hemistich ABL Bul. have در خور فهم و عقول این دیار and so C in marg. (۲۵۰۷) AL عرش و عرشیان corr. in marg.

(۲۵۰۸) BL Bul. این زمان پیدا شد بر این گروه. and (۲۵۰۹) L for من. (۲۵۱۰) C عیب بود ..... پیش ازین زادن. corr. above. The so AC in marg.

(۲۵۱۱) ABL Bul. من سِمَاتِ. words following زادن are illegible. L بی عیب. (۲۵۱۲) L طفل بطر. (۲۵۱۳) C. الجسم بعرف حالهم and so in marg.

(۲۵۱۴) L چون بر آید. چون بزاید C. (۲۵۱۵) ABL Bul. گویند بس زیباست. (۲۵۱۶) L. روم را روی برد هم از میان. (۲۵۱۷) ABL Bul. پس نماید L. جان از وجود L and so C in marg.

(۲۵۱۸) L آنک او نازاده بشناسد کم است. (۲۵۱۹) L.

تا بپوشاند جهانرا نُقطهٔ * خسف گردد آفتاب از سَفْطَهٔ
 لب ببند و غَوْرِ دریایِ نگر * بحر را حق کرد محکوم بستر
 همچو چشمهٔ سَلْسَبیل و زَنْجَبیل * هست در حکمِ بهشتی جلیل
 ۲۵۶۰ چار جویِ جَنّت اندر حکمِ ماست * این نه زورِ ما ز فرمانِ خداست
 هر کجا خواهیم داریمش روان * همچو سحرِ اندر مُرادِ ساحران
 همچو این دو چشمهٔ چشمِ روان * هست در حکمِ دل و فرمانِ جان
 گر بخواهد رفت سوی زهر و مار * ور بخواهد رفت سوی اعتبار
 گر بخواهد سوئے محسوسات رفت * ور بخواهد سوی ملبوسات رفت
 ۲۵۶۵ گر بخواهد سوی کَلَبّات راند * ور بخواهد سوی جُزویّات ماند
 همچنین هر پنج حس چون نایزه * بر مراد و امرِ دل شد جایزه
 هر طَرَف کی دل اشارت کردشان * می رود هر پنج حس دامن کشان
 دست و پا در امرِ دل اندر مَلا * همچو اندر کَفِّ موسی آن عصا
 دل بخواهد پا در آید زو برقص * یا گریزد سوی افزون ز نقص
 ۲۵۷۰ دل بخواهد دست آید در حساب * با اصابعِ تا نویسد او کتاب
 دست در دستِ نهانی مانده است * او درون تن را برون بنشاند است
 گر بخواهد بر عدو ماری شود * ور بخواهد بر ولی یاری شود
 ور بخواهد کَنجَه در خوردنی * ور بخواهد همچو گُرز دَمَنی
 دل چه می گوید بدیشان ای عجب * طَرَفه و صلتِ طرفه پنهانی سبب
 ۲۵۷۵ دل مگر مَهرِ سُلیمان یافتست * که مَهرِ پنج حس بر یافتست

(۲۵۵۷) AL Bul. منخسف از سَفْطَهٔ, and so B (which reads منخسف) and C in marg. (۲۵۵۸) A Bul. دریا می نگر. (۲۵۵۹) L بهشتی خلیل.

(۲۵۶۲) Bul. زهر مار. In the following passage (vv. ۲۵۶۲-۲۵۷۳) L always بخواهد for خواهد. (۲۵۶۴) L Bul. گر for ور. (۲۵۶۵) L Bul. گر for ور. (۲۵۶۶) B نایزه. Bul. بر مراد امر. ABL Bul. حبس جزویات.

(۲۵۶۸) ABL Bul. دست موسی, and so corr. in C. (۲۵۷۰) C یا اصابع.

(۲۵۷۲) C بر ولی باری شود. (۲۵۷۳) L گُرز for کند.

می‌باید دوششان بر دوش من * نعرهاشان می‌رسد در گوش من
 ادل جنت پیش چشم ز اختیار * در کشیده یگدگرا در کنار
 دستِ همدیگر زیارت می‌کنند * وز لبان هر بوسه غارت می‌کنند^{۲۵۴۰}
 گر شد این گوشت زبانه واه واه * از خسان و نعره و حسرنه
 این اشارتهاست گویم از نغول * لیلک می‌ترسم ز آزار رسول
 همچنین می‌گفت سرمست و خراب * داد پیغمبر گریبانش بتاب
 گفت هین در کش که اسبت گرم شد * عکس حق لا یستجی زد شرم شد
 آینه تو جست بیرون از غلاف * آینه و میزان کجا گوید خلاف^{۲۵۴۵}
 آینه و میزان کجا بندد نفس * بهر آزار و حیای هیچ کس
 آینه و میزان محکهای سنی * گر دو صد سالش تو خدمت میکنی
 کز برای من پوشان راستی - بر فزون بنما و منما کاستی
 اوت گوید ریش و سلت بر مخند * آینه و میزان و آنکه ربو و بند
 چون خدا مارا برای آن فراخت * که بما بتوان حقیقت را شناخت^{۲۵۵۰}
 این نباشد ما چه ارزیم ای جوان * گی شویم آیین روی نیکوان
 لیلک در کش در نمد آینه‌ها * گر تجلی کرد سنا سینه‌ها
 گفت آخر هیچ گنج در بغل * آفتاب حق و خورشید ازل
 هم بغل را هم دغل را بر دَرَد * نی جنون ماند پیشش نی خَرَد
 گفت يك اصبع چو بر چشمی نهی * بینی امر خورشید عالم را نهی^{۲۵۵۵}
 يك سر انگشت پرده ماه شد * وین نشان سائرئ الله شد

(۲۵۴۰) AB Bul. از لبان. After this verse B inserts verse ۲۵۲۷, with آنک for

از آزار A (۲۵۴۲). زیانگ آه آه ABL Bul. (۲۵۴۱). و آنک.

(۲۵۴۲) ABCL پیغامبر. (۲۵۴۷) ABL Bul. خدمتها کنی, and so C in marg.

(۲۵۴۹) L. ربو و پند. Bul. دیو بند. A. اوش گوید L.

(۲۵۵۲) Suppl. in marg. C. BC. کز تجلی. (۲۵۵۴) ABL Bul. هم دغل را هم بغل را.

(۲۵۵۵) L. پند. AB. لیلک يك اصبع.

(۲۵۵۶) L. سائرئ شاه. B Bul. يك for پس.

آنکهان بنگر تو بَدَکردار را * صُنْعُهاے کاشفِ الْأَسْرارِ را
 گشت ساقی خواجه از آبِ حمیم * مر غلامانرا و خوردند آن زیم
 ۲۵۹۵ بعد از آن می‌راندشان در دشتها * می‌دویدندے میانِ کشتها
 قی در افتادند ایشان از عِنا * آب می‌آورد زیشان میوها
 چونک لَقمان را در آمد قی ز نَاف * می بر آمد از درونش آب صاف
 حکمتِ لَقمان چو داند این نمود * پس چه باشد حکمتِ رَبِّ الْوُجُودِ
 یَوْمَ نُبْلِی السَّرايِرَ کُلَّها * بَانَ مِنْکُمْ کَایَمِنْ لا یُسْتَهی
 ۲۶۰۰ چون سَقُوا مَاءً حَمیمًا قُطِعَتْ * جُمْلَةُ الْأَسْتارِ مِمَّا أَفْطَعَتْ
 نار از آن آمد عذابِ کافران * که حَجَرِ نار باشد امتحان
 آن دل چون سنگِ مارا چند چند * نرم گفتیم و نمی‌پذیرفت پند
 ریشِ بَدرا داروی بَد یافت رگ * مر سر خرا سزد دندانِ سگ
 الْخَبِیثَاتِ لِلْخَبِیثِینِ حکمتست * زشت را هم زشت جُفت و بابتست
 ۲۶۰۵ پس نو هر جفتی که میخواهی برو * مَحْو و هم‌شکل و صفاتِ دوست شو
 نور خواهی مُسْتَعِدَّ نور شو * دُور خواهی خویش بین و دُور شو
 ور ری خواهی ازین سجنِ خَرِب * سر مکش از دوست و آسَجُدْ و اقْتَرِب

بقیة قصه زید در جواب رسول علیه السلام،

این سخن پایان ندارد خیز زبید * بر بُراقِ ناطقه بر بند قید
 ناطقه چون فاضح آمد عیبرا * می‌دراند پردهای غیبرا

(۲۵۹۵) ABL Bul. می‌دویدند آن نر تحت و علا and so C in marg. After this verse

Bul. adds: آجنان گشتند در صحرا دوان * شد غلمان قی و استعراغشان

افضحت Bul. افصحت ABCL (۲۶۰۰) والسرایر ABCL (۲۵۹۹)

الخبیثین Bul. ABCL (۲۶۰۴) نرم میگفتیم و پذیرفت L چون سنگرا ما Bul. (۲۶۰۲)

و. A om. (۲۶۰۶) صفات او بشو AB Bul. هم‌شکل صفات L هر راهی که L (۲۶۰۵)

Heading: بقیة قصه حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در جواب زید رضی

واضع آید Bul. (۲۶۰۹) الله عنه

پنج حسّی از برون میسورِ او * پنج حسّی از درون مأمورِ او
 ده حس است و هفت اندام و دگر * آنچ اندر گشت نآید می‌شمر
 چون سلیمانی دلا در مهترے * بر پری و دیو زن انگشتی
 گر درین مُلکت بری باشی زریو * خاتم از دست تو نستاند سه دیو
 بعد از آن عالم بگيرد اسمِ تو * دو جهان محکومِ تو چون جسمِ تو
 ور زدست دیو خانمرا ببرد * پادشاهی فوت شد بخت ببرد
 بعد زآن یا حسرتا شد یا عباد * بر شما محتوم تا یوم التّناد
 ور تو ریو، خویشتن را مُنکری * از ترازو واینه گی جان بری

متم کردن غلامان و خواجه‌تاشان مر لقمه‌نرا کی آن میوهای
 ترونده که می‌آوردیم او خورده‌است،

بود لقمه‌ان پیشِ خواجه‌خویشتن * در میانِ بندگانش خوارتن
 می‌فرستاد او غلامانرا بیاغ * تا که میوه آیدش بهر فراغ
 بود لقمه‌ان در غلامان چون طُفیل * پُر معانی تیره‌صورت همچو لیل
 آن غلامان میوهای جمع‌را * خوش بخوردند از نهیب طع‌را
 خواجه‌را گفتند لقمه‌ان خورد آن * خواجه بر لقمه‌ان ترش گشت و گران
 چون تفحص کرد لقمه‌ان از سبب * در عتابِ خواجه‌اش بگشاد لب
 گفت لقمه‌ان سیدا پیشِ خدا * بنده‌خاین نباشد مرتضا
 امتحان کن جمله‌مان را ای کریم * سیرمان در ده تو از آبِ حیم
 بعد از آن مارا بصحرایی گلان * تو سواره ما پیاده می‌دوان

اندام دگر A (۴۵۷۱) . از برون منشور او L bis. پنج حس اند L (۴۵۷۶)

In the first hemistich (۴۵۸۲) . مخنوم CL (۴۵۸۲) . زاسم تو L (۴۵۸۰)

ABL Bul. have مکر خود را گر تو انکار آوری and so C in marg.

ترش کرد Bul. . خواجه لقمه‌ان B (۴۵۸۸) . میوه آردش Bul. (۴۵۸۵)

سوار و ما L . گلان for بران L Bul. (۴۵۹۲) . سیر ما L . جمله مارا AL (۴۵۹۱)

شد خیال، غایب اندر سینه زفت * چونك شد حاضر خیال، او برفت
 گر سَمای نور بی باریک نیست * هم زمین، تاری باریک نیست
 یَوْمُنُونُ بِالْغَيْبِ مَبَیْدُ مَرَا - زَانِ بَسْتَمِ رُوزَنِ فَاثِ سَرَا
 گر گشایم روزنش چون روزِ صور * چون بگویم هَلْ تَرَى فِیْهَا فُطُور
 ۲۶۳۰ تا درین ظلمت تحرّیها کنند - هر کسی رُو جانی مآورند
 مدّتی معکوس باشد کارها * شهنه را دزد آورد بر دارها
 تا که بس سلطان و عالی همّتی * بنده بنده خود آید مدّتی
 بندگی در غیب آمد خوب و گش * حظّ غیب آمد در استعباد خوش
 گو که مدح شاه گوید پیش او * تا که در غیبت بود او شرم رُو
 ۲۶۳۵ قلعه داری کز کنار، مملکت - دُور از سلطان و سایه سلطنت
 پاس دارد قلعه را از دشمنان - قلعه نفروشد بمال، بی کران
 غایب از شه در کنار، ثغرها * همچو حاضر او نگه دارد وفا
 نزد شه بهتر بود از دیگران - که بخدمت حاضرند و جان فشان
 پس بغیبت نیم ذره حظّ کنار * به که اندر حاضری زان صد هزار
 ۲۶۴۰ طاعت و ایمان کنون محمود شد * بعد مرگ اندر عیان مردود شد
 چونك غیب و غایب و روپوش به * پس دهان بر بند ما خاموش به
 ای برادر دست و دار امر سخن * خود خدا پیدا کند علم لدُن

and so corr. in C. حاضر شد. ABL Bul. سینه زفت C. خیال غیب A. خیالی غایب C (۴۶۳۶)
 may have been خیال دوست رفت. (۴۶۳۸) A om. (۴۶۳۹) A om. BL

Bul. in the first hemistich: چون شکافم آسائرا در ظهور، and so corr. in marg. C.

(۴۶۴۰) ABL Bul. تحرّی گنرند، and so in marg. C.

(۴۶۴۶) In L the hemistichs are transposed.

(۴۶۴۸) ABL Bul. پیش شه او به بود، and so in marg. C.

(۴۶۴۹) AB Bul. و لب خاموش به، and so L, which om. و. In C لب is written above ما.

۲۶۱۰ غیب مطلوب حق آمد چند گاه * این دُهل زرا بران بر بند راه
 نگ مران در گش عنان مستور به * هرکس از پندار خود مسرور به
 حق می خواهد که نومیدان او * زین عبادت هم نگردانند رُو
 هم بر او میدے مشرف می شوند * چند روزے در رکابش می دوند
 خواهد آن رحمت بتابد بر همه * بر بد و نیک از عومر مرجمه
 ۲۶۱۵ حق می خواهد که هر میر و اسیر * با رجا و خوف باشند و حذیر
 این رجا و خوف در پرده بود * تا پس این پرده پرورده شود
 چون دریدی پرده کو خوف و رجا * غیبر را شد کَر و فرّ و ابتلا
 بر لب جو بُرد ظنی یک فنا * که سلیمانست مای گیر ما
 گر و یست این از چه فردست و خفیت * ورنه سیمای سلیمانیش چیست
 ۲۶۲۰ اندرین اندیشه می بود او دُودِل * تا سلیمان گشت شاه و مُستَقِل
 دیو رفت از مُلک و تخت او گریخت * تیغ بختش خون آن شیطان بریخت
 کرد در انگشت خود انگشتی * جمع آمد لشکر دیو و پَرے
 آمدند امر بهر نظاره رجال * در میانشان آنک بُد صاحب خیال
 چونک کف بگشاد و دید انگشتی * رفت اندیشه و نحرے یکسرے
 ۲۶۲۵ بالک آنکاداست کآن پوشیده است * این نحرّی از پی نادیده است

(۲۶۱۲) After this verse L adds:

هم مشرف در عبادت های او * مشغول گشته بطاعت های او

(۲۶۱۶) Bul. بود. بر امیدى L. بامیدی Bul. هم باومیدی AB (۲۶۱۴)

(۲۶۱۷) B Bul. ملا. کَر و فرّی بر ملا. and so A (which has فرّ), and C in marg. L

(۲۶۱۸) C و مای گیر. کَر و فرّ اندر ملا.

(۲۶۲۰) Bul. om. و. L. و شاه مستقل.

(۲۶۲۱) In A the hemistichs are transposed.

(۲۶۲۴) ABL Bul. چون در انگشتش بدد انگشتی. and so C in marg. ABL Bul.

و گانش. and so corr. in C.

(۲۶۲۵) ABL Bul. و هم آنکاداست. and so corr. in C.

گفتن پیغامبر علیه السلام مرزیدرا که این سرّ را فاش ترازین
مگو و متابعت نگاه دار،

گفت پیغمبر که أَصْحَابِ نُجُوم * رهروانرا شمع و شیطان را رُجُوم
هر کسی را گر بُدی آن چشم و زور * کو گزفتی ز آفتاب چرخ نور
هیچ ماه و اخترے حاجت نبود * که بُدے بر آفتابی چون شُهود
ماه می گوید بَخاک و ابر و فِی * من بشر من مِثْلُکُمْ یُوحِی اِلَیَّ
۲۶۶۰ چون شما تاریک بودم در نهاد * و حِی خورشیدم چنین نورے بداد
ظلمتی دارم بِنِسبت با شُومس * نور دارم بهرِ ظُلماتِ نفوس
ز آن ضعیفم تا تو نبای آورے * که نه مرد آفتاب انورے
همچو شهد و سِرکه درم بافتم * تا ببیماری جگر ره یافتیم
چون زعلت و رهیدی اے رهین * سرکه را بگذار و میخور انگین
۲۶۶۵ تختِ دل معمور شد پاک از هوا * بر وی الرَّحْمٰنِ عَلٰی الْعَرْشِ اَسْتَوٰی
حکم بر دل بعد ازین بی واسطه * حق کند چون یافت دل این رابطه
این سخن پایان ندارد زید کو * تا دهم پندش که رسوایی مجو

باز گشتن بحکایت زید

زیدرا اکنون نیایی کو گریخت * جَست از صفِّ نعال و نعل ریخت

پیغامبر ABC (۲۶۵۶) . B Bul. om. In A this verse is followed by another which is evidently a variant:

کی ستاره حاجتسی ای ذلیل * که بدی بر نور خورشید او دلیل

B Bul. have the second verse, and it also occurs in marg. C. The first verse has been stroked out in C. (۲۶۵۹) C بابر و خاک . AB Bul. من بشر بودم ولی

تا سوی ریح جگر B Bul. تا بامراض جگر C (۲۶۶۴) and so corr. in C. یوحی الی and so corr. in C. Bul. (۲۶۶۵) بر وی for ین که .

Heading: ABL Bul. رجوع بحکایت .

بس بود خورشیدرا رویش گواه * *أَيُّ شَيْءٍ أَكْثَرُ الشَّاهِدِ إِلَه*
 نه بگویم چون قرین شد در بیان * *هَمَّ خُدا وَ هَمَّ مَلِكٍ هَمَّ عَالَمَانِ*
يَشْهَدُ اللَّهُ وَالْمَلِكُ وَ أَهْلُ الْعُلُومِ * أَنَّهُ لَا رَبَّ إِلَّا مَنْ يَدُومُ ۲۶۴۵
 چون گواهی داد حق که بود ملک * *نَا شُود اَندَر گَواهِ مَشْتَرَكِ*
 ز آنک شعشاع و گواهی آفتاب * *بَر نَتابِد چَشم و دِلِهای خَراب*
 چون خناشی کو تق خورشیدرا * *بَر نَتابِد بَسْگِلَد اومیدرا*
 پس ملایک را چو ما هم یار دان * *جَلوهِ گَر خورشیدرا بَر آسَمَانِ*
کَیْن ضِیا مَآ ز اَفْتابِی یافَتِیم * چُون خَلِیفَه بَر ضعیفان نَافَتِیم ۲۶۵۰
 ماه نو یا هفت روزه یا که بدر * *مَرتَبَه هَر یَک مَلِک در نور و قَدَر*
 زاجنحه نور ثلاث اوزباع * *بَر مَراتِب هَر مَلِک را اَن شُعاع*
 همچو پرهای عقول انسیان * *کَهِ بَسی فَرقَسْتان اَندَر مِیانِ*
 پس قرین هر بشر در نیک و بد * *اَن مَلِک باشَد کَهِ هَم قَدَرش بود*
اعْمَشی کو مادرا هَم بَر نَتافت * اَختر اَندَر رَهبری بَر وِی بَتافت ۲۶۵۵

(۲۶۴۴) Bul. خود for چون.

(۲۶۴۵) L om. و before اهل.

(۲۶۴۷) ABL Bul. حضور آفتاب, and so corr. in C.

(۲۶۴۸) L Bul. بگسلد امیدرا.

(۲۶۴۹) B همراز دان. L چو ماهان یار دان.

(۲۶۵۱) ABL Bul. چون مه نو یا سه روزه یا که بدر, and so corr. in C. BL Bul.

نور قدر AC. A. هم ملک دارد کمال و نور و قدر.

(۲۶۵۲) B om.

(۲۶۵۴) ABL Bul. که ماندش بود, and so C in marg. The order of this and the two preceding verses in C is ۲۶۵۴, ۲۶۵۳, ۲۶۵۲, and in L ۲۶۵۳, ۲۶۵۴, ۲۶۵۲.

(۲۶۵۶) AB Bul.

چشم اعمش چو یک خور را بر نتافت * اختر اورا شمع شد تاره بیافت

چشم اعمش نور خور را بر نتافت and so corr. in C. L in the second hemistich

چیست جان کندن سوی مرگ آمدن * دست در آب حیاتی نازدن
 خلق را دو دیکه در خاک و مات * صد گمان دارند در آب حیات
 جهد کن تا صد گمان گردد نود * شب بر و ورتو بخشی شب رود
 ۲۶۹۰ در شب ناریک جوی آن روز را * پیش کن آن عقل ظلمت سوز را
 در شب بدرنگ بس نیکی بود * آب حیوان جفت ناریکی بود
 سر زخفتن کی توان بر داشتن * با چنین صد تخم غفلت کاشتن
 خواب مرده لقمه مرده یار شد * خواجه خفت و دزد شب بر کار شد
 تو فی دانی که خصامت یکند * ناریان خصم وجود خاکبند
 ۲۶۹۵ نار خصم آب و فرزندان اوست * همچنان که آب خصم جان اوست
 آب آتش را گشد زیرا که او * خصم فرزندان آبست و عدو
 بعد از آن این نار نار شهوتست * کاندرو اصل گناه و زلالتست
 نار بیرونی بآبی بفسرد * نار شهوت تا بدوزخ می برسد
 نار شهوت می نیار آمد بآب * زآنک دارد طبع دوزخ در عذاب
 ۲۷۰۰ نار شهوت را چه چاره نور دین * نورکم إطفاء نار الکافرین
 چه گشد این نار را نور خدا * نور ابرهیم را ساز اوستا
 تا ز نار نفس چون نمرود تو * و اهد این جسم همچون عود تو
 شهوت نارے براندن کم نشد * او بماندن کم شود بی هیچ بد
 تا که هیزم می نهی بر آتشی * کی بمبرد آتش از هیزم گشتی

چون L. جوی for جو AB (۲۶۹۰)

(۲۶۹۲) In B this verse precedes v. ۲۶۹۰, but is repeated after v. ۲۶۹۱.

(۲۶۹۵) After this verse Bul. adds:

آب را هم جسر اخصمت دار * دار را آست عنوی جاشکار

Bul. داشت (۲۶۹۷)

(۲۷۰۰) In C vv. ۲۷۰۰ and ۲۷۰۱ are transposed, but corr. in marg.

(۲۸۴) C orig. شهوتی and probably باری, corr. above.

(۲۷۰۴) A نار هیزم گشتی. A تا کی

تو که باشی زید هم خود را نیافت * همچو اختر که برو خورشید نافت
 ۲۶۷۰ فی ازو نقشی بیایی فی نشان * فی گهی یابی برام که گشان
 شد حواس و نُطق با پایانِ ما * محورِ علم و دانش سلطانِ ما
 حسها و عقلهاشان در درون * موج در موج، لَدُنَا مُحَضَّرُونَ
 چون شب آمد باز وقتِ بار شد * انجمِ پنهان شد بر کار شد
 بی‌شانرا و دهد حق هوشها * حلقه حلقه حلقها در گوشها
 ۲۶۷۵ پای کوبان دست افشان در ثنا * نامِ نازان رَبَّنَا أَحْيَيْنَا
 آن جلود و آن عظام ریخته * فارسان گشته غبار انگخته
 حمله آرند از عدم سوء وجود * در قیامت هر شکور و هر کَنود
 سر چه می‌پیچی کنی نادیده * در عدم زاوَل نه سر پیچیده
 در عدم افشرده بودی پایِ خویش * که مرا که بر کند از جایِ خویش
 ۲۶۸۰ می‌نبینی صُنْعِ رَبَّانیت را * که کشید او موی پِشانیست را
 تا کشیدت اندرین انواعِ حال * که نبودت در گمان و در خیال
 آن عدم اورا هاره بنده است * کار کن دیو سُلیمان زنده است
 دیو می‌سازد جَنانِ کَاثِبِجَوَاب * زهره فی تا دفع گوید یا جواب
 خویش را بین چون همی لرزی زیم * مر عدم را نیز لرزان دان مقیم
 ۲۶۸۵ ورتو دست اندر مناصب می‌زنی * هم زترس است آن که جانی می‌گنی
 هر چه جز عنقِ خدای احسن است * گر شکرخوار بست آن جان کندن است

ناطفه L. شد حواس و ناطقه تابان ما AB Bul. (۲۶۷۱) تو کی باشی A (۲۶۶۹)

ABL Bul. دانش، محور و before. C om. پایان ما

with که written over چون شب باز وقت یار شد A (۲۶۷۲) و لدینا C (۲۶۷۲)

B. چون که شب با ظلمت خود یار شد i. e. وقت written over ظلمت خود and چون

and so C in marg. In C part of the first hemistich has been obliterated and only the words وقت یار شد are now legible.

کی بر کند A (۲۶۷۹) در عدم اوّل Bul. چه پیچی میکنی L (۲۶۷۸)

زند است C. بند است C (۲۶۸۲) تا کشیدن B (۲۶۸۱) او for از A (۲۶۸۰)

شکر خائست L. خدایی C (۲۶۸۱) هم زترست Bul. (۲۶۸۵)

۲۷۱۵ خلق گفتندش که در بگشوده‌ایم * ما سخنی واهلِ فُتُوْت بوده‌ایم
گفت نان در رَسْم و عادت داده‌اید * دست از بهر خدا نگشاده‌اید
بهرِ فخر و بهرِ بَوش و بهرِ ناز * نه از برای ترس و تقوی و نیاز
مالِ نَخْمِست و بهرِ شوره منه * تیغ را در دستِ هر رهنِ مده
اهلِ دین را باز دان از اهلِ کین * همنشینِ حق بجو با او نشین
۲۷۲۰ هر کسی بر قومِ خود اِثَار کرد * کاغهِ پندارد که او خود کار کرد

خُدو انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علی کرم
الله وجهه و انداختن علی شمشیر را از دست،

از علی آموز اخلاصِ عمل * شیرِ حق را دان مطهر از دغل
در غزا بر پهلوانی دست یافت * زود شمشیری بر آورد و شتافت
او خدو انداخت بر روی علی * افنخارِ هر نبی و هر ولی
آن خدو زد بر رخی که روی ماه * سجدِ آرد پیش او در سجدِ گاه
۲۷۲۵ در زمان انداخت شمشیر آن علی * کرد او اندر غزاش کاهلی
گشت حیران آن مبارز زین عمل * وز نمودن عفو و رحمت بی محمل
گفت بر من تیغِ نیز افراشتی * از چه افگندی مرا بگذاشتی
آن چه دیدی بهتر از پیکارِ من * تا شدستی سُست در اِشکارِ من
آن چه دیدی که چنین خشمِ نشست * تا چنان برقی نمود و باز جَست
۲۷۳۰ آن چه دیدی که مرا زان عکس دید * در دل و جان شعله آمد پدید
آن چه دیدی برتر از گوئن و مکان * که به از جان بود و بخشیدیم جان
در شجاعت شیرِ رتانیستی * در مروتِ خود که داند کبستی

خواجه پندارد L (۴۷۲۰) . دان for آن A (۴۷۱۶)

Heading: L خبوا ساحتن .

خبو L (۴۶۲۴) . در روی AB . خبو L (۴۷۲۴)

خود کی داند A (۴۷۲۲) . تا شدی تو سست ABL Bul. (۴۷۲۸)

۲۷۰۵ چونك هیزم باز گیری نار مُرْد * زَانَك تقوی آب سوی نار بُرْد
گی سیه گردد ز آتش رویِ خوب * کو نهد گل گونه از تقوی الْقُلُوب

آتش افتادن در شهر بایام عمر رضی الله عنه،

آشی افتاد در عهدِ عُمَر * همچو چوب خشك میخورد او حجر
در فتاد اندر بنا و خانهها * نا زد اندر پیرِ مرغ و لانهها
نیم شهر از شعلها آتش گرفت * آب می ترسید از آن و می شگفت
۲۷۱۰ مشکهای آب و سرکه می زدند * بر سر آتش کسان هوشمند
آتش از استبزه افزون می شدی * می رسید او را مدد از بی حدی
خلق آمد جانبِ عُمَر شتاب * کانش ما می نبرد هیچ از آب
گفت آن آتش ز آیاتِ خداست * شعله ابر آتش ظلم شامت
آب بگذارید و نان قسمت کنید * بخل بگذارید اگر آلِ منید

(۴۷۰۷) After this verse L adds:

نار یا کانرا ندارد خود زیان * که زخاشاکی شود دریا نهان
هرکه ترناك خدائی را نخورد * گر خورد زهری مگویش کو بُرد
گر طبیعت گوید ای رنخور زار * از زفر پرهز کن پس هوش دار
گر جوابش گوئی از جهل ای سفیم * پس چرا تو میخوری بی ترس و بیم
آب چشم خویش ریزان شد فزون * آب غم بین خود بخوردن شد نگون
خور کند رنخور را رنجورتر * و آنکه معورست خود معورتر
گویش در دل حکیم مهربان * که قیاسی کرده چون ابلهان
در تو علت می فروزد همچو بار * هین مکن با نار هیزم را تویار
زین دو آتش خانهات ویران شود * قالب زسه ازو بی جان شود
درمن ار نار است هست آن همچو نور * نار صحت در تن افزایشد حضور
نور صبحت چون فزاید در وجود * بی زبانی تن برد صد گونه سود

(۴۷۱۲) ABL Bul. and so corr. in C. شامت

آب و سرکه چیست Bul. and so C in marg. آب چبود بر عطای نان تنید B (۴۷۱۴)

and so A in marg. نان قسمت کنید

وَأَنْ يَكِي سَه مَاهِ مِیَیْنِدِ بَیْمِ * اَیْنِ سَه کَسِ بَنْشِستَه یَکِ مَوْضِعِ نَعَمِ
 چَشمِ هَر سَه بَازِ وِ گُوشِ هَر سَه تِیزِ * دَر تُو آوِیزَانِ وِ اَز مَن دَر گَرِیزِ
 سَحَرِ عَیْنِستِ اَیْنِ عَجَبِ لَظْفِ خَنِیستِ * بَر تُو نَقْشِ گَرِگِ وِ بَر مَن یُوسُفِیستِ ۲۷۵۵
 عَالَمِ اَر هَزْدَه هِزَارِستِ وِ فِزُونِ * نِیستِ اَیْنِ هِجْدَه بَیْهَرِ چَشمِی زَبُونِ
 رَازِ بَگْشَا اَیْ عَلِیْ مَرَنْضِیْ * اَیْ پَسِ سُوْءِ اَلْفِضَا حُسْنِ اَلْفِضَا
 بَا تُو وَا گُو آئِجِ عَقْلَتِ یَا فَنِستِ * یَا بَگُومِ آئِجِ بَر مَن نَافَنِستِ
 اَز تُو بَر مَن نَافَتِ پَنهَانِ چُونِ کَنِیْ * بِی زَبَانِ چُونِ مَاهِ پَر تُو مِی زَنِیْ
 لَیْکِ اَکَرِ دَر گُفَتِ اَیْدِ قَرَصِ مَآهِ * شَبِ رَوَانِرا زُود تَر اَرْدِ بَرَاهِ ۲۷۶۰
 اَز غَلَطِ اَیْمَنِ شُونَدِ وَا زِ ذَهُولِ * بَانِگِ مَه غَالِبِ شُودِ بَر بَانِگِ غُولِ
 مَآهِ بِی گُفَتَنِ چُو بَاشَدِ رَهْنَمَا * چُونِ بَگُویدِ شَد ضِیَا اَنْدَر ضِیَا
 چُونِ تُو بَابِی اَن مَدِیْنَهْ عِلْمِرا * چُونِ شَعَاعِیْ اَفْتَابِ حِلْمِرا
 بَازِ بَاشِ اَیْ بَابِ بَر جَوِیایِ بَابِ * نَا رَسَدِ اَز تُو قُشُورِ اَنْدَر لُبَابِ
 ۲۷۶۵ بَازِ بَاشِ اَیْ بَابِ رَحْمَتِ نَا اَبَدِ * بَارِگَاهِ مَا لَهْ کُفُوءًا اَحَدِ
 هَر هَوَا وِ ذَرَهْ خُودِ مَنظَرِیستِ * نَاگِشَادَه کِی گُودِ اَنجَا دَرِیستِ
 نَا بَنگِشَایدِ دَرِی رَا دِیدَبَانِ * دَر دَرُونِ هَر گَزِ نَجَبِدِ اَیْنِ گِمَانِ
 چُونِ گِشَادَه شَد دَرِی حِیْرَانِ شُودِ * پَر بَرُویدِ بَر گِمَانِ پَرَانِ شُودِ
 غَافِلِیْ نَاگِه بُویرَانِ گَنجِ یَا فَتِ * سُوِیْ هَر وِیْرَانِ اَز اَن پَسِ مِی شَتَا فَتِ

(۲۷۵۴) C, corr. above, از وی در گریز C. و هر سه تیز C (۲۷۵۴)

چشم زبون AC. هجده هزارست AL (۲۷۵۶). و. A om. ای عجب A (۲۷۵۵)

هجده for هزده, and so Bul., with هزده for هجده, corr. in C. B

ABL Bul. (۲۷۵۹). پس for بی C. بگشای A (۲۷۵۷)

از تو بر من نافت چون داری نهان ■ می فشانی نور چون مه بی زبان

and so C in marg. C (۲۷۶۴) for قشور قصور, corr. in marg.

دیدبان BL Bul. (۲۷۶۷). کانجا AB Bul. کی for که BL Bul. (۲۷۶۶)

and امید, which have امید, and so L Bul., and مرغ اومید و طمع پَران شود AB (۲۷۶۸)

C in marg. Suppl. in marg. C. (۲۷۶۹)

در مروت ابرِ موسی بنیه * کآمد از وی خوان و نان بی‌شیه
 ابرها گندم دهد کآنها بجهد * پخته و شیرین کند مردم چو شهد
 ۲۷۳۵ ابرِ موسی پسرِ رحمت برگشاد * پخته و شیرین بی زحمت بداد
 از برای پخته‌خوارانِ گرم * رحمتش افراشت در عالمِ عَلم
 تا چهل سال آن وظیفه و آن عطا * کم نشد يك روز از آن اهلِ رجا
 تا هم ایشان از خسبِی خاستند * گندنا و نَره و خَس خواستند
 اُمّتِ احمد که هستید از کرام * تا قیامت هست باقی آن طعام
 ۲۷۴۰ چون اَیِّتُ عِنْدَ رَبِّی فاش شد * یُطِیم و یُسْفِی کنایت زآش شد
 هیچ بی تأویل این را در پذیر * تا در آید در گلو چون شهد و شیر
 زانک تأویلت و داد عطا * چونک ببند آن حقیقت را خطا
 آن خطا دیدن زضعفِ عقلِ اوست * عقلِ کل مغزست و عقلِ ما چو پوست
 خویش را تأویل کن نه اخبار را * مغز را بد گوئی نی گلزار را
 ۲۷۴۵ ای علی که جمله عقل و دیده * شمه و گو امر آنچه دیده
 تیغِ حِلْمَت جانِ مارا چاک کرد * آبِ عِلْمَت خاكِ مارا پاك کرد
 باز گو دانم که این اسرارِ هُوست * زانک بی شمشیر کشتن کارِ اوست
 صانعِ بی آلت و بی جارحه * واهبِ این هدیه‌ای راجحه
 صد هزاران می چشاند هوش را * که خبر نبود دو چشم و گوش را
 ۲۷۵۰ باز گو ای بازِ عرشِ خوش‌شکار * ناچه دیدی این زمان از کردگار
 چشمِ تو ادراکِ غیب آموخته * چشمهای حاضران بر دوخته
 آن یکی ماهی می‌بیند عیان * و آن یکی تارِ یک می‌بیند جهان

افراخت AB Bul. (۲۷۳۶) و بی زحمت Bul. (۲۷۳۵)

(۲۷۳۷) C از اهل رجا, with آن suppl. above.

(۲۷۳۹) BL هستند. In C the penultimate letter is unpointed.

(۲۷۴۲) A این حقیقت را. (۲۷۴۱) ABL Bul. و عقل جزو پوست, and so corr. in C.

(۲۷۴۸) L هدیه‌ای فاتحه. After this verse L adds:

صد هزاران می چشاند روح را * که خبر نبود دهان را ای فنی

وآن رهی که پخته سازد میوه را * وآن رهی که دل دهد کالیوهر را
 باز گو اے باز پر فروخته * با شه و با ساعدش آموخته
 باز گو اے باز عنقاگیر شاه * ای سپاه اشکن بخود نی با سپاه
 ۲۷۸۵ امت وحدی یکی و صد هزار * باز گو ای بنده باز ترا شکار
 در محل فهر این رحمت زچست * ازدهارا دست دادن راه کبست

حواب گفتن امیر المؤمنین که سبب افکندن شمشیر از
 دست چه بود در آن حالت

گفت من تیغ از پی حق میزنم * بنده حقم نه مأمور تنم
 شیر حقم نیستم شیر هوا * فعل من بر دین من باشد گوا
 ما رمیت اذ رمیت در حراب * من چو تیغ وآن زنده آفتاب
 ۲۷۹۰ رخت خود را من زره بر داشتم * غیر حق را من عدم انگاشتم
 سایه ام کدخدالم آفتاب * حاجبم من نیستم اورا حجاب
 من چو تیغ پر گهرهای وصال * زنده گردانم نه گشته در قتال
 خون نبوشد گوهر تیغ مرا * باد از جاگی برد میخ مرا
 که نیم کوهر زحلم و صبر و داد * کودرا گی در رباید تند باد
 ۲۷۹۵ آنک از بادی رود از جا خسیست * زآنک باد ناموافق خود بسیست
 باد خشم و باد شهوت باد از * برد اورا که نمود اهل نماز

(۲۷۸۲) ABL Bul. in the first hemistich.

(۲۷۸۸) After this verse Bul. adds:

رامی آست و کمان و تیر من * فاطع آست صورت شمشیر من

ز آفتاب A. کدخدایم Bul. سایه ام من L (۲۷۹۱). در جواب AL (۲۷۸۹).

بی است C. خسی است C (۲۷۹۵). نکشته Bul. (۲۷۹۲).

(۲۷۹۶) A. نند اهل. After this verse L adds:

باد کر و باد کینه باد ناز * برد آن خس کو بود اهل یاز

باد حرص و باد غجب و باد حلم * برد اورا کو بود از اهل علم

In the second verse حلم should be written خلم.

۲۷۷۰ تا زدرویشی نیای تو گهر * کی گهر جوی زدرویشی دگر
 سالها گر ظن دود با پای خویش * نگذرد ز اشکافِ بینهای خویش
 غیرِ بینی هیچ می بینی بگو * چون بینی گر کنی بینی بگو

سؤال کردن آن کافر از علی کرم الله وجهه که چون بر چون
 منی مظفر شدی شمشیر را از دست چون انداختی،

گفت فرما یا امیر آموین * تا بچند جان بتن در چون جنین
 چون جنین را نوبت تدیر رو * از ستاره سوے خورشید آید او
 ۲۷۷۵ چونك وقت آید که گیرد جان جنین * آفتابش آن زمان گردد مُعین
 این جنین در جنبش آید ز آفتاب * کافتابش جان هی بخشد شتاب
 از دگر انجم بجز نقشی نیافت * این جنین تا آفتابش بر نتافت
 از کدامین ره نعلی یافت او * در رَحِم با آفتابِ خوب رو
 از ره پنهان که دور از حسن ماست * آفتاب چرخ را بس راهاست
 ۲۷۸۰ آن ره که زر بیابد قوت ازو * و آن ره که سنگ شد باقوت ازو
 و آن ره که سرخ سازد لعل را * و آن ره که برق بخشد نعل را

(۲۷۷۰) Suppl. in marg. C. (۲۷۷۲) AB Bul.

تا بینی مآبدت از غیب بو * غیر بینی هیچ می بینی بگو

and so L, which has تا بینی for تا نه بینی. The second hemistich in C has been
 erased and the words تا بینی مآبدت از غیب بو suppl. in marg.

Heading: A om. چون before بر. Bul. چون بر من. After the Heading AB add:

پس بگفت آن نومسلیمان ولی * از سر مستی و لذت با علی

and so L Bul., which have با علی. The verse is suppl. in marg. C.

(۲۷۷۳) AB Bul. که بفرما. and so corr. in C. L. باز فرما.

(۲۷۷۴) ABL Bul. هفت اختر هر جنین را مدتی * می کند ای جان بوبت خدمتی

جان گیرد. (۲۷۷۵) Suppl. in marg. C. BL Bul. and so C in marg.

(۲۷۸۰) C شهره for سگ, corr. above. (۲۷۸۱) ABL Bul. آن ره in the

first hemistich. A سرخ for چرخ.

کین یک لفظی شود از خواجه حُر * و آن زید شیرین و میرد تلخ و مُر
 بند شهوت ندارد خود خلاص * جز بفضل ایزد و انعام خاص
 در چهی افتاد کآنرا غور نیست * و آن گناه اوست جبر و جور نیست
 در چهی انداخت او خود را که من * در خور قعرش نمی یابم رسن
 ۲۸۲۰ بس کنم گر این سخن افزون شود * خود جگر چه بود که خارا خون شود
 این جگرها خون نشد نه از سختی است * حیرت و مشغولی و بدبختی است
 خون شود روزی که خورش سود نیست * خون شو آن وقتی که خون مردود نیست
 چون گواهی بندگان مقبول نیست * عدل او باشد که بند غول نیست
 گشت اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا در نُذِر * زَانِكَ بود از گون او حُرّ ابن حُر
 ۲۸۲۵ چونك حُرّم خشم کی بندد مرا * نیمهت اینجا جز صفات حق در ا
 اندر آکازاد کردت فضل حق * زَانِكَ رحمت داشت بر خشمش سبق
 اندر آ اکنون که جستی از خطر * سنگ بودی کیما کردت گهر
 رَسَنَه از کفر و خارستان او * چون گلی بشگفت بسروستان هو
 تو منی و من تُوَم اے محتشم * تو علی بودی علی را چون کشم
 ۲۸۳۰ معصیت کردی به از هر طاعتی * آسمان پیسوده در ساعتی
 بس خجسته معصیت کان کرد مرد * فی زخاری بر دمداوراق ورد
 فی گناه عُمَر و قصد رسول * ی کشیدش تا بدرگاه قبول
 فی بسحر ساحران فرعونشان * ی کشید و گشت دولت عونشان
 گر نبود سحرشان و آن جمود * کی کشیدیشان بفرعون عنود
 ۲۸۳۵ گی بدیدندی عصا و معجزات * معصیت طاعت شد ای قوم عصات

(۲۸۱۶) AB Bul. سخت و مر L. سخت مر.

(۲۸۱۹) L Bul. om. نه. AB Bul. غلت for حیرت. (۲۸۲۱) L Bul. om. نه.

(۲۸۲۴) C حُرّ بن حُر. (۲۸۲۷) ABL Bul. رستی از خطر.

(۲۸۲۸) A Bul. چون گلی بشگفته در بستان او. بشگفت A (۲۸۲۸)

(۲۸۲۹) After C has نوم, corr. above. (۲۸۲۹) After C has نوم

(۲۸۳۱) L Bul. کان مرد کرد. (۲۸۳۴) Bul. که کشید ایشان.

کوهر و هستی من بنیادِ اوست * ور شوم چون کاه بادم بادِ اوست
 جز بیادِ او نجنبید میلِ من * نیست جز عشقِ احد سرخیلِ من
 خشم بر شاهان شه و مارا غلام * خشم را هر بستهام زیرِ لگام
 ۲۸۰۰ تیغِ حلم کردنِ خشم زدست * خشم حق بر من چو رحمت آمدست
 غرقِ نورم گرچه سقم شد خراب * روضه گشتم گرچه هستم بو تراب
 چون در آمد در میان غیر خدا * تیغ را اندر میان کردن سزا
 نا اَحَبُّ لِّلّهِ آید نامِ من * نا که اَبْغَضُ لِّلّهِ آید کامِ من
 نا که اَعْطَا لِّلّهِ آید جودِ من * نا که اَمْسَكَ لِّلّهِ آید بودِ من
 ۲۸۰۵ بخلِ من لِّلّهِ عطا لِّلّهِ و بس * جمله لِّلّهِام نِیم من آن کس
 و آنچه لِّلّهِ می کنم تقلید نیست * نیست تخمیل و گمان جز دید نیست
 زاجنهاده و امر تحرّی رستهام * آستین بر دامن حق بستهام
 گر همی پرم همی بینم مَطَار * ور همی گردم همی بینم مدار
 ور کشم باره بدانم نا کجا * ماهر و خورشید پیشم پیشوا
 ۲۸۱۰ بیش ازین با خلق گفتن روی نیست * بجزرا گنجایی اندر جوی نیست
 پست می گویم باندازه عقول * عیب نبود این بود کارِ رسول
 از غرض حُرْمِ گواهی حُر شنو * که گواهی بندگان نه ازرد دو جو
 در شریعت مر گواهی بند را * نیست قدری نزد دعوی و قضا
 گر هزاران بند باشندت گواه * شرع نپذیرد گواهیشان بکاه
 ۲۸۱۵ بند شهوت بتَر نزدیکِ حق * از غلام و بندگان مسترق

زین و لگام L (۲۷۹۹) . بادم یاد اوست ABC (۲۷۹۷)

ABL Bul. (۲۸۰۲) . بر من همه رحمت شدست AL (۲۸۰۰)

چون در آمد علنی اندر غزا * تیغ را اندر میان کردن سزا

bis. A (۲۸۰۴) . اَحَبُّ لِّلّهِ L bis. A (۲۸۰۲) . and so corr. in C.

نیم for نه C . و بس for پس L (۲۸۰۵)

وقت دعوی AB Bul. (۲۸۱۲)

and so C in marg. , بر نسنجد شرع ایشانرا بکاه ABL Bul. (۲۸۱۴)

هیچ بغضی نیست در جانم ز تو * ز آنک این را من نمی دانم ز تو
 آلتِ حقّی تو فاعل دستِ حقّ * چون زخم بر آلتِ حق طعن و دقّ
 گفت او پس آن قصاص از بهر چیست * گفت هم از حقّ و آن سرّ خفیهست
 ۲۸۶۵ گر کند بر فعلِ خود او اعتراض * زاعتراضِ خود برویاند ریاض
 اعتراض او را رسد بر فعلِ خود * ز آنک در قهرست و در لطف او آحد
 اندرین شهر حوادث میر اوست * در ممالک مالک تدبیر اوست
 آلتِ خود را اگر او بشکند * آن شکسته گشته را نیکو کند
 رمزِ نَسَخِ آیهٔ او نُنِسَها * نأتِ خیراً در عَقَبِ می دانِ مها
 ۲۸۶۰ هر شریعت را که او منسوخ کرد * او گیا بُرد و عوض آورد و رَد
 شب کند منسوخ شُغلِ روز را * بیف جَمادی خَرَدافروز را
 باز شب منسوخ شد از نورِ روز * تا جمادی سوخت زان آتش فروز
 گرچه ظلمت آمد آن نوم و سبات * فی درونِ ظلمتِ آبِ حیات
 فی در آن ظلمتِ خَردها نازه شد * سکنهٔ سرمایهٔ آوازه شد
 ۲۸۶۵ که رُضدها ضدها آید پدید * در سویدا نورِ دایم آفرید
 جنگِ پیغمبر مدار صلح شد * صلح این آخر زمان زان جنگ بُد
 صد هزاران سر بُرد آن دلستان * تا امان یابد سَراهلِ جهان
 باغبان زان می بُرد شاخِ مُضر * تا ییابد نخلِ قائمها و بر
 می کند از باغ دانا آن حبش * تا نماید باغ و میوه خرمش
 ۲۸۷۰ می کند دندانِ بد را آن طیب * تا رهد از درد و بیماری حیب

(۲۸۵۲) After this verse L adds v. ۲۹۸۰ *infra*.

(۲۸۵۴) Bul. این قصاص. Bul. om. و. (۲۸۵۶) A om. (۲۸۵۷) A om.

(۲۸۵۹) B رمز for زامر. (۲۸۶۰) AB Bul. حق منسوخ, and so corr. in C.

(۲۸۶۱) C بان جمادی سوخت زان افروز را, corr. in marg.

(۲۸۶۲) C باز for گرچه. (۲۸۶۳) Bul. om. و. (۲۸۶۵) AL آورید.

B Bul. در سویدا روشنائی آفرید, and so AC in marg. (۲۸۶۶) ABCL پیغامبر.

(۲۸۶۸) C گر for زان, corr. above. C شاخی. (۲۸۶۹) A om. و.

ناامیدی را خدا گردن زدست * چون گناه و معصیت طاعت شدست
 چون مبدل می‌کند او سیئات * طاعتی اش می‌کند رَغْمِ وُشَات
 زین شود مرجوم شیطانِ رجیم * وز حسد او بطرُقد گردد دو نیم
 او بکوشد تا گناهی پرورد * زان گنه مارا پچاهی آورد
 ۲۸۴۰ چون ببیند کان گنه شد طاعتی * گردد او را نَامُبَارَكِ سَاعَتِی
 اندر آ من در گشادم مرترا * تُف زدی و نُحْفَه دادم مرترا
 مر جفاگرا چنینها می‌دهم * پیش پای چپ چه سان سر می‌نهم
 پس وفاگرا چه بخشم تو بدان * گنجها و مُلکهای جاودان

گفتن پیغامبر علیه السلام بگوش رکابدار امیر المؤمنین کَرَمُ الله
 وجهه کی کشتن علی بر دست تو خواهد بودن خبرت کردم،

من چنان مردم که بر خونی خویش * نوش لطف من نشد در قهر نیش
 ۲۸۴۵ گفت پیغامبر بگوش چاکرم * کو بُرد روزی زگردن این سرم
 کرد آگه آن رسول از وَحی دوست * که هلاکم عاقبت بر دست اوست
 او می‌گوید بگوش پیشین مرا * تا نیاید از من این مُنْکَرِ خطا
 من می‌گویم چو مرگ من زُست * با قضا من چون توانم حیلَه جُست
 او می‌افتد بپیشم کای کریم * مر مرا کن از برای حق دو نیم
 ۲۸۵۰ تا نه آید بر من این انجام بد * تا نسوزد جان من بر جان خود
 من می‌گویم برو جَفَّ الْقَلَم * زان قلم بس سرنگون گردد عَلم

(۲۸۴۶) B Bul. چون گنه ماسد طاعت آمدست. and so C in marg.

(۲۸۴۹) Suppl. in marg. C. (۲۸۴۲) L پیش پای چه کان.

Heading: L om. AB Bul. add علی after المؤمنین, and so corr. in C.

(۲۸۴۴) Suppl. in marg C, with بر for در.

(۲۸۴۵) A این رسول. (۲۸۴۶) ABCL پیغامبر. گفته.

(۲۸۵۰) B Bul. تا نیاید. Bul. for از من. تا نیاید.

۲۸۹۰ زَانَك داند هرکه چشمش را گشود * کَانَ گُشنده سخرهٔ تقدیر بود
هرکه آن تقدیر طوقِ او شدی * بر سرِ فرزند هم تیغی زدے
رَو بترس و طعنه کم زن بر بدان * پیشِ دامِ حکم عجزِ خود بدان

تعجب کردن آدم علیه السلام از ضلالت ابلیس و عجب آوردن،

روزی آدم بر بلیسی کو شفیست * انِ حفات و انِ زیافت بشگریست
خویش بینی کرد و آمد خودگزین * خند زد بر کارِ ابلیس لعین
۲۸۹۵ بانگ بر زد غیرتِ حق کای صفی * تو نمی دانی زاسرارِ خفی
پوستین را بازگونه گر کند * گوهر را از بیخ و از بُن بر کند
پردهٔ صد آدم آن دم بر دَرَد * صد بلیسِ نو مُسلمان آورد
گفت آدم توبه کردم زین نظر * ابنِ چنین گستاخ ندبشم دگر
یا غِبَاثَ الْمُسْتَفِیْثِیْنَ اَهْدِنَا * لا اَفْتَخَارَ بِالْعُلُومِ وَالْغِنَى
۲۹۰۰ لا تُزِغْ قُلُوبًا هَدَیْتَ بِالْکَرَمِ * وَاصْرِفِ السُّوءَ الَّذِیْ خَطَّ الْقَلَمِ
بگذران از جانِ ما سوءِ الفضا * و مَبْرَ مارا ز اخوانِ رضا
تلختر از فُرقتِ نو هیچ نیست * بی پناهت غیرِ پیچاپیچ نیست
رختِ ما هم رختِ مارا رادزن * جسمِ ما مر جانِ مارا جامه گن
دستِ ما چون پایِ مارا میخورد * بی امانِ نو کسی جان چون بُرد

(۲۸۹۰) Bul. هرکرا چشمش گشود.

(۲۸۹۱) B Bul. هرکرا آن حکم بر سر آمدی and so AC in marg.

Heading: ABL Bul. لعین ابلیس.

(۲۸۹۲) AB Bul. چشمِ آدم، and so corr. in C.

(۲۸۹۸) After this verse Bul. adds:

یا رب ابنِ جرأتِ زبندِ عمو کن * توبه کردم تو مگیرم زنِ سخن

(۲۸۹۹) A Bul. والعنا. لا فتنار (۲۹۰۰) Bul. جفّ القلم.

(۲۹۰۱) AB Bul. اخوان صفا. (۲۹۰۴) AL چون جان برد.

بس زیادتھا درونِ نقصهاست * مر شهیدانرا حیوة اندر فناست
 چون برید گشت خلقِ رزقِ خوار * بُرْزُقُونِ فَرِحینَ شد گوار
 خلقِ حیوان چون برید شد بعدل * خلقِ انسان رُست و افزون گشت فضل
 خلقِ انسان چون ببرد هین بین * تا چه زاید کن قیاس، آن برین
 ۲۸۷۵ خلقِ ثالث زاید و نیمارِ او * شربتِ حق باشد و انوارِ او
 خلقِ بربد خورد شربت ولی * خلق از لا رسته مرده در بلی
 بس کن اے دون همتِ کوتاهان * تا گیت باشد حیوة جان بنان
 زان ندارے میوه مانند بید * کابِ رُو بُردے پی نان سپید
 گر ندارد صبر زین نان جانِ حس * کیمیارا گیر و زر گردان تو مس
 ۲۸۸۰ جامه شوی کرد خواهی ای فلان * رُو مگردان از محله گازران
 گرچه نان بشکست مر روزه ترا * در شکسته بند پیچ و برنرا
 چون شکسته بند آمد دستِ او * پس رَفُو باشد یقینِ اشکستِ او
 گر تو آنرا بشکنی گوید بیا * تو دُزُشش کن نداری دست و پا
 پس شکستن حقّ او باشد که او * مر شکسته گشته را داند رفو
 ۲۸۸۵ آنک داند دوخت او داند درید * هرچرا بفروخت نیکوتر خرید
 خانه را ویران کند زیر و زیر * پس بیکساعت کند معبورنر
 گریکی سررا ببرد از بدن * صد هزاران سر بر آرد در زمن
 گر نفرمودے قصاصی بر جنّاء * با نگفتی فی الْقِصاص آمد حیوة
 مرکرا زهره بدی نا او زخود * بر اسیر حکم حق تیغی زند

۲۸۷۱) L Bul. فنا اندر حیات A. پس زیادتھا.

۲۸۷۲) Bul. شد for خوش. C in marg. میشد گوار.

۲۸۷۳) L Bul. om. و. AB افزونید فضل, and so C in marg. Bul.

افزونید عدل. L. افزایش فضل.

۲۸۷۴) L چون برید شد بین.

۲۸۸۲) A اشکسته او.

۲۸۸۹) ABL Bul. خود کرا.

باز گشتن بحکایت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
و مسامحت کردن او با خونی خویش،

باز رو سوے علی و خونیش * و آن کرم با خونی و افزونیش
گفت خونی را هی بینم بچشم * روز و شب بر وی ندارم هیچ خشم ۲۹۲۵
ز آنک مرگم همچو من شیرین شدست * مرگ من در بعث چنگ اندر زدست
مرگ بی مرگی بود مارا حلال * برگ بی برگی بود مارا نوال
ظاهرش مرگ و بیاطن زندگی * ظاهرش آبتر نهان پابندی
در رحم زادن جنین را رفتست * در جهان او را زنو بشگفتست
چون مرا سوی اجل عشق و هواست * نهی لا تُلَفُوا بِأَيْدِيكُمْ مراست ۲۹۲۰
ز آنک نهی از دانه شیرین بود * تلخ را خود نهی حاجت گی شود
دانه که تلخ باشد مغز و پوست * تلخی و مکروهش خود نهی اوست
دانه مردن مرا شیرین شدست * بل هر آخیا پی من آمدست
أَقْتُلُوا بَا ثِقَانِي لَا بِيَا * إِنِّي فِي قَتْلِي حَيَاتٍ دَابَا
۲۹۲۵ إِنِّي فِي مَوْتِي حَيَاتٍ بَا فَتَنِي * كَمْ أَفَارِقُ مَوْطِنِي حَتَّى مَتَنِي
فُرَّقَتِي لَوْ لَمْ تَكُنْ فِي ذَا السُّكُونِ * لَمْ يَقُلْ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
راجع آن باشد که باز آید بشهر * سوی وحدت آید از دورانِ دهر

Heading: Suppl. in marg. C. B Bul. om. المؤمنین.

(۲۹۲۴) Suppl. in marg. C.

(۲۹۲۵) ABL Bul. گفت دشمن را.

(۲۹۲۶) ABL Bul. همچو من خوش آمدست, and so corr. in C.

(۲۹۲۷) Bul. در رحم مادر.

(۲۹۲۸) ABL Bul. که for کش.

(۲۹۲۹) L لم یکن.

(۲۹۳۰) B Bul. تفریق دهر, and so written above the line in A.

۲۹۰۵ و ر بُرد جان زین خطرهای عظیم * بُرده باشد مایهٔ ادبار و بیم
 زآنک جان چون واصل جانان نبود * تا ابد با خویش گورست و کبود
 چون تو ندھی راه جان خود بُرده گیر * جان که بی تو زنده باشد مرده گیر
 گر تو طعنه می زنی بر بندگان * مر ترا آن می رسد ای کامران
 ورنو شمس و ماه را گوی جفا * ورنو قد سَرُورا گوی دونا
 ۲۹۱۰ ورنو عرش و چرخ را خوانی حقیر * ورنو کان و بحر را گوی فقیر
 آن بنسبت با کمال نو رواست * مُلکِ اکمال فناها مر تراست
 که تو پاکی از خطر وز نیستی * نیستانرا مُوجود و مغنیستی
 آنک رویانید داند سوختن * زآنک چون بدرید داند دوختن
 می بسوزد هر خزان مر باغ را * بانر رویاند گل صباغ را
 ۲۹۱۵ کای بسوزید برون آتازه شو * بار دیگر خوب و خوب آتازه شو
 چشم نرگس گور شد باز بساخت * خلق نی بُرید و بازش خود نواخت
 ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم * جز زبون و جز که قانع نیستیم
 ما همه نفسی و نفسی می زنیم * گر نخوانی ما همه اهرمیم
 زان زاهرمن رهیدستیم ما * که خریدی جان مارا از عیبی
 ۲۹۲۰ نو عصاکش هرکرا که زندگیت * بی عصا و بی عصاکش گور کیت
 غیر تو هرچ خوشست و ناخوشست * آدمی سوزست و عین آتشت
 هرکرا آتش پناه و پشت شد * هم مجوسی گشت و هم زردشت شد
 کُلُّ شَیْءٍ مَا خَلا اللَّهَ بَاطِلٌ * إِنَّ فَضْلَ اللَّهِ غَیْمٌ هَاطِلٌ

ماه و مهر را. BL Bul. ماه و بحر را A (۲۹۰۹)

چرخ و عرش را. ABL Bul. (۲۹۱۰)

و. A om. (۲۹۱۵) و معیبتی L (۲۹۱۲)

بازش مینواخت. Bul. (۲۹۱۶)

گور چیست. ABL Bul. (۲۹۲۰)

او مجوسی. Bul. (۲۹۲۲)

۲۹۵۰. از بی نظاره او خور و جان * پُر شد آفاق هر هفت آسمان
 خویشتن آراسته از بهر او * خود و را پروای غیر دوست کو
 آنچنان پُر گشته از اجلال حق * که دروهم ره نیابد آل حق
 لَا يَسْعُ فِينَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ - وَالْمَلَكُ وَالرُّوحُ أَيْضًا فَأَعْقِلُوا
 گفت ما زاغیم همچون زاغ فی * مست صباغیم مست باغ فی
 ۲۹۵۵. چونک مخزنهای افلاک و عقول * چون خسی آمد بر چشم رسول
 پس چه باشد مگه و شام و عراق * که نماید او نبرد و اشتیاق
 آن گمان و ظن منافق را بود * کو قیاس از جان زشت خود کند
 آبگینه زرد چون سازی نقاب * زرد بینی جمله نور آفتاب
 بشکن آن شیشه کبود و زرد را * تا شناسی گرد را و مَرَد را
 ۲۹۶۰. گَرْدِ فارس گَرْدِ سَر افراشته * گَرْدِ تو مَرْدِ حق پنداشته
 گَرْدِ دید ابلیس و گفت این فرع طین * چون فزاید بر من آتش جبین
 تا تو می بینی عزیزانرا بشر * دانک میراث بلیس است آن نظر
 گر نه فرزند بلیسی ای عنید * پس بتو میراث آن سگ چون رسید
 من نیم سگ شیر حقم حق پرست * شیر حق آنست کز صورت برست
 ۲۹۶۵. شیر دنیا جوید اشکاری و برگ * شیر مولی جوید آزادی و مرگ
 چونک اندر مرگ بیند صد وجود * همچو پروانه بسوزاند وجود
 شد هوای مرگ طوق صادقان * که جهودانرا بُد این دم امتحان
 در نبی فرمود کای قوم یهود * صادقانرا مرگ باشد گنج و سود
 همچنانک آرزوی سود هست * آرزوی مرگ بردن زان بهست

(۲۹۵۱) Suppl. in marg. C.

(۲۹۵۲) L. بر گشته.

(۲۹۵۷) AB Bul.

آن گمان بر وی ضمیر بد کند ■ کو قیاس از جهل و حرص خود کند

و. (۲۹۶۱) A om. گردها افراشته L (۲۹۶۰). از جهل و حرص خود L

(۲۹۶۴) Suppl. in marg C.

(۲۹۶۵) Bul. مولی for عقی. After this verse C

has ■ lacuna extending to v. ۲۹۹۱.

(۲۹۶۷) L. شد تمنا مرگ L. بدان بد امتحان.

(۲۹۶۹) Bul. آرزوی برگ مردن.

آمدن رکابدار علی کرم الله وجهه که از بهر خدا مرا
بکش و ازین قضا برهان،

باز آمد کای علی زودم بگش * تا نینم آن قم و وقت نرُش
من حالالت می کنم خوم بریز * تا نیند چشم من آن رستخیز
۲۹۴۰ گفتم ار هر ذره خونی شود * خنجر اندر کف بقصد تو رود
يك سهر مو از تو نتواند بُرید * چون قلم بر تو چنان خطی کشید
ليك بی غم شو شفیع تو منم * خواجه رُوح نه ملوک منم
پیش من این تن ندارد قیمتی * بی تن، خویشم فتی ابن الفتی
خنجر و شمشیر شد ریحان من * مرگ من شد بزم و نرگستان من
۲۹۴۵ آنک او تن را بدین سان پی کند * حرص میرے و خلافت گی کند
ز آن بظاهر کوشد اندر جاه و حکم * تا امیرانرا نماید راه و حکم
تا امیری را دهد جانی دگر * تا دهد نخل خلافت را ثمر

بیان آن که فتح طلبیدن پیغامبر علیه السلام مکه را و غیر

مکه را جهت دوستی ملک دنیا نبود چون فرموده است

کی الدُّنیا جِیفَةٌ بلك بامر بود،

جهد پیغمبر بفتح مکه هر * گی بود در حُب دنیا مُتَمَم
آنک او از مخزن هفت آسمان * چشم و دل بر بست روز امتحان

افنادن رکابدار هر باری پیش علی کرم الله وجهه که ای امیر المؤمنین AB Heading:

مرا بکش الخ and so L Bul.

نرگدان BL (۲۹۴۴) که ای علی مارا بکش C (۲۹۳۸)

After this verse L adds: (۲۹۴۷) راه حکم Bul. جاه حکم Bul. (۲۹۴۶)

میری او بینی اندر آن جهان * فکرت پنهانیت گردد عیان

Heading: امر بود A is suppl. in C.

زآلک او A (۲۹۴۹) پیغامبر BC (۲۹۴۸)

عرضه کن بر من شهادت را که من * مر ترا دیدم سرافرازِ زَمَن
قُربِ پنجه کس زخویش و قوم او * عاشقانه سوی دین کردند رُو
او بنیغِ حِلْمِ چندین حَلَق را * و خرید از تیغ چندین خَلَق را
تیغِ حِلْمِ از تیغِ آهن تیزتر * بل ز صد لشکر ظفرانگیزتر
۲۹۹۰ ای دریغ! لقمه دو خورده شد * جوششِ فکرت از آن افسرده شد
گندمی خورشیدِ آدم را کُسوف * چون ذَنبِ شعشاعِ بدری را خُسوف
اینست لطفِ دل که از يك مُشتِ گل * ماهِ او چون می شود پروینِ گِل
نان چو معنی بود خوردش سود بود * چونك صورت گشت انگیزد جُعود
همچو خارِ سبز کاشُتر میخورد * زان خورشِ صد نفع و لذت می بَرَد
۲۹۹۵ چونك آن سبزش رفت و خشك گشت * چون همان را میخورد اشتر زدشت
می دراند کام و لُنجش ای دریغ * کَانَ چنان وَرْدِ مربی گشت تیغ
نان چو معنی بود بود آن خارِ سبز * چونك صورت شد کنون خشکست و گَبَز
تو بدان عادت که اورا پیش ازین * خورده بودی اے وجودِ نازنین
بر همان بُو میخوری این خشك را * بعد از آن کامبخت معنی با ثَری
۴۰۰۰ گشت خاك آمیز و خشك و گوشت بُر * زان گیاه اکنون پرهیز اے شُتر
سخت خاك آلود می آید سخن * آب تیره شد سِر چِه بند کن
تا خدایش باز صاف و خوش کند * او که تیره کرد هم صافش کند
صبر آرد آرزورا نه شتاب * صبر کن وَاللّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوابِ
تَمَّ المجلد الاول من المثنوی المعنوی،

(۲۹۸۸) In B حَلَق را and خَلَق are transposed. L از تیغ و چندین.

(۲۹۹۲) Suppl. in marg. B. (۲۹۹۴) Bul. ناکه معنی بود.

(۲۹۹۴) A خاری. (۲۹۹۶) L مربّا. (۲۹۹۷) A om. و.

(۲۹۹۸) A وجودی. (۴۰۲) Bul. آنکه تیره کرد و هم.

۲۹۷۰ ای جهودان بهر ناموس کسان . بگذرانید این تمنا بر زبان
 يك جهودی این قدر زهره نداشت * چون محمد این علم را بر فراشت
 گفت اگر رانند این را بر زبان * يك جهودی خود نماند در جهان
 پس جهودان مال بردند و خراج * که مکن رسول تو مارا ای سراج
 این سخن را نیست پایانی پدید * دست با من ده چو چشمت دوست دید

گفتن امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه با قرین خود کی چون
 خدو انداختی در روی من نفس من جنبید و اخلاص
 عمل نماند مانع کشتن تو آن شد،

۲۹۷۵ گفت امیر المؤمنین با آن جوان * که بهنگام نبرد اے پهلوان
 چون خدو انداختی در روی من * نفس جنبید و تبّه شد خوی من
 نیم بهر حق شد و نیم هوا * شرکت اندر کار حق نمود روا
 تو نگاریده کف مولیستی * آن حقّی کرده من نیستی
 نقش حق را هم بامر حق شکن * بر زجاجة دوست سنگ دوست زن
 ۲۹۸۰ گبر این بشنید و نوری شد پدید * در دل او تا که زُناری بُرید
 گفت من تخم جفا می کاشتم * من ترا نوعی دگر پنداشتم
 تو تراروی آخدخو بوده * بل زبانه هر ترارو بوده
 تو نبار و اصل و خویشم بوده * تو فروغ شمع کیشم بوده
 من غلام آن چراغ چشم جو * که چراغت روشنی پذیرفت ازو
 ۲۹۸۵ من غلام موج آن دریای نور * که چنین گوهر بر آرد در ظهور

(۲۹۷۴) After this verse L. Bul. add: نمادی Bul. گوئید L. را بید B (۲۹۷۲)

اندر آ در گلستان از مزبله * چو لك در ظلمت ندیدی مشعله
 بی توقف زودتر در نه قدم * زین چه بی بن سوی باغ ارم

Heading: L. خدو for آن شد Bul. آن بود

چشم تو B (۲۹۸۴) اصل خویشم AL (۲۹۸۲) خدو for L (۲۹۷۶)

مدتی این مثنوی تأخیر شد . مهلتی بایست تا خون شیر شد
 تا نزاید بختِ نو فرزندِ نو . خون نگردد شیر شیرین خوش شنو
 چون ضیاء الحق حُسامُ الدین عنان . باز گردانید زآوج آسمان
 چون بمعراجِ حقایق رفته بود . بی بهارش غنچه‌ها ناگفته بود
 چون زدريا سوي ساحل باز گشت . چنگِ شعر مثنوی با ساز گشت
 مثنوی که صیقلِ ارواح بود . باز گشتش روزِ استفتاح بود
 مطلعِ ناربجِ این سودا و سود . سال اندر ششصد و شصت و دو بود
 بلبلِ زینجا برفت و باز گشت . بهر صیدِ این معانی باز گشت
 ساعدِ شه مسکنِ این باز باد . تا ابد بر خلقِ این در باز باد
 ۱۰ آفتِ این در هوا و شهونست . ورنه اینجا شربت اندر شربنست
 چشم‌بندِ آن جهان خلق و دهان . این دهان بر بند تا بینی عیان
 ای دهان تو خود دهانه دوزخی . وی جهان تو بر مثالِ برزخی
 نورِ باقی پهلوی دنیایِ دون . شیرِ صافی پهلوی جوهایِ خون
 چون دروگای زنی بی احتیاط . شیرِ تو خون می‌شود از اختلاط
 ۱۵ يك قدم زد آدم اندر ذوقِ نفس . شد فراقِ صدرِ جنت طوقِ نفس
 همچو دیو از وی فرشته میگرخت . بهر نانی چند آبِ چشم ریخت
 گرچه يك مو بُد گنه كو جُسته بود . ليك آن مو در دو ديدِ رُسته بود
 بود آدر دیده نورِ قدیم . موی در ديد بود کوهِ عظیم

این صید معانی L (۸) . این نشگفته بود Bul. . بشگفته بود BL (۹)

(۱۰) A بود for باد bis. (۱۱) In ABL Bul. the two hemistichs of this verse

are transposed. (۱۲) ABL Bul. زیاده دوزخی. In D this and the preceding

verse are transposed.

بسم الله الرحمن الرحيم^(a)

بیان بعضی از حکمت تأخیر این مجلد دوم که اگر جمله^(b) حکمت الهی بند را معلوم شود^(c) در فواید آن کار بند^(d) از آن کار فرو ماند^(e) و حکمت^(e) بی پایان حق^(e) ادراک او را ویران کند بدان کار نپردازد، پس حق تعالی شمه از آن حکمت بی پایان مهار بینی او سازد و او را بدان کار کشد که اگر او را از آن فایده^(f) هیچ خبر نکند هیچ نجبد زبیرا جنبانند از بهرهای آدمیانست که از بهر آن مصلحت کنیم^(g)، و اگر حکمت آن بروی^(h) فرو ریزد هم نتواند جنیدن چنانک اگر⁽ⁱ⁾ در بینی اشتر مهار نبود نرود^(j) و اگر مهار بزرگ بود هم فرو خسبد^(j)، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ، خاک بی آب کلوخ نشود و چون آب بسیار باشد هم کلوخ نشود، وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ، میزان دهد هر چیزی را نه بی حساب و بی میزان الا کسانی را که از عالم خلق مبدل شده اند وَبَرَزُوا مِنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ شده اند وَمَنْ لَمْ يَذُقْ لَمْ يَذُرْ، پرسید یکی که^(k) عاشقی چیست * گفتم که^(k) چو ما^(l) شوی بدانی، عشق محبت بی حسابست جهت آن^(m) گفته اند کی صفت حق است⁽ⁿ⁾ بحقیقت و^(o) نسبت او بیند مجازست بِحَبِّهِمْ تمامست بِحَبُونَهُ^(p) کدامست،

L omits this preface.

- در فواید از آن کار فرو ماند (c) — (e) A آن. (b) A. (a) D adds نسنعین. (c) — (e) A om. (f) D کار فایده. (g) B کند. (d) D بندد. (i) A om. (j) — (j) Bul. و اگر سخت بزرگ بود هم فرو و خسبد. (h) AB برو. (k) A کی. (l) B Bul. من. (m) Bul. آنکه. (n) A om. (p) Bul. و بحبونه. (o) B om. (p) Bul. کدامست. from here to end. adds والحمد لله رب العالمین.

خواب بیدارست چون با دانش است * وای بیداری که با نادان نشست
 ۴. چونک ز اغان خیمه بر پهن زدند * بلبلان پنهان شدند و تن زدند
 ز آنک بی گلزار بلبل خامش است * غیبت خورشید بیداری کش است
 آفتابا نرک این گلشن کنی * تا که نَحْتِ الْأَرْضِ را روشن کنی
 آفتاب معرفت را نقل نیست * مَشْرِقِ او غیر جان و عقل نیست
 خاصه خورشید کمالی کان سرست * روز و شب کردار او روشن گریست
 ۵. مَطْلَعِ شمس آی اگر اسکندری * بعد از آن هر جا روی نیکو فری
 بعد از آن هر جا روی مَشْرِقِ شود * شرقها بر مغرب عاشق شود
 حس خفاشت سوی مغرب دوان * حس دریاشت سوی مشرق روان
 راه حس راه خرانست اے سوار * اے خران را تو مزاحم شرم دار
 پنج حس هست جز این پنج حس * آن جو زر سرخ وین حسها چو مس
 ۶. اندر آن بازار کایشان ماهرند * حس مس را چون حس زر گی خرنند
 حس ابدان قوت ظلمت می خورد * حس جان از آفتابی می چرد
 ای برده رخت حسها سوی غیب * دست چون موسی برون آور ز جیب
 اے صفانت آفتاب معرفت * و آفتاب چرخ بند يك صفت
 گاه خورشید و گهی دریا شوی * گاه کوه قاف و گاه عنقا شوی
 ۷. تونه این باشی نه آن در ذات خویش * ای فزون از وهمها وز بیش بیش
 روح با علمست و با عقلست بار * روح را با نازی و ترکی چه کار
 از تو ای بی نقش با چندین صُور * هر مشبه هر مَوْحِد خیره سر
 گاه مشبه را مَوْحِد می کند * گاه مَوْحِد را صُور ره می زند
 گاه نرا گوید زمستی بُو الْحَسَن * یا صَغِيرَ الْيَسَنِ یا رَطْبَ الْبَدَن
 ۸. گاه نقش خویش ویران می کند * از پی تنزیه جانان می کند

نیلوفری B (۴۵). کمالی زان سرست Bul. (۴۴). خاموش است D (۴۱).

آن بازار کاهل محشرند Bul. (۵۰). و این حسها Bul. حس هست L (۴۹).

آن پی DL (۶۰). وز پیش بیش D (۵۵).

گر در آن آم بکردی مشورت * در پشیمانی نگفتی معذرت
 ۲. زآنك با عقلی چو عقلی جفت شد * مانع بد فعلی و بد گفت شد
 نفس با نفس دگر چون یار شد * عقل جزوی عاقل و بی‌کار شد
 چون زتنهایی تو نومیدی شوی * زیر سایه یار خُشیدی شوی
 رو بجویبار خدایی را تو زود * چون چنان کردی خدا یار تو بود
 آنك بر خلوت نظر بر دوختست * آخر آنرا هم زیار آموختست
 ۳. خلوت از اغیار باید نه زیار * پوستین بهر دای آمد نه بهار
 عقل با عقل دگر دوتا شود * نور افزون گشت و ره پیدا شود
 نفس با نفس دگر خندان شود * ظلمت افزون گشت ره پنهان شود
 یار چشم نُسْت ای مردِ شکار * از خس و خاشاك اورا پاك دار
 هین بجا رو ب زبان گردی مكن * چشم را از خس ره آوردی مكن
 ۴. چونك مؤمن آینه مؤمن بود * روی او زآلودگی آیین بود
 یار آینه‌است جان را در حزن * در رخ آینه ای جان دم مزن
 تا نپوشد روی خود را از دَمَت * دم فرو خوردن بیاید هر دَمَت
 كم زخاکی چونك خاکی یار یافت * از بهاری صد هزار انوار یافت
 آن درختی كو شود با یار جفت * از هوای خوش ز سر تا پا شگفت
 ۵. در خزان چون دید او یار خلاف * در کشید او رو و سر زیر محاف
 گفت یار بد بلا آشتن است * چونك او آمد طریق خفتن است
 پس بخسبم باشم از اصحاب كهف * به زدنِ قیاس آن محبوس كهف
 یقظه‌شان مصروفِ دقایق بود * خوابشان سرمایه ناموس بود

نو for چو AL. چون for گر L (۲۲). عقل جزئی Bul. نفس دیگر D (۲۱).

چین کردی Bul. (۲۳). مار for باز A. نامیدی B.

AL Bul. (۲۷). و. B om. عقل با عقلی دیگر D (۲۶). در خلوت L (۲۴).

هین for پس A (۲۹). In D vv. ۲۷ and ۲۸ are transposed. و ره.

خود را در دمت A Bul. (۳۲). آیین: so vocalised in D. (۳۰).

آن محبوب كهف L in the second hemistich. من نخسبم L (۳۷).

چاره آن باشد که خود را بنگرم * ورنه او خندد مرا من گي خرم
 او جمیلست و مُحِبُّ لِلْجَمَال * گي جوان نوگزیند پیر زال
 ۸۰ خوب خوبی را کند جذب این بدان * طَبَّاتٌ لِلطَّبَّيْنِ بر وی بخوان
 در جهان هر چیز چیزی جذب کرد * گرم گرمی را کشید و سرد سرد
 قسم باطل باطلان را می‌کشند * باقیان از باقیان هم سرخوشند
 ناریان مر ناریان را جاذب اند * نوریان مر نوریان را طالب اند
 چشم چون بستی ترا ناسه گرفت * نور چشم از نور روزن گي شکفت
 ۸۵ ناسه نو جذب نور چشم بود * تا بپسوندد بنور روزن زود
 چشم باز از ناسه گیرد مر ترا * دانك چشم دل بیستی برگشا
 آن تقاضای دو چشم دل شناس * پو همی جوید ضیای بی‌قیاس
 چون فراق آن دو نور بی‌ثبات * ناسه آوردت گشادی چشمهات
 پس فراق آن دو نور پایدار * ناسه می‌آرد مر آنرا پاس دار
 ۹۰ او چو میخواند مرا من بنگرم * لایق جذب امر و با بد پی‌عمر
 گر لطیفی زشت را در پی کند * نَسَخَرِی باشد که او بر وی کند
 گي بینم روی خود را ای عجب * تا چه رنگم همچو روزم یا چو شب
 نقش جان خویش می‌جستم بسی * هیچ می‌نمود نقشم امر کسی

(۷۸) Bul. من چون خرم. ورنه خدد او A.

(۷۹) A for که. After this verse L adds:

خوب خوبی را کد جذب این بقین * طَبَّات از بهر که الطَّبَّيْنِ

After this verse L adds: Bul. الطَّبَّيْنِ BD. طَبَّيْنِ A. (۸۰)

صافرا هم صافیان راغب شوند * دردرا هم تبرگان جاذب بوند

زنگرا هم زنگیان جونا شدند * رومرا هم رومیان پویا شدند

After this verse L adds: Bul. هم نوریانرا (۸۲) گرمرا گرمی B (۸۱)

در هر آن چیزی که تو ناظر شوی * می‌کشد با جنس شیر معنوی

L Bul. (۸۳)

چشم چون بستی ترا جان‌کن نیست * چشمرا از نور روزن صر نیست

چشمِ حس را هست مذهب اعتزال * دیده عقلت سنی در وصال
 سُخره حس اند اهل اعتزال * خویش را سنی نمایند از ضلال
 هرک در حس ماند او معتزلیست * گرچه گوید سَنیم از جاهلیست
 هرکه بیرون شد زحس سنی و یست * اهلِ بینش چشمِ عقل خوش پیست
 ۶۵ گر بدیده حس حیوان شاهرا * پس بدیدی گاو و خر اللهرا
 گر نبوده حس دیگر مرئرا * جز حس حیوان زیرون هوا
 پس بنی آدم مکرم کی بُدی * کی بحس مشترک محترم شدی
 نامُصوّر یا مصوّر گفتنت * باطل آمد بی زصورت رُسنت
 نامُصوّر یا مصوّر پیش اوست * کوه مغزست و بیرون شد ز پوست
 ۷۰ گر نو گوری نیست بر آغی حرج * ورنه رو کالِصبر مفتاح الفرج
 پردهای دیده را داروی صبر * هم بسوزد هم بسازد شرح صدر
 آینه دل چون شود صافی و پاک * نقشها بینی برون از آب و خاک
 هر بینی نقش و هر نقاش را * فرش دولت را و هم فرّاش را
 چون خلیل آمد خیال یارِ من * صورتش بُت معنی او بُت شکن
 ۷۵ شکر یزدان را که چون او شد پدید * در خیالش جان خیال خود بدید
 خاک درگاهت دلم را می فریفت * خاک بر وی کو زخاکت می شکفت
 گفتم ار خوم پذیرم این ازو * ورنه خود خندید بر من زشت رو

(۶۴) Suppl. in marg. D. After this verse L adds:

هرکه در حس خدا دید آینی * در بر حق هست پیر طاعنی

(۶۷) D کی بودی.

(۶۸) D om. here, but has the verse after v. ۸۰. L

هوست In D. نامُصوّر یا مصوّر L (۶۹). زصورت رفتنت. Bul. نامُصوّر یا مصوّر

is written above اوست. (۷۰) In the second hemistich L has او خیال

در خیال او. After this verse L adds:

شکر معطی را که چون او در رسید * در خیالش جان خیال خود بدید

(۷۱) Bul. دلم چون میفرمت.

(۷۲) L گفتم ار خوم. A. ورنه بر من زشت رو میخندد او.

هلال پنداشتن آن شخص خیال را در عهد عُمر رضی الله عنه،

ماه روزه گشت در عهد عُمر * بر سر کوهی دویدند آن نفر
 تا هلال روزه را گیرند فال * آن یکی گفت ای عمر اینک هلال
 چون عمر بر آسمان مه را ندید * گفت کین مه از خیال تو دمید
 ۱۱۵ ورنه من بیناترم افلاک را * چون نمی بینم هلال پالک را
 گفت تر کن دست بر ابرو بمال * آنکهان تو بر نگر سوی هلال
 چونک او تر کرد ابرو مه ندید * گفت ای شه نیست مه شد ناپدید
 گفت آری موی ابرو شد کمان * سوی تو افکند تیری از گمان
 چونک موی کثر شد اورا راه زد * تا بدَعْوے لاف دید ماه زد
 ۱۲۰ موی کثر چون پرده گردون بود * چون همه اجزات کثر شد چون بود
 راست کن اجزات را از راستان * سر مکش ای راست رو زان آستان
 هم ترازورا ترازو راست کرد * هر ترازورا ترازو کاست کرد
 هر که با ناراستان هم سنگ شد * در کمی افتاد و عفلش دنگ شد
 رَوِ اَشِدَّاءَ عَلٰی الْکُفَّارِ باش * خالک بر دلداری اغیار باش
 ۱۲۵ بر سر اغیار چون شمشیر باش * هین مکن روباه بازی شیر باش
 تا زغیرت از نو یاران نَسْکُند * زانک آن خاران عدو این گلند
 آتش اندر زن بگرگان چون سپند * زانک آن گرگان عدو یوسفند
 جانِ بابا گویدت ابلیس هین * تا بدم بفریادت دیو لعین
 این چنین تلپس با بابات کرد * آدمی را این سیه رخ مات کرد

در نگر Bul. و بر ابرو ABL Bul. (۱۱۶) خیالی A (۱۱۴)

(۱۱۸) After this verse L adds:

چون یکی مو کثر شد از ابروی تو * شکل ماه نو نمود آن موی نو

زین آستان Bul. (۱۲۱) اورا ره بزد D. چون یکی مو ABL Bul. (۱۱۹)

(۱۲۴) AL اغیار باش BD write باش as in text.

آن سیه رخ Bul. (۱۲۹) یاران نگلند L Bul. (۱۲۶)

گفتم آخر آینه از بهر چیست * تا بداند هر کسی کو چیست و کیست
 ۹۵ آینه آهن برای پوسنهاست * آینه سیای جان سنگی بهاست
 آینه جان نیست الا روی یار * روی آن یاری که باشد زان دیار
 گفتم اے دل آینه کُلی بچو * رو بدریا کار بر ناید بچو
 زین طلب بند بکوی تو رسید * درد مریمرا بخرمابن کشید
 دیده نو چون دلمرا دید شد * شد دل نادیده غرق دید شد
 ۱۰۰ آینه کُلی ترا دیدم ابد * دیدم اندر چشم تو من نقش خود
 گفتم آخر خویش را من یافتم * در دو چشمش راه روشن یافتم
 گفت وهم کان خیال نُست هان * ذات خود را از خیال خود بدان
 نقش من از چشم تو آواز داد * که منم تو تو منی در اتحاد
 کاندین چشم منیر بی زوال * از حقایق راه گی یابد خیال
 ۱۰۵ در دو چشم غیر من تو نقش خود * گر بینی آن خیالی دان و رد
 زانک سرمه نیستی در می گشد * باده از تصویر شیطان می چشد
 چشمشان خانه خیالست و عدم * نیستهارا هست بیند لاجرم
 چشم من چون سرمه دید از ذوالجلال * خانه هستیست نه خانه خیال
 تا یکی مو باشد از تو پیش چشم * در خیالت گوهری باشد چو چشم
 ۱۱۰ یشمر آنگه شناسی از گهر * کز خیال خود کنی کُلی عبّر
 يك حکایت بشنوی گوهرشناس * تا بدانی تو عیان را از قیاس

(۹۴) D om. و.

(۹۵) B آینه جان جوهر بس بی بهاست. B in marg. سنگین بهاست.

(۹۶) D بکاشد. (۹۷) BL Bul. مآد زجو.

(۹۹) A نفس خود. (۱۰۰) Bul. این دل نادیده. دلمرا دید شد A (۹۹)

(۱۰۲) A کدین. (۱۰۴) D از خیال تو بدان A. و هان A (۱۰۲)

(۱۰۵) D دید. (۱۰۸) A om. آن for تو. Bul. بینم D (۱۰۵)

(۱۰۹) B چو چشم.

(۱۱۰) B خیالی A. از گوهر D. یشمر B (۱۱۰)

عمرها بایست تا دم پاك شد * تا امین مخزن افلاك شد
 خود گفתי این عصا در دست راست * دسترا دستانِ موسی امر کجاست
 گفت اگر من نیستم اسرارخوان * هم تو بر خوان نامرا بر استخوان
 گفت عیسی یا رب این اسرار چیست * میل این ابله درین بیگار چیست
 ۱۵۰ چون غم خود نیست این بیمار را * چون غم جان نیست این مردار را
 مرده خود را رها کردست او * مرده بیگانه را جوید رفو
 گفت حق ادبارگر ادبارجوست * خار روبیده جزای کشت اوست
 آنک تخم خار کارد در جهان * هان و هان اورا مجو در گلستان
 گر گلی گیرد بکف خاری شود * و ر سوی باری رود ماری شود
 ۱۵۵ کیمیای زهر و مارست آن شفی * بر خلاف کیمیای مثنوی

اندرز کردن صوفی خادم را در بیمارداشت بهیمه ولا حول گفتن خادم،

صوفی می گشت در دور افق * تا شبی در خانقاهی شد قنق
 يك بهیمه داشت در آخر ببت * او بصدر صُفّه با یاران نشست
 پس مراقب گشت با یاران خویش * دفتری باشد حضور یار بیش
 دفتر صوفی سواد و حرف نیست * جز دل اسپید همچون برف نیست
 ۱۷۰ زاد دانشمند آثار قلم * زاد صوفی چیست آثار قدم
 همچو صیّادی سوه اشکار شد * گام آهو دید بر آثار شد
 چند گاهش گام آهو در خورست * بعد از آن خود ناف آهو رهبرست

رویند. Bul. ادبار خواست. A seems to have had originally. ادبار اگر B (۱۵۲)

و. ABL Bul. om. (۱۵۵) و. A om. (۱۵۴)

Heading: Bul. بیمار داشتن. A om. بهیمه. A om. خادم.

(۱۵۸) D بیش for حویش, corr. in marg.

و بر. ABL Bul. (۱۶۱) و. اسعد B. و. ABL Bul. om. (۱۵۹)

۱۴۰ بر سر شطرنج چُست است این غراب * نو مین بازی بچشم نیم خواب
 زآنک فرزین بندها داند بسی * که بگیرد در گلویت چون خسی
 در گلو ماند خس او سالها * چیست آن خس مهرِ جاه و مالها
 مال خس باشد چو هست ای بی ثبات * در گلویت مانع آب حیات
 گر بُرد مالت عدوی پُر فنی * روزی را بُرده باشد روزی

دزدیدن مارگیر ماری را از مارگیر دیگر،

۱۴۰ دزدکی از مارگیر مار برد * زابلهی آنرا غنیمت می‌شمرد
 و رهید آن مارگیر از زخمِ مار * مار گشت آن دزدِ اورا زار زار
 مارگیرش دید پس بشناختش * گفت از جانِ مارِ من پرداختش
 در دعا میخواستی جانم ازو * کش بیام مارِ بستانم ازو
 شکر حقرا کان دعا مردود شد * من زیان پنداشتم و آن سود شد
 ۱۴۰ بس دعاها کان زیانست و هلاک * وز کرم می‌نشود یزدانِ پاک

التماس کردن همراه عیسی علیه السلام زنده کردن استخوانها از عیسی علیه السلام،

گشت با عیسی یکی ابله رفیق * استخوانها دید در حُفَره عمیق
 گفت ای همراه آن نام سنی * که بدان تو مرده را زنده کنی
 مرا آموز تا احسان کنم * استخوانها را بدان با جان کنم
 گفت خامش کن که آن کار تو نیست * لایق انفاس و گفتار تو نیست
 ۱۴۰ کان نفس خواهد زبارةن پاک تر * وز فرشته در رَوش دراک تر

عدو Bul. (۱۴۴) آن بی ثبات L (۱۴۳) دارد بسی L (۱۴۱)

Heading: Bul. bis. مارگیری مارا for اورا Bul. (۱۴۵)

در گور عمیق L استخوانها D (۱۴۱) و ABL Bul. om. (۱۴۶)

خاموش D (۱۴۴) که بدان مرده تو زنده می‌کنی ABL Bul. (۱۴۲)

در تموز گرم می‌بینند دے * در شعاع شمس می‌بینند فی
 در دل انگور می‌را دیده‌اند * در فناء محض شی را دیده‌اند
 آسمان در دور ایشان جرعه‌نوش * آفتاب از جودشان زرفت پوش
 چون از ایشان مجتمع بینی دو یار * هم یکی باشند و هم ششصد هزار
 ۱۸۵ بر مثال موجه‌ها اعدادشان * در عدد آورده باشد بادشان
 مفترق شد آفتاب جانها * در درون روزن ابدانها
 چون نظر در قرص داری خود یکبست * و آنک شد محبوب ابدان در شکبست
 تفرقه در روح حیوانی بود * نفس واحد روح انسانی بود
 چونک حق رش علیهم نوره * منترق هرگز نگردد نور او
 ۱۹۰ يك زمان بگذار اے همه ملال * تا بگویم وصف خالی زان جمال
 در بیان نابد جمال حال او * هر دو عالم چیست عکس خال او
 چونک من از خال خویش دم زخم * نطق می‌خواهد که بشکافد تنم
 همچو مورے اندرین خرمن خوشم * تا فزون از خویش باری می‌گشتم

بسته شدن تقریر معنی حکایت بسبب میل مستمع باستماع

ظاهر صورت حکایت،

گی گذارد آنک رشک روشنست * نا بگویم آنچه فرض و گفتنیست

(۱۸۷) Bul. شد for او.

(۱۸۸) After this verse L adds:

روح انسانی که نفس واحد است * روح حیوانی سفالی جامدست
 عقل خرد از رمز این آگاه نیست * واقف این سر بجز الله نیست
 عفلرا اندر چنین سودا چه کار * کر مادرزاد با سرنا چه کار

(۱۸۹) B هو for او. After this verse Bul. adds: [L has در زاد در زاد].

روح انسان بود نفس واحد * روح حیوانی سفال جامد
 عقل از نورش نگردد نشو و یاب * حق علیم واللہ اعلم بالصواب
 عفلرا زین سود و سودا کار نبود * کر مادرزاد را سرنا چه سود

(۱۹۰) A خال. (۱۹۱) L Bul. او.

و. Bul. om. فرض روشنست (sic) A. رشک روشنست (۱۹۲)

چونك شكر گام کرد و ره بُرید * لاجرم زان گام در کامی رسید
 رفتن يك منزلی بر بویِ ناف * بهتر از صد منزل گام و طواف
 آن دلی کو مطلع مهتابهاست * بهر عارف فتحت ابوابهاست ۱۶۵
 با تو دیوارست با ایشان درست * با تو سنگ و با عزیزان گوهرست
 آنچ نو در آینه بینی عیان * پیر اندر خشت بیند پیش از آن
 پیر ایشان اند کین عالم نبود * جان ایشان بود در دریای جود
 پیش ازین تن عمرها بگذاشتند * پیشتر از کشت بُر بر داشتند
 پیشتر از نقش جان پذیرفته‌اند * پیشتر از بحر دُرها سُفته‌اند ۱۷۰
 مشورت می‌رفت در ایجادِ خلق * جانشان در بحرِ قدرت تا بخلق
 چون ملايك مانع آن می‌شدند * بر ملايك خُفيه خُشبك می‌زدند
 مطلع بر نقش هر که هست شد * پیش از آن کین نفسِ گل پابست شد
 پیشتر ز افلاك کیوان دیده‌اند * پیشتر از دانه‌ها نان دیده‌اند
 بی دماغ و دل پُر از فکر بُدند * بی سپاه و جنگ بر نصرت زدند ۱۷۵
 آن عیان نسبت بایشان فکرست * ورنه خود نسبت بدوران رؤیتست
 فکر از ماضی و مُستقبل بود * چون ازین دو رست مشکل حل شود
 روح از انگور می‌را دیده‌است * روح از معدوم شی‌را دیده‌است
 دیده چون بی‌کیف هر باکی‌نرا * دیده پیش از کان صحیح و زیف‌را
 پیشتر امر خلقت انگورها * خورده می‌ها و نموده شورها ۱۸۰

متزل و گام طواف Bul. منزل و گام و طواف L (۱۶۴) ره بدید L (۱۶۳)

و با ایشان BL Bul. (۱۶۶) عمرها بر داشتند A (۱۶۹) corr. in marg.

حکایت مشورت کردن خدای تعالی با Bul. has the heading: (۱۷۰) After this verse

فرشتگان در ایجاد خلق. (۱۷۱) Suppl. in marg. D. L om.

L om. (۱۷۲) Bul. پیش از آنکه (۱۷۳) and so L.

A om. و before دل L بی سپاه جنگ (۱۷۵)

Bul. بدیشان رؤیتست D. باینها رؤیتست (۱۷۶) B

Bul. حل بود (۱۷۷) Instead of this verse L has v. ۱۸۲. (۱۷۸)

گفت اندر جو تو کمتر گاه کن * گفت لا حول این سخن کوتاه کن
گفت جایش را بروب از سنگ و پُشک * ور بود تر ریز بر وی خاك خشك
۲۱۵ گفت لا حول ای پدر لا حول کن * با رسول اهل کمتر گو سخن
گفت پستان شانه پشت خربخار * گفت لا حول ای پدر شری بدار
خادم این گفت و میان را بست چست * گفت رفتم گاه و جوآرم نخست
رفت وز آخر نکرد او هیچ باد * خواب خرگوشی بدان صوفی بداد
رفت خادم جانب او باش چند * کرد بر اندرز صوفی ریش خند
۲۲۰ صوفی از ره مانده بود و شد دراز * خوابها می دید با چشم فراز
کان خرش در چنگ گرگی مانده بود * پارها از پشت و رانش می ربود
گفت لا حول این چه سان ماخولیاست * ای عجب آن خادم مُشَفِّق کجاست
باز می دید آن خرش در راه رو * گه بچاهی می فتاد و گه بگو
گونه گون می دید ناخوش واقعه * فاتحه میخواند او و الفارعه
۲۲۵ گفت چاره چیست یاران جسته اند * رفته اند و جمله درها بسته اند
باز می گفت اے عجب آن خادمك * نه كه با ما گشت هم نان و نمك
من نکردم با وی إِلَّا لطف و لین * او چرا با من کند بر عكس کین
هر عداوت را سبب باید سَنَد * ورنه جنسیت وفا تلقین کند

(۲۱۴) A جایش را برو. (۲۱۶) After this verse L adds:

گفت دُم افسار او کوتاه میند * تا ز غلطیدن نیعند خربه بند
گفت لا حول ای پدر چندین منال * بهر خر چندین مرو اندر جوال
گفت بر پشتش فگن جُل زودتر * زاك شب سرماست ای کان هنر
گفت لا حول ای پدر چندین مگو * استخوان در شیر چون نبود بخو
من ز تو استاسم در فن خود * میهمان آید مرا از نيك و بد
لابق هر میهمان خدمت كنم * من ز خدمت چون گل و چون سوسنم

(۲۱۷) L میان بر بست.

(۲۱۸) In L the hemistichs are transposed. L بدان صوفی فتاد.

(۲۲۲) L. Bul. این چه مایخولیاست. (۲۲۳) L آن خر اندر راه دور.

(۲۲۴) L باشد سَنَد. (۲۲۵) L میخواند با الفارعه.

۱۹۵ بحر کف پیش آرد و سَدّی کند * جر کند وز بعدِ جر مدّی کند
 این زمان بشنو چه مانع شد مگر * مستمع را رفت دل جایی دگر
 خاطرش شد سوی صوفی فَنق * اندر آن سودا فرو شد تا عَنق
 لازم آمد باز رفتن زین مقال * سوی آن افسانه بهر وصفِ حال
 صوفی آن صورت مپندار ای عزیز * همچو طفلان تا گی از جَوَز و مویز
 ۲۰۰ جسم ما جوز و مویز است ای پسر * گر تو مَرَدی زین دو چیز اندر گذر
 و ر تو اندر نگذری اکرام حق * بگذراند مر ترا از نُه طَبَق
 بشنو اکنون صورت افسانه را * لیک هین از گه جدا کن دانه را

گمان بردن کاروانیان که بهیمة صوفی رنجورست

حلقه آن صوفیان مستفید * چونک بر وجد و طرب آخر رسید
 خوان بیاوردند بهر میهمان * از بهیمة باد آورد آن زمان
 ۲۰۵ گفت خادم را که در آخر برو * راست کن بهر بهیمة گاه و جو
 گفت لا حَوْلَ این چه افزون گفتنست * از قدیم این کارها کار منست
 گفت تر کن آن جَوْش را از نُخُست * کان خِر پیرست و دندانهاش سُست
 گفت لا حول این چه میگوی میها * از من آموزند این ترتیبا
 گفت پالانش فرو نه پیش پیش * داروی مَنبَل بنه بر پُشت ریش
 ۲۱۰ گفت لا حول آخر ای حکمت گزار * جنسِ تو مهمانم آمد صد هزار
 جمله راضی رفته اند از پیش ما * هست میهمان جان ما و خویش ما
 گفت آبش ده ولیکن شیر گرم * گفت لا حول از توام بگرفت شرم

وصف خال D (۱۹۸). صوفی و فنق Bul. (۱۹۷). bis. جر for جو A (۱۹۵).

بگذری B (۲۰۱).

Heading: Here L Bul. have انترام کردن خادم تعهد بهیمة را و تخلف نمودن.

گفت خادم این چه Bul. (۲۰۶). در وجد ABL Bul. (۲۰۴).

پشت و ریش D (۲۰۹). آموزید DL (۲۰۸). کاتخرك پیرست Bul. (۲۰۷).

از توام AB. شیر گرم Bul. D (۲۱۲). آخر این حکمت مبار L (۲۱۰).

آن یکی گوشش همی پیچید سخت * وآن دگر در زیرِ کامش جُست نَحْت
 وآن دگر در نعلِ او می جُست سنگ * وآن دگر در چشمِ او می دید زنگ
 باز می گفتند ای شیخ این ز چیست * دی نمی گفتی که شکر این خر قویست
 گفت آن خر کو بشب لا حول خورد * جز بدین شیوه نداند راه کرد
 ۲۵۰ چونک قوتِ خر بشب لا حول بود * شب مسبح بود و روز اندر سجود
 آدمی خوارند اغلب مردمان * از سَلَامُ عَلَیْكَ شَانِ کم جو امان
 خانه دیوست دلهاے همه * کم پذیر از دیو مَرْدُم دَم دَمه
 از دم دیو آنک او لا حول خورد * همچو آن خر در سر آید در نَبَرْد
 هر که در دنیا خورد تلبیسِ دیو * وز عَدُوّ دوست رُو نعظیم و ربو
 ۲۵۵ در ره اسلام و بر پولِ صراط * در سر آید همچو آن خر از خُباط
 عشوهای بارِ بد منبوش هین * دام بین این مرو تو بر زمین
 صد هزار ابلیس لا حول آر بین * آدما ابلیس را در مار بین
 دم دهد گوید ترا ای جان و دوست * تا چو قَصَّابی کشد از دوست پوست
 دم دهد تا پوست بیرون کشد * وای او کز دشمنان افیون چشد
 ۲۶۰ سر نهد بر پایِ نو قَصَّاب وار * دم دهد تا خونت ریزد زار زار
 همچو شیری صیدِ خود را خویش کن * تَرِکِ عَشْوَه اجنبی و خویش کن
 همچو خادم دان مراعاتِ خَسَان * بی گسی بهنر ز عَشْوَه ناگسان
 در زمینِ مردمان خانه مکن * کارِ خود کن کارِ بیگانه مکن
 کیست بیگانه نَن، خاکی نو * کز برایِ اوست غمناکی نو

(۲۴۷) Suppl. in marg. D. Bul. رنگ. L. (۲۴۸) Suppl. in marg. D.

(۲۴۹) L. نناد. B. راه برد. (۲۵۰) Suppl. in marg. D.

(۲۵۲) L. همچو خر آن بر سر افتد روی زرد.

(۲۵۴) L. وز عدو و از محب. (۲۵۵) Bul. om. و.

(۲۵۸) Bul. کند از دوست. L. ای جان دوست.

(۲۵۹) In D vv. ۲۵۹ and ۲۶۰ are transposed.

(۲۶۰) D دم دم. L. تا ریزد خون.

باز می‌گفت آدم با لطف و جود * گئی بر آن ابلیس جورے کرده بود
 ۲۲۰ آدمی مر مار و کژدم را چه کرد * کو هی خواهد مر اورا مرگ و درد
 گرگرا خود خاصیت بدیدنست * این حسد در خلق آخر روشنست
 باز می‌گفت این گمان بد خطاست * بر برادر این چنین ظم چراست
 باز گفتم حزم سوء الظن ناست * هرکه بدظن نیست گئی ماند دُرست
 صوفی اندر وسوسه و آن خر چنان * که چنین بادا جزای دشمنان
 ۲۳۰ آن خر مسکین میان خاک و سنگ * کز شد پالان درید پالهنک
 کُشته از ره جمله شب بی علف * گاه در جان کندن و گاه در تلف
 خر همه شب ذکر میکرد ای اله * جو رها کردم گم از يك مُشت کاه
 با زبان حال می‌گفت اے شیوخ و رحمتی که سوختم زین خام شیوخ
 آنچه آن خر دید از رنج و عذاب * مرغِ خاکی بیند اندر سیل آب
 ۲۴۰ پس بپهلو گشت آن شب تا سحر * آن خر بیچاره از جوع البقر
 روز شد خادم بی‌آمد بامداد * زود پالان جُست بر پشتش نهاد
 خرفروشانه دو سه زخمش بزد * کرد با خر آنچه زان سگ می‌سزد
 خر جهنده گشت از تیزی نیش * کو زبان تا خر بگوید حال خویش
 چونک صوفی بر نشست و شد روان * رُو در افتادن گرفت او هر زمان
 ۲۴۵ هر زمانش خلق بر می‌داشتند * جمله رنجورش می‌پنداشتند

کان چنان بادا L. و خر Bul. آن before و A om. (۲۴۴) آدمی Bul. (۲۲۹)

مشنگه D (۲۴۷) . خسته ره L (۲۴۶)

After this verse L adds: پس for پس L (۲۴۰)

ماله میکرد از مراق کاه و جو * منمند از اشتیاق کاه و جو

همچنین در محنت و درد درد و سوز - مالها می‌کرد از جان تا بروز

جست و بر BL (۲۴۱)

گان بردن کاروانیان که: After this verse Bul. adds the heading: جهیه L (۲۴۴)

بهیمه صوفی رنجورست which is suppl. in marg. D.

خر بروی افتادن آمد در زمان L (۲۴۴)

حق فرستاد انبیا را با وَرَق * ناگزید این دانه‌ها را بر طبق
 ۲۸۵ پیش ازین ما اُمّت واحد بُدیم * کس ندانستی که ما نیک و بدیم
 قَلْب و نیکو در جهان بودی روان * چون همه شب بود و ما چون شب روان
 نا بر آمد آفتاب انبیا * گفت ای غش دُور شو صافی بیا
 چشم داند فرق کردن رنگ را * چشم داند لعل را و سنگ را
 چشم داند گوهر و خاشاک را * چشم را زان میخلد خاشاکها
 ۲۹۰ دشمن روزند این فلاّیکان * عاشق روزند آن زره‌ای کان
 زآنک روزست آینه تعریف او * نا ببیند اشرفی تشریف او
 حق فیامت را لقب زان روز کرد * روز بنماید جمال سرخ و زرد
 پس حقیقت روز سهر اولیاست * روز پیش ماهشان چون سایه‌است
 عکس راز مرد حق دانید روز * عکس ستاریش شام چشم‌دوز
 ۲۹۵ زان سبب فرمود یزدان وَالضُّحَى * وَالضُّحَى نور ضمیر مُصْطَفَى
 قول دیگر کین ضحی را خواست دوست * هم برای آنک این هم عکس اوست
 ورنه بر فانی قسم گفتن خطاست * خود فنا چه لایق گفت خداست
 از خلیلی لَا أُحِبُّ الْآفِلِین * پس فنا چون خواست ربّ العالمین
 باز وَاللَّیْلِ است ستارای او * وآن تن خاکی زنگاری او
 ۳۰۰ آفتابش چون بر آمد زان فلك * با شب تن گفت هین ما و دَعَاكَ
 وصل پیدا گشت از عین بلا * زان حلاوت شد عبارت ما قَلَى
 هر عبارت خود نشان حالتیست * حال چون دست و عبارت التیست
 آلت زرگر بدست کفشگر * همچو دانه کشت کرده ریگ در

ندانسته L. پیش از ایشان ما همه یکسان بدیم BDL Bul. (۲۸۵)

پیش مهرشان L (۲۹۴) . آن for این Bul. (۲۹۰) . ناند فرق L (۲۸۸)

(۲۹۸) Instead of this verse BD have:

لا احب الا فلین گفت آن خلیل * کی فنا خواهد ازین ربّ جلیل

زنگاری Bul. وز تن خاکی Bul. (۲۹۹) In L Bul. the same verse follows v. ۲۹۸.

ریگ for دیر B (۳۰۲) . از فلك L Bul. (۳۰۰)

۲۶۵ تا تو تن را چرب و شیرین می‌دهی * جوهر خود را نسبینی فریبی
 گر میان مشک تن را جا شود * روز مردن گند او پیدا شود
 مشک را بر تن مزین بر دل بمال * مشک چه بود نام پاک ذو الجلال
 آن منافق مشک بر تن می‌نهد * روح را در قعر گلخن می‌نهد
 بر زبان نام حق و در جان او * گندها از فکر بی‌ایمان او
 ۲۷۰ ذکر با او همچو سبزه گلخن است * بر سر مبرز گل است و سوسن است
 آن نبات آنجا یقین عاریت است * جای آن گل مجلس است و عشرت
 طببات آید بسوی طبیبین * للخبیثین الخبیثانست هین
 کین مدار آنها که از کین گم‌روند * گورشان پهلوی کین‌داران نهند
 اصل کینه دوزخست و کین تو * جزو آن گلست و خصم دین تو
 ۲۷۵ چون تو جزو دوزخی پس هوش دار * جزو سوسه کل خود گیرد فرار
 تلخ با تلخان یقین ملحق شود * گی دم باطل قرین حق شود
 ای برادر تو همان اندیشه * ما بقی تو استخوان و ریشه
 گر گلست اندیشه تو گلشنی * و بود خاری تو همیشه گلخنی
 گر گلابی بر سر و جیب زیند * و تو چون بوی برون افکند
 ۲۸۰ طلبها در پیش عطاران ببین * جنس را با جنس خود کرده قرین
 جنسها با جنسها آمیخته * زین تجانس زینتی انگیزنه
 گر در آمیزند عود و شکرش * برگزیند يك يك از یکدیگرش
 طلبها بشکست و جانها ریختند * نيك و بد در همدگر آمیختند

و بی‌ایمان D (۲۶۹) . و A om. تا تو آن را D (۲۶۵)

للخبیثات الخبیثانست L. آمد برای طبیبین L (۲۷۲) . این نبات A (۲۷۱)

After this verse Bul. adds: (۲۷۵) . کس مدان آنها L (۲۷۳)

و تو جزو جنتی ای مامدار * عیش تو باشد ز جنت پایدار

غذای گلخنی D (۲۷۸) . یقین حق شود D (۲۷۶) . and so B in marg.

بر جنسها D (۲۸۱) . بر سر جیب A Bul. (۲۷۹)

کر در آمیزد عدس با شکرش * برگزید يك يك از دیگرش Bul. (۲۸۲)

یافتن پادشاه بازاری بخانه کمپیرزن

نه چنان بازیست کو از شه گریخت * سوی آن کمپیر کوهی آرد بیخت
 تا مکه تَنهاجی پزد اولادرا * دید آن باز خوش خوش زادرا
 ۲۳۵ پایکش بست و پَرش کوتاه کرد * ناخنش ببرد و قوتش گاه کرد
 گفت نااهلان نکردندت بساز * پَر فرود از حد و ناخن شد دراز
 دستِ هر نااهل بیارت کند * سوهی مادر آ که بیارت کند
 مهرِ جاهل را چنین دان ای رفیق * کثر رود جاهل همیشه در طریق
 روزِ شه در جُست و جو بیگاه شد * سوی آن کمپیر و آن خرگاه شد
 ۲۴۰ دید ناگه بازارا در دود و گرد * شه برو بگریست زار و نوحه کرد
 گفت هرچند این جزای کارِ تُست * که نباشی در وفای ما دُرست
 چون کنی از خُلد در دوزخ قرار * غافل از لا یَسْتَوِی اصحابِ نار
 این سزای آنک از شاهِ خیر * خیره بگریزد بخانه گنده پیر
 باز میباید پَر بر دستِ شاه * بی زبان میگفت من کردم گناه
 ۲۴۵ پس کجا زارد کجا نالد لثیم * گر تو نپذیری بجز نیک ای کریم
 لطفِ شه جانرا جنایت جو کند * ز آنک شه هر زشترا نیکو کند
 رَو مکن زشتی که نیکمهای ما * زشت آید پیشِ آن زیبای ما
 خدمتِ خودرا سزا پنداشتی * تو لولای جُرم از آن افراشتی
 چون ترا ذِکر و دعا دستور شد * زان دعا کردن دلت مغرور شد
 ۲۵۰ هم سخن دیدی نو خودرا با خدا * ای بسا کو زین گمان افتد جُدا
 گرچه با نو شه نشیند بر زمین * خویشتن بشناس و نیکوتر نشین

نیست for جسته and so L, which has علم بازی نیست کو از شه گریخت B (۲۳۲)
 and A in marg. آرد ریخت A. (۲۳۹) A جست جو. (۲۴۰) D ناگه.
 (۲۴۱) L بگریزی. (۲۴۲) D نباشد. سزای کار L (۲۴۱)
 (۲۴۲) L پیش آن نیکمها. (۲۴۳) L om. و. (۲۴۰) Bul. کو for کس.
 (۲۴۱) D نیکو بر نشین.

وَأَلْتِ إِسْكَافٍ پِیشِ بَرَزْگَرِ * پِیشِ سَگِ گَه اسنخوان در پِیشِ خر
 ۲۰۵ بود أَنَا أَتَّحَقُّ در لبِ منصور نور * بود أَنَا أَلَّه در لبِ فرعون زور
 شد عصا اندر کفِ موسی گوا * شد عصا اندر کفِ ساحرِ هبا
 زین سبب عیسی بدانِ همراهِ خود * در نیاموزید آن اسمِ صمد
 کو نداند نقص بر آلت نهد * سنگ بر گل زن تو آتش گی جهد
 دست و آلت همچو سنگ و آهنست * جفت باید جفت شرطِ زادنست
 ۲۱۰ أَنَا بِي جَفْتِست و بی آلت یکِست * در عَدَدِ شکست و آن بِك بی شکِست
 أَنَا دو گفت و سه گفت و بیش ازین * متفق باشند در واحد یقین
 آخوئی چون دفع شد یکسان شوند * دو سه گویان هم یکی گویان شوند
 گر یکی گوی تو در میدانِ او * گَرْدِ بر می گَرْدِ از چوگانِ او
 گوی آنکه راست و بی نقصان شود * کو ز زخمِ دستِ شه رفصان شود
 ۲۱۵ گوش دار ای احوال اینهارا بهوش * داروی دبه بگش از راهِ گوش
 پس کلامِ پالک در دلهای کور * می نیاید می رود تا اصلِ نور
 و آن فسونِ دیو در دلهای کثر * می رود چون کفشِ کثر در پایِ کثر
 گرچه حکمت را بتکرار آورے * چون تو نااهلی شود از تو برے
 ورچه بنویسی نشانش می کنی * ورچه می لافی بیانش می کنی
 ۲۲۰ او ز تو رُو در کشد ای پُرسنیز * بندها را بگسلد وز نو گریز
 و بخوانی و ببینند سوزِ تو * علم باشد مرغِ دست آموزِ تو
 او نیاید پِیشِ هر نااوستا * همچو طاوسی بخانه روستا

اسم احد L (۴۰۷) . بر لب منصور Bul. (۴۰۵) . و اسنخوان Bul. (۴۰۴)

رفع شد L (۴۱۲) . نقص for نقش D apparently (۴۰۸)

دلهای دور L . پس for بس L (۴۱۶) . و AL om. . گویی آنکه D (۴۱۴)

بگسلد بهر گریز L (۴۲۰) . کفشکثر D (۴۱۴)

بخوانی او به بیند L (۴۲۱)

همچو باز شه به پیش روستا L . همچو کاوسی B (۴۲۲)

۲۶۰ کہ از آن دُوری درین دَوْر ای کلیم * پا بکش زیرا درازست این کلیم
 من کریم نان نمایم بندہ را * تا بگریاند طمع آن زندہ را
 بینی طفلِ ببالد مادرے * تا شود بیدار و جوید خورے
 کو گرسنہ خفته باشد بی خبر * و آن دو پستان میخلد از بہرِ دَر
 کُشت کُنزاً رَحْمَةً مَخْفِیَةً * فَأَبْتَنَعْتُ أُمَّةً مَهْدِیَةً
 ۲۶۵ ہر کراماتی کہ میجویی بجان * او نمودت تا طمع کردی در آن
 چند بُت بشکست احمد در جہان * تا کہ یا رَب گوی گشتند اُمّتان
 گر نبودی کوشش احمد تو ہم * می پرستیدی چو آجَدات صنم
 این سَرَت و رَسَت از سجدِ صنم * تا بدانِ حقِ اُورا بر اُمم
 گر بگوی شُکرِ این رَسَت بگوی * کو بُتِ باطنِ ہمت برہاند اوی
 ۲۷۰ مر سَرَت را چون رہانید از بتان * ہم بدانِ قوتِ تو دل را و رہان
 سر زشکرِ دین از آن بر تافتی * کز پدر میراثِ مُفتش یافتی
 مردِ میرائی چہ داند قدرِ مال * رُستمی جان کند مَحْبان یافت زال
 چون بگریانم بجوشد رحمتم * آن خروشنک بنوشد نعمتم
 گر نخواہم داد خود ننہایش * چوئش کردم بسنہ دل بگشایش
 ۲۷۵ رحمتم موقوفِ آن خوش گریہاست * چون گریست از بحرِ رحمت موج خاست

از کلیم D. پا مکش L. گر تو زان AL. کہ تو زان دوری B Bul. (۴۶۰)

تا بگرداند B. زان نمایم D (۴۶۱)

و و جوید B Bul. (۴۶۲)

از مہر در B. میخلد زو مہر در Bul. می چکد از مہر در L (۴۶۳)

یا رب جوی L (۴۶۶)

او and بگو ABL Bul. (۴۶۹)

مفتش for ارزان BL Bul. دین ازین A (۴۷۱)

و مَحْبان ABL Bul. (۴۷۲)

و آن خروشنک بنوشد Bul. (۴۷۳)

(۴۷۴) After this verse L adds:

تا نگرید طفل کی جوشد لن * تا نگرید ابر کی خندد چمن

باز گفت ای شه پشیمان میشوم * توبه کردم تو مُسلمان میشوم
 آنک تو مستش کنی و شیرگیر * گر زمستی کثر رود عذرش پذیر
 گرچه ناخن رفت چون باشی مرا * بر گنم من پرچم خُرشیدرا
 ۲۴۵ و رجه پَرَم رفت چون بنوازیم * چرخ بازے کم کند در بازیم
 گر کمر بخشیم گهرا بر گنم * گر دهی کِلکی عَلَمها بشکنم
 آخر از پشه نه کم باشد تنم * مُلکِ نمرودے پیر برهم زنم
 در ضعیفی تو مرا بایل گیر * هر یکی خصم مرا چون پیل گیر
 قدرِ قُندُق افگم بُندُق حریق * بُندُق در فِعل صد چون منجیق
 ۲۵۰ موسی آمد در وغا با یک عصاش * زد بر آن فرعون و بر شمشیرهاش
 هر رسولی یک تنه کان در زدست * بر همه آفاق تنها بر زدست
 نوح چون شمشیر در خواهید ازو * موجِ طوفان گشت ازو شمشیرخو
 احدا خود کبست اِسپاهِ زمین * ماه بین بر چرخ بشکافش جبین
 تا بداند سَعْد و نَحْس بی خبر * دَوْرِ نُست این دَوْر نه دَوْرِ قمر
 ۲۵۵ دَوْرِ نُست ابرا که موسی کیم * آرزو می بُرد زین دَوْرَت مُقیم
 چونک موسی رونق دَوْر تو دید * کاندرو صُبحِ نَجلی می دید
 گفت یا ربّ آن چه دَوْر رحمتست * آن گذشت از رحمت آنجا رویتست
 غوطه ده موسی خودرا در بحار * از میان دَوْره احمد بر آرم
 گفت یا موسی بدان بشودمت * راهِ آن خلوت بدان بگشودمت

کَلَم L. گر دهد D (۲۴۶). بر کم پرچم زخورشید از مری L (۲۴۴).

فندقم L. گردد حریق L. قدر حبه Bul. (۲۴۶). خود پیل L. خصی A (۲۴۸).

After this verse L Bul. add: در فعل چون صد

گرچه سنگم هست مقدار نخود ■ لیک در هیجا نه سر ماند نه خود

شمشیرجو A (۲۵۲). بر رسولی A (۲۵۱). و AD om. (۲۵۰).

و بشکافش ABL Bul. چیست اسپاه L (۲۵۲).

آنجا ز رحمت رویتست A. آینجا L. این گذشت L. این چه A (۲۵۷).

دور احمد سر بر آرم L. غوطه خور موسیا اندر بحار L (۲۵۸).

شیخ اشارت کرد خادم را بسر * که برَو آن جمله حلوارا بخر
تا غریمان چونک از حلوا خورند * يك زمانى تلخ در من ننگرند
در زمان خادم برون آمد بدر * تا خرد او جمله حلوارا بزر ۴۹۵
گفت اورا گونرو حلوا بچند * گفت کودک نیم دینار وادند
گفت نه از صوفیان افزون مجو * نیم دینارت دهر دیگر مگو
او طبق بنهاد اندر پیش شیخ * نو بین اسرار سر اندیش شیخ
کرد اشارت با غریمان کین نوال * نك تبرک خوش خورید این را حلال
چون طبق خالی شد آن کودک ستد * گفت دینارم به ای با خرد ۴۰۰
شیخ گفتا از کجا آرم درم * وار دارم میروم سوے عدم
کودک از غم زد طبق را بر زمین * ناله و گریه بر آورد و حنین
میگریست از غن کودک های های * کی مرا بشکسته بودی هر دو پای
کاشکی من گرید گلخن گشتمی * بر در این خانه نگزشتمی
صوفیان، طبل خوار، لقمه جو * سگ دلان و همچو گریه روی شو ۴۰۵
از غریو، کودک آنجا خبر و شر * گرد آمد گشت بر کودک حشر
پیش شیخ آمد که ای شیخ درشت * نو یقین دان که مرا استاد گشت
گر روم من پیش او دست نهی * او مرا بکشد اجازت میدی
وآن غریمان هم بانکار و جحود * رو بشیخ آورده کین بازی چه بود
مال مان خوردی مظالم میبری * از چه بود این ظلم دیگر بر سری ۴۱۰

حلوارا L. آن حلوا AB Bul. (۴۹۴) این جمله A. برون آ جمله L (۴۹۲)

جمله حلوا زان بسر L Bul. آمد زدر L. در زمان خادم روان شد سوی در Bul. (۴۹۵)

نیم دیناری و اند BL. جمله حلوا L (۴۹۶) corr. in B.

ای بر خرد Bul. (۴۰۰) این نوال A. کین غریمان تا نوال D (۴۹۹)

کای مرا ABL Bul. (۴۰۲) میروم A apparently (۴۰۱)

BL. سگ دلان همچو AL. لقمه جوی BL. و لقمه جو A Bul. طبله خوار Bul. (۴۰۵)

باری کین چه بود A (۴۰۹) کای شیخ AB (۴۰۷) روی شوی.

خوردی for بردی L. مال ما BL Bul. (۴۱۰)

حلوا خریدن شیخ احمد خضرویه فدس الله سره العزیز
جهت غریمان بالهام حق،

بود شیخی دایما او وام دار * از جوانمردی که بود آن نامدار
ده هزاران وام کردی از بهان * خرج کردی بر فقیران جهان
هر بوم او خانقاهی ساخته * جان و مال و خانقه در باخته
وام او را حق زهر جای گزارد * کرد حق بهر خلیل از ریگ آرد
گفت پیغمبر که در بازارها * دو فرشته میکند ایدر دعا^{۴۸۰}
کای خدا تو منتقانا ده خلف * وی خدا تو مسکانرا ده تلف
خاصه آن منفق که جان انفاق کرد * حلق خود قربانی خلاق کرد
حلق پیش آورد اسماعیل وار * کارد بر حلقش نیارد کرد کار
پس شهیدان زند زین رویند خوش * تو بدان قالب بشکر گبروش
چون خلف دادستشان جان بقا * جان این از غم و رنج و شقا^{۴۸۵}
شیخ وامی سالها این کار کرد * میستند میداد همچون پایمزد
تخمهای کاشت تا روز اجل * تا بود روز اجل میر اجل
چونک عمر شیخ در آخر رسید * در وجود خود نشان مرگ دید
وامداران گرد او بنشسته جمع * شیخ بر خود خوش گدازان همچو شمع
وامداران گشته نومید و نریش * درد دلها بار شد با درد شش^{۴۹۰}
شیخ گفت این بدگمانان را نگر * نیست حقرا چار صد دینار زر
کودکی حلوا ز بیرون بانگ زد * لاف حلوا بر امید دانگ زد

Heading: D om. احمد.

(۴۷۸) L خان و مان خانقه. After this verse L adds:

احمد خضرویه بودی نام او * ده هزاران پیش بودی وام او

کی در D. پیغامبر AB DL (۴۸۰) In L the hemistichs are transposed. (۴۷۹)

وی for ای AB Bul. (۴۸۱) دایم ایدر دعا L. می کنند AB. فرشته A

دینار و زر Bul. (۴۹۱) و خوش B Bul. (۴۸۴) آن for کان Bul. (۴۸۲)

این چه سرست این چه سلطانست باز * اے خداوند خداوندانِ راز
 ما ندانستیم مارا غفو کن * بس پراگند که رفت از ما سخن
 ما که کورانہ عصاها می‌زنیم * لاجرم قندیلهارا بشکنیم
 ۴۳۵ ما چو کران ناشنیده یک خطاب * هرزه گویان از قیاس خود جواب
 ما زموسی پند نگرفتیم کو * گشت از انکارِ خضری زردزو
 با چنان چشمی که بالا و شتافت * نور چشمش آسمان را می‌شکافت
 کرده با چشمت نعصب موسیا * امر حماقت چشمِ موشِ آسیا
 شیخ فرمود آن همه گفتار و قال * من بجل کردم شمارا آن حلال
 ۴۴۰ سیرِ این آن بود کز حق خواستم * لاجرم بشمود راهِ راستم
 گفت آن دینار اگرچه اندکست * لیک موقوفِ غریبِ کودکست
 نا نگرید کودکِ حلوا فروش * بحرِ رحمت در نی آید بجوش
 ای برادر طفلِ طفلِ چشمِ نست * کامِ خود موقوفِ زاری دان دُرست
 گر هی‌خواهی که آن خلعت رسد * پس بگریان طفلِ دیده بر جسد

ترسانیدن شخصی زاهدی را که کم‌گری تا کور نشوی،

۴۴۵ زاهدی را گفت یارے در عمل * کم‌گری نا چشم را نا آید خلل
 گفت زاهد از دو بیرون نیست حال * چشم ببند یا نبیند آن جمال
 گر ببیند نورِ حق خود چه غمت * در وصالِ حق دو دیده چه کمست
 ورنخواهد دید حق را گو بر و * این چنین چشمِ شفی گو کور شو

شمارا حلال L. شمارا و حلال A (۴۴۶) و مارا A (۴۴۳) و این چه A (۴۴۲)

After this verse L adds: . دان نخست L. جسم نست L (۴۴۳)

بی نضرع کام‌یابی مشکست * کامِ خود موقوفِ زاری دلست
 گر هی‌خواهی که مشکل حل شود * خارِ محرومی بگل مبدل شود

L in the first hemistich رد خلعت آزادی از حزنست (۴۴۴)

. چشم ناید در خل DL (۴۴۵)

. نور حق را چه غمت Bul. (۴۴۷)

تا نماز دیگر آن کودک گریست * شیخ دیکه بست و در وی نشکریست
 شیخ فارغ از جفا و از خلاف * در کشید روی چون مه در لحاف
 با ازل خوش با اجل خوش شادکام * فارغ از تشنیه و گفت خاص و عام
 آنک جان در روی او خندد چو قند * از ترش رویی خلقش چه گزند
 ۴۱۵ آنک جان بوسه دهد بر چشم او * گوی خورد غم امر فلک وز خشم او
 در شب مهتاب مهرا در سیماء * از سگان و عو عو ایشان چه باک
 سگ وظیفه خود بچای آورد * مه وظیفه خود بر رخ می گسترده
 کارک خود می گزارد هر کسی * آب نگذارد صفا بهر خسی
 خس خسانه میرود بر روی آب * آب صافی میرود بی اضطراب
 ۴۲۰ مصطفی مه می شکافد نیم شب * زار می خاید ز کینه بو لهب
 آن مسیحا مرده زنده میکند * و آن جهود از خشم سبالت میکند
 بانگ سگ هرگز رسد در گوش ماه * خاصه ماهی کو بود خاص اله
 می خورد شه بر لب جو تا سحر * در سماع از بانگ چغزان بی خبر
 هم شدی توزیع کودک دانک چند * همت شیخ آن سخارا کرد بند
 ۴۲۵ تا کسی ندهد بکودک هیچ چیز * قوت پیران ازین بیش است نیز
 شد نماز دیگر آمد خادمی * یک طبق بر کف زپیش حافی
 صاحب مالی و حالی پیش پیر * هدیه بفرستاد کز وی بد خیر
 چار صد دینار بر گوشه طبق * نیم دینار دگر اندر ورق
 خادم آمد شیخرا اکرام کرد * و آن طبق بنهاد پیش شیخ فرد
 ۴۳۰ چون طبق را از غطا پاک کرد رو * خلق دیدند آن کرامت را ازو
 آه و افغان از همه برخاست زود * کای سر شیخان و شاهان این چه بود

تشنیه گفت D (۴۱۲) . وز خلاف AD (۴۱۳) . و بروی Bul. و A om. (۴۱۱)

می خورد شه D (۴۲۲) . بر سیماء Bul. (۴۱۶) . خلقان Bul. (۴۱۴)

پیش شیخ اکرام کرد Bul. (۴۲۶)

کرامت بی جحد L . از غطا بگشاد زود L (۴۳۰)

شاهان الامان L . برخاست زان L (۴۳۱)

۴۶۵ قسَمَش کاهِ نِه و حرصش چو کوه * وَجَه نِه و کرده تحصیلِ وَجُوهِ
 ای میسَر کرده مارا در جهان * سخره و بیگار مارا و رهان
 طُعْمه بُنموده بَما و آن بوده شَسْت * آنچنان بُنما بَما آنرا که هست
 گفت آن شیر ای مسیحا این شکار * بود خالص از برای اعتبار
 گر مرا روزی بُدی اندر جهان * خود چه کارستی مرا با مردگان
 ۴۷۰ این سزای آنک یابد آبِ صاف * همچو خر در جُو میزد از گزاف
 گر بداند قیمتِ آن جویِ خر * او بجای پانهد در جویِ سر
 او بیابد آنچنان پیغمبری * میرِ آبی زندگانیِ پرورے
 چون نِمرد پیشِ او کز امرِ کُن * ای امیرِ آبِ مارا زند کن
 هین سگِ نفسِ نرا زند مِخواه * کوِ عِدو جانِ نُسْت از دیرگاه
 ۴۷۵ خالک بر سر استخوانی را که آن * مانعِ این سگ بود از صیدِ جان
 سگ نَه بر استخوان چون عاشقی * دیوچه وار از چه بر خونِ عاشقی
 آن چه چشمست آنک بینایش نیست * زامتحانها جز که رُسوایش نیست
 سَهو باشد ظَنهارا گاه گاه * این چه ظَنست این که کور آمد ز راه
 دید آ بر دیگران نوحه گری * مدتی بُنشین و بر خود می گری
 ۴۸۰ زابِرِ گریان شاخ سبز و تر شود * زَانک شمع از گریه روشن تر شود
 هر کجا نوحه کند آنجا نشین * زَانک نو اولینری اندر حنین
 زَانک ایشان در فراقِ فانی اند * غافل از لعلِ بقای کانی اند
 زَانک بر دل نقشِ تقلید است بد * رَو بآبِ چشم بندش را بَرند

جسته بی وجهی وجوه از: In the second hemistich B has: وجه for عمر (۴۶۵)
 After this verse L adds: هر گروه

جمع کرده مال و رفته سوی گور * دشمنان در مانم او کرده سور

شصت D (۴۶۷). سخره بیگار. L Bul. بر ما در جهان. AB Bul. (۴۶۶)

امر for کبر A (۴۷۴). پیغامبری ABD (۴۷۲). میبرد AL (۴۷۰)

لعل for اهل A (۴۸۲). روشن تر بود AB (۴۸۰). آمد براه L (۴۷۸)

بر آب D. و بند D (۴۸۴)

غم مخور از دیدِ کآن عیسی تراست * چپ مرو تا بخشدت دو چشمِ راست
 ۴۵۰ عیسی روح تو با تو حاضر است * نصرت از وی خواه کو خوش ناصراست
 لیک بیگارِ تنِ پُراستخوان * بر دلِ عیسی منه تو هر زمان
 همچو آن ابله که اندر داستان * ذکرِ او کردیم بهر رستان
 زندگی تن مجو از عیسی است * کامِ فرعونِ مخواه از موسی است
 بر دلِ خود کم نه اندیشهٔ معاش * عیش کم نآید تو بر درگاه باش
 ۴۵۵ این بدنِ خرگاه آمد رُوح را * یا مثالِ گشتی مر نوح را
 تُرك چون باشد بیابد خرگهی * خاصه چون باشد عزیز درگهی

تمامی قصهٔ زنده شدن استخوانها بدعای عیسی علیه السلام،

خواند عیسی نامِ حق بر استخوان * از برای التماسِ آن جوان
 حکمِ یزدان از پیِ آن خامِ مرد * صورتِ آن استخوان را زنده کرد
 از میانِ بر جُست يك شیر سیاه * پنجهٔ زد کرد نقشش را تباه
 ۴۶۰ گله‌اش بر گنْد مغزش رنجت زود * مغزِ جوزی کاندرو مغزی نبود
 گر ورا مغزی بُدے اشکستنش * خود نبودی نقصِ الا بر تنش
 گفت عیسی چون شتابش کوفتی * گفت زان رُو که تو زو آشوفتی
 گفت عیسی چون نخوردی خونِ مرد * گفت در قسمت نبودم رزقِ خورد
 ای بسا کس همچو آن شیرِ ژبان * صیدِ خود ناخورده رفته از جهان

پیکار D (۴۵۱). دو for حق L (۴۴۹).

After the Heading L adds:

چونک عیسی دید کآن ابله رفیق * جز که استنزه نمیداند طریق
 می‌نگبرد پندرا از ابلهی * بخل می‌پندارد او از گهری

از برای خام مرد D (۴۴۸).

کدرو D. جوز زفتی کاندرو L. و مغزش Bul. (۴۶۰).

مغزی بودی D (۴۶۱).

رزق خورد D. بی قسمت L. عیسی for هی هی L (۴۶۲).

خاریدن روستایی بتاریکی شیرا بظن آنک گاوِ اوست،

روستایی گاو در آخر ببست * شیر گاوش خورد بر جایش نشست
 روستایی شد در آخر سوی گاو * گاورا می‌جست شب آن گنج‌کاو
 ۵۰۰ دست می‌مالید بر اعضای شیر * پشت و پهلو گاه بالا گاه زیر
 گفت شیر ار روشنی افزون شدی * زهره‌اش بدریدی و دل خون شدی
 این چنین گستاخ زان می‌خاردم * کو درین شب گاو می‌پنداردم
 حق می‌گوید که ای مغرور کور * نه زنامم پاره پاره گشت طور
 که لَوْ أَنزَلْنَا كِتَابًا لِلْجَبَلِ * لَأَنصَدَعُ ثُمَّ أَنقَطَعَ ثُمَّ أَرْجَلَ
 ۱۰۰ از من ار کوه اُحد واقف بُدی * چشمه چشمه از جبل خون آمدی
 از پدر وز مادر این بشنیده * لاجرم غافل درین پیچیده
 گر تو بی تقلید ازو واقف شوی * بی نشان از لطف چون هاتف شوی
 بشنو این قصّه پی نهیدرا * تا بدانی آفتِ تقلیدرا

فروختن صوفیان بهیمة مسافرا جهت سماع،

صوفی در خانقاه از ره رسید * مرکب خود بُرد و در آخر کشید
 ۱۰۰ آبکش داد و علف از دست خویش * نه آنچنان صوفی که ما گفتیم پیش
 احتیاطش کرد از سهو و خُباط * چون قضا آید چه سودست احتیاط
 صوفیان نفصیر بودند و فقیر * کاذَ فَقَرٌ أَن یَعِی کَفَرًا یُبِیر

و بر جایش ABL Bul. (۵۲) گاو منست B. در تاریکی ABL Bul. Heading:

شیر گفت Bul. (۵۶) گنج B writes. آن کیج‌کاو Bul. (۵۰۴)

گشته AB Bul. کای مغرور B (۵۰۸)

and so L. پاره گشتی و دلش پر خون شدی BD Bul. واقف شدی Bul. (۵۱۰)

چون for حق A. بی نشان بر جای چون هاتف Bul. (۵۱۲)

که گفتیم پیش L. نی چنان ABL Bul. (۵۱۵) و A Bul. om. (۵۱۴)

کفرًا کیر L. تفصیر for در جوع L (۵۱۷)

زَانَك تَقْلِيدِ آفَتِ هَر نِيكُوِيَسْت * كِه بُوْد تَقْلِيدِ اَكْر كُوِه قُوِيَسْت
 ۴۸۵ گَر ضَرِيْرِي لَهْمُتُسْت وَ تِيْزْخُشْم * گوشت پاره‌اش دان چو اورا نِيَسْت چَشْم
 گَر سَخْن گوِيْد زَمُو بَارِيَكْ تَر * اَن سِرْشْ رَا زَان سَخْن نَبُوْد خَبْر
 مَسْتِيْ دَارْد زَكْنَتِ خُوْد وَلِيَكْ * اَز بِيْ رُوِي تَا بِيْ رَاهِيَسْت نِيَكْ
 هِمچُو جُوِيَسْت اَوْ نِه اَوْ آبيْ خُوْرْد * اَب اَزُو بِيْر اَبْخَوَارَان بَكْذَرْد
 اَب دَر جُو زَان نِيْ گِيْرْد قَرَار * زَانَك اَن جُو نِيَسْت نَشْنِه وَ اَبْخَوَار
 ۴۹۰ هِمچُو نَائِي نَالَهْ زَارِيْ كَنْد * لِيَكْ پِيْكَارِ خَرِيْدَارِيْ كَنْد
 نُوْحِه گَر بَاشْد مَقْلَدِ دَر حَدِيْث * جَز طَمْع نَبُوْد مَرَادِ اَن خَبِيْث
 نُوْحِه گَر گوِيْد حَدِيْثِ سُوْزْنَاكْ * لِيَكْ كُو سُوْزِ دِل وَ دَامَانِ چَاكْ
 اَز مَحَقِّقِ نَا مَقْلَدِ فَرْقِهَاسْت * كِيْن چُو دَاوْدَسْت وَ اَن دِيْگَر صَدَاسْت
 مَنِيْعِ كَنْتَارِ اِيْن سُوْزِيْ بُوْد * وَ اَن مَقْلَدِ كِهْنِه آموزِيْ بُوْد
 ۴۹۵ هِيْن مَشُو غِرّهْ بَدَانْ كَنْتِ حَزِيْن * بَار بَر گَاوَسْت وَ بَر گَرْدُوْن حَنِيْن
 هَم مَقْلَدِ نِيَسْت مَحْرُوْمِ اَز ثَوَاب * نُوْحِه گَر رَا مُزْد بَاشْد دَر حَسَاب
 كَافِر وَ مُؤْمِن خُدا گوِيْنْد لِيَكْ * دَر مِيَاْنِ هَر دُو فَرْقِيْ هَسْت نِيَكْ
 اَن گُدا گوِيْد خُدا اَز بِيْرِ نَان * مَنَقِيْ گوِيْد خُدا اَز عِيْنِ جَان
 گَر بَدَانَسْتِيْ گُدا اَز كَنْتِ خُوِيْش * پِيْشِ چَشْمِ اَوْ نِه كَم مَانْدِيْ نِه بِيْش
 ۵۰۰ سَالِهَا گوِيْد خُدا اَن نَان خَوَاه * هِمچُو خَر مُصْحَفْ كَشْد اَز بِيْرِ كَاه
 گَر بَدَلِ دَر نَافْتِيْ كَنْتِ لَبِش * ذَرّهْ ذَرّهْ كَشْتِه بُوْدِيْ قَالِبِش
 نَامِ دِيْوِيْ رِه بَرْدِ دَر سَاحَرِيْ * نُو بِنَامِ حَقِ پَشِيْزِيْ يَبَرِيْ

و. A om. (۴۸۹)

پیکاری A. ناله و زاری Bul. (۴۹۰)

حدیثی B (۴۹۲)

از مقلد تا محقق L (۴۹۳)

و گردون بر حنین L (۴۹۵)

عکس لبش L (۵۰۱)

از ره تقلید آن صوف هین * خر برفت آغاز کرد اندر حین
 چون گذشت آن نوش وجوش و آن سماع * روز گشت و جمله گفتند الوداع
 ۵۴۰ خانه خالی شد و صوفی بماند * گرد از رخت آن مسافر می فشاند
 رخت از حجره برون آورد او * تا بخر بر بندد آن همراه جو
 تا رسد در هرهان او می شتافت * رفت در آخر خر خود را نیافت
 گفت آن خادم بابش برده است * زآنک آب او دوش کمتر خورده است
 خادم آمد گفت صوفی خر کجاست * گفت خادم ریش بین جنگی بجاست
 ۵۵۰ گفت من خرا بتو بسپردم * من ترا بر خر موکل کرده ام
 بحث با توجیه کن حجت میار * آنچ بسپردم ترا و پس سپار
 از تو خواهر آنچ من دادم بتو * باز ده آنچ فرستادم بتو
 گفت پیغمبر که دست هرچه بُرد * بایشش در عاقبت و پس سپرد
 ورنه از سرکشی راضی بدین * نک من و تو خانه قاضی دین
 ۵۵۰ گفت من مغلوب بودم صوفیان * حمله آوردند و بودم بیم جان
 تو جگر بندے میان گریگان * اندر اندازی و جویی زان نشان
 در میان صد گرسنه گرده * پیش صد سگ گربه پُرمرد
 گفت گیرم کز تو ظلمًا بستند * قاصد خون من مسکین شدند
 تو نیایی و نگویی مرا * که خرت را می برند اے بی نوا
 ۵۵۰ تا خراز هرکه بود من و خرم * ورنه توزیعی کند ایشان زرم
 صد تدارک بود چون حاضر بُدند * این زمان هر یک باقلیسی شدند
 من کرا گیرم کرا قاضی برم * این قضا خود از تو آمد بر سرم
 چون نیایی و نگویی ای غریب * پیش آمد این چنین ظلمی مهیب

زآنک خر دوش آب کمتر ABL Bul. (۵۴۲) corr. above. D (۵۴۲) بر هرهان

آنچ من A. و حجت من written above. In D توجیه is erased and (۵۴۶)

BL Bul. بسپردم. In Bul. vv. ۵۴۶ and ۵۴۷ are transposed. (۵۴۷) A

پیغامبر AB DL (۵۴۸) . آنچت A (۵۴۷) نیم جان A (۵۵۰)

حاضر بودند D (۵۵۶)

ای توانگر تو که سیری هین مخند * بر کژی آن فقیر دردمند
از سر تقصیر آن صوفی رمه * خرفروشی در گرفتند آن همه
^{۵۲۰} کز ضرورت هست مُرداری مُباح * بس فساد کز ضرورت شد صلاح
هم در آن دم آن خَرک بفروختند * لُوت آوردند و شمع افروختند
وَلَوْلَا افتاد اندر خانقه * که امشبان لُوت و سماعست و شرّه
چند ازین زنبیل وین در یوزه چند * چند ازین صبر و ازین سه روزه چند
ما هم از خَلقِ جان داریم ما * دولت امشب میهان داریم ما
^{۵۲۵} نَحْمِ باطل را از آن می کاشتند * کَانَک آن جان نیست جان پنداشتند
و آن مسافر نیز از رام در امر * خسته بود و دید آن اقبال و ناز
صوفیانش بک بیک بنواختند * نَرَدِ خدمتهای خوش میباختند
گفت چون می دید میلانشان بوی * گر طرب امشب نخواهم کرد گی
لُوت خوردند و سماع آغاز کرد * خانقه تا سقف شد پُر دود و گرد
^{۵۳۰} دودِ مطبخ گَرْدِ آن پا کوفتن * زاشتیاق و وَجْدِ جان آشوفتن
گاه دست افشان قدم می کوفتنند * گه بسجده صُفّه را می روفتنند
دیر یابد صوفی آرز از روزگار * زان سبب صوفی بود بسیار خوار
جز مگر آن صوفی کز نور حق * سیر خورد او فارغست از ننگِ دَق
از هزاران اندکی زین صوفیند * باقیان در دولت او میزیند
^{۵۳۵} چون سماع آمد زاوَل تا کران * مُطرب آغازید یک ضربِ کران
خر برفت و خر برفت آغاز کرد * زین حرارت جمله را انباز کرد
زین حراره پای کوبان تا سحر * کف زنان خر رفت خر رفت ای پسر

امشب آن A (۵۲۲) . که تو سیری D (۵۱۸)

(۵۲۲) In ABL Bul. the hemistichs are transposed.

کَانَک جانش نیست L (۵۲۵) . و جان ABL Bul. (۵۲۴)

خدمتهاش L (۵۲۷) . اقبال باز A (۵۲۶)

حراره AB Bul. (۵۲۶) . میلانش D (۵۲۸)

و خر رفت ای پسر B Bul. حراره written above the final letter of D (۵۲۷)

چل هزار او نباشد مزد من * گی بود شبِ شبِ دُرِ عدن
 يك حکایت گویت بشنو بهوش * تا بدانی که طمع شد بندِ گوش
 هرکرا باشد طمع الکن شود * با طمع گی چشم و دل روشن شود
 ۵۸۰ پیش چشم او خیال جاه و زر * همچنان باشد که موی اندر بصر
 جز مگر مستی که از حق پُر بود * گرچه بدی گنجها او حُر بود
 هرکه از دیدار برخوردار شد * این جهان در چشم او مُردار شد
 ليك آن صوفی زمستی دُور بود * لاجرم در حرص او شب‌گُور بود
 صد حکایت بشنود مدهوشِ حرص * در نیاید نکته در گوشِ حرص

تعریف کردن منادیان قاضی مفلسی را گرد شهر،

۵۸۵ بود شخصی مفلسی بی خان و مان * مانده در زندان و بند بی امان
 لقمه زندانیان خورده گزاف * بر دل خلق از طمع چون کوه قاف
 زهره نه کس را که لقمه نان خورد * زانک آن لقمه ربا گاوش بَرَد
 هرکه دُور از دعوتِ رحمان بود * او گدا چشمست اگر سلطان بود
 مر مرّوت را نهاده زیر پا * گشته زندان دوزخی زان نان ربا
 ۵۹۰ گر گریزی بر امیدِ راحتی * زان طرف هر پشت آید آفتی
 هیچ کُنْجی بی دد و بی دام نیست * جز بخلوت‌گاه حق آرام نیست
 کُنْجِ زندان جهان ناگزیر * نیست بی پامزد و بی دقّ التّصیر
 واللّه ار سوراخ موشی در روی * مبتلای گریه‌چنگالی شوی
 آدمی را فرهی هست از خیال * گر خیالانش بود صاحب جمال
 ۵۹۵ و ر خیالانش نماید ناخوشی * ی‌گدازد همچو مور امر آتشی

شب‌گور for بی‌نور L (۵۸۲) . صد هزار L (۵۷۷)

لحّتی نان L (۵۸۷) . خاتمان Bul. (۵۸۵) . در شهر D Heading:

رحمت رحمان L . هرکه او محبوب از رحمان بود AB (۵۸۸) . چابک برد L . گاوش D

وز خیالانش A (۵۹۵)

گفت والله آمدم من بارها * تا ترا واقف کنم زین کارها
 ۵۶۰ نو هی گفتی که خر رفت ای پسر * از همه گویندگان با ذوق تر
 بازی گشتم که او خود واقف است * زین قضا راضیست مرد عارف است
 گفت آنرا جمله میگفتند خوش * مر مرا هر ذوق آمد گفتش
 مر مرا تقلیدشان بر باد داد * که دو صد لعنت بر آن تقلید باد
 خاصه تقلید چنین بی حاصلان * خشم ابراهیم با بر آفلان
 ۵۶۵ عکس ذوق آن جماعت می زدے * وین دلم زان عکس ذوقی میشدی
 عکس چندان باید از یاران خوش * که شوی از بحر بی عکس آب کش
 عکس کاؤل زد تو آن تقلید دان * چون پیایی شد شود تحقیق آن
 نا نشد تحقیق از یاران مبر * از صدف مگسل نگشت آن قطره در
 صاف خواهی چشم و عقل و سمع را * بر دران تو پردهای طمع را
 ۵۷۰ زآنک آن تقلید صوفی از طمع * عقل او بر بست از نور و لمع
 طمع لوت و طمع آن ذوق و سماع * مانع آمد عقل او را زاطلاع
 گر طمع در آینه بر خاستی * در نفاق آن آینه چون ماستی
 گر نرازورا طمع بودے بمال * راست گی گفتی نرازو وصف حال
 هر نبی گفت با قوم از صفا * من نخواهر مزد پیغام از شما
 ۵۷۵ من دلیم حق شمارا مشتری * داد حق دلالم هر دو سری
 چیست مزد کار من دیدار بار * گرچه خود بو بکر بخشد چل هزار

همچو ابراهیم بگذر ز آفلان L (۵۶۴) . مردی AL . خود او A (۵۶۱)

In D عکس is suppl. above. از بحر معنی A . از یاران خوش L (۵۶۶)

و . AB Bul. om. (۵۷۰)

After this verse L adds: . بر جامنی BL . بر آینه A (۵۷۲)

گفت گر زآنک از طمع قارون شدی * آخر الامر اندرین هامون شدی

After this verse L adds: (۵۷۵) . هر پیهر Bul. (۵۷۴)

چيست مزد کار مر دلآل را * مزد باید داد تا گوید سزا

صد هزار AL . مزد کار من بود دیدار یار L (۵۷۶)

که درین زندان بماند او مُسْنِیر * یاوه‌ناز و طبل‌خوارست و مُضِر
 چون مگس حاضر شود در هر طعام * از وقاحت بی‌صلا و بی‌سلام
 پیش او هیچست لوتِ شصت کس * گر کند خود را اگر گویش بس
 مردِ زندان را نباید لقمه * و بر بصد حیلست گشاید طعمه
 ۶۲۰ در زمان پیش آید آن دوزخ‌گلو * حُجَّتَش این که خدا گفتا کَلُو
 زین چنین قحط سه‌ساله داد داد * ظلِّ مولانا ابد پاینده باد
 یا ز زندان تا رَوَد این گاومیش * یا وظیفه کن زوقی لقمه‌ایش
 ای ز تو خوش هم ذُکور و هم اُنات * داد کن اَلْمُسْتَعَاثُ اَلْمُسْتَعَاثُ
 سوی قاضی شد وکیل با نَمک * گفت با قاضی شکایت یک بیک
 ۶۲۵ خواند او را قاضی از زندان بپیش * پس تَفْحَص کرد از اعیانِ خویش
 گشت ثابت پیش قاضی آن همه * که نمودند از شکایت آن رَمه
 گفت قاضی خیز ازین زندان برو * سوی خانه مُرده‌ریگِ خویش شو
 گفت خان و مانِ من احسانِ نُسْت * همچو کافر جنتم زندانِ نُسْت
 گر ز زندانم برانی تو برد * خود بیم من ز تقصیری و گد
 ۶۳۰ همچو ابلیسی که می‌گفت ای سلام * رَبِّ اَنْظِرْنِی اِلَی یَوْمِ الْقِیَامِ
 کاندین زندانِ دنیا من خوشم * تا که دشمن زادگان را می‌کشم
 هر که او را قُوتِ ایمانی بود * وز برای زادِ ره نانی بود
 می‌ستانم که بکُرو که بریو * تا بر آرند از پشیمانی غریو
 که بدرویشی کنم تهدیدشان * که بزلف و خال بدم دیدشان
 ۶۳۵ قوتِ ایمانی درین زندان گهست * وَاَنْتَ هست از قصدِ این سگ درخست
 از نماز و صوم و صد بیچارگی * قوتِ ذوق آید بَرَدِ بیکارگی
 اَسْتَعِیْذُ اَللهُ مِنْ شَیْطَانِه * قَدْ هَلَكْنَا اَه مِنْ طُغْيَانِه

گفتا کَلُو Bul. (۶۲۰) حیلَه Bul. (۶۱۹) بدین زندان AB Bul. (۶۱۶)

طعمه‌ایش B. آن گاومیش A. وَا رَوَد L (۶۲۲)

مردریگ ABL. از زندان A Bul. (۶۲۷)

در میان مار و کژدم گرترا * با خیالات خوشان دارد خدا
 مار و کژدم مرترا مؤنس بود * کآن خیالت کیبای رس بود
 صبر شیرین از خیال خوش شدست * کآن خیالات فرج پیش آمدست
 آن فرج آید زایمان در ضمیر * ضعف ایمان ناامیدی و زحیر
 ۶۰۰ صبر از ایمان بیابد سرگله * حیث لا صبر فلا ایمان له
 گفت پیغمبر خدای ایمان نداد * هرکرا صبری نباشد در نهاد
 آن یکی در چشم تو باشد چو مار * هم وی اندر چشم آن دیگر نگار
 زآنک در چشمت خیال کفر اوست * وآن خیال مؤمنی در چشم دوست
 کاندین يك شخص هر دو فعل هست * گاه ماهی باشد او و گاه شست
 ۶۰۵ نیم او مؤمن بود نبیش گیر * نیم او حرص آوری نبیش صبر
 گفت بزدان ات فینکم مؤمن * باز منکم کافر گبر کهن
 همچو گاوی نیمه چیش سیاه * نیمه دیگر سپید همچو ماه
 هرکه این نیمه ببیند رد کند * هرکه آن نیمه ببیند گد کند
 یوسف اندر چشم اخوان چون ستور * هم وی اندر چشم یعقوب چو حور
 ۶۱۰ از خیال بد مرورا زشت دید * چشم فرع و چشم اصل ناپدید
 چشم ظاهر سایه آن چشم دان * هرچه آن بیند بگردد این بدان
 نو مکانی اصل نو در لامکان * این دکان بر بند و بگشا آن دکان
 شش جهت مگر بر زیرا در جهات * ششدره است و ششدره مانست مات

شکایت کردن اهل زندان پیش وکیل قاضی از دست آن مفلس،

با وکیل قاضی ادراک مند * اهل زندان در شکایت آمدند

۶۱۵ که سلام ما بقاضی بر کنون * باز گو آزار ما زین مرد دون

شصت D (۶۰۴) . پیغامبر ABDL (۶۰۱) . ناامیدی D (۵۹۹)

و Bul. om. (۶۱۲) . سپیدی B Bul. (۶۰۷) . بزدانت ABL Bul. (۶۰۶)

مانست و مات A (۶۱۴)

مفلسی ابلیس را یزدانِ ما * هر مناده کرد در قرآنِ ما
 ۶۵۵ کو دغا و مفلس است و بدسخن * هیچ با او شرکت و بازه مکن
 و کفی اورا بهانه آورے * مفلس است او صرفه از وی گئی بری
 حاضر آوردند چون فتنه فروخت * اُشتر گردی که هیزم می فروخت
 گرد بیچاره بسی فریاد کرد * هر موکل را بدانگی شاد کرد
 اشترش بردند از هنگام چاشت * تا شب و افغان او سودی نداشت
 ۶۶۰ بر شتر بنشست آن فطح گران * صاحب اشتر پی اشتر دوان
 سو بسو و کو بکو می ناختند * تا همه شهرش عیان بشناختند
 پیش هر حمام و هر بازارگه * کرد مردم جمله در شکش نگه
 ده منادی گر بلند آوازیان * قُرک و گرد و رومیان و نازیان
 مفلس است این و ندارد هیچ چیز * قرض ندهد کس مرورا بک پیشیز
 ۶۶۵ ظاهر و باطن ندارد حبه * مفلسی قلبی دغایی دبه
 هان و هان با او حریفی کم کنید * چونک گاو آرد گره محکم کنید
 و ر محکم آرید این پزمرده را * من نخواهر کرد زندان مرده را
 خوش دمست او و گلوش بس فراخ * با شعار نو دثار شاخ شاخ
 گر بپوشد بهر مکر آن جامه را * عاریه است آن تا فرید عامه را
 ۶۷۰ حرف حکمت بر زبان ناحکیم * حلهای عاریت دان ای سلیم

(۱۵۴) BDL Bul. مفلسی دیورا. In A دیو has been written above the line by a later hand. (۶۵۵) AB Bul. بازی for سودا.

(۶۵۹) AB Bul. تا شب و افغان.

(۶۶۲) A کرد و ترک. Bul. منادی که. D منادی کرد. ده for در A. After this verse L adds:

جملگان آوازا بر داشته * کین همه تخم جماها کاشته

(۶۶۴) AB Bul. اورا. و این ندارد A. قرض تا ندهد کس اورا.

(۶۶۵) D و دغای و دبه. A. مفلس و قلبی. After this verse L adds:

بی نوایی بد ادایی بی وفا * نان ربایی نر گدایی بی حیا

(۶۶۶) D چونک بیندش گره محکم زیند. L. باو حریفی. (۶۶۷) Bul. عاریست. A. آن تا for او تا.

يك سگ است و در هزاران میرود * هر که در وی رفت او او میشود
هر که سردت کرد میدان کو دروست * دیو پنهان گشته اندر زیر پوست
۶۴۰ چون نیابد صورت آید در خیال * تا کشاند آن خیالت در وبال
که خیال فرجه و گاهی دکان * که خیال علم و گاهی خان و مان
هان بگو لا حَوْلَها اندر زمان * از زبان تنها نه بلك از عین جان
گفت قاضی مفلسی را و نما * گفت اینك اهل زندانت گوا
گفت ایشان مُتَّهَم باشند چون * می‌گریزند از تو می‌گیرند خون
۶۴۵ از تو میخواهند هر تا وا رهند * زین غرض باطل گواهی میدهند
جمله اهل محکمه گفتند ما * هر بر افلاس و بر ادبارش گوا
هر کرا پرسید قاضی حال او * گفت مولا دست ازین مفلس بشو
گفت قاضی کش بگردانید فاش * گرد شهر این مفلس است و بس قلاش
کو بکو اورا مُنادیها زنید * طبل افلاش عیان هر جا زنید
۶۵۰ هیچ کس نشیه بفروشد بدو * قرض ندهد هیچ کس اورا تسو
هر که دعوی آردش اینجا بفن * بیش زندانش نخواهر کرد من
پیش من افلاس او ثابت شدست * نقد و کالا نیستش چیزی بدست
آدمی در حبس دنیا زآن بود * تا بود کافلاس او ثابت شود

نیاید صورت D (۶۴۰)

Bul. خاتمان. After this verse L adds: (۶۴۱)

که خیال مکسب و سوداگری * که خیال ماجرا و داوری
که خیال نقره و فرزند و زن * که خیال بو الضول و بو الحزن
که خیال آسیا و باغ و راغ * که خیال میغ و ماغ و لیغ و لاغ
که خیال اشنی و جنگها * که خیال نامها و ننگها
که خیال گله و گاهی قماش * که خیال مفروش و رخت و فراش
هین برون کن از سر این تخیلها ■ هین بروب از دل چین تفضیلها

تتمه قصه مفلس: After this verse Bul. has the heading: (۶۴۲)

هم بر ادبار و بر افلاش گوا AB Bul. (۶۴۶) زین عرض A. و ز تو AB Bul. (۶۴۵)

بادبار و بافلاش L. هم بر افلاش بر ادبارش D

جای دَخْلست این عَدَم از وی مَرَم * جای خُرْجست این وجودِ بیش و کم
 ۶۹۰ کارگامِ صُنْعِ حقِ چون نیستیست * پس برونِ کارگه بی‌قیمتیست
 یاد ده مارا سخنهاى دقیق * که ترا رحم آورد آن ای رفیق
 هر دعا از تو اجابت هر زنو * اینی از نو مهابت هر زنو
 گر خطا گفتیم اصلاحش تو کن * مُصلِحی تو ای تو سلطانِ سخن
 کیمیا داری که تبدیلتش کنی * گرچه جوی خون بود نیلتش کنی
 ۶۹۵ این چنین میناگریها کارِ نُست * این چنین اکسیرها اسرارِ نُست
 آبرا و خالِک را برهر زده * ز آب و گل نقش، تن، آدم زده
 نِسبتش دادی و جُفت و خال و عمر * با هزار اندیشه و شادی و غم
 باز بعضی را رهایی داده * زین غم و شادی جُداپی داده
 بُرده از خویش و پیوند و سرشت * کرده در چشم او هر خوب زشت
 ۷۰۰ هرچه محسوس است او رد میکند * آنچه ناپیداست مُسند میکند
 عشقِ او پیدا و معشوقش نهان * یار بیرون فتنه او در جهان
 این رها کن عشقهای صورتی * نیست بر صورت نه بر رُوی سِتی
 آنچه معشوقست صورت نیست آن * خواه عشق، این جهان خواه آن جهان
 آنچه بر صورت تو عاشق گشته * چون برون شد جان چرایش هشته
 ۷۰۵ صورتش بر جاست این سیری زجیست * عاشقا وَا جو که معشوق، تو کیست
 آنچه محسوس است اگر معشوقه است * عاشقستی هرکه او را حس هست
 چون وفا آن عشق افزون می‌کند * گی وفا صورت دگرگون می‌کند
 پرتو خورشید بر دیوار نافت * نابلش عاریتی دیوار یافت

- جز معطل در جهان هست کیست (۶۹۰) In the second hemistich BDL Bul. have
 کیمیاى تو که تبدیلتش D (۶۹۴) . آن بی رفیق A (۶۹۱) . در جهان یست L
 خویش پیوند D (۶۹۹) . اندیشه شادی L . جفت حال D (۶۹۷)
 (۷۰۲) In D vv. ۷۰۲ and ۷۰۳ are transposed.
 وَا گو L . صورتش بر خاست A (۷۰۵)
 دیگرگون D (۷۰۷) . آنچه معشوقست اگر معشوقه ایست A (۷۰۶)

گرچه دزدی حُلّه پوشیده است * دستِ تو چون گیرد آن بپزید دست
 چون شبانه از شتر آمد بزیر * گرد گفتش منزل دُورست و دیر
 بر نشستی اشترم را امر پگاه * جو رها کردم کم از اخراج کاه
 گفتم تا اکنون چه می‌گردیم پس * هوشِ تو کو نیست اندر خانه کس
 ۷۷۵ طبلِ افلاسم بچرخِ سابعه * رفت و نو نشنیده بد واقعه
 گوشِ تو پُر بوده است از طمعِ خام * پس طمع گر میکند گورای غلام
 نا کلوخ و سنگ بشنید این بیان * منلس است و منلس است این قلتبان
 تا بشب گفتند و در صاحب شتر * بر نَزَد کو از طمع پُر بود پُر
 هست بر سمع و بصر مهر خدا * در حُجُب بس صورست و بس صدا
 ۷۸۰ آنچ او خواهد رساند آن بچشم * از جمال و از کمال و از گرشم
 و آنچ او خواهد رساند آن بگوش * از سماع و از بشارت و ز خروش
 کون پُر چاره‌ست و هیبت چاره نی * نا که نگشاید خدایت روزنی
 گرچه تو هستی کنون غافل از آن * وقتِ حاجت حق کند آنرا عیان
 گفت پیغمبر که یزدان مجید * از پی هر درد درمان آفرید
 ۷۸۵ لیک زان درمان نبینی رنگ و بو * بهر درد خویش بی فرمان او
 چشم را ای چاره‌جو در لامکان * هین بنه چون چشم گشته سوی جان
 این جهان از بی‌جهت پیدا شدست * که زبانی جهان را جاشدست
 باز گزد از هست سوی نیستی * طالبِ ربّی و ربّانیستی

(۷۷۴) After this verse L adds: جو رها کردی D (۷۷۳)

چرخ افلاسم شنید ای پر طمع * نو بنشیدی بگوش بی لمع

AB Bul. بشود B (۷۷۷) بس طمع کو L بس B (۷۷۶) و Bul. om. (۷۷۵)

bis و از for وز D او بچشم D (۷۸۰) بود و بر D و Bul. om. (۷۷۸) آن قلتبان

In A vv. ۷۸۱ and ۷۸۲ are transposed. ۷۸۱ A خواهد

In L this verse follows v. ۷۸۶. ۷۸۲ A بهر چارست B Bul. om. و

از آن Bul. (۷۸۵) پیغامر AB DL (۷۸۴)

as in text. BD چشم را A (۷۸۶)

طالب ربّا A از سوی هست در نیستی D (۷۸۸)

شد خبر نفس تو بر میخیش بند * چند بگریزد زکار و بار چند
 ۷۳۰ بار صبر و شکر اورا بُردنیست * خواه در صد سال و خواهی سی و بیست
 هیچ وازر وِزِرِ غیری بر نداشت * هیچ کس نذرود تا چیزی نکاشت
 طمع خامست آن مخور خام ای پسر * خام خوردن علت آرد در بشر
 کآن فلانی یافت گنجی ناگهان * من همان خواهم مه کار و مه دکان
 کار بختست آن و آن هم نادرست * کسب باید کرد تا تن فادرست
 ۷۳۵ کسب کردن گنج را مانع کیست * پا مکش از کار آن خود در پی است
 نا نگردی تو گرفتار اگر * که اگر این کردی با آن دگر
 کز اگر گفتن رسول با وفاق * منع کرد و گفت آن هست از نفاق
 کآن منافق در اگر گفتن بمرد * وز اگر گفتن بجز حسرت نبرد

مثل،

آن غریبی خانه ی جُست از شتاب * دوستی بُردش سوی خانه خراب
 ۷۴۰ گفت او این را اگر سقفی بُدی * پهلوی من مر ترا مسکن شدی
 هر عیال نو بیاسوده اگر * در میانه داشتی حجره دگر
 گفت آره پهلوی یاران بهست * لیک ای جان در اگر نتوان نشست
 این همه عالم طلب گار خوشند * وز خوش نزویر اندر آتشند
 طالب زر گشته جمله پیر و خام * لیک قلب از زر نداند چشمِ عام
 ۷۴۵ پرتوے بر قلب زد خالص بین * بی محک زرا مکن از ظن گزین

چرا جویم دکان L. نه کار و نه دکان Bul. (۷۴۳) خواهی و before Bul. om. (۷۴۰)

هست آن Bul. (۷۴۷) In L the hemistichs are transposed. (۷۴۵)

Heading: B مثل آن غریب که برای توطن يك خانه را طلب Bul. انحصاکایه فی المثل
 After this verse L adds: (۷۴۱) يك غریبی Bul. A (۷۴۹) کرده بود.

ور رسیدی میهمان روزی ترا * هم بیاسودی اگر بودیت جا

کاشکی معذور بودی این مرا * خانه تو بودی ای معمار ما

بهست for خوشست L (۷۴۲)

بر کلوخی دل چه بندی ای سلیم * و طلب اصلی که نابد او مفیم
 ۷۱۰ ای که تو هم عاشقی بر عقل خویش * خویش بر صورت پرستان دیده بیش
 پرتو، عقلست آن بر حسی تو * عاریت میدان ذهب بر مس تو
 چون زرانود است خوبی در بشر * ورنه چون شد شاهد تو پیره خر
 چون فرشته بود همچون دیو شد * کآن ملاححت اندرو عاریه بد
 اندک اندک می ستاند آن جمال * اندک اندک خشک می گردد نهال
 ۷۱۵ رَوُ نَعِیْرُهُ نُسِکَهُ بَخْوَان * دل طلب کن دل منه بر استخوان
 کآن جمال دل جمال باقیست * دولتش از آب حیوان ساقیست
 خود همو آبست و هم ساقی و مست * هر سه یک شد چون طلیسم تو شکست
 آن یکی را تو ندانی از قیاس * بندگی کن ژاژ کمر خا ناشناس
 معنی نو صورتست و عاریت * بر مناسب شادمانی و بر قافیت
 ۷۲۰ معنی آن باشد که بستاند ترا * بی نیاز از نقش گرداند ترا
 معنی آن نود که گور و گر کند * مرد را بر نقش عاشق تر کند
 گور را قسمت خیال غم فزاست * بهره چشم این خیالات فناست
 حرف قرآن را ضربان معین اند * خر نبینند و پالان بر زنند
 چون تو بینایی پی خر رو که جست * چند پالان دوزی ای پالان پرست
 ۷۲۵ خر چو هست آید یقین پالان ترا * کم نگردد نان چو باشد جان ترا
 پشت خر دکان و مال و مکسبت * دُرِ قَلْبِت مایه صد قالبست
 خر برهنه بر نشین ای بو الفضول * خر برهنه نه که راکب شد رسول
 النَّبِيُّ قَدْ رَكِبَ مُعْرُورِيَا * وَالنَّبِيُّ قَبْلَ سَافِرٍ مَاشِيَا

فرشته A (۷۱۲) . پیر خر AB (۷۱۲) . که او پابد مفیم L (۷۰۹)

ساقیست for باقیست A . دولتش از آب ABL (۷۱۶) . می ستاند B Bul. (۷۱۴)

مرو را بر نقش B (۷۲۱) . بر تناسب L (۷۱۹) . نامپاس L (۷۱۸)

Bul. adds: After this verse Bul. adds: (۷۲۵)

رفت و ماند بعد زان گمگشته خر ■ لیک اگر پالان رود آمد دگر

دُرِ جانت مایه B . دُرِ جان سرمایه A Bul. . دکان مال Bul. (۷۲۶)

نا که موسیٰ نبی ناید برون * کرد در گردن هزاران ظلم و خون
 آن همه خون کرد و موسی زاده شد * وز برای قهر او آماده شد
 ۷۷۰ گر بدیدی کارگاه لا یزال * دست و پایش خشک گشتی ز احتیال
 اندرون خانه اش موسیٰ مُعاف * وز برون می‌کشت طفلان را گراف
 همچو صاحب نفس کو تن پرورد * بر دگر کس ظنّ حقدی می‌برد
 کین عدو و آن حسود و دشمنست * خود حسود و دشمن او آن تنست
 او چو فرعون و تنش موسیٰ او * او بسپرون می‌دود که کو عدو
 ۷۷۵ نفسش اندر خانه تن نازنین * بر دگر کس دست می‌خاید بکین

ملامت کردن مردم شخصی را که مادرش را کشت بتمهت

آن یکی از خشم مادر را بکشت * هم بزخم خنجر و هم زخم مُشت
 آن یکی گفتش که از بدگوهری * باد ناوردی نو حق مادرے
 ہی نو مادر را چرا کشتی بگو * او چه کرد آخر بگو ای زشت‌خو
 گفت کاری کرد کآن عار و یست * کشتمش کآن خاک ستار و یست
 ۷۸۰ گفت آنکس را بکش اے مُحْتَشَم * گفت پس هر روز مردی را کُشَم
 کشتم او را رستم از خونهای خلق * نای او بُرم بهست از نای خلق
 نفسِ نُسْت آن مادر بدخاصیت * که فساد اوست در هر ناحیت
 هین بکش او را که بهر آن دنی * هر دمی قصد عزیزی می‌کنی

حسود دشمن است A (۷۷۲). طفلان بی گراف A (۷۷۱).

او چو موسی و تنش فرعون او. BL Bul. (۷۷۴).

Heading: Bul. ملامت کردن آنکس را که مادر خود را.

(۷۷۸) After this verse L adds:

هیچکس کشتست مادر ای عنود * می‌نگویی که چه کرد آخر چه بود

After this verse L adds: ستار تنست L. عار منست L (۷۷۹).

منهم شد با یکی زان کشتمش ■ غرق خون در خاک گور آغشتمش

دای خود L (۷۸۱).

گر مَحَك داری گزین کن ورنه رَو * نزدِ دانا خویشان را کن رِگرو
یا مَحَك باید میانِ جانِ خویش * ورنه ندانی ره مَرَو تنها تو پیش
بانگِ غولان هست بانگِ آشنا * آشنایی که گشت سَوے فنا
بانگِ میدارد که هان ای کاروان * سوی من آید نك راه و نشان
۷۵۰ نامِ هر يك میبرد غول ای فلان * تا کند آن خواجه را از آفلان
چون رسد آنجا ببیند گرگ و شیر * عمر ضایع راه دُور و روز دیر
چون بود آن بانگِ غول آخر بگو * مالِ خواهر جاه خواهر و آبِ رُو
از درونِ خویش این آوازه ها * منع کن تا کشف گردد رازها
ذکرِ حق کن بانگِ غولان را بسوز * چشمِ نرگس را ازین کرگس بدوز
۷۵۵ صبحِ کاذب را زصادق و شناس * رنگِ مَی را باز دان از رنگِ کاس
تا بود کز دیدگانِ هفت رنگ * دیدهٔ پیدا کند صبر و درنگ
رنگها بینی بجز این رنگها * گوهران بینی بجای سنگها
گوهر چه بلك دریایی شوی * آفتابِ چرخ پیمایی شوی
کارکن در کارگه باشد نهان * تو برَو در کارگه بینش عیان
۷۶۰ کار چون بر کارکن پرده تپید * خارجِ آن کار نتوانیش دید
کارگه چون جای باش عاملست * آنک بیرون است از وی غافلست
پس در آ در کارگه یعنی عَدَم * تا ببینی صُنْع و صانع را بهم
کارگه چون جای روشن دیدگست * پس برونِ کارگه پوشیدگست
رُو بهستی داشت فرعونِ عنود * لاجرم از کارگاهش گور بود
۷۶۵ لاجرم میخواست تبدیلِ قَدَر * تا قضا را باز گرداند زدم
خود قضا بر سَبَلت آن حیلهمند * زیر لب میکرد هر دم ریش خند
صد هزاران طفل گشت او بی گناه * تا بگردد حکم و تقدیر اله

از غافلان L (۷۵۰) . کو کشد ABL . آشنائی که شدی سوی فنا Bul. (۷۴۸)

گوهری AB Bul. (۷۵۸) . آبِ رَو before و Bul. om. (۷۵۲)

پس قضا A (۷۶۶) . تدبیر قدر A (۷۶۵) . کارکن for کارگه A (۷۶۰)

تو حسودی کز فلان من کمترم * می‌فزاید کمتری در اخترم
 ۸۰ خود حسد نقصان و عیبی دیگرست * بلك امر جمله کمها بترست
 آن بلیس از ننگ و عار کمتری * خویشتن افکند در صد انتری
 از حسد میخواست تا بالا بود * خود چه بالا بلك خون‌پالا بود
 آن ابو جهل از محمد ننگ داشت * وز حسد خود را بی‌الا می‌فراشت
 بو الحکم نامش بُد و بو جهل شد * ای سا اهل از حسد نااهل شد
 ۸۱ من ندیدم در جهان جُست و جو * هیچ اهلیت به از خوی نکو
 انبیارا واسطه زان کرد حق * نا پدید آید حسدها در قلق
 زانک کس را از خدا عاری نبود * حاسد حق هیچ دیاری نبود
 آن کسی کش مثل خود پنداشتی * زان سبب با او حسد برداشتی
 چون مقرر شد بزرگی رسول * پس حسد نآید کسی را از قبول
 ۸۱۵ پس بهر دوری ولی قایمست * تا قیامت آزمایش دایمست
 هرکرا خوی نکو باشد برست * هر کسی کو شسته‌دل باشد شکست
 پس امام حق قایم آن ولایت * خواه از نسل عمر خواه از علایت
 مهدی و هادی و یست ای راه‌جو * هم نهان و هم نشسته پیش رو
 او چو نورست و خرد جبریل اوست * آن ولی کم ازو قندیل اوست
 ۸۲۰ آنک زین قندیل کم مشکات ماست * نور را در مرتبه ترتیب‌ماست
 زانک هفصد پرده دارد نور حق * پردهای نور دان چدین طفق

کمترست L. بدترست Bul. (۸۰۵) . نور حسودی A (۸۰۴)

خویش را^۱ Bul. ABL (۸۰۶) . Suppl. in marg. D. (۸۰۷)

After this verse Bul. adds: . بیکو A (۸۱۰)

در گذر از فصل و از جستی و فن . کار خدمت دارد و خلق حس

بزرگی بر رسول Bul. (۸۱۴) . حسد فرشتی Bul. (۸۱۴)

از نسل نبی A (۸۱۷) . برست D. بیکو A (۸۱۶)

او ولی و کم ازو Bul. . و آن ولی AB Bul. (۸۱۹)

هفصد A (۸۲۱) . نور و A . و آنک AB Bul. (۸۲۰)

از وی این دنیای خوش بر نُسْت تنگ * از پی او با حق و با خلق جنگ
 ۷۸۵ نَسْ کشتی باز رستی زاعتذار * کس ترا دشمن نماند در دیار
 گر شکال آرد کسی در گفتِ ما * امر برای انبیا و اولیا
 کانیارا نی که نفس کُشته بود * پس چراشان دشمنان بود و حسود
 گوش نه تو ای طلب‌گارِ صواب * بشنو این اشکالِ شُبّهت را جواب
 دشمن خود بوده‌اند آن مُسکران * زخم بر خود می‌زدند ایشان چنان
 ۷۹۰ دشمن آن باشد که قصدِ جان کند * دشمن آن نبود که خود جان می‌کند
 نیست خُناشکِ عدوّ آفتاب * او عدوّ خویش آمد در حجاب
 تابش خورشیدِ او را می‌کُشد * رنجِ او خُرشیدِ هرگز گی‌کُشد
 دشمن آن باشد کزو آید عذاب * مانع آید اهل را از آفتاب
 مانع خویشند جمله کافران * امر شعاعِ جوهرِ پیغمبران
 ۷۹۵ گی حجابِ چشمِ آن فرزندِ خلق * چشمِ خود را کور و کثر کردند خلق
 چون غلامِ هندوی کو کین کُشد * از ستیزه خواجه خود را می‌کُشد
 سرنگون می‌افتد از بامِ سرا * تا زبانی کرده باشد خواجه‌را
 گر شود بیمار دشمن با طیب * ور کند کودکِ عداوت با ادیب
 در حقیقت ره‌زنِ راهِ خودند * راهِ عقل و جانِ خود را خود زدند
 ۸۰۰ گازی گر خشم گیرد ز آفتاب * ماهی گر خشم می‌گیرد ز آب
 تو یکی بنگر کرا دارد زبان * عاقبت که بود سیاه‌اختر از آن
 گر ترا حق آفریند زشت‌رو * هان مشو هم زشت‌رو هم زشت‌خو
 ور بُرد کشتِ مَرَو در سنگ‌لاخ * ور دو شاخست مشو تو چار شاخ

(۷۸۷) D نَسْ کشته. (۷۸۶) ABL Bul. بر گفتِ ما.

(۷۹۱) Bul. آمد زاحتجاب. (۷۸۸) BL Bul. اشکال و شُبّهت.

(۷۹۵) A Bul. کور و کثر. (۷۹۴) ABDL پیغمبران.

(۸۰۱) L تو بکو بنگر. (۷۹۶) Bul. از ستیز. Bul. هندویی.

After this verse Bul. adds: (۸۰۲) L ور درد کشت.

مین مرو آرا که جای نهمست * مر ترا او دانه دلق ذلتست

نا نگرده نیکوئ ما بَدے * اینک گفتم هر بُد جز بیخودی
پای کثرا کفش کثر بهتر بود * مرگدارا دَسْتِگه بر در بود

امتحان پادشاه بآن دو غلام که نو خریده بود،

پادشاهی دو غلام ارزان خرید * با یکی زان دو سخن گفت و شنید
یافتش زیرک دل و شیرین جواب * از لب شکرچه زاید شکر آب
۸۴۵ آدمی مخفیست در زیر زبان * این زبان پرده است بر درگاه جان
چونک باده پرده را درهر کشید * سرّ سخن خاه شد بر ما پدید
کاندر آن خانه گهر یا گندمست * گنج زر یا جمله مار و کژدمست
یا درو گنجست ماری بر کران * زانک نبود گنج زر بی پاسبان
بی تأمل او سخن گفتی چنان * کز پس پانصد تأمل دیگران
۸۵۰ گفندی در باطنش دریاستی * جمله دریا گوهر گویاستی
نور هر گوهر کزو تابان شدی * حق و باطل را ازو فرقان شدی
نور فرقان فرق کردی بهر ما * ذره ذره حق و باطل را جدا
نور گوهر نور چشم ما شدی * هم سؤال و هم جواب از ما بُدی
چشم کثر کردی دو دیدی قرص ماه * چون سؤاست این نظر در اشتباه
۸۵۰ راست گردان چشم را در ماهتاب * نا یکی بینی تو مه را نک جواب
فکرت گو کثر مین نیکو نگر * هست آن فکرت شعاع آن گهر
هر جوابی کآن زگوش آید بدل * چشم گفت از من شنو آنرا بهل

نیکویی بر ما Bul. نیکویی D (۸۴۱)

Heading: Bul. امتحان کردن. BL با آن دو. A Bul. آن دو غلام را. AB Bul. om. نو.

گنجبست و ماری AB Bul. (۸۴۸) گوهر D. کدر D (۸۴۷)

گفتی DL Bul. B گفتی A (۸۵۰) In A vv. ۸۵۲ A om. از (۸۵۳)

and ۸۵۴ follow vv. ۸۵۵ and ۸۵۶, but the error is indicated in marg.

فکرت را راست کن Bul. فکرت که A. فکرت کی D. D. Suppl. in marg. (۸۵۶)

هست هم نور و شعاع D

از پس هر پرده قوی را مقام * صف صف اند این پرده‌هاشان تا امام
 اهل صف آخرین از ضعف خویش * چشمشان طاقت ندارد نور پیش
 و آن صف پیش از ضعیف بصر * تاب نآرد روشنائی پیشتر
 ۸۲۵ روشنی کو حیات اولست * رنج جان و فتنه این آحولست
 احولیها اندک اندک گم شود * چون زهفصد بگذرد او یم شود
 آشی کاصلاح آهن یا زرست * گی صلاح آب و سبب ترست
 سبب و آب خامی دارد خفیف * نه چو آهن تابشی خواهد لطیف
 لیک آهن را لطیف آن شعله‌هاست * کو جذوب تابش آن ازدهاست
 ۸۳۰ هست آن آهن فقیر سخت‌کش * زیر پتک و آتش است اوسرخ و خوش
 حاجب آتش بود بی واسطه * در دل آتش رود بی رابطه
 بی حجابی آب و فرزندان آب * پختگی ز آتش نیابند و خطاب
 واسطه دیگری بود یا نابه * همچو پارا در روش پانابه
 یا مکانی در میان تا آن هوا * می‌شود سوزان و می‌آرد بما
 ۸۳۵ پس فقیر آنست کو بی واسطه‌است * شعله‌ها را با وجودش رابطه‌است
 پس دل عالم و یست ایرا که تن * می‌رسد از واسطه این دل بفن
 دل نباشد تن چه داند گفت و گو * دل نجوید تن چه داند جست و جو
 پس نظرگاه شعاع آن آهنست * پس نظرگاه خدا دل فی تن است
 باز این دلهای جزوی چون تنست * با دل صاحب دلی کو معدنست
 ۸۴۰ بس مثال و شرح خواهد این کلام * لیک ترسم تا نلغزد و هر عالم

(۸۲۲) D نور پیش. The reading of ABL is uncertain.

(۸۲۴) D پیشتر. The reading of ABL is uncertain.

(۸۲۶) ADL زهفصد. (۸۴۱) D حاجت آتش.

(۷۲۲) Vv. ۸۳۲—۸۳۵ are in marg. D. D بی خواب. D om. و after آب.

(۸۴۴) B om. تا. D یا آن هوا. (۸۳۵) Bul. واسطت. Bul. رابطه.

(۸۴۶) D زیرا که. (۸۴۹) Suppl. in marg. D. A om.

(۸۴۰) L Bul. پس مثال. L فهم عالم.

۸۷۵ آن نه کآن خواجه‌ناش، تو نمود * از تو مارا سرد میکرد آن حسود
 گفت او دزد و کثرت و کثر نشین * حیز و نامرد و چنانست و چنین
 گفت پیوسته بُدست او راست گو * راست گویی من ندیدستم چو او
 راست گویی در نهادهش خلق نیست * هرچه گوید من نگویم آن تهیست
 کثر ندانم آن نکو اندیش را * متهم دارم وجود خویش را
 ۸۸۰ باشد او در من ببینند عیبا * من نبینم در وجود خود شها
 هر کسی کو عیب خود دیدی زپیش * گئی بُدی فارغ خود از اصلاح خویش
 غافلند این خلق از خود ای پدر * لاجرم گویند عیب همدگر
 من نبینم روی خود را اے شمن * من ببینم روی تو تو روی من
 آنکسی که او ببیند روی خویش * نور او از نور خلقانست بیش
 ۸۸۵ گر بمیرد دید او باقی بود * زآنک دیدش دید خلائی بود
 نور حسی نبود آن نوری که او * روی خود محسوس ببیند پیش رو
 گفت اکنون عیبهائے او بگو * آنچنانک گفت او از عیب تو
 نا بدانم که تو غمخوار منی * کدخدای ملک و کار منی
 گفت ای شه من بگویم عیبهائش * گرچه هست او مرا خوش خواجه‌ناش
 ۸۹۰ عیب او مهر و وفا و مردی * عیب او صدق و ذکا و همدی
 کمترین عیش جوانمردی و داد * آن جوانمردی که جان را هم بداد
 صد هزاران جان خدا کرده پدید * چه جوانمردی بود که آنرا ندید
 و ر بدیدی گئی بجان بُخلش بُدے * بهر يك جان گئی چنین غمگین شدی
 بر لب جو بخل آب آنرا بود * کز جوئے آب نابینا بود
 ۸۹۵ گفت پیغمبر که هر که از بقین * داند او پاداش خود در یوم دین

(۸۷۵) AB Bul. که for کآن. (۸۷۶) AB چنین است و چنین L.

(۸۷۸) L من نگویم تهیست. (۸۸۱) ABL Bul. کو for گر. ABL Bul. وی for خود.

(۸۸۷) Bul. از بگفت. (۸۸۸) A بدانم تو که. Bul. کدخدای.

(۸۸۹) A خوش for او. (۸۹۰) AD مهر وفا.

(۸۹۲) AB Bul. کآ را. L کآن هم. (۸۹۵) ABDL پیغامبر.

گوش دلاله‌است و چشم اهل وصال * چشم صاحب حال و گوش اصحاب قال
در شنود گوش تبدیل صفات * در عیان دیده‌ها تبدیل ذات
۱۶۰ ز آتش ار علمت یقین شد از سخن * پختگی جو در یقین منزل مکن
تا نسوزی نیست آن عین الیقین * این یقین خواهی در آتش در نشین
گوش چون نافذ بود دیده شود * ورنه قل در گوش پیچیده شود
این سخن پایان ندارد باز گرد * تا که شه با آن غلامانش چه کرد

براه کردن شاه یکی را از آن دو غلام و ازین دیگر پرسیدن

آن غلامك را چو دید اهل ذکا * آن دگرا کرد اشارت که بیا
۱۶۵ کافر رحمت گفتنش تصغیر نیست * جد گوید فرزندکم تحقیر نیست
چون بیامد آن دُوم در پیش شاه * بود او گنده‌دهان دندان سیاه
گرچه شه ناخوش شد از گفتار او * جست و خوبی کرد هر زاسرار او
گفت با این شکل وین گنده‌دهان * دُور بنشین لیک آن سونرمران
که تو اهل نام و رُقعہ بدی * نه جلیس و یار و هم‌بُقعہ بدی
۱۷۰ تا علاج آن دهان تو کنیم * تو حبیب و ما طبیب پُرفنیم
بهر کیکی تو گلیهی سوختن * نیست لایق از تو دیکه دوختن
با همه بنشین دو سه دستان بگو * تا ببینم صورت عقلت نکو
آن ذکی را پس فرستاد او بکار * سوی حمای که رُو خود را بخار
وین دگرا گفت خه تو زیرکی * صد غلامی در حقیقت نه یکی

جو for خود D (۱۶۰). دلالست ABL Bul. (۱۵۸)

نافذ D. ناقد B. نافل AL (۱۶۲)

Heading: Bul. om. شاه. After پرسیدن. Bul. adds در خلوت.

جد چو گوید طعلکم L. جد گوید BD (۱۶۵)

ز آن سوتر Bul. (۱۶۸). گرچه ناخوش شد شه Bul. (۱۶۷)

صورت و عقلت A (۱۶۲). وز تو دیکه L (۱۶۱). و پرفنیم D (۱۷۰)

وین دیگر را A (۱۶۴). آن یکی را Bul. (۱۶۳)

جانِ ابراهیم از آن انوارِ ژفت * بی حذر در شعلهای نار رفت
 چونک اسماعیل در جُوشِ فتاد * پیشِ دشنه آبدارش سر نهاد
 ۹۱۵ جانِ داود از شعاعش گرم شد * آهن اندر دست بافش نرم شد
 چون سَلیمان بُد وصالش را رضیع * دیو گشتش بندۀ فرمان و مطیع
 در قضا یعقوب چون بنهاد سر * چشم روشن کرد از بوی پسر
 یوسف مهر و چو دید آن آفتاب * شد چنان بیدار در تعبیرِ خواب
 چون عصا از دستِ موسی آب خورد * ملکِ فرعون را یک لقمه کرد
 ۹۲۰ نردبانش عیسی مریم چو یافت * بر فراز گنبد چارم شتافت
 چون محمد یافت آن ملک و نعیم * قرصِ مهرا کرد در دم او دو نیم
 چون ابو بکر آیتِ توفیق شد * با چنان شه صاحب و صدیق شد
 چون عمر شیدای آن معشوق شد * حق و باطل را چو دل فاروق شد
 چونک عثمان آن عیان را عین گشت * نورِ فایض بود و ذی النورین گشت
 ۹۲۵ چون زرویش مُرتضی شد دُرُفشان * گشت او شیر خدا در مَرَجِ جان
 چون جُنید از جُندِ او دید آن مدد * خود مقامانش فزون شد از عدد
 بایزید اندر مزیدش راه دید * نامِ قُطبِ العارِفین از حق شنید
 چون که گرخی گرخی او را شد حرس * شد خلیفه عشق و ربّانی نفس
 پورِ آدَمَ مرکب آن سو راند شاد * گشت او سلطانِ سلطانان داد
 ۹۳۰ و آن شفیق از شقی آن راه شگرف * گشت او خورشیدِ رأی و نیز طَرف
 صد هزاران پادشاهانِ نهان * سر فرازانند زان سوی جهان

در جوشِ فتاد A (۹۱۴). انوارِ ژفت. BL Bul. از آن انوار رفت A (۹۱۴).

و. A om. (۹۱۶). بر فراز چرخ چارم می‌شدافت A (۹۲۰). corr. in marg. BL

و. A om. (۹۲۲). کرد او در دم. AB Bul. (۹۲۱). گنبد. Bul.

ذی for ذو L (۹۲۴). After this verse L adds: (۹۲۵).

چونک سبطَن از سرش واقف بدید * گوشوارِ عرش ربّانی شد بد

و. سلطانان D (۹۲۹). خلیفه حق. Bul. (۹۲۸). از جند خود دید D (۹۲۶).

سر فراز آیند L (۹۳۱). شقی for شوق L (۹۳۰).

که یکی را ده عوض می‌آیدش * هر زمان جودِ دگرگون زایدش
 جود جمله از عوضها دیدنست * پس عوض دیدن ضدِ ترسیدنست
 بخل نادیدن بود اعواض را * شاد دارد دیدِ در خواص را
 پس بعالم هیچ کس نبود بخل * زآنک کس چیزی نبازد بی بدیل
 ۹۰۰ پس سخنا از چشم آمد نه زدست * دید دارد کار جز بینا نرست
 عیب دیگر این که خودبین نیست او * هست او در هستی خود عیب جو
 عیب‌گوی و عیب‌جوی خود بدست * با همه نیکو و با خود بد بدست
 گفت شه جلدی مکن در مدح یار * مدح خود در ضمن مدح او میار
 زآنک من در امتحان آرم ورا * شرمسارے آبدت در ما ورا

قسم غلام در صدق و وفای یار خود از طهارت ظنّ خود،

۹۰۵ گفت نه والله وبالله العظیم * مالک الملک و برحمن و رحیم
 آن خدایی که فرستاد انبیا * نه بجاست بل بفضل و کبریا
 آن خداوندی که از خاک ذلیل * آفرید او شهسواران جلیل
 پاکشان کرد از مزاج خاکیان * بگذرانید از نگ افلاکیان
 برگرفت از نار و نور صاف ساخت * وانگه او بر جمله انوار ناخت
 ۹۱۰ آن سنا برقی که بر ارواح نافت * تا که آدم معرفت زان نور یافت
 ان کز آدم رُست دست شیت چید * پس خلیفه‌اش کرد آدم کان بدید
 نوح از آن گوهر که برخوردار بود * در هوای بحر جان دُربار بود

(۸۹۶) ABL Bul. جودی. (۸۹۸) D دید در غواص را.

(۸۹۹) AL چیزی بیارد. (۹۰۰) Bul. دید.

(۹۰۱) Bul. دیگر آنکه and so L.

(۹۰۴) D در ما وری. شرمساری باشد آنکه زان ترا B. آرم for دارم D.

(۹۰۵) A om. نه. Bul. om. و before بالله. D والرحیم. (۹۰۶) AL که for کو.

(۹۰۸) A از مزاج پاکیان. (۹۰۹) Bul. از نار نور.

(۹۱۱) AB Bul. و دست. (۹۱۲) Suppl. in marg. D.

هست آن بُستان نشانیدن هر عَرَض * گشت جوهر کشت بُستان نك عَرَض
 هم عرض دان کیمیا بردن بکار * جوهری زان کیمیا گر شد بیار
 صیفی کردن عرض باشد شها * زین عرض جوهر هی زاید صفا ۹۵۵
 پس مگو که من عملها کرده‌ام * دخل آن اعراض را بنما مَرَم
 این صِفَت کردن عرض باشد خَمَش * سایه بُزرا پی، قُربان مَکَش
 گفت شاهها بی قُنوطِ عقل نیست * گر تو فرمایی عرض را نقل نیست
 پادشاهها جز که یأس بند نیست * گر عرض کان رفت باز آید نیست
 گر نبود مر عرض را نقل و حَشَر * فعل بودی باطل و اقوال فَشَر ۹۶۰
 این عرضها نقل شد لَوْنی دگر * حَشَر هر فانی بود کَوْنی دگر
 نقل هر چیزی بود هم لایقش * لایق گله بود هر سایقش
 وقتِ حَشَر هر عرض را صورت نیست * صورت هر يك عرض را نوبت نیست
 بَنَگر اندر خود نه تو بودی عَرَض * جُنُبش جُنُتی و جَفَتی با غَرَض
 بَنَگر اندر خانه و کاشانهها * در مهندس بود چون افسانهها ۹۶۵
 آن فلان خانه که ما دیدیم خوش * بود موزون صُفّه و سقف و دَرش
 از مهندس آن عرض و اندیشهها * آلت آورد و ستون از پیشها
 چیست اصل و مایه هر پیشه * جز خیال و جز عرض و اندیشه
 جمله اجزای جهان را بی غرض * در نگر حاصل نشد جز از عرض
 اوّل فکر آخر آمد در عمل * بُنیتِ عالم چنان دان در ازل ۹۷۰
 میوها در فکرِ دل اوّل بود * در عمل ظاهر باخر میشود
 چون عمل کردی شجر بُنشانندی * اندر آخر حرفِ اوّل خوانندی
 گرچه شاخ و برگ و بیخش اوّلست * آن همه از بهر میوه مُرْسَلست

کان for آن A (۹۵۹) . زین غرض D (۹۵۵) as in text. کشت بُستان D om. L (۹۵۴)

وقتِ حَشَر هم عرض را A (۹۶۴) . کون Bul. لون Bul. (۹۶۱) . فشر BL Bul. (۹۶۰)

کان فلان Bul. (۹۶۶) . جنبش D. B. Suppl. in marg. (۹۶۴)

کان عرض D om. A (۹۶۷) .

بیخش before و B om. شاخ و بیخ و برگش Bul. (۹۷۴)

نامشان از رشك حق پنهان بماند * هر گدایی نامشان را بر نخواند
حق آن نور و حق نورانیان * کاندرا آن بچرند همچون ماهیان
بحر جان و جان بحر ارگومیش * نیست لایق نام نوی جویش
۹۳۵ حق آن آئی که این و آن ازوست * مغزها نسبت بدو باشد جو پوست
که صفات خواجه‌ناش و بار من * هست صد چندان که این گفتار من
آنچ می‌دانم زوصف آن ندیم * باوَرَت ناید چه گویم ای کریم
شاه گفت اکنون از آن خود بگو * چند گویی آن این و آن او
نو چه داری و چه حاصل کرده * از نگ دریا چه دُر آورده
۹۴۰ روز مرگ این حس نو باطل شود * نور جان داری که بار دل شود
در لحد کین چشم را خاك آگند * هست آنچ گور را روشن کند
آن زمان که دست و پایت بر دَرَد * پَر و بال است تا جان بر پرد
آن زمان کین جان حیوانی نماند * جان باقی بایست بر جا نشاند
شرط من جا باحسن نه کردنست * این حسن را سوی حضرت بردنست
۹۴۵ جوهری داری ز انسان یا خرے * این عرضها که فنا شد چون بری
این عرضهای نماز و روزه را * چونك لا یبقی زمانین انتنی
نقل توان کرد مر اغراض را * لیک از جوهر برند امراض را
تا مبدل گشت جوهر زین عرض * چون زپرهیزی که زایل شد مرض
گشت پرهیز عرض جوهر بجهد * شد دهان تلخ از پرهیز شهید
۹۵۰ امر زراعت خاکها شد سُنله * داروے مَو کرد مورا سلسله
آن نکاح زن عرض بُد شد فنا * جوهر فرزند حاصل شد زما
جُفت کردن اسب و اشترا عرض * جوهر گُره بزاییدن غرض

باشد پوست. AB Bul. (۹۳۵) کدر D. و حق آن نوریان B (۹۳۳)

A om. (۹۴۲) کین دست. Bul. (۹۴۲) گویی این او و آن او L (۹۳۸)

A om. Bul. (۹۴۴) آن حسن را. (۹۴۴) جان بری A corr. in marg. (۹۴۵)

B (۹۴۷) برد اغراض را. (۹۴۷) L Bul. (۹۴۶) اشفا.

Bul. (۹۴۸) چون پرهیزی.

۹۹۵ آنچ میدانست تا پیدا نکرد * بر جهان نهاد رنج طلق و درد
 يك زمان بی کار نتوانی نشست * تا بدی یا نیکی از تو نجست
 این تقاضاهای کار از بهر آن * شد موکل تا شود سرت عیان
 پس کلابه تن کجا ساکن شود * چون سر رشته ضمیرش میگشاید
 تاسه تو شد نشان آن گیش * بر تو بی کاری بود چون جان گیش
 ۱۰۰۰ این جهان و آن جهان زاید ابد * هر سبب مادر اثر زاید ولد
 چون اثر زاید آن هم شد سبب * تا بزاید او اثرهای عجب
 این سببها نسل بر نسلست لیک * دیده باید منور نیک نیک
 شاه با او در سخن اینجا رسید * تا بدید از وی نشانی ناپدید
 گر بدید آن شاه جویا دور نیست * لیک مارا ذکر آن دستور نیست
 ۱۰۰۵ چون زگرمابه بیامد آن غلام * سوی خویشش خواند آن شاه و همام
 گفت صَحَّا لَكَ نَعِيمٌ دَائِمٌ * بس لطیفی و ظریف و خوب رو
 ای دریغا گر نبودى در تو آن * كه همی گوید برای تو فلان
 شاد گشتی هراك رُويت دیدی * دیدنت ملك جهان ارزیدی
 گفت رمزی زان بگو ای پادشاه * كز برای من بگفت آن دین تباه
 ۱۰۱۰ گفت اول وصفِ دوروبیت كرد * كاشكارا تو دوائی خفیه درد
 خُبثِ بارش را چو از شه گوش كرد * در زمان دریای خشمش جوش كرد

اثر از وی ولد. ABL Bul. (۱۰۰۰). بیکوی A (۹۹۶).

یا بدید از وی نشانی یا ندید. BL Bul. باو D (۱۰۰۲). او for زو. L Bul. (۱۰۰۱).

و. AL Bul. om. (۱۰۰۵). After this verse L adds: (۱۰۰۶).

پس سوی کاری فرستاد آن دگر * تا از آن دیگر شود او با خیر
 پیش بنشاندش بعد لطف و کرم * بعد از آن گفت ای چوماه اندر ظلم
 ماه رویی جعد مویی منك بو * نیک خوبی نیک خوبی نیک خو

کز برای تو. Bul. که برای تو همی گوید A. (۱۰۰۷) In A the hemistichs are transposed.

مال جهان A. رویت دیدنی B Bul. (۱۰۰۸). In BD v. ۱۰۰۸ precedes v. ۱۰۰۷.

ارزیدی B Bul. (۱۰۰۹) D. نگویی پادشاه. A. که برای D. suppl. instead of

كاشكارا همچو وردی L (۱۰۱۰). من of.

پس سری که مغزِ آن افلاک بود * اندر آخر خواجهٔ اَوَلاک بود
 ۹۷۵ نقلِ اعراض است این بحث و مقال * نقلِ اعراض است این شیر و شگال
 جملهٔ عالم خود عرض بودند تا * اندرین معنی بیامد هلْ اَلّی
 آن عرضها از چه زاید از صُور * وین صُور هم از چه زاید از فِکَر
 این جهان يك فکرنست از عقلِ کُل * عقل چون شاهست و صورنها رُسُل
 عالمِ اوّل جهان امتحان * عالمِ ثانی جزای این و آن
 ۹۸۰ چاکرت شاهان جنایت میکند * آن عرض زنجیر و زندان میشود
 بندهات چون خدمت شایسته کرد * آن عرض نه خلعتی شد در نَبَرْد
 این عرض با جوهر آن بیضه است و طَیَر * این از آن و آن ازین زاید بَسِیر
 گفت شاهنشاه چنین گیر المَراد * این عرضهای تو يك جوهر نَزاد
 گنت مخفی داشتست آنرا خَرَد * تا بود غیب این جهان نيك و بد
 ۹۸۵ زَانک گر پیدا شدی اَشکالِ فِکَر * کافر و مؤمن نگفتی جز که ذِکَر
 پس عیان بودی نه غیب ای شاه این * نقشِ دین و کفر بودی بر جبین
 گی درین عالم بُت و بُتگر بُدی * چون کسی را زهرهٔ تَسْخَر بُدی
 پس قیامت بودی این دنیاے ما * در قیامت کی کند جُرم و خطا
 گفت شه پوشید حق پاداشِ بد * ليک از عامه نه از خاصانِ خُود
 ۹۹۰ گر بدامی افکنم من يك امیر * از امیران خُفیه دارم نه از وزیر
 حق بمن بنمود پس پاداشِ کار * وز صُورهای عملها صد هزار
 تو نشانی ده که من دامن تمام * ماهرا بر من نی پوشد غمام
 گفت پس از گفتِ من مقصود چیست * چون تو میدانی که آنچه بود چیست
 گفت شه حکمت در اِظهارِ جهان * آنک دانسته برون آید عیان

۹۷۴) A خواجهٔ افلاک. ۹۷۷) AB Bul. این عرضها. Bul. bis. زایند.

۹۸۲) Bul. بیصت. ۹۸۶) D ای شاه بین. ۹۹۰) A گر بدامی اندر اندازم.

۹۹۱) A پس. BDL Bul. ۹۹۲) از امیر آن. D corr. in marg. امیر.

۹۹۳) B بود و چیست. Bul. چون نی دانی.

از يك اندیشه که آید در درون * صد جهان گردد يك دَم سَرنگون
 ۱۰۴۰ جسمِ سلطان گر بصورت يك بود * صد هزاران لشکرش در پی دود
 باز شکل و صورتِ شاهِ صفی * هست محکومِ یکی فکرِ خنثی
 خلقِ بی‌پایان ز يك اندیشه بین * گشته چون سیلی روانه بر زمین
 هست آن اندیشه پیشِ خلقِ خُرد * ليك چون سیلی جهان را خورد و بُرد
 پس چو می‌بینی که از اندیشه * قائمست اندر جهان هر پیشه
 ۱۰۴۵ خانه‌ها و قصرها و شهرها * کوه‌ها و دشته‌ها و نهرها
 هم زمین و بحر و هم مهر و فلک * زنده از وے همچو از دریا سمک
 پس چرا از ابلهی پیشِ تو کور * تن سُلیمانست و اندیشه چو مور
 می‌نماید پیشِ چشمت گه بزرگ * هست اندیشه چو موش و کوه گرگ
 عالم اندر چشمِ تو هَوَل و عظیم * زابر و رعد و چرخ داری لرز و بیم
 ۱۰۴۰ وز جهانِ فکرتی ای کم زخیر * این و غافل چو سنگ بی‌خبر
 ز آنک نقشِ وز خُرد بی‌پیره * آدمی خُو نیستی خَرگُره
 سایه‌را تو شخص می‌بینی زجهل * شخص از آن شد پیشِ تو بازی و سهل
 باش تا روزی که آن فکر و خیال * برگشاید بی حجابی پر و بال
 کوه‌ها بینی شه چون پشم نرم * نیست گشته این زمین سرد و گرم

(۱۰۴۱) A. فکر ای خفی.

باز اندیشه A (۱۰۴۴). کشته سیلی D. بگر زاندیشه AB (۱۰۴۲).

کر دریا AB. مهر فلک D (۱۰۴۶). کوه‌ها AB (۱۰۴۵).

زابر چرخ و رعد A. هَوَل عظیم Bul. (۱۰۴۹).

Here L adds: Bul. (۱۰۴۰) AL Bul. از جهان.

ز آنک نقشِ وز خُرد بیگانه * آدمی خود بینی دیوانه

Bul. adds:

راعی از جهل عَقَر را بیگانه * بی خبر از فیض حق دیوانه

آدمی خود L. آدمی جو A. آدمی جون D. نقش محضی وز خُرد L (۱۰۴۱).

نزد تو Bul. AB. می‌دانی زجهل A (۱۰۴۲).

باش روزی تا که A (۱۰۴۳).

گف بر آورد آن غلام و سرخ گشت * تا که موجِ هَجَوِ او از حد گذشت
 کو زاوَل دَم که با من بار بود * همچو سگ در فِط بس گه خوار بود
 چون دَمادَم کرد هَجَوِش چون جَرَس * دست بر لب زد شهنشاهش که بس
 ۱۰۱۵ گنت دانستم ترا از وی بدان * از تو جان گنست وز یارت دهان
 پس نشین ای گنجهان از دُور تو * تا امیر او باشد و مأمور تو
 در حدیث آمد که نسیح از ریا * همچو سبزه گُوخَن دان ای کیا
 پس بدان که صورتِ خوب و نکو * با خصال بد نیرزد يك نسو
 ور بود صورت حقیر و ناپذیر * چون بود خُلُقش نکو در پاش میر
 ۱۰۲۰ صورتِ ظاهر فنا گردد بدان * عالمِ معنی بماند جاودان
 چد بازے عشق با نقشِ سبُو * بگذر از نقشِ سبُو رَو آب جُو
 صورتش دیدی زمعنی غافل * از صدف دُری گزین گر عاقل
 این صدفهای قوالب در جهان * گرچه جمله زنداند از بحرِ جان
 لیک اندر هر صدف نبود گهر * چشم بگشا در دل هر يك نگر
 ۱۰۲۵ کان چه دارد وین چه دارد می گزین * زآنک کم یابست آن دُرِ ثمین
 گر بصورت میروی کوهی بشکل * در بزرگی هست صد چندانك لعل
 هر بصورت دست و پا و پشم تو * هست صد چندانك نقش چشم تو
 لیک پوشیده نباشد بر تو این * کز همه اعضا دو چشم آمد گزین

دست بر هم زد A (۱۰۱۴) . بس for پس D . گنت زاوَل Bul. (۱۰۱۴)

گدست و از یارت Bul. B (۱۰۱۵) . After this verse L adds: (۱۰۱۶)

بهر آن گفتند اکابر در جهان * راحة الاسان فی حفظ اللسان

and so Bul., which has نيك گفتند خرده بیان جهان

Bul. adds: (۱۰۱۷) سبزه گلخنی .

از بد اخلاق اتقا باشد حسن * سر اَبالك و خصراء الدمن

خوب و نیکو A (۱۰۱۸) . After this verse L adds: (۱۰۲۰) جاویدان D .

جد باشی عاشق صورت بگو * طالب معنی شو و معنی بجو

از هر جان A (۱۰۲۲) . در را L . در A (۱۰۲۲) . سبُو و آب جو AL (۱۰۲۱)

و گزین Bul. (۱۰۲۵)

گَرْدِ نفسِ دُزد و کارِ او مِیچ * هرچه آن نه کارِ حقِ هیچست هیچ
 پیش از آنک روزِ دین پیدا شود * نزدِ مالکِ دزدِ شبِ رُسا شود
 ۱۰۶۵ رختِ دزدیده بتدبیر و فنّش * مانده روزِ داوری بر گردنش
 صد هزاران عقل باهر بر جهند * تا بغیرِ دامرِ او دای نهند
 دامِ خود را سخت تر یابند و بس * گمی نماید قوتی با بادِ خس
 گر تو گویی فایده هستی چه بود * در سؤالت فایده هست ای عنود
 گر ندارد این سؤالت فایده * چه شُوم این را عبث بی عاید
 ۱۰۷۰ و سؤالت را بسی فایده‌هاست * پس جهان بی فایده آخر چراست
 و جهان از يكِ جَهت بی فایده‌ست * از جهتهای دگر پُر عاید‌ست
 فایده تو گر مرا فایده نیست * مَر ترا چون فایده‌ست از وی مه ایست
 حسنِ یوسف عالمی را فایده * گرچه بر اِخوانِ عبث بُد زاید
 یحییِ داودی چنان محبوب بود * لیک بر محروم بانگِ چوب بود
 ۱۰۷۵ آبِ نیل از آبِ حیوان بُد فزون * لیک بر محروم و مُنکِر بود خون
 هست بر مؤمن شپیدی زندگی * بر منافق مردنست و ژندگی
 چیست در عالم بگو يكِ نعمتی * که نه محرومند از وی اُمّتی
 گاو و خرا فایده چه در شکر * هست هر جان را یکی قوتی دگر
 لیک گر آن قوت بر وی عارضیست * پس نصیحت کردن او را رابضیست
 ۱۰۸۰ چون کسی کواز مرضِ گل داشت دوست * گرچه پندارد که آن خود قوتِ اوست
 قوتِ اصلی را فرامش کرده‌است * روی در قوتِ مرض آورده‌است
 نوش را بگذاشته سَمِ خورده‌است * قوتِ علّت را چو جرّیش کرده‌است
 قوتِ اصلی بَشَر نورِ خداست * قوتِ حیوانی مرورا ناسزاست

۱۰۶۶) B و هیچ. ۱۰۶۷) L بابتد پس.

۱۰۶۹) AB Bul. که شنود L. چه شُوم.

۱۰۷۲) B om. D gives as variant of بایگ چوب.

۱۰۷۵) Bul. شد فزون. Bul. om. و. In D the hemistichs are transposed.

۱۰۸۲) L قوت علّت همچو چویش.

۱۰۴۵ نه سما بینی نه اختر نه وجود * جز خدای واحد حق و دود
يك فسانه راست آمد یا دروغ * تا دهد مر راستهارا فروغ

حسد کردن چشم بر غلام خاص

پادشاهی بنده را امر کرم * برگزیده بود بر جمله چشم
جامگی او وظیفه چل امیر * ده یکی قدرش ندیدی صد وزیر
از کمال طالع و اقبال و بخت * او ایازی بود و شه محمود وقت
۱۰۵۰ روح او با روح شه در اصل خویش * پیش ازین تن بود هم پیوند و خویش
کار آن دارد که پیش از تن بدست * بگذر از اینها که نو حادث شدست
کار عارف راست کو نه آخولست * چشم او بر کشتهای اولست
آنچ گندم کاشتندی و آنچ جو * چشم او آنجاست روز و شب گرو
آنچ آبست شب جز آن نژاد * حیلها و مکرها بادست باد
۱۰۵۵ گی کند دل خوش بچیلنهای گش * آنک بیند حیلۀ حق بر سرش
او درون دامن دای می نههد * جان تو نه این جهد نه آن جهد
گر بروید ور بریزد صد گیاه * عاقبت بر روید آن کشته اله
کشت نو کارید بر کشت نخست * این دُوم فانیست و آن اول دُرست
کشت اول کامل و برگزیده است * تخم ثانی فاسد و پوسیده است
۱۰۶۰ افکن این تدبیر خود را پیش دوست * گرچه تدبیرت هر از تدبیر اوست
کار آن دارد که حق افراشتست * آخر آن روید که اول کاشتست
هرچه کاری از برای او بکار * چون اسپر دوستی ای دوستدار

(۱۰۴۵) Bul. واحد و حق.

از کمال و طالع A (۱۰۴۹) ده يك A (۱۰۴۸) خاص پادشاه B Heading:

کاشتندش. AB Bul. (۱۰۵۴) و. AD om. بوده. AB Bul. (۱۰۵۰)

کی شود دخنوش Bul. (۱۰۵۵) بادست و باد A (۱۰۵۴)

کشت اله BL (۱۰۵۷) آن and این AB Bul. transpose (۱۰۵۶)

کاول A (۱۰۶۱) هم از هم L (۱۰۶۰) کارند L Bul. (۱۰۵۸)

چون نئی آیند اینجا کی منم * کاندَرین عز آفتابِ روشنم
 مشرق خورشید بُرجِ فیرگون * آفتابِ ما زمشرقه‌ها برون
 مشرق او نسبتِ ذراتِ او * فی برآمد فی فروشد ذاتِ او
 ما که واپس ماندِ ذراتِ وِسیم * در دو عالم آفتابی بی فِیم
 ۱۱۱۰ باز گردِ شمس میگردم عجب * هم زفرِ شمس باشد این سبب
 شمس باشد بر سببها مَطْلَع * هر ازو حبلِ سببها منقطع
 صد هزاران بار بپریدم امید * از که از شمس این شما باور کنید
 نو مرا باور مکن کز آفتاب * صبر دارم من ویا ماهی ز آب
 ور شوم نومید نومیدی من * عینِ صنَعِ آفتابست اے حَسَن
 ۱۱۱۵ عینِ صنَعِ از نفسِ صانع چون بُرد * هیچ هست از غیرِ هستی چون چرد
 جمله هستیها ازین روضه چرند * گر بُراق و تازیان ور خود خرنند
 وَاَنْكِ گردشها از آن دریا ندید * هر دم آرد رُو بمحرابی جدید
 او ز بحرِ عَذْبِ آبِ شور خورَد * نا که آبِ شور اورا کور کرد
 بحر میگوید بدستِ راستِ خور * ز آبِ من ای کور نا یابی بصر
 ۱۱۲۰ هست دستِ راست اینجا ظنِ راست * کو بداند نیک و بدرا کز کجاست
 نیزه گردانیست اے نیزه که نو * راست میگردی گهی گاهی دونو
 ما ز عشقِ شمس دین بی ناخنیم * ورنه ما نه این کوررا بینا کنیم
 هان ضیاءِ الْحَقِّ حُسامِ الدِّینِ نو زود * داروَش کن کورئ چشمِ حُسود
 تونیای کبریای نیز فعل * داروی ظلمت گش استی ز فعل

آفتابی with, آفتاب بی کیم A. واپس ماند AL Bul. (۱۱۰۶) کدرین D (۱۱۰۶)

باشد B (۱۱۱۰). آفتابی می کیم B written above. بی فیم

هستی چون خرد D. صانع کی برد Bul. نقش صانع L (۱۱۱۵). این A om. (۱۱۱۲)

(۱۱۱۶) After this verse L Bul. add:

لیک اسپ کور کوراه چرد * می نیید روضه را زانست رد

از کجاست Bul. (۱۱۲۰) بحراب D (۱۱۱۷)

ما آن کوررا ABL Bul. (۱۱۲۲) گه و گاهی A. آن نیزه Bul. (۱۱۲۱)

لیک از علت درین افتاد دل * که خورد اوروز و شب زین آب و گل
 ۱۰۸۵ روی زرد و پای سست و دل سبک * کو غذای وَالسَّما ذات الْحُبُّک
 آن غذای خاصگان دولست * خوردن آن بی گلو و آلتست
 شد غذای آفتاب از نورِ عرش * مر حسود و دیورا از دودِ فرش
 در شهیدان بُرزقُون فرمود حق * آن غذا را نه دهان بُد نه طبق
 دل زهر یاری غذایی خورد * دل زهر علی صفای می برد
 ۱۰۹۰ صورت هر آدمی چون کاسه است * چشم امر معنی او حساسه است
 از لقای هر کسی چیزی خوری * وز قران هر قرین چیزی بری
 چون ستاره با ستاره شد قرین * لایق هر دو اثر زاید یقین
 چون قران مرد و زن زاید بشر * وز قران سنگ و آهن شد شر
 و قران خاك با بارانها * میوها و سبزه و ریحانها
 ۱۰۹۵ وز قران سبزه با آدمی * دلخوشی و بی غمی و خرمی
 وز قران خرمی با جانِ ما * میبزاید خوبی و احسانِ ما
 قابل خوردن شود اجسامِ ما * چون بر آید از تفرّج کامِ ما
 سُرخ رُوی از قرانِ خون بود * خون زخورشید خوش گلگون بود
 بهترین رنگها سرخی بود * و آن زخورشیدست و از وی می رسد
 ۱۱۰۰ هر زمینی کان قرین شد با زحل * شوره گشت و کشت را نبود محل
 قوت اندر فعل آید زاتفاق * چون قران دیو با اهل نفاق
 این معانی راست از چرخ نُهم * بی همه طاق و طرم طاق و طُرم
 خلق را طاق و طرم عاریتست * امرا طاق و طرم ماهیتست
 از پی طاق و طرم خواری گشتند * بر امید عزّ در خواری خوشند
 ۱۱۰۵ بر امید عزّ دهروزه خُدوک * گردن خود کرده اند از غم چو دوك

(۱۰۸۴) A with روز شب suppl. below.

(۱۰۸۶) A بی گلورا آلتست. (۱۰۹۲) Bul. ستاره بر ستاره.

(۱۰۹۶) L میفزاید. (۱۰۹۷) D چون بزاید. (۱۱۰۰) L Bul. کو قرین شد.

می‌نماید سیری این حیلَت پَرست * وَاللّٰه از جملَه حریصان بَترست
 ۱۱۴۵ او خورد از حرص طین را همچو دَبَس * دُنْبَه مَسْپارید ای یاران بِخَرَس
 لاف از شه می‌زند وز دستِ شه * تا بَرَد او ما سَلیمان را زره
 خود چه جنس شاه باشد مرغی * مَشْنُوش گر عقل داری اندکی
 جنس شاهست او و یا جنس وزیر * هیچ باشد لایق گوزینه سیر
 آنچه می‌گوید ز مَکَر و فعل و فن * هست سلطان با حشم جویای من
 ۱۱۵۰ اینت مالِیخوایای ناپذیر * اینت لافِ خام و دامر گولگیر
 هرکه این باور کند از ابله‌یست * مرغک لاغر چه در خورد شه‌یست
 کمترین جغد از زند بر مغز او * مرورا یاری‌گری از شاه کو
 گفت باز از یک پیر من بشکند * بیخ جغدستان شهنشه برگند
 جغد چه بود خود اگر بازی مرا * دل برنجانَد کند با من جفا
 ۱۱۵۵ شه کند توده پیر شیب و فراز * صد هزاران خرمن از سرهای باز
 پاسبان من عنایات و یست * هرکجا که من روم شه در پیست
 در دل سلطان خیال من مقیم * بی خیال من دل سلطان سقیم
 چون بپَرزاند مرا شه در رَوش * می‌پرم بر اوجِ دل چون پَرَنَوش
 همچو ماه و آفتابی می‌پرم * پردهای آسمانها می‌درم
 ۱۱۶۰ روشنی عقلتها از فکرتهم * انفطار آسمان از فطرتهم
 بازم و حیران شود در من هُما * جغد که بود تا بداند سرِّ ما
 شه برای من ز زندان یاد کرد * صد هزاران بستره را آزاد کرد

(۱۱۴۴) L Bul. بدترست. (۱۱۴۸) BL Bul. لوزینه.

(۱۱۴۹) Bul. زفعل مکر و فن. (۱۱۵۰) L کورگیر. (۱۱۵۲) L has:

گفت باز از یک پیر من بشکید * یا زغم برگ گلی بر من زید
 بیخ جغدستان شهنشه برگد * خانها تان جملگی بر سرزد

(۱۱۵۴) A اگر یاری. (۱۱۵۵) AB Bul. om. از.

(۱۱۵۶) L Bul. بر درم. (۱۱۶۱) Bul. از من ها.

(۱۱۶۲) A برای ما.

۱۱۳۵ آنک گر بر چشم اعی بر زند ■ ظلمت صدساله را زو بر گند
 جمله کوران را دوا کن جز حسود * کز حسودی بر تو ی آرد جحود
 مر حسودت را اگرچه آن منم * جان من تا همچنین جان می کنم
 آنک او باشد حسود آفتاب * و آنک میرنجد ز بود آفتاب
 اینست درد بی دوا کوراست آه * اینست افتاده ابد در قعر چاه
 ۱۱۴۰ نفی خورشید ازل بایست او * گی بر آید این مراد او بگو
 باز آن باشد که باز آید بشاه * باز کورست آنک شد گم کرده راه
 راه را گم کرد و در ویران فساد * باز در ویران بر جفدان فساد
 او همه نورست امر نور رضا * لیک کورش کرد سرهنگ قضا
 خاک در چشمش زد و از راه برد * در میان جغد و ویرانش سپرد
 ۱۱۴۵ بر سری جفدانش بر سر می زند * پر و بال نازنینش می کنند
 و لوله افتاد در جفدان که ها * باز آمد تا بگیرد جای ما
 چون سگان کوی پر چشم و مهیب * اندر افتادند در دلق غریب
 باز گوید من چه در خوردم بجغد * صد چنین ویران فدا کردم بجغد
 من نخواهر بود اینجا می روم * سوی شاهنشاه راجع می شوم
 ۱۱۵۰ خویشتن مکشید ای جفدان که من * نه مقیم می روم سوے وطن
 این خراب آباد در چشم شماست * ورنه مارا ساعد شه باز جاست
 جغد گشتا باز حیلت می کند * تا زخان و مان شما را برگند
 خانه های ما بگیرد او بکر * برگند مارا بسالوسی زوگر

خود منم L. اگرچه کان منم A (۱۱۴۷). که حسودی L (۱۱۴۶). پر زند D (۱۱۴۵).

گرفتار شدن باز میان جفدان بوبراه: After this verse Bul. has the heading: (۱۱۴۰).

باز در ویراه Bul. و. AB Bul. om. (۱۱۴۲). شد for او B (۱۱۴۱).

وز راه A (۱۱۴۴). نور و ضیا L. از نور ضیا A (۱۱۴۴).

می زدند A. corr. above. بر سر جفدانش A (۱۱۴۵).

چه for نه L (۱۱۴۸). جای مان L. که هان L. قوقوئی افتاد L (۱۱۴۶).

زخان مان AD (۱۱۴۲). بار خواست L. نغز جاست B. آن خراب A (۱۱۴۱).

همچو مَرِّیم جان از آن آسِیبِ جَیب * حامله شد امرِ مسیحِ دلفریب
 ۱۱۸۵ آن مسیحی نه که بر خشک و ترست * آن مسیحی کز مساحت برترست
 پس زجانِ جان چو حامل گشت جان * از چنین جانی شود حامل جهان
 پس جهان زاید جهانِ دیگرے * این حَشَر را وَا نماید مَحْشَرے
 تا قیامت گر بگویم بشهرم * من زشرحِ این قیامت قاصرم
 این سخنها خود بمعنی یا رَبِّیست * حرفها دامِ دَمِ شیرین لبیست
 ۱۱۹۰ چون کند تقصیر پس چون تن زند * چوَنک لَبَّیْکَش بیا رَب می رسد
 هست لَبَّیْکی که نتوانی شنید * لَبَّک سر تا پایِ بتوانی چشید

کلوخ انداختن تشنه از سر دیوار در جوی آب،

بر لبِ جو بود دیواری بلند * بر سر دیوار نشنه دردمند
 مانعش از آب آن دیوار بود * از پیِ آب او چو ماهی زار بود
 ناگهان انداخت او خشتی در آب * بانگِ آب آمد بگوشش چون خطاب
 ۱۱۹۵ چون خطابِ یارِ شیرین لذید * هست کرد آن بانگِ آبش چون نبید
 از صفای بانگِ آب آن مُنَحْن * گشت خشت انداز زانجا خشت گن
 آب میزد بانگِ یعنی هِی ترا * فایده چه زین زدن خشتی مرا
 تشنه گفت آبا مرا دو فایده است * من ازین صنعت ندارم هیچ دست
 فایدهٔ اوّل سماعِ بانگِ آب * کو بود مر نشنگانرا چون رباب
 ۱۲۰۰ بانگِ او چون بانگِ اِسْرافیل شد * مرده را زین زندگی نخبیل شد
 یا چو بانگِ رعدِ ایامِ بهار * باغ میباید ازو چندین نگار

جهانی دیگری A (۱۱۸۷) . چو Bul. om. (۱۱۸۶)

شیرین دمیست D . شیرین لبست B . یا ربست B . بمعنی یار نیست L (۱۱۸۹)

شیرین و لذید Bul. (۱۱۹۵) . نتوانی چشید A (۱۱۹۱) . پس چون L (۱۱۹۰)

In D this verse follows v. ۱۲۰۰ . خشت زن A . آنجا Bul. A (۱۱۹۶)

بانگ تو D (۱۲۰۰)

یکدمر با جغدها دمساز کرد * از دم من جغدهارا باز کرد
 ای خنک جغدی که در پرواز من * فهم کرد از نیک بختی راز من
 ۱۱۶۵ در من آویزید تا نازان شوید * گرچه جغدانید شه بازان شوید
 آنک باشد با چنان شاهی حبیب * هرکجا افتد چرا باشد غریب
 هراک باشد شاه دردش را دوا * گر چو نی نالد نباشد بی نوا
 مالک، ملکم نیم من طبل خوار * طبل باز می زند شه از کنار
 طبل باز من ندای ارجمعی * حق گواه من برغم مدعی
 ۱۱۷۰ من نیم جنس، شهنشه دورازو * لیک دارم در نعلی نورازو
 نیست جنسیت زروی، شکل و ذات * آب جنس، خاک آمد در نبات
 باد جنس، آتش آمد در قوام * طبع را جنس آمدست آخر مدام
 جنس ما چون نیست جنس، شاه ما * ما شد بهر ما می او فنا
 چون فنا شد مای ما او ماند فرد * پیش پای اسب او گزدم چو گزرد
 ۱۱۷۵ خاک شد جان و نشانیهای او * هست بر خاکش نشان پای او
 خاک پایش شو برای این نشان * نا شو می تاج سر گردن گشان
 تا که نفریبد شمارا شکل من * نقل من نوشید پیش از نقل من
 ای بسا کس را که صورت راه زد * قصد صورت کرد و بر الله زد
 آخر این جان با بدن پیوسته است * هیچ این جان با بدن مانند هست
 ۱۱۸۰ تاب نور چشم با پیه است جفت * نور دل در قطره خونی نهفت
 شاد می اندر گزیده و غم در جگر * عقل چون شمع درون مغز سر
 این تعلقی نه بی کیفاست و چون * عقلها در دانش چونی زبون
 جان کل با جان جزو آسیب کرد * جان ازو دُری ستد در جیب کرد

کجا باشد غریب A (۱۱۶۶). تا بازان شوید BL Bul. (۱۱۶۵).

آمدت L (۱۱۷۲). شکل ذات A (۱۱۷۱). نالان A (۱۱۶۷).

In D نقل and نُقل are transposed. (۱۱۷۷)

مانند، corr. in marg. for پیوند D. مانسته است L. مانند هست B (۱۱۷۹).

چون کل A (۱۱۸۴). نه for نی A (۱۱۸۲).

۱۲۲۰ خانۀ معمور و سقفش بس بلند * معتدل ارکان و بی تخیل و بند
پیش از آن که ایامِ پیری در رسد * گردنت بندد بِجَبَلٍ مِنْ مَسَد
خاک شوره گردد و ریزان و سُست * هرگز از شوره نباتِ خوش نرُست
آبِ زور و آبِ شهوت منقطع * او زخویش و دیگران نا منافع
ابروان چون پالدم زیر آمد * چشم را نم آمد تارے شد
از تشنج رُو چو پشتِ سوسمار * رفته نطق و طعم و دندانها زکار
۱۲۲۵ روز بیگه لاشه لنگ و ره دراز * کارگه ویران عمل رفته زساز
بیخهای خوی بد مُحکَم شد * قوت بر کردن آن کم شد

فرمودن والی آن مرد را که مانِ خاربن را که نشاندۀ بر
سر راه بر کن،

همچو آن شخصِ درشتِ خوش سخن * در میانِ ره نشاند او خاربن
ره گذریانش ملامت گرشدند * بس بگفتندش بکن آنرا نکند
هر دَی آن خاربن افزون شد * پایِ خلق از زخمِ آن پُر خون شدی

(۱۲۱۹) L. تخیل و بند. After this verse L adds:

نور چشم و قوت ابدان بجا * فصر محکم خاه روشن بر صفا
هین غنیمت دان جوانی ای پسر * سرفرود آور بکن خشت و مدر

پاردم L (۱۲۲۲). زور for رو L (۱۲۲۲). کایام ABL Bnl. (۱۲۲۰)

(۱۲۲۴) ABD Bnl. تشنج as in text. L. تشنج. After this verse L adds:

پشت دوتا گشته دل سست و طنان * تن ضعیف و دست و پا چون ریزمان
بر سر ره زاد کم مرکوب سست * غم قوی و دل تنک تن نادُرست
خاه ویران کار بی سامان شد * دل ز افغان همچو نای انیان شد
عمر ضایع سعی باطل راه دور * نفس کهل دل سیه تن باصور
موی بر سر همچو برف از بیم مرگ * جمله اعضا زرد و لرزان همچو برگ

قوت از بر کردن A (۱۲۲۶)

Heading: A om. آن مرد را.

مکن این را بلند L (۱۲۲۸). همچو آن مرد AL (۱۲۲۷)

یا چو بر درویش ایام زکات * یا چو بر محبوس پیغام نجات
 چون دم رحمان بود کان از یمن * می‌رسد سوی محمد بی دهن
 یا چو بوی احمد مُرْسَل بود * کان بعاصی در شفاعت میرسد
 ۱۲۰۵ یا چو بوی یوسف خوب لطیف * می‌زند بر جان یعقوب نحیف
 فایده دیگر که هر خشتی کزین * برگنم آیم سوی ماء معین
 کز کمی خشت دیوار بلند * پست‌تر گردد بهر دفعه که کند
 پستی دیوار قریبی می‌شود * فصل او درمان وصلی می‌بود
 سجد آمد کردن خشت لَرب * موجب قُربی که وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ
 ۱۲۱۰ تا که این دیوار عالی‌گردنست * مانع این سر فرود آوردنست
 سجد نتوان کرد بر آب حیات * تا نیام زین تن خاکی نجات
 بر سر دیوار هرکو نشسته‌تر * زودتر بر می‌کند خشت و مدر
 هرکه عاشق‌تر بود بر بانگ آب * او کلوخ زفت‌تر کند از حجاب
 او ز بانگ آب پُر می‌نا عُنُق * نشود بیگانه جز بانگ بُلُق
 ۱۲۱۵ ای خُتک آنرا که او ایام پیش * مُغْتَنِم دارد گزارد وام خویش
 اندر آن ایام کش قدرت بود * صَحَّت و زور دل و قوَّت بود
 و آن جوانی همچو باغ سبز و تر * می‌رساند بی دریغی بار و بر
 چشمهای قوَّت و شهوت روان * سبز می‌گردد زمین تن بدان

هنگام نجات L (۱۲۰۲)

Bul. (۱۲۰۵) خوب و لطیف. After this verse L adds:

یا نسیم روضه دار السلام * سوی عاصی میرسد بی انتقام

یا سوی مس سیه از کیمیا * میرسد پیغام کای ابله پیا

D (۱۲۰۷) که هر دفعه کد. D (۱۲۰۸) وصلی می‌شود. corr. in marg.

A Bul. (۱۲۱۰) فرو. L (۱۲۰۹) قریب. موجبی A

D (۱۲۱۴) کلوخ سخت‌تر. corr. above.

L (۱۲۱۴) بانگ فُلُق. corr. in marg.

A. با قراقت صَحَّت و قوَّت L (۱۲۱۶) گزارد D (۱۲۱۵)

AL باغی. D. D و Suppl. in marg. (۱۲۱۷)

۱۲۵۰ پس هلاكِ نار نورِ مؤمن است * زَانَك بِي ضِدِ دَفْعِ ضِدِ لَا يُمْكِنُ است
 نار ضِدِّ نور باشد روزِ عدل * كَان زَقَهْرُ اَنكِخْتَه شد اين زَفْضَل
 گر هي خواهی نو دفعِ شَرِّ نار * آبِ رحمت بر دلِ آتش گمار
 چشمهٔ آن آبِ رحمت مؤمن است * آبِ حيوانِ روحِ پاكِ مُحْسِن است
 پس گريزان است نفسِ نوازو * زَانَك نوازِ آتشی او آبِ جو
 ۱۲۵۵ ز آبِ آتش زان گريزان می شود * گانش از آب ويران می شود
 حَسَّ و فِكْر نو هم از آتش است * حَسَّ شَيْخ و فِكْر او نورِ خوش است
 آبِ نورِ او چو بر آتش چكد * چَك چَك از آتش بر آید بر جهد
 چون كند چَك چَك نو گویشِ مرگ و درد * نا شود اين دوزخِ نفسِ نو سرد
 نا نسوزد او گلستانِ نرا * تا نسوزد عدل و احسانِ نرا
 ۱۲۶۰ بعد از آن چیزی که کاری بر دهد * لاله و نسرین و سیسَنبَر دهد
 باز پنهان می روم اِنرا رِاست * باز گُرد ای خواجه راهِ ما کجاست
 اندر آن تفریر بودیم ای حسود * که خَرَت لنگست و منزل دُور زود
 سال بیگه گشت وقتِ کشت نه * جز سِيَه رُوی و فعلِ زشت نه
 کَرَم در بیخِ درختِ تن فساد * بایدش بر کند و در آتش نهاد
 ۱۲۶۵ هین و هین ای راه رَو بیگاه شد * آفتابِ عمر سوے چاه شد
 اين دو روزك را که زُورت هست زود * پَر افشانی بگن از راهِ جود
 اين قَدَر تَحْمِي مکه ماندست بیاز * تا برُويد زين دو دَمِ عمرِ دراز

پس for زان A. پس گريزان BDL (۱۲۵۴). در دل آتش D (۱۲۵۲).

حَسَّ نو و فِكْر نو از آتشت Bul. (۱۲۵۶). گانش او ز آب B (۱۲۵۵).

می روم L (۱۲۶۱). Suppl. in marg. D. A om. (۱۲۵۹).

دور دور L. ای حور L. بودم L (۱۲۶۲).

ABL Bul. for ۴ bis. (۱۲۶۴).

AD Bul. پَر افشانی. After this verse L adds: (۱۲۶۶).

این قدر تَحْمِي که ماندست بکار * تا در آخرِ پنی آرا برگ و بار

عمری Bul. (۱۲۶۷).

۱۲۳۰ جامهای خلق بذریدی زخار * پای درویشان بختی زار زار
 چون بجد حاکم بدو گفت این بکن * گفت آری برگم روزیش من
 مدتی فردا و فردا وعده داد * شد درخت خار او مُحکَم‌نهاد
 گفت روزی حاکمش اے وعده کز * پیش آ در کار ما واپس مغر
 گفت الْآيَّامُ بِأَعْمٍ بَيِّنَا * گفت عَجَلٌ لَا تُطَاطِلُ دَيِّنَا
 ۱۲۳۵ تو که میگوئی که فردا این بدان * کی بهر روزی که می‌آید زمان
 آن درخت بد جوان‌تر می‌شود * وین گشنه پیر و مضطر می‌شود
 خارین در قوت و بر خاستن * خارگن در پیری و در کاستن
 خارین هر روز و هر دم سبز و تر * خارگن هر روز زار و خشک‌تر
 او جوان‌تر می‌شود تو پیرتر * زود باش و روزگار خود مبر
 ۱۲۴۰ خارین دان هر یکی خوی بدت * بارها در پای خار آخر زدت
 بارها از خوی خود خسته شده * حس نداری سخت بی‌حسن آمده
 گر زخسته گشتن دیگر کسان * که زخلق زشت تو هست آن رسان
 غافل بارے ز زخم خود نه * تو عذاب خویش و هر بیگانه
 یا تبر بگیر و مردانه بزن * تو علی‌وار این در خیبر بکن
 ۱۲۴۵ یا بگلبن وصل کن این خارا * وصل کن با نار نور یار را
 نا که نو، او کُشد نار، نرا * وصل او گلشن کند خار، نرا
 تو مثال دوزخی او مؤمن است * گشتن آتش بمؤمن ممکن است
 مصطفی فرمود از گفت حجیم * کو بمؤمن لابه‌گر گردد زبیم
 گویدش بگذر زمن اے شاه زود * هین که نورت سوز نارم را ربود

(۱۲۳۰) After this verse L adds:

چونک حاکمرا خبر شد زین حدیث * بافت آگاهی ز فعل آن خبیث

گفت آن گمراه را کین را بکن L in the first hemistich . بعد AB (۱۲۳۱)

سبز تر AL (۱۲۳۸)

لا به کرد او زبیم L . کو for که AL (۱۲۴۸)

ساز نارم را L (۱۲۴۹)

پس ادب کن اسبرا از خوی بد * ورنه پیش شاه باشد اسب رد
 چشم اسب از چشم شه رهبر بود * چشم او بی چشم شه مضطر بود
 چشم اسبان جز گیاه و جز چرا * هرکجا خوانی بگوید نه چرا
 ۱۲۹۰ نور حق بر نور حس را کب شود * آنکهی جان سوی حق راغب شود
 اسب بی را کب چه داند رسم راه * شاه باید نا بداند شاه راه
 سوی حسی رو که نورش را کبست * حس را آن نور نیکو صاحبست
 نور حس را نور حق تزیین بود * معنی نور علی نور این بود
 نور حسی می کشد سوه نری * نور حش میبرد سوه علی
 ۱۲۹۵ زانک محسوسات دوتر عالمیست * نور حق دریا و حس چون شبیست
 لیک پیدا نیست آن را کب پرو * جز باثار و بگفتار نکو
 نور حسی کو غلیظ است و گران * هست پنهان در سواد دیدگان
 چونک نور حس غی بین ز چشم * چون بینی نور آن دینی ز چشم
 نور حس با این غلیظی مخفیست * چون خفی نبود ضیای کان صفیست
 ۱۳۰۰ این جهان چون خس بدست باد غیب * عاجزی پیشه گرفت و داد غیب
 گه بلندش میکند گاهیش پست * گه دُرستش میکند گاهی شکست
 گه یمینش میبرد گاهی یسار * گه گلستانش کند گاهیش خار
 دست پنهان و قلم بین خط گزار * اسب در جولان و ناپیدا سوار
 تیر پُران بین و ناپیدا کمان * جانها پیدا و پنهان جان جان
 ۱۳۰۵ تیرا مشکن که آن تیر شهیست * نیست پرتاوی زشت آگهیست
 ما رمیت اذ رمیت گفت حق * کار حق بر کارها دارد سق

(۱۲۹۸) A دینی for بینی.

(۱۳۰۰) داد غیب AD. پیش گرفت B. بدست و باد غیب A.

(۱۳۰۲) Bul. یمینش میکند. After this verse L adds:

گه به بحرش میبرد گاهی بر * گاه خشکش میکند گاهیش تر

(۱۳۰۳) D اسب ناپیدا و در جولان سوار.

(۱۳۰۵) زدست L. زشت Bul. و شصت A. نیست پرتابی Bul. تیر پرتوی B.

تا نردست این چراغ با گهر * هین فتیش ساز و روغن زودتر
 هین مگو فردا که فرداها گذشت * تا بگلی نگذرد ایام گشت
 ۱۲۷۰ پند من بشنو که تن بند قویست * کهنه بیرون کن گرت میل نویست
 لب بیند و کف پر زر بر گشا * بخل تن بگذار پیش آور سخا
 ترك شهوتها و لذتها سخاست * هرکه در شهوت فرو شد بر نخاست
 این سخا شاخست از سرو بهشت * وای او کز کف چنین شاخی بهشت
 عُرْوَةُ الْوُثْقَى است این ترك هوا * برگشد این شاخ جانرا بر سما
 ۱۲۷۵ تا برد شاخ سخا اے خوبکیش * مر ترا بالا گشان تا اصل خویش
 یوسف حسنی و این عالم چو چاه * وین رسن صبرست بر امر اله
 یوسفا آمد رسن در زن دو دست * از رسن غافل مشو بیگه شدست
 حمد لله کین رسن آویختند * فضل و رحمت را بهم آمیختند
 تا ببینی عالم جان جدید * عالم بس آشکار ناپدید
 ۱۲۸۰ این جهان نیست چون هستان شد * و آن جهان هست بس پنهان شد
 خاک بر بادست بازی میکند * کژنمای پرده سازه میکند
 اینک بر کارست بی کارست و پوست * و آنک پنهان است مغزو اصل اوست
 خاک همچون آلتی در دست باد * باد را دان عالی و عالی نژاد
 چشم خاکی را بخاک افتد نظر * بادین چشمی بود نوعی دگر
 ۱۲۸۵ اسب داند اسبرا کو هست یار * هر سوارے داند احوال سوار
 چشم حسن اسب است و نور حق سوار * بی سواره اسب خود ناید بکار

آفت تأخر خبرات بردها After this verse the Heading بردها. A om. B (۱۲۶۸) فتیلهش.

و پیش. ABL Bul. (۱۲۷۱) بگذرد. L (۱۲۶۹) is suppl. in D. So Bul.

چو چه D (۱۲۷۶) بر کشید. L. عُرْوَةُ الْوُثْقَى است. Bul. (۱۲۷۴)

آشکارا. Bul. (۱۲۷۹) تو دست. L. بر زن. Bul. اندر رسن. L (۱۲۷۷)

و بازی. AB Bul. (۱۲۸۱) چشم پس written above, بس for چون D (۱۲۸۰)

حکم خاکی. L (۱۲۸۴) عادل نژاد. D (۱۲۸۳)

بی سوار این اسب. L. جسم گل اسبست و نور دل سوار. L (۱۲۸۶)

دل بدستِ او چو مومِ نرمِ رام . مَهرِ او گه ننگ سازد گاه نام
 ۱۲۳۵ مَهرِ موشِ حاکی انگشتریست * باز آن نقشِ ننگینِ حاکی کبست
 حاکی اندیشه آن زرگرسست * سلسله هر حلقه اندر دیگرست
 این صدا در کوه دلها بانگِ کبست * گه پُرسست از بانگِ این گه نهیست
 هرجا هست او حکیم است اوستاد * بانگِ او زین کوه دل خالی مباد
 هست گه کاوا مِثْنا می کند * هست گه کاواز صدنا می کند
 ۱۲۴۰ می زهاند کوه از آن آواز و قال * صد هزاران چشمه آبِ زلال
 چون زگه آن لطف بیرون میشود * آبها در چشمها خون میشود
 زان شهنشاهِ همایون نعل بود * که سراسر طورِ سینا لعل بود
 جان پذیرفت و خرد اجزای کوه * ما کم از سنگیم آخرای گروه
 نه زجان يك چشمه جوشان میشود * نه بدن از سبزپوشان میشود
 ۱۲۳۵ نه صدای بانگِ مشتاقی درو * نه صفای جرعه ساقی درو
 کو حمیت نا زنبشه وز گلند * این چنین گهرا بکلی برگزند
 بُوکِ بر اجزای او تابدمهی * بُوکِ در وی تابِ مه بابد رهی
 چون قیامت کوههارا برگند * بر سر ما سایه گی می افکند
 این قیامت زان قیامت گی کمست * آن قیامت زخم و این چون مرهمست
 ۱۲۴۰ هرکه دید این مرهم از زخم ایمنست * هر بدی کین حُسن دید او مُحسن است
 ای خنک زشتی که خویش شد حریف * وای گل روی که جُفتش شد خریف
 نانِ مرده چون حریفِ جان شود * زنده گردد نان و عینِ آن شود
 هیزمِ تیره حریفِ نار شد * تیرگی رفت و همه انوار شد
 در نَمکِ لان چون خبر مرده فتاد * آن خری و مردگی یکسو نهاد

می زهاند AL (۱۲۴۰). کاواز مِثْنا DL (۱۲۳۹). نامه سازد L (۱۲۳۴).

پس قیامت این AL in second hemistich: (۱۲۳۸). bis. بو که L Bul. (۱۲۳۷).

و آن قیامت زخم D (۱۲۳۹). گئی D. کرم کی می کند.

یکسان نهاد A. نمکدان L Bul. (۱۲۴۴).

خشمِ خود بشکن تو مشکن تیر را * چشمِ خشمِ خون شمارد شیر را
 بوسه ده بر تیر و پیشِ شاه بر * تیرِ خون آلود از خونِ تو تر
 آنچ پیدا عاجز و بسته و زبون * و آنچ ناپیدا چنان بُند و حرون
 ۱۲۱. ما شکاریم این چنین دایِ کِراست * گویِ چوگانیم چوگانِ کجاست
 می‌دَرَد می‌دوزد این خیاط کو * می‌دَمَد می‌سوزد این نقّاط کو
 ساعتی کافر کند صدّیق را * ساعتی زاهد کند زندیق را
 زَانَك مُخْلِص در خطر باشد زدام * تا زخود خالص نگردد او تمام
 زَانَك در راهست و ره‌زن بی‌حدّست * آن رَهَد کو در امان ایزد است
 ۱۲۱۵ آینه خالص نگشت او مُخْلِص است * مرغ را نگرفته‌است او مُقْنِص است
 چونك مُخْلِص گشت مُخْلِص باز رست * در مقام امن رفت و بُرد دست
 هیچ آینه دگر آهن نشد * هیچ نانی گندمِ خرمن نشد
 هیچ انگورِ دگر غُره نشد * هیچ میوه پخته باکوره نشد
 پخته گرد و از نغیر دُور شو * رَو چو برهانِ مُحَقِّق نور شو
 ۱۲۲. چون زخود رستی همه برهان شدی * چونك بنده نیست شد سلطان شدی
 و رعیان خواهی صلاح دین نمود * دیده‌ها را کرد بینا و گشود
 فقر را از چشم و از سیمای او * دید هر چشمی که دارد نورِ هو
 شیخِ فعّالست بی آلت چو حق * با مریدان داده بی گفنی سَبَق

In A the words .از خون جگر A .خون آلوده AL (۱۲۰۸) .خون نماید L (۱۲۰۷)

have been written over جگر, app. by the original hand.

.چنین AB Bul. .بسته زبون A Bul. (۱۲۰۹)

.باشد مدام L (۱۲۱۲) .و چوگانی D (۱۲۱۰)

B Bul. write آینه (with *izáfat*). A مقبض for مقبض . D مقبض, and so L

in marg.

.نان گندمین L .گندمی A (۱۲۱۷)

.صلاح الدین L Bul. .گرعیان Bul. A om. D. A suppl. in marg. (۱۲۲۱)

.فقر را از جسم B .A om. D. A suppl. in marg. (۱۲۲۲)

.بی‌گفتن L Bul. A om. D. A suppl. in marg. (۱۲۲۴)

۱۴۶۵ پاكی محدود نو خواهد مدد * ورنه اندر خرج كم گردد عَدَد
 آب گفت آلوده را در من شتاب * گفت آلوده كه دارم شرم از آب
 گفت آب این شرم بی من گي رود * بی من این آلوده زایل گي شود
 ز آب هر آلوده كو پنهان شود * اَلْحَيَاءُ يَمْنَعُ الْإِيْمَانَ بود
 دل ز پایۀ حوضِ تن گِلَنَّاك شد * تن ز آب حوضِ دلها پاك شد
 ۱۴۷۰ گَرْدِ پایۀ حوضِ دل گَرْدِ ای پسر * هان ز پایۀ حوضِ تن میكن جذر
 بحرِ تن بر بحرِ دل برهم زنان * در میانشان بَرَزَخْ لَا يَبْغِيَان
 گر تو باشی راست و ر باشی تو كثر * پیشتر می غر بدو واپس مغر
 پیش شاهان گر خطر باشد بجان * لَيْكُ نَشْكِبْنَدُ ازو باهِمَّتَان
 شاه چون شیرین تر از شكر بود * جان بشیرینی رود خوشتر بود
 ۱۴۷۵ اے ملامت گر سلامت مر ترا * ای سلامت جو توی واهی اَلْعُرَى
 جانِ من كوره است با آتش خوش است * كوره را این بس كه خانه آتش است
 همچو كوره عشق را سوزید نیست * هر كه او زین كور باشد كوره نیست
 برگِ بی برگِ ترا چون برگ شد * جان باقی یافتی و مرگ شد
 چون ترا غم شادی افزودن گرفت * روضۀ جانت گُل و سوسن گرفت
 ۱۴۸۰ آنچ خوفِ دیگران آن امنِ نُسْت * بط قوی از بحر و مرغ خانه نُسْت
 باز دیوانه شدم من ای طیب * باز سودایی شدم من اے حبیب
 حلقه های سلسلۀ نو ذو فُنُون * هر یکی حلقه دهد دیگر جنون
 دادِ هر حلقه فُنونی دیگرست * پس مرا هر دم جنونی دیگرست
 پس فُنون باشد جنون این شد مَثَل * خاصه در زنجیر این میسر آجَل
 ۱۴۸۵ آن چنان دیوانگی بگُست بند * كه همه دیوانگان پسندم دهند

B. ملامت مر ترا L (۱۴۷۵). نَشْكِبْنَدُ عَالِي هِمَّتَان L. شكيد. A Bul. (۱۴۷۲).
 جان من كورست. A Bul. (۱۴۷۶). رها كی تو مرا. Bul. تویی واهی العری
 شادی. Bul. (۱۴۷۹). زین كوره باشد كور نیست. BL. سوزید نیست. A (۱۴۷۷).
 در فُنون. A (۱۴۸۲). چون زغم شادست افزونی گرفت. L. افزون گرفت
 بدم دهند. L. كین همه. Bul. (۱۴۸۵). فُنون آمد جنون. A Bul. (۱۴۸۴).

۱۲۴۵ صِبْغَةَ آلَّه هَسْتُ خُمِّ رَنگِ هُو * پِیْسَهَا بِك رَنگِ گَرْدَد اَنْدَرُو
 چُون در آن خُم افتد و گویش قُم * از طَرَب گوید مَن خُم لَا تَلُم
 آن مَن خُم خُود اَنَا اَلْحَقِ گَفْتَنَسْتُ * رَنگِ اَنَش دارد اِلَّا اَهَنَسْتُ
 رَنگِ اَهَن مَحُو رَنگِ اَنَش اَسْتُ * زَانَشِی می لافد و خَامُش وَش اَسْتُ
 چُون بَسْرَخِی گَشْتُ هَمچُون زَرِّ کَانَ * پَس اَنَا اَلنَّارِ سْتُ لافَش بی زَبَان
 ۱۲۵۰ شَد زَرَنگ و طَبَعِ اَنَش مَحَنَشَم * گوید او مَن اَنَشَم مَن اَنَشَم
 اَنَشَم مَن گر نَرَا شَكَّسْتُ و ظَن * اَزْمُون کن دَسْت را در مَن بَزَن
 اَنَشَم مَن گر نَرَا شَد مَشَبِه * رُویِ خُود بر رُویِ مَن یَکْدَم بَنَه
 اَدَی چُون نور گیرد از خُدا * هَسْتُ مَسْجُودِ مَلایِک زاجَنبَا
 نِیز مَسْجُودِ کِسی کو چُون مَلَّک * رَسْتَه باشد جانش از طَغیان و شَک
 ۱۲۵۵ اَنَش، چَه اَهَن، چَه لب ببند * رِیشِ تَشْبِیْه مَشَبِه را مَحْنَد
 پَای در دریا مَنه کم گو از آن * بَر لبِ دریا خُمُش کن لب گَزَان
 گرچه صَد چُون مَن نَدارد تَابِ بَحْر * لَیْک مَن نَشْکِیْم از غَرْقَابِ بَحْر
 جَان و عَقْل مَن فدای بَحْر باد * خُونِیْهَای عَقْل و جَان این بَحْر داد
 نَا کِه پَایم می رود رَانَم درو * چُون نَمَانَد پا چُو بَطَانَم درو
 ۱۲۶۰ بی ادب حَاضِر ز غایب خُوشْتَرَسْتُ * حَلْفَه گرچه کَثْر بود نَه بَر دَرَسْتُ
 اے تَن آلوده بَگَرْدِ حُوضِ گَرْد * پَاکِ کِی گَرْدَد بَرُونِ حُوضِ مَرْد
 پَاکِ کو از حُوضِ مَهْجُور اَوْتَاد * اَو ز پَاکی خُوشِ هَم دُور اَوْتَاد
 پَاکی اِن حُوضِ بی پَایان بود * پَاکی اَجْسامِ کَمبِزَان بود
 زَانِک دَل حُوضِ اَسْتُ لَیْکَن در کَمین * سَوی دریا رَاهِ پَنْهَان دارد این

(۱۲۴۵) L Bul. پِیْسَهَا. ABDL Bul. رَنگِ خُمِ هُو. (۱۲۴۸) AL زَانِکِ اَهَن. L in the
 second hemistich. شَكَّیْسْتُ D. اَنَش مَن A (۱۲۵۱). زَانِکِ اَهَن دارد و اَهَن و شَسْتُ
 ABL Bul. بر تو گر شد. ABL Bul. اَنَش مَن AL (۱۲۵۲). بر مَن بَزَن. ABL Bul.
 مَحْنَد A. مَشَبِه بر مَحْنَد L. اَهَنی Bul. اَنَشی Bul. (۱۲۵۵). و. A om. (۱۲۵۴).
 عَقْل و جَان مَن A (۱۲۵۸). تا کِه صَد D (۱۲۵۷). گوی. ABL Bul. (۱۲۵۶).
 حُوضِیْسْتُ Bul. (۱۲۶۴). اَو ز طَهرِ خُوشِ L (۱۲۶۴). A om. (۱۲۶۰). A om. (۱۲۵۹).

چون دل آن شاه زیشان خون بُود * عصمتِ وَاَنْتَ فِیْهِمْ چون بُود
 زَرِ خالص را و زرگرا خطر * باشد از قلابِ خاین بیشتر
 یوسفان از رشکِ زشتان مخنبد * کز عَدُوْ خویان در آتش می‌زیند ۱۴۰۵
 یوسفان از مکرِ اِخْوَان در چَه‌اند * کز حسدِ یوسف بگرگان می‌دهند
 از حسد بر یوسفِ مصری چه رفت * این حسد اندر کینِ گرگبست زفت
 لاجرم زینِ گرگِ یعقوبِ حلیم * داشت بر یوسف همیشه خوف و بیم
 گرگِ ظاهرِ گرَدِ یوسف خود نکشت * این حسد در فعل از گرگان گذشت
 زخم کرد این گرگِ وز عذرِ آبی * آمد کائِنَا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ ۱۴۱۰
 صد هزاران گرگ را این مکر نیست * عاقبتِ رُسُو شود این گرگ بیست
 زَانِک حشرِ حاسدان روزِ گزند * بی گمان بر صورتِ گرگان کنند
 حشرِ پُر حرصِ خسِ مردارخوار * صورتِ خوکی بود روزِ شمار
 زانیان را گندِ اندامِ نهان * خمرخواران را بود گندِ دهان
 گندِ مخفی کَانَ بدلها می‌رسید * گشت اندر حشرِ محسوس و پدید ۱۴۱۵
 بیشه آمد وجودِ آدمی * بر حذر شو زین وجودِ ار زان دوی
 در وجودِ ما هزاران گرگ و خوک * صالح و ناصالح و خوب و خشوک
 حکمِ آن خُوراست کَانَ غالبترست * چونکِ زَرِ یش از مِس آمد آن زَرست
 سیرنی کَانَ در وجودت غالبست * هم بر آن تصویرِ حشرت واجبست
 ساعتی گرگی در آید در بشر * ساعتی یوسف‌رخِ همچون قمر ۱۴۲۰
 میرود از سینه‌ها در سینه‌ها * از ره پنهان صلاح و کینه‌ها
 بَلْکِ خود از آدی در گاو و خر * می‌رود دانایی و علم و هنر

یعقوب زین گرگ حلیم D (۱۴۰۸) . زفت for رفت A (۱۴۰۷)

اَنَا و چه زخم لب L (۱۴۱۰) . حسد A om. (۱۴۰۹)

Bul. صورت گرگی D و مردارخوار (۱۴۱۲) . corr. by a later hand.

خوب و before A om. (۱۴۱۷) . bis گند Bul. L (۱۴۱۴)

حکم آن خوراست Bul. حکم او آن خوراست L . حکم آن خوراست A (۱۴۱۸)

آمدن دوستان ببیمارستان جهت ذا النون قدس الله سره العزیز،

این چنین ذا النون مصری را فتاد * کاندرو شور و جنون نو بزداد
 شور چندان شد که تا فوق فلک * می رسید از وسع جگرها را نمک
 هین منه تو شور خود ای شوره خاک * پهلوی شور خداوندان پاك
 خلق را تاب جنون او نبود * آتش او ریشهایشان می ربود
 ۱۲۹۰ چونک در ریش عوام آتش فتاد * بند کردندش بزندانی نهاد
 نیست امکان وا کشیدن این لنگام * گرچه زین ره تنگ می آیند عام
 دیده این شاهان زعامه خوف جان * کین گره کورند و شاهان بی نشان
 چونک حکم اندر کف زندان بود * لاجرم ذا النون در زندان بود
 يك سواره می رود شاه عظیم * در کف طفلان چنین در بنیم
 ۱۲۹۵ در چه دریا نهان در قطره * آفتابی مخفی اندر ذره
 آفتابی خویش را ذره نمود * واندک اندک روی خود را برگشود
 جمله ذرات در وسع محو شد * عالم از وی مست گشت و صحو شد
 چون قلم در دست غداری بود * بی گمان منصور بر داری بود
 چون سفیهان راست این کار و کیا * لازم آمد یقتلون الانبیاء
 ۱۴۰۰ انبیا را گفته قوم راه گم * از سفه انا تطیرنا بکم
 جهل ترسا بین امان انگخته * زان خداوندی که گشت آویخته
 چون بقول اوست مصلوب جهود * پس مرورا امن گی ناند نمود

Heading: Bul. رسیدن (برش) ذو النون مصری, and so L, which has
 . ذو النون. (۱۲۸۷) A فلک. (۱۲۸۶) L Bul. ذو النون. (۱۲۸۷) A فلک.
 . سنگ میدارد عام L. بحام L (۱۲۹۱) . بزدان رو نهاد L (۱۲۹۰)
 . ذو النون Bul. (۱۲۹۲) . دید این شاهان A (۱۲۹۲)
 . درج اندر L. در دریای نهان L. در چه دریای نهان Bul. (۱۲۹۵)
 . In . شد آویخته Bul. A. جهل ترسایان امان D (۱۴۰۱) . بر دست غداری A (۱۲۹۸)
 BD vv. ۱۴۰۱ and ۱۴۰۲ are transposed.

تا ز زخمِ لَختِ یامِ من حیات * چون قَتیل از گاوِ موسی ای رِثات
تا ز زخمِ نَختِ گاوی خوش شوم * همچو کُشته گاوِ موسی گش شوم
زنه شد کُشته ز زخمِ دُمِ گاو * همچو مَسّ از کیمیا شد زَرِ ساو
۱۴۴۰ کُشته بر جَسَت و بگفت اسرار را * و نمود آن زمره خون خوار را
گفت روشن کین جماعت کُشته‌اند * کین زمان در خصیم آشفته‌اند
چونک کُشته گردد این جسمِ گران * زنه گردد هستی اسرار دان
جانِ او ببند بهشت و نار را * باز داند جمله اسرار را
و نباید خونیانِ دیورا * و نماید دامِ خُدعه و ربورا
۱۴۴۵ گاو کُشتن هست از شرطِ طریق * تا شود از زخمِ دُمش جانِ مُفِیق
گاوِ نفسِ خویش را زوَنر بگش * تا شود رُوحِ خفی زنه و بهش

رجوع بحکایت ذَا النُّونِ قَدّسَ اللّٰهُ رُوحه

چون رسیدند آن نفر نزدیکِ او * بانگ بر زد فی کیانید اِنْفُوا
با ادب گفتند ما از دوستان * بهرِ پرسش آمدم اینجا بجان
چونی ای دریای عقلِ ذو فنون * این چه بُهتانست بر عقلت جنون
۱۴۵۰ دودِ گلخن گئی رسد در آفتاب * چون شود عنقا شکسته از غراب
و مگیر از ما بیان کن این سخن * ما مَحَبّانیم با ما این مکن
مر مَحَبّانرا نشاید دُور کرد * یا بُرُوش و دغل مغرور کرد
راز را اندر میان آورِ شها * رُو مکن در ابرِ پنهانی مَها

کُشته و گاوِ موسی D. B. In marg. (۱۴۴۸) corr. in marg. L (۱۴۴۷) از گاوِ عالم

و نمودن زمره A (۱۴۴۰) زمس دُمِ گاو D. A. In marg. (۱۴۴۹)

در خصیم بر پشته‌اند L. این جماعت Bul. (۱۴۴۱)

و. ABL Bul. om. D (۱۴۴۶) خونیان و دیورا B (۱۴۴۴)

Heading: L Bul. ذو النُّون

و دغل مهجور کرد Bul. (۱۴۵۲)

اسبِ سُكْسُك میشود رهوار و رام * خرس بازی میکند بُز هم سلام
رفت اندر سگ ز آدمیان هوس * تا شُبَّان شد یا شکاری یا حرس
در سگ اصحاب خوبی زان رُقود * رفت تا جویای الله گشته بود^{۱۴۲۵}
هر زمان در سینه نوعی سر کند * گاه دیو و گاه مَلَك گاه دام و دد
زان عجب بیشه که هر شیر آگهست * تا بدام سینه‌ها پنهان رهست
دزدی کن از درون مرجان جان * ای کم از سگ از درون عارفان
چونك دزدی باری آن دُرّ لطیف * چونك حامل میشوی باری شریف

فهم کردن مریدان که ذا النّون دیوانه نشده‌است قاصد کرده‌است،

دوستان در قصّه ذا النّون شدند * سوی زندان و در آن رأی زدند^{۱۴۲۶}
کین مگر قاصد کند یا حکمتیست * او درین دین قبله و آیتست
دور دور از عقل چون در بای او * تا جنون باشد سَفَه فرمای او
حاش لله از کمال جاء او * کابِر بیمارے پوشد ماه او
او ز شرّ عامه اندر خانه شد * او ز ننگ عاقلان دیوانه شد
او ز عار عقل گند تن پرست * قاصدا رفتست و دیوانه شدست^{۱۴۲۷}
که بیندیدم قوی وز سازِ گاو * بر سر و پشتم بزن وین را مَکاو

Bul. رفت در سگ ز آدمی حرص و هوس L (۱۴۲۴) و. A om. (۱۴۲۴)

رفته A. A. and so apparently BL Bul. وفود D (۱۴۲۵) یا شُبَّان شد.

که از شیر L (۱۴۲۷) گاه شیاطین گاه ملك گاه دیو و دد L (۱۴۲۶)

After this verse L adds: (۱۴۲۹) از در و مرجان جان L (۱۴۲۸)

چونك ذو النّون سوی زندان رفت شاد * بد بر پا دست بر سر زافتاد

دوستان اثر هر طرف بنهاد رو * سوی زندان بهر پریش بهر او

Heading: Bul. شیخ ذو النّون مصری Bul. ذو النّون B

باشد جگر فرمای او L (۱۴۳۲) محنون L. ذو النّون Bul. (۱۴۳۰)

سار گاو A. که بندم ای فنی وز ساز گاو BDL (۱۴۳۶) و تن پرست Bul. (۱۴۳۵)

بر سر و پایم L

شاه آن دان کو زشاهی فارغست * بی مه و خورشید نورش بازغست
 ۱۴۷۰ مخزن آن دارد که مخزن ذاتِ اوست * هستی او دارد که با هستی عدوست
 خواجه لقمان بظاهر خواجه‌وش * در حقیقت بنده لقمان خواجه‌اش
 در جهان بازگونه زین بسبست * در نظرشان گوهری کم از خسبست
 هر بیابان را مفازه نام شد * نام و رنگی عقلشان را دام شد
 يك گره را خود معرف جامه‌است * در قبا گویند کو از عامه‌است
 ۱۴۷۵ يك گره را ظاهر سالوس زهد * نور باید تا بود جاسوس زهد
 نور باید پاک از تقلید و غول * تا شناسد مرد را بی فعل و قول
 در رود در قلب او از راه عقل * نقد او بیند نباشد بند نقل
 بندگان خاصِ علام الغیوب * در جهان جان جواسیس القلوب
 در درون دل در آید چون خیال * پیش او مکشوف باشد سرِّ حال
 ۱۴۸۰ در تن گنجشک چه بود برگ و ساز * که شود پوشیده آن بر عقل باز
 آنک واقف گشت بر اسرارِ هو * سرِّ مخلوقات چه بود پیش او
 آنک بر افلاک رفتارش بود * بر زمین رفتن چه دشوارش بود
 در کف داود کاهن گشت موم * موم چه بود در کف او ای ظلوم
 بود لقمان بنده‌شکلی خواجه * بندگی بر ظاهرش دیباجه
 ۱۴۸۵ چون رود خواجه بجای ناشناس * در غلام خویش پوشاند لباس
 او بپوشد جامه‌ای آن غلام * مر غلام خویش را سازد امام
 در پیش چون بندگان در ره شود * تا نباید زوکی آگه شود
 گوید ای بنده تو رو بر صدر شین * من بگیرم کفش چون بنده کھین

بنده (۱۴۷۱) AB om. the hamza of. کی با هستی D (۱۴۷۰)

از فعل L. در فعل D (۱۴۷۶). نام رنگی A (۱۴۷۳)

In D this and the next verse are transposed. چیست از برگ و ساز B Bul. (۱۴۸۰)

در ظاهرش B. شکل خواجه DL (۱۴۸۴)

تا باشد D originally (۱۴۸۷). خواجه for میری L (۱۴۸۵)

نشین A. در صدر B Bul. AB. ای بنده برو A (۱۴۸۸)

ما محب و صادق و دل‌خسته‌ایم * در دو عالم دل بتو در بسته‌ایم
 ۱۴۵۵ فحش آغازید و دشنام از گزاف * گفت او دیوانگانه زی و قاف
 بر جهید و سنگ پزان کرد و چوب * جملگی بگریختند از بیم کوب
 قهقهه خندید و جنبانید سر * گفت باد ریش این باران نگر
 دوستان بین کو نشان، دوستان * دوستان را رنج باشد همچو جان
 گی کران گیرد ز رنج، دوست دوست * رنج مغز و دوستی آنرا چو پوست
 ۱۴۶۰ نه نشان، دوستی شد سرخوشی * در بلا و آفت و محنت‌گشی
 دوست همچون زر بلا چون آتش است * زر خالص در دل آتش خوش است

امتحان کردن خواجه لقمان زیرکی لقمان را،

نه که لقمان را که بنده پاک بود * روز و شب در بندگی چالاک بود
 خواجه‌اش می‌داشتی در کار پیش * بهترش دیدی ز فرزند خویش
 ز آنک لقمان گرچه بنده زاد بود * خواجه بود و از هوا آزاد بود
 ۱۴۶۵ گفت شاهی شیخ را اندر سخن * چیزی از بخشش زمن درخواست کن
 گفت ای شه شرم ناید مر ترا * که چنین گوی مرا زین بر ترا
 من دو بنده دارم و ایشان حقیر * و آن دو بر تو حاکمانند و امیر
 گفت شه آن دو چه اند آن زلفتست * گفت آن يك خشم و دیگر شهونست

(۱۴۵۴) Bul. محب صادق. After this verse L adds:

رازرا از دوستان پنهان مکن * در میان نه راز و فصد جان مکن

(۱۴۵۸) L رنج کی باشد زجان. (۱۴۵۹) A کی گران گردد.

(۱۴۶۰) D originally گفت شاهی شیخ را اندر سخن و آفت‌گشی and so L, which om. after
 روز شب A. همچو آن لقمان که (۱۴۶۲) L محنت.

(۱۴۶۲) A خواجه اورا داشتی.

(۱۴۶۴) L Bul. بنده زاده. L Bul. آزاده. After this verse A Bul. have the Heading

حکایت, which is suppl. in D.

(۱۴۶۸) L Bul. ذلتست. آن دو کیند.

بارِ بازرگان چو در آب اوفتد * دست اندر کاله بهتر زند
چونك چیزی فوت خواهد شد در آب * تركِ كتر گوی و بهتر را بیاب

ظاهر شدن فضل و زیرکی لقمان پیش امتحان کنندگان،

۱۵۱۰ هر طعامی گاوریدندی بوی * کس سوی لقمان فرستادی ز پی
نا که لقمان دست سوی آن برد * قاصدا تا خواجه پس خوردهش خورد
سُورِ او خوردی و شور انگیختی * هر طعامی کات نخوردی ریختی
ور بخوردی بی دل و بی اشتها * این بود پیوندی بی انتها
خریزه آورده بودند ارمغان * گفت رو فرزند لقمان را بخوان
۱۵۱۵ چون بُرید و داد اورا يك بُرین * همچو شکر خوردش و چون انگین
از خوشی که خورد داد اورا دُوم * تا رسید آن کرجها تا هفدهم
ماند کرجی گفت این را من خورم * تا چه شیرین خرزده است این بنگرم

(۱۵۰۸) L has in the second hemistich: کشتی مالش بغرقاب اوفتد. After this verse

L adds: هرچه نازلتر بدریا افگند * دست اندر کاله بهترزند

(۱۵۰۹) Bul. گوی for گوی. L گیر. After this verse L adds:

نقد ایمانرا بطاعت گوش دار * تا زروی حق نگریدی شرمسار
چونك نقدت را نگهداری کنی * حرص و غملت را برد دیو دنی
خواجه لقمان چو لقمانرا ساخت * بند بود اورا و با او عشق باخت

Bul. adds:

از دل و جان نقد ایمانرا بدار * تا باشی روز محشر شرمسار
چونکه نقدت بود محفوظ ورع * نفس و شیطان از تو باشد بی طمع

Heading: L om. (۱۵۱۱) ABL Bul. پس خوردش. (۱۵۱۲) ABL Bul. کو نخوردی.

(۱۵۱۴) L has in the second hemistich: ليك غاب بود لقمان از میان. After this
verse Bul. adds:

چون بر آمد جای خود لقمان دوان * کرد را پس دست زد خواجه همان

L adds:

گفت خواجه با غلامی کای فلان * زود رو فرزند لقمان را بخوان
چونك لقمان آمد و پیشش نشست * خواجه پس بگرفت سگینی بدست

برخها. L. کرجها. D (۱۵۱۶)

تو درشتی کن مرا دشنام ده * مر مرا تو هیچ توقیری منه
 ۱۴۹۰ ترکِ خدمت خدمت تو داشتم * تا بغربت تخم حیلست کاشتم
 خواجهگان این بندگیها کرده‌اند * تا گمان آید کی ایشان بنده‌اند
 چشم‌پر بودند و سیر از خواجهگی * کارهارا کرده‌اند آمادگی
 این غلامان هوا بر عکس آن * خویشان بنموده خواجه عقل و جان
 آید از خواجه ره افگندگی * نآید از بنده بغیر بندگی
 ۱۴۹۵ پس از آن عالم بدین عالم چنان * تعینها هست بر عکس این بدان
 خواجه لقمان ازین حال نهان * بود واقف دیده بود از وی نشان
 راز می‌دانست خوش می‌راند خر * از برای مصلحت آن راهبر
 مر ورا آزاد کرده از نخست * لیک خشنودی لقمان را بچست
 زآنک لقمان را مراد این بود تا * کس نداند سر آن شیر و فتی
 ۱۵۰۰ چه عجب که سر زبده پنهان کنی * این عجب که سر زخود پنهان کنی
 کار پنهان کن تو از چشمان خود * تا بود کارت سلیم از چشم بد
 خویش را نسلیم کن بر دام مژد * وانگه از خود بی زخود چیزی بدزد
 میدهند افیون بمرد زخم‌مند * تا که پیکان از تنش بیرون کنند
 وقت مرگ از رنج او را می‌درند * او بدان مشغول شد جان می‌برند
 ۱۵۰۵ چون بهر فکری که دل خواهی سپرد * از تو چیزی در نهان خواهند برد
 هرچه اندیشی و تحصیل کنی * می در آید دزد از آن سو کاینی
 پس بدان مشغول شو کان بهترست * تا ز تو چیزی برد کان کهنترست

و. Bul. om. (۱۴۹۲) . توقیری A (۱۴۸۹)

بغیر از بدگی Bul. (۱۴۹۴) . میر عقل L. و بن غلامان Bul. AL B om. (۱۴۹۳)

B om. (۱۴۹۶) . این بدان L (۱۴۹۵)

و خوش ABL Bul. (۱۴۹۷)

چه عجب گر سر ABL (۱۵۰۰) . شرفتی L (۱۴۹۹)

بیرون کنند A and so D. L. می‌دهد A (۱۵۰۴)

ای معنی B, which has ای معنی D Bul. (۱۵۰۶)

این محبت هر نتیجه دانش است * گئی گزافه بر چنین تختی نشست
 دانش ناقص کجا این عشق زاد * عشق زاید ناقص اما بر جماد
 بر جمادی رنگ مطلوبی چو دید * از صفیری بانگ محبوی شنید
 ۱۵۳۵ دانش ناقص نداند فرق را * لاجرم خورشید داند برق را
 چونك ملعون خواند ناقص را رسول * بود در تأویل نقصان عقول
 زآنك ناقص تن بود مرحوم رَحْم * نیست بر مرحوم لایق لعن و زخم
 نقص عقل است آنك بد رنجور است * موجب لعنت سزای دور است
 زآنك تکمیل خردها دور نیست * لیک تکمیل بدن مقدور نیست
 ۱۵۴۰ کفر و فرعون هر گبر بعید * جمله از نقصان عقل آمد پدید
 بهر نقصان بدن آمد فرج * در بی که ما علی الأعمی حرج
 برق آفل باشد و بس بی وفا * آفل از باقی ندانی بی صفا
 برق خندد بر که می خندد بگو * بر کسی که دل نهی بر نور او
 نورهای چرخ پیرید پی است * آن چو لا شرقی ولا غربی گئی است
 ۱۵۴۵ برق را چون بَخَطَفُ الْأَبْصَارِ دان * نور باقی را همه انصار دان
 بر کف دریا فرس را راندن * نامه در نور برقی خواندن
 از حریصی عاقبت نادیدنست * بر دل و بر عقل خود خندیدنست
 عاقبت بین است عقل از خاصیت * نفس باشد کو نبیند عاقبت
 عقل کو مغلوب نفس او نفس شد * مشتری مات زحل شد نحس شد
 ۱۵۵۰ هم درین نحسی بگردان این نظر * در کسی که کرد نحس در نگر
 آن نظر که بشگرد این جز و مد * او ز نحسی سوء سعدی نقب زد
 زان همی گرداندت حالی بحال * ضد بصد پیدا کنان در انتقال

فرعونی AB. فرعونی که هر گبر D. کفر for کبر A (۱۵۴۰). که گزافه B (۱۵۴۲).
 برق می خندد چه Bul. (۱۵۴۲). نداند Bul. (۱۵۴۲). گبر عنید L. و هر گبر
 آنکه لا شرقی Bul. (۱۵۴۴). کسی کو Bul. میخندد بگو.
 این جزر و مد L Bul. آن گواه از بشگرد L (۱۵۵۱). برق را خود L Bul. (۱۵۴۵).
 ضد ضد A (۱۵۵۲).

او چنین خوش میخورد کز ذوقِ او * طبعها شد مشتبهی و لقمه جو
 چون بخورد از تلخیش آتش فروخت * هم زبان کرد آبله هم خلق سوخت
 ۱۵۲۰ ساعتی بی خود شد از تلخی آن * بعد از آن گفتش که ای جان و جهان
 نوش چون کردی تو چندین زهر را * لطف چون انگاشتی این فهر را
 این چه صبرست این صبوری از چه رُوست * یا مگر پیش تو این جانت عدوست
 چون نیاوردی بحیلت حجتی * که مرا عذریست بس گن ساعتی
 گفت من از دستِ نعمت بخش تو * خورده ام چندان که از شرم دونو
 ۱۵۲۵ شرم آمد که یکی تلخ از گفت * من ننوشم ای تو صاحب معرفت
 چون همه اجزام از انعام تو * رسته اند و غرقِ دانه و دام تو
 گر ز یک تلخی کم فریاد و داد * خاکِ صد ره بر سر اجزام باد
 لذتِ دستِ شکر بخش بداشت * اندرین بطیخ تلخی کی گذاشت
 از محبتِ تلخها شیرین شود * از محبتِ مسها زرین شود
 ۱۵۳۰ از محبتِ دردها صاف شود * از محبتِ دردها شاف شود
 از محبتِ مرده زند می کنند * از محبتِ شاه بند می کنند

جان جهان Bul. . ساعتی بیخوش Bul. (۱۵۲۰) شد مشتری D (۱۵۱۸)

In the (۱۵۲۵) از مرگم دوتو B (۱۵۲۴) . این چه صبری AB Bul. (۱۵۲۲)

غرق و before D om. (۱۵۲۶) . ناگهان دیدم کم زان واقفت second hemistich Bul. has

After this verse L adds: (۱۵۲۰) . خاکِ خواری L (۱۵۲۷) . غرقه دانه دام تو A

از محبتِ خارها گل می شود * وز محبتِ سرکها مل می شود

After this verse L adds: (۱۵۲۱)

از محبتِ دار تختی می شود * وز محبتِ بار بختی می شود
 از محبتِ سجن گلشن می شود * وز محبتِ خانه روشن می شود
 از محبتِ خار سوسن می شود * بی محبتِ موم آهن می شود
 از محبتِ نار نوری می شود * وز محبتِ دیو حوری می شود
 از محبتِ سگ روغن می شود * بی محبتِ روضه گلخن می شود
 از محبتِ حزن شادی می شود * وز محبتِ غول هادی می شود
 از محبتِ نیش نوشی می شود * بی محبتِ شیر موشی می شود
 از محبتِ سقم صحت می شود * وز محبتِ فهر رحمت می شود

تا غلام خاص را گردن زنند * بیخِ او را از زمانه برگسند
 چون شود فانی چو جانش شاه بود * بیخِ او در عصمتِ الله بود
 شاه از آن اسرار واقف آمد * همچو بوبکرِ ربابی تن زده
 در تماشای دلِ بدگوهران * میزدی خُبَّک بر آن کوزه گران
 مکر میسازند قوم حیلهمند * تا که شهرا در فقاعی در گسند
 پادشاهی بس عظیمی بی کران * در فقاعی گی بگنجد ای خران
 از برای شاه دامی دوختند * آخر این تدبیر ازو آموختند
 نحس شاگردی که با استاد خویش * همسری آغازد و آید بپیش
 با کدام استاد استاد جهان * پیش او یکسان هویدا و نهان
 چشم او یَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ شد * پردهای جهل را خارق به
 از دل سوراخ چون کهنه گلیم * پرده بندد بپیش آن حکیم
 پرده میخندد برو با صد دهان * هر دهانی گشته اشکافی بر آن
 گوید آن استاد مرشاگرد را * ای کم از سگ نیست با من وفا
 خود مرا اُستَا بگیر آهن گسل * همچو خود شاگرد گیر و گوزدل
 نه از مَنّت یاریست در جان و روان * بی مَنّت آبی نمی گردد روان
 پس دل من کارگاه بختِ تُست * چه شکنی این کارگاه ای نادُرست
 گویی پنهان میزنم آتش زنه * نه بقلب از قلب باشد روزنه
 آخر از روزن ببیند فکرِ تو * دل گواهی دهد از ذکرِ تو
 گیر در رُویت نمالد از کرم * هرچه گویی خندد و گوید نغم
 او نمی خندد زدوق مالشت * او می خندد بر آن اِسْگالشت

چارق به A (۱۵۸۰) همسری اندیشد L (۱۵۷۸) قوم Bul. (۱۵۷۵)

کارگاه بخش تست B (۱۵۸۶) کی کم از سگ A گفت آن استاد Bul. (۱۵۸۴)

cf. I ۲۹۰ (۵ -) گویی For گویش پنهان زخم BDL Bul. (۱۵۸۷)

ذکر for قال L زین ذکر AB Bul. گواهی میدهد Bul. فکر for حال L (۱۵۸۸)

زان برویت در نمالد L (۱۵۸۹)

اشگالشت A اشگلشت D مالش است D (۱۵۹۰)

تا که خوفت زاید از ذات الشَّمال * لذت ذات الَّیَمین بُرْجی الرِّجال
 تا دو پر باشی که مرغِ یک پره * عاجز آمد از پریدن ای سره
 ۱۰۵۵ یا رها کن تا نیایم در کلام * یا به دستور تا گویم تمام
 ورنه این خواهی نه آن فرمان تراست * کس چه داند مر ترا مقصد کجاست
 جانِ ابرهیم باید تا بنور * ببیند اندر نار فردوس و قصور
 پایه پایه بر رود بر ماه و خور * تا نماید همچو حلقه بند در
 چون خلیل از آسمان هفتمین * بگذرد که لا اُحِبُّ الاَفلین
 ۱۰۶۰ این جهان تن غلط انداز شد * جز مر آنرا کو زشوت باز شد

تمه حسد آن حشم بر آن غلام خاص سلطان،

قصه شاه و امیران و حسد * بر غلام خاص و سلطان رخرد
 دور ماند از جرّ جرّار کلام * باز باید گشت و کرد آنرا تمام
 باغبان ملک با اقبال و بخت * چون درختی را نداند از درخت
 آن درختی را که تلخ و رد بود * و آن درختی که یکش هفصد بود
 ۱۰۶۵ گی برابر دارد اندر تربیت * چون ببیندشان بچشم عاقبت
 گان درختان را نهایت چیست بر * گرچه یکسانند این دم در نظر
 شیخ کو بَنَظَرُ بِنُورِ اللَّهِ شد * از نهایت وز نُحُست آگاه شد
 چشمِ آخرین بیست از بهر حق * چشمِ آخرین گشاد اندر سبق
 آن حسودان بد درختان بوده اند * تلخ گوهر شوربختان بوده اند
 ۱۰۷۰ از حسد جوشان و کف می رنجند * در نهانی مکر می انگیزند

تا ترا L. داد که ترا A (۱۰۵۶). پریدن یکسره L. عاجز آید ABL Bul. (۱۰۵۴).

سلطان و before L om. (۱۰۶۱). تا نماید بند حلقه در بدر L (۱۰۵۸).

هفصد AD (۱۰۶۴). و با اقبال A (۱۰۶۴).

آگاه شد Bul. الله شد Bul. (۱۰۶۷).

آخرین. D transposes the two words. L in the first hemistich چشم آلت بین (۱۰۷۰) AB om. و. (۱۰۶۸) B in the first hemistich آخرین and in the second آخرین.

۱۶۰۵ عقل با حس زین طِلْسَمَاتِ دو رنگ * چون محمد با ابو جهلان بچنگ
 کافران دیدند احمد را بَشَر * چون ندیدند از وی اِنْشَقَّ الْقَمَر
 خاك زن در ديبه حَسَنِينِ خویش * ديبه حس دشمن عقلست و کیش
 ديبه حس را خدا اعماش خواند * بپُرسش گفت و ضدّ ماش خواند
 زَانَك او کف دید و دربارا ندید * زَانَك حالى دید و فردارا ندید
 ۱۶۱۰ خواجه فردا و حالى پیش او * او نمى بیند ز گنجی يك نسو
 ذَرّه زَانِ آفتاب آرد پیام * آفتاب آن ذره را گردد غلام
 قطره کز بحر وحدت شد سفیر * هفت بحر آن فطره را باشد اسیر
 گر کفِ خاکی شود چالاکِ او * پیشِ خاکش سر نهد افلاکِ او
 خاكِ آدم چونك شد چالاکِ حق * پیشِ خاکش سر نهاد اَمَلَاكِ حق
 ۱۶۱۵ السَّمَاءُ اَنْشَقَّتْ آخر از چه بود * از یکی چشمی كه خاکی گشود
 خاك از دُرْدے نشیند زیرِ آب * خاك بین کز عرش بگشت از شتاب
 آن لطافت پس بدان کز آب نیست * جز عطای مُبدعِ وهاب نیست
 گر کند سُفلی هوا و نار را * ور زگل او بگذراند خارا
 حاکمست و یَفْعَلُ اللّٰه ما یَشاء * او زعین درد انگیزد دوا
 ۱۶۲۰ گر هوا و نار را سفلی کند * نیرگی و دُرْدے و ثقلی کند
 ور زمین و آب را عُلوی کند * راه گردون را بیامطوی کند
 پس یقین شد که نُعِزُّ مَنْ تَشاء * خاکبری را گفت پرها برگشا
 آتشی را گفت رَوِ ابلیس شو * زیرِ هتم خاك با تلبیس شو
 آدمِ خاکی برو تو بر سها * ای بلیس آتشی رَوِ نا ثری

۱۶۰۵ L. طلسم هفت رنگ. ۱۶۰۸ D. اعما بخواند.

۱۶۱۰ ABL Bul. جز نسو. ۱۶۱۴ DL. سر نهد.

۱۶۱۵ L. خاکی بر گشود. ۱۶۱۶ A. از عرش.

۱۶۱۹ L Bul. حاکمست او. ۱۶۲۰ D om. In L verses ۱۶۲۰ and ۱۶۲۱ are transposed.

۱۶۲۱ D om. ۱۶۲۴ L. تو بر سها.

بس خدای را خدای شد جزا * کاسه زن کوزه بخور اینک سزا
 گر بُدی با تو و را خندۀ رضا * صد هزاران گل شگفتی مر ترا
 چون دل او در رضا آرد عمل * آفتابی دان که آید در حَل
 زو بخندد هر بهار و هر بهار * درهر آمیزد شکوفه و سبزه زار
 ۱۵۹۵ صد هزاران بلبل و قمری نوا * افکنند اندر جهان بی نوا
 چونک برگِ روح خود زرد و سیاه * بی ببینی چون ندانی خشم شاه
 آفتاب شاه در بُرجِ عتاب * می کند رُوها سیه همچون کباب
 آن عطارد را و رَقها جانِ ماست * آن سپیدی و آن سیه میزانِ ماست
 باز منشورے نویسد سرخ و سبز * تا رهند ارواح از سودا و عجز
 ۱۶۰۰ سرخ و سبز افتاد نَسخِ نو بهار * چون خطِ قوس و قزح در اعتبار

عکس تعظیم پینام سلیمان علیه السلام در دل بلقیس از صورت

حقیر هدهد

رحمت صدنو بر آن بلقیس باد * که خدایش عقلِ صدمرده بداد
 هُدهدے نامه بیاورد و نشان * از سُلیمان چند حرفی با بیان
 خواند او آن نکته های با شمول * با حقارت ننگرید اندر رسول
 چشم هدهد دید و جان غنّاش دید * جس چو کفی دید و دل در یاش دید

م. بهار و م. بهار AL Bul. (۱۵۹۴) بس خدای L (۱۵۹۱)

(۱۵۹۵) After this verse L adds:

چون ندانی تو خزانه از بهار * چون بدانی رمز خند در شمار

همچون کتاب L. سیاه A (۱۵۹۷)

فوس قزح L Bul. (۱۶۰۰) میزانهاست D. آن سفید و آن سیه Bul. (۱۵۹۸)

Heading: Bul. om. پیغام. After the Heading Bul. adds:

شد برین معنا بیک قصه بیان * حصه یاب قصه باش ای نکته دان

(۱۶۰۴) AB om.

چون کف L. چو کف D. جس هدهد دید BL (۱۶۰۴)

زشتی اَعْمَال و شومی جُحُود * راهِ توبه بر دل او بسته بود
 ۱۶۴۵ دل بسختی همچو رویِ سنگ گشت * چون شکافت توبه آنرا بهر گشت
 چون شُعْبَی کو که نا او از دعا * بهر کشتن خاك سازد کوه را
 از نیاز و اعتقادِ آن خلیل * گشت ممکن امرِ صعب و مستحیل
 یا بدریوزه مُتَوَقِّس از رسول * سنگِ لاخی مزرعی شد با اُصول
 همچنین بر عکسِ آن انکارِ مرد * مس کند زر را و صلحی را نَبَرْد
 ۱۶۵۰ کَهْرُبَاے مَسَخ آمد این دغا * خاكِ قَابِل را کند سنگ و حصا
 هر دلی را سجد هم دستور نیست * مزدِ رحمت قسم هر مزدور نیست
 هین پشتِ آن مکن جُرم و گناه * که کنم توبه در آیم در پناه
 میباید ناب و آبی توبه را * شرط شد برق و سحابی توبه را
 آتش و آبی بباید میوه را * واجب آید ابر و برق این شیوه را
 ۱۶۵۵ تا نباشد برقِ دل و ابر دو چشم * گی نشیند آتش تهدید و خشم
 گی بروید سبزه ذوق وصال * گی بجوشد چشمها ز آبِ زلال
 گی گلستان راز گوید با چمن * گی بنفشه عهد بندد با سمن
 گی چناری کف گشاید در دعا * گی درختی سر فشاند در هوا
 گی شکوفه آستین پُر نثار * بر فشاندن گیرد ایام بهار
 ۱۶۶۰ گی فروزد لاله را رخ همچو خون * گی گل از کیسه بر آرد زر برون
 گی بیاید بلبل و گل بو کند * گی چو طالب فاخته کو کو کند
 گی بگوید لکلك آن لک لک بجان * لک چه باشد مُلکِ نُست ای مستعان

(۱۶۲۴) In BDL the order of the following verses is ۱۶۴۷, ۱۶۴۹, ۱۶۴۵, ۱۶۴۶, ۱۶۴۸. (۱۶۴۵) A روی و سنگ. (۱۶۴۶) B بهر کشتن.

(۱۶۴۸) A تا بدریوزه. In A vv. ۱۶۴۷ and ۱۶۴۸ are transposed.

(۱۶۵۰) AL این دعا. (۱۶۵۱) A om. (۱۶۵۲) A om. Bul. بر آیم.

(۱۶۵۲) D ابر و سحابی. (۱۶۵۴) A Bul. شرط باشد ابر و برق. واجب آمد B.

(۱۶۵۵) L آتش و تهدید. A ابر before و. Bul. om. تا نشد برق.

(۱۶۵۶) A سبزه و ذوق. (۱۶۵۷) A در چمن. (۱۶۶۲) BL Bul. لکلك آن لک لک.

۱۶۲۵ چار طبع و علّت اُولی نیَم * در نصرف دایما من باقیم
 کارِ من بی علّتست و مستقیم * هست تقدیرم نه علّت ای سقیم
 عادتِ خود را بگردانم بوقت * این غبار از پیش بنشانم بوقت
 بحر را گویم که هین پُر نار شو * گویم آتش را که رو گلزار شو
 کوه را گویم سَبْکُ شو همچو پشم * چرخ را گویم فرو در پیش چشم
 ۱۶۳۰ گویم ای خورشید مقرون شو به ماه * هر دورا سازم چو دو ابر سیاه
 چشمه خورشید را سازم خشک * چشمه خون را بفن سازم مُشک
 آفتاب و مه چو دو گاو سیاه * یوغ برگردن ببنددشان اله

انکار فلسفی بر قرائتِ اِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا،

مُقرّی می خوانند از روی کتاب * مَاؤُكُمْ غَوْرًا ز چشمه بندم آب
 آبرا در غورها پنهان کنم * چشمه ها خشک و خشکستان کنم
 ۱۶۳۵ آبرا در چشمه کی آرد دگر * جز من بی مثل با فضل و خطر
 فلسفی مَنطِقِی مَسْمُوم * می گذشت از سوی مکتب آن زمان
 چونک بشنید آیت او از ناپسند * گفت آریم آبرا ما با گلند
 ما بزخم بیل و تیزی تبر * آبرا آریم امر پستی زبر
 شب بخفت و دید او یک شیرمرد * زد طباچه هر دو چشمش کور کرد
 ۱۶۴۰ گفت زین دو چشمه چشم ای شفی * با تبر نوری بر آرا صادقی
 روز بر جست و دو چشم کور دید * نورِ فایض از دو چشمش ناپدید
 گر بنالیدی و مستغفر شدی * نورِ رفته از گرم ظاهر شدی
 لیک استغفار هر در دست نیست * ذوقِ توبه نُفْلِ هر سرمست نیست

که رو for برو Bul. (۱۶۲۸) نگردانم B (۱۶۲۷) نی علّت A (۱۶۲۶)

فرو شو L (۱۶۲۹) In L the hemistichs are transposed. (۱۶۳۰)

زین دو چشم تیره L (۱۶۴۰) که آرد دگر BL (۱۶۳۵)

دو گوهر کور L. دو چشمش کور Bul. B (۱۶۴۱)

نفل توبه رزق هر سرمست L (۱۶۴۲)

رختها دادی و خواب و رنگِ رو * سرفدا کردی و گشتی همچو مو
 ۱۶۸۵ چند در آتش نشستی همچو عُود * چند پیش تیغ رفتی همچو خود
 زین چنین بیچارگیها صد هزار * خوی عُتاقست و ناید در شمار
 چونك شب این خواب دیدی روز شد * از امیدش روز تو پیروز شد
 چشم گردان کرده بر چپ و راست * کان نشان و آن علامتها کجاست
 بر مثال برگ می لرزی که وای * گر رَوَد روز و نشان ناید بجای
 ۱۶۹۰ می دوی در کوی و بازار و سرا * چون کسی کو گم کند گوساله را
 خواجه خیرست این دَوادو چیست * گم شده اینجا که داری کیستنت
 گویش خیرست لیکن خیر من * کس نشاید که بداند غیر من
 گر بگویم نك نشانم فوت شد * چون نشان شد فوت وقت موت شد
 بشگری در روی هر مردی سوار * گویدت منگر مرا دیوانه وار
 ۱۶۹۵ گویش من صاحبی گر کرده ام * رُو بچست و جوی او آورده ام
 دوات پابنده بادا اے سوار * رحم کن بر عاشقان معذور دار
 چون طلب کردی بجد آمد نظر * جد خطا نکند چنین آمد خبر
 ناگهان آمد سوارے نیکبخت * پس گرفت اندر کنارت سخت سخت
 تو شدی بی هوش و افتادی بطاق * بی خبر گشت اینت سالوس و نفاق
 ۱۷۰۰ او چه می بیند درو این شور چیست * او نداند کان نشان وصل کیست
 این نشان در حق او باشد که دید * آن دگرا گی نشان آید پدید
 هر زمان کز وی نشانی می رسد * شخص را جانی بجانی می رسد
 ماهی بیچاره را پیش آمد آب * این نشانها نك آياتُ الْكِتَاب

(۱۶۸۵) Bul. رفتی for گشتی. (۱۶۸۶) A om. و. After this verse L adds:

چونك اندر خواب دیدی حالها * آلك بودی آرزویش سالها

(۱۶۸۸) L. نشان و علامتها. (۱۶۹۱) L. چه داری.

(۱۶۹۲) Bul. يك نشان. L. يك نشان. (۱۶۹۴) BL Bul. مرد سوار.

(۱۶۹۸) A. سوار. (۱۶۹۹) A om. و before افتادی.

(۱۷۰۲) Bul. هر زمان از وی. L Bul. میرسد bis.

گی نماید خاك اسرارِ ضمیر * گی شود چون آسمان بُستانِ مُبیر
 امر کجا آورده‌اند آن حُلّها * مِنْ كَرِيمٍ مِنْ رَحِيمٍ کُلّها
 ۱۶۶۵ آن لطافتها نشان، شاهدیست * آن نشان، پایِ مردِ عابدیست
 آن شود شاد از نشانِ کو دید شاه * چون ندید او را نباشد انتباه
 روحِ آنکس کو بهنگامِ اَلْسَت * دید ربّ خویش و شد بی‌خویش و مست
 او شناسد بویِ نَف کو می بخورد * چون نخورد او می نداند بویِ کرد
 زَانِكَ حِکْمَتِ هَمچو نَاقَه ضالّه‌است * هَمچو دَلَالَه شهان را دالّه‌است
 ۱۶۷۰ تو بینی خواب در يَك خوشلقا * کو دهد وعده و نشانی مر ترا
 که مراد تو شود اينك نشان * که پیش آید ترا فردا فلان
 يَك نشانی آنك او باشد سوار * يَك نشانی که ترا گیرد کنار
 يَك نشانی که بخندد پیش تو * يَك نشان کی دست بندد پیش تو
 يَك نشانی آنك این خواب از هوس * چون شود فردا نگوی پیش کس
 ۱۶۷۵ زَانِ نشان با والدِ يَحْيٰی بگفت * کی نیای نا سه روز اصلا بگفت
 تا سه شب خامش کن از نيك و بَدَت * این نشان باشد که بجای آیدت
 دَمِ مزَن سه روز اندر گفت و گو * کین سکونست آیتِ مقصودِ تو
 هین می‌آور این نشان را تو بگفت * وین سخن را دار اندر دل نهفت
 این نشانها گویدش همچون شکر * این چه باشد صد نشانی دگر
 ۱۶۸۰ این نشان، آن بود کَانَ مُلْك و جاه * که هَمی جویی بیایی از اله
 آنك می‌گیری بشبهای دراز * و آنك میسوزی سحرگه در نیاز
 آنك بی آن روز، تو تاريك شد * هَمچو دُوكی گردنت باريك شد
 و آنچ دادی هرچه داری در زكات * چون زكاتِ پاك بازان رختهاست

و. AB om. شد before و. L Bul. (۱۶۶۷) . کلّها for زانها A (۱۶۶۶)

وعدّه نشانی ABL Bul. (۱۶۷۰) . چه داند ABL Bul. (۱۶۶۸) . مست before

وينك Bul. و ايك B. اينك for ينك A (۱۶۷۱)

سکونست D (۱۶۷۷) . زان نشان که هم زکریارا بگفت B (۱۶۷۵)

آلك بی او A. و آنكه Bul. (۱۶۸۲) . این شایرا بگفت L Bul. (۱۶۷۸)

نو کجایی نا شور من چاکرت * چارقت دوزم کنم شانه سرت
 جامه‌ات شویم شُپْشَه‌ات گُشم * شیر پِشت آورم ای مَحْنَشَم
 دستکت بوسم بمالر پایکت * وقتِ خواب آید بروم جایکت
 ای فدای تو همه بُزهای من * ای بیادت مَبْهَی و هَبْهای من
 ۱۷۳۵ این نمط بیهوده می‌گفت آن شُبَّان * گفت موسی با رِکِبت این ای فلان
 گفت با آنکس که مارا آفرید * این زمین و چرخ ازو آمد پدید
 گفت موسی های بس مُدْبِر شدی * خود مسلمان ناشد کافر شدی
 این چه ژاژست و چه کفرست و فُشار * پنبه اندر دهان خود فشار
 کند کفر تو جهان را گنده کرد * کفر تو دیبای دین را ژنده کرد
 ۱۷۳۰ چارق و پاتابه لایق مر تراست * آفتابی را چنینها گی رواست
 گر نبندی زین سخن تو خلق را * آتشی آید بسوزد خلق را
 آتشی گر نآمدست این دود چیست * جان سیه گشته روان مردود چیست
 گر هی دانی که یزدان داورست * ژاژ و گستاخی ترا چون باورست
 دوستی بی‌خرد خود دشمنیست * حق تعالی زین چنین خدمت غنیست
 ۱۷۳۵ با که می‌گویی تو این با عم و خال * جسم و حاجت در صفات ذوالجلال
 شیر او نوشد که در نشو و نماست * چارق او پوشد که او محتاج پاست
 ور برای بنده‌اش است این گفت و گو * آنک حق گفت او منست و من خود او
 آنک گفت اِنِّی مَرِضْتُ لَمْ نَعُدْ * من شدم رنجور او تنها نشد

(۱۷۲۲) L Bul. شپش‌پایت.

(۱۷۲۷) Bul. های خیره‌سز شدی، and so L, which has تو هی for های، and B in marg.

(۱۷۲۸) BL Bul. این چه کفرست.

(۱۷۲۹) A کار کفر تو جهان را بنده کرد.

(۱۷۳۰) In B هرزه (?) is written above پاتابه. (۱۷۳۲) D om. و.

(۱۷۳۵) A جسم و جان کو در صفات L. چشم و حاجت D. با کی می‌گویی.

(۱۷۳۶) L Bul. بنده است.

(۱۷۳۷) D و من چو او L. این گفت تو. AB Bul. وز برای.

پس نشانیها که اندر انبیاست * خاص آن جان را بود کو آشناست
 ۱۷۰۵ این سخن ناقص بماند و بی قرار * دل ندارم بی دلر معذور دارم
 ذرّهارا کی تواند کس شمرد * خاصّه آنکو عشق عقل او ببرد
 می شمارم برگه های باغ را * می شمارم بانگ کبک و زاغ را
 در شمار اندر نیاید لیک من * می شمارم بهر رشد منحن
 نحس کیوان یا که سعد مشتری * ناید اندر حصر گرچه بشمیری
 ۱۷۱۰ لیک هم بعضی ازین هر دو اثر * شرح باید کرد یعنی نفع و ضرر
 نا شود معلوم آثار قضا * شمه مرا اهل سعد و نحس را
 طالع آنکس که باشد مشتری * شاد گردد از نشاط و سروری
 و آنکرا طالع زحل از هر شرور * احتیاطش لازم آید در امور
 گر بگویم آن زحل استاره را * ز آتش سوزد مر آن بیچاره را
 ۱۷۱۵ اذکروا الله شاه ما دستور داد * اندر آتش دید مارا نور داد
 گفت اگرچه پاکر از ذکر شما * نیست لایق مرا تصویرها
 لیک هرگز مست تصویر و خیال * در نیابد ذات مارا بی مثال
 ذکر جسمانه خیال ناقص است * وصف شاهانه از آنها خالص است
 شاه را گوید کسی جولاه نیست * این چه مدحست این مگر آگاه نیست

انکار کردن موسی علیه السلام بر مناجات شوپان،

۱۷۲۰ دید موسی يك شبانی را براه * کو هی گفت اے گزیننده اله

AB Bul. ذرّهای ربگرا نتوان شمرد Bul. (۱۷۰۶) . بماند بی قرار A (۱۷۰۵)

رشدی A (۱۷۰۸) . دل برد and so L, which has عشق از وی عقل برد

آلکرا B (۱۷۱۲) . اگرچه A (۱۷۰۹)

گرچه Bul. (۱۷۱۶) . زآشی AD om. L (۱۷۱۴)

Heading: ABL Bul. شان.

and so A ای خدا و ای اله B . کرندک (sic) L . گزیننده D . کریننده (sic) A (۱۷۲۰)

ای کریم و ای اله Bul. in marg.

۱۷۵۵ ما بَری از پاك و ناپاکی هه * از گرانجانی و چالاکی هه
 من نكردم امر نا سودی كنم * بلك تا بر بندگان جودی كنم
 هندوان را اصطلاح هِنْد مدح * سندیان را اصطلاح سِنْد مدح
 من نگردم پاك از نسیحشان * پاك هم ایشان شوند و دُرُفشان
 ما زبان را ننگریم و قال را * ما درون را بنگریم و حال را
 ۱۷۶۰ ناظرِ قلبیم اگر خاشع بود * گرچه گفت لفظ ناخاضع رود
 زآنك دل جوهر بود گفتن عرض * پس طُفیل آمد عرض جوهر عرض
 چند ازین الفاظ و اِضمار و مجاز * سوز خواهم سوز با آن سوز ساز
 آتشی از عشق در جان بر فروز * سر بسر فكر و عبارت را بسوز
 موسیآ آداب دانان دیگرند * سوخته جان و روانان دیگرند
 ۱۷۶۵ عاشقانرا هر نفس سوزید نیست * بر دم ویران خراج و عُشر نیست
 گر خطا گوید و را خاطی مگو * ور بود پُر خون شهیدان را مشو
 خون شهیدان را ز آب اولیترست * این خطا از صد صواب اولیترست
 در درون کعبه رسم قِبَله نیست * چه غم ار غواص را پاچیلَه نیست
 نو زسرمستان فلاوزے مجو * جامه چاکان را چه فرمایی رفو
 ۱۷۷۰ مَلتِ عشق از همه دینها جُداست * عاشقان را مَلت و مذهب خداست
 لعل را گر مَهر نبود باك نیست * عشق در دریای غم غمناك نیست

بر مفلسان جودی L (۱۷۵۶). چالاکی for ناپاکی D (۱۷۵۵).

درون را for روان را L. AB Bul. (۱۷۵۹) Suppl. in marg. L. هندیارا L (۱۷۵۷).

ناخاضع بود A Bul. (۱۷۶۰).

D in the second hemistich گفتن جوهر, corr. in marg. (۱۷۶۱).

بآن سوز D. اِضمار مجاز L (۱۷۶۲).

احتیاط and so L, which has احتیاطی عسر نیست D (۱۷۶۵).

شهید اورا مشو L Bul. گر بود AB (۱۷۶۶).

از همه دنیا A (۱۷۷۰). ثواب L (۱۷۶۷).

مُهر BDL (۱۷۷۱), as in text.

آنک بی یسمع و بی یبصر شدست * در حق آن بند این هم بیهدست
 بی ادب گفتن سخن با خاص حق * دل بمیراند سیه دارد ورق ۱۷۴۰
 گر تو مردی را بخوانی فاطمه * گرچه يك جنسند مرد و زن همه
 قصد خون تو کند تا ممکن است * گرچه خوشخو و حلیم و ساکن است
 فاطمه مدحست در حق زنان * مرد را گویی بود زخم سنان
 دست و پا در حق ما استنایش است * در حق پاکی حق آلاش است
 لم یلد لم یولد او را لایق است * والد و مولود را او خالق است ۱۷۴۰
 هرچه جسم آمد ولادت وصف اوست * هرچه مولودست او زین سوی جوست
 زآنک از کون و فسادست و مهین * حادث است و محدث خواهد یقین
 گفت ای موسی دهانم دوختی * وز پشیمانی تو جانم سوختی
 جامه را بدرد و آهی کرد و تفت * سر نهاد اندر بیابان و برفت

عتاب کردن حق تعالی موسی را علیه السلام از بهر شبان،

وحی آمد سوی موسی از خدا * بند ما را زما کردی جدا ۱۷۵۰
 تو برای وصل کردن آمدی * یا خود از بهر بریدن آمدی
 تا توانی پا منه اندر فراق * أَبْغَضُ الْأَشْيَاءَ عِنْدِي الطَّلَاق
 هر کسی را سیرنی بنهادام * هر کسی را اصطلاحی داده‌ام
 در حق او مدح و در حق تو ذم * در حق او شهد و در حق تو سم

فاطمه مردست L (۱۱۲۴). بیهدست A Bul. بی بصر و بی یسمع A (۱۷۴۹).

(۱۷۴۵) In A this and the following verse are transposed.

بیابانی و رفت AB Bul. کرد تفت BL Bul. (۱۷۴۹).

Heading: AB Bul. حق تعالی یا موسی.

قطع for فصل and so BL Bul., which have فصل for آمدی A (۱۷۵۱).

(۱۷۵۴) After this verse L adds:

در حق او نور و در حق تو مار * در حق او ورد و در حق تو خار
 در حق او يك و در حق تو بد * در حق او قرب و در حق تو ورد

۱۷۹۰ مَحْرَمِ نَاسُوتِ مَا لَاهُوتِ بَاد . آفرین بر دست و بر بازوت باد
 حالِ من اکنون برون از گفتنست * این چه میگویم نه احوالِ منست
 نقش می‌بینی که در آینه ایست * نقشِ تُست آن نقشِ آن آینه نیست
 دم که مردِ نایی اندر نای کرد * در خورِ نایست نه در خوردِ مرد
 هان و هان گر حمد گویی گر سپاس * همچو نافرجامِ آن چوبان شناس
 ۱۷۹۵ حمدِ تو نسبت بدانِ گر بهترست * لیکِ آن نسبت بحق هم ابترست
 چند گویی چون غطا بر داشتند * کین نبودست آنک می‌پنداشتند
 این قبولِ ذکرِ تو از رحمتست * چون نمازِ مستحاضه رخصتست
 با نمازِ او بیالودست خون * ذکرِ تو آلوده نشیب و چون
 خون پلیدست و بآبی می‌رود * لیکِ باطن را نجاستها بود
 ۱۸۰۰ کآن بغیر آبِ لطفِ کردگار * کم نگردد از درونِ مردِ کار
 در سجودت کاش رُو گردانی * معنی سُبْحَانَ رَبِّی دانی
 کای سجودم چون وجودم ناسزا * مر بدی را تو نکویی ده جزا
 این زمین از حلمِ حق دارد اثر * تا نجاست بُرد و گُلها داد بر
 تا بپوشد او پلیدیهای ما * در عوض بر رُوید از وی غنچه‌ها
 ۱۸۰۵ پس چو کافر دید کو در داد و جود * کمتر و بی‌مایه‌تر از خاک بود
 از وجودِ او گل و میوه نرُست * جز فسادِ جمله پاکیه‌ها نُجست
 گفت واپس رفته‌ام من در ذهاب * حسرتا یا لَیْسَنی کُنْتُ تُراب
 کاش از خاکی سفر نگزیدمی * همچو خاکی دانه می‌چیدمی

آنچه میگویم. L Bul. جان من AL. حال ما Bul. (۱۷۹۱)

نقش در آینه L. نقش از آن آینه نیست Bul. (۱۷۹۲)

قبول و ذکر A (۱۷۹۷). حمد گویم D (۱۷۹۴). و نی در خورد A (۱۷۹۳)

بیالودست A. در نماز او Bul. (۱۷۹۸)

In the second hemistich A has این پلیدی چهل قائم می‌بود, corr. in marg. (۱۷۹۹)

در جزا A. چون در for originally D. کن سجودم A (۱۸۰۲)

حسرت BD (۱۸۰۷). کو اندر وجود L (۱۸۰۵). حکم حق B (۱۸۰۲)

وحی آمدن موسی را علیه السلام در عذر آن شبان،

بعد از آن در سر موسی حق نهفت . رازهایی کآن نمی آید بگفت
 بر دل موسی سخنهای ریختند * دیدن و گفتن بهم آمیختند
 چند بیخود گشت و چند آمد بخود * چند پرتید از ازل سوه ابد
 ۱۷۷۵ بعد ازین گر شرح گویم ابله‌بست . زآنک شرح این ورای آگهیست
 ور بگویم عقلهارا برگزند * ور نویسم بس قلمها بشکند
 چونک موسی این عتاب از حق شنید * در بیابان در پی چوبان دوید
 بر نشان پای آن سرگشته راند * گرد از پره بیابان برفشانند
 گام پای مردم شورید خود * هر زگام دیگران پیدا بود
 ۱۷۸۰ يك قدم چون رُخ زبالا تا نشیب * يك قدم چون پیل رفته بر وریب
 گاه چون موجی بر افرازان علم * گاه چون ماهی روانه بر شکر
 گاه بر خاکی نبشته حال خود * همچو رمالی که رمی بر زند
 عاقبت در یافت اورا و بدید * گفت مژده‌ده که دستورے رسید
 هیچ آدابی و نرنیبی محو * هرچه میخواست دل تنگت بگو
 ۱۷۸۵ کفر تو دینست و دینت نور جان * ایمنی وز تو جهانی در امان
 اے مُعَافِ یَفْعَلُ اللّٰهَ مَا یَشا * بی مُحَافَا رَوِ زبَانَ را برگشا
 گفت ای موسی از آن بگذشتم * من کنون در خون دل آغشتم
 من زسِدره مُنْتَهَی بگذشتم * صد هزاران ساله زان سو رفتم
 تازیانه بر زده اسیم بگشت * گنبدی کرد و زگردون برگشت

L. رازها میگفت and so Bul., which has رازهایی گفت کآن مآید AB (۱۷۷۲)
 After this verse L adds: بعد از آن B (۱۷۷۵). رازهایی گفت کآن با کس نگفت.

ور نگویم شرحهایی معتبر * تا قیامت باشد آن بس مختصر

هم زیای دیگران D (۱۷۷۹). پرت بیابان AL (۱۷۷۸).

ای معافی Bul. (۱۷۸۶). نوشته L Bul. (۱۷۸۲). بر افرازد L (۱۷۸۱).

رفته‌ام for گشته‌ام L. L. سال از آن سو B (۱۷۸۸).

سِرِّ خون و نطفه حُسْنِ آدمیست * سابقِ هر بیشی آخر کیست
 لوح را اوّل بشوید بی وقوف * آنکهی بر وی نویسد او حُرُوف
 خون کند دل را و اشکِ مُسْتَهان * بر نویسد بر وی اسرار آنکهان
 وقتِ شُستن لوح را باید شناخت * که مر آن را دفتری خواهند ساخت
 ۱۸۳۰ چون اساسِ خانه می افکنند * اوّلین بنیاد را بر می کنند
 گِل بر آرند اوّل از قعر زمین * تا باخر بر کشی ماءِ مَعین
 از حجامت کودکان گزیند زار * که نمی دانند ایشان سِرِّ کار
 مرد خود زر میدهد حجام را * می نوازد نیشِ خون آشام را
 می دود حمّال زه بارِ گران * می رباید بار را امر دیگران
 ۱۸۳۵ جنگِ حمّالان برای بار بین * این چنین است اجتهادِ کار بین
 چون گرانیها اساسِ راحنست * تلخها هر پیشواے نعمتست
 حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِمَكْرُوهَاتِنَا * حُفَّتِ النَّیْرَانُ مِنْ شَهْوَاتِنَا
 تخمِ مایه آشت شاخِ ترست * سوخته آتش قرینِ کوثرست
 هرک در زندان قرینِ محنتست * آن جزای لقمه و شهوتست
 ۱۸۴۰ هرکه در قصری قرینِ دولتست * آن جزای کارزار و محنتست
 هرکه را دیدی بزر و سیم فرد * دان که اندر کسب کردن صبر کرد
 بی سبب بیند چو دیک شد گذار * تو که در حسی سبب را گوش دار
 آنک ییرون از طبایع جانِ اوست * مَنْصِبِ خَرَقِ سیبها آنِ اوست
 بی سبب بیند نه از آب و گیا * چشمِ چشمه مُعْجَزَاتِ انبیا
 ۱۸۴۵ این سبب همچون طیب است و علیل * این سبب همچون چراغست و فیل

(۱۸۲۶) D هریشه. A اوّل کیست، with آخر written above.

(۱۸۲۸) L دلرا ز اشک. (۱۸۲۹) L در for زی.

(۱۸۳۶) B راحنست. B نعمتست. (۱۸۳۹) DL محنتست and شهوتست.

(۱۸۴۰) D دولتست and محنت.

(۱۸۴۲) Bul. دیدش. In D this and the following verse are transposed.

(۱۸۴۳) L زان اوست.

چون سفر کردم مرا راه آزمود * زین سفر کردن ره آوردم چه بود
 ۱۸۱۰ زان همه میلش سوی خاکست کو * در سحر سودی نیند پیش رو
 روی واپس کردنش آن حرص و آز * روی در ره کردنش صدق و نیاز
 هر گیسارا کش بود میل، غلا * در مزیدست و حیات و در نما
 چونک گردانید سر سوی زمین * در کمی و خشکی و نقص و غین
 میلِ روح چون سوی بالا بود * در نزاید مَرَحَمَت آنجا بود
 ۱۸۱۵ ور نگونساری سَرَت سوے زمین * آفلِ حق لا یُحِبُّ الْآفِلین

پرسیدن موسی علیه السلام از حقّ تعالی سرّ غلبه ظالمان؛

گفت موسی اے کریم کارساز * ای یسکدم ذکرِ تو عمر دران
 نقشِ کثر مَر دیدم اندر آب و گل * چون ملایک اعتراض کرد دل
 که چه مقصودست نقشی ساختن * و اندرونم فساد انداختن
 آتشِ ظلم و فساد افروختن * مسجد و مسجدکنان را سوختن
 ۱۸۲۰ مایه خونابه و زردآبه را * جوش دادن از برای لابه را
 من یقین دانم که عین حکمتست * لیک مقصودم عیان و روینست
 آن یقین میگویدم خاموش کن * حرصِ رویت گویدم نه جوش کن
 مر ملایک را نمودی سرّ خویش * کین چنین نوشی هی ارزد بنیش
 عرضه کردی نور آدم را عیان * بر ملایک گشت مشکها بیان
 ۱۸۲۵ حشرِ نو گوید که سرّ مرگ چیست * میوها گویند سرّ برگ چیست

خاک آزمود D (۱۸۰۹). صدق نیاز A (۱۸۱۱). After this verse Bul. adds:

گر بگردد طالب بالا گیاه * سرفرازی باشد آنرا رسم راه

لا احبّ A. آفلِ و لا احبّ L (۱۸۱۵).

Heading: Bul. سرّ حکمت غلبه ظالمانرا.

گرچه مقصودست AL Bul. (۱۸۱۸). ای که یکدم ABL Bul. (۱۸۱۶).

و. L om. کی عین D (۱۸۲۱). مسجدکنانرا A (۱۸۱۹).

گویند for گوید که L (۱۸۲۵). کرد مشکها L (۱۸۲۴).

۱۸۶۵ آه از آن صفراییان بی هنر * چه هنر زاید ز صفرادرید سر
 تو همان کن که کند خورشید شرق * با نفاق و حیل و دزدی و زرق
 تو عسل ما سرکه در دنیا و دین * دفع این صفر بود سرکنگبین
 سرکه افزودیم ما قوم زحیر * تو عسل بفزا کرم را و مگیر
 این سزید از ما چنان آمد زما * ریگ اندر چشم چه افزاید عما
 ۱۸۷۰ آن سزد از تو ایا کحل عزیز * که بیابد از تو هر ناچیز چیز
 ز آتش این ظالمانت دل کباب * از تو جمله اهد قومی بد خطاب
 کان عودی در تو گر آتش زنند * این جهان از عطر و ربان آگند
 تو نه آن عودی کز آتش کم شود * تو نه آن روحی که اسیر غم شود
 عود سوزد کان عود از سوز دور * باد کی حمله برد بر اصل نور
 ۱۸۷۵ ای ز نو مر آسمانها را صفا * ای جفای تو نیکوتر امر وفا
 ز آنک از عاقل جفایی گر رود * از وفای جاهلان آن به بود
 گفت پیغمبر عداوت از خرد * بهتر از مهری که از جاهل رسد

رنجاندن امیری خفته را که مار در دهانش رفته بود،

عاقلی بر اسب می آمد سوار * در دهان خفته می رفت مار
 آن سوار آنرا بدید و می شافت * نا ماند مار را فرصت نیافت

ما نفاق ABL Bul. (۱۸۶۶) . چونی از صفراییان AB Bul. آه ازین L (۱۸۶۵)

چه فزاید ABL Bul. (۱۸۶۹) . قوم از زحیر L . با قوم زخیر D (۱۸۶۸)

ربحان پر کند Bul. کان عودی تو اگر D originally (۱۸۶۲) . بیاید A Bul. (۱۸۷۰)

کی رود D (۱۸۷۶) . نیکوتر A (۱۸۷۵) . باد حمله کی برد A (۱۸۷۴)

After this verse L adds: ABD پیغامر (۱۸۷۷)

دوستی با مردم دانا نکوست * دشمن دانا به از نادان دوست

Heading: A امر . Bul. آن خفته را . B که مارش در دهان

بر دهان D (۱۸۷۸)

تا رهاشد خفته را L . او را بدید Bul. (۱۸۷۹)

شب چراغ ترا فنیلی نو بتاب * پاک دان زینها چراغ آفتاب
 رو تو گهنگل ساز بهر سفت خان * سفت گردون را ز گهنگل پاک دان
 اه که چون دلدار ما غم سوز شد * خلوت شب در گذشت و روز شد
 جز بشب جلوه نباشد ماه را * جز بدر دل مجو دلخواه را
 ۱۸۵۰ نرک عیسی کرده خر پرورده * لاجرم چون خر برون پرده
 طالع عیسیست علم و معرفت * طالع خر نیست ای تو خر صفت
 ناله خر بشنوی رحم آیدت * پس ندانی خر خری فرمایدت
 رحم بر عیسی کن و بر خر مکن * طبع را بر عقل خود سرور مکن
 طبع را هل نا بگرید زار زار * تو ازو بستان و وام جان گزار
 ۱۸۵۵ سالها خربنده بودی بس بود * زانک خربنده زخر واپس بود
 ز آخر و هن مرادش نفس نیست * کو باخر باید و عقلت نخست
 هم مزاج خر شدست این عقل پست * فکرش این که چون علف آرد بدست
 آن خر عیسی مزاج دل گرفت * در مقام عاقلان منزل گرفت
 زانک غالب عقل بود و خر ضعیف * از سوار زفت گردد خر نجیف
 ۱۸۶۰ وز ضعیفی عقل تو ای خربها * این خر پزمرده گشتست ازدها
 گر ز عیسی گشته رنجور دل * هر ازو صحت رسد اورا مهل
 چونی ای عیسی عیسی دم زرنج * که نبود اندر جهان بی مار گنج
 چونی ای عیسی ز دیدار جهود * چونی ای یوسف زمکار حسود
 تو شب و روز از پی این قوم غمر * چون شب و روزی مدد بخشای غمر

پاک for باز L (۱۸۴۷) . فنیلی نو B (۱۸۴۶)

خلوت نباشد L (۱۸۴۹) . کچون D . اه for وه L . آه کچون A (۱۸۴۸)

مراد نفس D (۱۸۵۶) . عیسیست Bul. (۱۸۵۱)

آرم بدست Bul. L . کچون علف AD (۱۸۵۷)

چون زضعف عقل تو L (۱۸۶۰)

ای مسیح خوش نفس چونی زرنج L (۱۸۶۲)

زمکار و حسود Bul. AB . چون بود یوسف L . چون بود عیسی L (۱۸۶۳)

۱۹۰۰ نه از پی سود و زیان میجویدش * بلك تا گرگش ندرد یا دَدَش
 ای خنك آنرا که ببیند روی تو * یا در افتد ناگهان در کوی تو
 اے روانِ پاك بَسْتوده ترا * چند گفتم ژاژ و بیهوده ترا
 اے خداوند و شهنشاه و امیر * من نگفتم جَهْل من گفت آن مگیر
 شمه زین حال اگر دانستی * گفتن بیهوده کی ناستی
 ۱۹۰۵ بس ثنایت گفتمی ای خوش خصال * گر مرا يك رمز میگفتی ز حال
 ليك خامش کرده می آشفتی * خامشانه بر سرم می کوفتی
 شد سرم کالیوه عقل از سر بچست * خاصه این سررا که مغزش کترست
 عنوکن ای خوب روی و خوب کار * آنچه گفتم از جنون اندر گذار
 گفت اگر من گفتمی رمزی از آن * زهره تو آب گشتی آن زمان
 ۱۹۱۰ گر ترا من گفتمی اوصافِ مار * ترس از جانت بر آوردی دَمار
 مصطفی فرمود گر گویم بر است * شرح آن دشمن که در جان شماست
 زهرهای پُر دلان هم بر دَرَد * نه رود ره نه غم کاری خورَد
 نه دلش را تاب ماند در نیاز * نه تنش را قوتِ روزه و نماز
 همچو موشی پیشِ گربه لا شود * همچو بره پیشِ گرگ از جا رود
 ۱۹۱۵ اندرو نه حيله ماند نه رَوش * پس کنم ناگفته نان من پرورش
 همچو بو بکَرِ ربابی تن زخم * دست چون داود در آهن زخم
 تا مُحال از دستِ من حالی شود * مرغِ پَر بر کندها بالی شود
 چون بَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ بود * دستِ مارا دستِ خود فرمود احد
 پس مرا دستِ دراز آمد بقین * برگزشته ز آسمان هفتین
 ۱۹۲۰ دستِ من بنهد بر گردون هنر * مُقربا بر خوان که اِنْشَقَّ الْقَمَر

و. A om. (۱۹۰۲) در جوی تو L (۱۹۰۱) B Bul. ليك for بلك. (۱۹۰۰)

پس. B Bul. (۱۹۰۵) بیهوده توانستی L Bul. کی توانستی A (۱۹۰۴)

و. ABL om. (۱۹۰۸) کی مغزش D (۱۹۰۷) خاموش D (۱۹۰۶)

صوم و نماز L (۱۹۱۲) پردلارا بر درد L (۱۹۱۲) در زمان L (۱۹۰۹)

بر آهن L Bul. (۱۹۱۶) از جا شود Bul. (۱۹۱۴)

۱۸۸۰ چونك از عقلش فراوان بُد مدد * چند دَبُوسِ قوی بر خفته زد
 بُرد اورا زخمِ آن دَبُوسِ سخت * زو گریزان تا زیر يك درخت
 سببِ پوسیده بسی بُد ریخته * گفت ازین خور ای بدر آویخته
 سبب چندان مرد را در خورد داد * كز دهانش باز بیرون میفتاد
 بانگ میزد کای امیر آخر چرا * قصدِ من کردی چه کردم من ترا
 ۱۸۸۵ گر ترا زاصلست با جانم ستیز * تیغ زن بیکبارگی خونم بریز
 شوم ساعت كه شدم بر تو پدید * ای خنك آنرا كه روی تو ندید
 بی جنایت بی گنه بی بیش و كم * مُلحدان جایز ندارند این ستم
 میجهد خون از دهانم با سخن * ای خدا آخر مكافانش تو كن
 هر زمان میگفت او نفرینِ نو * اوش میزد كاندَرین صحرا بدو
 ۱۸۹۰ زخمِ دَبُوس و سوار همچو باد * میدوید و باز در رُو میفتاد
 ممتلی و خوابناك و سُست بُد * پا و رویش صد هزاران زخم شد
 تا شبانگه میكشید و میگشاد * تا زصفرا فی شدن بر وی فتاد
 زو بر آمد خوردها زشت و نكو * مار با آن خورده بیرون جست ازو
 چون بدید از خود برون آن مار را * سجد آورد آن نكو كردار را
 ۱۸۹۵ سَهمِ آن مار سیاه زشت زفت * چون بدید آن دردها از وی برفت
 گفت خود تو جبرئیلِ رحمتی * با خدایی كه ولی نعمتی
 اے مبارك ساعتی كه دیدیم * مرده بودم جانِ نو بخشیدیم
 نو مرا جویان مثالِ مادران * من گریزان از تو ماندم خزان
 خر گریزد از خداوند از خری * صاحبش در پی زنیكو گوهری

(۱۸۸۰) After this verse L adds:

خفته زان زخم قوی بر جست زود * گشت حیران گفت آیا این چه بود

(۱۸۸۴) BDL قصد من کردی تو نادیده جفا.

(۱۸۸۹) Bul. كه درین صحرا. (۱۸۹۱) L بر سرو پایش هزاران.

(۱۸۹۵) B Bul. زشت و زفت. (۱۸۹۶) A D. گفت تو خود. L. با خدایی.

(۱۸۹۹) Bul. گریزان. یا حیوی یا ولی.

هرکجا دردی دوا آنجا رود * هرکجا پستیست آب آنجا دود
 ۱۹۴۰ آبِ رحمت بایدت رو پست شو * وانگهان خور خمرِ رحمت مست شو
 رحمت اندر رحمت آمد نا بسر * بر یکی رحمت فرو ما ای پسر
 چرخ را در زیر پا آر ای شجاع * بشنو از فوقِ فلک بانگِ سماع
 پنبه و سواس بیرون کن زگوش * تا بگوشت آید از گردون خروش
 پاک کن دو چشم را از موی عیب * تا ببینی باغ و سروستانِ غیب
 ۱۹۴۵ دفع کن از مغز وز بینی زکام * تا که ریحُ الله در آید در مشام
 هیچ مگذار از تب و صفرا اثر * تا بیابی از جهان طعمِ شکر
 داروی مردی کن و عتین مپوش * تا برون آیند صد گون خوب روی
 گنده تن را زیبای جان بکن * تا کند جولان بگردِ انجمن
 غلّ بخل از دست و گردن دور کن * بخت نو در باب در چرخ کهن
 ۱۹۵۰ ورنه نانی بکعبه لطف پر * عرضه کن بیچارگی بر چاره گر
 زاری و گریه قوی سرمایه است * رحمتِ کلی قوی تر دایه است
 دایه و مادر بهانه جو بود * تا که گی آن طفل او گریان شود
 طلب حاجات شمارا آفرید * تا بنالید و شود شیرش پدید
 گفت ادعوا الله بی زاری مباش * تا بجوشد شیرهای مهرهاش
 ۱۹۵۵ هوی هوی باد و شیرافشان ابر * در غم ما اند یکساعت نو صبر
 فی السماء رزقکم نشنید * اندرین پستی چه بر چنبد

رو پست A. L. in marg. (۱۹۴۰) Suppl. B om. AL Bul. آب آنجا رود. (۱۹۳۹)

فرو ما ای ABL Bul. آمد سر بسر A. L. in marg. (۱۹۴۱) Suppl.

ریح الله آید Bul. و از بینی AB Bul. (۱۹۴۵) و A om. (۱۹۴۴)

و مردانه پوی L (۱۹۴۷) Bul. در جهان. (۱۹۴۶)

نی دانی L. نی توانی A (۱۹۵۰) and so D in marg. بگرد آن چمن L (۱۹۴۸)

دایه است A. پایه است L. قوی تر مایه است D. سرمایه است A (۱۹۵۱)

های هوی باد Bul. (۱۹۵۵) تا کی D (۱۹۵۲)

بر for پر A. بشنیده A (۱۹۵۶)

این صفت هم بهر ضعفِ عقلیاست * با ضعیفان شرحِ قدرتِ کی رواست
 خود بدانی چون بر آری سر ز خواب * ختم شد و الله اعلم بالصواب
 مر ترا نه قوتِ خوردنِ بُدی * نه ره و پروایِ فی کردنِ بُدی
 می شنیدم فحش و خرمی راندم * رَبِّ یَسِّرْ لِّی لَبِ مِیخواندم
 ۱۹۲۵ از سبب گفتن مرا دستور نه * نَرِکِ تُو گفتن مرا مقدور نه
 هر زمان می گفتم از دردِ درون * اِهْدِ قَوْمِی اِنَّهُمْ لَا یَعْلَمُونَ
 سجدها می کرد آن رسته زرنج * کای سعادت وی مرا اقبال و گنج
 از خدا یابی جزاها ای شریف * قوتِ شکرست ندارد این ضعیف
 شکر حق گوید ترا اے پیشوا * آن لب و چانه ندارم و آن نوا
 ۱۹۳۰ دشمنی عاقلان زین سان بود * زهر ایشان ابتهاج جان بود
 دوستی ابله بود رنج و ضلال * این حکایت بشنو از بهر مثال

اعتماد کردن بر تملق و وفای خرس،

ازدهایی خرس را در می کشید * شیرمردی رفت و فریادش رسید
 شیرمردانند در عالم مدد * آن زمان کافغانِ مظلومان رسد
 بانگِ مظلومان زهر جا بشنوند * آن طرف چون رحمتِ حق می دوند
 ۱۹۳۵ آن ستونهای خللهای جهان * آن طیبیانِ مرضهای نهان
 محض مهر و داورے و رحمتند * همچو حق بی علت و بی رشوند
 این چه باری میکنی یکبارگیش * گوید از بهر غم و بیچارگیش
 مهربانی شد شکارِ شیرمرد * در جهان دارو نجوید غیرِ درد

ای مرا AB (۱۹۲۷) Suppl. in marg. A. و. A om. (۱۹۲۴)

جزاهای شریف A. L (۱۹۲۸) Suppl. in marg.

دوستی جاغلان رنج L (۱۹۳۱) لب و خامه L (۱۹۲۹)

اعتماد کردن آن شخص Bul. Heading

شد B om. (۱۹۳۸) و. A om. (۱۹۳۲)

هرچه در پستیست آمد از عُلّا * چشم را سوه بلندی نه هلا
 ۱۹۷۵ روشنی بخشد نظر اندر عُلّا * گرچه اول خیرگی آرد بلا
 چشم را در روشنایی خوه کن * گر نه خفاشی نظر آن سوی کن
 عاقبت بینی نشان نور نُسْت * شهوتِ حالی حقیقت گور نُسْت
 عاقبت بینی که صد بازی بدید * مثلِ آن نمود که يك بازی شنید
 زان یکی بازی چنان مغرور شد * کز تکبر زاوستان دُور شد
 ۱۹۸۰ سامیری وار آن هنر در خود چو دید * او زموسی از تکبر سر کشید
 او زموسی آن هنر آموخته * و نه معلّم چشم را بر دوخته
 لاجرم موسی دگر باز نهد * تا که آن بازی و جانش را ربود
 ای بسا دانش که اندر سر دود * تا شود سرور بدان خود سر رود
 سر نخواهی که رود تو پای باش * در پناه قُطبِ صاحبِ رای باش
 ۱۹۸۵ گرچه شاهی خویش فوق او مین * گرچه شهدی جز نبات او مچین
 فکر تو نقش است و فکر اوست جان * نقد تو قلبست و نقد اوست کان
 او تویی خود را بجو در اوی او * کو و کو گو فاخته شو سوی او
 ورنخواهی خدمتِ ابنای جنس * در دهان اژهای همچو خرس
 نوکِ اُستادی رهاند مر ترا * وز خطر بیرون کشاند مر ترا
 ۱۹۹۰ زاری میکن چو زورت نیست هین * چونک کوری سر مکش از راه بین
 تو کم از خرسی نمی نالی زدرد * خرس رست از درد چون فریاد کرد
 ای خدا سنگین دل ما موم کن * ناله مارا خوش و مرحوم کن

آرد بی B Bul. اندر علی B Bul. (۱۹۷۵)

شهوتِ خاکی حجاب سور نُسْت L. حقیقت گور نُسْت D. خالی D (۱۹۷۷)

هرچه شاهی D (۱۹۸۵). زاوستان D (۱۹۷۹)

و نقد او روان L. and so L. فکر تو نفس است D (۱۹۸۶)

کو و کو شو فاخته سان سوی او L (۱۹۸۷)

بخواهی A (۱۹۸۸)

ناله مارا تو خوش L. Bul. ای خدا این سگدلرا L. Bul. (۱۹۹۲)

ترس و نومیدیت دان آواز غول * می‌کشد گوش تو تا قعر سُنول
 هر ندایی که ترا بالا کشید * آن ندا می‌دان که از بالا رسید
 هر ندایی که ترا حرص آورد * بانگِ گرگی دان که او مردم درد
 ۱۹۶۰ این بلندی نیست از روی مکان * این بلندبهاست سوی عقل و جان
 هر سبب بالاتر آمد از اثر * سنگ و آهن فایق آمد بر شر
 آن فلانی فوقِ آن سرکش نشست * گرچه در صورت پهلویش نشست
 فوقِ آنجاست از روی شرف * جای دُور از صدر باشد مُسْتَخَف
 سنگ و آهن زین جهت که سابق است * در عمل فوقی این دو لایق است
 ۱۹۶۵ و آن شر از روی مقصودی خویش * ز آهن و سنگست زین رُو پیش پیش
 سنگ و آهن اوّل و پایان شر * لیک این هر دو تند و جان شر
 آن شر گر در زمان واپس ترست * در صفت از سنگ و آهن برترست
 در زمان شاخ از ثمر سابق ترست * در هنر از شاخ او فایق ترست
 چونک مقصود از شجر آمد ثمر * پس ثمر اوّل بود آخر شجر
 ۱۹۷۰ خرس چون فریاد کرد از اژدها * شیرمردی کرد از چنگش رها
 حیل و مردی بهم دادند پُشت * اژدهارا او بدین قوت بگشت
 اژدهارا هست قوت حیل نیست * نیز فوق حیل تو حیل است
 حیل خود را چو دیدی باز رو * کز کجا آمد سوی آغاز رو

مردم خورد L (۱۹۵۹). آن ندایی دان B (۱۹۵۸). نومیدست Bul. (۱۹۵۷).

اوّل و آخر شر D (۱۹۶۶). در شر Bul. (۱۹۶۱).

In A (۱۹۶۷) for پر. کادر زمان L. گان شر Bul. AD om. (۱۹۶۷).

After this verse L adds: و آخر B (۱۹۶۶). Bul. v. ۱۹۶۹ precedes v. ۱۹۶۸.

خرس چون از اژدها فریاد کرد * شیرمردی خرس را آزاد کرد

از DL. چو یک شد بی طاقت او از اژدها: L has in the first hemistich: (۱۹۷۰).

چنگش جدا.

After this verse L adds: بدن حیلت بگشت L. و پُشت D. حیل AL (۱۹۷۱).

تا که آن مرد از هلاک تن برست * اژدهارا او بدن حیلت بیست

هست جان و حیل نیست L (۱۹۷۲).

تتمه حکایت خرس و آن ابله که بر وفای او اعتماد کرده بود،

- ۲۰۱۰ خرس هر از اژدها چون وا رهید * و آن کرم زان مردِ مردانه بدید
چون سگِ اصحابِ کُهِفِ آن خرسِ زار * شد ملازم در پیِ آن بُردبار
آن مسلمان سر نهاد از خستگی * خرس حارس گشت از دل‌بستگی
آن یکی بگذشت و گفتش حال چیست * ای برادر مرا این خرس کیست
قصه وا گفت و حدیثِ اژدها * گفت بر خرسی منه دل ابلها
۲۰۱۵ دوستی ابله بتر از دشمنیست * او بهر حيله که دانی راندنیست
گفت والله از حسودی گفت این * ورنه خرسی چه نگری این مهر بین
گفت مهر ابلهان عشوده‌است * این حسودی من از مهرش بهست
فی بیا با من بران این خرس را * خرس را مگرین مهل هم‌جنس را
گفت رَوِ کارِ خود کن ای حسود * گفت کارم این بد و رزقت نبود
۲۰۲۰ من کم از خرسی نباشم ای شریف * ترک او کن تا منت باشم حریف
بر تو دل می‌لرزدم زاندیشه * با چنین خرسی مرو در بیشه
این دلم هرگز نلرزید از گزاف * نورِ حق است این نه دعوی و نه لاف
مؤمنم یَنْظُرُ بنورِ الله شد * هان و هان بگریز ازین آتش که
این همه گفت و بگوشش در نرفت * بدگمانی مرد را سدبست زفت
۲۰۲۵ دست او بگرفت و دست از وی کشید * گفت رفتم چون نه بار رشید
گفت رَوِ بر من تو غمخواره مباش * بو الْفُضُولَا معرفت کمر تراش
بانر گفتش من عدو تو نیستم * لطف باشد گر بیایی در پیم

Heading: Bul. در وفای او. (۲۰۱۱) L در پی آن خوب یار.

(۲۰۱۵) L دوستی زابله. (۲۰۱۸) AB Bul. هن بیا.

(۲۰۱۹) L Bul. و بخت بود.

(۲۰۲۲) A فی لاف.

(۲۰۲۴) Bul. ازین for زین.

(۲۰۲۷) BL عدوی تو. L لطف بینی.

گفتن نابینایی سایل که دو کوری دارم،

بود کورے سو هی گفت ^{٢٠}الامان - من دو کوری دارم ای اهل زمان
 پس دو باره رحمت آرید هان * چون دو کوری دارم و من در میان
 گفت ^{١٩٩٥}يك كوريت می بینیم ما * آن دگر کوری چه باشد و نما
 گفت زشت آوازم و ناخوش نوا * زشت آوازی و کورے شد دونا
 بانگ زشتر مایه غم می شود * مهر خلق از بانگ من کم می شود
 زشت آوازم بهر جا که رود * مایه خشم و غم و کین می شود
 بر دو کوری رحم را دونا کنید * این چنین ناگنج را گنجا کنید
^{٢٠٠٠}زشتی * آواز کم شد زین گله * خلق شد بر وی برحمت يك دله
 کرد نیکو چون بگفت او راز را * لطف آواز دلش آوازا
 و آلت آواز دلش هر بد بود * آن سه کوری دوری سَرَمَد بود
 ليك و هابان که بی علت دهند * بُوکِ دستی بر سر زشتش نهند
 چونك آوازش خوش و مظلوم شد * زو دل سنگین دلان چون موم شد
^{٢٠٠٥}نالۀ کافر چو زشتست و شقیق * زان غی گردد اجابت را رفیق
 اِخسَوًا بر زشت آواز آمدست * کوزخون خلق چون سگ بود مست
 چونك نالۀ خرس رحمت گش بود * ناله ات نبود چنین ناخوش بود
 دان که با یوسف نو گرگی کرده * با زخون بی گناهی خورده
 توبه کن وز خورده استغراغ کن * و ر جراح کهنه شد رَو داغ کن

آن یکی کوری هی گفت A (١٩٩٢)

شد بر من Bul. (٢٠٠٠)

دلش آن راز را L. بگفت آوازا L. بگفت او آزا D (٢٠٠١)

کی بی علت D (٢٠٠٢)

اجابت ای رفیق L (٢٠٠٥)

After this verse L adds: (٢٠٠٦)

باز گرد از گرگی ای رویاه پیر * نصرت از حق می طلب نعم النصیر

ز آسمان چل سال کاسه و خوان رسید * وز دعاام جوی از سنگی دوید
 این و صد چندین و چندین گرم و سرد * از تو ای سرد آن توهم کم نکرد
 بانگ زد گوساله امر جادوی * سجد کردی که خدای من توے
 آن توهمها را سیلاب بُرد * زیرکی بآردت را خواب بُرد
 ۲۰۴۵ چون نبودی بدگمان در حق او * چون نهادی سر چنان ای زشت‌رو
 چون خیالت نآمد از تزویر او * وز فسادِ سحرِ احمق‌گیر او
 سامری خود که باشد ای سگان * که خدای بر تراشد در جهان
 چون درین تزویر او بکدل شدی * وز همه اشکالها عاقل شدی
 گاو می‌شاید خدایی را بلاف * در رسول چون منی صد اختلاف
 ۲۰۵۰ پیش گاوی سجد کردی از خری * گشت عقلت صیدِ سحرِ سامری
 چشم دزدیدی ز نور ذُو الْجَلال * اینت جهل وافر و عینِ ضلال
 شد بر آن عقل و گزینش که تراست * چون تو کانِ جهل را کشتن سزااست
 گاو زرین بانگ کرد آخر چه گفت * کاحمقان را این همه رغبت شکفت
 زان عجبتر دبه‌ایت از من بسی * لیک حق را کی پذیرد هر خسی
 ۲۰۵۵ باطلان را چه رباید باطلی * باطلان را چه خوش آید عاقلی
 زانک هر جنسی رباید جنسِ خود * گاو سوی شیرِ نرگی رُو نهد
 گرگ بر یوسف کجا عشق آورد * جز مگر از مکرنا او را خورد
 چون زرگی و رهده محرم شود * چون سگ کُهِف از بنی آدم شود

(۲۰۴۱) L کاس. Bul. خوان. After this verse L adds:

بوی شد در دست من بر ازدها * آب خون شد بر عدوی باسزا

(۲۰۴۲) Bul. جادویی. Bul. تویی.

(۲۰۴۳) L ای زشت‌خو. Bul. چنان در پیش و رو.

(۲۰۴۶) L فساد و سحر. (۲۰۴۷) L ای مہان.

(۲۰۴۹) BD Bul. خلاف کردی. and so A in marg., and L, which has کشتن رواست A (۲۰۵۲) عین و ضلال D (۲۰۵۱) تو چون گفתי گزاف.

(۲۰۵۴) Bul. دید آید.

(۲۰۵۸) After this verse L adds:

چون محمداً ابو بکر بگو * دید صدقش گفت هذا صادقاً (sic)

گفت خوابستم مرا بگذار رو * گفت آخر یار را منقاد شو
 تا بخسبی در پناه عاقلی * در جوار دوستی صاحب‌دلی
 ۲۰۲۰ در خیال افتاد مرد از جد او * خشمگین شد زود گردانید رو
 کین مگر قصد من آمد خونی‌است * یا طمع دارد گدا و توفی‌است
 یا گرو بسته‌ست با یاران بدین * که بترساند مرا زین هم‌نشین
 خود نیامد هیچ از خُبِ سرش * يك گمان نيك اندر خاطرش
 ظن نیکش جملگی بر خرس بود * او مگر مر خرس را هم‌جنس بود
 ۲۰۲۵ عاقلی را امر سگی نهیت نهاد * خرس را دانست اهل مهر و داد

گفتن موسی علیه السلام گوساله‌پرست را که آن خیال‌اندیشی
 و حزم تو کجاست،

گفت موسی با یکی مست خیال * کای بدانیش از شقاوت و ز ضلال
 صد گمانت بود در پیغمبریم * با چنین برهان و این خلقِ کریم
 صد هزاران معجزه دیدی زمن * صد خیالت می‌فزود و شك و ظن
 از خیال و وسوسه تنگ آمدی * طعن بر پیغمبری‌ام می‌زدی
 ۲۰۴۰ گرد از دریا بر آوردم عیان * تا رهیدیت از شر فرعونیان

(۲۰۲۸) BL Bul. بگذار و رو. (۲۰۴۲) After this verse L adds:

یا حد دارد زهر یار من * کین چنین جد میکند انکار من

(۲۰۴۴) After this verse L adds:

بدگن و ابله و نااهل بود * وز شقاوت او مطیع جهل بود
 بزرگ و خودرای و بدبخت ابد * گمراه و مغرور و کور و خوار و رد
 خرس را بگزید بر صاحب کل * زوسیه حاصل‌تبه فاسد خیال

(۲۰۴۵) L از خری نهیت.

Heading: Bul. کجا رفته بود.

وین خلق D. و با خلق AB Bul. پیغامبریم AB DL. در for بر Bul. (۲۰۴۷)

پیغامبری‌ام BDL. پیغامبریم A. و AD om. (۲۰۴۹)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَعَادِنُ هِيَ بِيَارٌ * معدني باشد فزون از صد هزار
 معدن لعل و عقیق مکتبس * بهترست از صد هزاران کان مس
 احدا اینجا ندارد مال سود * سینه باید پر زعشق و درد و دود
 ۲۰۸۰ اعمی روشن دل آمد در میند * پند او را ده که حق اوست پند
 گر دو سه ابله ترا منکر شدند * تلخ گی گردی چو هستی کان قند
 گر دو سه ابله ترا نهیت نهد * حق برای نو گواهی میدهد
 گفت از اقرار عالم فارغم * آنک حق باشد گواه او را چه غم
 گر خفاشی را زخورشیدی خوریست * آن دلیل آمد که آن خورشید نیست
 ۲۰۸۵ نفرت خفاشکان باشد دلیل * که منم خورشید تابان جلیل
 گر گلابی را جعل راغب شود * آن دلیل ناگلابی می کند
 گر شود قلبی خریدار محک * در محکمی اش در آید نقص و شک
 دزد شب خواهد نه روز این را بدان * شب نیم روزم که نام در جهان
 فارقم فاروقم و غلبه زوار * تا که از من که نمی یابد گذار
 ۲۰۹۰ آرد را پیدا کنم من از سپوس * تا نمایم کین نفوش است آن نفوس
 من چو میزان خدایم در جهان * و نمایم هر سبک را از گران
 گاورا داند خدا کوساله * خر خریداری و در خور کاله
 من نه گاوم تا که گوسالم خرد * من نه خرم که اُشتی از من چرد
 او گمان دارد که با من جور کرد * بلك از آیین من رفت گردد

باشد گوا A (۲۰۸۲) . منکر شوند L Bul. (۲۰۸۱)

که او L Bul. که این خورشید B (۲۰۸۳)

بتابد بر جهان L فی روز A (۲۰۸۴) . ناگلابی می بود L (۲۰۸۵)

تا که که L Bul. تا که که از من AB . غریب زوار L (۲۰۸۶)

هر خریداری کد چون ضاله L (۲۰۸۷) . من که میزان L (۲۰۸۸)

خرد for خورد D . گوسالم A Bul. bis. for فی A (۲۰۸۹)

رفت گردد L . که بر من L Bul. (۲۰۹۰)

چون ابو بکر از محمد بُرد بُو * گفت هَذَا لَيْسَ وَجْهٌ كَاذِبٌ
 ۲۰۶۰ چون بُد بُو جَهْلٌ از اصحابِ درد * دید صد شقِّ قمر باور نکرد
 دردمندی کش زبام افتاد طشت * زو نهان کردیم حق پنهان نگشت
 وَأَنْكَ او جاهل بُد از دردش بعید * چند بنمودند و او آنرا ندید
 آینه دل صاف باید تا درو * و شناسی صورت زشت از نکو

ترك گفتن آن مرد ناصح بعد از مبالنه پند مغرور خسر را،

آن مسلمان ترك ابله کرد و تَفَّت * زیر لب لا حَوْلَ گویان باز رفت
 ۲۰۶۰ گفت چون از جَدِّ پندم وز جدال * در دل او بیش میزاید خیال
 پس ره پند و نصیحت بسته شد * امرِ اَعْرِضْ عَنْهُمْ پیوسته شد
 چون دوایت میفزاید درد پس * قصه با طالب بگو بر خوان عبس
 چونك اعمی طالب حق آمدست * بهر فقر او را نشاید سینه خست
 نو حریصی بر رشادِ مهتران * تا بیآموزند عام از سروران
 ۲۰۷۰ احمد ا دیدی كه قومی از ملوك * مستمع گشتند گشتی خوش كه بُوك
 این رئیسان یارِ دین گردند خوش * بر عرب اینها سَرنَد و بر حبش
 بگذرد این صیت از بصره و تَبُوك * زَأْنِكَ النَّاسُ عَلَى دِينِ اَلْمُلُوكِ
 زین سبب تو از ضربِ مهندی * رُو بگردانیده و تنگ مدے
 كه درین فرصت كم افتد این مُناخ * نو زیارانی و وقتِ نوافراخ
 ۲۰۷۰ مزدحم می گردیم در وقتِ تنگ * این نصیحت می كنم نه از خشم و جنگ
 احمد نزد خدا این يك ضربِ * بهتر از صد قیصرست و صد وزیر

از نيكو A (۲۰۶۲)

گویان ره گرفت L. ترك آن ابله گرفت L (۲۰۶۴). Heading: Bul. آن مغرور.

پس در پند A (۲۰۶۶). نیش میزاید L. جد و پندم. AE Bul. (۲۰۶۵)

پس for بس B bul. (۲۰۶۷). DL, corr. in D. (۲۰۶۸)

(اُسره B) از بصره و تبوك AB (۲۰۷۲). کی بک D (۲۰۷۰)

کاندین فرصت Bul. (۲۰۷۴). ضروری A (۲۰۷۲)

با زبانِ معنوی گل با جُل * این هی گوید که اے گنده بفل
 گر گریزانی زگلشن بی گمان * هست آن نفرت کمالِ گلستان
 غیرت من بر سر تو دُورباش * میزند کای خس ازینجا دُور باش
 ۲۱۱۵ وریامیزی تو با من ای دنی * این گمان آید که از کان منی
 بلبلان را جاعی میزید چمن * مر جمل را در چمن خوشتر وطن
 حق مرا چون از پلیدی پاک داشت * چون سزد بر من پلیدی را گهاشت
 یک رگم زیشان بُد و آنرا بُرید * در من آن بدرگ کجا خواهد رسید
 یک نشان آدم آن بود از ازل * که ملایک سر نهندش از محل
 ۲۱۲۰ یک نشان دیگر آنک آن بلیس * ننهدش سر که منم شاه و رئیس
 لیک اگر ابلیس هم ساجد شدی * او نبوده آدم او غیری بُدی
 هر سجود هر مَلک میزانِ اوست * هر جحود آن عدو برهانِ اوست
 هم گواه اوست اقرارِ مَلک * هر گواه اوست کفرانِ سگک

تَمَّهٔ اعتماد آن منور بر تملق خرس،

شخص خفت و خرس می راندی مگس * وز ستیز آمد مگس زو باز پس
 ۲۱۲۵ چند بارش راند از روی جوان * آن مگس زو باز می آمد دوان

(۲۱۱۴) A ازین در دور باش. (۲۱۱۶) Here Bul. inserts the verse which in B follows v. ۲۱۱۱ (see above). L adds:

آن یکی سلطان عالی مرتبت * وین یکی در گلخنی در تعزیت
 آن یکی خلقی زاکرامش خجل * وین دگر از بی نوائی منعل
 آن یکی سرور شد زاهل زمان * وین دگر در خاک خواری بس نهان

(۲۱۱۷) Here L adds:

گر در آمیزد زنفسان منست * تا که پندارند کرکان منست

(۲۱۱۸) D om. بر درید، altered to بُرید. L خواهی. ای بدرگ. و. L.

(۲۱۲۱) ABL Bul. پس اگر. (۲۱۲۲) After this verse L adds:

این سخن را بیست پایان باز گرد * تا چه کرد آن خرس با آن نیک مرد

می راندش. (۲۱۲۴) BL Bul. این سخن پایان ندارد and so Bul., which has

تملق کردن دیوانه جالینوس را و ترسیدن جالینوس،

گفت جالینوس با اصحاب خود * مر مرا تا آن فلان دارو دهد
 پس بدو گفت آن یکی ای ذو فنون * این دوا خواهند از بهر جنون
 دور از عقل تو این دیگر مگو * گفت در من کرد يك دیوانه رو
 ساعتی در روی من خوش بنگرید * چشمم زد آستین من درید
 گرنه جنسیت بدی در من ازو * گی رخ آوردی بمن آن زشت رو
 گر نه دیدی جنس خود گی آمدی * گی بغیر جنس خود را بر زدی
 چون دو کس بر هم زند بی هیچ شك * در میانشان هست قدر مشترك
 گی پرد مرغی مگر با جنس خود * صحبت ناجنس گورست و اتحاد

سبب پریدن و چریدن مرغی با مرغی که جنس او نبود،

آن حکیمی گفت دیدم در تکی * مدویدی زاغ با يك لگلكگی
 در عجب ماندم بچشم حالشان * تا چه قدر مشترك یام نشان
 چون شدم نزدیک من حیران و دنگ * خود بدیدم هر دو آن بودند لنگ
 خاصه شهبازی که او عرشی بود * با یکی جغدی که او فرشی بود
 آن یکی خورشید علیین بود * وین دگر خفاش کز سحین بود
 آن یکی نوری زهر عیبی برے * وین یکی کوری گدای هر دری
 آن یکی ماهی که بر پروین زند * وین یکی کرمی که بر سرگین زند
 آن یکی یوسف رخی عیبی نفس * وین یکی گرگی و با خربا جرس
 آن یکی پَران شد در لامکان * وین یکی در کاهدان همچون سگان

مرغ با مرغی. Bul. Heading: بدی از من درو B (۲۰۹۹)

در بیابان زاغ را با لگلكگی. BDL Bul. م تکی L (۲۱۰۲)

و آن دگر D (۲۱۰۷). هر دو آن DL Bul. و. A om. (۲۱۰۵)

After this verse B adds: (۲۱۱۱) در سرگین زب B Bul. (۲۱۰۹)

گر در آمیزد ز نقصان منست * که گمان آید که از کان منست

در عیادت رفتنِ تو فایده‌ست * فایدهٔ آن باز با تو عایدست
 فایدهٔ اوّل که آن شخصِ علیل * بُوکِ قُطْبی باشد و شاهِ جلیل
 ۲۱۴۵ ورنیاشد قطبِ یارِ ره بود * شه نباشد فارسِ اَسپه بود
 پس صلهٔ یارانِ ره لازم شمار * هر که باشد گر پیاده گر سوار
 ورنِ عدو باشد همین احسان نکوست * که با احسان بس عدو گشتست دوست
 ورنِ نگردد دوست کینش کم شود * زآنک احسان کینه را مَرَهَر شود
 بس فواید هست غیر این ولیک * از درازی خایم اے یارِ نیک
 ۲۱۵۰ حاصل این آمد که یارِ جمع باش * همچو بُتگر از حَجَر باری تراش
 زآنک انبوهی و جمعِ کاروان * رَه‌زنان را بشکند پشت و سنان
 چون دو چشمِ دل نداری ای عنود * که نی‌دانِ تو هیزم را زعنود
 چونک گنجی هست در عالمِ مرنج * هیچ ویران را مدانِ خالی ز گنج
 قصدِ هر درویش میکن از گزاف * چون نشان یابی بجد میکن طواف
 ۲۱۵۵ چون ترا آن چشمِ باطن بین نبود * گنج می‌پندار اندر هر وجود

وحی کردن حق تعالی بموسی علیه السلام که چرا بعیادت
 من نیامدی،

آمد از حق سوی موسی این عتاب * کاهِ طُلُوعِ ماه دید تو زجیب
 مُشْرِقتِ کردم ز نورِ ایزده * من حَقَم رنجور گشتم نآمدی
 گفت سبحانا تو پاکی از زبان * این چه رمزست این بکن یا رب بیان

(۲۱۴۴) L om.

(۲۱۴۴) L om.

(۲۱۴۵) Here follow in Bul. the four

verses which conclude this section of the poem (۲۱۵۲—۲۱۵۵). In L they follow

v. ۲۱۴۲. (۲۱۴۶) L یاران بره. تا با احسان دوست گردد گر عدوست L.

(۲۱۵۰) Bul. از شجر باری.

(۲۱۴۱) L انبوهی جمع.

(۲۱۵۲) D کی for که.

L. هیچ شناسی تو هیزم را زعنود. In L the hemistichs are transposed.

(۲۱۵۶) Bul. این عتاب، and so L in marg.

(۲۱۵۸) A یا رب عیان L. این بگو یا رب A.

خشمگین شد با مگس خرس و برفت * بر گرفت از کوه سنگی سخت زفت
 سنگ آورد و مگس را دید باز * بر رخ خفته گرفته جای ساز
 بر گرفت آن آسیا سنگ و بزد * بر مگس تا آن مگس و پس خزد
 سنگ روی خفته را خشخاش کرد * این مثل بر جمله عالم فاش کرد
 ۲۱۳۰ مَهرِ ابله مَهرِ خرس آمد یقین * کینِ او مهرست و مهر اوست کین
 عهدِ او سُست است و ویران و ضعیف * گفتِ او زفت و وفای او نحیف
 گر خورد سوگند هر باور مکن * بشکند سوگند مرد کز سخن
 چونک بی سوگند گفتش بُد دروغ * تو میفت از مکر و سوگندش بدوغ
 نفسِ او میرست و عقلِ او اسیر * صد هزاران مُصَحَّش خود خورده گیر
 ۲۱۳۵ چونک بی سوگند پیمان بشکند * گر خورد سوگند هم آن بشکند
 زانک نفس آشفته تر گردد از آن * که کنی بندش بسوگند گران
 چون اسیری بند بر حاکم نهد * حاکم آنرا بر دَرَد بیرون جهد
 بر سرش کوبد زخمش آن بند را * میزند بر روی او سوگند را
 تو زَاوُفُوسِ بِالْعُقُودِش دَسْتُ شُو * اِحْفَظُوا اَیْمَانُکُمْ بَا او مگو
 ۲۱۴۰ وَاَنک داند عهد با که می کند * تن کند چون تار و گِردِ او تند

رفتن مصطفی علیه السلام بعبادت صحابی رنجور و بیان فایده عبادت،

از صحابه خواجه بیمار شد * و اندر آن بیماریش چون نار شد
 مصطفی آمد عبادت سوی او * چون همه لطف و کرم بُد خوی او

سنت ویران ضعیف A (۲۱۴۱) . سخت و زفت Bul. (۲۱۴۲)

گی کی D. کی کی A (۲۱۴۳) . آن هم بشکند D. چون خورد سوگند A (۲۱۴۵)

وَاَنک حق را ساخت در پیمان مند AB (۲۱۴۰) which takes the place of the second

hemistich in D. Bul. با کی.

Heading: Bul. صحابه. Bul. om. رنجور. (۲۱۴۱) BD. حان نار شد A. صحابی

حبله کرد و کرد صوفی را براه * نا کند یارانش را با او تباہ
گفت صوفی را برّو سوی وثاق * یک گلیم آور برای این رِفاق
رفت صوفی گفت خلوت با دو یار * تو فقیهی این شریف نامدار
۲۱۷۵ ما بفتوی تو نالی می‌خوریم * ما بپَر دانش، نوی پَریم
وین دگر شهزاده و سلطان ماست * سیدست از خاندانِ مصطفاست
کیست این صوفی شک‌خوارِ خسیس * تا بود با چون شاهانِ جلیس
چون بیاید مر ورا پنبه کنید * هفته بر باغ و راغ، من زنید
باغ چه بُود جانِ من آن شاست * ای شما بوده مرا چون چشمِ راست
۲۱۸۰ وسوسه کرد و مرا ایشان را فریفت * آه کز یاران غی باید شکِیفت
چون برّه کردند صوفی را و رفت * خصم شد اندر پیش با چوبِ زفت
گفت ای سگ صوفی باشد که نیز * اندر آبی باغِ ما تو از ستیز
این جُنیدت ره نمود و بایزید * از کدامین شیخ و پیرت این رسید
کوفت صوفی را چو تنها بافتنش * نیم‌گشتش کرد و سر بشکافتنش
۲۱۸۵ گفت صوفی آن من بگذشت لیک * ای رفیقان پاسِ خود دارید نیک
مر مرا اغیار دانسید هان * نیستم اغیارتر زین فلنبان
آنچ من خوردم شمارا خوردنیست * وین چنین شربت جزای هر دنیست
این جهان کوهست و گفت و گوی تو * از صدا هر باز آید سوی تو
چون ز صوفی گشت فارغ باغبان * یک بهانه کرد زان پس جنسِ آن
۲۱۹۰ کای شریف من برّو سوی وثاق * که زهر چاشت بچم من رُفاق
بر در خانه بگو قیّمازرا * نا بیارد آن رفاق و قازرا
چون برّه کردش بگفت ای نیزین * تو فقیهی ظاهرست این و یقین

D. دیگر (۲۱۷۶) D. وین شریف AB Bul. (۲۱۷۴) بی او تباہ L (۲۱۷۲)
و خسیس Bul. شک‌خوار B. آن صوفی AB Bul. (۲۱۷۷) مصطفی است.
هفته مهبان باغ من شوید Bul. مر ورا دور افکید L (۲۱۷۸)
در رسید Bul. (۲۱۸۴) After this verse L adds: این چنین A (۲۱۸۷)
رفت بر من بر شما هم رفتنیست * چوب قهرش مر شمارا خوردنیست

باز فرمودش که در رنجوریم * چون نپرسیدی تو از روی کرم
 ۲۱۶۰ گفت یا رب نیست نقصانی ترا * عقل گم شد این سخن را برگشا
 گفت آری بنده خاص گزین * گشت رنجور او منم نیکو ببین
 هست معذوری من * هست رنجوری من * هست رنجوری من
 هر که خواهد همنشینی خدا * تا نشیند در حضور اولیا
 از حضور اولیا گر بسگی * تو هلاکی ز آنک جزو بی گلی
 ۲۱۶۵ هر کرا دیو از کریمان و بُرد * بی کش یابد سرش را او خورد
 يك بدست از جمع رفتن یکزمان * مکر شیطان باشد این نیکو بدان

تنها کردن باغبان صوفی و علوی را از همدیگر،

باغبانی چون نظر در باغ کرد * دید چون دزدان بیاغ خود سه مرد
 يك فقیه و يك شریف و صوفی * هر یکی شوخی بدی لا یوفی
 گفت با اینها مرا صد حجتست * لیک جمع اند و جماعت قوتست
 ۲۱۷۰ بر نیام یک تنه با سه نفر * پس بیرمشان تفتت از همدگر
 هر یکی را زان دگر تنها گفتم * چونک تنها شد سباهش برگفتم

این گره را برگشا L (۲۱۶۰) . باز فرمودی Bul. (۲۱۵۹)

In L the hemistichs are transposed. (۲۱۶۲) . اورا به بن L . خاصی A (۲۱۶۱)

Bul. . همنشینی با خدا Bul. (۲۱۶۴) . گو نشید . A Bul. , and so (۲۱۶۳)

نی کی A Bul. . جزئی Bul. . جزوی AB . در هلاکی L . corr. in D.

و خورد D . بی سرش باید Bul. . و بُرد BD (۲۱۶۵)

AD Bul. . وژه Bul. . بدست for وجب L . بدست B app. . بدست D (۲۱۶۶)

بشنو و نیکو بدان , *contra metr.*

Heading: Bul. . علوی را for شریف را Bul. . تنها for جدا Bul. .

چون بیام A (۲۱۷۰) . جماعت رحمت است D (۲۱۶۹) , and so BL Bul. and A in marg.

Verses ۲۱۷۱ and ۲۱۷۲ occur twice . هر یکی را من بسوز افگم ABL Bul. (۲۱۷۱)

This agrees in D, with a different reading of the first hemistich of v. ۲۱۷۱.

(f. 59r, penult.) with ABL Bul, while on its second appearance (f. 59r. l. 1) it

stands as in my text. AB سباهش . سلتش Bul. . کم سر بر کم L .

۲۲۱۰ این چنین رخصت بخواندی در وَسیط * یا بُدست این مسئله اندر مُحیط
گفت حَقّست بزن دست رسید * این سزای آنک از یاران بُرید

رجعت بقصّه مریض و عیادت پینامبر صلی الله علیه وسلم،

این عیادت از برای این صلهست * وین صله از صد محبت حاملهست
در عیادت شد رسول بی ندید * آن صحابی را بحال نزع دید
چون شوی دور از حضور اولیا * در حقیقت گشته دور از خدا
۲۲۱۵ چون نتیجه هجر همراهان غمت * گئی فراق روی شاهان زان کمست
سایه شاهان طلب هر دم شتاب * تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب
گر سفر داری بدین نیت برو * و هر حضر باشد ازین غافل مشو

گفتن شیخی ابا یزید را که کعبه منم گرد من طوافی می کن،

سوی مکه شیخ اُمّت بایزید * از برای حج و عمره می دوید
او بهر شهری که رفتی از نخست * مر عزیزان را بکردی بازجست
۲۲۲۰ گرد می گشتی که اندر شهر کبست * کو بر ارکان بصیرت متکبست

(۲۲۱۱) After this verse L adds:

من سزاوارم باین و صد چنین * تا چرا بیریدم از یاران بکین
گوش کردم این همه افسوس تو * میزنم بر سر که شد ماموس تو
زد و را القصّه بسیار و بخت * کرد بیرونش زباغ و در بیست

Heading: Bul. بازگشتن بقصّه رنجور.

چون عیادت رفت پینامبر بدید * آن صحابی را که در نزع [نزعی] رسید A (۲۲۱۲)

corr. in marg. (۲۲۱۶) After this verse L adds:

رو بخسب اندر پناه مقبلی * بو که آزادت کند صاحب دلی

(۲۲۱۷) After this verse L adds:

در بدر می گرد و میرو کو بکو * جست و جو کن جست و جو کن جست و جو
تا توانی زاولیا رو بر مناب * گفتنت واللّه اعلم بالصواب

Heading: Bul. طواف. D طوافی کی.

او شریفی میکند دعوی سرد * مادرِ او را که می‌داند که کرد
 بر زن و بر فعلِ زن دل می‌نهد * عقلِ ناقص و آنکهانی اعتماد
 ۲۱۹۵ خویشتن را بر علی و بر نبی * بسته‌است و در زمانه بس غبی
 هر که باشد از زنا و زانیان * این بُرد ظن در حق ربانیان
 هر که بر گردد سرش از چرخها * همچو خود گردند بیند خانه را
 آنچ گفت آن باغبان، بو النضول * حالِ او بُد دور از اولادِ رسول
 گر نبودی او نتیجه مُرتدان * گوی چنین گفتی برای خاندان
 ۲۲۰۰ خواند افسونه‌ها شنید آنرا فقیه * در پیش رفت آن ستمگار، سفیه
 گفت ای خراندین باغت که خواند * دزدی از پیغمبرت میراث ماند
 شیر را بچه همی‌ماند بدو * تو پیغمبر بچه مانی بگو
 با شریف آن کرد مردِ ملتجی * که کند با آلِ یاسین خارجی
 نا چه کین دارند دایم دیو و غول * چون یزید و شمر با آلِ رسول
 ۲۲۰۵ شد شریف از زخمِ آن ظالمِ خراب * با فقیه او گفت من جستم از آب
 پای دار اکنون که ماندی فرد و گم * چون دُمل شو زخم می‌خور بر شکم
 گر شریف و لایق و همدِ نیم * از چنین ظالم ترا من کم نیم
 شد ازو فارغ بیامد کای فقیه * چه فقیهی ای تو ننگِ هر سفیه
 فتویات اینست ای بربیده‌دست * کاندَر آبی و نگویی امر هست

چه کرد B. که داد تا که کرد L Bul. کی می‌داد A (۲۱۹۲)

و از زمانه L. بسته است اندر زمانه Bul. (۲۱۹۵) اعتد Bul. (۲۱۹۴)

ستمکاره A (۲۲۰۰) از نتیجه L (۲۱۹۶) زاولاد Bul. (۲۱۹۸)

پیغامبر ABD (۲۲۰۲) پیغامبر ABD کی خواند AB (۲۲۰۱)

دایم for با ما L (۲۲۰۴)

AB Bul. ما جستم and so corr. in D. (۲۲۰۵)

Bul. لایق هدم. After this verse L Bul. add: (۲۲۰۷)

مر مرا دادی بدین صاحب‌غرض * احقّی کرده ترا بشِ العوض

کندر آبی D (۲۲۰۹)

گفت عزمِ تو کجا اے بایزید * رختِ غُرَبَت تا کجا خواهی کشید
گفت قصدِ کعبه دارم از پگه * گفت هین با خود چه داری زادره
گفت دارم از درمِ نقره دویست * نك بسته سخت بر گوشهٔ ردیست ۲۲۴۰
گفت طَوْفی کن بگِردمِ هفت بار * وین نکوتر از طوافِ حجِ شمار
وَأَنْ دِرْمَها پیشِ من نه ای جواد * دَانَك حجِ کردی و حاصل شد مراد
عُمَره کردی عَمَرِ باقی یافتی * صاف گشتی بر صفا بشتافتی
حَقِّ آن حَقِّ که جانت دیده‌است * که مرا بر بیتِ خود بگزیده‌است
کعبه هرچندی که خانهٔ بَرِّ اوست * خِلَقَتِ من نیز خانهٔ سِرِّ اوست ۲۲۴۵
تا بکرد آن کعبه را دروی نرفت * واندَرین خانه بجز آن حی نرفت
چون مرا دیدی خدارا دیدهٔ * گِردِ کعبهٔ صدق بر گردیدهٔ
خِدمَتِ من طاعت و حمدِ خداست * تا نپنداری که حق از من جداست
چشمِ نیکو باز کن در من نگر * تا ببینی نورِ حق اندر بَشَر
بایزید آن نکتهارا هوش داشت * همچو زَرین حلقه‌اش در گوش داشت ۲۲۵۰
آمد از وی بایزید اندر مزید * مَنتهی در مَنتهای آخر رسید

دانستن پیغامبر صلی الله علیه وسلم که سبب رنجوری آن شخص
گستاخی بوده‌است در دعا،

چون پیمبر دید آن بیمار را - خوش نوازش کرد بار غار را
زنه شد او چون پیمبر را بدید * گویا آن دم مر او را آفرید

رداست I. (۲۲۴۰) A. قصد حج (۲۲۴۱) A. غربت را کجا. ABL Bul. (۲۲۴۸)

تا بکرد آن خانه را. A Bul. (۲۲۴۶) A. تو درمها A. (۲۲۴۲)

(۲۲۴۹) After this verse I. adds:

بایزید کعبه را در یافتی - صد بها و عز و صد فر یافتی

Heading: AB بود گستاخی. (۲۲۵۱) AL. منتهای در منتهای.

پیامبر A. (۲۲۵۲)

گفت حقّ اندر سفر هر جا روی * باید اوّل طالبِ مردی شوے
 قصدِ گنجی کن که این سود و زیان * در تبع آید تو آنرا فرع دان
 هر که کارد قصدِ گندم باشدش * کاه خود اندر تبع می آیدش
 که بکاری بر نیاید گندی * مردی جو مردی جو مردی
 ۲۲۲۵ قصدِ کعبه کن چو وقتِ حج بود * چونک رفتی مکه هم دیده شود
 قصد در معراج دید دوست بود * در تبع عرش و ملائک هر نمود

حکایت،

خانه نو ساخت روزی نو مرید * پیر آمد خانه او را بدید
 گفت شیخ آن نو مرید خویش را * امتحان کرد آن نکو اندیش را
 روزن از بهر چه کردی ای رفیق * گفت تا نور اندر آید زین طریق
 ۲۲۳۰ گفت آن فرعست این باید نیاز * تا ازین ره بشنوی بانگِ نماز
 بایزد اندر سفر جُستی بسی * تا بیابد خضرِ وقتِ خود کسی
 دید پیری با قدی همچون هلال * دید در وی فرّ و گشتارِ رجال
 دید ناینا و دل چون آفتاب * همچو پیلای دیده هندستان بخواب
 چشم بسته خفته بیند صد طرب * چون گشاید آن نبیند ای عجب
 ۲۲۳۵ بس عجب در خواب روشن میشود * دل درونِ خواب روزن میشود
 آنک بیدارست بیند خوابِ خوش * عارف است او خاکِ او در دیده کش
 پیش او بنشست می پرسید حال * یافتش درویش و هم صاحب عیال

(۲۲۲۴) AD om. (۲۲۲۶) After this verse L adds:

خواجه الاعمال بالنیات گفت * نیت خیرت بسی گلها شکفت

(۲۲۲۸) بیکو ا. (۲۲۴۰) After this verse L adds:

نور خود اندر تبع می آیدت * نیت آنرا کن که آن می بادت

(۲۲۴۱) L گویا بد خضر. (۲۲۴۲) D هندوستان. In Bul. this verse follows

v. ۲۲۴۴. (۲۲۴۴) Bul. بو انعجب. (۲۲۴۶) ABL و بید.

(۲۲۴۷) ABL Bul. و می پرسید. L صاحب کمال.

نفس خود را زن شناس از زن بتر * زانک زن جزو یست نفست کل شر
مشورت با نفس خود گر می کنی * هرچ گوید کن خلاف آن دنی
گر نماز و روزه می فرمایدت * نفس مکارست مکرری زایدت
مشورت با نفس خویش اندر فعال * هرچه گوید عکس آن باشد کمال ۲۲۷۵
بر نیایی با وے و استیز او * رو بر بارے بگیر آمیز او
عقل قوت گیرد از عقل دیگر * نئی شکر کامل شود امر نئی شکر
من زمکر نفس دیدم چیزها * کو برد از سحر خود نمیزها
وعدها بدهد ترا تازه بدست * کو هزاران بار آنها را شکست
عمر گر صد سال خود مهلت دهد * اوت هر روزی بهانه نو نهد ۲۲۸۰
گرم گوید وعدهای سرد را * جادوے مردی ببندد مرد را
اے ضیاء الحق حسام الدین بیا * که نروید بی تو از شوره گیا
از فلک آویخته شد پرده * امر پی، نفرین دل آزرده
این قضا را هر قضا داند علاج * عقل خلقان در قضا گنجست گنج
ازدها گشت آن مار سیاه * آنک کرمی بود افتاده براه ۲۲۸۵
ازدها و مار اندر دست تو * شد عصا ای جان موسی مست تو
حکم خذها لا تخف دات خدا * تا بدست ازدها گردد عصا
مین بد بیضا نما ای پادشاه * صبح نو بگشا زشپاه سیاه
دوزخی افروخت در وی دم فسون * اے دم تو از دم دریا فزون
بجر مکارست بنموده گنی * دوزخست از مکر بنموده نفی ۲۲۹۰
زان نماید مختصر در چشم تو * تا زبون بینیش جند خشم تو
همچنانک لشکر اسوه بود * مر پیمبرا بچشم اندک نمود

(۲۲۷۲) D om. A. و نفست

(۲۲۷۳) D om.

(۲۲۷۶) B. بگیر آموز او. Bul. بر یاری با وی B.

(۲۲۷۹) AB Bul. که هزاران. (۲۲۸۸) B. زدرمای سیاه.

(۲۲۸۹) ABL Bul. بر وی. (۲۲۹۰) A. و بنموده گنی.

گفت بیماری مرا این بخت داد * کآمد این سلطان بر من بامداد
 ۲۲۵۵ تا مرا صحت رسید و عافیت * از قدم این شه بی حاشیت
 اے نجسته رنج و بیماری و تب * ای مبارک درد و بیداری شب
 نك مرا در پیری از لطف و کرم * حق چنین رنجوری داد و سقم
 درد پشتم داد هم تا من ز خواب * بر جهم هر نیمشب لا بد شتاب
 تا نخسپم جمله شب چون گاو میش * دردها بخشید حق از لطف خویش
 ۲۲۶۰ زین شکست آن رحم شاهان جوش کرد * دوزخ از تهدید من خاموش کرد
 رنج گنج آمد که رحمتها دروست * مغز تازه شد چو بخراشید پوست
 ای برادر موضع تاریک و سرد * صبر کردن بر غم و سُستی و درد
 چشمه حیوان و جام مستی است * کآن بلندیا همه در پستی است
 آن بهاران مُضمرست اندر خزان * در بهارست آن خزان مگریز از آن
 ۲۲۶۵ همه غم باش با وحشت بساز * ی طلب در مرگ خود عمر دراز
 آنچه گوید نفس تو کاینجا بدست * مشنوش چون کار او ضد آمدست
 تو خلافت کن کی از پیغمبران * این چنین آمد وصیت در جهان
 مشورت در کارها واجب شود * تا پشیمانی در آخر کم بود
 گفت امت مشورت با کی کنیم * انبیا گفتند با عقل امام
 ۲۲۷۰ گفت گر کودک در آید یا زنی * کو ندارد رای و عقل روشنی
 گفت با او مشورت کن و آنچه گفت * تو خلاف آن کن و در راه افت

هر for هم A. داد تا من هم AB (۲۲۵۸). شه بر خالصیت L (۲۲۵۵).

خود بهارست B (۲۲۶۴). بخشید A. گاو و میش D (۲۲۵۹).

چون کار او for کو مر ترا A (۲۲۶۶). و با وحشت B Bul. (۲۲۶۵).

— ۲۲۶۸. ۲۲۷۰—۲۲۷۱ precede vv. ۲۲۶۸ In A vv. (۲۲۶۸). پیغامبران AD (۲۲۶۷).

۲۲۶۹, but the error is indicated in marg. After this verse L adds:

حیلها کردند بسیار انبیا * تا که گردان شد ازین میل آسیا
 نفس میخواهد که تا ویران کند * خلقرا گمراه و سرگردان کند

and so Bul., which has بدین سنگ آسیا.

عقل و رای ABL Bul. (۲۲۷۰). عقل امیم Bul. گفته که با AB Bul. (۲۲۶۹).

ای فلک در فتنه آخر زمان * تیزی گردد به آخر زمان
 خنجر تیزی تو اندر قصد ما * نیش زهرآلوده در قصد ما
 ای فلک از رحم حق آموز رحم * بر دل موران مزین چون مار زخم
 حق آنک چرخه چرخ ترا * کرد گردان بر فراز این سرا
 که دگرگون گردی و رحمت کنی * پیش از آنک بیخ مارا برگزینی^{۲۲۱۵}
 حق آنک دایگی کرده نخست * تا نهال ما ز آب و خاک رُست
 حق آن شه که ترا صاف آفرید * کرد چندان مشعله در تو پدید
 آن چنان معمر و باقی داشت * تا که دهری از ازل پنداشت
 شکر دانستیم آغاز ترا * انبیا گفتند آن راز ترا
 آدمی داند که خانه حادث است * عنکبونی نه که در وی عابث است^{۲۲۲۰}
 پشه گی داند که این باغ از گیسست * کو بهاران زاد مرگش در دی است
 کرم کاند در چوب زاید سست حال * گی بداند چوب را وقت نهال
 ور بداند کرم امر ماهیتش * عقل باشد کرم باشد صورتش
 عقل خود را می نماید رنگها * چون پری دُورست از آن فرسنگها
 از ملک بالاست چه جای پری * نو مگس پری پستی می پری^{۲۲۲۵}
 گرچه عقلت سوی بالا می پرد * مرغ تقلیدت پستی می چرد
 علم تقلیدی و بال جان ماست * عاریه ست و ما نشسته کآن ماست
 زین خرد جاهل می باید شدن * دست در دیوانگی باید زدن
 هرچه بینی سود خود زان می گریز * زهر نوش و آب حیوان را بریز
 هر که بستاند ترا دشنام ده * سود و سرمایه بمفلس وام ده^{۲۲۳۰}

بد آخر امان Bul. نیز for نیز D (۲۲۱۱)

زخاک و آب A (۲۲۱۶) نیز A (۲۲۱۲)

و مرگش ABL Bul. (۲۲۲۱) در وی عابثست L (۲۲۲۰)

عاریست Bul. (۲۲۲۷) آن ماهیتش L (۲۲۲۲)

سود تو B (۲۲۲۹)

تا بریشان زد پیمبر بی خطر - ور فزون دیدی از آن کردی حذر
 آن عنایت بود و اهل آن بُدی * احدا ورنه تو بدیل میشدی
 ۲۲۹۵ کم نمود اورا و اصحابِ ورا * آن جهادِ ظاهر و باطن خدا
 تا میسر کرد یسری را برو * تا زعُسرے او نگردانید رُو
 کم نمودن مر ورا پیروز بود * که حقش یار و طریق آموز بود
 آنک حق پُشتش نباشد از ظفر * وای اگر گریهش نماید شیرِ نر
 وای اگر صدرا یکی بیند زدور * تا بچالش اندر آید از غرور
 ۲۳۰۰ زان نماید ذو الفقاری حربه * زان نماید شیرِ نر چون گربه
 تا دلیر اندر فتد احمق بچنگ * واندرا آردشان بدین حیلِت بچنگ
 تا پای خویش باشند آمد * آن فلیوان جانبِ آتش کده
 گاه برگی می نماید تا تو زود * پُف کنی کورا برائی از وجود
 هین که آن گه کوهها بر کنده است * زو جهان گریان و او در خنده است
 ۲۳۰۵ می نماید تا بکعب این آبِ جو * صد چو عاج بنِ عَنق شد غرقِ او
 می نماید موجِ خورش تلّ مُشک * می نماید قعرِ دریا خالکِ خشک
 خشک دید آن بحرا فرعونِ کور * تا درو راند از سرِ مردی و زور
 چون در آید در ننگِ دریا بود * دیده فرعون گئی بیسنا بود
 دیده بیسنا از لقاء حق شود * حق کجا هم رازِ هر احمق شود
 ۲۳۱۰ قد بیند خود شود زهرِ قتل * راه بیند خود بود آن نانگِ غول

وآن عدت A. آزمایش بود و فصل انزدی: (۲۲۹۴)

After this verse L adds:

کم نمودن مر ورا فرور بود * زان نمودن مر ورا نوروز بود

کم نمودن بس خجسته روز بود L (۲۲۹۷). بگردانید AB (۲۲۹۶).

دالک خرگوش نماید L. در ظفر L. آن ظفر B (۲۲۹۸).

حیله A. بدن for برتن D. B. Suppl. in marg. D. (۲۲۹۹). D om. (۲۳۰۰).

ابن A. عوج بن عَنق L Bul. (۲۳۰۵). باشد A Bul. Suppl. in marg. D. (۲۳۰۲).

Bul. بود for bis. (۲۳۰۹).

چون ولی آشکارا با تو گفت * صد هزاران غیب و اسرار نهفت
 ۲۲۴۵ مر ترا آن فهم و آن دانش نبود * و ندانستی تو سرگین را زغود
 از جنون خود را ولی چون پرده ساخت * مر و را ای کورگی خواهی شناخت
 گر ترا بازست آن دیده یقین * زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین
 پیش آن چشمی که باز و رهبرست * هر گلی را گلی در برست
 مر ولی را هر ولی شهره کند * هر کرا او خواست با بهره کند
 ۲۲۵۰ کس نداند از یخزد او را شناخت * چونک او مر خویش را دیوانه ساخت
 چون بدزدد دزد بینایی زگور * هیچ باید دزد را او در عبور
 کور نشناسد که دزد او که بود * گرچه خود بر وی زند دزد عنود
 چون گرد سگ کور صاحب‌زنده را * گی شناسد آن سگ درنده را

حمله بردن سگ بر کور گدا،

یک سگی در کوی بر کور گدا * حمله می‌آورد چون شیر و غا
 ۲۲۵۵ سگ کند آهنگ درویشان بچشم * در گشدد مه خاک درویشان بچشم
 کور عاجز شد زبانگ و بیم سگ * اندر آمد کور در نعظیم سگ
 کای امیر صید وی شیر شکار * دست دست نشت دست از من بدار
 کز ضرورت دم خرا آن حکیم * کرد نعظیم و لقب کردش کریم
 گفت او هم از ضرورت ای اسد * از چو من لاغر شکار چه رسد
 ۲۲۶۰ گور میگیرند بارانت بدشت * کور میگیری نو در کوی ابن بدست
 گور میجویند بارانت بصید * کور میجویی نو در کوچه بگیند

(۲۲۴۶) After this verse A adds:

چون ولی پنهان شد و دیوانه ساخت * ای خر ابله کجا خواهی شناخت

کلیمی بر درست B (۲۲۴۸). گر ترا راست D (۲۲۴۷).

و ای شیر ABL Bul. (۲۲۵۷). دغا A apparently (۲۲۵۴). کی بود A (۲۲۵۲).

کای اسد ABL (۲۲۵۹). لقب دادش AB Bul. (۲۲۵۸).

کور میگیری نو در کوچه بگشت L (۲۲۶۰).

ایمنی بگذار و جای خوف باش * بگذر از ناموس و رسوا باش و فاش
آزمودم عقلِ دُوراندیش را * بعد ازین دیوانه سازم خویش را

عذر گفتن دلقک با سید که چرا فاحشه را نکاح کرد،

گفت با دَلقک شبی سید اجل * فحبه را خواستی تو امر عجل
با من این را بازی بایست گفت * تا یکی مستور کردیمیت جفت
گفت نه مستور صالح خواستم * فحبه گشتند و زغم تن کاستم
خواستم این فحبه را بی معرفت * تا ببینم چون شود این عاقبت
عقل را من آزمودم هر بسی * زین سپس جویم جنون را مغری

بحیلت در سخن آوردن سایل آن بزرگرا که خود را

دیوانه ساخته بود،

آن یکی میگفت خواهم عاقلی * مشورت آرمر بدو در مُشکلی
آن یکی گفتش که اندر شهر ما * نیست عاقل جز که آن مجنون‌ها
بر نبی گشته سواره نلک فلان * می‌دواند در میان کودکان
صاحب رأیست و آتش‌پاره * آسمانِ قدرست و اخترپاره
فرّ او کز رویان را جان شدست * او درین دیوانگی پنهان شدست
ایک هر دیوانه را جان نشمری * سر منه گوساله را چون سامری

بعد از آن Bul. (۲۲۴۲) . باش فاش AL Bul. (۲۲۴۱)

کردم, altered to کرد B. نکاح کردی Bul. چرا B om. سید اجل Bul. A Heading:

جنون از مغری D. هم آزمودم من بسی A (۲۲۴۷) . مستور و صالح Bul. B (۲۲۴۵)

After this در جهان گنج نهان جان جهان (۲۲۴۰) L in the second hemistich:

verse L adds:

می‌دواند در میان کودکان * گوی می‌بازد بروزان و شبان

اخترپایه L (۲۲۴۱)

کاله حکمت که گم کرده دلست * پیش اهل دل یقین آن حاصل است
 کوزدل با جان و با سمع و بصر * می‌نداند دزد شیطان را زائر
 زاهل دل جواز جماد آنرا مجو * که جماد آمد خلاق پیش او
 مشورت جویند آمد پیش او * کای اب کودک شده رازی بگو
 ۲۲۸۵ گفت رو زین حلقه کین در باز نیست * باز گرد امروز روز راز نیست
 گر مکان را ره بُدی در لامکان * همچو شیخان بودی من بر دکان

خواندن محتسب مست خراب افتاده را بزندان

محتسب در نیم شب جای رسید * در بُن دیوار مردی خفته دید
 گفت هی مستی چه خوردستی بگو * گفت ازین خوردم که هست اندر سبو
 گفت آخر در سبو و گو که چیست * گفت از آنک خورده ام گفت این خفست
 ۲۲۹۰ گفت آنچ خورده آن چیست آن * گفت آنک در سبو مخفست آن
 دوری شد این سؤال و این جواب * ماند چون خر محتسب اندر خلاب
 گفت اورا محتسب هین آه کن * مست هو هو کرد هنگام سخن
 گفت گفتم آه کن هو می‌کنی * گفت من شاد و تو از غم مُنحنی
 آه از درد و غم و بیدادیست * هوی هوی میخوران از شادیست
 ۲۲۹۵ محتسب گفت این ندانم خیز خیز * معرفت مژاش و بگذار این سنیز
 گفت رو تو از کجا من از کجا * گفت مستی خیز تا زندان بیا
 گفت مست ای محتسب بگذار و رو * از برهنه گی توان بردن گرو

(۲۲۸۱) BL. اهل دین.

(۲۲۸۲) Bul. شیطان از اثر.

(۲۲۸۳) A. کز جماد آمد.

(۲۲۸۴) ABL Bul. آمد نزد او. B. for شه.

(۲۲۸۷) ABL Bul. مستی خفته. (۲۲۸۸) Bul. این خوردم.

(۲۲۹۱) D. دور می‌شد. (۲۲۹۲) corr. above, از غم دم زنی.

(۲۲۹۷) A. om. و.

آن سگ عالم شکار گور کرد * وین سگ بی مایه قصد کور کرد
 عالم چون آموخت سگ رست از ضلال * می کند در بیشها صید حلال
 سگ چو عالم گشت شد چالاک زحف * سگ چو عارف گشت شد اصحاب کشف
 سگ شناسا شد که میر صید کیست * ای خدا آن نور اشناسند چیست
 کور نشناسد نه از بی چشمی است * بلك این زانست کز جهلست مست
 نیست خود بی چشم تر کور از زمین * این زمین از فضل حق شد خصم بین
 نور موسی دید و موسی را نواخت * خسف قارون کرد قارون را شناخت
 زحف کرد اندر هلاک هر دعی * فهم کرد از حق که یا اَرْضُ اَبْلَغی
 خاک و آب و باد و نار با شرر * بی خبر با ما و با حق با خبر
 ما بعکس آن ز غیر حق خیر * بی خبر از حق وز چندین ندیر
 لاجرم اَشْنَقْنَ مِنْهَا جمله شان * کند شد ز آمیز حیوان جمله شان
 گفته یزاریم جمله زین حیات * کو بود با خلق حی با حق موات
 چون بماند از خلق او باشد یتیم * اُنْسِ حق را قلب می باید سلیم
 چون ز کورے دزد دزد کالاه * میکند آن کور عینا ناله
 نا نگوید دزد او را کآن منم * کز تو دزدیدم که دزد پُرفتم
 گی شناسد کور دزد خویش را * چون ندارد نور چشم و آن ضیا
 چون بگوید هر بگیر او را نو سخت * نا بگوید او علامتهای رخت
 پس جهاد اکبر آمد عصر دُرد * تا بگوید او چه دزدید و چه بُرد
 اولاً دزدید کحل دیدات * چون ستانی باز یابی تبصرت

کی از جهلست A (۲۲۶۶) . بشناسند L (۲۲۶۵) . ز اصحاب کشف L Bul. (۲۲۶۴)

رجف کرد Bul. (۲۲۶۹) . و قارون را BL Bul. و A om. (۲۲۶۸)

و از چندین ABL Bul. (۲۲۷۱) . خاک و باد و آب AL (۲۲۷۰)

که بود AL . گفت ABL Bul. (۲۲۷۲)

او ماند یتیم L . گردد او یتیم AB Bul. . بماند BD . بماند A (۲۲۷۴)

هنر بگیر L . چون بگیرد B (۲۲۷۸) . تا بگوید AB (۲۲۷۶)

کو چه دزد بدست مزد L . بگوید که چه دزدید AB Bul. . عصر دزد AB DL Bul. (۲۲۷۹)

چون زشوی اوّلش کودك بود * مهر و گلّ خاطرش آنجا رود
 دُور شو تا اسب نندازد لكد * سُمّ اسبِ توسنم بر تو زند
 ۲۴۱۵ های هوی کرد شیخ و باز راند * کودکان را باز سوی خویش خواند
 باز بانگش کرد آن سایل بیسا * يك سؤالم ماند اے شاه کیا
 باز راند این سو بگو زوتر چه بود * که زمینان آن بچه گویم ربود
 گفت ای شه با چنین عقل و ادب * این چه شیدست این چه فعلست ای عجب
 نو ورای عقلِ گلی در بیان * آفتابی در جنون چونی نهان
 ۲۴۲۰ گفت این او باش رأیی می‌زنند * تا درین شهر خودم قاضی کنند
 دفع می‌گفتم مرا گفتند فی * نیست چون تو عالمی صاحب فنی
 با وجود تو حرامست و خبیث * که کم از تو در قضا گوید حدیث
 در شریعت نیست دستوری که ما * کمتر از تو شه کنیم و پیشوا
 زین ضرورت گنج و دیوانه شدم * لیک در باطن همانم که بدم
 ۲۴۲۵ عقل من گنجست و من ویرانه‌ام * گنج اگر پیدا کنم دیوانه‌ام
 اوست دیوانه که دیوانه نشد * این عسر را دید و در خانه نشد
 دانش من جوهر آمد نه عرض * این بهایی نیست بهر هر غرض
 کانِ قندم نیستانِ شکر * هم زمن می‌روید و من می‌خورم
 علم تقلیدی و تعلیمیت آن * کز نفور مستمع دارد فغان
 ۲۴۳۰ چون پی دانه نه بهر روشنیست * همچو طالب علم دنیاے دنیست
 طالب علم است بهر عام و خاص * نی که تا یابد ازین عالم خلاص

آن سو رود. ABL Bul. گلی خاطرش B. و. L om. (۲۴۱۴)

های و هوی. BL Bul. های هوی AD (۲۴۱۵). بر تو رسد. BL Bul. (۲۴۱۴)

کنج B. گنج for کج AD (۲۴۲۴). میزدند L (۲۴۲۰). و کیا L (۲۴۱۶).

L in the second hemistich: زین گروه از عجز بیگانه شدم. After this verse L adds:

ظاهرا دیوانه و شیدا شدم * لیک در باطن همانم که بدم

این بهانی A (۲۴۲۷). که for کی D (۲۴۲۶).

دنیای D. نه for فی A (۲۴۳۰). نفورش L (۲۴۲۹).

گر مرا خود قوت رفتن بُدی * خانه خود رفتی وین گی شدی
من اگر با عقل و با امکانی * همچو شیخان بر سر دکانی

دوم بار در سخن کشیدن سایل آن بزرگرا تا حال او
معلوم تر گردد،

۲۴۰۰ گفت آن طالب که آخر يك نفس * ای سواره بر نی این سو ران فرس
راند سوی او که هین زوتر بگو * کاسب من بس توسن است و تُندخو
نا لکد بر تو نکوبد زود باش * از چه می پرسی بیانش کن تو فاش
او مجال راز دل گفتن ندید * زو برون شو کرد و در لاغش کشید
گفت می خواهم درین کوچه زنی * کیست لایق از برای چون منی
۲۴۰۵ گفت سه گونه زن اند اندر جهان * آن دو رنج و این یکی گنج روان
آن یکی را چون بخواهی کل تراست * و آن دگر نیسی ترا نیسی جداست
و آن سوم هیچ او ترا نبود بدان * این شنودی دور شو رستم روان
نا ترا اسبم نپرانند لکد * که بیفتی بر نخیزی تا ابد
شیخ راند اندر میان کودکان * بانگ زد باری دگر اورا جوان
۲۴۱۰ که بیا آخر بگو تفسیر این * این زنان سه نوع گنتی برگزین
راند سوی او و گفتش بکر خاص * کل ترا باشد زغم یابی خلاص
و آنک نیسی آن نو بیوه بود * و آنک هیچست آن عیال با ولد

(۲۴۹۹) After this verse L adds:

گر مرا رای و تدبیری بدی * همچو شیخان جاه و توفیری بدی
هم مرا زیل و دروزه بدی * هم فتوح و سحر هم روزه بدی

Heading: A سائل اورا تا Bul. در سخن آوردن.

(۲۴۰۰) A سوار. (۲۴۰۲) A باش.

کرد راز خویش بر وی پدید. L in the second hemistich: گفتن بدید. L (۲۴۰۳)

دگر for یکی. A وین دگر. D (۲۴۰۶) وین یکی. AD (۲۴۰۵)

دیگر. D بار دگر. ABL Bul. (۲۴۰۹) و آن سیم. AL (۲۴۰۷)

سوی سوراخی که نامش گوشه‌است * تا بیاغِ جان که میوه‌اش هوشه‌است
شاه‌راهِ باغِ جانها شرعِ اوست * باغ و بُستانهای عالم فرعِ اوست
۲۴۵۵ اصل و سرچشمه‌ خوشی آنست آن * زود تجرّی تَحَنُّها الْأَنْهَارِ خوان

تَهْمَةُ نَصِيحَتِ رَسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَارَرَا

گفت پیغمبر مر آن بیمار را - چون عبادت کرد بارِ زار را
که مگر نوعی دعایی کرده * از حِثِّ زَهْرَبایی خورده
باد آور چه دعا می‌گفته * چون زمکر نفس می‌آشفته
گفت یادم نیست إِلَّا هَتّی * دار با من یادم آید ساعتی
۲۴۶۰ از حضورِ نوربخشِ مصطفی * پیشِ خاطر آمد اورا آن دعا
هَتّی پیغمبر روشن که * پیشِ خاطر آمدش آن گم شده
نافت زان روزن که از دل تا دلست * روشنی که فرقِ حق و باطلست
گفت اینک یادم آمد اے رسول * آن دعا که گفته‌ام من بو الْفُضُول
چون گرفتار گنه می‌آمدم * غرقه دست اندر حَشایش می‌زدم
۲۴۶۵ از تو تهدید و وعیدی می‌رسید * مجرمان را از عذابِ بس شدید
مضطرب می‌گشتم و چاره نبود * بندِ مُحْكَم بود و قتلِ ناگشود
نی مقامِ صبر و نه راهِ گریز * فی امیدِ توبه فی جای ستیز
من چو هاروت و چو ماروت از حزن * آه می‌کردم که ای خَلّاقِ من
از خطر هاروت و ماروت آشکار * چاهِ بابل را بکردند اختیار
۲۴۷۰ تا عذابِ آخرت اینجا کشند * گُرَبُزند و عاقل و ساجد و شند

و. Bul. om. (۲۴۵۴) میوش B (۲۴۵۲)

آنست و آن A Bul. و. A om. (۲۴۵۵)

پیغمبر BDL (۲۴۵۶) Heading: Bul. آن رنجور را.

زاد آمد B (۲۴۵۹) زهر نایی B. زهره بایی D (۲۴۵۷)

و. A om. (۲۴۶۵) با دلست L. (۲۴۶۲) پیغمبر BD om. L (۲۴۶۱)

آنجا کشد A (۲۴۷۰)

همچو موشی هر طرف سوراخ کرد * چونك نورش راند از در گفـت بـرد
 چونك سـوی دشت و نورش ره نبود * هم در آن ظلمات جهـدی مـنـود
 گر خدایش پـر دهد پـر خـرد * بـرهد از موشی و چون مرغان پـرد
 ۲۴۳۵ ورنجـوید پـر بـماند زیر خـاك * ناأمید از رفتن راه سـمـاك
 علم گفـتاری كه آن بی جان بود * عاشق رُوی خـریـداران بود
 گرچه باشد وقتِ بحثِ علم زفت * چون خـریـدارش نباشد مُرد و رفت
 مشتری من خدایست او مرا * میـكشد بالا كه الله اشترے
 خونبهای من جمالِ ذو الجلال * خونبهای خود خورم كسبِ حلال
 ۲۴۴۰ این خـریـدارانِ مـفـلس را بـهل * چه خـریـداری كند یكـمـشتِ گـل
 گـل مـخور گـل را مـخـر گـل را مـجو * زآنك گـل خـوارست دایم زرد رُو
 دل بخور نا دایما باشی جوان * از تجلی چهرهات چون ارغوان
 یا رب این بخشش نه حدِ كارِ ماست * لطفِ تو لطفِ خفی را خود سزاست
 دست گیر از دستِ ما مارا بخر * پرده را بر دار و پرده ما مدر
 ۲۴۴۵ باز خر مارا ازین نفس پلید * كاردش تا استخوان ما رسید
 از چو ما بیچارگان این بندِ سخت * کی گشاید ای شه بی تاج و تخت
 این چنین قـلـم گـران را ای و دود * كه تواند جز كه فضلِ تو گشود
 ما زخود سـوی تو گردانیم سـر * چون نـوے از ما بـا نزدیكـتر
 این دعا هر بخشش و تعلیم تُست * گر نه در گلخن گلستان از چه رُست
 ۲۴۵۰ در میانِ خون و روده فهم و عقل * جز ز اكرام تو نتوان كرد نقل
 از دو پاره پیه این نورِ روان * موجِ نورش میزند بر آسمان
 گوشت پاره كه زبان آمد ازو - می رود سیلابِ حكمت همچو جو

آن پُر خرد L. پُری خرد B (۲۴۴۴) و. BL Bul. om. (۲۴۴۳)

ma. او مید B (۲۴۴۵) In L مخور and مخر are transposed. (۲۴۴۱)

دره در گلخن L Bul. (۲۴۴۹) دل بخر L (۲۴۴۲)

تا آسن Bul. (۲۴۵۱) میزود Bul. (۲۴۵۲)

۲۴۹- چون دو دل شد موسی اندر کارِ ما * گاه خصمِ ماست و گاهی یارِ ما
 خشمش آتش میزند در رختِ ما * حلمش اسیر می‌شود پیشِ بلا
 گی بود که حلم گردد خشم نیز * نیست این نادر زلفیت ای عزیز
 مدحِ حاضر و حشمت از بهرِ این * نامِ موسی میبزم قاصدِ چنین
 ورنه موسی گی روا دارد که من * پیشِ تو یار آورم از هیچ تن
 ۲۴۹۵ عهدِ ما بشکست صد بار و هزار * عهدِ تو چون کوه ثابت بر قرار
 عهدِ ما گاه و بهر بادی زبون * عهدِ تو کوه و زصد که هم فزون
 حقِ آن قوت که بر تلونِ ما * رحمتی کن ای امیرِ لونها
 خویش را دیدیم و رسوائیِ خویش * امتحانِ ما مکن ای شاهِ پیش
 تا فضیلتِ دیگرا نهان * کرده باشی ای کریمِ مستعان
 بی حدی تو در جمال و در کمال * در کثری ما بی حدیم و در ضلال
 بی حدی خویش بگمار ای کریم * بر کثری بی حدِ مُشتی لثیم
 هین که از تقطیعِ ما يك تار ماند * مصر بودیم و یکی دیوار ماند
 البقیه البقیه ای خدیو * تا نگردد شاد کُلی جانِ دیو
 بهرِ ما نی بهرِ آن لطفِ تُخست * که تو کردی گمراهان را بازجست
 ۲۵۰۰ چون نمودی قدرت بنمای رحم * ای نهاده رحمتها در لحم و شحم
 این دعا گر خشم افزاید ترا * تو دعا تعلیم فرما مهترا
 آنچنان کادم بیفتاد از بهشت * رجعتش دادی که رست از دیو زشت
 دیو که بُود کو ز آدم بگذرد * بر چنین نطعی ازو بازی ببرد
 در حقیقت نفعِ آدم شد همه * لعنتِ حاسد شد آن دم‌دمه
 ۲۵۱۰ بازی دید و دو صد بازی ندید * پس ستونِ خانه خود را بُرید

(۲۴۹۱) BDL شیر بلا and A in marg. and so Bul., which has شیر بلا. (۲۴۹۲) D خشم تیز. (۲۴۹۷) Bul. حق آن قدرت. D در تلون.

(۲۵۰۲) A یگوار ماند. (۲۵۰۳) L شاه کُلی. (۲۵۰۴) AD om. B همراه را.

(۲۵۰۵) D بنما. A شحم لحم. L شحم و لحم. (۲۵۰۸) A کی بود.

نیک کردند و بجای خویش بود * سهلتر باشد زانش رنج دود
 حد ندارد وصف رنج آن جهان * سهل باشد رنج دنیا پیش آن
 اے خنک آنکو جهادی میکند * بر بدن زجری و دادی میکند
 تا زرنج آنجهانی را رهد * بر خود این رنج عبادت می‌نهد
 ۲۴۷۵ من همی‌گفتم که یا ربّ آن عذاب * هم درین عالم بران بر من شتاب
 تا در آن عالم فراغت باشدم * در چنین درخواست حلقه می‌زدم
 این چنین رنجوری پیدام شد * جان من از رنج بی‌آرام شد
 مانده‌ام از ذکر وز او را در خود * بی‌خبر گشتم زخویش و نیک و بد
 گر نمی‌دیدم کنون من روی تو * اے خجسته وی مبارک بوی تو
 ۲۴۸۰ می‌شدم امر بند من یکبارگی * کردیم شاهانه این غمخوارگی
 گفت فی فی این دعا دیگر مکن * بر مکن تو خویش را از بیخ و بن
 تو چه طاقت داری ای مور نژند * که نهد بر تو چنان کوه بلند
 گفت توبه کردم ای سلطان که من * از سر جلدی نه لافم هیچ فن
 این جهان نیه‌است و تو موسی و ما * از گنه در تیه مانده مبتلا
 ۲۴۸۵ سالها ره می‌رویم و در اخیر * همچنان در منزل اول اسیر
 گر دل موسی زما راضی بُدی * تیره راه و کران پیدا شدی
 و بگل بیزار بودی او زما * گی رسیدی خوانمان هیچ از ما
 گی زسنگی چشمها جوشان شدی * در بیابان مان امان جان شدی
 بل بجای خوان خود آتش آمدی * اندرین منزل لَهَب بر ما زدی

این عذاب A (۲۴۷۵). دنیا for دریا A (۲۴۷۲).

خوی تو L. مبارک روی تو A (۲۴۷۶). و از او را ABL Bul. (۲۴۷۸).

چو طاقت A (۲۴۸۲). زین دعا Bul. (۲۴۸۱).

After this verse L Bul. add (and so B in marg.):

قوم موسی راه می‌پیموده‌اند * آخر اندر گام اول بوده اند

رسیدی نان و خوان Bul. (۲۴۸۷). و om. A (۲۴۸۶).

امان جان بدی L. جوشان بدی Bul. (۲۴۸۸).

هیچ نکشد نفس را جز ظلّ پیر * دامن آن نفس‌گشا را سخت گیر
 چون بگیری سخت آن توفیقِ هوست * در تو هر قوت که آید جذبِ اوست
 ۲۵۳۰ ما رَمِيتَ إِذْ رَمِيتَ رَاسَتَ دَان * هرچه کارد جان بود از جانِ جان
 دست گیرند وِست و بُردبار * دم بدم آن دم ازو امید دار
 نیست غم گر دیر بی او ماند * دیرگیر و سخت‌گیرش خوانند
 دیر گیرد سخت گیرد رحمتش * یکدمت غایب ندارد حضرش
 گر تو خواهی شرح این وصل و ولا * از سر اندیشه میخوان و الضحی
 ۲۵۳۵ و ر تو گویی هر بدیها از وِست * لیک آن نقصانِ فضل او گیت
 این بدی دادن کمال اوست هر * من مثالی گویت اے محنم
 کرد نقّاشی دو گونه نقّشها * نقّشهای صاف و نقّشی بی صفا
 نقّشِ یوسف کرد و حُورِ خوش‌سرشت * نقّشِ عفریتان و ابلیسانِ زشت
 هر دو گونه نقّش اُستادی اوست * زشتی او نیست آن رادی اوست
 ۲۵۴۰ زشت را در غایت زشتی کند * جمله زشتیها بگردش بر تند
 تا کمال دانشش پیدا شود * مُنکِر اُستادیش رسوا شود
 و نداند زشت کردن ناقص است * زین سبب خلاقِ گبر و مُخلص است
 پس ازین رُو کهر و ایمان شاهد اند * بر خداوندیش هر دو ساجد اند
 لیک مؤمن دان که طَوْعًا ساجدست * زَانک جویایِ رضا و قاصدست
 ۲۵۴۵ هست گَرَمًا گبر هر یزدان‌پرست * لیک قصد او مرادی دیگرست

اومید B. بردبار for کردگار L (۲۴۱) . هرچه دارد جان L (۲۵۴۰)

(۲۵۳۲) In Bul. vv. ۲۵۳۲ and ۲۵۳۳ are transposed.

ور تو خواهی AB Bul. (۲۵۳۳) . نگردد حضرش D (۲۵۳۴)

نقش بی صفا Bul. (۲۵۳۷) . آن بدی AB Bul. (۲۵۳۶)

After this verse L adds: (۲۵۴۰) . کرد و خوب و خوش سرشت Bul. (۲۵۳۹)

خوب را در غایت خوبی کشد * حسن عالم جاشنی از وی چشد

D (۲۵۴۲) for کردن و گبر, corr. in marg.

Bul. مراد (۲۵۴۵) . In L ساجد اند and شاهد اند are transposed. (۲۵۴۳)

آتش زد شب بکشت دیگران * باد آتش را بکشت او بران
 چشم بندے بود لعنت دیورا * تا زبان خصم دید آن ربورا
 لعنت این باشد که کز بینش کند * حاسد و خودیست و پر کینش کند
 تا نداند که هر آنک کرد بد * عاقبت باز آید و بروی زند
 ۲۰۱۵ جمله فرزین بندها بیند بعکس * مات بروی گردد و نقصان و وکس
 ز آنک او گر هیچ بیند خویش را * مهلك و ناسور بیند ریش را
 درد خیزد زین چنین دیدن درون * درد او را امر حجاب آرد برون
 تا نگیرد مادران را درد زه * طفل در زادن نیابد هیچ ره
 این امانت در دل و دل حملهست * این نصیحتها مثال قابلهست
 ۲۰۲۰ قابله گوید که زن را درد نیست * درد باید درد کودک را ره‌بست
 آنک او بی درد باشد ره‌زنست * ز آنک بی دردی آنا الحق گنست
 آن آنا بی وقت گفتن لعنت است * آن آنا در وقت گفتن رحمتست
 آن آنا منصور رحمت شد یقین * آن آنا فرعون لعنت شد بین
 لاجرم هر مرغ بی‌هنگام را * سر بریدن واجبست اعلام را
 ۲۰۲۵ سر بریدن چیست کشتن نفس را * در جهاد و ترك گفتن نفس را
 آنچنانک نیش کژدم برگنی * تا که یابد او ز کشتن ایمنی
 برگنی دندان پر زهری زمار * تا رهد مار از بلائے سنگسار

باد سوی کشت او کردش روان L بر آن D. را D om. (۲۰۱۱)

(۲۰۱۲) After this verse L adds:

هم زبان حال او شد ربو او * خود تو گویی بود آدم دیو او

Bul. adds:

چون زبان جان او شد ربو او * گویی آدم بود دیو دیو او

باز آید و با خود کد L. آکو بد کد L. بداند BD (۲۰۱۴)

ز آنک گر او AL Bul. (۲۰۱۶) نقصان و مکس L. نقصان وکس AD (۲۰۱۵)

bis. آنا for ای B (۲۰۲۴) آلك for هرکه Bul. (۲۰۲۱) از چنین A (۲۰۱۷)

بر زهری مار D. پر زهر A (۲۰۲۷) در جهاد و ترك کردن امس را L (۲۰۲۵)

آتش، شهوت که شعله می‌زدی، سزهٔ نفوس شد و نور هُدی
 آتش، خشم از شما هم حلم شد، ظلمتِ جهل از شما هم علم شد
 آتش، حرص از شما ایشار شد، و آن حسد چون خار بُد گلزار شد
 چون شما این جمله آتشیهای خویش، بهر حق گشتید جمله پیش پیش
 ۲۵۱۵ نفسِ ناری را چو باغی ساختید، اندرو تخم وفا انداختید
 بلبلانِ ذکر و تسبیح اندرو، خوش سراپان در چمن بر طرفِ جو
 داعی حق را اجابت کرده‌اید، در جیمِ نفس آب آورده‌اید
 دوزخ ما نیز در حق شما، سزه گشت و گلشن و برگ و نوا
 چیست احسان را مکافات ای پسر، لطف و احسان و ثواب معتبر
 ۲۵۲۰ نی شما گفتید ما قُرباسیم، پیش اوصافِ وفا ما فانیسیم
 ما اگر قَلاش و گر دیوانه‌ایم، مستِ آن ساقی و آن پیاده‌ایم
 بر خط و فرمانِ او سر می‌نیم، جانِ شیرین را گروگان می‌دهیم
 تا خیالِ دوست در اسرارِ ماست، چاکری و جان‌سیاری کنارِ ماست
 هر کجا شمعِ بلا افروختند، صد هزاران جانِ عاشق سوختند
 ۲۵۲۵ عاشقانی کز درونِ خانه‌اند، شمعِ رویِ یار را پروانه‌اند
 ای دل آنجا رَو که با تو روشن‌اند، وز بلاها مر ترا چون حوشند
 در میانِ جانِ ترا جا میکند، تا ترا پُر باده چون جای کنند
 در میانِ جانِ ایشان خانه گیر، در فلکِ خانه کن ای بدرِ منیر
 چون عطارد دفترِ دل وا کنند، تا که بر تو سرها پیدا کنند

(۲۵۲۲) L om. ر. for.

(۲۵۲۳) L om. ز.

(۲۵۲۴) In L vv. ۲۵۲۲-۵ and vv. ۲۵۲۶-۷ are transposed.

(۲۵۲۵) A برضو و او.

(۲۵۲۶) D آورده‌اند. D کرده‌اند.

(۲۵۲۷) A چیست احسان و مکافات. corr. above.

(۲۵۲۸) Bul. اگر for وگر.

(۲۵۲۹) Bul. بر سوارِ ماست.

(۲۵۳۰) After this verse Bul. adds:

بر حاکماتِ موانع و کسب در میانِ جانِ ترا حاکم

(۲۵۳۱) L om. Bul. در زن for در.

قلعه سلطان عمارت میکند - لیک دعوی امارت میکند
گشته باغی تا که ملک او بود * عاقبت خود قلعه سلطانی شود
مؤمن آن قلعه برای پادشاه * میکند معمر نه از بهر جاه
زشت گوید ای شه زشت آفرین * قادری بر خوب و بر زشت مهین
خوب گوید ای شه حسن و بها * پاک گردانیدیم از عیبها ۲۵۵۰

وصیت کردن پیغامبر صلی الله علیه وسلم مر آن بیمار را و دعا آموزیدنش،

گفت پیغمبر مر آن بیمار را * این بگو کای سهل کن دشوار را
آینا فی دار دُنْیا نا حَسَن - آتِنا فی دارِ عُقْبا نا حَسَن
راه را بر ما چو بُستان کن لطیف - مَنزِل ما خود تو باشی ای شریف
مؤمنان در حشر گویند ای مَلِک * فی کِه دوزخ بود راهِ مَشْتَرِک
مؤمن و کافر برو یابد گذار * ما ندیدیم اندرین ره دود و نار ۲۵۵۵
نَلِک بهشت و بارگاهِ ایمنی * پس کجا بود آن گذرگاهِ دنی
پس مَلِک گوید که آن روضه خُضَر * که فلان جا دیده‌اید اندر گذر
دوزخ آن بود و سیاستگاهِ سَخْت * بر شما شد باغ و بُستان و درخت
چون شما این نفسِ دوزخ‌خوی را * آتشی گبرِ فتنه‌جو را
جهدها کردید و او شد پُر صفا * نار را گشتید از بهر خدا ۲۵۶۰

قلعه سلطان L. قلعه B. باعی Bul. (۲۵۴۷)

Heading: Suppl. in marg. D.

بر زشت و بر خوب زمین L (۲۵۴۹)

After this verse L add:

حمد لك واشكر لك يا ذا النِّس * قادری و ماضی بر حال من
ای تو بر هر پادشاهی پادشاه * کارسازی فعل الله ما یشا

کای for که L. پیغامبر ABD (۲۵۵۱) D 'آتِنا' in the second hemistich. (۲۵۵۲)

دود و تار D. بدو باید A (۲۵۵۵)

بستان درخت A (۲۵۵۹) D om. (۲۵۵۶)

۲۶۰۰ این جهان بازی گهست و مرگ شب * باز گردی کیسه خالی پُر تعب
کسبِ دین عشقست و جذبِ اندرون * قابلیتِ نورِ حق را ای حرون
کسبِ فانی خواهدت این نفسِ خس * چند کسبِ خس کنی بگذار بس
نفسِ خس گر جویدت کسبِ شریف * حیل و مکاری بود آن را ردیف

بیدار کردن ابلیس معاویه را رضی الله عنه که خیز وقت نماز است،

در خبر آمد که آن معاویه * خفته بُد در قصر در يك زاویه
۲۶۰۵ قصر را از اندرون در بسته بود * کز زیارت‌های مردم خسته بود
ناگهان مردی ورا بیدار کرد * چشم چون بگشاد پنهان گشت مرد
گفت اندر قصر کس را ره نمود * کیست کین گستاخی و جرأت نمود
کرد برگشت و طلب کرد آن زمان * تا بیابد زان نهان گشته نشان
از پس در مُدبیری را دید کو * در در و پرده نهان میکرد رو
۲۶۱۰ گفت هی تو کیستی نامِ نو چیست * گفت نام فاش ابلیس شقیست
گفت بیدارم چرا کرده بچد * راست گو با من مگو بر عکس و ضد

از خرفکندن ابلیس معاویه را رضی الله عنه و روپوش و بهانه
کردن و جواب گفتن معاویه اورا،

گفت هنگام نماز آخر رسید * سوی مسجد زود می‌باید دوید

(۲۶۰۰) After this verse L adds:

سوی خانه کور تنها ماند * با فعان و احسرتا بر خواند

(۲۶۰۴) A Bul. اورا ردیف. (۲۶۰۲) Bul. نور حق دُن ای حرون. (۲۶۰۱) Bul.

have: در خبر آمد که حال مومنان * خفته بد در قصر بر بسترستان

and so D in marg. and L. L has بود اندر قصر خود خفته ستان

(۲۶۰۹) A Bul. در پس پرده. Bul. در در پرده. A. او پس در. (۲۶۰۹) A Bul.

(۲۶۱۱) B مگو. A بر عکس صد.

Heading: L om. AB Bul. افکندن.

After Bul. has طول مناظره ایشان. (۲۶۱۲) Bul. اندر رسید.

پیش خویشان باش چون آواره * بر مه کامل زن ار مه پاره^{۲۵۸۰}
 جزورا از کُل خود پرهیز چیست * با مخالف این همه آمیز چیست
 جنس را بین نوع گشته در روش * غیبا بین عین گشته در زهش
 تا چو زن عشوه خری ای بی خرد * از دروغ و عشوه گی یابی مدد
 چابلوس و لفظ شیرین و فریب * میستانی می نهی چون زر بچیب
 مر ترا دشنام و سیلی شهان * بهتر آید از شنای گمراهان^{۲۵۸۵}
 صفح شاهان خور مخور شهد خسان * تا کسی گردی ز اقبال کسان
 زانک ازیشان دولت و خلعت رسد * در پناه روح جان گردد جسد
 هر جا بینی برهنه و بی نوا * دانک او بگر بختست از اوستا
 تا چنان گردد که میخواهد دلش * آن دل کور بد بی حاصلش
 گر چنان گشتی که اُستا خواستی * خویش را و خویش را آراستی^{۲۵۹۰}
 هر که از استا گریزد در جهان * او زدولت میگریزد این بدان
 پیشه آموختی در کسب تن - چنگ اندر پیشه دینی بزن
 در جهان پوشیده گشتی و غنی * چون برون آبی ازینجا چون کنی
 پیشه آموز کاندرا آخرت * اندر آید دخل کسب مغفرت
 آن جهان شهرست پر بازار و کسب * تا نپنداری که کسب اینجاست حسب^{۲۵۹۵}
 حق تعالی گفت کین کسب جهان * پیش آن کسب است لعب کودکان
 همچو آن طفلی که بر طفلی تند * شکل صحبت گن مساسی میکند
 کودکان سازند در بازی دکان * سود نبود جز که تعبیر زمان
 شب شود در خانه آید گرسنه * کودکان رفته بماند يك تنه

دروغ عشوه L Bul. (۲۵۸۲) . زهش for رهش ADL Bul. (۲۵۸۲)

چون زن A و شیرین A . لطف شیرین D (۲۵۸۴)

و L om. (۲۵۸۸) . خلعت و دولت ABL Bul. (۲۵۸۷)

این for او A (۲۵۹۱) . خویش را و خلق را L . اوستا D (۲۵۹۰)

شکن میری را اساسی میکند L (۲۵۹۷)

بماند A (۲۵۹۹)

اصلِ نقدش داد و لطف و بخشش است * قهر بر وی چون غباری از غش است
از برای لطف عالم را بساخت * ذرها را آفتاب او نواخت
فرقت از قهرش اگر آستان است * بهر قدر وصل او دانستن است
تا دهد جان را فراقش گوشمال * جان بداند قدر ایام وصال
گفت پیغمبر که حق فرموده است * قصد من از خلق احسان بوده است ۲۶۳۵
آفریدم تا زمن سودی کنند * تا زشهدم دست آلوده کنند
فی برای آنک تا سودی کنم * وز برهنه من قبایی بر گنم
چند روزی که زپیشم رانده است * چشم من در روی خوش مانده است
کز چنان روی چنین قهر ای عجب * هر کسی مشغول گشته در سبب
من سبب را ننگرم کان حادث است * زآنک حادثی را باعث است ۲۶۴۰
لطف سابق را نظاره می کنم * هرچه آن حادث دوپاره می کنم
ترك سجده از حسد گیرم که بود * آن حسد از عشق خیزد نه از جحود
هر حسد از دوستی خیزد یقین * که شود با دوست غیری همنشین
هست شرط دوستی غیرت پزی * همچو شرط عطسه گفتن دیرزی
چونک بر نطعش جزین بازی نبود * گفت بازی کن چه دامن در فزود ۲۶۴۵
آن یکی بازی که بد من باختم * خویشتن را در بلا انداختم
در بلا هر می چشم لذات او * مات اویم مات اویم مات او
چون رهاند خویشتن را ای سره * هیچ کس درش جهت از شش دره
جزو شش از گل شش چون وا رهد * خاصه که بی چون مرورا کثر نهد
هر که درشش او درون آتش است * اوش برهاند که خلاق شش است ۲۶۵۰
خود اگر کفرست و گر ایمان او * دست باف حضرتست و آن او

۲۶۳۵. بر سودی نم I. من سودی کم A. (۲۶۳۶) پیغمبر ABDL (۲۶۳۵)

۲۶۴۰. بعد از عطسه L Bul. بعد عطسه A (۲۶۴۱) اس حسد A (۲۶۴۲)

۲۶۴۵. در شش دره D (۲۶۴۶) که من بد باختم B (۲۶۴۷)

۲۶۵۰. خاصه کی B (۲۶۴۹)

عَجَلُوا الطَّاعَاتِ قَبْلَ الْفَوْتِ گفت * مصطفی چون دُرّ معنی می بسفت
گفت فی فی این غرض نبود ترا * که بخیرے رهنا باشی مرا
دزد آید از نهان در مسکنم * گویدم که پاسبانی می کنم
من کجا باور کنم آن دزد را * دزد گئی داند ثواب و مُزد را

باز جواب گفتن ابلیس معاویه را،

گفت ما اوّل فرشته بوده ایم * راه طاعت را بجان پیوده ایم
سالکان راه را محرم بُدیم * ساکنان عرش را هدم بُدیم
پیشۀ اوّل کجا از دل رود * مهرِ اوّل گئی زدل بیرون شود
در سفر گر روم بینی یا ختن * از دل تو گئی رود حُبّ الْوَطَنِ
ما هم از مستانِ این می بوده ایم * عاشقانِ درگم وے بوده ایم
نافِ ما بر مهرِ او بپزیده اند * عشقِ او در جانِ ما کاریده اند
روزِ نیکو دیده ایم از روزگار * آبِ رحمت خورده ایم اندر بهار
نه که مارا دستِ فضلش کاشتست * از عدم مارا نه او بر داشتست
ای بسا کز وی نوازش دیده ایم * در گلستانِ رضا گردیده ایم
بر سرِ ما دستِ رحمت می نهاد * چشمهای لطف از ما می گشاد
وقتِ طفلی ام که بودم شیرجُو * گاهوارم را که جنبانید او
از که خوردم شیر غیرِ شیرِ او * کی مرا پرورد جز تدبیرِ او
خوی گان با شیر رفت اندر وجود * گئی توان آنرا ز مردم و گشود
گر عتابی کرد دریای کرم * بسته گئی کردند درهای کرم

ره A. جواب گفتن معاویه ابلیس را: Before this verse A has the heading: (۲۶۱۴)

این دزد را Bul. (۲۶۱۶) در نهان A (۲۶۱۵) ثنایی مر مرا.

دوم بار از خرافکندن ابلیس معاویه را و روپوش کردن Heading: Bul. has

(۲۶۱۷) A. After this verse L has v. ۲۶۲۳. اوّل ما (۲۶۱۷)

گاهوارام که A (۲۶۲۷) بر ما می گشاد L (۲۶۲۶)

بسته کی گردید L (۲۶۳۰) از کی خوردم A (۲۶۲۸)

باز جواب گفتن ابلیس معاویه را،

گفت ابلیس گشای این عقّدر * من محکم قلب را و نقدرا
 امتحان شیر و کلبم کرد حق * امتحان نقد و قلم کرد حق
 قلب را من گی سیه رو کرده ام * صیّرفی ام قیمت او کرده ام
 ۲۶۷۵ نیکوان را رهنمای می کنم * شاخهای خشک را بر می کنم
 این علفهای منم از بهر چیست * تا پدید آید که حیوان جنس کیست
 گرگ از آهو چو زاید کودکی * هست در گرگیش و آهویی شکی
 نو گیاه و استخوان پیشش بریز * تا کدامین سو کند او گام تیز
 گر بسوی استخوان آید سگست * و رگیا خواهد یقین آهو رگست
 ۲۶۸۰ قهر و لطفی جنت شد با همدگر * زاد از این هر دو جهانی خیر و شر
 نو گیاه و استخوان را عرضه کن * قوت نفس و قوت جان را عرضه کن
 گر غذای نفس جوید ابترست * و غذای روح خواهد سرورست
 گر کند او خدمت تن هست خسر * و رود در بحر جان یابد گهر
 گرچه این دو مختلف خیر و شرند * لیک این هر دو یک کار اندرند
 ۲۶۸۵ انبیا طاعات عرضه میکنند * دشمنان شهوات عرضه میکنند
 نیک را چون بد کنم یزدان نیم * داعیم من خالق ایشان نیم
 خوب را من زشت سازم رب نه ام * زشت را و خوب را آینه ام
 سوخت هندو آینه امر درد را * کین سیه رو می نماید مرد را

Heading: Bul. بار سوم for باز. (۲۶۸۲) L Bul. گشا.

مر بدانرا پیشنهادی می کنم: In the second hemistich L has: رهنمای و مامم (۲۶۷۵) B

After this verse L adds:

نیکوان را رهنمای و مامم * شاخهای خشک را بر می کنم

و آهوی شکی A. گرگی از آهو چو زاید و ر سگی L (۲۶۷۷) کی حیوان D (۲۶۷۶)

جهان B Bul. عمدیگر D. با یکدگر BL (۲۶۸۰) و آهویی شکی D

After this verse L Bul. add: (۲۶۸۸) B Bul. غذای his. (۲۶۸۲)

گفت آیه گاه از من نبود * جرم او را نه که روی من زدود

باز تقریر کردن معاویه با ابلیس مکر اورا.

گفت امیر اورا که اینها راستست * لیک بخش تو ازینها کاستست
صد هزاران را چو من تو ره زدی * حُفره کردی در خزینه آمدی
آتش و نفتی نسوزی چاره نیست * کیست کز دست تو جامه‌اش پاره نیست
^{۲۶۵۵} طبعیت ای آتش چو سوزانیدن نیست * تا نسوزانی تو چیزی چاره نیست
لعنت این باشد که سوزانت کند * اوستاد جمله دزدانت کند
با خدا گفتم شنیدی رُو بُرو * من چه باشم پیش مکرِ ای عدو
معرفتهای تو چون بانگ صغیر * بانگِ مرغانت لیکن مرغ‌گیر
صد هزاران مرغ را آن ره زدست * مرغِ غرّه کاشنای آمدست
^{۲۶۶۰} در هوا چون بشنود بانگِ صغیر * از هوا آید شود اینجا اسیر
قومِ نُوح از مکرِ تو در نوحه‌اند * دل کباب و سینه شرحه شرحه‌اند
عادرِ تو باد داده در جهان * در فگندی در عذاب و انده‌ان
از تو بود آن سنگسارِ قومِ لوط * در سیاه‌آبه ز تو خوردند غوط
مغزِ نمرود از تو آمد ریخته * ای هزاران فتنها انگیزته
^{۲۶۶۵} عقلِ فرعونِ ذکی فیلسوف * کور گشت از تو نیاید او وقوف
بُو لَهَب هم از تو نا اهلی شد * بُو اَحْکَم هم از تو بُو جهلی شد
ای برین شطرنج بهر بادرا * مات کرده صد هزار استادرا
ای ز فزیننده‌های مُشکلت * سوخته دلهای سیه گشته دلت
بحرِ مکاری تو خلاقِ قطره * تو چو کوهی وین سلیمان ذره
^{۲۶۷۰} کی رهد از مکرِ تو ای مختصم * غرقِ طوفانیم إِلَّا مَنْ عِصْم
بس سناره سعد از تو محترق * بس سپاه و جمع از تو منترق

آشی از تو سوزم AB (۲۶۵۴) . بابلیس A . باز for سیوم بار . Bul. Heading:
سوزانیده نیست ABL (۲۶۵۵) . نفتی . Bul. سوزم has L, and so
. مات کردند D (۲۶۶۱) . تو before ز . D om. (۲۶۶۲) . عادرِ چون باد D (۲۶۶۳)
. سپاه جمع AL (۲۶۷۱) . و سلیمان D originally . تو و خلاقان قطره A (۲۶۶۹)

نالیدن معاویه بحضرت حق تعالی از ابلیس و نصرت خواستن،

این حدیثش همچو دودست ای اله * دست گیر ار نه گلیمم شد سیاه
 من بحجت بر نیایم با بلیس * کوست فتنه هر شریف و هر خسیس
 آدمی که عَلمَ الْأَسْمَاءِ بگست * در تَکِ چون برقی این سگ بی تگست
 از بهشت انداختش بر روی خالک * چون سَمَکِ در شصت او شد زانِ سَمَکِ
 ۲۷۱۰ نوحه إنا ظلمنا می زدی * نیست دستان و فسونش را حدی
 اندرون هر حدیث او شرست * صد هزاران سحر در وی مضمرست
 مردی مردان ببندد در نفَس * در زن و در مرد افروزد هوس
 ای بلیس خلق سوز فتنه جو * بر چیم بیدار کردی راست گو

باز تقریر ابلیس تلپیس خود را،

گفت هر مردی که باشد بدگمان * نشنود او راست را با صد نشان
 ۲۷۱۵ هر درونی که خیال اندیش شد * چون دلیل آری خیالش بیش شد
 چون سخن در وی رود علت شود * تبخِ غازی دزد را آلت شود
 پس جواب او سکونست و سکون * هست با ابله سخن گفتن جنون
 تو زمن با حق چه نالی ای سلیم * تو بنال از شرّ آن نفس لئیم
 تو خوری حلوا ترا دُمَل شود * نب بگیرد طبع تو مُخْتَل شود

Heading: L om.

(۲۷۰۸) L Bul. این سگ کم نکست L. نکست L. بگست for بگست BD. آدمی کو L Bul. (۲۷۰۸)

(۲۷۰۹) AB Bul. از سَمَکِ L Bul. چون سَمَکِ D. شست AB Bul. (۲۷۰۹)

(۲۷۱۰) D فسونش را شکی. (۲۷۱۲) After this verse L adds:

زَا لَکِ حِجَّتْ در بگنجد با منی * هین غرض را در میان به بی فی

(۲۷۱۶) L گبر را آلت. (۲۷۱۷) After this verse L adds:

تو زحقی ترس و زحقی جو قطع هس * گر تو از شرّش نمادستی بجس

(۲۷۱۹) Bul. دُمَل for دنیل.

او مرا غمّاز کرد و راست گو * تا بگویم زشت کو و خوب کو
 ۲۶۹۰ من گواهم بر گوا زندان کجاست * اهل زندان نیستم ایزد گواست
 هر کجا بینم نهال میوه دار * تربیتها میکنم من دایه وار
 هر کجا بینم درخت تلخ و خشک * می برم تا وا رهد از پُشک مُشک
 خشک گوید باغبان را کای فتی * مر مرا چه می بوی سر بی خطا
 باغبان گوید خمش ای زشت خو * بس نباشد خشکی تو جرمِ نو
 ۲۶۹۵ خشک گوید راستم من کثر نیسم * تو چرا بی جرم می بوی پیسم
 باغبان گوید اگر مسعودی * کاشکی کثر بودی تر بودی
 جاذب آب حیاتی گشتی * اندر آب زندگی آغشتی
 تخم تو بد بوده است و اصل تو * با درخت خوش نبوده وصل تو
 شاخ تلخ ار با خوشی وصلت کند * آن خوشی اندر نهادش بر زند

عنف کردن معاویه با ابلیس،

۲۷۰۰ گفت امیر ای راذن حُجّت مگو * مر ترا ره بیست در من ره مجو
 رهنم و من غریب و ناجرم * هر لباسانی که آری گی خرم
 گر دِ رخت من مگرد از کافری * تو نه رخت کسی را مشتری
 مشتری نبود کسی را راذن * ورنماید مشتری مکرست و فن
 تا چه دارد این حسود اندر گدو * ای خدا فریاد مارا زین عدو
 ۲۷۰۵ گر یکی فصلی دگر در من دمد * در رباید از من این رهنم نمد

(۲۶۹۰) Bul. زندان گواست.

(۲۶۹۲) AB Bul. می برم من تا رهد.

(۲۶۹۳) Bul. ای فتا.

(۲۶۹۴) Bul. پس نباشد. ای زشت رو L.

(۲۶۹۷) BD and گشته آغشته.

(۲۶۹۹) D شاخ تر, corr. in marg.

۲۷۲۵ دل نیارآمد بگفتار دروغ . آب و روغن هیچ نفروزد فروغ
 در حدیث راست آرام دلست . راستیها دانه دامن دلست
 دل مگر رنخور باشد بدهان . که نداند چاشنی این و آن
 چون شود از رنج و علت دل سلیم . طعم کذب و راست را باشد علم
 حرص آدم چون سوی گندم فزود . از دل آدم سلیبی را ربود
 ۲۷۳۰ پس دروغ و عشوهات را گوش کرد . غره گشت و زهر قاتل نوش کرد
 کژدم از گندم ندانست آن نفس . می‌پرد تمیز از مست هوس
 خلق مست آرزو اند و هوا . زان پذیرا اند دستان ترا
 هر که خود را از هوا خوباز کرد . چشم خود را آشنای راز کرد

شکایت قاضی از آفت قضا و جواب گفتن نایب اورا ،

قاضی بنشانند او می‌گریست . گفت نایب قاضیا گریه زچیت
 ۲۷۴۵ این نه وقت گریه و فریاد نیت . وقت شادای و مبارکباد نیت
 گفت اه چون حکم را بدی دلی . در میان آن دو عالم جاهلی
 آن دو خصم از واقعه خود واقفند . قاضی مسکین چه داند زان دو بند
 جاهلست و غافلست از حالشان . چون رود در خونشان و مالشان
 گفت خصمان عالمند و علتی . جاهلی تو لیلک شمع ملتی
 ۲۷۵۰ زآنک تو علت ندارے در میان . آن فراغت هست نور دیدگان
 و آن دو عالم را غرضشان کور کرد . علمشان را علت اسدر گور کرد
 جهل را بی‌علتی عالم کند . علم را علت کثر و ظالم کند

غره گشت I. (۲۷۴) رنج علت A. (۲۷۲۸) زگفتار ABL Bul. (۲۷۲۵)

(۲۷۴۲) After this verse Bul. adds:

آمین که يك حکمت کرده اند . گوشرا پند عتات کرده اند

آه A Bul. (۲۷۴۶) او for و ABL Bul. (۲۷۴۴)

آن چراغت L. از فراغت B. (۲۷۵۰)

کثر for کر D. bis. کند A. (۲۷۵۲)

۲۷۲۰ بی گنه لعنت کنی ابلیس را * چون نبینی از خود آن تلبیس را
 نیست از ابلیس از تُست ای غوی * که چو روبه سوی دُنبه می دوی
 چونک در سبزه ببینی دنبه را * دام باشد این ندانی تو چرا
 زان ندانی کت ز دانش دُور کرد * میل دنبه چشم و عقلت کور کرد
 حُبُّكَ الْأَشْيَاءَ يُعْبِئُكَ بِصِم * نَفْسُكَ السَّوْدَا جَنَّتْ لَا تَخْتَصِم
 ۲۷۲۵ تو گنه بر من منه کز مژ مبین * من زبَد یزارم و از حرص و کین
 من بدی کردم پشیمانم هنوز * انتظارم تا شیم آید بروز
 متهم گشتم میان خلق من * فعل خود بر من نهد هر مرد و زن
 گرگ بیچاره اگرچه گرسنه است * متهم باشد که او در طنطنه است
 از ضعفی چون نداند راه رفت * خلق گوید تُخمه است از لُوت زفت

باز الحاح کردن معاویه ابلیس را،

۲۷۲۰ گفت غیر راستی نرُهاندت * داد سوے راستی می خواندت
 راست گونا و ری از چنگ من * مکر نشانده غبار چنگ من
 گفت چون دانی دروغ و راست را * اے خیال اندیش پر اندیشه‌ها
 گفت پیغمبر نشانی داده است * قلب و نیکو را بِحُک بنهاده است
 گفته است الْكَذْبُ رَيْبٌ فِي الْقُلُوبِ - گفت الْصِّدْقُ طُمَأْنِينٌ طَرُوب

و. (۲۷۲۲) AL Bul. om. دنها (۲۷۲۲) BDL.

جنت for خط L in marg. Bul. و بصم (۲۷۲۴) Bul.

After this verse L adds: (۲۷۲۶) کز کثر A (۲۷۲۵)

هم امیدی می‌بزم با درد و سوز * تا مگر این دای مه‌م گردد تموز

Bul. adds: بر امید آن ماندام بس روزگار * کان زمستانرا بود شاید بهار

چون نتاند AB Bul. (۲۷۲۹)

Heading: Bul. باز جستن معاویه حقیقت غرض را از ابلیس.

Written in marg. D, app. by the original hand. (۲۷۲۱)

پیغامبر ABD (۲۷۲۲)

تا رسی اندر جماعت در نماز * انرا پی پیغمبر دولت‌فراز
 گر نماز از وقت رفتی مرنرا * این جهان تاریک گشتی بی ضیا
 از غبین و درد رفتی اشکها * از دو چشم تو مثال مشکها
 ذوق دارد هر کسی در طاعتی * لاجرم نشکبد از وی ساعتی
 آن غبین و درد بودی صد نماز * کو نماز و کو فروغ آن نیاز^{۲۷۷۰}

فضیلت حسرت خوردن آن مخلص بر فوت نماز جماعت،

آن یکی میرفت در مسجد درون * مردم از مسجد هی آمد برون
 گشت پرسیان که جماعت را چه بود * که زمسجدی برون آیند زود
 آن یکی گفتش که پیغمبر نماز * با جماعت کرد و فارغ شد زراز
 نو کجا در می روی ای مردِ خام * چونک پیغمبر بدادست السلام^{۲۷۷۱}
 گفت آه و دود از آن آه شد برون * آه او می داد از دل بوی خون
 آن یکی از جمع گفت این آهرا * تو بمن ده و آن نماز من ترا
 گفت دادم آه و پذیرفتم نماز * او سند آن آهرا با صد نیاز
 شب بخواب اندر بگفتش هانفی * که خریدی آب حیوان و شفا
 حرمت این اختیار و این دخول * شد نماز جمله خلقان قبول

پیغامبر ABDL. رسی تو با جماعت L (۲۷۶۶)

In L this and the (۲۷۶۹)

following verse are transposed.

(۲۷۷۰) A حریق آن نیاز, corr. in marg.

پیغامبر ABDL (۲۷۷۲). کین جماعت را L (۲۷۷۲)

از آن آه Bul. (۲۷۷۵). پیغامبر ABDL (۲۷۷۴)

آن یکی گفته بد این آهرا * وین نماز من ترا بادا عطا D (۲۷۷۶)

آن آهرا B Bul. گفتا BL Bul. and A in marg. and so BL Bul.

شفا A Bul. (۲۷۷۸). پذیرفتم D (۲۷۷۷)

وین دخول D. و آن دخول AB Bul. آن اختیار Bul. رحمت این اختیار D (۲۷۷۹)

تا تو رشوت نستی بینند * چون طمع کردی ضریر و بند
از هوا من خوی را و کردهام * لقمهای شهونی کمر خوردهام
چاشنی گیر دلم شد با فروغ * راست را داند حقیقت امر دروغ ۲۷۵۵

باقرار آوردن معاویه رضی الله عنه ابلیس را،

تو چرا بیدار کردی مرا * دشمن بیداری تو ای دغا
همچو خشخاشی همه خواب آوری * همچو خمی غفل و دانش را بری
چاره بخت کردهام هین راست گو * راست را دادم تو حیلها محو
من زهر کس آن طمع دارم که او * صاحب آن باشد اندر طبع و خو
من ز سر که مینجوم شگری * مر مخنت را نگیرم لشگری ۲۷۶۰
همچو گبران من نجوم از بتی * کو بود حق یا خود از حق آبتی
من ز سرگین مینجوم بوی مشک * من در آب جو نجوم خشت خشک
من ز شیطان این نجوم کوست غیر * که مرا بیدار گرداند بخیر

راست گفتن ابلیس ضمیر خود را بمعاویه رضی الله عنه،

گفت بسیار آن بلیس از مکر و غدر * میر ازو نشنید کرد استیز و صبر
از بن دندان بگفتش بهر آن * کردم ت بیدار میدان ای فلان ۲۷۶۵

(۲۷۵۴) In L this and the following verse are placed after v. ۲۷۶۳.

Heading: L om. Before v. ۲۷۵۶ L adds:

ای سگ ملعون جواب من بگو * راستی گو و دروغی را محو

Bul. من ز حنظل مینجوم L. من ز شکر مینجوم B (۲۷۶۰) صاحب او Bul. (۲۷۵۹)

کو بود حق و آیت حق ای فنی L. که بود حق A. می نگویم از بتی L (۲۷۶۱) وز مخنت را

(۲۷۶۲) After this verse L adds:

من نجوم پاسبانی را زدزد * کار ما کرده نجوم هیچ مزد

Bul. کو مرا B. می نجوم Bul. (۲۷۶۳)

Heading: Bul. has: منقطع شدن ابلیس از بحث معاویه و از غایت عجز اعتراف آوردن.

In D this verse precedes the Heading. Bul. مکر و غور. ABL مکر و عذر (۲۷۶۴)

فوت شدن دزد با آواز دادن آن شخص صاحب‌خانه را که
نزدیک آمده بود که دزد را دریابد و بگیرد،

این بدان ماند که شخصی دزد دید * در وثاق اندر پی او می‌دوید
تا دو سه میدان دوید اندر پیش * تا در افکند آن تعب اندر خویش
۲۷۹۵ اندر آن حمله که نزدیک آمدش * تا بدو اندر جهد در یابدش
دزد دیگر بانگ کردش که ییا * تا ببینی این علامات بلا
زود باش و بازگرد ای مرد کار * تا ببینی حال اینجا زار زار
گفت باشد کان طرف دزدی بود * گر نگردم زود این بر من رود
در زن و فرزند من دستی زند * بستن این دزد سودم کی کند
۲۸۰۰ این مسلمان از کرم می‌خواندم * گر نگردم زود پیش آید بدم
بر امید شفقت آن بیکخواه * دزد را بگذاشت باز آمد براه
گفت ای یار نکو احوال چیست * این فغان و بانگ تو از دست کیست
گفت اینک بین نشان پای دزد * این طرف رفتست دزد زن بمزد
نک نشان پای دزد قلیبان * در پی او رو بدین نقش و نشان
۲۸۰۵ گفت ای ابله چه می‌گویی مرا * من گرفته بودم آخر مرورا
دزد را از بانگ تو بگذاشتم * من تو خرا آدمی پنداشتم
این چه ژاژست و چه هرزه ای فلان * من حقیقت یافتم چه بود نشان
گفت من از حق نشانت میدهر * این نشانت از حقیقت آگهم

Heading. AL om. صاحب‌خانه after را. Bul. om. دریابد و.

در وثاق و در پی A (۲۷۹۴)

تا درو اندر L. تا بدزد اندر D. جمله A. آخرین جمله Bul. (۲۷۹۵)

علامت ای کیا L (۲۷۹۶)

بر من بود D (۲۷۹۸)

AL بر زن (۲۷۹۹)

پیش آمد ندم B Bul. (۲۸۰۰)

Bul. شفقتی (۲۸۰۱)

AD نیکو (۲۸۰۲)

نشانی A. اس نشان Bul. (۲۸۰۳)

L نک اس نقش (۲۸۰۴)

بودم او را جا بجا L (۲۸۰۵)

L این نشانت گر حقیقت (۲۸۰۸)

تتمه اقرار ابلیس بمعاویه مکر خود را،

۲۷۸۰ پس عزازیش بگفت ای میرِ راد * مکرِ خود اندر میان باید نهاد
 گر نمازت فوت می‌شد آن زمان * می‌زدی از دردِ دل آه و فغان
 آن تأسف و آن فغان و آن نیاز * در گذشتی از دوصد ذکر و نماز
 من ترا بیدار کردم از نهیب * تا نسوزاند چنان آهی حجاب
 تا چنان آهی نباشد مر ترا * تا بدان راهی نباشد مر ترا
 ۲۷۸۵ من حسودم از حسد کردم چنین * من عدوم کارِ من مکرست و کین
 گفت اکنون راست گفتم صادقی * از تو این آید تو این را لایقی
 عنکبونی تو مگس داری شکار * من نیم ای سگ مگس زحمت می‌آر
 باز اسپیدم شکارم شه کند * عنکبونی گی بگیرم ما تند
 رو مگس می‌گیر تا نانی هلا * سوی دوغی زن مگس‌ها را صلا
 ۲۷۹۰ ور بخوانی تو بسوی انگبین * هم دروغ و دوغ باشد آن یقین
 تو مرا بیدار کردی خواب بود * تو نمودی گشتی آن گرداب بود
 تو مرا در خیر زان می‌خواندی * تا مرا از خیرِ بهتر رانندی

Heading: L om. Bul. با معاویه.

مرداد. Bul. میرزاد AL (۲۷۸۰)

آن تأسف آن فغان A (۲۷۸۲)

(۲۷۸۴) D om. Bul. حجت (a misprint for حجب).

جواب معاویه ابلیس را بعد از اعتراف: Bul. has the heading: (۲۷۸۵)

و قبول کردن معاویه سخن او.

نو for و L (۲۷۸۷)

باز اسفیدی L (۲۷۸۸)

تا توانی A (۲۷۸۹)

آن for و L (۲۷۹۱)

After this verse L adds: (۲۷۹۲)

کر تو است ای دزد لعن - سوی دوغ آری مگس را زانگین

کز برای عزّ دین احمدی * مسجدی سازیم و بود آن مُرتدی
 این چنین کثر بازی می‌باختند * مسجدی جز مسجد او ساختند
 فرش و سقف و قبه‌اش آراسته * لیک تفریق جماعت خواسته
 نزد پیغمبر بلا به آمدند * همچو اشتر پیش او زانو زدند
 کاه رسول حق برای مُحسِنی * سوی آن مسجد قدم رنج به گئی
 تا مبارک گردد از اِقدام تو * تا قیامت نازه باد ایام تو
 مسجد روزِ گلست و روزِ ابر * مسجد روزِ ضرورت وقت فقر
 تا غریبی یابد آنجا خیر و جا * تا فراوان گردد این خدمت سرا
 تا شعار دین شود بسیار و پُر * ز آنک با یاران شود خوش کارِ مُر
 ساعتی آنجا یگانه تشریف ده * تزکیه ما کن زما تعریف ده
 مسجد و اصحاب مسجد را نواز * تو مہی ما شب دهی با ما بساز
 تا شود شب از جمالت همچو روز * اے جمالت آفتابِ شب‌فروز
 ای دریغاکان سخن از دل بُدی * تا مراد آن نثر حاصل شدی
 لطف کاید بی دل و جان در زبان * همچو سبزه نون بود ای دوستان
 هر زُدورش بنگر و اندر گذر * خوردن و بُورا نشاید اے پسر
 سوی لطف بی‌وفایان خود مرو * کان پُل ویران بود نیکو شنو
 گر قدم را جاهلی بر وی زند * بشکند پُل و آن قدم را بشکند
 هر کجا لشکر شکسته میشود * از دو سه سستِ مخنث می‌بود
 در صف آید با سلاح او مردوار * دل برو بنهند کاینک یارِ غار

(۲۸۲۸) A جز مسجدی او.

(۲۸۲۹) L Bul. سقف و فرش.

(۲۸۴۰) ABDL پیغمبر.

(۲۸۴۲) Bul. نازه بادا نام تو.

(۲۸۴۴) L مسجد وقت ضرورتگاه فقر.

(۲۸۴۴) A غیر و جا.

(۲۸۴۶) B Bul. تزکیه مان کن.

(۲۸۴۸) ABL Bul. جان فروز, and so corr. in D.

(۲۸۴۰) D بی for از.

(۲۸۴۱) L خوردن و بردن.

(۲۸۴۲) ABL Bul. هین مرو.

(۲۸۴۴) Bul. و مخنث.

(۲۸۴۵) A بهد که اینک AB با سلاح و مردوار BL با سلیح مردوار.

گفت طرّاری تو یا خود ابلهی * بلك تو دزدی و زین حال آگهی
 ۲۸۱۰ خصم خود را می کشیدم من کشان * تو رهانیدی ورا کاینک نشان
 نو جهّت گو من بروم از جهات * در وصال آیات کو یا بیّنات
 صنع بیند مرد محبوب از صفات * در صفات آنست کو کم کرد ذات
 واصلان چون غرق ذاند ای پسر * گی کنند اندر صفات او نظر
 چونك اندر قعر جو باشد سرت * گی برنگ آب افتند منظر
 ۲۸۱۵ و برنگ آب باز آیم ز قعر * پس پلاسی بستدی دادی نو شعر
 طاعت عامه گناه خاصگان * وصلت عامه حجاب خاص دان
 مر وزیر را کند شه محنسب * شه عدوّ او بود نبود محب
 هم گناهی کرده باشد آن وزیر * بی سبب نبود تغیر ناگزیر
 آنك زاوّل محنسب بُد خود ورا * بخت و روزی آن بُدست از ابتدا
 ۲۸۲۰ لیک آن کاوّل وزیر شه بُدست * محنسب کردن سبب فعل بُدست
 چون ترا شه ز آستانه پیش خواند * باز سوئے آستانه باز راند
 نو یقین میدان که جرمی کرده * جبراً از جهل پیش آورده
 که مرا روزی و قسمت این بُدست * پس چرا دی بودت آن دولت بدست
 قسمت خود خود بریدی تو ز جهل * قسمت خود را فزاید مرد اهل

قصه منافقان و مسجد خراب ساختن ایشان،

۲۸۲۵ يك مثال دیگر اندر گزروی * شاید ار از نقل قرآن بشنوی
 این چنین کثر بازی در جفت و طاق * با نبی می باخند اهل نفاق

و زین خود D. تو خود یا ابلهی B Bul. گفت تو طرّاری یا خود ابلهی A (۲۸۰۹)
 چون for خود D (۲۸۱۲). می کشیدم مو کشان L (۲۸۱۰). آگهی
 عدوی او Bul. (۲۸۱۷). مطرش L. سرش L (۲۸۱۴).
 کاوّل وزیری دیداست AL (۲۸۲۰). زآلك زاوّل A (۲۸۱۹).
 این دولت Bul. گر مرا روزی D (۲۸۲۳).
 دیگر for آلك D (۲۸۲۵).

گفت پیغمبر که آری لیک ما * بر سرِ راهیم و بر عزمِ غذا
 زین سفر چون باز گردم آنکهان * سوی آن مسجد روان گردم روان
 دفعشان کرد و بسوی غزو تاخت * با دغایان از دغا نردی بیاخت ۲۸۶۵
 چون بیامد از غذا باز آمدند * طالبِ آن وعدهٔ ماضی شدند
 گفت حقش ای پیغمبر فاش گو * غدر را ور جنگ باشد باش گو
 گفت ای قوم دغل خامش کنید * تا نگویم راز هانان تن زیند
 چون نشانی چند از اسرارشان * در بیان آورد بد شد کارشان
 قاصدان زو باز گشتند آن زمان * حاش لله حاش لله دمر زنان ۲۸۷۰
 هر منافق مُصَحَفی زیر بغل * سوی پیغمبر بیاورد از دغل
 بهر سوگندان که آیهان جنتیست * زآنک سوگندان کثران را سُنَّتیست
 چون ندارد مرد کثر در دین وفا * هر زمانی بشکند سوگند را
 راستان را حاجت سوگند نیست * زآنک ایشان را دو چشمِ روشنیست
 نقضِ میثاق و عهد از احمقیست * حفظِ آیهان و وفا کارِ تقیست ۲۸۷۵
 گفت پیغمبر که سوگند شما * راست گیرم یا که سوگند خدا
 باز سوگند دگر خوردند قوم * مصحف اندر دست و بر لب مهرِ صوم
 که بحق این کلام پاك راست * کان بنای مسجد از بهر خداست
 اندر آنجا هیچ حیلۀ مکر نیست * اندر آنجا ذکر و صدق و یاریست
 گفت پیغمبر که آوازِ خدا * می رسد در گوشِ من همچون صدا ۲۸۸۰

چنگ اندر وعدهٔ ماضی زدند. BDL Bul. (۲۸۶۶) پیغامبر AB DL (۲۸۶۳)

and so B in marg. عذر ایشان عذر باشد باش گو L. عذرا BD. عذرا A (۲۸۶۷)

آورد و بد D (۲۸۶۹). گفتشان بس بدرون و دشمنید DL (۲۸۶۸)

Bul. است. Bul. بهر سوگند آنکه. Bul. (۲۸۷۲) پیغامبر AB DL (۲۸۷۱)

مست است. Bul. کثرانرا for دغارا A. زآنک سوگند آن کثرانرا BL Bul.

سوگندی AB. باز سوگند مکرر خورد قوم. Bul. (۲۸۷۷) پیغامبر AB DL (۲۸۷۶)

از بهر شماست A. پاك و راست. Bul. (۲۸۷۸)

پیغامبر AB DL (۲۸۸۰). ذکر صدق و یاریست A. D om. (۲۸۷۹)

رُو بگرداند چو ببند زخمها * رفتن او بشکند پشتِ ترا
این درازست و فراوان میشود * آنچه مقصودست پنهان میشود

فریفتن منافقان پیغمبر را صلی الله علیه وسلم تا بمسجد
ضراش برند،

بر رسول حق فسونه‌ها خواندند * رَخْشِ دَسْتان و حِلْک می‌راندند
آن رسول مهربانِ رحم‌کیش - جز تبسم جز بلی نآورد پیش
شکرهای آن جماعت یاد کرد * در اجابت قاصدان را شاد کرد
می‌نمود آن مکر ایشان پیش او * بیک بیک زان سان که اندر شیر مو
موی را نادیده می‌کرد آن لطیف * شیر را شاباش می‌گفت آن ظریف
صد هزاران موی مکر و دمدمه * چشم خوابانید آن دم از همه
راست می‌فرمود آن بحر کرم * بر شما من از شما مشفق‌تر ام
من نشسته بر کنار آتشی - با فروغ و شعله بس ناخوشی
همچو پروانه شما آن سودوان * هر دو دست من شد پروانه‌ران
چون بر آن شد نا روان گردد رسول * غیرت حق بانگ زد مشنو زغول
کین خبیثان مکر و حیل کرده‌اند * جمله مقلوبست آنچه آورده‌اند
قصده ایشان جز سیه‌روی نبود * خیر دین کی جست ترسا و جهود
مسجدی بر جسر دوزخ ساختند * با خدا نرد دغاها باختند
قصده‌شان تفریق اصحاب رسول * فضل حق را کی شناسد هر فضول
نا جهودی را زشام اینجا کشند * که بوعظ او جهودان سرخوشند

(۲۸۴۶) Bul. زخم را.

(۲۸۴۸) After this verse D adds:

جانمونی و فسونه‌ها خواندند * برد خدمت سوی حضرت (sic) راندند

(۲۸۵۱) A Bul. می‌نمودی مکر.

(۲۸۵۲) Bul. زان همه.

(۲۸۵۴) A من شما را از شما.

(۲۸۵۶) A شد for شد. DL پروانه زان.

(۲۸۶۰) A نرد دغها.

خلم بهتر از چنین حلم ای خدا * که کند از نور ایمانم جدا
 ۲۹۰۰ گر بکاوی کوشش اهل مجاز * تو بتو گند بود همچون پیاز
 هر یکی از یکدیگر بی مغزتر * صادقان را يك زدیکر مغزتر
 صد کمر آن قوم بسته بر قبا * بهر هدم مسجد اهل قبا
 همچو آن اصحاب فیل اندر حبش * کعبه کردند حق آتش ز دش
 قصد کعبه ساختند از انتقام * حالشان چون شد فرو خوان از کلام
 ۲۹۰۵ مر سیه رویان دین را خود جهاز * نیست الا حیل و مکر و ستیز
 هر صحابی دید زان مسجد عیان * واقعه نا شد یقینشان سر آن
 واقعات از باز گویم يك بیک * پس یقین گردد صفا بر اهل شك
 ليك می نرسم ز کشف رازشان * نازنینانند و زبید نازشان
 شرع بی تقلید می پذیرفته اند * بی محک آن نقدر را بگرفته اند
 ۲۹۱۰ حکمت قرآن چو ضالّه مؤمن است * هر کسی در ضالّه خود مؤمن است

قصه آن شخص که اشتر ضالّه خود می جست و می پرسید

اشتری گم کرده و جستیش جست * چون بیابی چون ندانی گان نُسْت
 ضالّه چه بود نافه گم کرده * امر گفت بگر بخنه در پرده
 کاروان در بار کردن آمد * اشتر نو از میانه گم شده
 می دوی این سو و آن سو خشک لب * کاروان شد دور و نزدیکست شب

از یکدیگر A (۲۹۰۱) ایمانش L ایمان او جدا D. حلم بهتر AL Bul. (۲۸۹۹)

مسجد نشان L Bul. (۲۹۰۶) حیل مکر A. جهیز L Bul. (۲۹۰۵)

و. A om. (۲۹۰۸) تا یقین A (۲۹۰۷)

حکمت فراء که ضالّه Bul. (۲۹۱۰)

BD: (۲۹۱۲) گم کرد D (۲۹۱۱)

آمد در بار کردن کاروان * اشتر تو زان میان گشته نهان

کاروان for کاربان and so Bul., which has

مهر در گوش شما بنهاد حق * تا با آواز خدا نآرد سبق
 نك صریح آواز حق می آیدم * همچو صاف از دُرد می پالایدم
 همچنانك موسی از سوی درخت * بانگِ حق بشنید کای مسعود بخت
 از درخت اِنی اَنَا اللّٰه می شنید * با کلام انوار می آمد پدید
 ۲۸۸۵ چون ز نور وحی در می ماندند * باز نو سوگندها می خواندند
 چون خدا سوگند را خواند سپر * گوی نهاده اسپر ز کف پیکارگر
 باز پیغمبر بتکذیب صریح * قَدْ كَذَبْتُمْ گفت با ایشان فصیح

اندیشیدن یکی از صحابه رضی الله عنهم بانکار که رسول صلی
 الله علیه وسلم چرا ستاری نمی کند،

تا یکی بارے زیاران رسول * در دلش انکار آمد زان نُکول
 که چنین پیران با شیب و وقار * می کنندشان این پیغمبر شرمسار
 ۲۸۹۰ کو کرم کو سُرپوشی کو حیا * صد هزاران عیب پوشند انبیا
 باز در دل زود استغفار کرد * تا نگردد زاعتراض او روی زرد
 شوی یاری اصحابِ نفاق * کرد مؤمن را چو ایشان زشت و عاق
 باز می زارید کای علامِ سر * مرا مگذار بر کفران مُصر
 دل بدستم نیست همچون دید چشم * ورنه دل را سوزی این دم بخشم
 ۲۸۹۵ اندرین اندیشه خوابش در ربود * مسجد ایشانش پُر سرگین نمود
 سنگهای اندر حدث جای تباه * می دمید امر سنگها دود سیاه
 دود در حلقش شد و حلقش بخت * از نهیب دود تلخ از خواب جست
 در زمان در رُو فتاد و می گریست * کای خدا اینها نشان مُنکریست

زکف for زید (۲۸۸۶) A. بر گوش (۲۸۸۱) BL Bul.

کین چنین (۲۸۸۹) L. In D این is suppl. in. بابشان D. پیغامبر (۲۸۸۷) AB

عیب پوشد D. سُر و پوشی (۲۸۹۰) Bul. که. marg. after

زخشم A (۲۸۹۴). مضر AD (۲۸۹۲)

بر امید راست کثرا می‌خرند * زهر در قندی رود آنکه خورند
 گر نباشد گندم محبوب‌نوش * چه ببرد گندم‌نمای جو فروش
 پس مگو کین جمله دمها باطلد * باطلان بر بوی حق دام دلند
 پس مگو جمله خیالست و ضلال * ب حقیقت نیست در عالم خیال
 حق شب قدرست در شبها نهان * ناگند جان هر شبی را امتحان ۲۹۳۵
 نه همه شبها بود قدر اے جوان * نه همه شبها بود خالی از آن
 در میان دل‌پوشان يك فقیر * امتحان کن و آنك حقست آن بگیر
 مؤمن کیس میز کو که نا * باز داند حیزکان را از فتی
 گرنه معیوبات باشد در جهان * تاجران باشند جمله ابلهان
 پس بود کالاشناسی سخت سهل * چونك عیبی نیست چه نااهل و اهل ۲۹۴۰
 و ر همه عیبست دانش سود نیست * چون همه چو بست اینجا عود نیست
 آنك گوید جمله حقند احمقست * و آنك گوید جمله باطل او شقیست
 تاجران انبیا کردند سود * تاجران رنگ و بو کور و کبود
 می‌نماید مار اندر چشم مال * هر دو چشم خویش را نیکو مال
 منگر اندر غبطه این بیع و سود * بنگر اندر خسر فرعون و ثمود ۲۹۴۵

امتحان هر چیزی تا ظاهر شود خیر و شرّی که درو بست
 آسمانی که بود با زیب و فر * حق بفرماید که تمّ آر جمع بصر

چون شب L (۲۹۳۵) محبوب بوش B (۲۹۳۲) . آنکه for آلك D (۲۹۳۱)
 خیرگانرا باز داند L کی نا D . مؤمنی Bul. (۲۹۳۸) . و در شبها A . قدرست
 جمله حقست AL Bul. (۲۹۴۲) . ۲۹۴۴ v. ۲۹۴۲ and ۲۹۴۱ In L vv. (۲۹۴۱)
 After this verse B adds: هر بیع و سود Bul. (۲۹۴۵) . المهیست DL

منگر اندر زیب مال و ریج و سود - آن نگر که کرد با عد و نمود

Heading: چیزی کی تا A .

This verse, which in AD precedes the Heading, is omitted in A (۲۹۴۶) Bul. After the Heading AB DL Bul. have the following verse:

اندرین گردون مکرر کن نظر - ز آلك حق فرمود تمّ ارجع بصر

۲۹۱۵ رخت مانده در زمین در راهِ خوف * تو پیِ اشتر دوان گشته بِصَوَفِ
کای مسلمانان که دیدست اشتری * جسته بیرون بامداد از آخری
هر که برگوید نشان از اشترم * مزدگانی میدهم چندین دیرم
باز میجویی نشان از هر کسی * ریشخندت میکند زین هر خسی
که اشتری دیدیم میرفت این طرف * اشتری سرخی بسوی آن علف
۲۹۱۶ آن یکی گوید بُریه‌گوش بود * و آن دگر گوید جُلُش منقوش بود
آن یکی گوید شتر بك چشم بود * و آن دگر گوید زگر بی پشم بود
از برای مزدگانی صد نشان * از گزافه هر خسی کرده بیان

متردد شدن در میان مذهبهای مخالف و بیرون شو و مخلص یافتن،

همچنانک هر کسی در معرفت * می‌کند موصوفِ غیبی را صفت
فلسفی از نوعِ دیگر کرده شرح * باحثی مرگفتِ اورا کرده جرح
۲۹۲۰ و آن دگر در هر دو طعنه می‌زند * و آن دگر از زَرَق جانی می‌کند
هر يك از ره این نشانها زان دهند * تا گمان آید که ایشان زان ده‌اند
این حقیقت دان نه حق‌اند این همه * فی بکلی گمراه‌اند این ربه
زانک بی حق باطلی نآید پدید * قلب را ابله بیوی زر خربید
گر نبودی در جهان نقدی روان * قلبه‌ارا خرج کردن کی توان
۲۹۲۰ تا نباشد راست کی باشد دروغ * آن دروغ از راست می‌گیرد فروغ

(۲۹۱۵) A om. B Bul. زمین و راه L. بر زمین. (۲۹۱۶) A om.

(۲۹۱۷) ABD گانی مزدگانی.

(۲۹۱۹) B Bul. کاشتری دیدیم L. آن طرف L. سرخی دوان سوی علف.

(۲۹۲۰) A دیگر. (۲۹۲۲) ABD گانی مزدگانی D. هر کسی.

Heading: Bul. بیرون شدن.

(۲۹۲۴) L هر خسی. (۲۹۲۵) L هر دو A. زرق for رَق.

(۲۹۲۷) L فی الحقیقه در زیاده این همه. (۲۹۲۹) A Bul. نقد.

(۲۹۳۰) L میگردد فروغ.

تا شود فاروقِ این تزیورها * تا بود دستورِ این تدیرها
 شیر ده اے مادرِ موسی ورا * واندَر آب افگن میندیش از بلا
 هرکه در روزِ اَلَسْتُ آن شیر خورد * همچو موسی شیرا تمیز کرد
 گر تو بر تمیزِ طفلت مَوْلَی * این زمان یا اُمِّ مَوْسَى اَرْضِعی
 تا ببینند طعمِ شیر مادرش * تا فرو نآید بدایهٔ بد سرش

شرح فایدهٔ حکایت آن شخص شتر جوینده

اشتری گم کرده اے معتمد * هرکسی ز اشتر نشانت میدهد
 تو نمی دانی که آن اشتر کجاست * لیک دانی کین نشانیها خطاست
 وَاَنْک اشتر گم نکرد او از مری * همچو آن گم کرده جوید اشتری
 که بلی من هر شتر گم کرده ام * هرکه یابد اُجرش آورده ام
 تا در اشتر با تو انبازی کند * بهر طمع اشتر این بازی کند
 هرکه را گوئی خطا بُد آن نشان * او بنقلید تو می گوید همان
 او نشان کثر بنشناسد ز راست * لیک گفت آن مقلدرا عصاست
 چون نشانِ راست گویند و شیهه * پس یقین گردد ترا لا رَبِّبَ فیه
 آن شفای جانِ رنجورت شود * رنگِ رُوی و صحت و زورت شود
 چشمِ تو روشن شود پابت دوان * جسمِ تو جان گردد و جانت روان

(۲۹۷۰) Bul. از روز است. After this verse L adds:

گر بر تو این حکایت روشنست * که غرض نی این حکایت گفتنست

Bul. adds:

قص شد از قصهٔ ابهام عوض * نی ترا زبسان حکایت شد غرض

موسی D. مادری D (۲۹۷۲) so vocalised in D. (۲۹۷۱) اُمِّ

کین for این A (۲۹۷۵) A. از منبر او هم بجوید اشتری A (۲۹۷۶) A

In DL Bul. this verse follows v. ۲۹۷۹. A می گوید که هان. خطا بود ABL Bul. هرچه را AB Bul. (۲۹۷۸)

verse follows v. ۲۹۷۹.

After this verse L adds: (۲۹۸۱) D رنگ و روی صحت

راحت از غم قوت بازو بود * خلق و خلق نکویت صد تو شود

يك نظر قانع مشو زين سقف نور * بارها بنگر بين هل من فطور
 چونك گفتت كاندرين سقف نكو * بارها بنگر چو مرد عیب جو
 پس زمین تیره را دانی كه چند * دیدن و تمیز باید در پسند
 ۲۹۵۰ نا پالاییم صافان را زُرد * چند باید عقلِ ما را رنج بُرد
 امتحانهای زمستان و خزان * تاب تابستان بهار همچو جان
 بادها و ابرها و برقها * تا پدید آرد عوارض فرقهها
 تا برون آرد زمین خاك رنگ * هرچه اندر جیب دارد لعل و سنگ
 هرچه دزدیدست این خاك دزم * از خزانهُ حق و دریایِ كرم
 ۲۹۵۵ شنه تقدیر گوید راست گو * آنچ بردی شرح و ده مو بهو
 دزد یعنی خاك گوید هیچ هیچ * شنه اورا در كشد در پیچ پیچ
 شنه گاهش لطف گوید چون شكر * كه بر آویزد كند هرچه بتر
 تا میان قهر و لطف آن خفیها * ظاهر آید ز آتش خوف و رجا
 آن بهاران لطف شنه كریاست * و آن خزان تخويف و تهدید خداست
 ۲۹۶۰ و آن زمستان چارمیخ معنوی * تا نوای دزد خفی ظاهر شوے
 پس مجاهدرا زمانی بسط دل * يك زمانی قبض و درد و غش و غل
 زانك این آب و گلی كابدان ماست * مُنكر و دزد ضیای جانهاست
 حق تعالی گرم و سرد و رنج و درد * بر تن ما می نهد ای شیرمرد
 خوف و جوع و نقص اموال و بدن * جمله بهر نقد جان ظاهر شدن
 ۲۹۶۵ این وعید و وعدها انگخته است * بهر این نيك و بدی گامیخته است
 چونك حق و باطلی آمیختند * نقد و قلب اندر حرمدان ریختند
 پس محك می بایش بگزیده * در حقایق امتحانها دیده

D. تهدید و تخويف. AB Bul. لطف و شنه B (۲۹۵۹). نايد در پسند D (۲۹۴۹).

جان ماست L om. D (۲۹۶۲). در خفی L (۲۹۶۰). توفیق تهدید.

■ In D the ح of حرمدان is marked by a small ح underneath, and vowel (apparently *fatha*) is written above. (۲۹۶۶)

سَيِّئَاتِمُ شَدَّ هَمَّ طَاعَاتِ شُكْرِ * هَزَلْ شَدَّ فَانِي وَجَدَّ إِثْبَاتِ شُكْرِ
 ۴۰۰۵ سَيِّئَاتِمُ چُونِ وَسِيلَتِ شَدَّ بَحْقِ * پَسْ مَزْنِ بَرِ سَيِّئَاتِمُ هَيْجِ دَقِ
 مَرِ نَرَا صَدَقِ تُو طَالِبِ كُردِه بُوَد * مَرِ مَرَا جَدَّ وَ طَلَبِ صَدَقِ كُشُوَد
 صَدَقِ تُو آوَرْدِ دَرِ جُسْتَنِ نَرَا * جُسْتَنِمُ آوَرْدِ دَرِ صَدَقِ مَرَا
 نَحْمِ دَوْلَتِ دَرِ زَمِينِ مِی کَاشْتَمُ * سَخْرَه وَ بَیگَارِ مِی پَنْدَاشْتَمُ
 آن نَبُدِ بَیگَارِ کَسَبِی بُوَد چُسْتِ * هَرِ یَکِی دَانَه کِه کِشْتَمُ صَدِ بَرُسْتِ
 ۴۰۱۰ دَزْدِ سَوِی خانَه شَدَّ زَیْرِ دَسْتِ * چُونِ دَرِ آمَدِ دَیدِ کَانَ خانَه خُودِ سَتِ
 گَرَمِ باشِ اِی سَرْدِ نَا گَرِی رَسَدِ * بَا دَرِشْتِی سَازِ نَا نَرِی رَسَدِ
 آن دُو اشْتَرِ نِیستِ آن یَکِ اشْتَرِ سَتِ * تَنگِ آمَدِ لَفْظِ مَعْنِی بَسِ پَرُسْتِ
 لَفْظِ دَرِ مَعْنِی هَمِیْشَه نَارِ سَانِ * زَانِ پَیْمَبَرِ گَفْتِ قَدْ کَلَّ لِسَانِ
 نَطَقِ اصْطِرْلَابِ باشَدِ دَرِ حِسَابِ * چِه قَدَرِ دَانَدِ زِ چَرِخِ وَ آفْتَابِ
 ۴۱۰ خَاصَّه چَرِخِی کَیْنِ فَلَکِ زُو پَرّه اِیستِ * آفْتَابِ ازِ آفْتَابِشِ ذَرّه اِیستِ

بیان آنک در هر نفسی فتنه مسجد ضرار هست،

چُونِ پَدیدِ آمَدِ کِه آن مَسْجِدِ نَبُودِ * خانَه حَیَلَتِ بُدِ وَ دَامِ جَهوَدِ
 پَسِ نَبِی فَرمودِ کِه آن رَا بَرِ کُنیدِ * مَطْرَحَه خَاشَاکِ وَ خَاکِ سَرِ کُنیدِ
 صَاحِبِ مَسْجِدِ چُو مَسْجِدِ قَلْبِ بُوَدِ * دَانِها بَرِ دَامِ رِیْزِی نِیستِ جَوَدِ
 گوشتِ کَا نَدَرِ شَعِصَتِ تُو مَاهِی رُبَا سَتِ * آن چَنانِ لَقْمَه نِه بَخْشِشِ نِه سَخَا سَتِ
 ۴۰۲۰ مَسْجِدِ اَهْلِ قُبَا کَانَ بُدِ جَمَادِ * اَنچِ کُشُو اَو نَبُدِ رَاهِشِ نَدَادِ
 دَرِ جَمَادَاتِ اِینِ چَنینِ حَیْفِی نَرَفْتِ * زِدِ دَرِ آن نَاکُفُو اَمِیرِ دَادِ نَفْتِ

بر زمین Bul. (۴۰۰۸) صدقی نمود Bul. و. L om. (۴۰۰۶)

اسطرلاب Bul. (۴۰۱۴) کَلَّ اللِّسان B (۴۰۱۴) کی کِشْتَمُ D. اِینِ نَبُدِ D (۴۰۰۹)

و مکر جهود Bul. کَانَ مَسْجِدِ A (۴۰۱۶) ضرارست D Heading

خاکستر کُشد AB Bul. بر کُشد AB Bul. فرمود کَا نَرَا ABL Bul. (۴۰۱۷)

نی بخشش A . شست ABL Bul. (۴۰۱۹) دانه چون بر دام L (۴۰۱۸)

زد در آن کفوش L (۴۰۲۱) کفو او نبود AD (۴۰۲۰)

پس بگویی راست گفتم ای امین * این نشانیها بلاغ آمد مُین
 فیه آیات ثقات بینهات * این برائی باشد و قدر نجات
 ۲۹۸۵ این نشان چون داد گویی پیش رو * وقت آهنگست پیش آهنگ شو
 پی روی تو کنم اے راست گو * بوی بُردے زُشترم بنما که کو
 پیش آنکس که نه صاحب اشتریست * کو درین جُست شتر بهر مریست
 زین نشان راست نفزودش یقین * جز زعکس ناقه جوی راستین
 بوی بُرد از جد و گرمیهای او * که گزافه نیست این همیهای او
 ۲۹۹۰ اندرین اشتر نمودش حق ولی * اشتری گم کرده است او هر بلی
 طمع ناقه غیر رُپوشش شد * آنچ ازو گم شد فراموشش شد
 هرکجا او می دود این میدود * از طمع هم درد صاحب میشود
 کاذبی با صادقی چون شد روان * آن دروغش راستی شد ناگهان
 اندر آن صحرا که آن اشتر شتافت * اشتر خود نیز آن دیگر بیافت
 ۲۹۹۵ چون بدیدش باد آورد آن خویش * بی طمع شد زُشتران یار و خویش
 آن مفلد شد محقق چون بدید * اشتر خود را که آنجا می خرید
 او طلب گار شتر آن لحظه گشت * می بخشنش تا ندید او را بدشت
 بعد از آن تهاروی آغاز کرد * چشم سوی ناقه خود باز کرد
 گفت آن صادق مرا بگذاشتی * تا باکنون پاس من میداشتی
 ۳۰۰۰ گفت تا اکنون فسوی بوده ام * وز طمع در چابلوسی بوده ام
 این زمان هم درد تو گشتم که من * در طلب از تو جدا گشتم بتن
 از تو می دزدیدم وصف شتر * جان من دید آن خود شد چشم پر
 تا نیابیدم نبودم طالبش * مس کنون مغلوب شد زر غالبش

ه. for نی A (۲۹۸۱) . بنمای کو A (۲۹۸۶) . قدر و نجات D (۲۹۸۴)

هرکجا آن می دود او میدود Bul. (۲۹۹۲) . گز گزافه L . گرمیهای تو D (۲۹۸۹)

بارش L . بار خویش D (۲۹۹۵) . این دروغش D (۲۹۹۲)

می بخشنش L (۲۹۹۱) . می خرید A (۲۹۹۶)

گر هان عیبت نبود این مباحث * بولك آن عیب از تو گردد نیز فاش
 لا تَخَافُوا امر خدا نشنیده * پس چه خود را این و خوش دیده
 ۲۰۴۰ سالها ابلیس نیکونام زیست * گشت رسول بین که او را نام چیست
 در جهان معروف بد علیای او * گشت معروفی بعکس ای وای او
 تا نه این تو معروفی مجو * رو بشو از خوف پس بنمای رو
 تا نروید ریش تو ای خوب من * بر دگر ساده زنج طعنه مزین
 این نگر که مبتلا شد جان او * تا در افتادست و او شد پند تو
 ۲۰۴۵ تو نیفتادی که باشی پند او * زهر او نوشید تو خور قند او

قصد کردن غزان بکشتن يك مردی تا آن دگر بترسد،

آن غزان ترك خون ریز آمدند * بهر یغما در یکی ده در شدند
 دو کس از اعیان آن ده یافتند * در هلاك آن یکی بشتافتند
 دست بستندش که قربانش کنند * گفت ای شاهان و ارکان بلند
 قصد خون من بچه روی کنید * از چه آخر نشه خون منید
 ۲۰۵۰ چیست حکمت چه غرض در گشتم * چون چنین درویشم و غریبانم
 گفت تا هیت برین بارت زند * تا بترسد او و زر پیدا کند
 گفت آخر او زمن مسکین ترست * گفت قاصد کرده است او را ز رست
 گفت چون وهست ما هر دو یکیم * در مقام احتمال و در شکیم
 خود ورا بکشید اول ای شهان * تا بترسم من دهر زرا نشان
 ۲۰۵۵ پس کرمهای الهی بین که ما * آمدیم آخر زمان در اینها

بین for این AB. D. is suppl. in marg. (۲۰۴۰) رسول. Bul. (۲۰۴۸)

ای خوب فن L (۲۰۴۲). بعکس رای او J. (۲۰۴۱)

BDL Bul. and so A in marg. در چهی افتاد تا شد بد تو (۲۰۴۴)

BDL Bul. بهر یغما بر دهی ماگه زدند (۲۰۴۶)

BDL Bul. in the first hemistich: در چه مرگم چرا می افکند (۲۰۴۹)

چو چنین A (۲۰۵۰)

پس حقایق را که اصل اصلهاست * دانك آنجا فرقهها و فصلهاست
 نه حیانش چون حیات او بود * نه مانش چون مات او بود
 گور او هرگز چو گور او مدان * خود چه گویم حال فرق آن جهان
 ۲۰۲۵ بر محك زن کار خود ای مرد کار * تا سازے مسجد اهل ضرار
 بس بر آن مسجد گنات نسخر زدی * چون نظر کردی تو خود زیشان بدی

حکایت هندو که با یار خود جنگ می کرد بر کاری و خبر
 نداشت که او هم بدان مبتلاست

چار هندو در یکی مسجد شدند " بهر طاعت راکع و ساجد شدند
 هر یکی بر نیتی تکبیر کرد * در نماز آمد بمسکینی و درد
 مؤذن آمد زان یکی لفظی بجست * کای مؤذن بانگ کردی وقت هست
 ۲۰۲۰ گفت آن هندوی دیگر از نیاز * هی سخن گفتی و باطل شد نماز
 آن یوم گفت آن دُوم را ای عمو * چه زنی طعنه برو خود را بگو
 آن چهارم گفت حمد الله که من * در نیفتادم بچه چون آن سه تن
 پس نماز هر چهاران شد نباه * عیب گویان بیشتر گر کرده راه
 ای خنك جانی که عیب خویش دید * هرکه عیبی گفت آن بر خود خرید
 ۲۰۲۵ زآنك نیم او زعیبستان بدست * وآن دگر نیش زعیبستان بدست
 چونك بر سر مر ترا ده ریش هست * مرهت بر خویش باید کار بست
 عیب کردن ریش را داروی اوست * چون شکسته گشت جای ارحم اوست

(۲۰۲۲) A. فرقهها و وصلهاست L. فرقهها و اصلهاست

(۲۰۲۶) BDL. کردی از ایشان آمدی L. تو بر آن Bul. پس بر آن

(۲۰۲۹) In D آمد is omitted, and بر has been suppl. before مؤذن.

(۲۰۴۰) L. هین سخن. (۲۰۴۱) A Bul. آن سیم

(۲۰۴۲) A. گم کرد. (۲۰۴۵) Bul. بدست for بود

(۲۰۴۶) D. کار for باز. (۲۰۴۷) Bul. عیب کردن خویش را

هیچ چاره نیست از قُوتِ عیال * از بُنِ دندانِ کُنم کسبِ حلال
 چه حلال ای گشته از اهلِ ضلال * غیرِ خونِ تو نمی بینم حلال
 از خدا چاره‌ستش و از لُوتِ نِی * چاره‌ش است از دین و از طاغوتِ نِی
 ای که صبرت نیست از دنیایِ دون * صبر چون داری زِ نَعْمِ الْمَاهِدُون
 ۴۰۷۵ ای که صبرت نیست از ناز و نَعیم * صبر چون داری زَاللهِ کَریم
 ای که صبرت نیست از پاك و پلید * صبر چون داری از آن کینِ آفرید
 کو خلیلی کو برون آمد زغار * گفت هَذَا رَبِّ هَانِ کو کردگار
 من نخواهم در دو عالم بُن‌گریست * تا نبینم این دو مجلسِ آنِ کیست
 بی نمایشِ صفت‌های خدا * گر خورم نانِ در گلو ماند مرا
 ۴۰۸۰ چون گوارد لقمه بی دیدارِ او * بی نمایشِ گل و گلزارِ او
 جز بر آمیدِ خدا زین آب‌خور * کی خورد بیکلحظه الا گاو و خر
 اِنَّكَ كَاَلَّاَنْعَامِ بُدْ بَلْ هُمْ اَضَلُّ * گرچه پُر مکرست آن گنده‌بغل
 مکرِ او سَرزیر و او سرزیر شد * روزگارِ بُرد و روزش دیر شد
 فکرگاهش کُند شد عقلش خَرِف * عمر شد چیزی ندارد چون اِلِف
 ۴۰۸۵ آنچه می‌گوید درین اندیشه‌ام * آن هم از دستانِ آن نفس‌است هم
 آنچه می‌گوید غفورست و رحیم * نیست آن جز حیلَه نفسِ لَثیم
 ای زغم مرده که دست از نان تهیست * چون غفورست و رحیم این ترس چیست

(۴۰۷۱) A از مَقَّةُ عیال.

(۴۰۷۲) Suppl. in marg. A. Bul. لُوت for قُوت. D. وز طاغوت.

(۴۰۷۴) Suppl. in marg. A. (۴۰۷۵) B Bul. از الله.

(۴۰۷۶) After this verse L adds:

ای که صبرت نیست از مرزد و زن * صبر چون داری زحی ذوالنن

AB. که خورد L. آب و خور AB Bul. اومید AB (۴۰۸۰) ربی Bul. (۴۰۷۷)

اَلَا for غیر Bul. کی خورد لك لقمه.

(۴۰۸۲) A om. و before L. روزگارش رفت.

و آنکه میگوید Bul (۴۰۸۳) آنکه میگوید Bul. (۴۰۸۵)

آخرینِ قرن‌ها پیش از قُرُون * در حدیثِ آخِرُونِ السَّابِقُون
تا هَلَاکِ قَوْمِ نوح و قَوْمِ هود * نادئِ رحمتِ بجانِ ما نمود
کُشت ایشان را که ما ترسیم ازو * و رِخود این بر عکسِ کردی وای تو

بیان حال خودپرستان و ناشکران در نعمت وجود انبیا و اولیا علیهم السَّلام،

هَرک ازیشان گفت از عیب و گناه * وز دلِ چون سنگ وز جانِ سیاه
۴۰۶۰ وز سبک‌داریِ فرمان‌های او * وز فراغت از غمِ فردای او
وز هوس وز عشقِ این دنیایِ دون * چون زنانِ مر نفس را بودن زبون
وآن فرار از نکت‌هایِ ناصحان * وآن رمیدن از لقایِ صالحان
با دل و با اهلِ دلِ بیگانگی * با شهنِ تزویر و روبه‌شانگی
سیرچشمان را گدا پنداشتن * از حسدشان خُفیه دشمن داشتن
۴۰۶۵ گر پذیرد چیز تو گویِ گداست * ورنه گویِ زرق و مکرست و دغاست
گر در آمیزد تو گویِ طامع است * ورنه گویِ در تکبرِ مَوَلَع است
با منافق‌وارِ عذر آری که من * مانده‌ام در نفقهٔ فرزند و زن
نه مرا پروای سر خاریدنست * نه مرا پروای دین ورزیدنست
ای فلان مارا بهت باد دار * تا شوم از اولیا پایانِ کار
۴۰۷۰ این سخن نه هم ز درد و سوز گفت * خوابناکی هرزه گفت و باز خُفت

عارضِ رحمت. BL Bul. قوم نوح و عاد و هود. Bul. با هَلَاکِ D (۴۰۵۷)

وای جان L. بر عکس بودی A. ترسیم از آن L (۴۰۵۸)

غم و فردای A (۴۰۶۰). در عیب B. هرچه زیشان L (۴۰۵۹)

خیر تو L (۴۰۶۵). سیرچشمارا B and so D. (۴۰۶۴)

(۴۰۶۶) After this verse L adds:

گر تَحَمُّلِ کرد گویِ عاجزست * و رِغیور آمد تو گویِ گربزست

تا شوم AB Bul. (۴۰۶۹). مرا یاری دین L (۴۰۶۹)

هم فی ز درد L Bul. (۴۰۷۰)

گر نه پیدا اند پیش نیک و بد * چیست با ایشان خسان را این حسد
 ورنه دانششان علم الیقین * چیست این بغض و حیل سازی و کین
 ورنه دانشند بعث و رستخیز * چون زندگی خویش بر شمشیر نیز
 ۴۱۰۰ بر تو می خندد مین او را چنان * صد قیامت در درونستش نهان
 دوزخ و جنت همه اجزای اوست * هرچ اندیشی تو او بالای اوست
 هرچ اندیشی پذیرای فناست * آنک در اندیشه ناید آن خداست
 بر در این خانه گستاخی ز چیست * گرهی داند کاندرا خانه کیست
 ابلهان تعظیم مسجد می کنند * در خرابی اهل دل جدی کنند
 ۴۱۱۰ آن مجازست این حقیقت ای خران * نیست مسجد جز درون سروران
 مسجدی کآن اندرون اولیاست * سجده گاه جمله است آنجا خداست
 تا دل مرد خدا نآمد بدرد * هیچ قرنی را خدا رسوا نکرد
 قصد جنگ انبیای داشتند * جسم دیدند آدمی پنداشتند
 در تو هست اخلاق آن پیشینیان * چون غی تری که تو باشی هان
 ۴۱۱۵ آن نشانیها همه چون در تو هست * چون تو زیشانی کجا خواهی برست

قصه جوحی و آن کودک که پیش جنازه پدر خویش نوحه می کرد

کودکی در پیش تابوت پدر * زار می نالید و بر می کوفت سر
 کاسه پدر آخر کجالت می برند * تا ترا در زیر خاکی بنشرند

حسد سازی D. آن بعض A. عین الیقین A. (۴۱۰۴)

BDL Bul. and so A in marg. (۴۱۰۴) ور بدانندی جزای رستخیز

BDL Bul. (۴۱۰۶) آن بالای اوست. D om. (۴۱۰۵)

BDL Bul. (۴۱۱۲) هیچ قومی را L. تا دل اهل دلی. در جدای اهل دل. (۴۱۰۹)

D has آن in marg. Bul. (۴۱۱۴) چون غی تری تو هم باشی از آن

BDL Bul. (۴۱۱۷) در زیر خاکی آورد. and so A in marg.

شکایت گفتن پیرمردی بطیب از رنجوریا و جواب گفتن طیب او را،

گفت پیری مر طیبی را که من * در زحیمر از دماغ خویشتن
گفت از پیرست آن ضعف دماغ * گفت بر چشمم ظلمت هست داغ
۲۰۹ گفت از پیرست ای شیخ قدیم * گفت پشتم درد می آید عظیم
گفت از پیرست ای شیخ نزار * گفت هرچه می خورم نبود گوار
گفت ضعف معد هر از پیرست * گفت وقت دم مرا دم گیرست
گفت آری انقطاع در بود * چون رسد پیری دو صد علت شود
گفت ای احمق برین بر دوختی * از طیبی نو همین آموختی
۲۱۰ ای مدغم عقلت این دانش نداد * که خدا هر رنج را درمان نهاد
نو خبر احمق زانداک مایگی * بر زمین ماندی زکونه پایگی
پس طیبش گفت ای عمر تو شصت * این غضب وین خشم هم از پیرست
چون همه اوصاف و اجزا شد نحیف * خویشتن داری و صبرت شد ضعیف
بر نسابد دو سخن زوئی کند * تاب یک جرعه ندارد قی کند
۲۱۰۰ جز مگر پیری که از حقست مست * در درون او حیات طیبه است
از برون پیرست و در باطن صبی * خود چه چیزست آن ولی و آن نبی

Heading: Bul. شکایت کردن مرد پیر با طیب.

(۲۰۹۲) Bul. علت بود. After this verse L adds:

گفت کم شد شهوتم بکبارگی * گفت کز پیرست این بیچارگی
گفت پام مست شد وز ره بماند * گفت کز پیرست در کنجت نشاند
گفت پشتم چون کئی شد دوتا * گفت کز پیرست این رنج و عنا
گفت تارنکت چشمم ای حکیم * گفت کز پیرست ای پیر حلیم

(۲۰۹۶) Bul. در زمین. (۲۰۹۴) L for بذب.

(۲۰۹۷) D om. عمر and has سال suppl. above. (۲۰۹۹) Bul. اوصاف اجزا.

(۴۱۰۱) A پیریست. Bul. خود کیامد. L.

گر نبودی او مسبح بطنِ نون * حبس و زندانش بُدی تا یبعثون
او بنسبح از تنِ ماهی بچست * چیست نسبح آیتِ روزِ اَلْسَتْ
گر فراموش شد آن نسبح جان * بشنو این تسبیحهای ماهیان
هرکه دید اللهرا اللهیست * هرکه دید آن بحر را آن ماهیست
این جهان دریاست و تنِ ماهی و روح * یونسِ محبوب از نورِ صَبوح
گر مسبح باشد از ماهی رهید * ورنه در وی هضم گشت و ناپدید
ماهیانِ جانِ درین دریا پُرند * نوغی بینی بگردت می پُرند
بر تو خود را می زنند آن ماهیان * چشم بگشا تا ببینی شان عیان
ماهیان را گر غی بینی پدید * گوشِ تو تسبیحشان آخر شنید
صبر کردنِ جانِ تسبیحاتِ نُست * صبر کن کانت نسبح دُرست
هیچ نسبیحی ندارد آن دَرَج * صبر کن الصَّبْرُ مَنَاحُ الْفَرَج
صبر چون پولِ صراطِ آن سو بهشت * هست با هر خوب يك لای زشت
تا زلالا می گریزه وصل نیست * زَانِكَ لالارا ز شاهد فصل نیست
نو چه دانی ذوقِ صبر ای شیشه دل * خاصه صبر از بهرِ آن نقشِ چگل
مرد را ذوقِ غزا و کَر و فر * مر مخنث را بود ذوق از ذَکَر
جز ذَکَر نه دینِ او و ذِکَرِ او * سوی اسفل بُرد او را فِکَرِ او
گر بر آید تا فَلَک از وی مترس * کو بعشوق سُنل آموزید دَرَس
او بسوی سُنل می راند فَرَس * گرچه سوی عُلُو جنباند جَرَس
از علمهای گدایان نرس چیست * کَانَ عَلمها لقمه نان را رهیست

(۴۱۴۸) B این تسبیح. (۴۱۴۰) In A vv. ۴۱۴۰ and ۴۱۴۱ are transposed.

(۴۱۴۱) A ورنی. (۴۱۴۲) BD Bul. نوغی بینی که کوری ای تَرند، and so A in

marg. and L. (۴۱۴۳) D این ماهیان. After this verse L adds:

ماهیانی جمله روح بی جسد * فی دریشان کبر و کین و فی حد

(۴۱۴۴) In A vv. ۴۱۴۴ and ۴۱۴۵ are transposed. (۴۱۴۶) L Bul. کالصر.

(۴۱۴۷) Bul. پل صراط. (۴۱۵۰) L Bul. ذوق از غزا.

(۴۱۵۲) D بر فَلَک L با فَلَک. (۴۱۵۴) B om.

می‌برندت خانه تنگ و زحیر * نی درو قالی و نه دروی حصیر
 نی چراغی در شب و نه روز نان * نی درو بوی طعام و نه نشان
 ۴۱۲۰ نی در معصور نی در بام راه * نی یکی همسایه کو باشد پناه
 جسم تو که بوسه‌گام خلق بود * چون رود در خانه کور و کبود
 خانه بی‌زینهار و جای تنگ * که درو نه روی می‌ماند نه رنگ
 زین نسق اوصاف خانه می‌شرد * وز دو دیده اشک خونین می‌فُشرد
 گفت جوحی با پدر ای ارجمند * واللّه این را خانه ما می‌برند
 ۴۱۲۵ گفت جوحی را پدر ابله مشو * گفت ای بابا نشانیها شنو
 این نشانیها که گفت او یک بیک * خانه ماراست بی تردید و شک
 نی حصیر و نه چراغ و نه طعام * نه درش معصور و نه صحن و نه بام
 زین نمط دارند بر خود صد نشان * لیک گی بینند آنرا طاغیان
 خانه آن دل که ماند بی ضیا * امر شعاع آفتاب کبریا
 ۴۱۳۰ تنگ و تاریکست چون جان جهود * بی‌نوا از ذوق سلطان و دود
 نی در آن دل نافت تاب آفتاب * نی گشاد عرصه و نه فتح باب
 گور خوشتر از چنین دل مر ترا * آخر از گور دل خود بر ترا
 زند و زنده‌زاد ای شوخ و شنگ * دم نمی‌گیرد ترا زین گور تنگ
 یوسف وقتی و خورشید سما * زین چه و زندان بر آ و رو نما
 ۴۱۳۵ یونس در بطن ماهی پخته شد * مخلصش را نیست از تسبیح بُد

(۴۱۱۹) After this verse L adds:

نی درون معصور نی سقف و نی بام * نی درو بهر ضیائی هیچ جام

نی درو معصور A. نی درو از بهر مہمان آب چاه. L in the first hemistich: (۴۱۲۰)

Bul. و نی بر بام. and so corr. in D. A Bul. درش.

نی رنگ A (۴۱۲۲). چون شود. BDL Bul. چشم تو. AB Bul. (۴۱۲۱)

نی بام A. صحن for سقف L (۴۱۲۷). بی ترور و شک L. بس نشانیها B (۴۱۲۶)

نور آفتاب. BD Bul. (۴۱۴۱). با خود A. دادد L (۴۱۲۸)

بر آ رو و نما L (۴۱۴۴). شوخ شگ AL. زند زادی شوخ D (۴۱۴۳)

گر پوشی نو سلاحِ رُستمان * رفت جانت چون نباشی مردِ آن
 ۲۱۷۰ جان سپَر کن تیغ بگذار ای پسر * هر که بی سر بود ازین شه بُرد سر
 آن سلاحت حیل و مکر تو است * هم ز تو زابید و هم جان تو خست
 چون نکردی هیچ سودی زین حیل * ترکِ حیل کن که پیش آید دُول
 چونک یك لحظه نخوردی بر زَفَن * ترکِ فَن گوئی طلب رَبِّ الْهِنَن
 چون مبارک نیست بر تو این علوم * خویشتن گوی کن و بگذر ز شوم
 ۲۱۷۵ چون ملائک گو که لا عِلْمَ لَنَا * یا اِلَهِی غَیْرَ مَا عَلَّمْتَنَا

قصهٔ اعرابی و ریگ در جوال کردن و ملامت کردن آن فیلسوفِ اُورا،

یك اعرابی بار کرده اشتری * دو جوال زفت از دانه پُری
 او نشسته بر سر هر دو جوال * يك حدیث انداز کرد اُورا سؤال
 از وطن پرسید و آوردش بگفت * و اندر آن پرسش بسی دُرُها بسُفت
 بعد از آن گفتش که آن هر دو جوال * چیست آگنده بگو مصدوقِ حال
 ۲۱۸۰ گفت اندر يك جوالم گندمست * در دگر ریگی نه قُوتِ مردمست
 گفت تو چون بار کردی این رِمال * گفت نا تنها نماند آن جوال
 گفت نیم گندم آن تنگرا * در دگر ریز از پی فرهنگرا
 نا سبک گردد جوال و هر شتر * گفت شاباش ای حکیمِ اهل و حر
 این چنین فکر دقیق و رأی خوب * تو چنین عریان پیاده در لغوب

BDL Bul. (۲۱۷۲) کن که هستی بس دغل L (۲۱۷۲) زاند A (۲۱۷۱)

خویشتن را گوی کن بگذر L (۲۱۷۴) گو for کن D. چون یکی لحظه

Heading: After جوال کردن B adds بجای گندم.

(۲۱۷۶) After this verse B adds:

و آن جوال دیگرش از ریگ بر * هر دورا او بار کرده بر شتر

L. در دیگر D (۲۱۸۲) این جوال D (۲۱۸۱) این هر دو Bul. (۲۱۷۹)

با چنین فکر Bul. (۲۱۸۴) حکیم و اهل حر A (۲۱۸۲) از پی پاستنگرا

ترسیدن كودك از آن شخص صاحب جثّه و گفتن آن شخص
که ای كودك مترس که من نامردم،

۲۱۵۵ كنگ زفتی كودكى را يافت فرد * زرد شد كودك زبیم قصدِ مرد
گفت ایمن باش ای زیبای من * كه تو خواهی بود بر بالای من
من اگر هَوَلَم مَحَنَّت دان مرا * همچو اشتر بر نشین یران مرا
صورتِ مردان و معنی این چنین * از برون آدم درون دیو لعین
آن دُهل را مانی ای زفتِ چو عاد * كه برو آن شاخ را میكوفت باد
۲۱۶۰ روبهی اَشْكَارِ خود را باد داد * پهرِ طبلِ همچو خيكِ پر زباد
چون ندید اندر دهل او فریبی * گفت خوكی به ازین خيكِ تهبی
روبهان ترسند زآوازِ دهل * عاقلش چندان زند که لا تَقُل

قصّه تیراندازی و ترسیدن او از سواری که در بیشه می‌رفت،

يك سواری با سلاح و بس مهیب * می‌شد اندر بیشه براسبِ نجیب
تیراندازی بَحْكَم اُورا بدید * پس زخوفِ او کمان را در کشید
۲۱۶۵ تا زند تیری سوارش بانگ زد * من ضعیفم گرچه زفَنستم جسد
هان و هان منگر تو در زفتی من * که کمر در وقتِ جنگ از پیرزن
گفت رَو که نيك گفתי ورنه نیش * بر تو می‌انداختم از نرسِ خویش
بس کسان را کَالَتِ پیکار کُشت * بی رجولیت چنان تیغی بهُشت

و. A om. مرد آن Bnl. (۲۱۵۸) D خواهم for هَوَلَم, corr. in marg. (۲۱۵۷)

خیکی A (۲۱۶۱) خیکی A (۲۱۶۰)

Heading: L Bnl. ترانداز A. قصّه ترسیدن تیراندازی از سواری.

بر کشید D (۲۱۶۴) اسی BL. با سلاحي بس L (۲۱۶۴)

بی چنان مردی که باید: In the second hemistich L has: آلت AB Bnl. (۲۱۶۸)

After this verse L adds: داده پشت

آلت پیکار او اُورا بکُشت * بی رجولیت چنان تیغی بهُشت

حکمتِ دنیا فزاید ظنّ و شک * حکمتِ دینی پَرَدِ فوقِ فلک
 زَوْبَعَانِ زَبَرِکِ آخِرِ زمان * بر فزوده خویش بر پیشینیان
 ۴۲۰۰ حیلِ آموزانِ جگرها سوخته * فعلها و مکرها آموخته
 صبر و ایشار و سخای نفس و جود * باد داده کآن بود اکسیرِ سود
 فکرِ آن باشد که بگشاید رهی * راه آن باشد که پیش آید شهبی
 شاه آن باشد که از خود شه بود * نه بمخزنِها و لشکر شه شود
 تا بماند شاهی او سرمدی * همچو عَزَّ مُلْکِ دینِ احمدی

کراماتِ ابراهیمِ ادهمِ قدّس اللّٰه روحه العزیز بر لب دریا،

۴۲۱۰ هر زابِراهِیمِ آذهرِ آمدست * کو زراهی بر لبِ دریا نشست
 دلقِ خود می دُوخت بر ساحلِ روان * یَکِ امیری آمد آنجا ناگهان
 آن امیر از بندگانِ شیخ بود * شیخ را بشناخت سجده کرد زود
 خیره شد در شیخ و اندر دلقِ او * شکلی دیگر گشته خُلقِ و خَلقِ او
 کوهها کرد آنچنان مُلْکِ شگرف * برگزید آن فقرِ بس باریکِ حرف
 ۴۲۱۰ مُلْکِ هفت اقلیم ضایع می کند * چون گدا بر دلقِ سوزن می زند
 شیخ واقف گشت از اندیشه اش * شیخ چون شیرست و دها بیشه اش
 چون رجا و خوف در دها روان * نیست مخفی بر وی اسرارِ جهان
 دل نگه دارید ای بی حاصلان * در حضورِ حضرتِ صاحبِ دِلان

روبهان زبرک BL (۴۲۰۴) . بود L . برد D. Bul. ۵۰ pointed in D. Bul. : پرد (۴۲۰۴)

شاه آن باشد که پیش شه رود B (۴۲۰۸) . اکسیر و سود D (۴۲۰۶)

بر لب بحری A (۴۲۱۰) . همچو ملک عزّ دین Bul. (۴۲۰۹)

بندگان خویش D (۴۲۱۲) . دلقِ خود می دُوخت آن سلطان جان BDL Bul. (۴۲۱۱)

و خَلقِ او D . در دلقِ و اندر شیخ او D (۴۲۱۲) BDL Bul. (۴۲۱۰)

ترك کرد او ملك هفت اقليم را * میزند بر دلقِ سوزن چون گدا

اسرار نهان Bul. (۴۲۱۷)

۲۱۸۵ رحمش آمد بر حکیم و عزم کرد * کش بر اشتر بر نشاند نیک مرد
 باز گفتش اے حکیم خوش سخن * شمه از حال خود هم شرح کن
 این چنین عقل و کفایت که تراست * تو وزیری یا شهبی بر گوی راست
 گفت این هر دو نیم از عامه ام * بشگر اندر حال و اندر جامه ام
 گفت اشتر چند داری چند گاو * گفت نه این و نه آن مارا مگاو
 ۲۱۹۰ گفت رخت چیست باری در دکان * گفت مارا کو دکان و کو مکان
 گفت پس از نقد پرسم نقد چند * که نویی تنهارو و محبوب پند
 کیسای مسّ عالم با توست * عقل و دانش را گهر تو بر توست
 گفت والله نیست یا وَجْهَ الْعَرَبِ * در همه ملکر وجوه قوت شب
 پابرهنه تن برهنه می دوم * هر که نانی میدهد آنجا روم
 ۲۱۹۵ مر مرا زین حکمت و فضل و هنر * نیست حاصل جز خیال و درد سر
 پس عرب گفتش که شو دور از برم * تا نیارد شوی تو بر سرم
 دور بر آن حکمت شومت زمن * نطق تو شومست بر اهل زمن
 یا نو آن سو رو من این سو می دوم * ورترا ره پیش من و پس روم
 يك جوالر گندم و دیگر زریگ * به بود زین حیل های مردریگ
 ۲۲۰۰ احمی ام بس مبارك احمیست * که دلم با برگ و جانم متقیست
 گر تو خواهی کی شقاوت کم شود * جهد کن تا از تو حکمت کم شود
 حکمتی کز طبع زاید وز خیال * حکمتی بی فیض نور ذو آنجلال

(۲۱۸۹) L مال for گاو. L. مفزا ملال. (۲۱۹۰) D om. After this verse L adds:

نیست قوت و فی رخوت و فی قماش * فی مناع و بیست مطبخ نیست آتش

(۲۱۹۱) A om. پس. D پس از زهد پرسم.

(۲۱۹۲) A زر for مس. D تو بر for بر نو. After this verse L adds:

گنجها بنهاده باتی هر مکان * نیست عاقلتر ز تو کس در جهان

(۲۱۹۴) L سر for تن. (۲۱۹۵) D om. و before درد.

(۲۱۹۶) D در سرم. (۲۱۹۷) D شوم از برم.

(۲۱۹۹) D از گندم. (۲۲۰۱) Bul. کت for کی. (۲۲۰۲) D و نور.

پنجِ حَسِّ با همدگر پیوسته‌اند . زَانِکِ این هر پنج زَاصلی رُسته‌اند
 قَوْتُ یَکِ قَوْتُ باقی شود * ما بقی را هر یکی ساقی شود
 دیدنِ دیکه فزاید نطق را * نطق در دیکه فزاید صدق را
 صدق بیداری هر حس میشود * حسها را ذوق مؤنس میشود

آغاز منور شدن عارف بنور شیب‌بین،

چون یکی حس در رَوش بگشاد بند * ما بقی حسها همه مُبدَل شوند ۲۲۴۰
 چون یکی حس غیر محسوسات دید * گشت غیبی بر همه حسها پدید
 چون ز جَوِّ جَسْت از گَلَّه یَکِ گوسفند * پس پیاپی جمله زان سو بر جهند
 گوسفندانِ حواست را بران * در چرا از أَخْرَجَ الْمَرْعَى چران
 تا در آنجا سنبل و نسرت چرند * تا بروضاتِ حقایق ره بَرَنند
 هر حَسَّت پیغمبر حسها شود * جمله حسها را در آن جَنَّت گشَد ۲۲۴۵
 حسها با حَسِّ تو گویند راز بی زبان و بی حقیقت بی مجاز
 کین حقیقت قابلِ تأویلهاست * وین توهم مایهٔ تخیلهاست
 آن حقیقت کآن بود عین و عیان * هیچ تأویلی ننگجد در میان
 چونک حسها بند حَسِّ تو شد * مر فلکهارا نباشد از تو بُد
 چونک دعوی رود در مِلْکِ پوست * مغز آن کی بود قشر آن اوست ۲۲۵۰

از اصلی بلند and so L Bul., which have بلند B (۲۲۴۶)

نطق را for عشق BDL Bul. (۲۲۴۸) . ساقی بود L . باقی کی شود D (۲۲۴۷)

منور شدن حواس عارف Bul. Heading: . نطق for عشق BDL Bul.

در چرای اخراج Bul. (۲۲۴۲) . مبدل شدند D. Bul. so vocalised in D. Bul. : رَوش (۲۲۴۰)

رهبرند A . تا بگلزار حقایق BDL Bul. . سنبل و ریحان BDL Bul. (۲۲۴۴)

تا مکایک سوی آن جَنَّت رود BD Bul. . پیغمبر L om. ABD (۲۲۴۵)

و. and so D, which om. بی حقیقت بی زبان و بی محاز BL Bul. (۲۲۴۶)

آن حقیقت را که باشد از عیان BDL Bul. (۲۲۴۸)

مغز آنرا که بود L . از مِلْکِ D (۲۲۵۰) . چونک هر حس بند BDL Bul. (۲۲۴۹)

پیشِ اهلِ تنِ ادبِ بر ظاهرست * که خدا زیشان نهان را سترست
 ۲۲۲۰ پیشِ اهلِ دلِ ادبِ بر باطنست * زآنکِ دلشان بر سرایِ فاطنست
 تو بعکسی پیشِ کورانِ بهرِ جاه * با حضورِ آبی نشینی پایگاه
 پیشِ بینایانِ کنی ترکِ ادب * نازِ شهوت را از آن گشتی حطَب
 چون نداری فطنت و نورِ هُدی * بهرِ کورانِ رُوی را وزنِ جلا
 پیشِ بینایانِ حدّث در رُوی مال * نازِ میکن با چنین گندیده حال
 ۲۲۲۵ شیخ سوزن زود در دریا فکند * خواست سوزن را با آوازِ بلند
 صد هزاران ماهیِ اللّهی * سوزنِ زر در لبِ هر ماهی
 سر بر آوردند از دریای حق * که بگیر ای شیخ سوزنهای حق
 رُو بدو کرد و بگفتش اے امیر * مُلکِ دل به با چنان مُلکِ حفر
 این نشانِ ظاهرست این هیچ نیست * تا بیاطن در روی بینی تو بیست
 ۲۲۳۰ سوی شهر از باغ شاخی آورند * باغ و بُستان را کجا آنجا برند
 خاصّه باغی کین فلک یک برگِ اوست * بلكِ آن مغزست وین دیگر چو پوست
 بر نی داری سوئے آن باغ گام * بوی افزون جوی و کن دفعِ زُکام
 تا که آن بو جانبِ جانت شود * تا که آن بو نورِ چشمانت شود
 گفت یوسف ابنِ یعقوبِ نبی * بهرِ بو اَلْقُوا عَلٰی وَجْهِ اَبی
 ۲۲۳۵ بهرِ این بو گفت احمد در عِظّات * دایما قُرْءَةُ عِبْنی فی الصَّلوة

در دهن D. بر لب L Bul. (۲۲۲۶) بر روی Bul. (۲۲۲۴) جلی A. (۲۲۲۲)

for در لب. After this verse B has:

سوزنِ زرّین در آن دندان او * که بگیر ای شیخ سوزنهای هو

و. A om. (۲۲۴۰) رو بدو کرده بگفتش Bul. (۲۲۲۸)

بوی امیون L. گر نی داری Bul. (۲۲۴۲) و این عالم چو پوست ABL Bul. (۲۲۴۱)

(۲۲۴۴) After this verse L adds:

تا که آن بو سوی بستانت کشد * و نماند مر ترا راه رشد

چشم نابیسات را بینا کند * سینهات را سینهٔ سینا کند

بهر این بر گفت Bul. (۲۲۴۵) یوسف بهر یعقوب A. (۲۲۴۴)

موش گفتم ز آنک در خاکست جاش * خاك باشد موش را جایِ معاش
 راهها داند ولی در زیرِ خاك * هر طرف او خاك را کردست چاك
 نفسِ موشی نیست الا لقمه رَند * قدرِ حاجت موش را عقلی دهند
 ز آنک بی حاجت خداوند عزیز * می‌نبخشد هیچ کس را هیچ چیز
 ۲۲۷۵ گر نبوده حاجتِ عالم زمین * نافریدی هیچ رَبُّ الْعَالَمِينَ
 وین زمین مضطرب محتاجِ کوه * گر نبودی نافریدی پُر شکوه
 ورنه نبوده حاجتِ افلاك هر * هفت گردون نافریدی از عدم
 آفتاب و ماه و این اِستارگان * جز بجاست گئی پدید آمد عیان
 پس کمند هستها حاجت بود * قدرِ حاجت مرد را آلت بود
 ۲۲۸۰ پس بیفزای حاجت ای محتاجِ زود * تا بجوشد در کرم دریای جود
 این گدایان بر ره و هر مبتلا * حاجتِ خود می‌نماید خالق را
 کورے و شلی و بیمارے و درد * تا ازین حاجت بچند رحمِ مرد
 هیچ گوید نان دهید ای مردمان * کی مرا مالست و انبارست و خوان
 چشم نهادهست حق در گوزموش * ز آنک حاجت نیست چشمش بهرِ نوش
 ۲۲۸۵ می‌تواند زیست بی چشم و بصر * فارغست از چشم او در خاك تر
 جز بدزدی او برون ناید ز خاك * تا کند خالق از آن دزدیش پاك
 بعد از آن پَر یابد و مرغی شود * می‌پرد تسبیحِ بارے می‌کند
 هر زمان در گلشنِ شکرِ خدا * او بر آرد همچو بلبل صد نوا
 کای رهانده مرا از وصفِ زشت * اے کننده دوزخی را تو بهشت
 ۲۲۹۰ در یکی پیهی نهی تو روشنی * استخوانی را دهی سمع ای غنی
 چه نعلای آن معانی را بجم * چه نعلای فهمِ آشپارا باسم

نافریدی B (۲۲۷۷). هر طرف از خاك و کردست خاك A (۲۲۷۲).

آلت دعد BDL Bul. (۲۲۷۹). بند آمد Bul. (۲۲۷۸).

تسبیح باری A (۲۲۸۷). در خاك در BL. چشم زیر خاك تر D (۲۲۸۵).

پرد in the second hemistich چون ملاك جاب گردون رود and so L, which has
 سمع غنی A (۲۲۹۰). وی کنند A (۲۲۸۹). رود for.

چون تنازع در فتد در تنگ کاه * دانه آن کیست آن را کن نگاه
 پس فلك قشرست و نور روح مغز * این پدیدست آن خفی زین رو ملغز
 جسم ظاهر روح مخفی آمدست * جسم همچون آستین جان همچو دست
 باز عقل از روح مخفی تر بود * حسن سوی روح زوتر ره برآرد
 جنبشی بینی بدانی زنده است * این ندانی کی ز عقل آگنده است^{۲۲۵۵}
 تا که جنبشهای موزون سر کند * جنبش مس را بدانش زر کند
 زان مناسب آمدن افعال دست * فهم آید مر ترا که عقل هست
 روح و حی از عقل پنهان تر بود * زانک او غیبست او زان سر بود
 عقل احمد از کسی پنهان نشد * روح و حییش مدرك هر جان نشد
 روح و حی را مناسب است نیز * در نیابد عقل کان آمد عزیز^{۲۲۶۰}
 که جنون بیند گهی حیران شود * زانک موقوفست تا او آن شود
 چون مناسبای افعال خضر * عقل موسی بود در دیدش گذر
 نامناسب می نمود افعال او * پیش موسی چون نبودش حال او
 عقل موسی چون شود در غیب بند * عقل موشی خود کیست ای ارجمند
 علم تقلیدی بود بهر فروخت * چون بیابد مشتری خوش بر فروخت
 مشتری علم تحقیقی حقاقت * دایما بازار او با رونق است
 لب پیسته مست در بیع و شری * مشتری بی حد که الله اشتری
 درس آدم را فرشته مشتری * محرم درش نه دیوست و پری
 آدم انبئهم باسما درس گو * شرح کن اسرار حق را مو بو
 آنچنان کس را که کوتاهین بود * در تلون غرق و بی تمکین بود^{۲۲۷۰}

(۲۲۵۲) Bul. om. و. (۲۲۵۴) BD مخفی تر برد. (۲۲۶۰) Suppl. in marg. A.

(۲۲۶۱) Suppl. in marg. A. کذر AD (۲۲۶۲)

عقل موسی A in the second hemistich. در عقل بند D (۲۲۶۴)

چون نیابد مشتری خوشتر فروخت D. عقل تقلیدی Bul. (۲۲۶۵)

مست for هست L (۲۲۶۷)

۴۴۱. آتش ابراهیم را نبُود زیان * هرکه نمرودِ یست گوی ترس از آن
 نفس نمرودست و عقل و جان خلیل ■ روح در عین است و نفس اندر دلیل
 این دلیل، راه ره رُورا بود * کو بهر دم در بیابان گم شود
 واصلان را نیست جز چشم و چراغ * از دلیل و راهشان باشد فراغ
 گر دلیلی گفت آن مردِ وصال * گفت بهر فهم اصحابِ جدال
 ۴۴۱.۵ بهر طفل، نو پدر تی نمی کند * گرچه عقلش هندسه گیتی کند
 کم نگردد فضلِ استاد از علو * گر آلف چیزی ندارد گوید او
 از پی، تعلیم آن بسته دهن * از زبان خود برون باید شدن
 در زبان او بیاید آمدن * تا بیاموزد ز تو او علم و فن
 پس همه خلفان چو طفلان، ویند * لازمست این پیرا در وقتِ پند
 ۴۴۲. کفر را حدست و اندازه بدان * شیخ و نور، شیخ را نمود کران
 پیش بی حد هرچه محدودست لاست * کُلُّ شَیْءٍ غَیْرِ وَجْهِ اللَّهِ فَنَاسِت
 کفر و ایمان نیست آن جایی که اوست * ز آنک او مغزست وین دورنگ و پوست
 این فناها پرده آن وجه گشت * چون چراغ، خفیه اندر زیر طشت
 پس سَر این تن حجاب آن سرست * پیش آن سر این سَر تن کافرست

دلیل راهشان AL. چشم چراغ A (۴۴۱۴). روح در عیست A (۴۴۱۱).

L in the second hemistich: بیرون A. بهر تعلیم بچه بسته دهن Bul. (۴۴۱۷). طعلی A (۴۴۱۵).
 گوید او هوز و حطی کلن: second hemistich:

After this verse L in the second hemistich: وز زبان خود برون باید شدن (۴۴۱۸).
 تا بیاموزد زبان زو علم و فن * جلگی از خود باید کم شدن: verse L add:

After this verse BL Bul. add: (۴۴۱۹)

آن مرد شیخ بد گونش را * آن بکنر و گهری آگند را
 گفت خود را تو مزن بر تیغ تیز * هین مکن با شاه و با سلطان ستر
 حوض با دریا اگر پهلوی زند * خوش را از بیخ هستی بر کند
 بیست بحری کو کران دارد که تا * تیره گردد او زمردار شما

These verses have been suppl. in marg. D by ■ later hand.

BDL for ابرست (۴۴۲۴) and so A in marg. معزست او A (۴۴۲۲).

لفظ چون و گُرسْت و معنی طایرست * جسم جوی و روح آب سایرست
 او روانست و تو گویی واقف است * او دوانست و تو گویی عاکف است
 گر نبینی سیر آب از خاکها * چیست بر وی نو بنو خاشاکها
 هست خاشاک تو صورتهای فکر * نو بنو در می رسد آشکالِ بکر^{۴۲۹۵}
 روی آب جوی فکر اندر روش * نیست بی خاشاک محبوب و وحش
 قشرها بر روی این آب روان * از ثمار باغ غیبی شد دوان
 قشرها را مغز اندر باغ جو * زانک آب از باغ می آید بجو
 گر نبینی رفتن آب حیات * بنگر اندر جوی این سیر نبات
 آب چون انبته تر آید در گذر * زو کند قشر صور زوتر گذر^{۴۲۹۶}
 چون بغایت تیز شد این جو روان * غم نیاید در ضمیر عارفان
 چون بغایت ممتلی بود و شتاب * پس ننگجد اندرو الا که آب

طعنه زدن بیگانه در شیخ و جواب گفتن مرید شیخ اورا،

آن یکی يك شيخ را تهمت نهاد * کو بدست و نیست بر راه رشاد
 شاربِ خمرست و سالوس و خبیث * مر مریدان را کجا باشد مغیث^{۴۲۹۷}
 آن یکی گفتش ادب را هوش دار * خرد نبود این چنین ظن بر کبار
 دور ازو و دور از آن اوصاف او * که زسیلی تیره گردد صاف او
 این چنین بهتان منه بر اهل حق * این خیال نُست بر گردان ورق
 این نباشد و ر بود ای مرغِ خالک * بحرِ قلزم را زمرداری چه بالک
 نیست دُونِ الْفُلَّاتِینِ و حوضِ خرد * کی تواند قطره اش از کار بُرد

آب و جوی. BD Bul. (۴۲۹۶). تو بنو خاشاکها. DL. آب از چاکها. Bul. (۴۲۹۴).

وین سیر. D. بینی. D (۴۲۹۹). باغ اندر مغز. D (۴۲۹۸).

در راه. Bul. ابلوی يك شيخ را L (۴۲۰۲). غم بیاید. A (۴۲۰۱).

کین خیال. DL (۴۲۰۷). سالوس خبیث. Bul. (۴۲۰۴).

قطره اش. Bul. که تواند. BL Bul. (۴۲۰۹).

مَسَّ اَکْرَازِ کِمِیَا قَابِلِ نَبْد * کِمِیَا از مَسَّ هَرگِز مَسَّ نَشْد
 ۲۲۴۵ بد چه باشد سرکشی آتشِ عَمَل * شیخ که بُوَد عَیْنِ دِرِیایِ ازل
 دایم آتش را بترسانند ز آب * آبِ گِی ترسید هَرگِز ز اَلتِهَاب
 در رِخ مَه عَیْبِ بَیْنِی مِیکنی * در بَیْهَشْتِی خَارِچِیْنِی مِیکنی
 گِر بَیْهَشْتِ اَندر رَوِی تو خَارْجُو * هِیچ خَار اَنجَا نِیابِی غَیْرِ تو
 مِی بَیْشَوِشِ اَفْتَابِی در گِلی * رخنه مِیجَوِی ز بَدَرِ کَامِلی
 ۲۲۵۰ اَفْتَابِی که بَتابد در جِهَان * پَیْرِ خَفَّاشِی کجا گردد نِهَان
 عَیْبِهَا از رَدِّ پِیران عَیْب شد * غَیْبِهَا از رَشْکِ پِیران غَیْب شد
 باری اَر دُورِی ز خَدَمَت یار باش * در نَدَامَت چابک و بَر کار باش
 نَا از اَن رَاهَت نَسِی مِی رَسَد * آبِ رَحْمَتِ رَا چِه بَنَدِی از حَسَد
 گرچه دُورِی دُورِ مِی جَنبَان تو دُم * حَیْثُ مَا کُنْتُمْ فَوَلُّوا وَجْهَکُمْ
 ۲۲۵۵ چُون خَرِی در گِل فَنَد از گَام نِیز * دَم بَدَم جَنبَد بَرای عِزَمِ خِیز
 جَای رَا هَموار نَکُنَد پَیْرِ بَاش * دَانَد او که نِیست اَن جَای مَعاش
 حَسِّ تو از حَسِّ خَر کَمتر بُدَسْت * که دَل تو زِین وَحَلْهَا بَر نَجَسْت
 در وَحَلِ تَأْوِیلِ رَخَصَت مِیکنی * چُون نِی خَوَاشِی کَز اَن دَل بَر گَنی
 کَیْن رَوَا بَاشَد مَرَا مَن مُضْطَرَم * حَق نَگِیرَد عَاجِزِی رَا از کَرَم
 ۲۲۶۰ خُود گِرَفْتَسْت تو چُون کَفْتارِ کُور * اَیْن گِرَفْتَن رَا نِیسنِی از غُرُور
 مِی گُوند اَیْن جَا یَگِه کَفْتارِ نِیست * از بَرُون جَوِیْد کَانَدَر غَارِ نِیست

B in the first hemistich (۲۲۵۱). از آب AL Bul. (۲۲۴۶). بود D (۲۲۴۴).

از رَشْکِ اِشَان BDL Bul. عَیْب and عَیْبِهَا A in the second hemistich. غَیْب شد.

After this verse L adds: D (۲۲۵۲).

نَا که از جَرَمَت بَدَامَت مِیرَسَد * هَر دَمَت بوی سَلامَت مِیرَسَد

فَنَاد A (۲۲۵۵). آبِ رَحْمَتِ رَا چِه بَنَدِی B (۲۲۵۲).

گُوبَدش کَا یَنجَا یَگِه L. مِی گُوبَد B. مِی گُوبَد D (۲۲۶۱). تَأْوِیل و رَخَصَت DL (۲۲۵۸).

After this verse L adds: از بَرُون جَوِیْد کَانَدَر A

نِیست در سَورَاخ کَفْتارِ ای پَدَر * رَفَت تَا زَان او بَوسَ اَبْجُور

Bul. adds:

۲۲۲۵ کیست کافر غافل از ایمانِ شیخ * چیست مرده بی‌خبر از جانِ شیخ
 جان نباشد جز خبر در آزمون * هرکرا افزون خبر جانش فزون
 جانِ ما از جانِ حیوانِ بیشتر * از چه زان رُو که فزون دارد خبر
 پس فزون از جانِ ما جانِ مَلَّک * کو منزّه شد ز حَسَمِ مُشْتَرِک
 وز مَلَّک جانِ خداوندانِ دل * باشد افزون تو تحیرا بهل
 ۲۲۲۶ زان سبب آدم بود مسجودشان * جان او افزون‌ترست از بودشان
 ورنه بهتر از سجودِ دون‌تری * امر کردن هیچ نبود در خوری
 گی پسندد عدل و لطفِ کردگار * که گُلِ سجد کند در پیشِ خار
 جان چو افزون شد گذشت از انتها * شد مُطِيعش جانِ جمله چیزها
 مرغ و ماهی و پری و آدمی * زانک او بیشست و ایشان در کمی
 ۲۲۲۷ ماهیان سوزنگر دلش شوند * سوزنان را رشتها تابع بوند

بقیة قصّة ابراهیم ادهم قدس الله روحه بر لب آن دریا،

چون نفاذ امرِ شیخ آن میر دید * زآمد ماهی شدش وجدی پدید
 گفت اه ماهی زپیران آگهست * شه تنی را کو لعین درگهست
 ماهیان از پیر آگه ما بعید * ما شقی زین دولت و ایشان سعید
 سجد کرد و رفت گریان و خراب * گشت دیوانه زعشق فتح باب
 ۲۲۲۸ پس تو ای ناشسته‌رو در چیستی * در نزاع و در حسد با کیستی
 با دُمِ شیرِ تو باز می‌کنی * بر ملایک تُرک‌ناز می‌کنی
 بد چه می‌گویی تو خیر محض را * هین ترفع کم شهر آن خفص را
 بد چه باشد مِسِّ محتاجِ مَهان * شیخ که بُود کیمیای بی‌کران

بودشان for جانسان B (۲۲۲۶) . کیست مرده Bul. (۲۲۲۵)

چو for چه A (۲۲۲۷) . و Bul. om. (۲۲۲۸) . ورنی بهتر از سجود A (۲۲۲۹)

آن ماهی Bul. (۲۲۳۰) . زآمدی A (۲۲۳۱)

شقی از دولت Bul. (۲۲۳۲)

پس بدانند زود تأثیر گناه * تا بنالد زود گوید اے اله
 چون کند اصرار و بد پیشه کند * خاك اندر چشم اندیشه کند
 توبه ندیشد دگر شیرین شود * بر دلش آن جرم تا بی دین شود
 آن پشیمانی و با رب رفت ازو * شست بر آیین زنگ پنج تو^{۲۲۸۰}
 آهنش را زنگها خوردن گرفت * گوهرش را زنگ کم کردن گرفت
 چون نویسی کاغذ اسپید بر * آن نبشته خواند آید در نظر
 چون نویسی بر سر بنوشته خط * فهم نآید خواندش گردد غلط
 کان سیاهی بر سیاهی افتاد * هر دو خط شد کور و معنی نداد
 و ر سِوم باره نویسی بر سرش * پس سیه کردی چو جان کافر^{۲۲۸۵}
 پس چه چاره جز پناه چاره گر * ناامیدی من و اکسیرش نظر
 ناامیدها پیش او نهید * تا زرد بی دوا بیرون جهید
 چون شعیب این نکته با وی بگفت * زان دم جان در دل او گل شگفت
 جان او بشنید و خی آسمان * گفت اگر بگرفت مارا کو نشان^{۲۲۹۰}
 گفت یا رب دفع من می گوید او * آن گرفتن را نشان می جوید او
 گفت ستارم نگویم رازهاش * جز یکی رمز از برای ابتلاش
 يك نشان آنك میگیرم ورا * آنك طاعت دارد از صوم و دعا
 و ز نماز و از زکات و غیر آن * ليك يك ذره ندارد ذوق جان
 می کند طاعات و افعال سنی * ليك يك ذره ندارد چاشنی
 طاعتش نغزست و معنی نغزنی * جوزها بسیار و در وی مغزنی^{۲۲۹۵}

و. D om. (۲۲۷۸). زود و گوید BL. پس بنالد A. بدانند for نماید D (۲۲۷۷).

زنک and زنکها Bul. (۲۲۸۱). زنک Bul. بر for اندر D. شسته A (۲۲۸۰).

چون سیاهی D (۲۲۸۴). آن نوشته B (۲۲۸۲).

پناهی A (۲۲۸۶). in text پس BDL Bul. have. جان پر شرش ABL (۲۲۸۵).

L in the second hemistich: با او AB Bul. این نقشها بر وی بخواند L (۲۲۸۸).

نشنید B. شنید A (۲۲۸۹). از تفکر همچو خر در گل بماند.

از نماز A (۲۲۹۲). دارد و صوم Bul. يك نشانی B (۲۲۹۲).

این همی گویند و بندش می‌نهند * او همی گوید زمن بی آگهند
گر زمن آگاه بودی این عدو * گئی ندا کردی که این کفتار کو

دعوی کردن آن شخص که خدای تعالی مرا نمی‌گیرد بگناه و
جواب گفتن شُعِیبِ اُورا،

آن یکی میگفت در عهد شُعِیب * که خدا از من بسی دیدست عیب
چند دید از من گناه و جُرْمها * وز کرم بزدان نمی‌گیرد مرا ۲۲۶۵
حق تعالی گفت در گوش شُعِیب * در جواب او فصیح از راه غیب
که بگفتی چند کردم من گناه * وز کرم نگرفت در جُرْم اله
عکس می‌گویی و مفلوب ای سفیه * ای رها کرده ره و بگرفته نیمه
چند چندت گیرم و تو بی‌خبر * در سلاسل مانده پا نا بسر
زنگِ تو بر توت ای دیگِ سیاه * کرد سیمای درونت را تباه ۲۲۷۰
بر دلت زنگار بر زنگارها * جمع شد نا کور شد زآسارها
گر زند آن دود بر دیگِ نوی * آن اثر بنماید ار باشد جوی
زآنک هر چیزی بضد پیدا شود * بر سپیدی آن سیه رسوا شود
چون سیه شد دیگ پس تأثیرِ دود * بعد ازین بر وی که بیند زود زود
مردِ آهنگر که او زنگی بود * دود را با رُوش هم‌رنگی بود ۲۲۷۵
مردِ رومی کو کند آهنگری * رویش ابلق گردد از دودآورے

اندرین سوراخ نیست آن سرتلان * در صغارے غالباً جلوه کنان
با چنین گفتار و مکر و ریشخند * بی تعب آنرا کشند بند کمند

After آن کفتار AB Bul. (۴۲۶۴) نی آگهند Bul. می‌دهند Bul. (۴۲۶۲)

this verse L adds:

تا که بر بندند و بیرونش کشند * غافل آن کفتار را زین ریش‌خند

(۴۲۶۷) L om. (۴۲۶۶) L om. (۴۲۶۵) Bul. گناه و عیبها.

زنگار بر زنگارها Bul. (۴۲۷۱) زنگ Bul. (۴۲۷۰) ADL. رنگ.

گر کند Bul. (۴۲۷۶) D پس تأثیر DL (۴۲۷۴)

نور خورشید ار بیفتند بر حدث * او همان نورست نپذیرد خبث
 شیخ گفت این خود نه جامست و نه می * هین بزیر آ منکرا بشگر بوی
 آمد و دید انگین خاص بود * کور شد آن دشمن کور و کبود
 گفت پیر آن دم مرید خویش را * رو برای من بجو می ای کیا
 ۴۴۱۵ که مرا رنجیست مضطر گشته‌ام * من زرنج از مخمّصه بگذشته‌ام
 در ضرورت هست هر مردار پاك * بر سر منکیر زلعت باد خاك
 گردد خم‌خانه بر آمد آن مرید - بهر شیخ از هر خمی می‌چشید
 در همه خم‌خانه‌ها او می‌ندید - گشته بد پُر از عسل خمّ نیید
 گفت ای زندان چه حالست این چه کار * هیچ خمّی در نمی‌بینم عفار
 ۴۴۲۰ جمله زندان نزد آن شیخ آمدند - چشم گریان دست بر سر می‌زدند
 در خرابات آمدی شیخ اجل * جمله می‌ها از قدومت شد عسل
 کرده مُبدَل تو می‌را از حدث * جانِ مارا هم بدل کن از خبث
 گر شود عالم پُر از خون مال‌مال * کی خوردند خدا الاّ حلال

گفتن عایشه رضی الله عنها مصطفی را علیه السلام که نوبی

مصلّا بهر جا نماز می‌کنی،

عایشه روزی بسپغمبر بگفت * یا رسول الله تو پیدا و نهفت
 ۴۴۲۵ هرکجا یابی نماز می‌کنی * می‌دود در خانه ناپاک و دنی
 مستحاضه و طفل و آلوده پلید * کرده مُستَعْمَل بهر جا که رسید

او می‌چشید BD Bul. (۴۴۱۴) . کور کبود D (۴۴۱۴) . نی جامست و نی می A (۴۴۱۴)

کن خلیلی جان مارا از خبث L (۴۴۲۲) . هیچ در خمی Bul. (۴۴۱۹)

می‌کی چونست Bul. Heading: . کی خورد مرد خدا Bul. (۴۴۲۳)

After this verse L adds: . دادن و دنی D (۴۴۲۵) . بیغامبر ABDL (۴۴۲۴)

بی مصلّا می‌گزاری تو نماز - هرکجا روی زمین بگشای راز

BDL in the first hemistich پلید and so Bul., which (۴۴۲۶)
 کرد مستعمل Bul. BD Bul. in marg. A has طفلی

ذوق باید تا دهد طاعات بر * مغز باید تا دهد دانه شجر
دانه بی مغز گی گردد نهال * صورت بی جان نباشد جز خیال

بقیه قصه طعنه زدن آن مرد بیگانه در شیخ،

آن خبیث از شیخ می‌لایید ژاژ * کژنگر باشد همیشه عقل‌کار
که منش دیدم میان تجلی * او ز تقوی عاریست و مفلسی
۲۴۰۰ ور که باور نیستت خیز امشبان * نا بینی فسق شیخ را عیان
شب بهر دش بر سر یک روزی * گفت بنگر فسق و عشرت کردنی
بنگر آن سالوس روز و فسق شب * روز همچون مصطفی شب بو لَهَب
روز عبد الله اورا گشته نام * شب نعوذ بالله و در دست جام
دید شیشه در کف آن پیر پُر * گفت شیخا مر ترا هر هست غر
۲۴۰۵ تو نمی‌گفتی که در جام شراب * دیو می‌میزد شتابان نا شتاب
گفت جام را چنان پُر کرده‌اند * کاندرو اندر نگنجد یک سپند
بنگر اینجا هیچ گنجد ذره * این سخن را کز شیده غره
جام ظاهر خمر ظاهر نیست این * دور دار این را ز شیخ غیب بین
جام می هستی شیخ است ای فلیو * کاندرو اندر نگنجد بول دیو
۲۴۱۰ پُر و مالا مال از نور حق است * جام تن بشکست نور مطلق است

معز باید A in the first hemistich (۲۳۹۶)

Heading: D (sic) Bul. بر شیخ. آن before آمد

(۲۳۹۸) D می‌لایید. After this verse I adds:

که منم بر حال زشت او گواه * خمر خوارست و بد و کارش تباه

(۲۴۰۲) D om. Bul. بالله اندر دست I. او در دست

شتابان با D. می‌میزد دیو در وی با شتاب Bul. می‌میزد دیو روی نا شتاب A (۲۴۰۵)

شدایان نا L. but its reading of the next word is uncertain. B has شتاب. شتاب

شود. Bul. (۲۴۰۷) A کدرو (۲۴۰۶) شتاب

بشکست و نور Bul. D (۲۴۱۰) عیب بین A. ز شیخ ای عیب بین L (۲۴۰۸)

گر ترا تا زانو است ای پُر هنر * مر مرا صد گز گذشت از فرقِ سر
گفت گستاخی مکن بارِ دگر * تا نسوزد جسم و جانت زین شر
تو مری با مثلِ خود موشان بکن * با شتر مر موش را نبود سخن
گفت توبه کردم از بهر خدا * بگذران زین آبِ مَهْلَک مر مرا^{۴۴۰}
رحم آمد مر شتر را گفت هین * بر جه و بر کودبان من نشین
این گذشتن شد مسلم مر مرا * بگذرانم صد هزاران چون ترا
چون پَسِهر نیستی پس رَوِ براه * تا رسی از چاه روزی سوئے چاه
تو رعیت باش چون سلطان نه * خود مران چون مردِ کشتیان نه
چون نه کامل دکان تنها مگیر * دست خوش می باش نا گردی خمیر^{۴۴۵}
اَنْصِتُورَا گوش کن خاموش باش * چون زبان حق نگشتی گوش باش
ور بگوئی شکلِ استفسار گو * با شهنشاهان تو مسکین وار گو
ابتدای کبر و کین از شهوتست * راسخی شهوت امرِ عادنست
چون زعادت گشت مُحکَم خوی بد * خشم آید بر کسی کت واکشد
چونک نو گل خوار گشتی هر که او * واکشد از گل ترا باشد عدو^{۴۴۶}
بت پرستان چونک خُو با بت کنند * مانعان راه بت را دشمنند
چونک کرد ابلیس خُو با سروری * دید آدم را بچشمِ مُنْکِرِے
که به از من سروری دیگر بود * تا که او مسجود چون من کس شود

کودبان. L Bul. کوزبان BD. کوربان A (۴۴۵۱). زان شر B (۴۴۴۸).

خود مران کشتی چو کشتی بان نه L. خود مرا D (۴۴۵۴).

After this verse L adds: (۴۴۵۵)

چونک آزادیت نآمد بند باش * هین مپوش اطلس برو در ژند باش

Bul. adds:

بندگی به بود نا آزاده را * ژند پوش باش گر نشد اطلس ترا

انصتورا D (۴۴۵۶). BDL Bul. (۴۴۶۱).

بت پرستان چونک گرد بت تنند * مانعان راه خود را دشمنند

بتحقیر for حقیر او and so Bul., which has دید آدم را بتحقیق از خری BDL (۴۴۶۲)

and A in marg.

گفت پیغمبر که از بهر مهان * حق نجس را پاک گرداند بدان
 سجد گاهم را از آن رو لطف حق * پاک گردانید تا هفتم طبق
 هان و هان ترکِ حسد کن با شهان * ورنه ابلیس شوی اندر جهان^{۲۴۳۰}
 کو اگر زهری خورد شهدی شود * تو اگر شهدی خوری زهری بود
 کو بدل گشت و بدل شد کار او * لطف گشت و نور شد هر نار او
 قوت حق بود مر بابل را * ورنه مرغی چون گُشد مر پیل را
 لشکری را مرغی چندی شکست * تا بدانی کان صلابت از حق است
 گر نرا وسواس آید زین قیل * رو بخوان تو سوره اصحاب فیل
 ور کنی با او مری و همسری * چاکرم دان گر تو زایشان سر بری^{۲۴۳۵}

کشیدن موش مهار شتر را و معجب شدن موش در خود،

موشکی در کف مهار اشتری * در ربود و شد روان او از مری
 اشتر از چستی که با او شد روان * موش غره شد که هستم پهلوان
 بر شتر زد پرنو اندیشه اش * گفت بنمایم نرا تو باش خوش
 تا بیامد بر لب جوی بزرگ * کاندرو گشتی زبون هر شیر و گرگ
 موش آنجا ایستاد و خشک گشت * گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت^{۲۴۴۰}
 این توقف چیست حیرانی چرا * پا بنه مردانه اندر جو در آ
 نو فلاوزی و پیش آهنگ من * در میان ره مباش و تن مزین
 گفت این آب شگرفت و عمیق * من همی ترسم ز غرقاب ای رفیق
 گفت اشتر نا ببینم حد آب * پا درو بنهاد آن اشتر شتاب
 گفت تا زانوست آب ای کور موش * از چه حیران گشتی و رفتی زهوش^{۲۴۴۵}
 گفت مور نُست و مارا ازدهاست * که ززانو نا بزانو فرقه است

پیغامبر AB (۲۴۲۷)

زهری شود D Bul. (۲۴۳۰)

ورنی A (۲۴۳۲)

مرغک Bul. (۲۴۳۴)

صوره D (۲۴۳۴)

کندرو A (۲۴۳۶) BDL Bul.

زبون پیل سرگ

و BL om. (۲۴۴۶)

۲۴۸۰ کین فقیر خفته را جویم هم * کرد بیدارش زغم صاحبِ دِرم
 که درین کشتی حُرمدان گم شدست * جمله را جُستیم نتوان تو رست
 دلق بیرون کن برهنه شو زدلق * تا ز تو فارغ شود او هام خلق
 گفت یا رب بر غلامت این خسان * تهمتی کردند فرمان در رسان
 چون بدرد آمد دل درویش از آن * سر بیرون کردند هر سو در زمان
 ۲۴۸۵ صد هزاران ماهی از دریای ژرف * در دهان هر یکی دُرّی شگرف
 صد هزاران ماهی از دریای پُر * در دهان هر یکی دُرّ و چه دُر
 هر یکی دُرّی خراجِ مُلکتی * کز الهست این ندارد شرکتی
 دُرّ چند انداخت در کشتی و جُست * مر هوارا ساخت گُرسی و نشست
 خوش مربع چون شهبان بر تختِ خویش * او فراز اوج و کشتی اش پیش
 ۲۴۹۰ گفت رَو کشتی شمارا حق مرا * تا نباشد با شما دزد گدا
 تا کرا باشد خسارت زین فراق * من خوشم جُفت حق و با خلق طاق
 نه مرا او تهمت دزدی نهد * نه مهار مرا بغمازے دهد
 بانگ کردند اهل کشتی اے هام * از چه دادندت چنین عالی مقام
 گفت از تهمت نهادن بر فقیر * وز حق آزاری پی چیزے حقیر
 ۲۴۹۵ حاش لله بل زنعظیم شهبان * که نبودم بر فقیران بدگمان
 آن فقیران لطیف خوش نفس * کز پی تعظیمشان آمد عبّس
 آن فقیری بهر پیچاپیچ نیست * بل پی آن که بجز حق هیچ نیست

(۲۴۸۱) Bul. کاندین کشتی چرمدان L. درمدان, and so corr. in D.

(۲۴۸۲) BDL Bul. مر غلامت را خسان متهم کردند. After this verse L adds:

یا غیائی عند کُن کربة * یا معادی عند کُن شدة

یا محبّی عند کُن دعوة * یا ملاذی عند کُن معة

(۲۴۸۶) D درّی چه در. (۲۴۸۷) A خراجی. D for و.

(۲۴۸۸) L چد در. (۲۴۹۰) A دزد و گدا. (۲۴۹۱) L Bul. و از خلق طاق.

(۲۴۹۲) ABL کئی هام. (۲۴۹۵) AB Bul. در فقیران.

(۲۴۹۶) A و خوش نفس. (۲۴۹۷) D بل کی آن که او بجز.

سروری زهرست جز آن روح را * کو بود تریاق لانی زابتدا
 ۲۴۶۵ کوه اگر پُر مار شد باکی مدار * کو بود در اندرون تریاق زام
 سروری چون شد دماغت را ندیم * هرکه بشکست شود خصم قدیم
 چون خلاف خوی تو گوید کسی * کینه ها خیزد ترا با او بسی
 که مرا از خوی من بر می کند * مرا مرا شاگرد و تابع می کند
 چون نباشد خوی بد محکم شد * کی فروزد از خلاف آتش که
 ۲۴۷۰ با مخالف او مدارایی کند * در دل او خویش را جایی کند
 زآنک خوی بد بگشتست استوار * مور شهوت شد زعادت همچو مار
 مار شهوت را بگش در ابتدا * ورنه اینک گشت مارت ازدها
 لیک هر کس مور بیند مار خویش * تو ز صاحب دل کن استفسار خویش
 تا نشد زر مس نداند من مسم * تا نشد شه دل نداند مفلسم
 ۲۴۷۵ خدمت اکسیر کن مس وار تو * جور می کش ای دل از دلدار تو
 کیست دلدار اهل دل نیکو بدان * که چو روز و شب جهانند از جهان
 عیب کم گو بنده الله را * متهم کم کن بدزده شاه را

کرامات آن درویش که در کشتی متهمش کردند،

بود درویشی درون کشتی * ساخته از رخت مرده پُشتی
 یاه شد همیان زر او خفته بود * جمله را جُستند و او را هر نمود

AB Bul. بود اندر درون. (۲۴۶۵)
 BDL in the AD (۲۴۶۸) از خوی خود.
 BDL (۲۴۶۹) خویش را بر من چو سرور می کند second hemistich.

چون نباشد خوی بد سرکش درو * کی فروزد آن خلاف آتش درو

In Bul. this variant follows v. ۲۴۷۳ as an independent verse.

After Bul. درابتلا. از ابتدا D (۲۴۷۲).
 Bul. چونکه خوی بد بگشتست (۲۴۷۱).
 Zabtā in Mar shahut ra baksh * vurne azdhera shod ai tizhush this verse L adds:

Heading: Bul. کردید بدزدی. Bul. عیب کم کن (۲۴۷۷).

و. Bul. om. همیان بزر D (۲۴۷۹).

نطقِ موسی بُد بر اندازه ولیک * هم فزون آمد ز گفتِ یارِ نیک^{۴۵۱۵}
 آن فزونی با خضر آمد شقاق * گفت رَو تو مَکْثَری هَذَا فِرَاق
 موسیا بسیارگوی دور شو * ورنه با من گنگ باش و کور شو
 و نرفتی وز ستیزه شِستَه * تو بمعنی رفتَه بگسسته
 چون حدث کردی تو ناگه در نماز * گویدت سوی طهارت رَو بتناز^{۴۵۲۰}
 و نرفتی خشک جنبان میشوی * خود نمازت رفت بنشین ای غوی
 رَو بر آنها که هم جفت تُوند * عاشقان و تشنه گفت تُوند
 پاسبان بر خوابناکان بر فزود * ماهیان را پاسبان حاجت نبود
 جامه پوشان را نظر بر گازرست * جانِ عریان را نجلی زیورست
 یا زعریانان بیکسو باز رَو * یا چو ایشان فارغ از تن جامه شو
 و نیتانی که کل عریان شوی * جامه کم کن تا ره اوسط روی^{۴۵۲۵}

عذر گفتن فقیر بشیخ،

پس فقیر آن شیخ را احوال گفت * عذرا با آن غرامت کرد جفت
 مر سؤال شیخ را داد او جواب * چون جواباتِ خضر خوب و صواب
 آن جواباتِ سؤالاتِ کلیم * کش خضر بشود از ربِّ علیم
 گشت مشکلهاش حل و افزون زیاد * از پی هر مشکله مفتاح داد
 از خضر درویش هم میراث داشت * در جواب شیخ همت بر گماشت^{۴۵۳۰}

(۴۵۱۵) D بود for بد. D ولیک, but originally وليك.

(۴۵۱۶) D بر خضر. A has منکری written above مَکْثَری. After this verse L adds:

موسیا بسیارگوی در گذر * چند گوی رو وصال آمد سر

(۴۵۱۷) A ورنی. (۴۵۱۸) Bul. گر نرفتی. (۴۵۲۰) A نمازت رفتَه. Instead

of the second hemistich D has the second hemistich of v. ۴۵۲۵.

(۴۵۲۱) D تشنه for بسته. (۴۵۲۵) A نیتوانی. Bul. که کل for بکل.

(۴۵۲۷) Bul. هر سؤال. A گفت او جواب. (۴۵۲۹) Bul. om. و.

(۴۵۳۰) A شیخ هم همت گماشت.

متهم چون دارم آنها را که حق * کرد امین مخزن هفتم طبق
 متهم نفس است نه عقل شریف * متهم حسن است نه نور لطیف
 ۲۵۰۰ نفس سופسطایی آمد می زنش * کش زدن سازد نه حجت گفتنش
 معجزه بیند فرورد آن زمان * بعد از آن گوید خیالی بود آن
 ور حقیقت بود آن دید عجب * پس مقیم چشم بود روز و شب
 آن مقیم چشم پاکان می بود * فی قرین چشم حیوان میشود
 کان عجب زین حسن دارد عار و ننگ * گی بود طاوس اندر چاه ننگ
 ۲۵۰۵ نا نگوی مرا بسیارگو * من ز صد يك گویم و آن همچو مو

تشنیع صوفیان بر آن صوفی که پیش شیخ بسیار می گوید،

صوفیان بر صوفی شنه زدند * پیش شیخ خانقاهی آمدند
 شیخ را گفتند داد جان ما * نو ازین صوفی بجو اے پیشوا
 گفت آخر چه گله ست ای صوفیان * گفت این صوفی سه خو دارد گران
 در سخن بسیارگو همچون جرس * در خویش افزون خورد از بیست کس
 ۲۵۱۰ ور بخسپد هست چون اصحاب کهف * صوفیان کردند پیش شیخ زحف
 شیخ رو آورد سوئے آن فقیر * کی زهر حالی که هست اوساط گیر
 در خبر خیر الامور اوساطها * نافع آمد ز اعیال اخلاطها
 گر یکی خلط فزون شد از عرض * در تن مردم پدید آید مرض
 سر قرین خویش مفرزا در صفت * کان فراق آرد یقین در عاقبت

BDL بود آن دبد. BDL Bul. گر حقیقت. Bul. (۲۵۰۲) نه for فی A (۲۵۰۰)

Bul. and so A in marg. چون مقیم چشم نامد روز و شب.

نگوید D (۲۵۰۵) ای عجب I. کای عجب D (۲۵۰۴)

Heading: Bul. صوفی پیش شیخ که بسیار. Bul. تشنیع زدن.

رجف AL (۲۵۱۰) چه گلست D (۲۵۰۸) شنت BL (۲۵۰۶)

اوسط بگیر D. پیش آن فقیر A (۲۵۱۱)

بدید آرد L. در عرض L. از عرض A (۲۵۱۲)

گفت پیغمبر که عَيْنَايَ نَنَام * لَا يَنَامُ قَلْبٌ عَنِ رَبِّ الْأَنَامِ
 ۲۵۵۰ چشم تو بیدار و دل خفته بخواب * چشم من خفته دلم در فتح باب
 مر دلم را پنج حس دیگرست * حس دل را هر دو عالم منظرست
 تو ضعف خود مکن در من نگاه * بر تو شب بر من همان شب چاشتگاه
 بر تو زندان بر من آن زندان چو باغ * عین مشغولی مرا گشته فراغ
 پای تو در گل مرا گل گشته گل * مر ترا ماتم مرا سُر و دُهل
 ۲۵۵۵ در زمینم با تو ساکن در محل * می‌دوم بر چرخ هفتم چون زحل
 همنشینت من نیم سایه منست * برتر از اندیشه‌ها پایه منست
 زَانِكَ مِنْ زَانَدِشْهَآ بَگُذْشْتَهَام * خَارِجِ اِنْدِشْهَآ پَوْبَانِ گُشْتَهَام
 حاکم اندیشه‌ام محکوم نی * زَانِكَ بِنَا حَاکِمِ اَمْدِ بَرِ بِنَا
 جمله خلاقان سخره اندیشه‌اند * زَانِ سَبَبِ خَسْتَه‌دَلِ وَ غَمِ پِشْه‌اَنْدِ
 ۲۵۶۰ قاصدا خود را باندیشه دهر * چون بخوام از میانشان بر جهم
 من چو مرغ اوجم اندیشه مگس * گی بود بر من مگس را دسترس
 قاصدا زیر آیم از اوج بلند * تا شکسته پایگان بر من تند
 چون ملالم گیرد از سُفلی صفات * بر پرم همچون طُیور الصَّافَّاتِ
 بر من رُسته‌ست هم از ذات خویش * بر پنجسانم دو پر من با سَرِش
 ۲۵۶۵ جعفر طیار را پر جاریه‌ست * جعفر عیار را پر عاریه‌ست
 نَزِدَ اَنْكَ لَمْ يَذُقْ دَعْوِیْسْتِ اَیْنِ * نَزِدِ سُكَّانِ اُفُقِ مَعْنِیْسْتِ اَیْنِ
 لاف و دعوی باشد این پیش غراب * دیگِ تی و پُر یکی پیش ذباب
 چونک در تو میشود لقمه گهر * تن مزین چندانک بتوانی بخور
 شیخ روزی بهر دفع سوء ظن * در لکن فی کرد پُر شد لکن

می‌روم L (۲۵۵۵). قلبی AL Bul. لا تنام قلب B. پیغامبر ABL (۲۵۴۹).

از سرش L. بر پنجسانم L (۲۵۶۴). بخوام L (۲۵۶۰). بر بنی Bul. (۲۵۵۸).

in the second hemistich, and so written above in A. جعفر طیار را BL Bul. (۲۵۶۵).

و پر A (۲۵۶۹). تن بزن A (۲۵۶۸). لاف دعوی A (۲۵۶۷).

گفت راه اوسط ارچه حکمتست * لیک اوسط نیز هم با نسبت است
 آب جو نسبت با شتر هست کم * لیک باشد موش را آن همچو نیم
 هرکرا بود اشتهای چار نان * دو خورد یا سه خورد هست اوسط آن
 و ر خورد هر چار دور از اوسط است * او اسیر حرص مانند بط است
 ۲۵۲۵ هرک اورا اشتها ده نان بود * شش خورد می دان که اوسط آن بود
 چون مرا پنجاه نان هست اشتها * مر ترا شش گرده هم دستیم فی
 تو بده رکعت نماز آبی ملول * من پانصد در نیام در نحول
 آن یکی تا کعبه حافی می رود * و آن یکی تا مسجد از خود می شود
 آن یکی در پاک بازی جان بداد * و آن یکی جان کند تا یک نان بداد
 ۲۵۴۰ این وسط در باز نهایت می رود * که مر آنرا اول و آخر بود
 اول و آخر بیاید تا در آن * در تصور گنجد اوسط یا میان
 بی نهایت چون ندارد دو طرف * گی بود اورا میانه منصرف
 اول و آخر نشانش کس نداد * گفت لو کان له البحر مداد
 هفت دریا گر شود کُلی مداد * نیست مر پایان شدن را هیچ امید
 ۲۵۴۵ باغ و بیشه گر شود یکسر قلم * زین سخن هرگز نگردد هیچ کم
 آن همه جز و قلم فانی شود * وین حدیث بی عدد باقی بود
 حالت من خواب را ماند گویی * خواب پندارد مر آنرا گمراهی
 چشم من خفته دلم بیدار دان * شکی بی کار مرا بر کار دان

هرکرا باشد وظیفه چار نان. BDL Bul. (۲۵۴۲) Suppl. in marg. A. (۲۵۴۲)

۲۵۴۲, ۲۵۴۶ follow vv. ۲۵۴۵, ۲۵۴۶. D om. (۲۵۴۵) D om. (۲۵۴۴)

AB (۲۵۴۸) اشتهای. Bul. (۲۵۴۶) ۲۵۴۸, but corr. in marg.

نان داد. Bul. جان داد. Bul. (۲۵۴۹) خود for جا D. وین یکی تا مسجد

۲۵۴۳, ۲۵۴۴ follow vv. ۲۵۴۱, ۲۵۴۲. In A vv. ۲۵۴۱, ۲۵۴۲ follow vv. ۲۵۴۱, ۲۵۴۲

۲۵۴۴. A (۲۵۴۵) مدید. Bul. گفت دریا D (۲۵۴۴) ۲۵۴۴.

Verses ۲۵۴۶-۲۵۶۵ are wanting in D. (۲۵۴۶) این سخن. Bul. گر بود B

۲۵۴۸) B در کار دان. L پیکار دان (۲۵۴۸)

من بُدَم آن وَاَنچ گفتم خواب در * با تو اندر خواب در شرح نظر
 گوش کن چون حلقه اندر گوش کن * آن سخن را پیشوای هوش کن
 چون ترا یاد آید آن خواب این سخن * مُعْجِزِ نو باشد و زَرّ کهن
 ۲۵۹. گرچه دعوی و نماید این ولی * جانِ صاحبِ واقعه گوید بلی
 پس چو حکمت ضالّه مؤمن بود * آن زهرک بشنود موفّق بود
 چونک خود را پیش او یابد فقط * چون بود شک چون کند خود را غلط
 نشنه را چون بگویی تو شتاب * در قدح آبست بستان زود آب
 هیچ گوید نشنه کین دعویست رو * امر برمر ای مدعی مهجور شو
 ۲۵۹۵ یا گواه و حجتی بنما که این * جنس آبست و از آن ماء معین
 یا بطفل شیر مادر بانگ زد * که ییا من مادرم هان ای ولد
 طفل گوید مادرا حجت بیار * تا که با شبرت بگیم من قرار
 در دل هرامتی کز حق مزه ست * رُوے و آواز پیمبر مُعْجِزِ ست
 چون پیمبر از برون بانگی زند * جانِ امت در درون سجد کند
 ۲۶۰۰ زَانک جنس بانگِ او اندر جهان * از کسی نشنیده باشد گوشِ جان
 آن غریب امر ذوقِ آوازِ غریب * از زبان حق شنود اِنی قَرِیب

سجده کردن بچی علیه السلام در شکم مادر مسیح را علیه السلام،

مادر بچی بِمَرِّیم در نهفت * پیشتر از وضع حمل خویش گفت
 که یقین دیدم درونِ تو شهیست * که اَوَّلُو الْعَزْم و رسول آگهیست
 چون برابر افتادم با تو من * کرد سجد حمل من اندر زمن

از خواب AB (۲۵۸۹). پیش آی و هوش کن D (۲۵۸۸). با for تا D (۲۵۸۷).

Bul. چونکه اورا پیش خود یابد Bul. (۲۵۹۲). آن ولی D (۲۵۹۰). معجز تو A.

Suppl. in marg. A. (۲۵۹۸). Suppl. in marg. A. (۲۵۹۷). کند اورا غلط.

شنید DL (۲۶۰۱). خود پیمبر A (۲۵۹۹).

Heading: A om. در شکم مادر Bul. در شکم.

حمل من ای ذو الفطن BDL Bul. (۲۶۰۴).

۲۵۷۰ گوهَر معقول را محسوس کرد * پیرِ بینا بهرِ کم‌عقلِ مرد
چونک در معد شود پاکت پلید * قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید
هرکه در وی لقمه شد نورِ جلال * هرچه خواهد تا خورد او را حلال

بیان دعوی که عین آن دعوی گواه صدق خویش است،

گر نو هستی آشنای جانِ من * نیست دعوی گفتِ معنی لانِ من
گر بگویم نیم‌شب پیشِ نَوْم * هین مترس از شب که من خویشِ نَوْم
۲۵۷۵ این دو دعوی پیشِ تو معنی بود * چون شناسی بانگِ خویشاوندِ خود
پیشی و خویشی دو دعوی بود لیک * هر دو معنی بود پیشِ فهمِ نیک
قربِ آوازِ گواهی می‌دهد * کین دم از نزدیکِ یاری می‌جهد
لذتِ آوازِ خویشاوند نیز * شد گوا بر صدقِ آن خویشِ عزیز
باز بی‌الهام احمق کو زجهل * می‌نداند بانگِ بیگانه زاهل
۲۵۸۰ پیشِ او دعوی بود گفتارِ او * جهلِ او شد مایه انکارِ او
پیشِ زبرک کاندرونش نورهاست * عینِ این آواز معنی بود راست
یا بتازی گفت یک نازی زبان * که هی دامن زبان تازیان
عینِ نازی گفتنش معنی بود * گرچه نازِ گفتنش دعوی بود
یا نویسد کاتبی بر کاغذی * کاتب و خط‌خوانم و من امجدی
۲۵۸۵ این نوشته گرچه خود دعوی بود * هر نوشته شاهد معنی بود
یا بگوید صوفی دیدی تو دوش * در میان خواب سجاده‌بدوش

هرچه خواهد گو بخور نوش حلال L (۲۵۷۲) . کم‌عقلی مرد D (۲۵۷۰)

آن خویش ای عزیز Bul. گواه A (۲۵۷۸) . معنودان من Bul. (۲۵۷۴)

آن آواز Bul. B (۲۵۸۱) . از بی‌الهام D (۲۵۷۹)

کاغذی BD (۲۵۸۴)

شاهد و معنی Bul. شاهی A. A. Suppl. in marg. (۲۵۸۵)

Suppl. in marg. A. (۲۵۸۶)

این کلبله و دمنه جمله افتراست * ورنه کی با زاغ لکلك را مریست
ای برادر قصه چون پیمانه‌ایست * معنی اندر وے مثال دانه‌ایست
دانه معنی بگیرد مرد عقل * نشگرد پیمانه را گر گشت نقل
ماجرای بلبل و گل گوش دار * گرچه گشتی نیست آنجا آشکار

سخن گفتن بزبان حال و فهم کردن آن،

۴۶۲۵ ماجرای شمع با پروانه هم * بشنو و معنی گزین کن اے صنم
گرچه گشتی نیست سرّ گفت هست * هین ببالا پر مپر چون جغد پست
گفت در شطرنج کین خانه رُخ است * گفت خانه‌ش از کجا آمد بدست
خانه را بخیرید با میراث یافت * فرخ آنکس که سوی معنی شتافت
گفت نحوی زید عمراً قد ضرب * گفت چونش کرد بی جری ادب
۴۶۲۶ عمروا جرمش چه بُد کان زید خام * بی گنه او را بزد همچون غلام
گفت این پیمانه معنی بود * گندی پستان که پیمانه‌است رد
زید و عمرو از بهر اعرابست ساز * گر دروغست آن نو با اعراب ساز
گفت نه من آن ندانم عمروا * زید چون زد بی گناه و بی خطا
گفت از ناچار و لاغی برگشود * عمرو يك واوی فزون دزدیده بود
۴۶۲۷ زید واقف گشت دزدش را بزد * چون ز حدش بُرد او را حد سزد

پذیرا آمدن سخن باطل در دل باطلان،

گفت اینک راست پذیرم بجان * کثر نماید راست در پیش کثران

با Bul. با پروانه تو BDL (۴۶۵۲). افتریست Bul. کلبله دمنه Bul. (۴۶۲۱).
and so corr. in D. BDL. گزین کن ای عزیز Bul. گزین زافسانه تو BDL. and so corr. in D. جغد D (۴۶۲۶).
خاه از کجاش ABL Bul. (۴۶۲۷). گندمش L (۴۶۲۱). عمروا ABD (۴۶۳۰). که for کو ABL Bul. (۴۶۲۸).
A. عمر A (۴۶۲۴). عمروا A (۴۶۲۳). اعرابست و ساز ADL Bul. عمر AD (۴۶۲۲).
اورا می‌سزد Bul. چونك از حد برد BL Bul. چونك برد او واو D (۴۶۳۵). واو Bul.

Heading: Bul. پذیر. A om. دل. In Bul. the heading follows v. ۴۶۲۶.

۴۶۰۵ این جنین مر آن جنین را سجد کرد * کز سجودش در تنم افتاد درد
گفت مریم من درون خویش هم * سجد دیدم ازین طفل شکم

اشکال آوردن برین قصه،

ابلهان گویند کین افسانه را * خط بکش زیرا دروغست و خطا
مریم اندر حمل جفت کس نشد * از برون شهر او را پس نشد
از برون شهر آن شیرین فسون * نا نشد فارغ نیامد خود درون
۴۶۱۰ چون بزادش آنگهانش بر کنار * برگرفت و برد تا پیش تبار
مادر بچی کجا دیدش که تا * گوید او را این سخن در ماجرا

جواب اشکال،

این بدانند کآنک اهل خاطرست * غایب آفاق او را حاضرست
پیش مریم حاضر آید در نظر * مادر بچی که دورست از بصر
دیده‌ها بسته ببینند دوست را * چون مشک کرده باشد پوست را
۴۶۱۵ ورنه دیدش نه از برون و نه از درون * از حکایت گیر معنی اے زبون
نه چنان کافسانها بشنیده بود * همچو شین بر نقش آن چسبیده بود
ناهی گفت آن کليلة بی زبان * چون سخن نوشد زدمنه بی بیان
ور بدانستند سخن همدگر * فهم آن چون کرد بی نطق بشر
در میان شیر و گاو آن دمنه چون * شد رسول و خواند بر هر دو فسون
۴۶۲۰ چون وزیر شیر شد گاو نیل * چون زعکس ماه ترسان گشت پیل

زیرا دروغست و خطا A (۴۶۰۷)

BDL Bul. (۴۶۰۸)

زانک مریم وقت وضع حمل خویش * بود از بیگانه دور و هم زخویش

۴۶۰۸. After this verse L has v. ۴۶۰۹. این D (۴۶۰۹) and so A in marg.

خاطر آمد در نظر A (۴۶۱۲). کآنک for کاندرا A. نداند L (۴۶۱۲)

و. از اندرون A. و Bul. om. (۴۶۱۵). سندد دوست را A (۴۶۱۴)

بی نطق B (۴۶۱۸). چسبیده L (۴۶۱۶)

در فلان بیشه درختی هست سبز * بس بلند و پهن و هر شاخیش گنبر
 قاصد شه بسته در جُستن کمر * می‌شنید از هر کسی نوعی خبر
 پس سیاحت کرد آنجا سالها * می‌فرستادش شهنشه مالها
 ۲۶۵۵ چون بسی دید اندر آن غربت تعب * عاجز آمد آخر الامر از طلب
 هیچ از مقصود اثر پیدا نشد * زان غرض غیر خبر پیدا نشد
 رشته اومید او بگسسته شد * جُسته او عاقبت ناجسته شد
 کرد عزم باز گشتن سوی شاه * اشک می‌بارید و می‌برید راه

شرح کردن شیخ سرّ آن درخت با آن طالب مقلّد،

بود شیخی عالمی قُطبی کریم * اندر آن منزل که آیس شد ندیم
 ۲۶۶۰ گفت من نومید پیش او روم * زآستان او براه اندر شوم
 تا دعای او بود همراه من * چونک نومیدم من از دلخواه من
 رفت پیش شیخ با چشم پر آب * اشک می‌بارید مانند سحاب
 گفت شیخا وقتِ رحم و رقتست * ناامیدم وقتِ لطف این ساعتست
 گفت وا گو کز چه نومید یست * چیست مطلوب تو رُو با چیست
 ۲۶۶۵ گفت شاهنشاه کردم اختیار * از برای جُستن يك شاخسار
 که درختی هست نادر در جهات * میوه او مایه آب حیات
 سالها جُستم ندیدم يك نشان * جز که طرز و تسخّر این سرخوشان
 شیخ خندید و بگفتش اے سلیم * این درخت علم باشد در علم
 بس بلند و بس شگرف و بس بسیط * آب حیوانی زدریای محیط

نوع A. بست in marg. بسته A om. (۲۶۵۲) بلند و سبز A (۲۶۵۲)

امید AL Bul. (۲۶۵۷) بس سیاحت DL Bul. (۲۶۵۴)

ایش شد ندیم D. شیخ عالم و قطبی A (۲۶۵۹)

از چه A (۲۶۶۴)

میوه آب حیات A (۲۶۶۶)

گر بگویی احولی را مه یکست * گویدت این دوست و دروحدت شکست
 و بر و خندد کسی گوید دُوست * راست دارد این سزای بدخُوست
 بر دروغان جمع می آید دروغ * الخیشاتُ لِلْخِيشِینِ زد فروغ
 ۲۶۴۰ دل فراخان را بود دست فراخ * چشم کوران را عشار سنگلاخ

جستن آن درخت که هرکه میوه آن درخت خورد نمرد،

گفت دانایی برای داستان * که درختی هست در هندوستان
 هرکسی کز میوه او خورد و بُرد * نه شود او پیر نه هرگز بُرد
 پادشاهی این شنید از صادقی * بر درخت و میوه اش شد عاشقی
 قاصدی دانا ز دیوان ادب * سوی هندستان روان کرد از طلب
 ۲۶۴۵ سالها می گشت آن قاصد ازو * گرد هندستان برای جست و جو
 شهر شهر از بهر این مطلوب گشت * نه جزیره ماند و نه کوه و نه دشت
 هرکرا پرسید کردش ریش خند * کین که جوید جز مگر مجنون بند
 بس کسان صفعش زدند اندر مزاح * بس کسان گفتند ای صاحب فلاح
 جست و جوی چون تو زیرک سینه صاف * گئی تهی باشد کجا باشد گزاف
 ۲۶۵۰ وین مراعاتش یکی صفعی دگر * وین ز صفع آشکارا سخت تر
 می ستودندش بتسخّر کای بزرگ * در فلان جایی درختی بس سترگ

آن دوست Bul. این دُست و دو حدت شکست D. گوید A (۲۶۴۷)

لِلْخِيشَاتِ الْخِيشِینِ AB DL Bul. (۲۶۴۹) بدو خندد L Bul. (۲۶۴۸)

B. پیر او هرگز نبرد A. هرکسی از A (۲۶۴۲) Heading: Bul. میوه اش خورد.

In D this and the following D. هندوستان Bul. (۲۶۴۴) قاصد. پیر و نی هرگز نبرد.

D. این قاصد D (۲۶۴۵) verse are transposed.

D (۲۶۴۸) پس کسان صفعش B (۲۶۴۶) ماند نه کوه, and so L.

BD در فلان جا بد درختی Bul. (۲۶۵۱) صفع دگر B Bul. (۲۶۵۰)

which is written above the line in A, and so L, which writes اقلیم بس مول و سترگ.

آن یکی دیگر عرب بُد گفت لا * من عَنب خواهم نه انگور ای دغا
 آن یکی ترکی بُد و گفت این بَنم * من نمی خواهم عنب خواهر اُزم
 آن یکی رومی بگفت این قیل را * ترک کن خواهیم اِستاقیل را
 ۴۶۸۵ در نزاع آن نفر جنگی شدند * که زسَر نامها غافل بُدند
 مُشت برهر می زدند امر ابلهی * پُر بُدند از جهل وز دانش تهی
 صاحب سرّے عزیزِی صد زبان * گر بُدی آنجا بدادی صلحشان
 پس بگفتی او که من زین يك دِرَم * آرزوے جُمَلتان را می دهر
 چونك بسپارید دل را بی دغل * این دِرَمتان می کند چندین عمل
 ۴۶۹۰ يك درمستان می شود چار المراد * چار دشمن می شود يك زائحاد
 گفت هر يك نان دهد جنگ و فراق * گفت من آرد شمارا اتفاق
 پس شما خاموش باشید اَنصِتُوا * تا زبانان من شوم در گفت و گو
 گر سخنتان در توافق مَوْتَقَه است * در اثر مایه نزاع و تفرقه است
 گرمی عاربتی نهدد اثر * گرمی خاصیتی دارد هنر
 ۴۶۹۵ سرکه را گر گرم کردی زآتش آن * چون خوری سردی فزاید بی گمان
 زآنك آن گرمی او دهلیزیست * طبع اصلش سردیست و تیزیست
 و بود پنج بسته دوشاب اے پسر * چون خوری گرمی فزاید در جگر
 پس ریای شیخ به زاخلاص ما * کز بصیرت باشد آن وین از عَمی
 از حدیث شیخ جمعیت رسد * تفرقه آرد دم اهل حسد

فارسی و ترك و رومی و عرب * جمله بام در نزاع و در غضب

فارسی گفتا که ما زین چون رهیم * هی بیا تا این بانگوری دهیم

هی L. گفتا مَنُم as in text. AB. آن یکی ترك دیگر [دگر] گفت A (۴۶۸۴)

استاقیل را BDL (۴۶۸۴). خواهم اوزم Bul. کرکس نه عنب

آرم شمارا D (۴۶۹۱). از مراد L (۴۶۹۰). جمله تان می آورم L (۴۶۸۸)

گر سخنتان می نماید يك غلط * در اثر مایه نزاعست و سخط BDL Bul. (۴۶۹۴)

زآنتان Bul. (۴۶۹۵) and so A in marg.

Zānk for آنك A (۴۶۹۶)

۴۶۷. نو بصورت رفته گم گشته * زان غی یابی که معنی هشته
 گه درختش نام شد گاه آفتاب * گاه بحرش نام شد گاهی سحاب
 آن یکی کش صد هزار آثار خاست * کمترین آثار او عمر بقاست
 گرچه فردست او اثر دارد هزار * آن یکی را نام شاید بی شمار
 آن یکی شخصی نرا باشد پدر * در حق شخصی دگر باشد پسر
 ۴۶۷۵ در حق دیگر بود قهر و عدو * در حق دیگر بود لطف و نکو
 صد هزاران نام او یک آدمی * صاحب هر وصفش از وصفی عمی
 هرک جوید نام گر صاحب ثقه است * همچو تو نوید و اندر تفرقه است
 تو چه بر چغنی برین نام درخت * تا بمائی تلخ کام و شور بخت
 در گذر از نام و بشکر در صفات * تا صفات ره نماید سوی ذات
 ۴۶۸۰ اختلاف خلق از نام اوفتاد * چون بمعنی رفت آرام اوفتاد

منازعت چهار کس جهت انگور که هر یکی بنام دیگر

فهم کرده بود انرا،

چار کس را داد مردی یک درم * آن یکی گفت این بانگوری دم

نو بصورت رفته ای بی خبر * زان زشاخ معنی بی بار و بر (۴۶۷۰) BDL Bul.
 گاه بحرش نام گشت و BL Bul. گاه آفتاب (۴۶۷۱) BL Bul. and so A in marg.
 عمر و بقاست ABL. کش for که B. این یکی D (۴۶۷۲) گه سحاب.

(۴۶۷۵) After this verse L adds:

در حق دیگر کسی او عم و خال * در حق دیگر کسی هیچ و خیال
 (۴۶۷۶) BD Bul. از وصفش عمی L. و او.

(۴۶۷۸) A. نام و درخت. After this verse L adds:

صورت باطل چه جویی ای جوان * رو معانی را طلب ای پهلوان
 صورت و هیأت بود چون قشر و پوست * معنی اندروی چومغز ای یار و دوست

(۴۶۸۰) After this verse L adds:

اندرین معنی مثالی خوش شنو * تا نمائی تو اسامورا گرو

Heading: فهم کرده بودند انگور را Bul. هر یکی را A.

(۴۶۸۱) L. adds: هر یکی از شهری افتاده بهم.

صورتِ انگورها اخوان بود * چون فشردی شیرۀ واحد شود
غوره و انگور ضدّاند لیک * چونک غوره پخته شد شد یارِ نیک
غوره کو سنگ بست و خام ماند * در ازل حق کافرِ اصلیش خواند
۲۷۲۰ فی اخی فی نفسِ واحد باشد او * در شقاوت نحسِ ملحد باشد او
گر بگویم آنچه او دارد نهان * فتنۀ آفهام خیزد در جهان
سرّ گهر کور نامذکور به * دودِ دوزخ از اَرَم مهجور به
غوره‌های نیک کایشان قابل‌اند * از دمِ اهلِ دل آخر یک دل اند
سوے انگورے هیرانند نیز * تا دوی بر خیزد و کین و ستیز
۲۷۲۵ پس در انگوری هیرانند پوست * تا یکی گردند وحدت وصفِ اوست
دوست دشمن گردد ابرا هم دُوست * هیچ یک با خویش در جنگی درست
آفرین بر عشقِ کلّ اوستاد * صد هزاران ذره را داد اتحاد
همچو خاکِ مفترق در ره‌گذر * یک سبوشان کرد دستِ کوزه‌گر
که اتحادِ جسمهای آب و طین * هست ناقص جان نمی‌ماند بدین
۲۷۳۰ گر نظایر گویم اینجا در مثال * فهم را ترسم که آرد اختلال
هم سلیمان هست اکنون لیک ما * امر نشاطِ دُوربینی در عما
دوربینی کور دارد مرد را * همچو خفته در سرا کور از سرا
مُلعیم اندر سخنهاے دقیق * در گِره‌ها باز کردن ما عشق
تا گره بندیم و بگشاییم ما * در شِکال و در جواب آیین‌فزا
۲۷۳۵ همچو مرغی کو گشاید بندِ دام * گاه بندد تا شود در فن تمام
او بود محروم از صحرا و مرج * عمر او اندر گِره‌کار بست خرج

(۲۷۱۷) L om. In D this and the following verse are transposed.

(۲۷۱۸) D شد یارِ نیک. L بارند نیک. (۲۷۱۹) BL سنگ بست.

(۲۷۲۰) L Bul. ملحد و نحس. (۲۷۲۵) ABL وحدت.

(۲۷۲۶) BDL Bul. در نیست. (۲۷۲۷) A Bul. کئی. با خویش جنگی در نیست.

(۲۷۲۹) ABL Bul. اتحاد. (۲۷۳۱) L om.

(۲۷۳۲) L om. (۲۷۳۳) D om.

۴۷۰۰ چون سلیمان کز سوی حضرت بتاخت * کو زبان جمله مرغان شناخت
 در زمان عدلش آهو با پلنگ * انس بگرفت و برون آمد ز جنگ
 شد کبوتر این از چنگال باز * گوسفند امر گرگ ناورد احتراز
 او میانجی شد میان دشمنان * اتحادی شد میان پرزنان
 نو چو موری بهر دانه می دوی * هین سلیمان جو چه می باشی غوی
 ۴۷۰۵ دانه جورا دانه اش دامی شود * و آن سلیمان جوی را هر دو بود
 مرغ جانهارا درین آخر زمان * نیستشان از همدگر یک دم امان
 هر سلیمان هست اندر دور ما * کو دهد صلح و نماید جور ما
 قولِ این من اُمّیرا یاد گیر * نا بالاً و خلا فیها نذیر
 گفت خود خالی نبودست امّی * از خلیفه حق و صاحب همتی
 ۴۷۱۰ مرغ جانهارا چنان یکدل کند * کز صفایشان بی غش و بی غل کند
 مشفقان گردند همچون والد * مسلمون را گفت نفس واحد
 نفس واحد از رسول حق شدند * ورنه هر یک دشمنی مطلق بُدند

بر خاستن مخالفت و عداوت از میان انصار ببرکات رسول
 صلی الله علیه وسلم،

دو قبیلۀ کاؤس و خزرج نام داشت * یک زدیگر جانِ خون آشام داشت
 کینه های کهنشان از مصطفی * محو شد در نور اسلام و صفا
 ۴۷۱۵ اولاِ اِخوان شدند آن دشمنان * همچو آغدادِ عنب در بوستان
 وز دمِ اَلْمُؤْمِنُونَ اِخْوَه بپند * در شکستند و تن واحد شدند

در زمان او کبوتر با کلنگ A (۴۷۰۱) . مرغانرا AB Bul. (۴۷۰۰)

امان for زمان A (۴۷۰۶) . دامی بود Bul. (۴۷۰۵)

قول for نظم Bul. (۴۷۰۸) . جورها Bul. دورها Bul. (۴۷۰۷)

bis. کنند L (۴۷۱۰) . گفت for حول D (۴۷۰۹) corr. in marg.

Heading: A om. از. D میان نصارا . دشمن B Bul. ورنی A (۴۷۱۲)

AB as in text . پند . اخوه به بند L . اخوه بدند D (۴۷۱۶)

پایِ طاوسانِ ایشان در نظر * بهتر انر طاوس پَرانِ دگر
 مَنطِقُ الطَّيْرانِ خاقانی صداست * منطق الطَّيْرِ سُلیمانی کجاست
 نو چه دانی بانگِ مرغان را همی * چون ندیدی سُلیمان را دمی
 ۲۷۶۰ پَرِ آن مرغی که بانگش مَطْرَبست * از برون مَشْرِقست و مَغْرِبست
 هر يك آهنگش زگُرسی تا تَرِبست * وز ثری تا عرش در کَر و فَرِبست
 مرغ کو بی این سُلیمان می رود * عاشقِ ظلمت چو خَفّاشی بود
 با سُلیمان خو کن اے خَفّاشِ رَد * تا که در ظلمت نمائی تا ابد
 يك گزی ره که بد آن سو می روی * همچو گز قُطْبِ مساحت می شوے
 ۲۷۶۵ وَأَنكَ لَنكَ و لُوكَ آن سو می جهی * انر همه لَنگی و لوکی می رهی

قصهٔ بطیچکان که مرغ خانگی پروردشان،

نخمِ بَطی گرچه مرغِ خانگی * زیرِ پَرِ خویش کردت دایگی
 مادرِ نو بَطِ آن دریا بُدست * دایهاتِ خاکی بُد و خشکی پرست
 میلِ دریا که دلِ تو اندرست * آن طبیعتِ جائت را از مادرست
 میلِ خشکی مر ترا زین دایه است * دایه را بگذار که او بدرایه است
 ۲۷۷۰ دایه را بگذار بر خشك و بران * اندر آ در بحرِ معنی چون بَطان
 گر ترا مادر بترساند ز آب * تو مترس و سوی دریا ران شتاب

(۲۷۵۸) B . منطق الطَّيْر آن خاقانی A in the second hemistich صداست for جداست L . منطق طیر . (۲۷۵۹) A دمی for همی In A vv.

۲۷۵۹ and ۲۷۶۱ are transposed, but corr. in marg. هر که آهنگش D (۲۷۶۱)

(۲۷۶۲) D om. این and has را suppl. after مرغ .

(۲۷۶۳) D om. A ظلمت for ظل . يك گر A (۲۷۶۴)

(۲۷۶۵) A سو L Bul. میجهد . و آن سو A (۲۷۶۵)

(۲۷۶۶) B DL Bul. کرد زیر پر چو دایه تربیت * نخمِ بَطی گرچه مرغِ خانهات

(۲۷۶۹) ABL Bul. که او for کو . (۲۷۷۰) ABL Bul. در for .

(۲۷۷۱) BL Bul. مادر for دایه .

خود زیون، او نگردد هیچ دام * لیک پُرش در شکست افتد مدام
 با گره کم کوش تا بال و پَرت * نسکُلد یک یک ازین کَر و فَرَت
 صد هزاران مرغ پرهاشان شکست * و آن کمین گاه عوارض را نیست
 ۲۷۴ حال ایشان از نبی خوان ای حریص * نَقَبُوا فِیْهَا بَبِینَ هَلْ مِنْ مَحَبِّصَ
 از نزاع، تُرک و رومی و عرب * حَلْ نَشَدَ إِشْکَالِ انْگُور و عَنب
 تا سُلیمان، لَسنِ معنوی * در نیاید بر نخیزد این دُوی
 جمله مرغان، منازع بازوار * بشنوید این طبلِ باز، شهربار
 ز اختلاف خویش سوے اتحاد * هین زهر جانب روان گردید شاد
 ۲۷۴۵ حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجْهَكُمْ * نَحْوَهُ هَذَا الَّذِي لَمْ يَنْهَكُمْ
 کور مرغانیم و بس ناساختیم * گآن سُلیمان را دی نشاختیم
 همچو جفدان دشمن، بازان شدیم * لاجرم و مانده ویران شدیم
 می کنیم از غایتِ جهل و عَمی * قَصْدِ آزار، عزیزان، خدا
 جمع مرغان کز سُلیمان روشن اند * پَر و بال، بی گنه گی بر گنند
 ۲۷۵۰ بَلْکَ سَوِی عَاجِزَانِ چینه کشند * بی خلاف و کینه آن مرغان خوشند
 هدهد ایشان پی، تقدیس را * می گشاید راه صد بلقیس را
 زاغ ایشان گر بصورت زاغ بود * باز همت آمد و ما زاغ بود
 لَکَلْکَ ایشان که لَکَلْکَ می زند * آتش، توحید در شک می زند
 و آن کبوترشان زبازان نشکهد * باز سر پیش، کبوترشان نهد
 ۲۷۵۵ بَلْبَلِ ایشان که حالت آرد او * در درون، خویش گلشن دارد او
 طوطی ایشان ز قند آزاد بود * کز درون قند، ابد رویش نمود

(۲۷۲۷) In A vv. ۲۷۲۷, ۲۷۲۸ follow vv. ۲۷۲۹, ۲۷۳۰, corr. in marg.

(۲۷۳۸) BL Bul. نشکند A. نسکُلد for نگسُلد. (۲۷۴۰) Bul. بخوان for بین.

(۲۷۴۲) B در نیابد L. لسان L. لسن for امین B (۲۷۴۵) B نحو هذا.

(۲۷۴۶) D و پس Bul. نکو for دی. (۲۷۴۸) A om. B می کنیم از غایت.

(۲۷۵۰) L om. D این مرغان B. کینه کشند. (۲۷۵۲) D bis. میزند.

(۲۷۵۴) B آن کبوترشان.

حاجیان آنجا رسیدند از بلاد * دیده‌شان بر زاهد خشک اوفتاد
 ۴۷۹۰ جای زاهد خشک بود او ترمزاج * این سموم بادیه بودش علاج
 حاجیان حیران شدند از وحدتش * و آن سلامت در میان آفتش
 در نماز استاده بُد بر روی ریگ * ریگ کز نقش بجوشد آبِ دیگ
 گفنی سرمست در سبزه و گلست * یا سواره بر بُراق و دُلُـل است
 یا که پایش بر حریر و حلّاست * یا سموم اورا به از باد صباست
 ۴۷۹۵ ایستادند انتظار او در نماز * مانده بُد استاده در فکر دراز
 چون زاستغراق باز آمد فقیر * زان جماعت زنده روشن ضمیر
 دید کآبش می‌چکید از دست و رُو * جامه‌اش تر بود زآثار وضو
 پس پرسیدش که آیت از کجاست * دست‌را بر داشت کز سوی سماست
 گفت هر گاهی که خواهی می‌رسد * بی زچاه و بی زحَلِ مَن مَسَد
 ۴۸۰۰ مشکل ما حل کن ای سلطانِ دین * نا بیخشد حالِ نو مارا یقین
 و انما سرّی زاسرارَت بما * نا ببریم از میان زئارها
 چشمه‌را کرد سوی آسمان * که اجابت کن دعای حاجیان
 رزق‌جوی را زیلا خوگرم * نو زیلا بر گشودستی درم
 ای نموده نو مکان از لامکان * فی السَّماء رِزْقُکُمْ کرده عیان
 ۴۸۰۵ در میان این مناجات ابرِ خوش * زود پیدا شد چو پیل آب‌کش

bis. و *AL om.* سبز. *Bul.* گویی *A* (۴۷۹۲) . در روی *D*. ایستاده *D* (۴۷۹۲)

با خشوع و با *L* in the second hemistich: انتظار for تازه رو *L om. D* (۴۷۹۴)

After this verse *D Bul.* add:

پس بماندند آن جماعت با نیاز ■ تا شود درویش فارغ از نماز

and so *B* in marg. *L* adds:

مانده بود استاده در فکر دراز * با حبیب خویشان میگفت راز

پس بماندند آن جماعت چاره‌ساز ■ تا شود درویش فارغ از نماز

آن یکی گفتش که آیت *A* (۴۷۹۸) . زنده‌تر *A* (۴۷۹۶)

سرّی بما زاسرارها *A* (۴۸۰۱) *bis.* فی *AL* (۴۷۹۹)

چشمه‌را بگشود سوی آسمان *BDL* (۴۸۰۲) *Suppl. in marg. B.* (۴۸۰۲)

تو بطی بر خشک و بر تر زنده * فی چو مرغ، خانه خانه گنده
 تو زگر منّا بنی آدم شهری * هر بخشی هر بدریا پا نهی
 که حملناهم علی البحر بجان * از حملناهم علی البر پیش ران
 ۲۷۷۵ مر ملایک را سوی بر راه نیست * جنس حیوان هم ز بحر آگاه نیست
 تو بت حیوان بجانی از ملک * تا روی هم بر زمین هم بر فلک
 تا بظاهر مثلکم باشد بشر * با دل، یوحی الیه دیده‌ور
 قالب خاکی فتاده بر زمین * روح او گردان بر آن چرخ برین
 ما همه مرغ آیانییم اے غلام * بحر می‌داند زبان ما تمام
 ۲۷۸۰ پس سلیمان بحر آمد ما چو طیر * در سلیمان تا ابد داریم سیر
 با سلیمان پای در دریا بنه * تا چو داود آب سازد صد زره
 آن سلیمان پیش جمله حاضرست * لیک غیرت چشم‌بند و ساحرست
 تا زجهل و خوابناکی و فضول * او پیش ما و ما از وی ملول
 نشه را درد سر آرد بانگ رعد * چون نداند کو کشاند ابر سعد
 ۲۷۸۵ چشم او ماندست در جوی روان * بی‌خبر از ذوق آب آسمان
 مرکب همت سوی اسباب راند * از مسبب لاجرم محروم ماند
 آنک بیند او مسبب را عیان * گی نهد دل بر سیبهای جهان

حیران شدن حاجیان در کرامات آن زاهد که در بادیه

تنه‌اش یافتند،

زاهدی بُد در میان بادیه * در عبادت غرق چون عبّادیه

۰ علی البحر بجان B Bul. (۲۷۷۴) . م بدریا م بخشی AB Bul. (۲۷۷۲) . و D om. (۲۷۷۲)

۰ برین چرخ BDL Bul. (۲۷۷۸) Suppl. in marg. B. با for تا D (۲۷۷۷)

۰ ما زجهل B (۲۷۸۴) . صد گره A . بر دریا AB Bul. (۲۷۸۱)

۰ گشاید ابر سعد BL (۲۷۸۴) . (۲۷۸۵) Suppl. in marg. B.

۰ محبوب ماند AB Bul. (۲۷۸۶) . (۲۷۸۷) A om.

Heading: Bul. تنه‌ها یافتندش استاد بر سر ریگ سوزان.

همچو آب از مَشك باریدن گرفت * در گو و در غارها مسكن گرفت
 ابر می بارید چون مَشك اشکها * حاجیان جمله گشاده مَشكها
 يك جماعت ز آن عجایب کارها * می بریدند از میان زئارها
 قوم دیگر را یقین در ازدیاد * زین عجب وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالرَّشَاد
 ۲۸۱۰ قوم دیگر ناپذیرا نُرش و خامر * ناقصان سرمدی نَمَّ الْكَلَام

(۲۸۰۷) After this verse L adds:

يك عجایب در بیابان وا نمود * ابر چون مشکی دهن را وا گشود

این عجب A (۲۸۰۹) . يك گروهی Bul. . يك جماعت for قومی دیگر A (۲۸۰۸)

تمّ المجلد الثاني من المثنوی المعنوی،

N.C

Set
12/6/15

Archaeological Library
20682

Call No. 891.551/Rum/Nie

Author—Nicholson, R. A.

Title—*The Mathraus of Tatalah*
Rum . . . etc. vol. 1.

